ISSN 2522-4077 (Print)
ISSN 2522-4085 (Online)
DOI: 10.32782/2522-4077-2026-217

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія:
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Випуск 2 (217)

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

УДК 08(477.65):80
Н34

Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Випуск 2 (217). Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2026. 334 с.

До Наукових записок увійшли статті, присвячені дослідженню актуальних питань історії української та світової літератури, теорії літератури, компаративістики, проблемам українського та зарубіжного мовознавства в аспекті лінгвокультурології, лінгвокогнітивістики, етнолінгвістики, дискурсології й психолінгвістики, теорії та практики перекладу й прикладної лінгвістики, розвитку та функціонування мов у поліетнічному та полікультурному просторі, значущих аспектів фахової підготовки сучасного вчителя-філолога, перекладача та фахівця з прикладної лінгвістики. Збірник розрахований на наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів факультетів української філології, іноземних мов, учителів-словесників, перекладачів.

Збірник зареєстровано в міжнародних науковометричних базах Index COPERNICUS, Google Scholar, Academic Journals, Research Bible, WorldCat та Index NSD (the Norwegian Register for Scientific Journals, Series and Publichers).

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Фока Марія Володимирівна (головний редактор), доктор філологічних наук, професор, проректор з наукової роботи, професор кафедри германських мов, зарубіжної літератури та методик викладання, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Україна;

РЕДКОЛЕГІЯ:

Залужна Ольга Олексіївна, кандидат філологічних наук, доцент, Навчально-науковий інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Україна

Кирилюк Ольга Леонідівна, доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української філології та журналістики, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Україна

Костусяк Наталія Миколаївна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри – професор кафедри української мови та лінгводидактики, Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Лелека Тетяна Олександрівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, Україна

Міняйло Роман Вікторович, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Україна

Чик Денис Чабович, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов і методик їх навчання, Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, Україна

Гундаренко Олена Володимирівна, кандидат філологічних наук, старший викладач, Інститут Медіаматики та Культурної Спадщини, Жилінський університет, Словаччина

Марта Лакова, доктор філософії, доктор педагогіки, старший викладач, Жилінський університет, Словаччина

Єва Лелакова, кандидат наук, старший викладач, Жилінський університет, Словаччина

Йоанна Щенк, доктор наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики, професор кафедри німецької мови, Вроцлавський університет, Польща

Ухвалено до друку Вченою радою Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 13 від 25.05.2026 року).

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа:
Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1396 від 25.04.2024 року.
Ідентифікатор медіа: R30-03957.
Суб'єкт у сфері друкованих медіа: Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка (вул. Шевченка, буд. 1, м. Кропивницький, 25006, mails@cuspu.edu.ua, тел. (0522) 32-17-18).
Періодичність: 4 рази на рік.

Офіційний сайт видання: journals.cusu.in.ua/index.php/philology

Видання «Наукові записки. Серія: Філологічні науки» включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з філологічних наук (В11 Філологія (за спеціалізаціями)) відповідно до Наказу МОН України № 491 від 27 квітня 2023 року (додаток 3).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl

ISSN 2522-4077 (Print)
ISSN 2522-4085 (Online)

© Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, 2026
© Оформлення «Видавничий дім «Гельветика», 2026

ISSN 2522-4077 (Print)
ISSN 2522-4085 (Online)
DOI: 10.32782/2522-4077-2026-217

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
VOLODYMYR VYNNYCHENKO CENTRAL UKRAINIAN STATE UNIVERSITY

RESEARCH BULLETIN

Series:
PHILOLOGICAL SCIENCES

Issue 2 (217)

Publishing house
“Helvetica”
2026

УДК 08(477.65):80
Н34

Research Bulletin. Series: Philological Sciences. Issue 2 (217). Kropyvnytskyi: Publishing House "Helvetica", 2026. 334 p.

Research Bulletin. Series: Philological Sciences publishes articles devoted to current issues of history of Ukrainian and world literature, theory of literature, comparative studies, Ukrainian and foreign linguistics in terms of cultural linguistics, cognitive linguistics, ethnolinguistics, discourse studies and psycholinguistics, theory and practice of translation and applied linguistics, development and functioning of languages in a multicultural space, significant aspects of professional training of a modern philology teacher, translator, and specialist in applied linguistics. The journal is intended for academic and research staff, postgraduate and undergraduate students of the faculties of Ukrainian philology and foreign languages, philology teachers, and translators.

The Collection is registered in international catalogues of periodical and database Index COPERNICUS, Academic Journals, Reserch Bible, WordCut and Index NSD (the Norwegian Register for Scientific Journals, Series and Publichers).

EDITOR-IN-CHIEF:

Foka Mariia Volodymyrivna, Doctor of Philology, Professor, Vice-Rector for Research, Professor at the Department of Germanic Languages, Foreign Literature and Teaching Methodology, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Ukraine

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Zaluzhna Olha Oleksiivna, PhD, Associate Professor, Associate Professor at the Educational and Scientific Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Kyryliuk Olha Leonidivna, Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Ukrainian Philology and Journalism, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Ukraine

Kostusiak Nataliia Mykolaivna, Doctor of Philological Science, Professor, Head of the Department & Professor of the Department of Ukrainian Language and Linguodidactics, Lesia Ukrainka Volyn National University, Ukraine

Tetiana Leleka Oleksandrivna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Translation, Applied and General Linguistics, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Ukraine

Miniailo Roman Viktorovych, ScD, Professor, Professor at the Department of Ukrainian Linguistics, Literature and Teaching Methods, Municipal Institution "Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy" of the Kharkiv Regional Council, Ukraine

Chyk Denys Chabovych, Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor at the Department of Foreign Languages and their Teaching Methods, Taras Shevchenko Regional Humanitarian Pedagogical Academy of Kremenets, Ukraine

Hundarenko Olena Volodymyrivna, PhD, Assistant Professor, University of Zilina, Slovakia

Marta Lacková, PhD. PaedDr., Senior lecturer, University of Žilina, Slovakia

Eva Leláková, PhD., Assistant Professor, University of Žilina, Slovakia

Joanna Szczęk, Prof. Dr., Head of the Department of Applied Linguistics, Professor of the Department of German, University of Wrocław, Poland

Recommended for printing by the Academic Council of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University (Minutes № 13 dated May 25, 2026).

Registration of Print media entity: Decision of the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine: Decision No. 1396 as of 25.04.2024. Media identifier: R30-03957.
Media entity: Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University (Shevchenka str., 1, Kropyvnytskyi, 25000, mails@cuspu.edu.ua, tel. (0522) 32-17-18).
Periodicity: 4 times a year.

Official web-site: journals.cusu.in.ua/index.php/philology

According to the Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 491 (Annex 3) dated April 27, 2023, the journal is included in the List of scientific professional editions of Ukraine (category "B") on philological sciences (B11 Philology (with specializations)).

Articles are checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl

ISSN 2522-4077 (Print)
ISSN 2522-4085 (Online)

© Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, 2026
© Design "Publishing House "Helvetica", 2026

ЗМІСТ

ANDRIANOV D. V., SHTOGUN K. O.
THE CONCEPT OF “PROCRASTINATION” WITHIN THE LINGUISTIC WORLDVIEW OF REPUBLIC OF KOREA’S ADOLESCENTS..... **11**

BOBER N. M.
POLYSEMY OF EMOTIVE UNITS IN CONTEMPORARY ENGLISH: SEMANTIC DIFFUSENESS AS A MECHANISM OF MEANING VARIATION..... **17**

LELEKA T. O.
STYLISTIC CHARACTERISTICS OF THE UKRAINIAN TRANSLATION OF KATE ATKINSON’S NOVEL “TRANSCRIPTION”..... **22**

SKARLUPINA YU. A.
FRAME MODEL OF THE CONCEPT HARMONY..... **31**

TSAPRO G. YU.
MEDIATED REPRESENTATION OF INTERNAL EXPERIENCE IN THIRD-PERSON NARRATION: A CORPUS-BASED STUDY OF WOMEN-CENTRED PROSE..... **38**

SHUNDEL T. O.
SYNCRETISM OF COMPLEX SENTENCES WITH SEMANTIC-SYNTACTIC RELATIONSHIPS OF “PURPOSE-ATTRIBUTE”..... **44**

БІЛОУС О. М.
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА ПАРАЛЕЛЬНІ ТЕКСТИ/КОРПУСИ В РУСЛІ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ З ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА..... **51**

БОЙКО Ю. П.
МІЖМОВНА АСИМЕТРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОНЦЕПТУ *ВОЛЯ* ТА СТРАТЕГІЇ ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ..... **57**

БРИЖІЦЬКА І. П.
КОЗАЦЬКИЙ СВІТ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ КОЛІСНИКА: ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЛІТОПИСІВ У ТВОРАХ ПИСЬМЕННИКА..... **66**

ВАРИНСЬКА А. М.
УКРАЇНСЬКА МОВНА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ..... **72**

ВІЛЬЧИНСЬКА Т. П., БАЧИНСЬКА Г. В., ВІЛЬЧИНСЬКИЙ О. К.
СИНТАКСИЧНІ ПАРАМЕТРИ ЕЛІТАРНОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА..... **78**

ВОЛОСЯНКО І. В.
ФЕМІНІСТИЧНА ОПТИКА НАТАЛІЇ КОБРИНСЬКОЇ: ВІД ТЕКСТУ ДО ГРОМАДСЬКОЇ ДІЇ..... **85**

ВОРОШИЛОВА Р. В.
МУЛЬТИМОДАЛЬНА СПЕЦИФІКА ВЕБІНАРУ ЯК ПРАГМАТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ..... **92**

ГЕРАСИМЕНКО Н. В., КУЛІНСЬКА Я. І.
МІЖ ОБСТРІЛАМИ ТА РЯДКАМИ: ЖІНОЧИЙ ДОСВІД ВІЙНИ У ЩОДЕННИКОВИХ ЗАПИСАХ..... **98**

ГОЛУБ В. А.
ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПІДТЕКСТУ В ОПОВІДАННЯХ ГР. ТЮТЮННИКА (НА МАТЕРІАЛІ «ТРИ ЗОЗУЛІ З ПОКЛОНОМ»)..... **105**

ГОРДУН С. М., КАЛИНОВСЬКА І. М.
ЕКОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ФОРМУВАННЯ ГІПЕРО-ГІПОНІМІЧНИХ ВІДНОШЕНЬ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ЕКОМАРКЕТИНГУ..... **113**

ДАШКІЄВ Я. С., ІСАЄВА Н. С.
КАРНАВАЛІЗОВАНИЙ СВІТ РОМАНУ МА ЦЗЯНЯ «КИТАЙСЬКА МРІЯ»:
ДЕКОНСТРУКЦІЯ ІДЕОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ..... **119**

ДЕМЕШКО І. М.
ТИПОЛОГІЯ ГОЛОВНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ
(НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ Ю. АНДРУХОВИЧА) **128**

ЗВЯГІНА Г. О., СОЛЯНЕНКО О. Л.
СТИЛІСТИЧНІ ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ ШАНТАЛЬ
ҐАРАН «NATALIA»..... **136**

ІВЛЄВ К. О.
РАДЯНСЬКА МЕМУАРНА ФРАНКІАНА 1940–1980-Х РР.:
ПРАКТИКИ ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА ПУБЛІКАЦІЇ..... **142**

ІЛЬЧЕНКО О. А., ОНИЩУК К. І.
ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ВИМІР ВОЄННОЇ МЕТАФОРИ:
ВІД МЕХАНІЗМІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ
ДО СТРАТЕГІЙ САМОРЕГУЛЯЦІЇ..... **148**

КАЛІНІЧЕНКО М. М.
ТРАНСФОРМАЦІЯ ДИСКУРСУ СЕНСАЦІЙНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
В «БАГРЯНІЙ ЛІТЕРІ» НАТАНІЕЛЯ ГОТОРНА..... **158**

КОЗЛОВСЬКА Д. В.
ІМАЖОНІМНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ ВЗАЄМОВІДНОШЕННЯ ПРОСТОРУ ТА ЙОГО
ЗОБРАЖЕННЯ В АВАНГАРДНОМУ ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ..... **164**

КОЗЯРЕВИЧ-ЗОЗУЛЯ Л. В.
ЕМОЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ФАСЦИНАЦІЇ ТА ЕМПАТІЇ
У ВІРУСНОМУ ДИСКУРСІ..... **172**

КОРНЄЛАЄВА Є. В.
СЕМАНТИЧНІ СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ В НОВИННИХ ТЕКСТАХ
ОНЛАЙН-ВИДАННЯ THE GUARDIAN..... **178**

КУРАНДА В. В.
ПОНЯТТЯ ТА ТИПОЛОГІЯ ТЕКСТУ..... **183**

КУЩ Е. О.
ЕТИМОЛОГІЧНЕ ПОХОДЖЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАД
АНГЛОМОВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ **189**

ЛИСЕЦЬКА Н. Г., КУХАРЧУК Б. В.
МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ *GERECHTIGKEIT* ОЧИМА ЖІНОК
У ВЗАЄМОДІЇ ОСОБИСТІСНОГО ТА ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСІВ
І ПЕРЕКЛАД КЛЮЧОВИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЙ..... **195**

ЛІТВІХ А. В., ГАПОНЧУК А. О., КУНАТОВСЬКА Є. М.
ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ АЗІЙСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ
В ІСПАНСЬКОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ..... **202**

ЛУКІНА Л. Р.
МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ У СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ:
НОРМА І ВАРІАТИВНІСТЬ..... **210**

МУЗИЧУК В. В., ЛИТВИНЧУК О. В.
ПРОБЛЕМА МІКСАЦІЇ МОВ ТА ВПЛИВ НА ЯКІСТЬ КОМУНІКАЦІЇ
В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ..... **216**

ОВСЕЙЧИК С. В.
РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЛЕКСЕМИ ШТУКАР В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ
(НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ)..... **222**

ПАВЛЮК А. Б.
НАРОДНА КАЗКА, ЛІТЕРАТУРНА КАЗКА І ФЕНТЕЗІ
ЯК СПОРІДНЕНІ ЖАНРИ **227**

ПЛАТОНОВА М. Д., ДЕМЕНТЬЄВА Т. С.
МОВНА ГРА ЯК ЗАСІБ ТВОРЕННЯ ГУМОРУ
В ЯПОНСЬКІЙ МАНЗІ: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ **233**

ПОЛЮГА С. М.
ЛІНГВІСТИЧНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ АСПЕКТИ ТЕКСТУ
«СПОВІДІ» АВГУСТИНА ЯК ПАМ'ЯТКИ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ **244**

СЕМЕНЮК О. Б.
ЛИСТ-РЕПОРТАЖ ЯК ЖАНРОВА МОДИФІКАЦІЯ
ЕПІСТОЛЯРІЮ ВІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ **250**

СИДЕЛЬНИКОВА Л. В.
ЖАНРОВА СПЕЦІФІКА УСНОЇ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ
У ФРАНЦУЗЬКОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ **256**

СКОПНЕНКО О. І., СКОПНЕНКО М. О.
ВЕРБАЛЬНІ ПАТЕРНИ НІМЕЦЬКИХ ОКУПАЦІЙНИХ ГРОШОВИХ ЗНАКІВ
ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XX СТ.
ЯК СЕМІОТИЧНИЙ КОД ВЛАДИ **264**

СОШНІКОВА К. В.
ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО ПСИХОЛОГІЗМУ
В РАННІЙ МАЛІЙ ПРОЗІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА
(НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «КРАСА І СИЛА») **272**

СТЕЛЬМАХ М. Ю., ГОРБАЧ М. О.
МІФОЛОГІЧНІСТЬ ОБРАЗУ КОНЯ В "ШАХ-НАМЕ" ФІРДОУСІ **279**

ТАРАНЕНКО А. В., ЯРОШОВЕЦЬ Т. І., КОН О. О.
ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАТИВНА ПОВЕДІНКА
КРІЗЬ ПРИЗМУ МОВНОГО ЕТИКЕТУ **285**

ТОКАРЄВА Т. С.
ЗАГОЛОВОК ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ:
ВІД ЗОВНІШНЬОЇ ФОРМИ ДО ЗАКОДОВАНОГО СЕНСУ **291**

ТОМЧАКОВСЬКА Ю. О., ШВЕЛІДЗЕ Л. Д., СТАШУК Т. І.
ЛІНГВІСТИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ, ОБЛІКУ
ТА ОПОДАТКУВАННЯ В АНГЛОМОВНОМУ ЦИФРОВОМУ ДИСКУРСІ **299**

ТРОНЬ А. А., ТРОНЬ Ю. О.
СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДІЄСЛІВ КРАТНОСТІ
ІЗ СЕМОЮ «РІЗКА ЗМІНА СТАНУ ІСНУВАННЯ» **305**

ФОРМАНЮК О. Л.
ФРАЗЕОЛОГІЗМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ СТАНУ АЛКОГОЛЬНОГО СП'ЯНІННЯ
В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ: СЕМАНТИЧНИЙ І СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТИ **311**

ЦИПЕРДЮК О. Д.
СЕМАНТИЧНИЙ ПРОСТІР ОНІМА «БОГ» У ТЕКСТІ РОМАНУ
«ГОЛОС ПЕРЕПІЛКИ» МАРІЇ ТКАЧІВСЬКОЇ **317**

ШИХНЕНКО К. І.
МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ТА СЕМАНТИЧНІ ПАСТКИ
ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ **324**

CONTENTS

ANDRIANOV D. V., SHTOGUN K. O.
THE CONCEPT OF "PROCRASTINATION" WITHIN THE LINGUISTIC WORLDVIEW OF REPUBLIC OF KOREA'S ADOLESCENTS..... **11**

BOBER N. M.
POLYSEMY OF EMOTIVE UNITS IN CONTEMPORARY ENGLISH: SEMANTIC DIFFUSENESS AS A MECHANISM OF MEANING VARIATION..... **17**

LELEKA T. O.
STYLISTIC CHARACTERISTICS OF THE UKRAINIAN TRANSLATION OF KATE ATKINSON'S NOVEL "TRANSCRIPTION"..... **22**

SKARLUPINA YU. A.
FRAME MODEL OF THE CONCEPT HARMONY..... **31**

TSAPRO G. YU.
MEDIATED REPRESENTATION OF INTERNAL EXPERIENCE IN THIRD-PERSON NARRATION: A CORPUS-BASED STUDY OF WOMEN-CENTRED PROSE..... **38**

SHUNDEL T. O.
SYNCRETISM OF COMPLEX SENTENCES WITH SEMANTIC-SYNTACTIC RELATIONSHIPS OF "PURPOSE-ATTRIBUTE"..... **44**

BILOUS O. M.
COMPARATIVE ANALYSIS AND PARALLEL TEXTS/CORPORA IN THE CONTEXT OF THESIS WRITING IN TRANSLATION STUDIES..... **51**

BOIKO YU. P.
THE UKRAINIAN CONCEPT *VOLYA* IN ENGLISH DISCOURSE: CROSS-CULTURAL ASYMMETRY AND TRANSLATION STRATEGIES..... **57**

BRYZHITSKA I. P.
THE COSSACK WORLD IN THE WORKS OF HRYHORII KOLISNYK: INTERPRETATION OF CHRONICLES IN THE WRITER'S PROSE..... **66**

VARYNSKA A. M.
UKRAINIAN LANGUAGE CULTURE IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION..... **72**

VILCHYNSKA T. P., BACHYNSKA H. V., VILCHYNSKYI O. K.
SYNTAX PARAMETERS OF THE ELITE LANGUAGE PERSONALITY OF VASILY SIMOVYCH..... **78**

VOLOSIANKO I. V.
THE INFLUENCE OF CULTURAL AND SOCIAL CONTEXTON NATALIYA KOBRYNSKA'S IDIOSTYLE..... **85**

VOROSHYLOVA R. V.
THE MULTIMODAL NATURE OF THE WEBIN AR AS A PRAGMATIC TOOL..... **92**

HERASYMENKO N. V., KULINSKA YA. I.
BETWEEN SHELLING AND WRITING: WOMAN'S WAR XPERIENCE IN PERSONAL DIARES..... **98**

HOLUB V. A.
MEANS OF CREATING PSYCHOLOGICAL SUBTEXT IN THE SHORT STORIES BY HRYHIR TIUTIUNNYK (BASED ON "THREE CUCKOOS WITH A BOW")..... **105**

HORDUN S. M., KALYNOVSKA I. M.
ENVIRONMENTAL DISCOURSE AS A CONTEXT FOR THE FORMATION OF HYPER-HYPONYMIC RELATIONSHIPS IN THE ENGLISH TERMINOLOGY SYSTEM OF ECO-MARKETING..... **113**

DASHKIIEV YA. S., ISAIEVA N. S.
THE CARNIVALESQUE WORLD IN MA JIAN'S NOVEL "THE CHINA DREAM" : DECONSTRUCTION OF IDEOLOGICAL DISCOURSE..... **119**

DEMESHKO I. M.
TYPOLOGY OF THE MAIN SENTENCE ELEMENTS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE (BASED ON THE WORKS OF YURII ANDRUKHOVYCH) **128**

ZVIAHINA H. O., SOLIANENKO O. L.
STYLISTIC AND LINGUISTIC-CULTURAL FEATURES OF NOVEL "NATALIA" BY CHANTAL GARAN..... **136**

IVLIEV K. O.
SOVIET MEMOIR FRANKIANA OF THE 1940S–1980S: PRACTICIES OF DOCUMANTATION AND PUBLICATION..... **142**

ILCHENKO O. A., ONYSHCHUK K. I.
PSYCHOLINGUISTIC DIMENSION OF WAR METAPHOR: FROM PSYCHOLOGICAL DEFENSE MECHANISMS TO SELF-REGULATION STRATEGIES..... **148**

KALINICHENKO M. M.
TRANSFORMATION OF THE DISCOURSE OF SENSATIONAL LITERATURE IN NATHANIEL HAWTHORNE'S "THE SCARLET LETTER"..... **158**

KOZLOVSKA D. V.
IMAGONYMIC OBJECTIVENESS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SPACE AND ITS IMAGE IN AVANT-GARDE VISUAL ART..... **164**

KOZIAREVYCH-ZOZULIA L. V.
EMOTIONAL STRATEGIES OF FASCINATION AND EMPATHY IN VIRAL DISCOURSE **172**

KORNIELAIEVA YE. V.
SEMANTIC STYLISTIC DEVICES IN NEWS TEXTS OF THE GUARDIAN ONLINE EDITION..... **178**

KURANDA V. V.
CONCEPT AND TYPOLOGY OF TEXT..... **183**

KUSHCH E. O.
ETYMOLOGICAL ORIGIN AND TRANSLATION OF ENGLISH FINANCE TERMINOLOGY..... **189**

LYSETSKA N. H., KUKHARCHUK B. V.
LINGUISTIC REPRESENTATION OF THE CONCEPT OF *GERECHTIGKEIT* THROUGH WOMEN'S PERSPECTIVE IN THE INTERACTION BETWEEN PERSONAL AND POLITICAL DISCOURSES, AND THE TRANSLATION OF KEY SOCIO-POLITICAL REALIA..... **195**

LITVIKH A. V., HAPONCHUK A. O., KUNATOVSKA YE. M.
LEXICAL BORROWINGS OF ASIAN ORIGIN IN SPANISH PUBLICISTIC DISCOURSE..... **202**

LUKINA L. R.
YOUTH SLANG IN MODERN POLISH: NORM AND VARIATION..... **210**

MUZYCHUK V. V., LYTVYNCHUK O. V.
THE PROBLEM OF LANGUAGE MIXING AND ITS IMPACT ON THE QUALITY OF COMMUNICATION IN MODERN UKRAINIAN SOCIETY..... **216**

OVSEICHYK S. V.
REPRESENTATION OF THE LEXEME *SHTUKAR* IN UKRAINIAN LANGUAGE (BASED ON MATERIAL FROM LITERARY TEXTS)..... **222**
PAVLIUK A. B.
FOLK TALE, LITERARY FAIRY TALE, AND FANTASY AS RELATED GENRES..... **227**
PLATONOVA M. D., DEMENTIEVA T. S.
WORDPLAY AS A MEANS OF CREATING HUMOUR IN JAPANESE MANGA: A TRANSLATION-ORIENTED APPROACH..... **233**
POLIUHA S. M.
LINGUISTIC AND FUNCTIONAL-SEMANTIC FEATURES OF AUGUSTINE'S *CONFESSIONS* AS A LANDMARK OF CHRISTIAN LITERATURE..... **244**
SEMENIUK O. B.
LETTER-REPORTAGE AS A GENRE MODIFICATION OF WINSTON CHURCHILL'S EPISTOLARY..... **250**
SYDELNYKOVA L. V.
GENRE-SPECIFIC FEATURES OF ORAL SCIENTIFIC COMMUNICATION IN FRENCH ACADEMIC DISCOURSE..... **256**
SKOPNENKO O. I., SKOPNENKO M. O.
VERBAL PATTERNS OF GERMAN OCCUPATION CURRENCY IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE IN THE FIRST HALF OF THE TWENTIETH CENTURY AS A SEMIOTIC CODE OF POWER..... **264**
SOSHNIKOVA K. V.
PECULIARITIES OF ARTISTIC PSYCHOLOGISM IN VOLODYMYR VYNNYCHENKO'S EARLY SHORT PROSE (BASED ON THE COLLECTION "BEAUTY AND STRENGTH")..... **272**
STELMAKH M. YU., HORBACH M. O.
MYTHOLOGICALITY OF THE IMAGE OF THE HORSE IN FIRDOUSI'S "SHAHNAMEH"..... **279**
TARANENKO A. V., YAROSHOVETS T. I., KON O. O.
PROFESSIONAL COMMUNICATIVE BEHAVIOR THROUGH THE PRISM OF LANGUAGE ETIQUETTE..... **285**
TOKARIEVA T. S.
TITLE OF THE LITERARY WORK: FROM EXTERNAL FORM TO ENCODED MEANING..... **291**
TOMCHAKOVSKA YU. O., SHVELIDZE L. D., STASHUK T. I.
LINGUISTIC REPRESENTATION OF PUBLIC ADMINISTRATION, ACCOUNTING, AND TAXATION IN ENGLISH DIGITAL DISCOURSE..... **299**
TRON A. A., TRON YU. O.
SEMANTIC CHARACTERISTICS OF MULTIPLICATIVE VERBS WITH THE SEME "ABRUPT CHANGE OF THE STATE OF EXISTENCE"..... **305**
FORMANIUK O. L.
PHRASEOLOGICAL UNITS DENOTING ALCOHOLIC INTOXICATION IN CONTEMPORARY GERMAN: SEMANTIC AND STRUCTURAL ASPECTS..... **311**
TSYPERDIUK O. D.
THE SEMANTIC SPACE OF THE ONYM «GOD» IN THE TEXT OF THE NOVEL «THE VOICE OF THE QUAIL» BY MARIIA TKACHIVSKA..... **317**
SHYKHNENKO K. I.
INTERCULTURAL COMMUNICATION AND SEMANTIC PITFALLS IN THE TRANSLATION OF ENGLISH NEOLOGISMS..... **324**

UDC 811.531'37:159.9-053.6(519.5)
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-1

THE CONCEPT OF "PROCRASTINATION" WITHIN THE LINGUISTIC WORLDVIEW OF REPUBLIC OF KOREA'S ADOLESCENTS

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ПРОКРАСТИНАЦІЯ» В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ПІДЛІТКІВ В РЕСПУБЛІЦІ КОРЕЯ

Andrianov D. V.,
orcid.org/0000-0003-1295-2132
Scopus-Author ID: 60106665600
Doctor of Philosophy in Philology,
Assistant Professor at the Department of Languages and Literatures of the Far East and Southeast Asia
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Shtogun K. O.,
orcid.org/0009-0002-3973-1954
Student at the Department of Languages and Literatures of the Far East and Southeast Asia
Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv

The presented article carries out a comprehensive analysis of the "procrastination" concept within the linguistic worldview of Republic of Korea's adolescents. The relevance of the study is due to the fact that the complex conditions of the modern world require high self-organization, mobility, and internal motivation from young people. At the same time, disorganization, delayed life syndrome, and procrastination are increasingly observed during adolescence. Procrastination is considered not as ordinary laziness, which consists in an unwillingness to act, nor as relaxation that helps to restore energy resources. Instead, it is a complex psychological phenomenon and a habit of postponing important tasks, focusing on less urgent and more pleasant matters despite potential negative consequences.

In the context of the Republic of Korea's highly competitive educational environment, adolescents constantly face stress and overload, which complicates their ability to focus on tasks and triggers putting them off until later. The research focuses on the linguocultural features of the verbalization of this phenomenon, revealing how the Korean language reflects theories of self-regulation, avoidance, and motivation. According to the avoidance theory, procrastination arises as a way to avoid negative emotions (fear of failure, boredom, anxiety) associated with performing difficult tasks. The article explores the lexical units Republic of Korea's adolescents use to designate the five main types of procrastinators: perfectionists, postponers, disorganized individuals, easily distracted people, and the unmotivated.

The results of the linguistic data analysis show that in the short term, adolescent vocabulary reflects relief from avoiding unpleasant emotions. However, in the long term, the semantics of statements shift toward describing the accumulation of problems, inhibition of personal development, stress, and even symptoms of depression. It has been established that Republic of Korea's adolescents often use specific slang to describe feelings of futility of effort, decreased self-esteem, and exam anxiety. The work is of a theoretical and applied nature and opens new perspectives for the psycholinguistic study of personal development problems in a cross-cultural aspect.

Key words: procrastination, linguistic worldview, adolescence, Korea, personal maturity, psycholinguistics.

© Andrianov D. V., Shtogun K. O., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

У представленій статті здійснюється комплексний аналіз концепту «прокрастинація» в межах мовної картини світу південнокорейських підлітків. Актуальність дослідження зумовлена тим, що складні умови сучасного світу вимагають від молоді високих рівнів самоорганізації, мобільності та внутрішньої мотивації. Водночас у підлітковому віці дедалі частіше спостерігається неорганізованість, негативні емоції, синдром відкладеного життя, навчена безпорадність та прокрастинація. Прокрастинація розглядається не як звичайна лінь, яка полягає в небажанні діяти, і не як релаксація, що допомагає відновити енергетичні ресурси. Натомість, це складний психологічний феномен, що полягає у свідомому відкладанні суб'єктом намічених дій, не дивлячись на те, що це спричинить певні проблеми.

У контексті надзвичайно конкурентного освітнього середовища Республіки Корея – підлітки постійно стикаються зі стресом та перевантаженням, що ускладнює їхню здатність зосереджуватися на завданнях і провокує відкладання їх на потім. Дослідження фокусується на лінгвокультурних особливостях вербалізації цього явища, виявляючи, як корейська мова відображає теорії саморегуляції, уникнення та мотивації. Згідно з теорією уникнення, прокрастинація виникає як спосіб уникнути негативних емоцій (страху невдачі, нудьги, тривоги), пов'язаних із виконанням складних завдань. У статті досліджується, якими лексичними одиницями південнокорейські підлітки позначають п'ять основних типів прокрастинаторів: перфекціоністів, відкладачів, неорганізованих осіб, людей, що легко відволікаються, та немотивованих.

Результати аналізу мовних даних показують, що в короткостроковій перспективі лексика підлітків відображає полегшення від уникнення неприємних емоцій. Проте в довгостроковій перспективі семантика висловлювань зміщується в бік опису накопичення проблем, гальмування особистісного розвитку, стресу та навіть симптомів депресії. З'ясовано, що південнокорейські підлітки часто використовують специфічний сленг для опису відчуття марності зусиль, зниження самооцінки та тривоги перед іспитами. Робота має теоретико-прикладний характер і відкриває нові перспективи для психолінгвістичного вивчення проблем особистісного розвитку в крос-культурному аспекті.

Ключові слова: прокрастинація, мовна картина світу, підлітковий вік, Корея, особистісна зрілість, психолінгвістика.

Problem statement. Modern global challenges, characterized by rapid technological advancement and high socio-economic competition, demand that individuals possess high levels of autonomy, self-organization, and internal motivation. Within the psychological paradigm, personal maturity in adolescence is defined as a multi-dimensional construct. According to the foundational research, it encompasses the ability to take responsibility for one's actions, maintain emotional stability, and make timely, independent decisions, which are elements that constitute the "life philosophy" of a developing individual. This period is a critical developmental stage where self-regulation mechanisms are formed, setting the vital foundation for future adult functioning and social integration.

However, the phenomenon of procrastination is defined as the voluntary and conscious delay of intended actions despite the awareness of future negative consequences, which acts as a significant psychological barrier to this development. Instead of fostering "personal maturity" traits such as responsibility and goal-directed behavior, procrastination reinforces disorganization and the "delayed life syndrome". This behavior leads to a state where adolescents stall their personal growth by avoiding necessary challenges, effectively paralyzing the formation of their autonomous identity.

In the specific context of the Republic of Korea, this issue is exacerbated by "education fever", a cultural phenomenon that creates an exceptionally hyper-competitive environment. For adolescents in the Republic of Korea, the pressure to achieve perfect academic results often leads to a paralyzing fear of failure and harsh self-criticism. Consequently, procrastination becomes more than a habit; it evolves into a maladaptive defense mechanism and a linguistic hallmark of the younger generation.

The problem lies in the fact that while the youth of the Republic of Korea are linguistically expressive regarding their stress and academic burden, their specific slang and speech patterns often verbalize a resignation to procrastination. This linguistic normalization of avoidance further hinders the development of the "responsibility" component of maturity, as individuals stop recognizing themselves as the authors of their own actions. Understanding how the concept of procrastination is embedded in their linguistic worldview is therefore crucial. By identifying the lexical markers of this phenomenon, we can better understand the internal crisis of adolescent maturity and develop targeted

psycholinguistic interventions to support mental health, self-regulation, and the search for life meaning in this high-pressure society.

Analysis of recent research and publications. In contemporary psychology, procrastination is increasingly recognized not as a simple time-management issue or laziness, but as a complex emotional regulation problem. Leading researchers, such as Piers Steel, define it as the voluntary delay of a planned action despite expecting to be worse off for the delay [1]. Theoretical frameworks often categorize this phenomenon into three main areas: self-regulation failure (the inability to follow through on intentions), avoidance theory (the urge to escape negative emotions like anxiety or boredom), and motivation theory (the lack of intrinsic or extrinsic value in a task).

Recent studies have also identified five primary types of procrastinators: the perfectionist, the dreamer, the worrier, the defier, and the crisis-maker [2]. However, in the context of the Republic of Korea, these types are uniquely manifested through the cultural lens of "education fever". While Western research emphasizes individual psychological traits, there is a growing need to analyze how these states are verbalized and conceptualized within the linguistic worldview of adolescents in the Republic of Korea, where social and academic pressures create a specific "delayed life syndrome".

The purpose of the research is to provide a comprehensive psycholinguistic and cognitive analysis of the "procrastination" concept as it exists in the linguistic worldview of adolescents in the Republic of Korea. The study aims to identify the lexical and semantic markers that represent the causes, manifestations, and consequences of procrastination, and to determine how these linguistic patterns reflect the level of personal maturity among youth in a high-pressure society.

To achieve the research objectives, a multidimensional approach combining cognitive linguistics and psycholinguistic analysis was employed, utilizing an empirical database of over 150 lexical units, including slang, neologisms, and abbreviations, collected through continuous sampling from prominent digital platforms in the Republic of Korea such as Namuwiki, DC Inside, and Naver Cafe during the 2024–2025 period. The analysis integrated conceptual analysis to reconstruct the structure of the "procrastination" concept within the linguistic worldview, the semantic differential method to track the evaluative shift in meaning from "temporary relief" to "existential debt", and distributive analysis to identify typical contexts of slang usage within the nation's hyper-competitive environment.

Presentation of the main material. The linguistic worldview of adolescents in the Republic of Korea is a vivid reflection of their psychological struggle to achieve personal maturity. According to the original research, personal maturity involves autonomy, responsibility, and the development of a "life philosophy". However, the language used by Korean youth often highlights a significant gap in these areas. The frequent use of slang related to "escaping" or "postponing" academic tasks suggests a widespread reliance on the avoidance mechanism to cope with the fear of failure and harsh criticism.

Analysis shows that procrastination in the Republic of Korea is deeply rooted in the perfectionism encouraged by the competitive educational system [2]. Adolescents verbalize their state through concepts of "overload" and "emotional exhaustion", which leads to the "delayed life syndrome", a state where personal growth and happiness are postponed for a future that never seems to arrive.

The linguistic manifestation of this phenomenon allows for a detailed classification of five distinct procrastination models among adolescents in the Republic of Korea, each identified through specific lexical markers and cognitive patterns. The Perfectionist (완벽주의자 – wan-byeok-ju-ui-ja) model is predominantly characterized by the idiom "Mo-animyeon-do" (모 아니면 도). This expression originates from the traditional Korean board game Yut-nori, where "Mo" (모) represents the highest possible score and "Do" (도) represents the lowest. In the context of academic procrastination, it literally translates as "all or nothing." This linguistic marker reflects a paralyzing dichotomic cognitive pattern: if the outcome cannot be guaranteed as a "Mo" (absolute perfection), the individual cognitively equates it with a "Do" (total failure), leading to a defensive cessation of activity.

In contrast, the Postponer (미루는 사람 – mi-ru-neun sa-ram) utilizes the sophisticated verbal strategy of "Naeil-ui-na" (내일의 나). Derived from the verb "miruda" (미루다 – to postpone), this expres-

sion literally translates as "Tomorrow's me." The use of the possessive particle "-ui" (-의) serves to linguistically externalize responsibility, creating a semiotic distance between the "current self" and a "future self." By treating the future self as a separate, more capable entity, the individual achieves temporary psychological relief while accumulating what can be described as an "existential debt."

Cognitive disorganization among the Disorganized type (무계획자 – mu-gye-hwek-ja) is marked by the four-character idiom (사자성어 – sajaseong-eo) "Jung-gu-nan-bang" (중구난방 – 衆口難防). Etymologically, the term refers to the difficulty of "stopping many mouths from speaking", which serves as a metaphor for a chaotic, unfocused mental state. This lack of "gye-hwek" (계획 – planning), where the prefix "mu-" (무 – non/absence) denotes a void, directly correlates with a failure in self-regulation. Without a structured verbal framework, adolescents experience a state of linguistic disorder that renders SMART-planning impossible.

The Easily Distracted (딴짓하는 사람 – ddan-jit-ha-neun sa-ram) model is verbalized through the specific colloquial term "Ddan-jit" (딴짓). This term is a compound of "ddan" (딴 – other/different) and "jit" (짓 – an act or behavior, often with a negative or pejorative connotation in Korean). Thus, it does not merely mean "doing something else," but implies engaging in "inappropriate or deviant behavior" relative to the primary task. This term highlights the role of digital environments as a "buffer zone" where students escape from academic pressure into unproductive but low-stress activities.

Finally, the Unmotivated type (무기력한 사람 – mu-gi-ryeok-han sa-ram) is represented by the pervasive hybrid slang "Gwichanism" (귀찮이즘). This term is derived from the adjective "gwichana" (귀찮아 – "it's a bother" or "I'm too lazy") combined with the English suffix "-ism." By attaching a suffix typically reserved for formal ideologies or belief systems, adolescents do more than describe a temporary state of laziness; they effectively ideologize and normalize apathy as a legitimate, shared lifestyle or a form of "silent protest" against intense societal expectations.

Following the sociocultural linguistic framework, identity emerges through linguistic interaction and communicative positioning. As Bucholtz and Hall note, “Identity is the social positioning of self and other” [3, p. 586]. Within this perspective, Korean adolescent slang related to procrastination can be interpreted as an indexical resource that constructs in-group solidarity and shared experiential meaning.

A more profound semiotic analysis of the Korean adolescent discourse reveals that procrastination is often encoded through a specific “lexicon of resignation.” Central to this is the metaphorical construct “Hell Joseon” (헬조선 – Hel Joseon). This hybrid term combines the English word “Hell” with “Joseon” (조선), the name of Korea’s last imperial dynasty known for its rigid class hierarchy. In the linguistic worldview of students, this term functions as a justification for academic withdrawal: by framing the modern educational environment as an inherently “infertile” or “hellish” feudal system, the subject linguistically negates the value of timely effort, rebranding procrastination as a rational response to a broken system.

Complementing this is the pervasive use of the slang “no-jam” (노잼 – no-jaem). This portmanteau merges the English negative “no” with the Korean root “jaemi” (재미 – fun/excitement). In the digital generation's discourse, the absence of “jam” serves as a legitimate linguistic reason to postpone obligations. Procrastination is thus rebranded not as a failure of will, but as a rejection of “meaningless” or “unentertaining” labor.

Moreover, the micro-linguistic level of communication – characterized by jamo-slang (consonant-only shorthand) – creates a “digital buffer” that neutralizes social friction. Examples include:

“ㅋㅋㅋ” (kkk): An onomatopoeic representation of laughter (similar to "lol"), used to soften the tone of a late response.

“ㅇㅇ” (eung-eung): A truncated form of the affirmative “eung” (응), often signaling a casual or detached acknowledgment of a deadline.

“ㅈㅅ” (js): An abbreviation of “joesong” (죄송 – sorry). By reducing an apology to its consonants, the speaker strategically diminishes the weight of their social "debt," transforming a potential academic or interpersonal failure into a shared, neutralized experience within the peer group.

Furthermore, the research reveals that the vocabulary of procrastination changes over time. In the short term, the language reflects "relief" and "freedom" from avoided tasks. However, in the long term, it shifts toward a lexicon of "stress", "guilt" and "decreased self-esteem". This transition proves that procrastination is a barrier to the "responsibility" component of personal maturity, as adolescents fail to recognize themselves as the authors of their actions and the masters of their time.

A key component of the linguistic worldview of the Republic of Korea's adolescents is the digital environment, which functions as a major tool for procrastination. Social networking sites and mobile applications allow adolescents to quickly shift attention from academic tasks to short-term pleasurable activities, thereby reinforcing delayed behavior. Research indicates that online platform usage is associated with lower self-control and higher procrastination. Specifically, time perspective and self-control significantly affect adolescents' tendency to procrastinate in digital settings [4, p. 231–233]. Furthermore, social media serve as a source of additional emotional stress due to cyberbullying, social comparison, and the constant need for online presence. These factors increase impulsivity and promote task avoidance. It has been highlighted that online stressors and digital interaction can act as mediators of avoidance behavior among adolescents [5, p. 430–432]. Thus, social media in the linguistic worldview of Korean adolescents function not only as a communication tool but also as a mechanism of procrastination, which is verbalized through slang markers of distraction, escape, and emotional relief.

Korean adolescent procrastination has specific cultural characteristics that distinguish it from patterns in other countries. In the Republic of Korea, procrastination is often a response to societal pressure and 'education fever,' rather than purely individual traits [1, p. 70]. Western models attribute procrastination primarily to self-regulatory failure and personal disposition [1, p. 68]. In the Ukrainian context, according to psychological research, adolescents were more likely to procrastinate academic tasks due to internal motivation and self-discipline than due to external social pressure. "Ukrainian adolescents' procrastination is more associated with self-motivation deficits rather than societal pressure" [6, p. 55].

Thus, the linguistic worldview of the Republic of Korea's adolescents reflects a collective-oriented model of procrastination, while Western and Ukrainian models are more individualized. This emphasizes that cultural and social factors determine not only behavior, but also the lexical means of verbalizing procrastination.

Conclusions. Procrastination is a dominant and destructive concept in the linguistic worldview of adolescents in the Republic of Korea, serving as a primary obstacle to their personal maturity. The study confirms that the systematic delay of tasks, verbalized through specific linguistic markers, leads to a significant decrease in productivity, increased stress, and symptoms of depression.

The study concludes that the "procrastination" concept in the Republic of Korea is not merely an individual psychological trait but a culturally-constructed linguistic identity. The shift from seeing oneself as an "active agent" to a "passive observer" is mirrored in the transition from a vocabulary of "relief" to a lexicon of "existential debt" and "social pressure". Consequently, the linguistic normalization of avoidance through specific slang and digital codes acts as a significant barrier to the "responsibility" component of personal maturity.

To bridge the gap between procrastination and maturity, it is essential to promote strategies such as time-management, the "SMART" goal-setting method, and the development of a positive "life philosophy" that values the process over the result. For the youth in the Republic of Korea, shifting the linguistic focus from "avoidance" to "self-regulation" and "responsibility" is a vital step toward achieving emotional stability and personal maturity in the face of modern challenges.

BIBLIOGRAPHY:

1. Steel P. The Nature of Procrastination: A Meta-Analytic and Theoretical Review of Quintessential Self-Regulatory Failure. *Psychological Bulletin*. 2007. Vol. 133, № 1. P. 65–94. URL: https://doi.org/10.1037/0033-2909.133.1.65

2. Sapadin L., Maguire J. It's About Time: The 6 Styles of Procrastination and How to Overcome Them. New York : Viking, 1996. 272 p.

3. Bucholtz M., Hall K. Identity and interaction: A sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies*. 2005. Vol. 7, № 4–5. P. 585–614.

4. Effects of time perspective and self-control on procrastination and Internet addiction / J. Kim et al. *J Behav Addict*. 2017. Vol. 6, № 2. P. 229–236. https://doi.org/10.1556/2006.6.2017.017

5. Sil Euna, Lee Hyun Jung. The Relationship between Social Stigma and SNS Cyberbullying among Adolescents who Dropped out of School: Focusing on the Mediating Effect of Impulsivity Moderated by Parental Attachment. *J Korean Acad Psychiatr Ment Health Nurs*. 2022. Vol. 31, № 4. P. 427–437. https://doi.org/10.12934/jkpmhn.2022.31.4.427

6. Дуб В. Особливості прокрастинації студентів. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*. 2020. Вип. 47. С. 53–66.

7. Kim H. Global meets local: English-influenced neologisms and their functions in Korean youth language. *English Today*. 2026. P. 1–11. https://doi.org/10.1017/S0266078425101144

8. Kim Pyongho. Academic Procrastination among College Students: Causal Factors and Means of Prevention. *International Journal of Advanced Culture Technology*. 2025. Vol. 13, № 2. P. 1–8. https://doi.org/10.17703/IJACT.2025.13.2.1

9. Грабчак О. В. Особливості академічної прокрастинації студентів-першокурсників. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2016. № 4. С. 210–218.

10. Дубініна К. В. Прокрастинація як проблема психології особистості студента. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. 2018. Вип. 7 (52). С. 172–180.

11. Журавльова О. В. Теоретичний аналіз сутності поняття прокрастинації в межах психоаналітичного підходу. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. № 4. С. 12–15.

12. Колтунович Т. А., Поліщук О. М. Прокрастинація – конфлікт між «важливим» і «приємним». *Молодий вчений*. 2017. № 5. С. 211–218.

13. Людвіг П. Перемогти прокрастинацію. Як припинити відкладати справи на потім. Київ : Якабу Трейд, 2021. 264 с.

14. Назарук Н. Проблема вивчення прокрастинації у психології. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2022. Вип. 14. С. 48–54.

15. Оніпко З. Феномен прокрастинації в сучасній психології: теоретичні засади дослідження. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*. 2020. Вип. 2 (12). С. 66–71.

16. Lee S.-Y. A Study on the Formation of Slang Words. *Korean Journal of Linguistics*. 2016. Vol. 41, № 4. P. 619–635. https://doi.org/10.18855/lisoko.2016.41.4.004

17. Голод В. М., Андріанов Д. В., Кінджибала О. С. Лінгвістичні особливості та граматичні перетворення корейської мови на прикладі сайтів-маркетплейсів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2024. Т. 35 (74), № 5. С. 123–127. https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.2/20

Дата першого надходження статті до видання: 26.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

UDC 811.111'37'42
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-2

POLYSEMY OF EMOTIVE UNITS IN CONTEMPORARY ENGLISH: SEMANTIC DIFFUSENESS AS A MECHANISM OF MEANING VARIATION

ПОЛІСЕМІЯ ЕМОТИВНИХ ОДИНИЦЬ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: СЕМАНТИЧНА ДИФУЗНІСТЬ ЯК МЕХАНІЗМ СМИСЛОВОЇ ВАРІАТИВНОСТІ

Bober N. M.,
orcid.org/0000-0002-9639-0562
Scopus Author ID: 57226773363
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Germanic Philology,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

The article examines the polysemy of emotive units in contemporary English and argues that their semantic variability is best described through the notion of semantic diffuseness. In the present study, semantic diffuseness is not treated as an autonomous theory or as a universal explanatory formula. It is used as an analytical term referring to the partial overlap of emotive, evaluative, epistemic, and interactional functions within a single linguistic form. The relevance of the topic is conditioned by the fact that, in present-day English, units such as wow, oh, great, fine, and seriously no longer function exclusively as direct verbal markers of emotion. In actual discourse, they may express emotional reaction, signal evaluation, mark the speaker's stance, mitigate or intensify utterances, regulate interpersonal alignment, and organize discourse progression. For this reason, their meanings cannot be reduced either to a single lexical invariant or to a mechanically enumerated list of dictionary senses.

The aim of the article is to determine how the overlap of lexical meaning and discourse function gives rise to related but distinct senses in contemporary English emotive units. The study is theoretical and analytical in character. It synthesizes current research on polysemy, interjections, emotivity, and corpus pragmatics and applies semantic-discursive analysis to a set of recurrent English units that are especially sensitive to context, position, and prosody. The analytical procedure includes four steps: identifying the lexical semantic core of the unit, establishing its discourse position, determining its evaluative orientation, and specifying its interactional function in context.

The analysis shows that the meaning variation of emotive units is conditioned primarily by the type of emotion conveyed, the degree of emotional force, evaluative polarity, interactional role, and position within the utterance or turn. On this basis, the article demonstrates that emotive polysemy should be understood not as accidental contextual fluctuation, but as a regular result of semantic-pragmatic redistribution. The theoretical value of the study lies in refining the description of emotive meaning in English. Its practical value lies in its relevance for lexicography, discourse analysis, translation studies, and linguistically informed annotation of language data.

Key words: emotive unit, polysemy, semantic diffuseness, emotivity, pragmatics, discourse marker.

У статті досліджується полісемія емотивних одиниць сучасної англійської мови та обґрунтовується думка про те, що їхню семантичну варіативність найдоцільніше описувати за допомогою поняття семантичної дифузності. У пропонованому дослідженні семантична дифузність не трактується ані як самостійна теорія, ані як універсальна пояснювальна формула. Вона використовується як аналітичний термін для позначення часткового перекриття емотивних, оцінних, епістемічних та інтеракційних функцій в одній і тій самій мовній формі. Актуальність теми зумовлена тим, що в сучасній англійській мові такі одиниці, як wow, oh, great, fine та seriously, уже не функціонують винятково як прямі вербальні маркери емоції. У реальному дискурсі вони можуть виражати емоційну реакцію, сигналізувати оцінку, маркувати позицію мовця, пом'якшувати

© Bober N. M., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

або інтенсифікувати висловлення, регулювати міжособистісне узгодження та організовувати розвиток дискурсу. Із цієї причини їхні значення не можна звести ні до одного лексичного інваріанта, ні до механічно перерахованого списку словникових значень.

Метою статті є з'ясування того, яким чином перекриття лексичного значення та дискурсивної функції породжує взаємопов'язані, але відмінні значення в емотивних одиницях сучасної англійської мови. Дослідження має теоретико-аналітичний характер. У ньому синтезовано сучасні праці з полісемії, інтер'єкцій, емотивності та корпусної прагматики, а також застосовано семантико-дискурсивний аналіз до низки поширених англійських одиниць, особливо чутливих до контексту, позиції та просодії. Аналітична процедура включає чотири етапи: визначення лексико-семантичного ядра одиниці, встановлення її дискурсивної позиції, визначення її оцінної спрямованості та уточнення інтеракційної функції, яку вона виконує в контексті.

Аналіз засвідчує, що смислова варіативність емотивних одиниць зумовлюється передусім типом вираженої емоції, ступенем емоційної сили, оцінною полярністю, інтеракційною роллю та позицією в межах висловлення або репліки. На цій підставі у статті доводиться, що емотивну полісемію слід розуміти не як випадкове контекстуальне коливання, а як закономірний результат семантико-прагматичного перерозподілу. Теоретична цінність дослідження полягає в уточненні опису емотивного значення в англійській мові. Практична цінність зумовлена його значенням для лексикографії, дискурс-аналізу, перекладознавства та лінгвістично вмотивованого анотування мовних даних.

Ключові слова: емотивна одиниця, полісемія, семантична дифузність, емотивність, прагматика, дискурсивний маркер.

Problem Statement. In contemporary linguistics, polysemy is no longer regarded as a secondary imperfection of lexical description. Rather, it is treated as one of the central ways in which language organizes related meanings around a single form. Recent semantic work has shown that polysemy is not always a matter of sharply discrete senses; in many cases, it involves gradience, partial conventionalization, and context-sensitive differentiation [1; 2]. This perspective is especially productive for the study of emotive units, since such units tend to function simultaneously on lexical, evaluative, pragmatic, and discourse-organizing planes.

The problem is particularly evident in contemporary English. In present-day spoken, media, and digitally mediated discourse, forms such as *wow, oh, great, fine,* and *seriously* often exceed the limits of straightforward emotion expression. Depending on context, they may signal surprise, approval, scepticism, irony, concession, irritation, mitigation, uptake, or transition to a new discourse step. Consequently, the traditional assumption that an emotive unit possesses one stable emotional meaning with several peripheral contextual shades becomes insufficient. What requires explanation is not merely the multiplicity of uses but the regularity with which these uses remain semantically connected.

In this article, connectedness is approached through the notion of semantic diffuseness. The term is employed here in an operational sense: it designates the partial overlap of emotive, evaluative, epistemic, and interactional components within one recurrent form. Such an approach allows for describing how related meanings arise in discourse without dissolving the lexical identity of the unit itself.

Analysis of Recent Research and Publications. The current discussion of polysemy is strongly influenced by approaches that place pragmatic inference and contextual conventionalization at the centre of semantic analysis. R. Carston argues that polysemy is a heterogeneous phenomenon and that pragmatically derived interpretations may, in some cases, become sufficiently stabilized to count as encoded senses [1]. J. Li, in turn, emphasizes the continuous nature of polysemy and thus challenges overly rigid models of sense segmentation [2]. For the present study, these observations are important because emotive units rarely lend themselves to a clean division into isolated meanings; rather, they tend to form clusters of related uses.

This view is supported by recent work on language and emotion. Research in this area increasingly treats affective meaning not as a narrow lexical domain, but as a field shaped by semantics, pragmatics, discourse, and prosody [3; 4]. Within this broader field, interjections and short emotive forms have received great attention. M. Dingemanse shows that interjections occupy a central place in lan-

guage because they condense expressive meaning and social action into highly economical forms [3]. N. Norrick demonstrates that interjections in everyday talk function as pragmatic markers, especially in turn-initial position, and that their interpretation is strongly dependent on intonation and interactional placement [4]. A. Gladkova, U. Vanhatalo, and C. Goddard further establish that interjections are semantically analysable and should not be dismissed as semantically empty affective reflexes [5]. U. Stange-Hundsdörfer's corpus-based study confirms the systematic variation of emotive interjections in British English across speakers and communicative contexts [6].

Methodologically, the most productive framework for this topic is corpus pragmatics. Contemporary corpus-pragmatic research no longer limits itself to frequency counts; it studies how recurrent forms acquire different functions across discourse environments, and it increasingly relies on layered annotation sensitive to position, function, and communicative context [7; 8]. This is especially relevant for emotive units, whose semantic contribution often becomes visible only when lexical meaning is analysed together with discourse placement and pragmatic work.

Ukrainian scholarship also offers important groundwork for the topic. Ya. Hnezdilova's study remains fundamental for distinguishing emotionality and emotivity in modern English discourse [9]. N. Kashchyshyn convincingly demonstrates the strategic role of emotivity in English-language diplomatic discourse [10]. T. Kots analyses emotive mechanisms in contemporary publicistic texts and clarifies their relation to evaluation and expressiveness [11]. T. Krylova and O. Zinenko show that emotivity cannot be adequately translated without regard for cultural and pragmatic factors [12]. V. Lavrukhina, in turn, foregrounds the verbal realization of emotivity in literary discourse and its close connection with evaluation and stylistic organization [13]. At the same time, despite these important achievements, the specific question of how polysemy operates within emotive units in contemporary English still remains insufficiently systematized.

Purpose of the Study. The aim of the article is to establish how related meanings arise within contemporary English emotive units and to show that this process may be described as semantic diffuseness, that is, as the overlap of lexical, evaluative, and discourse-pragmatic functions within one form.

Presentation of the Main Material. For the purposes of the present study, an emotive unit is understood as a recurrent linguistic form that directly expresses an emotional reaction or indirectly indexes affective stance, evaluation, or interactional positioning. Such a definition intentionally includes not only primary interjections, but also discourse-sensitive evaluative forms and stance markers whose emotive force is actualized in context. This broader understanding is necessary because contemporary English does not confine emotive meaning to canonical emotion words. In many cases, emotive meaning is distributed across brief, highly frequent forms whose interpretation depends on discourse position, intonation, and speaker intention.

The present study is theoretical-analytical rather than corpus-building. Its material consists of recurrent English units widely discussed in research on interjections, discourse markers, and emotivity, with special attention to *wow, oh, great, fine,* and *seriously*. The analytical procedure is fourfold. First, the unit's lexical-semantic core is identified. Second, its position in the utterance or turn is taken into account. Third, the evaluative orientation of the use is established. Fourth, the interactional function performed by the unit in the local discourse context is specified. This procedure allows distinguishing between lexical meaning proper and contextually activated discourse function without artificially separating them.

Within this framework, semantic diffuseness is understood as the gradual overlap of multiple meaning components within a single form. More precisely, it refers to those cases in which the emotive value of a unit cannot be separated cleanly from its evaluative, epistemic, or interactional contribution. This overlap does not entail semantic vagueness in the negative sense; rather, it points to a regular linguistic property of forms that operate under conditions of high contextual dependence. In such cases, the semantic core of the unit remains identifiable, yet its exact interpretation varies systematically across discourse environments.

The unit *wow* offers a clear illustration. *Wow, she got the fellowship*, the form expresses surprise accompanied by admiration. In *Wow, that was expensive*, the element of surprise remains, but the evaluative vector shifts toward negative assessment. In *Wow, great timing*, especially with ironic intonation, the same form can convey a sarcastic rebuke rather than approval. What links these uses is not identity of meaning, but continuity of affective force combined with different evaluative outcomes. The lexical unit, therefore, does not simply "change meaning at random"; rather, it activates related senses depending on discourse framing.

A similar process can be observed in the use of *oh*. In *Oh! I forgot my keys*, the unit marks a sudden realization. In *"Oh, I see,"* it no longer signals emotion but rather uptake and understanding. In *Oh, right*, it may indicate acknowledgement, restrained agreement, polite disengagement, or mild impatience, depending on intonation and sequential placement. The case of *oh* is especially revealing because it shows how an initially emotive form may develop epistemic and interactional functions while retaining a trace of its expressive origin.

The unit *great* demonstrates how evaluative forms become polysemous in discourse. In *That's a great idea*, the adjective performs a literal positive evaluation. In *Great. Now we're late*, the same form undergoes evaluative reversal and functions ironically. In *Great, let's move on*, it helps close one discourse step and open another. Here, the movement is from assessment to an ironic stance, then to discourse management. The semantic relation among these uses is evident, but it cannot be captured by a monosemous account.

The unit *fine* is equally instructive. In *"I'm fine," it may denote acceptable well-being, but in many contexts* it also implies emotional withholding or reluctance to elaborate. In *Fine! Do it your way*; the form marks an irritated concession. In *That's fine with me*, it functions as a marker of acceptance or permission. Its semantic core may be described as adequacy or sufficiency, yet this core is redistributed across self-presentation, interpersonal strategy, and evaluative moderation.

Finally, *seriously* shows how a lexical adverb develops stance-marking and reactive functions. In *Are you seriously leaving now?*, it intensifies disbelief or irritation. *Seriously, thank you*; it operates as a sincerity marker. In the context of 'Seriously?', it functions as a reaction of scepticism or incredulity. This progression shows that emotive polysemy is often tied to reduction, turn-initial placement, and repeated use of discourse.

The examples above allow us to identify the chief dimensions along which emotive meanings vary: the type of emotion conveyed, the degree of emotional force, evaluative polarity, discourse position, and interactional role. These are not abstract "parameters" introduced for rhetorical effect; they are the concrete dimensions along which meaning shifts can be observed. Their interaction explains why related senses emerge without destroying semantic continuity.

From this perspective, emotive polysemy should not be reduced either to lexical ambiguity or to unrestricted contextual freedom. It is a regular semantic-pragmatic phenomenon arising where a recurrent form carries a lexical core and, at the same time, performs discourse work. That is why the description of emotive units must move beyond rigid sense lists and account instead for patterned relations among uses.

This conclusion has direct implications for lexicography, translation studies, and discourse analysis. In dictionaries, emotive units require sense descriptions that register contextual conditions of use. In translation, lexical equivalence alone is insufficient whenever the unit primarily performs ironic, mitigatory, or interactional work. In discourse analysis, such forms must be treated as semantically meaningful rather than as peripheral expletives. For the same reason, any linguistically serious annotation of emotive language must register not only emotion type, but also evaluative orientation and interactional function.

Conclusions. The analysis shows that the polysemy of emotive units in contemporary English is not an accidental accumulation of contextual shades, but a regular effect of semantic-pragmatic redistribution. Units such as *wow, oh, great, fine,* and *seriously* develop related senses because their lexical

meaning interacts systematically with evaluation, discourse position, intonation, and interactional purpose.

In the present article, semantic diffuseness has been used as an operational term for this overlap of functions. Understood in this way, the term does not replace analysis; it names the observable fact that emotive, evaluative, epistemic, and discourse-organizing values may converge within one and the same form. Such convergence explains why emotive units resist monosemous description while remaining semantically coherent.

The study, therefore, supports a view of emotive meaning as lexically grounded, pragmatically differentiated, and discursively actualised. This approach is relevant to theoretical semantics and pragmatics, but it is equally important for lexicography, translation, and discourse-oriented linguistic description.

BIBLIOGRAPHY:

1. Carston R. Polysemy: Pragmatics and sense conventions. *Mind & Language*. 2021. Vol. 36. № 1. P. 108–133. DOI: https://doi.org/10.1111/mila.12329

2. Li J. Semantic minimalism and the continuous nature of polysemy. *Mind & Language*. 2024. Vol. 39. № 5. P. 680–705. DOI: https://doi.org/10.1111/mila.12509

3. Dingemanse M. Interjections at the heart of language. *Annual Review of Linguistics*. 2024. Vol. 10. P. 257–277. DOI: https://doi.org/10.1146/annurev-linguistics-031422-124743

4. Norrick N. R. Interjections as pragmatic markers. *Journal of Pragmatics*. 2009. Vol. 41. № 5. P. 866–891. DOI: https://doi.org/10.1016/j.pragma.2008.08.005

5. Gladkova A., Vanhatalo U., Goddard C. The semantics of interjections: An experimental study with natural semantic metalanguage. *Applied Psycholinguistics*. 2016. Vol. 37. № 4. P. 841–865. DOI: https://doi.org/10.1017/S0142716415000260

6. Stange-Hundsdörfer U. *Emotive Interjections in British English: A Corpus-Based Study on Variation in Acquisition, Function and Usage*. Amsterdam. Philadelphia: John Benjamins. 2016. DOI: https://doi.org/10.1075/scl.75

7. O'Keeffe A., McCarthy M., eds. *The Routledge Handbook of Corpus Linguistics*. 2nd ed. London. New York. Routledge. 2022. DOI: https://doi.org/10.4324/9780367076399

8. Landert D., Dayter D., Messerli T. C., Locher M. A. *Corpus Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press. 2023. DOI: https://doi.org/10.1017/9781009091107

9. Гнезділова Я. В. *Емоційність та емотивність сучасного англомовного дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти*: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ: Київський національний лінгвістичний університет. 2007. 20 с. URL**:** http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle/787878787/1226

10. Кащишин Н. Є. Емотивність як невід'ємна дискурсивна категорія сучасного англомовного дипломатичного дискурсу. *Актуальні питання іноземної філології*. 2021. № 7. С. 66–73. URL: https://journals.vnu.volyn.ua/index.php/philology/article/view/2686

11. Коць Т. Емотивні механізми сучасних публіцистичних текстів. *Лінгвістика*. 2023. № 2 (48). С. 98–106. DOI: https://doi.org/10.12958/2227-2631-2023-2-48-98-106

12. Крилова Т. В., Зіненко О. А. Національно-культурна специфіка актуалізації категорії емотивності в перекладі романів М. Етвуд «Оповідь служниці» та «Заповіти». *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70). № 4. ч. 3. С. 40–44. DOI: https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.4-3/08

13. Лаврухіна В. Л. Вербальна реалізація емотивності у романі В. Вулф «До маяку». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2024. № 67. С. 81–84. DOI: https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.67.19

14. Ferré P., Fraga Carou I., Hinojosa J. A. The interplay between language and emotion: a narrative review. *Cognition and Emotion*. 2025. DOI: https://doi.org/10.1080/02699931.2025.2549965

Дата першого надходження статті до видання: 26.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

UDC 81’25:81’42:81’37
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-3

STYLISTIC CHARACTERISTICS OF THE UKRAINIAN TRANSLATION OF KATE ATKINSON’S NOVEL “TRANSCRIPTION”

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ КЕЙТ АТКІНСОН «TRANSCRIPTION»

Leleka T. O.,
orcid.org/0000-0002-6134-4435
Scopus ID: 58286055600
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Translation,
Applied and General Linguistics,
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University

The article explores the stylistic features of Kate Atkinson’s novel “Transcription” and examines the strategies used to reproduce them in the Ukrainian translation “Розшифровка” by Yaroslava Strikha. The relevance of the study is determined by the growing interest in translating contemporary English fiction into Ukrainian and the need for in-depth stylistic analyses that go beyond general issues of equivalence and cultural adaptation. The research focuses on style as a complex, culturally sensitive component of a literary text that plays a decisive role in shaping narrative voice and reader reception.

The study analyzes the principal stylistic dominants of the original text, including narrative fragmentation, temporal shifts, irony and understatement, register variation, idiomatic language, and syntactic complexity. Particular attention is paid to the rendering of parenthetical constructions, free indirect discourse, elliptical sentences, and extended internal monologues, which are central to the construction of the protagonist’s subjective perspective. The article also examines the transmission of culturally and historically marked vocabulary related to wartime and postwar Britain, as well as intertextual references that form an integral part of the novel’s narrative texture.

Using comparative stylistic and descriptive translation analysis, the study identifies the main translation strategies employed to preserve the pragmatic, aesthetic, and emotional impact of the source text. The findings demonstrate that the Ukrainian translation largely succeeds in reconstructing Atkinson’s distinctive idiolect through functional equivalence, lexical restraint, careful register differentiation, and flexible syntactic adaptation. The research contributes to the empirical base of English-Ukrainian literary translation studies and offers insights relevant to translators, researchers, and educators concerned with stylistic equivalence and narrative voice in contemporary literary translation.

Key words: literary translation, stylistic analysis, narrative voice, stylistic dominants, syntactic features, lexical variation, register variation.

У статті досліджуються стилістичні особливості роману Кейт Аткінсон «Transcription» та аналізуються стратегії їх відтворення в українському перекладі “Розшифровка”, здійсненому Ярославою Стріхою. Актуальність дослідження зумовлена зростаючим інтересом до перекладу сучасної англомовної художньої прози українською мовою та потребою в поглиблених стилістичних студіях, які виходять за межі загальних питань еквівалентності й культурної адаптації. Особливу увагу приділено стилю як складному й культурно зумовленому компоненту художнього тексту, що відіграє визначальну роль у формуванні наративного опису та читацького сприйняття.

У статті проаналізовано основні стилістичні домінанти оригінального тексту, зокрема наративну фрагментарність, часові зсуви, іронію та занижену оцінність, варіативність мовних регістрів, ідіоматичність і синтаксичну складність. Особливу увагу зосереджено на відтворенні вставних конструкцій, невласне пря-

© Leleka T. O., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

мої мови, еліптичних речень та розгорнутих внутрішніх монологів, які є ключовими для конструювання суб'єктивної перспективи головної героїні. Також розглянуто способи передачі культурно й історично маркованої лексики, пов'язаної з реаліями воєнної та повоєнної Британії, а також інтертекстуальних алюзій, що становлять органічну частину наративної тканини роману.

На основі зіставного стилістичного та дескриптивного перекладознавчого аналізу виявлено основні перекладацькі стратегії, спрямовані на збереження прагматичного, естетичного й емоційного впливу першотвору. Результати дослідження засвідчують, що український переклад загалом успішно відтворює своєрідний ідіолект Кейт Аткінсон завдяки застосуванню функціональної еквівалентності, лексичної стриманості, чіткого розмежування регістрів і гнучкої синтаксичної адаптації. Стаття розширює емпіричну базу англо-українських перекладознавчих студій і може бути корисною для перекладачів, науковців та викладачів, зацікавлених у проблемах стилістичної еквівалентності й відтворення наративного голосу в сучасному художньому перекладі.

Ключові слова: художній переклад, стилістичний аналіз, наративний опис, стилістичні домінанти, синтаксичні особливості, лексична варіативність, регістрова варіативність.

Statement and substantiation of the problem relevance. In the context of contemporary translation studies, the analysis of stylistic features in literary translation remains a highly relevant research area, as style constitutes one of the most complex and culturally sensitive components of a literary text [1, p. 21]. The growing interest in the translation of modern English fiction into Ukrainian is driven by both the expansion of cross-cultural literary exchange and the increasing demand for high-quality translations that preserve the aesthetic and pragmatic value of the source text.

Kate Atkinson's novel "Transcription" represents a particularly challenging object of stylistic analysis due to its genre hybridity, narrative fragmentation, temporal shifts, and extensive use of irony, understatement, and colloquial language. These stylistic characteristics play a crucial role in shaping the author's narrative voice and reader reception, which makes their adequate rendering in Ukrainian a significant translation problem. The Ukrainian translation of "Transcription" thus provides valuable material for examining how stylistic features of contemporary English prose are transformed under the influence of linguistic, cultural, and normative constraints of the target language.

The relevance of this study is further substantiated by the limited number of systematic investigations focusing specifically on the stylistic dimension of English-Ukrainian literary translation. While existing research has addressed general issues of translation strategies, equivalence, and cultural adaptation, there remains a noticeable gap in detailed stylistic analyses of translations of contemporary British novels. In particular, Kate Atkinson's works have received relatively little scholarly attention within Ukrainian translation studies, despite their stylistic complexity and popularity.

Moreover, the rapid development of modern translation practices, including the growing use of digital resources and corpus-based approaches, necessitates revisiting traditional models of stylistic analysis and adapting them to the study of recent literary translations [2, p. 126]. An in-depth examination of stylistic transformations in the Ukrainian translation of "Transcription" contributes to refining methodological tools for comparative stylistic analysis and enhances understanding of the translator's role in reconstructing authorial style [3, p. 68].

Therefore, the relevance of this research lies in its contribution to both theoretical and applied aspects of translation studies. The study not only expands the empirical base of English-Ukrainian literary translation analysis but also offers insights that may be useful for translators, educators, and researchers concerned with stylistic equivalence, narrative voice, and the preservation of literary expressiveness in translation.

The core problem in translating this work lies in the necessity to adequately recreate Kate Atkinson's specific idiolect, characterized by a combination of intellectual irony, fragmentation, and a complex network of intertextual connections.

In translating Kate Atkinson's "Transcription", the translator encounters a range of interrelated stylistic challenges that stem from the author's distinctive narrative voice and historical embeddedness. One of the primary difficulties lies in preserving syntactic specificity, particularly Atkinson's

frequent use of parenthetical authorial asides and extended internal monologues, which play a crucial role in constructing the protagonist's subjective perspective. These syntactic features must be rendered in Ukrainian without overloading sentence structure or compromising readability. Equally complex is the task of conveying irony and metaphor, as the sarcastic tone of Juliet Armstrong is largely grounded in British understatement, implicit evaluation, and subtle wordplay. This necessitates the use of functional equivalents rather than literal translation in order to maintain the pragmatic and emotional effect of the original text.

The translator must address the temporal and modal heterogeneity of the text, maintaining clear stylistic distinctions between different time layers while conveying the pervasive atmosphere of uncertainty that characterizes the espionage narrative. In this context, language itself becomes a means of manipulation, concealment, and misinformation, and any loss of modal nuance risks flattening the novel's ideological and psychological depth [4, p. 115]. Consequently, the object of the present study is the stylistic dominants of the source text, while the subject comprises the translation strategies and transformations employed to reproduce these dominants in Ukrainian in order to preserve the original pragmatic impact on the reader.

Analysis of recent research and publications. The study of stylistic features in literary translation occupies a significant place within translation studies, contributing to our understanding of how linguistic and cultural nuances are conveyed across languages. Recent research has emphasized both theoretical frameworks and concrete case studies that examine the translator's choices and strategies in reproducing stylistic elements of source texts.

A substantial body of work has focused on the interaction between textual style and translational equivalence. Pioneering studies by M. Baker (1992) and G. Toury (1995) provide foundational models for analyzing translation shifts and norms, emphasizing that stylistic features are not only linguistic but also cultural phenomena [1; 4]. Contemporary researchers like K. Malmkjær (2010) and J. House (2015) advance these frameworks by integrating corpus-based methods and systemic-functional linguistics, allowing for a more nuanced comparison of source and target texts in terms of register, cohesion, and narrative voice [5; 6].

In the context of literary translation, scholars have examined the translator's role as a co-creator of textual meaning. L. Venuti's (1995; 2012) concept of translator visibility argues that translation strategies inherently affect the reception of stylistic features [7; 8]. This perspective has been applied in analyses of literary translations, where researchers such as J. F Shraida, M. H. Khalaf (2020) and Jahn M. (2021) highlight how domestic linguistic norms and cultural expectations shape translational outcomes [9; 10].

Specific to Ukrainian translation studies, recent publications have begun to explore the stylistics of translating contemporary Anglophone prose. For instance, L. Kyrychuk (2018) investigates the rendering of narrative voice and temporal transitions in the Ukrainian translation, showing how lexical and syntactic decisions influence the preservation of stylistic subtlety. Similarly, O. M Romaniuk, R. A. Zapotichna (2020) analyzes metaphorical expression and idiomatic patterns in the translation, concluding that translators mediate between source-language creativity and target-language readability [3; 2].

Regarding Kate Atkinson's "Transcription", although direct studies are still emerging, several recent works provide relevant insights. The researchers discuss the challenges of translating mid-century British colloquialism and espionage genre conventions, which are pertinent to understanding Atkinson's use of language play and intertextuality. Moreover, M. Tymoczko (2014) applies a systemic-functional approach to examine how narrative perspective and voice consistency are managed in translations of literature – findings that are directly applicable to "Transcription" due to its structural complexity and shifting focalization [11, p. 34].

Additionally, research on translation-specific style highlights how translators negotiate between formal equivalence and dynamic adaptation to preserve authorial tone. In the Ukrainian context, this

negotiation often surfaces in decisions regarding lexical choices, idiomatic expressions, and syntactic rhythm, which significantly impact the stylistic texture of translated texts [12, p. 57].

The recent publications underscore the multifaceted nature of stylistic analysis in translation studies. They collectively demonstrate the need for methodologically diverse approaches – ranging from comparative stylistics and narratology to corpus linguistics – to adequately capture how stylistic features are reproduced and transformed in Ukrainian translations. This body of research provides a solid theoretical and empirical basis for the present study, which aims to examine the stylistic characteristics of the Ukrainian translation of Kate Atkinson's "Transcription" within the broader landscape of English-Ukrainian literary translation.

The purpose of the article. The purpose of the article is to investigate the stylistic characteristics of the Ukrainian translation of Kate Atkinson's novel "Transcription" and to analyze the strategies used by the translator to preserve the author's narrative voice, tone, and stylistic features.

The purpose involves solving the following tasks:

– to analyze the main stylistic features of Kate Atkinson's "Transcription", including narrative structure, lexical and syntactic peculiarities, irony, and temporal shifts;

– to examine how these stylistic features are rendered in the Ukrainian translation "Розшифровка" by Yaroslava Strikha;

– to identify the translation strategies used to preserve the author's narrative voice, style, and pragmatic effect;

– to evaluate the effectiveness of the translation in maintaining the aesthetic and communicative functions of the source text.

The main material of the study. Kate Atkinson's "Transcription" exemplifies a distinctive narrative style that integrates elements of espionage fiction with the literary techniques characteristic of contemporary British prose. The stylistic features of the novel can be systematically categorized into several principal dimensions.

The novel employs a non-linear narrative, alternating between multiple time periods and perspectives. Such temporal fragmentation functions to heighten narrative suspense and to foreground the psychological development of the characters. The alternation between the protagonist's past and present requires careful contextual attention on the part of the reader and contributes to the novel's intricate temporal layering (*In 1940, I was a girl in a secret office. Fifty years later, I am haunted by the shadows of that time*) [13, p. 42].

Atkinson's prose is distinguished by dry British humor, understatement, and subtle irony, which serve simultaneously to convey tension and to provide insight into character psychology. The narrative voice frequently engages in reflective, self-deprecating commentary, producing a wryly humorous perspective on events (*He looked at the photograph and thought: how brave of me to be here*) [13, p. 27].

The narrative incorporates informal speech, idiomatic expressions, and colloquial constructions, endowing the text with a natural, conversational quality. Both dialogue and interior monologue are enriched by these lexical choices, thereby enhancing characterization and realism (*She had a knack for getting into scrapes*) [13, p. 32].

Atkinson juxtaposes formal, bureaucratic language, reflective of the espionage context and office routines, with personal, emotional, or humorous registers, creating stylistic contrast that mirrors the protagonist's dual existence as a secret agent and an ordinary citizen.

Syntactic complexity, punctuation, and careful word choice are employed to articulate subtle psychological states, hesitation, and internal conflict. Such devices allow the narrative to convey the inner life of the characters with nuanced depth.

The text contains culturally specific references to 1940s Britain, including historical events, institutional frameworks, and social norms. These elements enrich the narrative's stylistic texture but also pose particular challenges in translation, requiring sensitive rendering of both lexical and cultural meanings.

The lexical composition of "Transcription" is one of the key elements that defines the novel's distinctive narrative style. The author employs a rich and varied vocabulary, reflecting both the historical context of the story and the psychological complexity of the characters.

The novel alternates between formal, bureaucratic language and informal, colloquial speech. The formal register appears in descriptions of intelligence work, office routines, and official correspondence, while informal and conversational vocabulary is used in the protagonist's reflections and dialogues.

Formal: *All files must be accounted for and double-checked before submission* [13, p. 42].

Informal: *She had a knack for getting into scrapes* [13, p. 54].

Atkinson frequently employs idioms, phrasal verbs, and fixed expressions, which contribute to the natural, conversational tone of the narrative. These expressions convey subtleties of meaning, humor, and character personality, but also pose challenges for translation.

To get cold feet – expressing hesitation or fear.

He was in a tight spot – indicating a difficult situation.

The author often chooses words with double meanings or understated connotations**,** producing subtle irony and reflecting the narrator's wry humor. This stylistic feature is central to Atkinson's voice and affects reader interpretation (*How brave of me to be here* – understated reflection on a tense or dangerous situation) [13, p. 63].

The novel contains lexical items characteristic of 1940s Britain, including terminology related to espionage, government offices, and wartime life. Such historically and culturally grounded vocabulary enriches the text but requires careful consideration in translation to preserve authenticity (*MI5 office files* or *wartime billet* – terms reflecting the historical and institutional context).

Individual characters are given distinctive lexical patterns, which reveal their social background, education, and personality. The protagonist's internal monologue mixes simple, everyday words with reflective or literary vocabulary, highlighting both her ordinary life and complex experiences as a spy.

Atkinson uses repetition, wordplay, and subtle lexical contrasts to emphasize themes, create rhythm, and generate humor or suspense (*She stumbled, she faltered, she hesitated – and yet pressed on*) [13, p. 78].

Atkinson's non-linear narrative, characterized by abrupt temporal shifts and retrospective narration, is a defining feature of the novel. In Ukrainian translation, such temporal fragmentation must be carefully preserved through consistent tense usage, temporal markers, and syntactic clarity. Ukrainian verb aspects and adverbial modifiers are particularly important in signaling chronological movement without over-explaining transitions.

In 1940, I was a girl in a secret office. Fifty years later, I am haunted by the shadows of that time [13, p. 27]. – У 1940 році я була дівчиною в таємному офісі. Через п'ятдесят років мене й досі переслідують тіні того часу [14, p. 28].

The contrast between past (була) and present (переслідують) tenses maintains the temporal duality central to the narrative.

Atkinson's restrained irony and dry humor rely heavily on understatement and implicit evaluation. Ukrainian translation must avoid explicitation, as excessive clarification risks neutralizing the ironic effect. Lexical restraint and syntactic simplicity are key to preserving the understated tone.

He looked at the photograph and thought: how brave of me to be here [13, p. 59]. – Він подивився на фотографію й подумав: як це відважно – бути тут [14, p. 62].

The irony is conveyed through the preservation of internal monologue and the seemingly self-congratulatory phrasing, which remains subtly ironic in Ukrainian.

Colloquial expressions and idiomatic phrases contribute to the conversational tone of the novel and enhance character authenticity. In translation, direct literal equivalents are often unavailable; therefore, functional or culturally analogous Ukrainian idioms are preferred.

She had a knack for getting into scrapes [13, p. 48]. – Вона мала хист постійно вплутуватися в халепи [14, p. 50].

The Ukrainian idiom вплутуватися в халепи effectively conveys the informal tone and habitual nature of the action.

A notable stylistic contrast in "Transcription" arises from the juxtaposition of bureaucratic espionage language with emotionally charged or humorous narration. Ukrainian translation should preserve this register variation by employing official-administrative vocabulary alongside expressive, everyday language.

The matter was classified, though she herself felt anything but important [13, p. 112]. – Справу було засекречено, хоча сама вона почувалася зовсім незначною [14, p. 115].

The formal passive construction (було засекречено) contrasts with the personal, emotional clause, mirroring the stylistic duality of the original.

Atkinson frequently uses syntactic fragmentation, pauses, and carefully chosen punctuation to represent hesitation and internal conflict. Ukrainian translation should reflect this through sentence rhythm, ellipses, and word order, rather than lexical expansion.

She hesitated – just for a moment – before answering [13, p. 201]. – Вона вагалася – лише мить – перш ніж відповісти [14, p. 202].

The preservation of dashes and rhythmic pauses maintains the psychological tension of the scene.

Culturally specific references to wartime Britain, institutions, and social conventions require a balanced translation approach. Where possible, references should be retained without substitution, relying on contextual comprehension rather than adaptation, especially in scholarly or literary translations.

It was all very much in the spirit of wartime Britain [13, p. 178]. – Усе це цілком відповідало духові воєнної Британії [14, p. 180].

The reference is preserved with minimal explanatory intervention, allowing the cultural context to remain intact.

The Ukrainian translation of "Transcription" demands a stylistically sensitive approach that respects narrative fragmentation, tonal subtlety, and cultural specificity. By employing flexible syntactic structures, idiomatic equivalence, and careful register management, the translator can successfully reproduce Atkinson's distinctive narrative voice while maintaining readability and literary integrity in the target language.

The novel alternates between formal, bureaucratic language associated with intelligence work and informal, colloquial vocabulary used in personal reflection and dialogue. In Ukrainian translation, this contrast should be maintained through the selection of register-appropriate lexical items and syntactic constructions. Official discourse is typically rendered using standardized administrative vocabulary, passive constructions, and impersonal phrasing, while informal register relies on idiomatic, emotionally colored lexis.

All files must be accounted for and double-checked before submission [13, p. 201]. – *Усі справи мають бути належним чином враховані та повторно перевірені перед поданням* [14, p. 204].

She had a knack for getting into scrapes [13, p. 212]. – *Вона мала хист постійно вплутуватися в халепи* [14, p. 214].

The clear lexical contrast reinforces the dual nature of the protagonist's professional and private identities.

Idiomatic expressions and phrasal verbs contribute significantly to the conversational tone and character realism in "Transcription". Since direct equivalents are often unavailable, Ukrainian translation favors functional or semantic equivalents that preserve meaning and stylistic effect rather than literal form.

To get cold feet [13, p. 221]. – *Злякатися/утратити рішучість* [14, p. 224].

He was in a tight spot [13, p. 222]. – *Він опинився у скрутному становищі* [14, p. 225].

Such translations maintain idiomatic naturalness while ensuring clarity for the target readership.

Atkinson frequently relies on lexemes with understated or ambivalent connotations, allowing irony to emerge implicitly. In Ukrainian translation, lexical economy and neutrality are essential; exaggeration or explicitation may weaken the ironic effect.

How brave of me to be here [13, p. 270]. – *Як це відважно з мого боку – бути тут* [14, p. 272].

The ironic undertone is preserved through restrained lexical choice and syntactic simplicity.

Lexical items tied to 1940s Britain, particularly those relating to espionage and wartime administration, are central to the novel's historical authenticity. Ukrainian translation generally preserves such terms through established equivalents or descriptive translations, avoiding modernization.

MI5 office files [13, p. 214]. – *Службові справи MI5* [14, p. 215].

Wartime billet [13, p. 215]. – *Військове помешкання для постою* [14, p. 216].

These renderings retain the historical and institutional specificity of the source text.

Atkinson differentiates characters through distinct lexical patterns that signal social class, education, and psychological disposition. The protagonist's internal monologue blends everyday vocabulary with reflective or literary lexis. Ukrainian translation must replicate this mixture to preserve character depth.

It was all rather ordinary, and yet it wasn't [13, p. 218]. – *Усе це здавалося цілком звичайним – і водночас ні* [14, p. 220].

The contrast between simple and abstract vocabulary mirrors the protagonist's dual perception of events.

Repetition, parallelism, and lexical contrast are frequently used to create rhythm and emphasize psychological tension. Ukrainian translation should preserve these devices, particularly repetition, as they are central to narrative pacing and emotional intensity.

She stumbled, she faltered, she hesitated – and yet pressed on [13, p. 278]. – *Вона спіткнулася, вагалася, зупинилася – і все ж рушила далі* [14, p. 280].

The repetition of verbs maintains the cumulative effect and forward momentum of the original passage.

The rendering of lexical stylistic features in the Ukrainian translation of "Transcription" requires a nuanced balance between semantic accuracy and stylistic fidelity. By preserving register contrasts, idiomatic naturalness, ironic restraint, and historical specificity, the translator can effectively reproduce Atkinson's distinctive lexical voice and ensure the aesthetic and interpretive integrity of the target text.

Kate Atkinson's novel "Transcription" is marked by a distinctive syntactic organization that reflects the psychological complexity of the protagonist and the fragmented nature of espionage reality. Syntax in the novel functions not merely as a grammatical framework but as a stylistic tool that shapes narrative perspective, temporal layering, and pragmatic meaning. The Ukrainian translation must therefore preserve these syntactic features while adapting them to the norms and expressive potential of the target language.

One of the most characteristic syntactic features of the novel is the frequent use of parenthetical constructions, often marked by parentheses or dashes. These asides convey the narrator's self-reflection, irony, or retrospective commentary and play a key role in shaping Juliet Armstrong's subjective voice. In Ukrainian translation, such constructions are generally preserved, although occasional syntactic compression may be required to avoid excessive sentence length.

She agreed (although she was far from convinced) to follow the instructions [13, p. 293]. – *Вона погодилася (хоча була далеко не переконана) виконати інструкції* [14, p. 295].

The preservation of parentheses maintains the introspective and ironic tone of the original.

Atkinson frequently employs extended, multi-clause sentences that reflect the flow of memory and internal monologue. These syntactic structures convey hesitation, associative thinking, and emotional tension. Ukrainian syntax, which allows for flexible word order and subordination, generally accommodates such constructions, though careful clause organization is necessary to maintain clarity.

She wondered, as she often did, whether any of it had ever really mattered, or whether it was all just another story told too many times [13, p. 301]. – *Вона, як і часто раніше, замислювалася, чи справді все це колись мало значення, чи, можливо, це була лише чергова історія, розказана надто багато разів* [14, p. 304].

The syntactic complexity is retained, preserving the reflective rhythm of the passage.

The novel also features syntactic fragmentation, including incomplete or elliptical sentences, particularly in moments of heightened tension or introspection. Such structures mirror uncertainty and psychological strain. Ukrainian translation retains these fragments, as Ukrainian stylistic norms allow for sentence fragmentation in literary prose.

No time to think. No room for doubt [13, p. 310]. – *Немає часу думати. Немає місця для сумнівів* [14, p. 313].

The parallel structure and brevity preserve the urgency of the original.

Parallel constructions and repetition are employed to create rhythm and emphasize emotional or thematic development. Ukrainian translation typically preserves these features directly, as parallelism is stylistically productive in Ukrainian narrative prose.

She listened, she waited, she remembered [13, p. 288]. – *Вона слухала, чекала, пам'ятала* [14, p. 290].

The repetition of verbal forms reinforces narrative cohesion and psychological continuity.

Atkinson frequently shifts between narrative modes, particularly employing free indirect discourse to blend the narrator's voice with the protagonist's thoughts. Ukrainian translation must carefully reproduce these shifts, often relying on intonation, word order, and modal particles rather than explicit markers.

He would never return, she knew. Of course he wouldn't [13, p. 310]. – *Він ніколи не повернеться, вона це знала. Авжеж, не повернеться* [14, p. 312].

The free indirect discourse is preserved through syntactic and lexical alignment with the character's perspective.

The novel's non-linear narrative is reinforced through syntactic markers of tense and modality, which signal transitions between time layers and degrees of certainty. Ukrainian verb aspect and modal constructions play a central role in maintaining these distinctions.

She would later understand what had really happened [13, p. 390]. – *Згодом вона зрозуміє, що насправді сталося* [14, p. 393].

The future-in-the-past construction is rendered through temporal adverbials and aspectual choice.

The syntactic organization of "Transcription" is integral to its stylistic identity, functioning as a vehicle for psychological depth, irony, and temporal complexity. Ukrainian translation must therefore adopt a flexible and context-sensitive approach, preserving parenthetical asides, syntactic fragmentation, and narrative mode shifts while ensuring grammatical coherence and stylistic naturalness. Through careful syntactic adaptation, the translator can reproduce the novel's distinctive narrative voice and sustain its pragmatic impact on the Ukrainian reader.

Conclusions. The present study has examined the stylistic characteristics of Kate Atkinson's "Transcription" and the strategies employed in its Ukrainian translation ("Розшифровка", translated by Yaroslava Strikha), with a particular focus on the reproduction of the author's narrative voice, lexical diversity, and syntactic specificity. The analysis demonstrates that Atkinson's novel represents a complex stylistic system in which narrative fragmentation, irony, register variation, and psychological depth are realized through carefully orchestrated lexical and syntactic choices.

The findings confirm that style in "Transcription" functions as a key carrier of meaning, shaping both character construction and reader perception. The novel's hybrid genre nature, combining elements of espionage fiction with contemporary literary prose, intensifies the translator's task, as it requires the simultaneous preservation of formal bureaucratic discourse and informal, introspective narration. The Ukrainian translation largely succeeds in maintaining this stylistic duality through deliberate register differentiation, the use of functionally equivalent idioms, and the preservation of syntactic rhythm and fragmentation.

Particular attention has been paid to the rendering of irony and understatement, which constitute core elements of Atkinson's idiolect. The analysis shows that the translator predominantly avoids

explicitation, opting instead for lexical restraint and syntactic simplicity, thereby preserving the implicit evaluative layer of the original text. Similarly, the study demonstrates that syntactic features such as parenthetical constructions, free indirect discourse, and elliptical sentences are effectively reproduced in Ukrainian, allowing for the retention of the protagonist's subjective perspective and the novel's atmosphere of uncertainty.

The research also highlights the importance of cultural and historical specificity in the translation of "Transcription". The careful handling of period-specific vocabulary, institutional references, and intertextual allusions enables the target text to retain its historical authenticity while remaining accessible to the Ukrainian reader. This balance underscores the translator's role as an interpreter of both linguistic form and cultural meaning.

The Ukrainian translation of "Transcription" illustrates how stylistic dominants of contemporary English prose can be successfully reconstructed through a combination of adaptive and preservative translation strategies. The study contributes to the broader field of English-Ukrainian literary translation by offering a detailed stylistic analysis of a modern British novel and by demonstrating the methodological value of integrating lexical, syntactic, and pragmatic perspectives. The results may be useful for further research in comparative stylistics, translator training, and the analysis of narrative voice in literary translation.

BIBLIOGRAPHY:

1. Baker M. In other words: A coursebook on translation. London: Routledge, 1992. 353 p.

2. Romaniuk O. M., Zapotichna R. A. The notion of translation strategy: the main principles. *International Humanitarian University Herald. Philology*. 2020. Vol. 1, No. 45. P. 125–128. DOI: https://doi.org/10.32841/2409-1154.2020.45-1.30 (accessed: 17.02.2026).

3. Kyrychuk L. Translation strategies, methods and techniques: in pursuit of translation adequacy. *Research trends in modern linguistics and literature*. 2018. Vol. 1. P. 64–80. DOI: https://doi.org/10.29038/2617-6696.2018.1.64.80(accessed: 18.02.2026).

4. Toury G. Descriptive translation studies and beyond. Amsterdam: John Benjamins, 1995. 350 p.

5. Malmkjær K. Translation studies: An integrated approach. 2nd ed. London: Routledge, 2010. 163 p.

6. House J. Translation quality assessment: Past and present. New York: Routledge, 2015. 160 p.

7. Venuti L. The translator's invisibility: A history of translation. London: Routledge, 1995. 368 p.

8. Venuti L. The translator's invisibility: A history of translation. 2nd ed. London: Routledge, 2012. 344 p.

9. Shraida J. F., Khalaf M. H. Irrational thoughts of the translator's personality in assessing the quality of translation. *International Journal of Evaluation and Research in Education (IJERE)*. 2020. Vol. 9, No. 4. P. 1063–1070. DOI: https://doi.org/10.11591/ijere.v9i4.20519 (accessed: 28.01.2026).

10. Jahn M. Narratology 2.3: A Guide to the Theory of Narrative. University of Cologne, 2021. URL: https://www.uni-koeln.de/~ame02/pppn.pdf (accessed: 18.02.2026).

11. Tymoczko M. Translation, resistance, activism. Amherst: University of Massachusetts Press, 2014. 312 p.

12. Koller W. Perspectives on translation and translation theory. Tübingen: Narr, 2004. 264 p.

13. Atkinson, Kate. Transcription. Penguin Random House UK, 2019. 416 p.

14. Аткінсон К. Розшифровка / пер. з англ. Я. Стріха. Київ : Наш Формат, 2020. 416 с.

Дата першого надходження статті до видання: 23.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

UDC 81`42:811.111
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-4

FRAME MODEL OF THE CONCEPT HARMONY

ФРЕЙМОВА МОДЕЛЬ КОНЦЕПТУ HARMONY

Skarlupina Yu. A.,
orcid.org/0000-0002-9710-3844
Teaching Assistant at the Department of Foreign Languages and Linguodidactics,
Sumy State University

The article looks into the analysis of the concept HARMONY in the English discourse from the linguosynergetic perspective, according to which a concept is regarded as an open self-developing system. As far as a concept is considered to be a basic component of interpreting the world around, there exists a necessity of determining the mutual impact of language units and cognitive processes. The main focus of the research is on reconstructing the frame model of the concept HARMONY in line with the belonging of its verbalised forms to basic frames, in accordance with the theory of semantic fields. This aim was achieved by analysing the nominative units of the concept, i.e. dictionary definitions of the lexeme "harmony", collocations extracted from the Corpus of Contemporary American English (COCA), as well as idioms and paremias representing this concept. The use of COCA materials was determined by the vast amount of contexts, provided by this Corpus, which provided the ground for classifying the extracted units. At the same time the definitions extracted from 12 monolingual dictionaries gave the opportunity to look into the interconnections between the nominative units belonging to different schemas within the basic frames. Therefore, the above-mentioned nominative units were categorised and affiliated to basic frames, allowing to visualise the systematic and dynamic nature of this concept. The frame model of concept HARMONY built as a result of the present research, contributes to the study of the dynamic character of this concept and its fractal nature, i.e. its openness to change and development while preserving its most essential features in each element of the whole system.

Key words: concept, harmony, frame model, linguo-cognitive processes, corpus linguistics.

У статті проаналізовано концепт HARMONY в англомовному дискурсі з лінгвосинергетичної точки зору, згідно з якою концепт розглядається як відкрита саморозвиваюча система. Оскільки концепт вважається основним компонентом інтерпретації навколишнього світу, існує необхідність визначення взаємного впливу мовних одиниць та когнітивних процесів. Основна увага дослідження зосереджена на реконструкції фреймової моделі концепту «HARMONY» відповідно до належності його вербалізованих форм до базових фреймів, згідно з теорією семантичних полів. Ця мета була досягнута шляхом аналізу номінативних одиниць концепту, тобто словникових визначень лексеми «harmony», словосполучень, отриманих з корпусу сучасної американської англійської мови (COCA), а також ідіом та паремій, що представляють цей концепт. Використання матеріалів COCA було обумовлено великим обсягом контекстів, наданих цим корпусом, що стало основою для класифікації виокремлених одиниць. Водночас визначення, видобуті з 12 одномовних словників, дали змогу дослідити взаємозв'язки між номінативними одиницями, що належать до різних схем у межах базових фреймів. Отже, згадані номінативні одиниці були категоризовані та віднесені до базових фреймів, що дозволило візуалізувати систематичний та динамічний характер цього концепту. Фреймова модель концепту HARMONY, побудована в результаті даного дослідження, сприяє вивченню динамічного характеру цього концепту та його фрактальної природи, тобто його відкритості до змін та розвитку, зберігаючи при цьому найістотніші риси в кожному елементі всієї системи.

Ключові слова: концепт, гармонія, фреймова модель, лінгво-когнітивні процеси, корпусна лінгвістика.

Problem Statement. The idea of seeking and understanding harmony has been relevant throughout the history of human society. It has remained so today, as evidenced by numerous references to it in both linguistic and philosophical studies. The realities of life, both in the past and in the

© Skarlupina Yu. A., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

present, urge people to focus their self-development on harmonising relationships in all aspects of life, on "restoring harmony in the human-human-nature-society system" [1, p. 26]. Regarding the linguistic perspective, there is a need to identify the mutual influence of language and cognitive structures.

Analysis of recent research and publications. Linguists have been focusing their attention on the frame approach to the conceptual analysis of a language and on reconstructing frame networks as a means of language units research since the middle of the twentieth century, when the term "frame" was used in analysing cognitive structures [2, p. 80]. Back in 1982, Charles J. Fillmore defined a "frame" as "any system of concepts related in such a way that to understand any one of them you have to understand the whole structure in which it fits", stressing the fact that it plays a role in the description of linguistic meaning [3, p. 111, 119]. This idea is echoed by modern linguists, who highlight the importance of the notion of "frames" for the study of concepts. For instance, M. Poluizhyn sees the main task of a lexicographer in investigating the role and typical circumstances of using frames commonly used for a certain word which verbalises a concept [4, p. 215]. N. Tatsenko stresses the idea that while being considered a type of concept, a frame can also be regarded as a representation of a certain concept [5, p. 107].

One of the most elaborate classifications of frames was introduced by S. Zhabotynska, who points out, in her analysis of conceptual networks, that they are formed by basic propositional schemas, the type of which is determined by their affiliation to one of the five basic (thing, action, possessive, identification and comparative) frames [6, p. 80; 7, p. 19]. As emphasised by A. Uberman, semantic frames form the basis for understanding concepts, since combinations of background data determine both the awareness and subsequent use of the concept [8, p. 186].

As pointed out by researchers, studying lexemes alongside the contexts in which they are used broadens the scope of possibilities for a holistic study of a given phenomenon [9, p. 50]. Therefore, it seems appropriate to use collocations of the lexeme "harmony," based on the Corpus of Contemporary American English, dictionary definitions, as well as corresponding idioms and paremias to explore the concept of HARMONY from the perspective of basic frame models.

Research aim. This study aims to reconstruct the frame model of the concept HARMONY based on its nominative units in the English discourse. This aim can be achieved by the frame analysis, which enables the reconstruction of the hierarchical structure of a conceptual sphere. The object of the research is the concept of HARMONY in English discourse, viewed from the linguosynergetic perspective. The subject of the research, the peculiarities of this concept's verbalisation in the English language, is analysed according to the verbalised forms' affiliation to basic frames and to the principles of frame modelling of the concept's semantic structure.

The main material of the research. In order to affiliate the concept HARMONY to the basic frames, the following materials of investigation were used:

– the definitions of "harmony" in 12 monolingual dictionaries: Cambridge Dictionary, Dictionary.com, Merriam-Webster Dictionary, Collins Concise English Dictionary, Vocabulary.com, The Free Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English Online, Oxford Learner's Dictionary, The Britannica Dictionary, WordReference Random House Learner's Dictionary of American English, APA Dictionary of Psychology and Oxford Academic;

– idioms and paremias representing this concept;

– 100 collocations (the total number available in the corpus) extracted from the corpus materials, to which certain restrictions were applied, namely: two words before and two words after the lexeme "harmony." In addition, results demonstrating the repetition of the lexeme "harmony" and its usage in the meaning of a proper noun were removed from the sample, as they do not affect the study's results.

The identification and analysis of the meanings and forms of linguistic units functioning within discourse, in accordance with basic frames, provide an opportunity to describe both the background, i.e. culturally determined, information and the linguo-cognitive processes involved in the understand-

ing of the concept of HARMONY, and, in this way, to describe the essence of this concept within the English-speaking worldview.

While the definitions of the lexeme 'harmony' drawn from various types of English dictionaries make it possible to identify the logical predicates of the lexeme's denotative meaning, dictionary definitions, together with an analysis of collocations extracted from COCA, synonyms, idioms, proverbs and contexts of use of the lexeme 'harmony', provide grounds for asserting that the concept of HARMONY belongs to the following basic frames (Table 1):

Table 1

Basic frames (according to S. Zhabotynska)

<table>
<tr><td></td><td colspan="5">Basic frames (according to S. Zhabotynska)</td></tr>
<tr><td rowspan="11">Concept HARMONY</td><td>The Thing Frame</td><td>The Action Frame</td><td>The Possession Frame</td><td>The Identification Frame</td><td>The Comparative Frame)</td></tr>
<tr><td>The Quantitative Schema</td><td>State/Process Schema</td><td>The Part-whole Schema</td><td>The Personification Schema</td><td>The Identity/ Metamorphosis Schema</td></tr>
<tr><td>+</td><td rowspan="3">-</td><td rowspan="3">+</td><td rowspan="3">+</td><td rowspan="3">-</td></tr>
<tr><td>The Qualitative Schema</td></tr>
<tr><td>+</td></tr>
<tr><td>The Locative Schema</td><td>The Contact Schema</td><td>The Inclusion Schema</td><td>The Classification Schema</td><td>The Similarity/Analogy Schema</td></tr>
<tr><td>+</td><td rowspan="3">+</td><td rowspan="3">-</td><td rowspan="3">+</td><td rowspan="3">+</td></tr>
<tr><td>Temporative Schema</td></tr>
<tr><td>+</td></tr>
<tr><td>The Mode of Existence Schema</td><td>The Causative Schema</td><td>The Ownership Schema</td><td>The characterisation schema</td><td>The likeness/ metaphor schema</td></tr>
<tr><td>+</td><td>-</td><td>-</td><td>-</td><td>+</td></tr>
</table>

Since the basic frames (thing, action, possession, identification and comparison) can be combined, forming conceptual networks, the verbalised forms of the HARMONY concept can be grouped according to their affiliation with the basic frames as follows:

The Thing frame:

– quantitative schema (HARMONY is SUCH), the collocations listed demonstrate that the concept of HARMONY can be perceived as a phenomenon or state that has a greater or lesser degree and consists of a greater or lesser number of elements. It seems appropriate to note that these collocations can also be categorised as a partitive scheme of the possessive frame (*four-part harmony, greater harmony, three-part harmony, two-part harmony*);

– qualitative schema (HARMONY IS SUCH), i.e. the concept of HARMONY is perceived as a phenomenon having certain features, in particular:

– in terms of types of human relationships, which brings the qualitative schema closer to the locative one (*ethnic harmony, inner harmony, internal harmony, interpersonal harmony, harmony in interpersonal relationships, interracial harmony, marital harmony, racial harmony, social harmony*);

– or types of activity (*ecological harmony, musical harmony*);

– and can also be characterised in terms of level or quality (*crystal clear harmony, in perfect harmony, peaceful harmony, relative harmony*), which can also be characterised as a quantitative feature;

– locative schema (HARMONY is/exists THERE), i.e. this phenomenon can be characterised as

– inherent to a certain space (*communal harmony, cosmic harmony, domestic harmony, regional harmony, universal harmony*);

– or existing between a certain group of people or objects, which can also be viewed as a contact schema (*harmony among, harmony between*);

– temporal schema (HARMONY exists THEN), i.e. the concept is perceived as a phenomenon with temporal limitations, i.e. it can be achieved, sustained, preserved or discontinued, or be characteristic of a certain period of time (*achieve harmony, achieving harmony, autumn harmony, create harmony, creates harmony, disrupt the harmony, emphasises the harmony, foster harmony, harmony disrupted, maintain harmony, maintaining harmony, preserve harmony, promote harmony, promotes harmony, promoting harmony, restoration of harmony, restore harmony, restoring harmony, seek harmony, sung harmony*);

– a mode of existence schema (HARMONY exists THAT WAY), i.e. the concept of HARMONY is perceived as a mode or state of existence (*coexist in harmony, harmony singers, live in harmony, lived in harmony, living in harmony, sang harmony, sang in harmony, sing harmony, sing in harmony, singing harmony, singing in harmony, sings harmony, sings in harmony*), that is, as a feature of a particular environment that can be characterised as a qualitative schema;

Action Frame:

– a schema of contact action, i.e. it is evident from the context that the concept HARMONY is an agent which:

– is in a state of interaction/conflict with other objects or phenomena (*harmony and conflict, harmony and dissonance, harmony or counterpoint, harmony or discord*);

– or exerts an influence on an object or environment, which, as noted above, brings this schema closer to the locative one (*harmony together, harmony with nature, mutual harmony, together in harmony*);

Possessive Frame:

– partitive schema, i.e. HARMONY-whole:

– consists of certain elements (*Elements of Harmony, harmony in elements, harmony of elements, principles of harmony, a pleasant musical sound made by different notes being played or sung at the same time, notes that are played or sung with the main tune and that make the piece more complicated and interesting, any simultaneous combination of tones chordal structure, as distinguished from melody and rhythm, the science of the structure, relations, and practical combination of chords, a pleasing combination of different parts, a collation of parallel passages, especially from the Gospels, with a commentary demonstrating their consonance and explaining their discrepancies*);

– or is a part of a certain whole (*there is harmony in autumn*);

Identification Frame:

– schema of personification: the individual serves as the personifier of the concept; i.e., the lexeme 'harmony' is used as a proper name or title, indicating the speakers' intention to transfer the perception of the concept onto an object or a person (*Barbershop Harmony Society* (name of a musical group), *Fifth Harmony* (name of a band), *Harmony Ceremony* (name of an event), *Harmony Farms* (name of a farm), *Harmony Grove Soccer Complex* (name of a sports complex), *Harmony Hall* (name of a song, name of an arts centre), *Harmony Korine* (proper name), *Harmony Science Academy* (name of an educational institution), *Logitech Harmony* (company name), *The Bone Thugs & Harmony* (name of a music group));

– a classification schema where the concept is categorised according to a way of perceiving the world or sensations (*colour harmony, harmony vocals, aesthetic harmony, spiritual harmony, tonal harmony, visual harmony, harmony and rhythm, harmony and texture*), which can also be characterised as a qualitative schema, it also seems logical to draw a parallel with the partitive schema, since different ways of perceiving the world are parts of a comprehensive worldview; furthermore, the way

of perceiving the world influences the association of a concept with a particular object or person, that is, the choice of this concept as a personification;

Comparative Frame:

– a schema of similarity/analogy (HARMONY is AS IF a certain correlate), i.e. the concept of HARMONY in relation to human society is perceived as a phenomenon equivalent to harmonious coexistence, whilst at the same time it can be used as a synonym for positive features of society, relationships or interaction, and thus, a parallel can be drawn with the contact action schema, which focuses on the concept's impact on the environment, and the similarity/metaphor schema, which draws attention to the concept's unity with life phenomena (*societal harmony and living together, balance and harmony, beauty and harmony, cooperation and harmony, equality and harmony, happiness and harmony, harmony and integration, harmony and prosperity, harmony and stability, justice and harmony, melody and harmony, peace and harmony, reconciliation and harmony, simplicity and harmony, symmetry and harmony, unity and harmony, wholeness and harmony, agreeable sound; music, agreement of ideas, feelings, or actions, a relationship characterised by a lack of conflict or by agreement, internal calm: tranquillity, social agreement, correspondence, balance, musical accordance*);

– a scheme of similarity/metaphor (HARMONY is, as it seems, a certain correlate). The idioms and proverbs listed below are metaphorical images designed to illustrate the concept of HARMONY on the basis of its similarity to phenomena in everyday life, which are themselves manifestations of that very concept. It should be noted that this view of the concept effectively coincides with the personification schema, according to which the features of the concept are transferred to a person or object. This, in its turn, proves the fractal nature of the concept of HARMONY, since each of its metaphorical manifestations embodies its semes (a pleasing combination of different parts, a relationship characterised by a lack of conflict or by agreement, compatibility in opinion and action, coordination): *ebony and ivory, on talking terms, second fiddle, thread the needle, Birds in their little nests agree, A deaf husband and a blind wife.., East is east, and west is west, Good fences make good neighbours, Great minds think alike.*

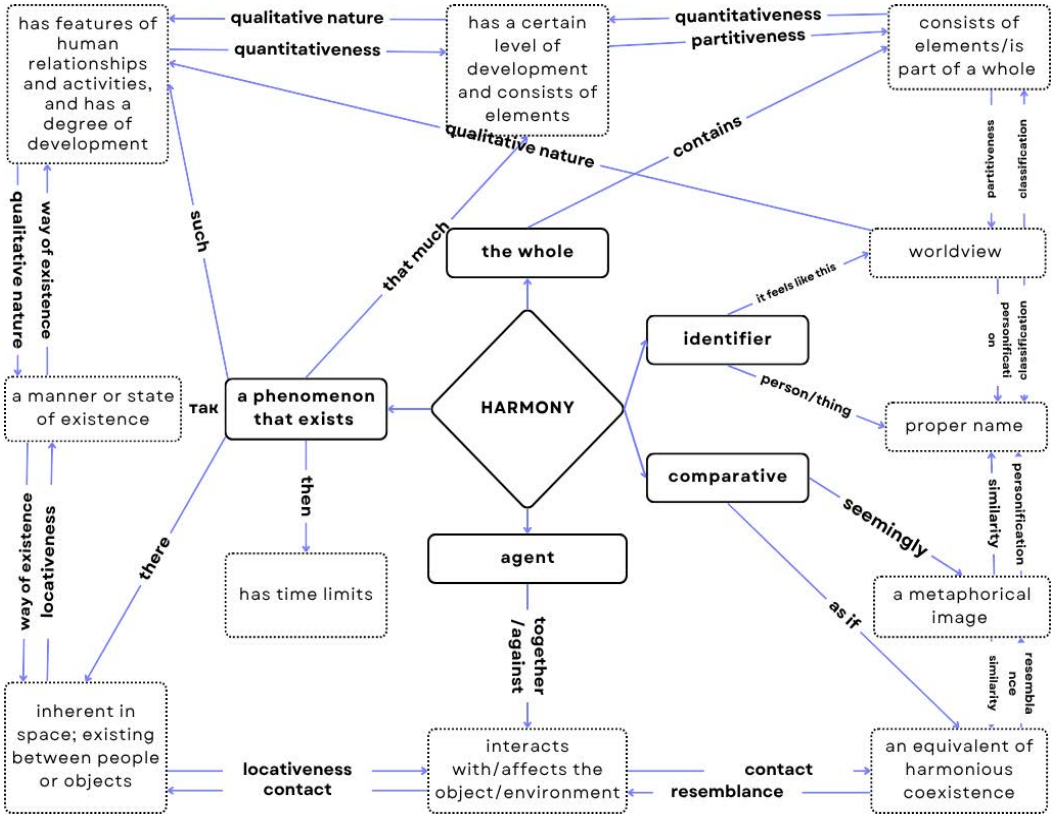

Fig. 1. The frame model of the concept HARMONY

As can be seen in Figure 1 above, all the components of the frame model of the concept HARMONY are interconnected (with the only exception of "having time limits, which, on the other hand, can be considered an all-encompassing feature, inherent to all the others) and constitute a well-balanced system.

Conclusions. The research into the verbalised forms of the concept HARMONY in the English discourse allows us to observe both linguistic and cognitive aspects of this concept as an open system. The distribution of the nominative units of the concept of HARMONY demonstrates that the multifaceted character of its perception by English speakers preserves, nevertheless, the integrity of all components of this concept as a dynamic, self-developing system.

At the same time, the correlation between the verbalised representations of the concept HARMONY, as well as their being affiliated with different schemas provide evidence for the fractal nature of this concept HARMONY, as being characterised by self-similarity of its elements.

BIBLIOGRAPHY:

1. Борзик О. Б. Аспектний аналіз генези категорії «гармонія». *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2020. Т. 97, № 4. С. 25–36. URL: https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-97-4-25-36

2. Medvedovska D. Frame model of the volunteer concept. *Fìlologìčnì traktati.* 2024. Vol. 16, no. 2. P. 78–85. URL: https://doi.org/10.21272/ftrk.2024.16(2)-8

3. Fillmore C. J. Frame semantics. Linguistics in the morning calm: Selected papers from SICOL-1981. Seoul, Korea, 1982. P. 112–137.

4. Полюжин М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство.* 2015. № 4. С. 212–222. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnuflm_2015_4_43

5. Таценко Н. "Концепт" як ключове поняття когнітивної лінгвістики. *Вісник Сумського державного університету. Серія: Філологія*. 2008. № 1. С. 105–110. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/1580.

6. Zhabotynska S. A. Principles of building conceptual models for thesaurus dictionaries. *Cognition, communication, discourse.* 2010. No. 1. URL: https://doi.org/10.26565/2218-2926-2010-01-05

7. Zhabotynska S. Semantics of lingual networks in an educational combinatory thesaurus. *Studia philologica.* 2019. No. 2. P. 17–27. URL: https://doi.org/10.28925/2311-2425.2019.13.3

8. Uberman A. On the cognitive frame of freedom. Lege artis. *Language yesterday, today, tomorrow.* 2025. P. 180–197. URL: https://doi.org/10.34135/lartis.25.10.1.10

9. Baranovska O. D. Prospects for corpus study of emotive verbs in the English language. *Nova filologìâ.* 2020. Vol. 1, no. 80. URL: https://doi.org/10.26661/2414-1135-2020-80-1-8

10. Harmony. APA dictionary of psychology. URL: https://dictionary.apa.org/harmony

11. Definition of HARMONY. Merriam-Webster: America's most trusted dictionary. URL: https://www.merriam-webster.com/dictionary/harmony

12. Definition of 'harmony'. Collins Concise English Dictionary. URL: https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/harmony.

13. Dictionary.com | Meanings & Definitions of English Words. Dictionary.com. URL: https://www.dictionary.com/browse/harmony

14. Harmony – Definition, Meaning & Synonyms. Vocabulary.com. URL: https://www.vocabulary.com/dictionary/harmony

15. harmony – WordReference.com Dictionary of English. English to French, Italian, German & Spanish Dictionary – WordReference.com. URL: https://www.wordreference.com/definition/harmony

16. Harmony | Encyclopedia.com. Encyclopedia.com | Free Online Encyclopedia. URL: https://www.encyclopedia.com/literature-and-arts/performing-arts/musictheory-forms-and-instruments/harmony

17. harmony | meaning of harmony in Longman Dictionary of Contemporary English | LDOCE. Longman Dictionary of Contemporary English | LDOCE. URL: https://www.ldoceonline.com/dictionary/harmony

18. Harmony Definition & Meaning | Britannica Dictionary. Encyclopedia Britannica | Britannica. URL: https://www.britannica.com/dictionary/harmony

19. harmony noun – Definition, pictures, pronunciation and usage notes | Oxford Advanced Learner's Dictionary at OxfordLearnersDictionaries.com. Oxford Learner's

20. Dictionaries | Find definitions, translations, and grammar explanations at Oxford Learner's Dictionaries. URL: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/harmony

21. harmony, n. meanings, etymology and more | Oxford English Dictionary. Oxford English Dictionary. URL: https://www.oed.com/dictionary/harmony_n

22. harmony. Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/harmony

23. harmony. TheFreeDictionary.com. URL: https://www.thefreedictionary.com/harmony

24. Speake, J. (Ed.). (2015). Oxford Dictionary of Proverbs. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acref/9780198734901.001.0001

Дата першого надходження статті до видання: 26.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

UDC 811.111’42:82-31:81’322
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-5

MEDIATED REPRESENTATION OF INTERNAL EXPERIENCE IN THIRD-PERSON NARRATION: A CORPUS-BASED STUDY OF WOMEN-CENTRED PROSE

НАРАТИВНЕ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОГО ДОСВІДУ В ОПОВІДІ ВІД ТРЕТЬОЇ ОСОБИ: КОРПУСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖІНКОЦЕНТРОВАНОЇ ПРОЗИ

Tsapro G. Yu.,
orcid.org/0000-0002-0748-7531
PhD in Linguistics, Associate Professor,
Head of the English Language and Communication Department
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

The article examines the representation of internal experience in third-person narration in contemporary women-centred prose. The focus is on cases where inner states are not verbalised directly but appear in connection with speech, action and perception. The analysis is based on a corpus compiled from five English-language novels, where narration is organised around a female focalising character and where the pronoun she is used as the main point of entry into the material.

The study considers the frequency and collocational profile of she and the contexts in which it occurs. Particular attention is paid to reporting verbs, mental and perceptual predicates, bodily actions and modal forms. The analysis shows that reporting and action verbs are the most frequent, while mental verbs occur less often and do not organise the narration. Internal states are not named directly. They appear in speech, action and perception and are reconstructed in context. These elements occur together within the same fragments of the text and do not function as separate layers.

The results also show that this way of representing internal experience is connected with the organisation of narrative situations. Inner states remain tied to interaction, reaction and perception and do not appear separately. They are conveyed through the immediate context in which the character acts and reacts. The focus shifts from naming inner states to the way they appear alongside speech, gesture and perception. Internal experience is therefore not isolated in specific lexical items but becomes visible through recurring configurations in the text. This makes it possible to observe how stable patterns are formed and how they operate across different texts rather than in isolated cases including fragments built on minimal but recurrent signals.

Key words: internal experience, third-person narration, women-centred prose, corpus analysis, collocations, narrative perspective.

У статті розглядається репрезентація внутрішнього досвіду в оповіді від третьої особи у сучасній жінкоцентрованій прозі. Увагу зосереджено на випадках, коли внутрішні стани не вербалізуються безпосередньо, а виявляються у зв’язку з мовленням, дією та сприйняттям. Дослідження ґрунтується на корпусі, укладеному на матеріалі п’яти англомовних романів, у яких нарація організована навколо жіночого фокалізуючого персонажа, а займенник she використовується як основна точка входу до матеріалу.

У роботі проаналізовано частотність і колокаційний профіль займенника she, а також контексти його вживання. Особливу увагу приділено дієсловам мовлення, ментальним і перцептивним предикатам, тілесним реакціям і модальним формам. Аналіз показує, що найчастотнішими є дієслова мовлення та дії, тоді як ментальні дієслова трапляються рідше і не організують нарацію. Внутрішні стани не називаються безпосередньо. Вони виявляються у мовленні, дії та сприйнятті й реконструюються в контексті. Ці елементи співвідносяться в межах одних і тих самих фрагментів тексту і не функціонують як окремі шари.

© Tsapro G. Yu., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Результати також показують, що такий спосіб репрезентації внутрішнього досвіду пов'язаний з організацією наративних ситуацій. Внутрішні стани залишаються пов'язаними з взаємодією, реакцією та сприйняттям і не постають окремо. Вони передаються через безпосередній контекст дії та реагування персонажа. Увага зміщується від називання внутрішніх станів до способів їхнього виявлення поруч із мовленням, жестом і сприйняттям. Внутрішній досвід, таким чином, не зосереджується в окремих лексичних одиницях, а стає помітним у повторюваних конфігураціях тексту. Це дає змогу простежити, як формуються сталі патерни і як вони функціонують у різних текстах, а не в поодиноких випадках, зокрема у фрагментах, побудованих на мінімальних, але повторюваних сигналах.

Ключові слова: внутрішній досвід, оповідь від третьої особи, жінкоцентрована проза, корпусний аналіз, колокації, наративна перспектива.

Introduction. Internal experience has always been one of the central elements of fiction as it is through thoughts, feelings, doubts and reactions that a literary character is revealed most fully. At the same time, the ways of presenting inner states in narrative prose can be different. In some texts they are verbalized openly and directly, while in others they are conveyed through speech, gestures, pauses, looks or fragments of perception which only point to what is happening internally. Such representation is especially relevant for third-person narration, where the character does not speak about her inner state directly and where thoughts, emotions and reactions are often conveyed through other narrative means. For this reason, internal experience should be traced not only in mental verbs or explicit psychological description, but also in those elements of the text that accompany speech, action and perception.

This tendency can be clearly observed in contemporary women-centred prose, where narrative attention is frequently focused on everyday situations, interpersonal interaction, emotional tension and the character's perception of herself and others. In such texts third-person narration often develops around a female focalizing character, and the pronoun she becomes one of the key points through which the organisation of narrative perspective may be traced. The analysis of its collocational profile makes it possible to see what kinds of verbs, structures and contextual patterns accompany the representation of inner experience, and whether this experience is named directly or remains embedded in reporting, action and perception. A corpus-based approach is therefore relevant here, as it allows one to move from individual examples to recurrent tendencies and to show how internal experience is represented not occasionally but systematically in the selected novels.

Literature overview. The problem of representing internal experience in fiction has been examined within narratology, stylistics and discourse-oriented approaches, with attention to how thoughts, emotions and perceptions are verbalised in narrative texts. The question of how internal experience is presented in fiction is closely connected with the ways in which consciousness is made visible in the text. In this respect, D. Cohn [1] shows that inner states are not always verbalised directly and may be conveyed through forms that do not name them explicitly. A. Palmer [2] develops this idea further and treats fictional minds not as something given in the text but as something that is reconstructed by the reader on the basis of recurring patterns.

Linguistic approaches to fiction deal with how language works in the text. G. Leech and M. Short [3] connect linguistic choices with point of view. M. Toolan [4] looks at how narrative organisation affects interpretation. For this study, this matters because internal experience is not expressed only through separate words but through how they appear and function in context. S. Rimmon-Kenan [5] and M. Fludernik [6] also show that narrative perspective is not fixed but varies depending on how access to the character's inner world is organised, ranging from explicit representation to more indirect and fragmented forms.

Research into lexical meaning and discourse organisation further supports this view. M. Stubbs [7] emphasises that meaning is shaped through recurrent collocations, and A. Partington, A. Duguid and C. Taylor [8] show how such patterns contribute to the construction of discourse. This is important for the study of internal experience, as it cannot be reduced to mental verbs alone but depends on

the interaction of reporting structures, perceptual markers and evaluative forms. Corpus linguistics makes it possible to trace such regularities systematically [9; 10; 11], although in the present study it serves primarily as a methodological tool.

The focus on women-centred prose introduces a more specific context, as this type of fiction often concentrates on everyday situations, interpersonal relations and emotional perception. Studies in this field show that internal experience is frequently conveyed indirectly, through speech, gesture and perception, rather than through explicit psychological description [12; 13]. This makes such texts particularly relevant for analysing how inner states are represented through recurrent linguistic patterns.

These approaches make it possible to consider internal experience not as a directly given element of narrative but as a construct emerging through the interaction of linguistic forms. At the same time, while narratological and stylistic studies describe the modes of presenting consciousness in detail, the question of how these modes are realised through recurrent linguistic patterns in specific types of fiction remains insufficiently systematised. This creates the need for an analysis that combines theoretical insights with corpus-based methods and is based on the material of contemporary women-centred prose.

The aim of the article is to identify the linguistic means through which internal experience is represented in third-person narration in women-centred prose and to determine what role reporting verbs, mental and perceptual predicates, bodily actions and modal forms play in this process.

Methodology. The study is based on a corpus compiled from five contemporary English-language novels representing women-centred prose: Bridget Jones's Diary by H. Fielding [14], Confessions of a Shopaholic by S. Kinsella [15], I Heart New York by L. Kelk [16], Eleanor Oliphant Is Completely Fine by G. Honeyman [17] and Beach Read by E. Henry [18]. These texts were selected because they are centred on female experience, interpersonal relations, emotional reactions and everyday situations, that is, on those spheres where internal experience becomes especially visible in the narrative structure. At the same time, the novels differ in period, narrative rhythm and stylistic manner, which makes it possible to trace not an isolated authorial pattern but more general tendencies in the representation of internal experience in this type of prose.

The analysis focuses on third-person narration organised around the pronoun she, which was treated as the main point of entry into the material. This choice is determined by the structure of the selected texts, where the narrative often develops through a female focalizing character and where she regularly appears in contexts combining speech, action, perception and evaluation. The corpus was examined with attention to the frequency and collocational profile of she, as this makes it possible to see what kinds of lexical and grammatical elements accompany the representation of internal experience. Special attention was paid to reporting verbs, mental and perceptual predicates, bodily actions. The aim at this stage was not simply to identify frequent collocates but to determine what functions they perform in contexts where the character's inner state is not named directly.

The methodological basis of the study is corpus analysis combined with contextual interpretation. Corpus analysis is used to identify recurrent collocational patterns in the texts [9; 10; 11]. The importance of recurrent collocations for the construction of meaning has also been emphasized in studies dealing with lexical semantics and discourse organisation [7; 8]. In the present article these approaches are used as an instrument for identifying the linguistic environments in which internal experience is represented. The corpus data therefore serve as a basis for further interpretation rather than as a self-sufficient quantitative result.

The procedure of analysis included several stages. First, the corpus was compiled from the selected novels in electronic form. Second, concordance lines with the pronoun she were extracted and examined in order to identify the most frequent collocates. Third, the collocates were grouped according to their semantic and functional role in the text. This made it possible to distinguish reporting forms, mental predicates, perceptual and semi-cognitive verbs, bodily actions, modal forms and discourse markers. At the next stage, the concordance lines were interpreted contextually in order to determine

how these elements participate in the representation of internal experience. Such interpretation was necessary because the same verb may perform different functions depending on context, and the representation of inner states in fiction is often realised not through isolated items but through their interaction within a broader narrative fragment.

The methodological procedure also takes into account the narratological understanding of consciousness in fiction. D. Cohn (1978) shows that inner states are not always verbalised directly and may be conveyed indirectly. A. Palmer (2004) treats fictional minds as something reconstructed from textual patterns rather than given in the text. These ideas are important for the interpretation of the corpus material, as they make it possible to relate recurrent linguistic patterns to broader ways of presenting consciousness in narrative prose. Corpus analysis is combined with contextual interpretation. Attention is paid to what occurs near she and how these elements function in the representation of internal experience.

Results and discussion. The analysis is based on a corpus compiled from five contemporary novels representing women-centred prose, where third-person narration is consistently organised around the pronoun she. The frequency and collocational profile of she allow tracing how internal experience is constructed in the texts. It does not appear as an independent descriptive layer but emerges within the narrative flow, in connection with speech, action and perception.

The most frequent collocates (see Table 1) show that narration is organised through reporting structures and sequences of actions.

Table 1

The most frequent collocates of the pronoun she and their functions

Collocate	Frequency	Function in the text
said	351	reporting / speech organisation
was	296	narrative progression
’s	228	grammatical structuring
says	137	reporting / speech organisation
had	98	narrative progression
did	53	narrative progression
looked	39	perceptual framing
could	36	modal evaluation
asked	42	reporting / interaction
laughed	21	bodily reaction
smiled	15	bodily reaction
thought	16	mental process
knew	10	mental process
seemed	10	interpretative / epistemic marker
sighed	12	bodily reaction / emotional signal

Created by the author.

Narration develops through reporting structures and sequences of actions. In “I probably won’t even get it,” she says, and looks away, the reporting verb is immediately followed by a minimal gesture. The shift is small, but it is enough: what could be formulated as uncertainty or disappointment is not named. It is displaced into looks away. The character’s state is not described but inferred.

Mental verbs are present, but they do not form a dominant pattern. In she thought it was bollocks or she knows there’s no way I would’ve come tonight, cognition appears as part of situational evaluation. These forms remain tied to interaction and immediate context. They do not open extended access to inner reflection and do not organise the narrative around introspection.

A similar tendency can be observed in perceptual and semi-cognitive verbs. In she looked at me as though I’m a moron and she looked at me as if she wanted to hit me, the verb looked introduces a comparison rather than a statement. The constructions as though and as if shift the focus from what

the character feels to how her behaviour is interpreted. The same holds for for all she knows, where knowledge is presented as limited and hypothetical.

A considerable part of internal experience is externalised through bodily actions. In she laughed, a cocktail party tinkle or she laughed so much she had to cross her legs, emotional states are rendered through sound and movement. In she smiled at me then, her whole face crinkled into warm lines, the description remains on the surface, but it is sufficient to reconstruct the emotional tone. Even when the description becomes more complex – she was still smiling at me, but with a healthy dose of terror in her eyes – the state is not named directly. It is distributed across elements that do not belong to one lexical group.

More restrained markers function in a similar way. In she sighed, looking at her rings, the verb does not specify the emotion. It only positions the character within the situation. The interpretation remains open, but it is not arbitrary. It is guided by context and by the accumulation of such small signals.

What becomes visible across these examples is not a set of lexical items referring to inner states, but a pattern. Internal experience is dispersed across reporting structures, perceptual framing and embodied action. It does not function as a separate layer of description. Instead, it remains embedded in reporting, perception and action. This way of organising internal experience corresponds to what D. Cohn (1978) describes as indirect presentation of consciousness and to A. Palmer's view of fictional minds as reconstructed through inference rather than stated explicitly (Palmer, 2004). In the analysed texts, third-person narration consistently maintains this mediated form: experience is not stated, it is reconstructed.

These patterns are linked to the types of situations represented in the novels. In Bridget Jones's Diary and Confessions of a Shopaholic, internal experience is tied to interaction, where speech is followed by reaction and where the character's state is not named directly. Moments of embarrassment, hesitation or self-doubt appear in short sequences combining what is said with a gesture or a shift in perception. A similar organisation can be observed in I Heart New York, where emotional states are connected with new situations and with the character's responses to them rather than with extended introspection.

In Eleanor Oliphant Is Completely Fine, this pattern becomes more restrained. Internal experience is not verbalised directly even in situations of emotional tension. It is conveyed through minimal reactions, fragmented perception and small deviations in behaviour. In Beach Read, internal states are more often linked to reflection, but they remain embedded in dialogue and interaction and do not form a separate descriptive layer.

Across the texts, internal experience remains connected to the situation. It appears in what the character says, does and perceives at a particular moment and does not function independently. The patterns identified in the corpus correspond to this organisation. Internal states are not stated directly. They are reconstructed in context.

Conclusions. The analysis shows that internal experience in the selected novels is not presented as an independent descriptive layer and is not verbalised directly through mental predicates. It appears within the narrative flow, in connection with speech, action and perception. The collocational profile of the pronoun she reflects this organisation. Reporting and action verbs are the most frequent. Mental verbs occur less often and do not organise the narration. Internal states are not named directly. They appear in speech, action and perception and are reconstructed in context. These elements occur together in the same fragments of the text and do not function as separate layers.

The results also show that this way of representing internal experience is connected with the organisation of narrative situations in women-centred prose. Across the analysed texts, inner states remain tied to interaction, reaction and perception and do not emerge as a separate domain. They are conveyed through what the character says, does and perceives in particular situations, where even minimal shifts – a gesture, a pause, a change in tone – carry interpretative weight. This confirms

that mediated representation of internal experience is realised not through isolated lexical items but through stable patterns that operate in the text and are supported by the structure of narration.

Perspectives of further research. Further research may be extended to a broader corpus and include a comparative analysis across different types of women-centred prose.

BIBLIOGRAPHY:

1. Cohn D. Transparent Minds: Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction. Princeton, 1978. 344 p.
2. Palmer A. Fictional Minds. Lincoln, 2004. 272 p.
3. Leech G., Short M. Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose. London, 2007. 404 p.
4. Toolan M. Narrative: A Critical Linguistic Introduction. London, 2001. 240 p.
5. Rimmon-Kenan S. Narrative Fiction: Contemporary Poetics. London, 2002. 192 p.
6. Fludernik M. Towards a "Natural" Narratology. London, 1996. 472 p.
7. Stubbs M. Words and Phrases: Corpus Studies of Lexical Semantics. Oxford, 2001. 267 p.
8. Partington A., Duguid A., Taylor C. Patterns and Meanings in Discourse: Theory and Practice in Corpus-Assisted Discourse Studies. Amsterdam, 2013. 292 p.
9. Baker P. Using Corpora in Discourse Analysis. London, 2006. 200 p.
10. Biber D., Conrad S., Reppen R. Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use. Cambridge, 1998. 300 p.
11. McEnery T., Hardie A. Corpus Linguistics: Method, Theory and Practice. Cambridge, 2012. 294 p.
12. Gill R. Gender and the Media. Cambridge, 2007. 256 p.
13. Harzewski S. Chick Lit and Postfeminism. Charlottesville, 2011. 240 p.
14. Fielding H. Bridget Jones's Diary. London, 1996. 320 p.
15. Kinsella S. Confessions of a Shopaholic. London, 2000. 336 p.
16. Kelk L. I Heart New York. London, 2009. 307 p.
17. Honeyman G. Eleanor Oliphant Is Completely Fine. London, 2017. 352 p.
18. Henry E. Beach Read. New York, 2020. 384 p.

Дата першого надходження статті до видання: 30.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

UDC 811.111’367.335
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-6

SYNCRETISM OF COMPLEX SENTENCES WITH SEMANTIC-SYNTACTIC RELATIONSHIPS OF “PURPOSE-ATTRIBUTE”

СИНКРЕТИЗМ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ З СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНИМИ ВІДНОШЕННЯМИ «МЕТА-АТРИБУТИВНІСТЬ»

Shundel T. O.,
orcid.org/0000-0003-2001-4509
Senior Lecturer at the Department of Theoretical Disciplines,
Donetsk National Medical University

The article is devoted to the study of syncretism of semantic-syntactic relationships at the level of a complex sentence that leads to development of modified meanings. It has been found out that syncretism modifies and forms a new functional-semantic capacity due to synthesis of connecting elements. While studying such complex constructions with layering of additional semantics, it has been proven that the functioning of complex sentences of a syncretic nature arises due to potentially free links between the components of a complex sentence. Considerable attention is paid to connecting means since they are both the primary units of reflection of certain semantic relationships and carriers of transposition processes. Syncretic nature of complex sentences is explained by their transitivity and possibility of creating an additional meaning. Thus, lexically and semantically saturated connecting means reveal various shades of semantic-syntactic relationships between main and predicative parts. It has been determined that both connecting elements, key words and sentence position play a major role in the analysis of semantic-syntactic capacity of complex sentences with the relationships “purpose-attribute”. Complex sentences are studied taking into account the features in the nuclear and peripheral zones, as well as the predictive feature of the semantic center. It has been concluded that complex sentences of a syncretic nature are constructions that are open to the implementation of a modified semantic-syntactic capacity with the ability to implement new semantic meanings of syntactic functions. Layering of various functional-semantic fields indicates the complex nature of these structures and their asymmetric nature. In this regard, the need for a detailed analysis of syncretic complex sentences in order to identify various transitional units of a modified nature is considered scientifically promising. It is such models that do not fit into existing classifications and break a certain idea of the clarity of the language system.

Key words: syncretic character, semantic-syntactic load, intermediate constructions, transitional units, connecting elements, key words, functional-semantic field.

Стаття присвячена дослідженню синкретизму семантико-синтаксичних відношень на рівні складнопідрядного речення, що призводить до появи модифікованих значень. З’ясовано, що синкретизм модифікує та утворює новий функціонально-семантичний потенціал за рахунок синтезу з’єднувальних елементів. Досліджуючи такі складні конструкції з нашаруванням додаткової семантики, доведено, що функціонування складнопідрядних речень синкретичної природи виникає за рахунок потенційно-вільних зав’язків між компонентами складнопідрядного речення. Значна увага приділяється з’єднувальним елементам, оскільки вони є не лише первинними одиницями відображення певних семантичних відношень, а й носіями транспозиційних процесів. Синкретичний характер складнопідрядних речень пояснюється їх перехідністю та можливістю створення додаткового значення. Таким чином, лексично та семантично насичені сполучені засоби зв’язку розкривають різні відтінки семантико-синтаксичних відношень між головною та предикативними частинами. Визначено, що велику роль в аналізі семантико-синтаксичного потенціалу складнопідрядних речень з відношеннями «ціль-атрибутивність» відіграють не лише з’єднувальні елементи, а й опорні слова та позиція речення. Склад-

© Shundel T. O., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

нопідрядні речення досліджуються з урахуванням особливостей в ядерних та периферійних зонах, а також прогнозуючої ознаки семантичного центру. Зроблено висновок, що складнопідрядні речення синкретичної природи уявляють собою конструкції, що відкриті для реалізації модифікованого семантико-синтаксичного потенціалу з можливістю реалізовувати нові семантичні значення синтаксичних функцій. Нашарування різних функціонально-семантичних полів свідчить про комплексний характер цих структур та їх асиметричну природу. У зв'язку з цим, науково-перспективним вважається необхідність детального аналізу синкретичних складнопідрядних речень з метою виявлення різних перехідних одиниць модифікованої природи. Саме такі моделі не укладаються в існуючі класифікації та порушують певне уявлення про чіткість мовної системи.

Ключові слова: синкретичний характер, семантико-синтаксичне навантаження, проміжні конструкції, перехідні одиниці, з'єднувальні елементи, опорні слова, функціонально-семантичне поле.

Problem statement. The analysis of English complex sentences requires detailed study due to their semantically rich nature and intermediate character. The tendency of complex sentences towards asymmetry leads to the development of transitional structures within the syncretic syntactic plane as a result of some changes at the semantic level.

A distinguishing characteristic of modern syntax in the research of the semantic-syntactic capacity of English complex sentences is the study of the development of complicated semantic-syntactic relationships and new modified links between their elements in the internal structure. All this points to the need for scientific research and a modern approach to a comprehensive and detailed study of the functional-semantic possibilities of complex constructions in the English language.

The relevance of this article is due to the fact that the issue of studying the syncretic semantic-syntactic capacity of complex sentences has not been fully explored that necessitates the reconsideration of traditional classification criteria and the need for a more detailed classification taking into account the structural-semantic features of complex sentences with subordinate clauses of a transitional nature.

Analysis of the recent research and publications. A structural-semantic analysis of complex sentences allows for a more detailed description of the semantic-syntactic relationships between the main part and the predicative one provided that nuclear constructions and transitional constructions of a syncretic nature are distinguished. Such analysis helps highlight their capacity for realizing certain relationships between typical and intermediate constructions in modern English syntax. Thus, particular attention is focused on studying the syncretic semantic-syntactic relationships of various types taking into account the structural-semantic features of these complex constructions.

Despite a great number of scientific explorations attempting to identify the causes of syncretic development of complex sentences and the conditions leading to the functioning of peripheral constructions of a transitional nature in the language, the issue of distinguishing core constructions and peripheral complex constructions as well as making a clear classification based on the characteristics of semantic-syntactic relationships remains problematic to this day.

This is evidenced by the fact that there are still some open questions regarding the existence of clear classification criteria for the semantic typology of English syncretic complex sentences of various types that are in opposition.

According to Baerman Matthew, "if syncretism represents a default feature value then the feature must have two defaults which are distinguished from each other in some way, that is, the feature has some internal syncretism" [1, p. 542]. Therefore, syncretism helps to reveal both the meanings that may be implicit by default and the hidden possibilities of the internal structure that are capable of expressing new semantic and syntactic capacity.

Hein Johannes and Weisser Philipp state that "if a syncretic form has only one function but occurs in two distinct cells in a paradigm, then two cells must have something in common" [2, p. 5]. In this regard, syncretism is able to demonstrate main links between certain syntactic features.

The research concerning functioning of complex sentences with a modified semantic-syntactic load must be conducted taking into account the phenomenon of syncretism, as this indicates the dualism of the internal organization of a linguistic category or unit [3, p. 63].

In linguistics, the intersection of one peripheral zone with a different one is marked by the absence or unclear nature of a specific set of differential features of the intermediate structure of a complex sentence structure which gives rise to numerous semantic meanings and syntactic functions due to the universal nature of complex sentences. In this context, a peripheral zone arises as a result of transposition processes which are the cause of transitional features within a particular syntactic unit.

We fully agree with the view expressed by Shytyk L. who argues that "to reject the analysis of "transient" phenomena means to limit the research subject to some linguistic factors that reflect typical linguistic categories while neglecting linguistic phenomena" [4, p. 29].

Onatii A. specifies that the transposition process is characterized by a combination of "weakened features of the previous word class and new properties of the acquired one" [5, p. 134].

In view of this, we understand that the identified syncretic units help make the classification of any linguistic facts considerably easier as it becomes possible to account for the developing diversity of linguistic units with their variant capacity.

The goal of the research is to study the semantic-syntactic capacity of complex sentences based on syncretism and to analyze complex sentences with modified relationships "purpose-attribute". The research aims at analyzing nuclear and transitional syncretic complex sentences with two semantic nuclei as they have several levels of meanings and the reasons for the variation of complex sentences with diverse syncretic subordinate types.

The outline of the main research material. The study of complex sentence in English is a highly topical issue as it is precisely this structural unit that offers extensive possibilities for expressing diverse meanings within a single syntactic unit. According to Shytyk L. V., differentiation of complex sentences and precise identification of their classification types is still a matter of debate. The researcher points out that existing classifications are not universal as they are based on heterogeneous criteria that leads to some discrepancies in the description of their types, particularly with the development of new constructions of a syncretic nature [6, p. 79]. Such constructions are interpreted ambiguously due to the specificity of connecting elements used to convey particular syntactic links and semantic relationships. The classification of such syntactic constructions as a specific semantic-syntactic type can be indistinct in some way.

Thus, the structural basis of complex sentences reveals the various nature of syntactic relationships between the parts of complex sentences due to the characteristics of the connecting means, that is, the specific features of the connecting elements that makes it possible to analyze complex sentences by taking into account the synthesis of several semantic planes and the distinctive nature of their field structure. In other words, the unique capabilities of connecting means which are the elements of the internal structure, make them identical markers capable of conveying different functional loads using a single form.

Boyko Yu. P. notes that the system of complex sentences is represented by a set of interacting and intersecting fields having their own peripheral and core constructions. Core constructions possess a specific specifier determining the functional-semantic load of the subordinate clause. Within the periphery, there are some constructions of a syncretic nature condensing the properties of various functional-semantic fields in them [7, p. 4].

According to our observations, it is precisely these abstract constructions with syncretic features that demonstrate the rich semantic-syntactic capacity of complex sentences in the English language. Thus, we see that the multifaceted functional-semantic nature of complex sentences can be explored through a generalized analysis of complex sentences as a holistic structural and semantic construction and a grounded description of the diverse semantic load of these syntactic units that arises precisely due to syncretism of meanings.

In view of this, there is a well-founded point of view regarding the development of a syncretic nature in the subordinate clause which depends on the specific lexical meaning of the main clause. The development of syncretism is explained by the fact that the semantic load of the key word in the main clause highlights one type of relationship while the connecting element of the subordinate clause may

serve as a marker of another type of the relationship [8, p. 47]. In other words, the semantic load of the main clause may be a reason of the development of the multufunctionality of connective elements with an emphasis on the syncretic nature of the modified complex sentences.

The multufunctionality of connective elements arises from their dual nature, as they are capable of conveying a multifaceted relationship to a specific fact of linguistic reality. The semantic core of a connecting element within the structure of a subordinate part may be heterogeneous in nature leading to the fact that the conveyance of one or another nature of the relationship between structural parts makes it difficult to unambiguously relate English complex sentences to a specific structural-semantic type. This is explained by the fact that the language employs complex constructions with connecting elements which nature has two syntactic nuclei. The free nature of the two embedded syntactic nuclei is made possible due to transposition processes that leads to the development of asymmetrical relationships as connecting elements begin to perform not only primary but also secondary functions.

The peculiarities of structural-semantic types of complex sentences with a syncretic nature and their ability to reveal new shades of meaning point to the possibility of the development of various sets of activated modified semantics. The deterministic syncretic meaning of the semantic-syntactic type of complex sentences contributes to the expansion of the capacity of syntactic units and introduces an individual reflection of a specific aspect of meaning into the semantic load.

Thus, when one semantic meaning in the subordinate clause overlaps another meaning in the main clause the sentence is not radically modified but a process of weakening certain relationships between its components or their disappearance can be observed. The surface level acquires additional meaning while the deep level remains unchanged that gives rise to the syncretic nature of these complex constructions owing to the relative independence of the predicate part of a complex sentence. In this regard, syncretic subordinate parts of complex sentences are characterized as complicated types where the semantic-syntactic load manifests itself in peripheral zones.

The vivid examples of syncretism in syntax are complex sentences with semantic-syntactic relationships “purpose-attribute”. It should be noted that while expressing purpose semantics in English, the examples of syntactic syncretism are frequently observed, that is, the synthesis of several distinguishing features of different functions within a single form. Complex sentences with syncretism on the semantic-syntactic plane possess an indirect syntactic link. The subordinate clause of complex sentences contains the components capable of conveying attributive meaning.

Faryna N. notes that syncretism arises for a number of such reasons as semantics and belonging of the key word to a particular part of speech, functionally specific nature of the connecting means or the specific semantic content of the predicative unit. In this regard, we fully share the researcher’s idea that the circumstantial semantics may be complicated by attributive semantics [9, p. 165-167]. In other words, the development of a new semantic-syntactic meaning of a connective element with a purpose-marking function is somewhat complicated by the layering of an attributive meaning that indicates the interrelationships and capacity for interaction among the connective elements of English complex sentences. At the same time, syncretic syntactic constructions demonstrate the dynamic nature of connective elements and their ability to form multifunctional semantics with new semantic content.

Tomusiak L. M. emphasizes that attributivity, as a syntactic category, is capable of taking various forms and may or may not agree with the key word [10, p. 115]. In our view, this is what makes the layering of circumstantial meaning possible.

We find it interesting to trace the link between the development of transitive complex constructions with the semantics of purpose and attributive relationships. Such relationships can be traced on the transitivity scale in the following examples:

A. *He picked up the portfolio* ***so that*** *he could stay holding it irresolutely, as if he didn’t quite know what to do next [11, p. 32].*

He came quickly across the room ***lest*** *Ann could lay the portfolio on a low table beside my chair [11, p. 32].*

I kept my word ***in order that*** *Julian went down daily to the bay [11, p. 40].*

Аб. а) *She neither moved, nor gave any sign* ***that*** *he could hear her, but stood still with her back turned to him, and her head bowed [11, p. 44].*

б) *I've not looked at them properly* ***that*** *Maria didn't see them just now [11, p. 31].*

АБ. -

аБ. а) *She eyed me curiously, with that unabalashed stare of the Greeks* ***which*** *one learns to get used to, as it is virtually impossible to stare it down in return [11, p. 13].*

б) *I can't get rid of this feeling* ***that*** *there must have been something I could have done to prevent it [11, p. 28].*

Б. *The Villa Rotha had been rented by an Englishman, Mr. Manning,* ***who*** *had been there since the previous autumn working on a book [11, p. 9].*

She gave her small cat-and canary smile, the one I recognized as preceding the more far-fetched flights of gossip ***that*** *she calls "interesting facts that I feel you ought to know …" [11, p. 11].*

I saw a strongly built man of about thirty, carelessly dressed in slacks and a sleeveless Sea Island shirt ***which*** *exposed a chest and arms that might have belonged to any of the Greek navies … [11, p. 22].*

The sentences in zone **A** have a distinct meaning. The core of these complex units is the purpose function which proves to be fundamental to the structure of complex sentences. The main connotation of purpose semantics is conveyed through the use of single-nuclear connective elements such as *so that*, *lest*, *in order that*, and the relationship to the sentence as a whole (*I hadn't looked at the youth* ***for fear that*** *he would now give up his importunities and vanish into the crowd* [11, p. 44]). The single-level units of core zone **B** implement attributive relationships through their link with the key words that lack expressive-evaluative meaning (*Phyllida, who was pregnant, had been feeling the heat badly …* [11, p. 9] or examples from zone **B**), as well as the use of correlatives in the subordinate clause (*The dress of faded red suited her, giving her a sort of such a dark, gentle glow* ***that*** *was very different from the electric sparkle of the urban expatriate Greeks I had met* [11, p. 13]) and a system of predicate verbs expressing a certain shade of modality (*The worst of it is, I can't get rid of the feeling* ***that*** *there must have been something I could have done to prevent it* [11, p. 44]).

The complex units in nuclear zones **A** and **B** have a predictable syntactic relationship. Kozachenko O. notes that complex sentences with a predictable syntactic link are characterized as those in which the main part of this syntactic structure is capable of determining and projecting a specific form of the subordinate clause through the use of certain connective elements [12, p. 36].

The sentences of the transitional link **Ab** tend to be more prone towards the core semantics of purpose that can be explained by the presence of action verbs in the structure of a complex sentence (*I did it so* ***that*** *the Greeks might take the most intensely personal questions serenely for granted, just as he asks them himself, and I had begun to stammer something, but Miranda was already answering* [11, p. 44]), as well as the use of qualitative adjectives in the main clause and a negative particle in the subordinate clause (example **b** of the transitional link **Ab**, or *I wandered happily along under the sound of the bells* ***that*** *they couldn't compete with the subdued roar of voices, and the occasional bursts of raucous brass from some upper window where a village band was struggling with some last-minute practice* [11, p. 25]). The shade of purpose in this zone prevails when the main clause contains a certain syntactic capacity of the key word and its lexical possibilities meanwhile taking into account the semantic belonging of this word to one functional field or another.

The link with attributive subordinate clauses is explained by the complexity of the dependent part in relation to the key word, whilst these structures can be transformed into attributive subordinate clauses (*She neither moved, nor gave any sign* ***that*** *he could hear her, but stood still with her back turned to him, and her head bowed – She neither moved, nor gave any sign* ***which*** *he could hear her, but stood still with her back turned to him, and her head bowed; I couldn't see his face, but he was young, with a strong and graceful build* ***that*** *the cheap navy blue of his Sunday best suit could not disguise* [11, p. 44] *– I couldn't see his face, but he was young, with a strong and graceful build* ***which*** *the cheap navy blue of his Sunday best suit could not disguise*).

The dual nature of the transitional units in the intermediate zone **aB** is determined by the presence of the demonstrative pronouns **this** and **that** in the structure of the main clause which serves for performing attributive function (examples **a, b**). The similarity of these elements to the semantics of purpose can be explained by the use of qualitative adverbs in the main clause (example **a** or *He certainly gave me that impression that he found me good value as an entertainer* … [11, p. 58]), verbs of active action (example **b** or … *she was taking no notice of our soft conversation in English* ***which*** *in any case may have been too rapid for her to follow, but was staring dully out of the window, obviously miles away* [13, p. 47]). Besides, the complex sentences of zone **aB** are close to the core with attributive semantics due to the position of the subordinate clause, that is, the interposition of the subordinate clause (*His eyes looked pouchy and a little strained, and there were sagging lines in his face* ***which*** *naturally I had never seen across the footlights, lines which might be those of petulance or dissipation, or merely a result of his illness and consequent loss of weight* [11, p. 44]).

Thus, the synthesized features depend on a number of such factors as the lexical-grammatical characteristics of the key words, their belonging to a particular semantic group and the use of a range of connecting elements capable of extending the meaning of attribute or purpose.

It should be noted that the development of marginality in the sentences of transitional zones allows us to speak of the possibility of close interaction between attributive and purpose semantics thanks to the heterogeneous composition of connective elements, as well as the transformational method, through which old semantic relationships are reinterpreted and new, freely variable, synthesized forms develop. For example, *I opened my eyes, with a silly hope* ***that*** *somehow I had been wrong, and there was no dead man there in the water* [11, p. 72] – *I opened my eyes, with a silly hope* ***in order that*** *somehow I had been wrong, and there was no dead man there in the water*.

An in-depth analysis of complex sentence structures in these zones shows that a certain correlation with the words in the main clause, the complex nature of the connecting elements and their ability to synthesize two syntactic nuclei give rise to combinatorial variants of functional vectors that are organically interwoven. The functioning of interchangeable means of subordination contributes to the development of a syncretic nature capable of altering the overall meaning of a coherent utterance.

The ability of complex constructions in the **Ab** and **aB** zones to express more than one semantic meaning in their form gives rise to close interaction between different types of subordinate clauses due to a certain degree of conditionality, positionality and transitional nature. Thus, the functional-semantic field of purpose merges with the field of attribute and the connecting elements of the internal structure begin to be used on the basis of uniform principles.

We have not identified any sentences in the transitional zone **AB** as there is no uniform functioning of complex sentences with the semes of purpose and attribute, in which the link between the sentence models with identical features of additional meanings for conveying information is directly dependent on one another. The unevenness of the relationships between the components of syncretic complex sentences lies in the fact that the use of correlates is hypothetical. They are either present in the structural scheme of complex sentences or they can theoretically be reconstructed that indicates the priority of attributive semantics. On the other hand, the priority of purpose meaning is evident in the possible use of various modal words or purpose-oriented predicate verbs.

Conclusions. Having analyzed the above material, we conclude that syncretism serves as the boost for the development of a syncretic syntactic relationship due to a semantic shift in the internal structure between the two components of a complex sentence. In this case, the connecting elements between the main and predicative parts, which serve as the markers for conveying a specific functional load, lose the characteristics of their semantic and individual syntactic functions and become a tool capable of actualizing the syncretic syntactic relationships. At the same time, the ambiguous nature of syncretic complex units is explained by the likelihood of unbound combination of the main and predicate parts that testifies to the limitlessness of syntax and the approach of transitional meanings to the development of complex sentences with an expanded meaning of relationships “purpose-attribute”.

In the comprehensive study of the semantic-syntactic capacity of syncretic complex sentences with modified relationships "purpose-attribute", we focused on such factors as the characteristics of the syntactic structure of these complex sentences, the specific features of connecting elements, the ways of their combination with different words in the main part as well as the position of the parts within the internal structure of complex sentences. The analysis of such sentences has shown that the syncretic nature of the connecting words and the structural elements of complex sentences are closely interrelated and they characterize them as an intermediate link of a transitional nature between the sentence components with a specific functional load.

The close link of complex sentences of different functional-semantic fields unites these constructions into a single system. The intersection of their elements is reflected at the syntactic level indicating the synchronic nature of a language that helps model linguistic units and leads to the development of multifunctional structures of a transitional nature.

The present study enables the expansion of the research scope of other combinations of modified semantics within English complex sentences. In view of this, the study of syncretic formations holds promise for further academic research.

BIBLIOGRAPHY:

1. Baerman Matthew. Syncretism. *Language and Linguistics Compass*. 2007. Vol. 1. Issue 5. P. 539–551. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1749-818X.2007.00024.

2. Hein Johannes & Weisser Philipp. Syncretism: Recurring Patterns. *The Wiley Blackwell Companion to Morphology*. 2023. Vol. 5. P. 1–30. DOI: https://doi.org/10.1002/9781119693604.morphcom079.

3. Kobchenko N. Differentiation of Syncretic Categories, Dual Categories and Other Approximate Phenomena in the Syntactic Language System (on the Material of the Ukrainian Language). *Modern Approaches to Philological Studies* : collective monograph / ed. by O. L. Klymenko, O. V. Kosovych, A. O. Kuzmenko [et al.]. Lviv, Toruń : Liha-Pres, 2020. P. 57–80. DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-196-4/57-80.

4. Shytyk Liudmyla. Concepts of transitivity in linguistics. *The phenomenon of transitivity in the Ukrainian language*: collective monograph / ed. by Pr. Liudmyla Shytyk & Pr. Hanna Martynova. LAMBERT Academic Publishing, 2019. P. 8–38. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/30452/2/M_Vintoniv_L_Shytyk_PTUL_monograph.pdf (accessed 07.03.2026).

5. Онатій А. Особливості периферійної зони займенниково-співвідносних несиметричних речень. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2020. Вип. 6. С. 128–145. DOI: https://doi.org/10.18523/lcmp2522-9281.2020.6.128-145.

6. Шитик Л. В. Проблеми розрізнення складнопідрядних речень: теоретичний і прикладний аспекти. *Мовознавчий вісник*. 2025. Вип. 38. С. 78–90. DOI: https://doi.org/10.31651/2226-4388-2024-37-78-90.

7. Бойко Ю. П. Синкретизм у системі складнопідрядних речень сучасної англійської мови. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства* : зб. наук. пр. Хмельницький : ХНУ, 2017. Вип. 13. С. 3–6. URL: https://elar.khmnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7fea9e14-4571-4d69-82ab-18631f683656/content (accessed 05.03.2026).

8. Донік О. Семантико-синтаксична специфіка порівняльних сполучників у синкретичних складнопідрядних реченнях. *Наукові записки ТНПУ*. Сер: Мовознавство. 2019. Вип. I (31). С. 46–50. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/22682/1/46-50.pdf (accessed 05.03.2026).

9. Фарина Н. Синкретизм у складнопідрядних реченнях атрибутивної семантики. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах.* 2016. Вип. 34. С. 164–176. DOI: https://doi.org/10.18372/2520-6818.34.11466.

10. Томусяк Л. М. Атрибутивні компоненти з обставинною семантикою. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2022. № 54. С. 115–118. DOI: https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.54.28.

11. Stewart Mary. This rough magic. Coronet, 1974. 255 p.

12. Козаченко О. Складнопідрядні речення з підрядними атрибутивної семантики. *Лінгвістичні студії*. 2019. Вип. 38. С. 34–40. DOI: https://doi.org/10.31558/1815-3070.2019.38.54.

13. Williams Dee. Katie's Kitchen. Great Britain: Headline Book Publishing, 1999. 375 p.

Дата першого надходження статті до видання: 25.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 81’25:811.111=81.161.1’2
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-7

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА ПАРАЛЕЛЬНІ ТЕКСТИ/КОРПУСИ В РУСЛІ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ З ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

COMPARATIVE ANALYSIS AND PARALLEL TEXTS/CORPORA IN THE CONTEXT OF THESIS WRITING IN TRANSLATION STUDIES

Білоус О. М.,
orcid.org/0000-0002-9574-4402
кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри романо-германської філології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Одним з головних методів дослідження у перекладознавстві є порівняльний аналіз тексту оригіналу (ТО) та тексту перекладу (ТП), а саме аналіз форми та змісту тексту перекладу у порівнянні з формою та змістом тексту оригіналу. ТО та ТП становлять собою об’єктивні факти, доступні для спостереження та аналізу. В процесі перекладу встановлюються певні відносини між двома текстами різними мовами. Порівняння ТО та ТП дає можливість дослідникам розкрити внутрішній механізм перекладу, виявити еквівалентні одиниці, а також знайти зміни у формі та змісті, які відбуваються під час заміни одиниці оригіналу одиницею перекладу, що є еквівалентною. Порівняльний аналіз перекладів дає змогу з’ясувати, як долаються типові труднощі перекладу, пов’язані із специфікою кожної мови, а також які елементи оригіналу втрачаються під час перекладу. Внаслідок цього маємо опис перекладацьких фактів, який висвітлює реальну картину процесу. У анотаціях не зазначаються внутрішньотекстові посилання.

Порівняльний аналіз із застосуванням паралельних текстів/корпусів був, є і буде перспективним методом викладання іноземних мов та перекладу з очевидних причин, адже досвід показує, що той, хто порівнює, бачить більше, ніж той, хто обходиться без цього важливого (самоочевидного) інструменту пізнання. З нашого досвіду, порівняльний аналіз ТО і ТП та використання паралельного аналізу текстів/корпусів є ефективним та очевидним засобом вступити в діалог зі студентами, дізнатися багато про міркування, які керують перекладацьким процесом, вивести з них перекладацькі процедурні висновки і переконливо продемонструвати умови і причини вдалих, відносно вдалих, відносно невдалих і абсолютно невдалих перекладів. Крім того, сутнісна особливість, структурна та експресивна своєрідність мови, її межі та можливості найяскравіше виявляються через зумовлене перекладом порівняння. Не дивно, що численні влучні та лінгвістично обґрунтовані зауваження щодо стилістичних та функціональних особливостей мови є результатом перекладацької рефлексії, а саме міжмовної апроксимації.

Ключові слова: порівняльний аналіз, ідейно-образний зміст, еквівалентність, паралельний текст, паралельний корпус, інтертекстуальність, апроксимація.

One of the main research methods in translation studies is the comparative analysis of the source text (ST) and the target text (TT), namely the analysis of the form and content of the target text in comparison with the form and content of the original text. ST and TT are objective facts that can be observed and analysed. In the process of translation, certain relationships are established between two texts in different languages. Comparing ST and TT allows researchers to reveal the internal mechanism of translation, identify equivalent units, and find changes in form and content that occur when replacing a ST unit with an equivalent translation unit. Comparative analysis of translations makes it possible to determine how typical translation difficulties associated with the specifics of each language are overcome, as well as which elements of the original are lost during translation. As a result, we have a description of translation facts that reveals the real picture of the process.

© Білоус О. М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Comparative analysis and using parallel texts/corpora has been, is, and will continue to be a promising method of teaching foreign languages and translation for obvious reasons, as experience shows that those who apply the comparative approach gain deeper insights than those who do without this vital (self-evident) tool of cognition. In our experience, comparative analysis of the source text and the translation, and the use of parallel analysis of texts/corpora, is an effective and obvious means of entering into dialogue with students, learning a lot about the considerations that guide the translation process, draw procedural conclusions from them, and convincingly demonstrate the conditions and reasons for successful, partially successful, and unsuccessful translations. In addition, the essential features, structural and expressive peculiarities of language, its limitations and possibilities are most clearly revealed through translation-induced comparison. It is not surprising that numerous accurate and linguistically sound observations on the stylistic and functional features of language are the result of translation reflection, namely interlingual approximations.

Key words: comparative analysis, conceptual and figurative content, equivalence, parallel text, parallel corpora, intertextuality, approximation.

Постановка проблеми. Перекладознавство, як неодноразово вказувалося, має власні методи дослідження: 1) доперекладацький; 2) перекладацький; 3) порівняльний та 4) контекстуальний, а також так звані «запозичені», такі як 4) культурологічний; 5) літературознавчий; 6) стилістичний і 7) компонентний (семний) аналізи [1; 2; 3; 4].

Щоб правильно зрозуміти термін «переклад», студентам необхідно вкотре звернутися до його визначення, адже текст *перекладу як результат* і *переклад як процес* і становлять предмет дослідження «перекладознавства». Це дисципліна, яка, з одного боку, займається процесом (у даному випадку психолінгвістичним і когнітивно-психологічним, тобто намагається відповісти на питання: «Що відбувається в голові перекладача, коли він перекладає?»), а з іншого боку, вивчає продукти перекладацького процесу, а саме переклади як результат.

Перш ніж здійснювати порівняння, необхідно уважно прочитати тексти оригіналу (ТО) та текст перекладу (ТП). На цьому етапі має сенс узагальнити подібності та відмінності між двома текстами в мовно-образній системі їх побудови, тобто здійснити порівняльний аналіз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Всесвітньо відома дослідниця у сфері перекладознавства *Мері Снелл-Хорнбі*[1], пропонує наступні кроки порівняльного аналізу ТО та ТП:

– спочатку визначаються положення тексту в культурі і мовленнєвій ситуації, загальна структура тексту, починаючи із нзви, функції окремих його частин/розділів і мовних одиниць, і мережа співвідношень між ними;

– потім проводиться більш конкретний мовний аналіз: виявляються «ключові слова», що повторюються та створюють «лексичні поля» або систему образів, співвідношення частин мови, особливості синтаксису.

Такий аналіз, на думку дослідниці, дозволяє розкрити специфіку художнього тексту, який створює систематичну альтернативну картину реального світу.

Особливу увагу Мері Снелл-Хорнбі приділяє при порівняльному аналізі таким поняттям як «типи текстів» та «види текстів». Типи текстів, на її думку, це умовно розпізнавані шаблони для складних лінгвістичних дій, які можна описати як типові комбінації контекстуальних, комунікативно-функціональних і структурних особливостей. Термін «тип тексту» вчена використовує тут для позначення класу текстів або фрагментів текстів, у яких переважає загально–експресивний намір автора тексту: Він (автор) хоче розповісти або описати, навчити або переконати, оцінити або розважити реципієнта. Дослідниця наголошує, що у перекладознавстві розрізняють не тільки типи текстів, але передусім види текстів.

[1] Посилання із особистих конспектів Білоуса О.М., декана факультету іноземних мов (1998-2022 рр.) Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (ЦДПУ) (*нині: Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка*). Із 16 по 23 квітня 2007 року за ініціативи Österreich-Kooperation (Відень) ЦДПУ відвідала жива легенда світового перекладознавства – професор, доктор філософії (*Dr. habil.*) Інституту перекладознавства Віденського університету (*сьогодні: Центр перекладознавства Віденького університету*) /Австрія – **Мері Снелл-Хорнбі *(Mary Snell-Hornby (born 2 April 1940) is a British-Austrian translator and scholar)***, яка прочитала цикл гостьових лекцій з базового предмету «Текст і переклад» на факультеті іноземних мов та провела майстер-класи для студентів, аспірантів так професорсько-викладацького складу кафедри теорії та практики перекладу германських мов ЦДПУ та для запрошених науковців з багатьох ВНЗ України.

Під видами текстів слід розуміти, на її думку, загальноприйняті (конвенціоналізовані) та емпірично засвоєні, соціокультурно зумовлені моделі текстоутворення для усного чи письмового викладу складних фактів у чітко визначених комунікативних ситуаціях. Види текстів характеризуються специфічними моделями використання мови, конвенціями типу тексту *(тобто описаними в лінгвістиці правилами)*. Ці конвенції настільки звичні для носіїв мови, що вони (носії мови) – чи то автори текстів – зазвичай навіть не усвідомлюють, що використовують їх, – чи то читачі (реципієнти інформації) – рефлекторно роблять висновок про функцію тексту, про який йдеться. А тому дослідникам ТП слід приймати це до уваги. Визначення типу тексту важливі для перекладача та дослідника перекладу з наступних причин: вони слугують засобом розпізнавання типу тексту, до якого він належить, та визначають ступінь очікування від тексту і полегшують його розуміння.

Визначення типу тексту знаходить своє мовне вираження в структурі та організації, лексиці, синтаксисі, пунктуації та невербальних елементах текстів, а також у так званих текстових модулях (*повторювані, схематизовані, типові формулювання з фіксованою структурою*). До них належать, наприклад, мовні кліше, звертання, форми привітання тощо.

Умовні визначення типу тексту виконують, на думку Снелл-Хорнбі, однакові функції в усіх мовах, проте можуть мати і суттєві розбіжності. Тому перекладачеві ТО та досліднику ТП важливо знати правила оформлення текстів, що часто зустрічаються, як у рідній мові, так і в іноземній, з якою він працює. Тоді він зможе уникнути непорозумінь в МО, адже ці визначення слугують засобом розпізнавання належності тексту до певного типу текстів як умовно визнаних зразків складних лінгвістичних дій, які можна описати як типові комбінації контекстуальних, комунікативно-функціональних і структурних особливостей.

Створення і аналіз перекладів, які природно інтегруються в цільову культуру, ніби вони були написані оригінальною мовою, вимагає як від перекладача, так і віді дослідника перекладу його творчого доробку (перекладу) глибокого розуміння, як наголошувалося вище, текстових конвенцій, що панують як у вихідній (ВК), так і в цільовій культурах (ЦК).

Такого роду текстові конвенції можуть варіюватися на всіх рівнях мовного опису:

1) від лексики та пунктуації до синтаксису;
2) використання метакомунікативних [5, с. 56–57] елементів;
3) способу, в який автор говорить про себе чи звертається до читача;
4) розподілу й мовної реалізації мовленнєвих актів;
5) а також фразеології та структурування тексту.

Найефективнішим методом виявлення міжмовних та міжкультурних відмінностей у текстових конвенціях є аналіз *паралельних текстів та паралельних корпусів*.

Паралельними текстами називаються тексти, створені оригінально їхньою рідною мовою, бажано компетентними носіями. Ці тексти не є перекладами одне одного, але мають схожі теми та виконують подібні комунікативні функції, тобто належать до одного типу тексту [6, с. 86–87]. Важливо, щоб тексти не лише належали до того самого типу, але й були тематично схожими, оскільки текстові конвенції залежать не тільки від типу тексту, але й можуть варіюватися в межах одного типу залежно від дисципліни. Збірки паралельних текстів ми будемо називати в подальшому *паралельним корпусом* (англ. *parallel corpora*).

Завдяки паралельним корпусам «…можна швидко отримувати велику кількість реальних перекладацьких рішень, що були прийняті носіями мови при створенні перекладу, й аналізувати виявленні відповідники в лексиці та граматиці, досліджувати перекладні моделі» [7, с. 102].

Тексти не є однорідними структурами, тому при порівнянні паралельних текстів/корпусів слід порівнювати лише відповідні частини текстів. Щоб уникнути ситуації, коли встановлені відмінності є лише особливостями стилю конкретного автора, а не специфікою текстового типу, до аналізу слід залучати якомога більше текстових зразків від різних авторів обох мов.

Для правильного розуміння художнього тексту, як передумови успішного перекладу, особливо з огляду на індивідуальне використання мови та специфічні конотації, дуже корисними

були б (при наявності!) *авторські корпуси,* тобто якомога більше текстів перекладів письменника, якого перекладають [8; 9], адже в них певні терміни набувають особливого експресивного заряду або символічного значення і залишають свою традиційну комунікативну сферу. Тому перекладачі мають мати доступ до корпусу текстів усіх мов і типів, з якими вони працюють [10; 11; 12; 13; 14; 15].

Мета дослідження. При підготовці кваліфікаційних робіт (КР) з перекладознавства порівняльного характеру студенти, як правило, мають перед собою вже готові витвори словесного мистецтва: оригінал та переклад, які порівнюються між собою. У своїй розвідці ми хотіли би зосередитися саме на порівняльному аналізі художніх текстів вихідною мовою (ВМ) та мовою мети (ММ), який визначається як процедура систематичного порівняння одиниць дослідження з метою емпіричного узагальнення, перевірки або формулювання гіпотез, та на ролі паралельних текстів/корпусів.

Виклад основного матеріалу. Основними завданнями КР порівняльного характеру передбачаються:

1) осмислення специфічного ідейно-образного змісту першотвору і засобів його вираження;

2) порівняльний аналіз відтворення ідейно-образного змісту ВМ засобами ММ;

3) застосування паралельних текстів/корпусів при порівняльному аналізі.

Що ж слід розуміти під сполукою *„ідейно-образний зміст художнього твору“?* Ідейно-образний зміст це феномен, що визначає природу словесного твору. Адже художній твір включає в себе ідейно-образну інформацію автора першотвору, а саме:

а) відомості про належність суб’єкта(ів) оповіді до певного культурного, професійного чи територіального середовища;

б) ідентифікацію думок і почуттів персонажів – *авторський ідеал.*

Ідейно-образний зміст твору словесного мистецтва неодмінно співвідноситься з фактами об’єктивної дійсності, перевіряється, наскільки вона відповідає авторському баченню, тобто *авторському ідеалу*. Співвіднесеність авторського ідеалу із закономірностями розвитку об’єктивної дійсності, відображення цих закономірностей у свідомості суб’єкта(ів) оповіді чи відтворюваних ним персонажів становлять істотний момент ідейно-образного змісту першотвору [16, с. 199–200].

Аналіз збереження ідейно-образного змісту оригіналу в тексті перекладу застерігає проти неадекватного (суб’єктивного) переважання одних складників першотвору над іншими. Ця частина визначення вимагає відмежування істотних елементів твору від неістотних і розкриття того, як істотні елементи у взаємодії формують суть конкретного твору – його ідейно-образний зміст. Для цього доцільно з традиційним порівняльним аналізом поєднувати такі, названі нами вище, методи дослідження як, наприклад, контекстуальний, культурологічний та компонентний (семний) аналізи тощо.

При порівняльному аналізі художніх текстів доцільно зосередити особливу увагу на *поняттях мовної еквівалентності.* При порівнянні виділяються два її типи:

а) відповідність мовних одиниць на рівні їх буквальних значень;

б) відповідність мовних одиниць, які мають суб’єктивні моменти значень і в загальнонародному вживанні характеризують належність суб’єкта до певного культурного, професійного чи територіального середовища. Це – етнолінгвізми, фразеологізми, гра слів, метафори, просторічні форми, професіоналізми, діалектизми тощо.

Як відомо, мовні засоби розрізняються характером і ступенем участі у процесі вираження ідейно-образного змісту твору. У художньому тексті важлива роль тих мовних одиниць, які виражають будову думок і почуттів суб’єкта, автора або дієвої особи. Елементи образного змісту увиразнюються в результаті співвіднесення з іншими мовними одиницями твору, де образний смисл має семантичну співвіднесеність мовних одиниць у художньому тексті. Тут доречно говорити ще й про *третій,* найістотніший, специфічний для художнього твору тип мовної еквівалент-

ності, що розкриває відповідність мовних одиниць. Вони (мовні одиниці) набувають образного змісту в межах певного тексту як наслідок їх семантичного співвіднесення з іншими мовними одиницями.

З метою розуміння образного смислу, що постає на рівні взаємодії мовних одиниць у межах художнього тексту, перекладачеві та дослідникові перекладу необхідно визначити ці естетичні закономірності, адже саме вони служать підґрунтям для використання мовних засобів у творі словесного мистецтва. З цього випливає, що процес художнього перекладу включає в себе як обов'язкові етапи літературознавчий та (доперекладацький) перекладацький аналізи художнього твору в аспекті осмислення тих закономірностей, які зумовлюють використання у ньому мовних засобів.

Після того, як ТО та ТП ретельно проаналізовані, доречно скласти план порівняння, включивши в нього вже зроблені нотатки. Письмове порівняння складається з трьох частин: вступу, основної частини та висновку.

Вступ починається з інформації про авторів ТО та ТП та назв творів ВМ та ММ, а також дати і місця їх публікації. ТО коротко представлений з точки зору змісту і класифікований в соціальному, політичному та/або літературному контексті. Крім того, подається порівняльна основа (наприклад, тема чи мотив), моделі аргументації та структура текстів.

В основному розділі КР аналізуються не лише подібності та відмінності у змісті, але й беруться до уваги культурологічні та лінгвістичні аспекти. Типовою процедурою порівняння ТО та ТП є наступна: спочатку повністю аналізується ТО, потім текст(и) ММ. На основі цих аналізів проводиться порівняння між ТО і ТП, беручи до уваги заданий або самостійно обраний аспект порівняння. Повне порівняння при виконанні КР, як правило, не проводиться.

Заключний розділ починається з узагальнення результатів, приділяючи особливу увагу порівнюваним аспектам. У випадку з художніми текстами відмінності слід також пояснити, виходячи з періоду, в який ТО та ТП були опубліковані.

Висновки. Таким чином, порівняльний аналіз з використанням паралельних текстів/корпусів, методика викладання перекладу та практично-орієнтована методологія підготовки кваліфікаційних робіт з перекладознавства тісно пов'язані між собою. Проте, як засвідчує аналіз численних студентських кваліфікаційних робіт, вказані вище теоретичні засади не завжди сприяють інтенсивності взаємодії та усвідомленню взаємної вигоди від цього зв'язку.

Порівняльний аналіз із застосуванням паралельних текстів/корпусів був, є і буде перспективним методом викладання іноземних мов та перекладу з очевидних причин, адже досвід показує, що той, хто порівнює, бачить більше, ніж той, хто обходиться без цього важливого (самоочевидного) інструменту пізнання.

Беручи до уваги наявний у перекладознавстві досвід, порівняльний аналіз ТО та ТП та використання паралельного аналізу текстів/корпусів є ефективним та очевидним засобом вступити в діалог зі студентами, дізнатися багато про міркування, які керують перекладацьким процесом, вивести з них перекладацькі процедурні висновки і переконливо продемонструвати умови і причини вдалих, відносно вдалих, відносно невдалих і абсолютно невдалих перекладів.

Крім того, сутнісна особливість, структурна та експресивна своєрідність мови, її межі та можливості найяскравіше виявляються через зумовлене перекладом порівняння. Не дивно, що численні влучні та лінгвістично обґрунтовані зауваження щодо стилістичних та функціональних особливостей мови є результатом перекладацької рефлексії, а саме міжмовні апроксимації (лат. *approximate – наближати*) апроксиматорів – мовленнєвих засобів, що закріплюють у тексті приблизне позначення предметних денотатів, денотативних станів і ситуацій. Апроксимація – це процес наближення одного значення або форми до іншого за допомогою спрощених моделей, функцій або значень, що дозволяє отримати результат, близький до точного, але значно простіший у застосуванні, і показують, що специфічні значення, перспективи та резонансні тони втрачаються, якщо вони не компенсуються іншими, бажано еквівалентними засобами в мові перекладу.

Перекладачі та дослідники перекладу можуть звернутися до існуючих перекладів, щоб побачити, які рішення вони можуть запропонувати. Порівняння різних перекладів тексту може висвітлити області неоднозначності в перекладі. Такі області неоднозначності є дуже важливими, але їх може бути важче виявити в одномовній стилістиці. Порівняння також може виявити відмінності між мовами, жанрами та культурами, які часто мають серйозні наслідки для перекладознавства, порівняльного мовознавства, літературознавства та культурології. Відмінності в стилях перекладачів і загальні труднощі перекладу, безумовно, важливі для порівняльного аналізу ТО та ТП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ребрій О. В. Вступ до перекладознавства : конспект лекцій. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. 116 с.

2. Шум О. В. Доперекладацький та перекладацький аналіз тексту (на прикладі роману «Оленіада» І. Роздобудько). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2021. Вип. 11(79). С. 177–180. https://doi.org/10.25264/2519-2558-2021-11(79)-177-180

3. Білоус О. М., Білоус О. І. Теорія, практика та технологія перекладу: навч. посіб. Кропивницький: РВВ ЦДПУ, 2018. 216 с.

4. Дзера О. Становлення перекладознавчого аналізу на теренах Західної України (від Івана Франка до Михайла Рудницького). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Франкознавство.* Львів: Вид-во Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2013. Вип. 58. С. 232–240.

5. Гнезділова Я. В. Теоретичні засади метакомунікації в сучасній лінгвістиці. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія.* 2015. Вип. 31. С. 56–60. http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle/787878787/1216

6. Snell-Hornby M. Translation Studies. An Integrated Approach. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins, 2006. 170 S. https://doi.org/10.1075/z.38

7. Шведова М., Січінава Д. Корпусна лінгвістика та лексико-граматична типологія. *Українське мовознавство*. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2013. № 43. С. 95–103.

8. Гриців Н. М., Кулина О. І. Паралельний перекладацький корпус: переваги та приклад застосування в аналізі художньої літератури. *Збірник наукових праць «Південний архів (філологічні науки)»*. Херсон, 2020. Вип. LXXXIV. С. 134–143.

9. Дружбяк С., Бодяківська К. Використання інструментарію паралельних корпусів у перекладі художніх засобів. *Folium*, 2025. Вип. 7. С. 104–110. https://doi.org/10.32782/folium/2025.7.15

10. Матвєєва С.А. Інтертекстуальність художнього твору і корпус паралельних текстів. *Філософія мови та нові тенденції в перекладознавстві й лінгвістиці : зб. матеріалів Міжн. наук.-практ. конф*. Київ: Вид. центр НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2017. С. 143–145.

11. Ольховська А.С. Системи автоматизованого перекладу як складова фахового навчання: переваги та недоліки . *Філологічні трактат*, 2015. Т. 7. № 2. С. 102–108.

12. Жуковська В.В. Квантитативні корпусо-базовані методи в дослідженнях із конструкційної граматики. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2023. Вип. 1 (99). С. 93–104.

13. Жуковська В.В. Вступ до корпусної лінгвістики : навч. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 142 с.

14. Bilous O. Corpora in Translationswissenschaft und Translationsdidaktik. *HOMO LOQUENS: Georgian Multilingual Association*. Vol. II. Tbilisi, 2011. P. 12–19.

15. Загородня Л. З. Апроксимація абстрактних референтів у перекладі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.* 2015. № 18, т. 2. С. 129–131.

16. Фразеологія: знакові величини: навч. посіб./ Я.А. Баран та ін. Вінниця: Нова Книга, 2008. 256 с.

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.111:81.373.46
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-8

МІЖМОВНА АСИМЕТРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КОНЦЕПТУ *ВОЛЯ* ТА СТРАТЕГІЇ ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

THE UKRAINIAN CONCEPT *VOLYA* IN ENGLISH DISCOURSE: CROSS-CULTURAL ASYMMETRY AND TRANSLATION STRATEGIES

Бойко Ю. П.,
orcid.org/0000-0002-0998-5657
Scopus Author ID: 57946901600
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри германської філології та перекладознавства
Хмельницького національного університету

У статті проводиться комплексний лінгвокогнітивний та перекладознавчий аналіз українського концепту ВОЛЯ в аспекті його міжмовної асиметрії. Актуальність дослідження зумовлена особливим статусом концепту ВОЛЯ як фундаментальної домінанти української ментальності, що поєднує в собі значення свободи, відсутності обмежень, внутрішньої сили особистості та простору.

Дослідження фольклорного дискурсу (паремій) дозволило виокремити п'ять ключових лексико-семантичних груп, що об'єктивують різні грані концепту ВОЛЯ: 1) найвища екзистенційна цінність, що превалює над матеріальним добробутом і самим життям; 2) онтологічна основа козацького архетипу, нерозривно пов'язана з просторовою роздольністю та нескореністю; 3) зона високої особистої відповідальності; 4) потужне джерело внутрішньої сили та мотиваційний ресурс для подолання перешкод; 5) абсолютна детермінанта людської долі.

Автором змодельовано семантичний простір концепту ВОЛЯ, що демонструє його багатовимірність у межах лексико-семантичного поля. Визначено, що ядро концепту становлять базові семеми «свобода» (незалежність дій), «сила духу» (внутрішній стрижень) та «доля». Ближня периферія охоплює категорії незалежності, права та самоконтролю, тоді як дальня периферія включає етнокультурні ознаки: козацький дух, простір, бажання та відповідальність.

В англійській мові семантика українського концепту ВОЛЯ диференціюється через лексеми *liberty*, *freedom* та *will*. Проте жодна з них повною мірою не відтворює специфічного етнокультурного контексту концепту ВОЛЯ, іманентно притаманного українській лексемі.

У зв’язку із цим у статті пропонуються перекладацькі стратегії та тактики для подолання концептуальних міжмовних лакун. До перекладацьких стратегії відносяться: частковий еквівалент; експлікація; лексична ампліфікацію; генералізація; модуляція; транслітерацію з лексичним коментарем або екзотизація. Наукова новизна роботи полягає у визначенні алгоритму вибору перекладацьких трансформацій для збереження етнокультурної ідентичності концепту.

Ключові слова: концепт ВОЛЯ, міжмовна асиметрія, перекладацькі стратегії, англомовний дискурс, етноспецифічність, лінгвокультурологія.

The article provides a comprehensive linguistic-cognitive and translation analysis of the Ukrainian concept of VOLYA in terms of its cross-linguistic asymmetry. The relevance of the research is determined by the special status of the concept of VOLYA (WILL) as a fundamental dominant of the Ukrainian mentality, which combines the meaning of freedom, lack of restrictions, inner strength of the individual and space.

© Бойко Ю. П., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The study of folklore discourse (proverbs and sayings) made it possible to single out five key semantic groups objectively differentiating various aspects of the concept VOLYA (WILL) : 1) the highest existential value that prevails over material well-being and life itself; 2) the ontological basis of the Cossack archetype, inextricably linked with spatial resolution and indomitability; 3) zone of high personal responsibility; 4) a powerful source of inner strength and a motivational resource for overcoming obstacles; 5) absolute determinant of human destiny.

The author modeled the semantic space of the VOLYA (WILL) concept, which demonstrates its multidimensionality within the semantic field. It was determined that the core of the concept consists of the basic semes "freedom" (independence of actions), "strength of spirit" (inner core) and "fate". The near periphery covers the categories of independence, law and self-control, while the far periphery includes ethno-cultural characteristics: Cossack spirit, space, desire and responsibility.

In English, the semantics of the Ukrainian concept of VOLYA (WILL) is differentiated through the lexemes *liberty, freedom* and *will.* However, none of them fully reproduces the specific ethno-cultural context of the concept of VOLYA (WILL), immanently inherent in the Ukrainian lexeme.

In this regard, the article proposes translation strategies and tactics to overcome conceptual interlingual lacunae. Translation strategies include: partial equivalent; explanation; lexical amplification; generalization; modulation; transliteration with lexical commentary or exoticization. The scientific novelty of the work consists in determining the algorithm for choosing translation transformations to preserve the ethno-cultural identity of the concept.

Key words: the concept of VOLYA (WILL), cross-linguistic asymmetry, translation strategies, English discourse, ethnospecificity, linguistic and cultural studies.

Постановка проблеми. У контексті сучасних геополітичних та соціокультурних трансформацій українська мовна картина світу опинилася в епіцентрі уваги міжнародної спільноти. Ключовим репрезентантом української національної ідентичності, що відображає глибинні ментальні настанови та історичний досвід етносу, є лінгвокультурний концепт ВОЛЯ. Його трансляція в глобальний інформаційний простір становить не лише суто лінгвістичне, а й стратегічне крос-культурне завдання. Проте переклад текстів, що містять цей концепт, неминуче стикається з явищем міжмовної асиметрії. Синкретична природа української лексеми *воля*, яка неподільно поєднує в собі ідеї фізичної та духовної незалежності, просторової роздольності, а також внутрішньої рішучості й спільного наміру, створює значні труднощі для адекватного відтворення в англомовному дискурсі. Відтак, пошук релевантних перекладацьких стратегій для подолання цієї асиметрії набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема аналізу та відтворення етноспецифічних концептів з метою подолання міжмовної лакунарності перебуває в полі зору багатьох сучасних мовознавців та перекладознавців. Зокрема, монографія І. Голубовської «Етнічні особливості мовних картин світу» є засадничим лінгвокультурологічним дослідженням, у якому ґрунтовно проаналізовано взаємозв'язок національної ментальності та її вербального втілення. Розглядаючи мову як специфічну форму концептуалізації дійсності, авторка розкриває етнокультурну самобутність вербальних моделей світу та їхню визначальну роль у процесах формування когнітивних структур мислення [1]. Проблема етнокультурної ідентичності перебуває також у фокусі наукових інтересів О. Селіванової [2]. Дослідниця наголошує, що саме етнокультурна компетенція забезпечує тяглість та трансляцію національних традицій від покоління до покоління. Ця категорія виступає визначальним параметром самоорганізації та життєдіяльності етносу, маркуючи його цілісність у просторі культури [2].

В. Жайворонок є фундатором сучасного погляду на українську етнолінгвістику. Дослідник розглядає мову як систему символів, де кожна лексема (наприклад, *калина, доля, воля*) має глибоке етнокультурне наповнення, коріння якого сягає праслов'янських вірувань. У своїх працях (зокрема, у фундаментальному словнику-довіднику «Знаки української етнокультури» [3] він доводить, що національна специфіка мови виявляється не лише в словах, а й у конотаціях, що відображають дух народу. Це фундаментальне видання, у якому автор розкриває мову як систему культурних кодів. Він детально аналізує етнокультурні конотації українських лексем, розглядаючи їх як знаки-символи, що формують національну ідентичність [3].

В. Кононенко зосереджує увагу на концептуальному аналізі мови. Ключові вектори його досліджень: словесні символи та тріада «*Мова – Культура – Ментальність*. Вчений аналізує ключові концепти української культури (*Рід, Мати, Земля, Слово*), розглядаючи їх як ментальні утворення, що структурують національний досвід та обґрунтовує постулат, що мова є не просто засобом передачі думок, а «генетичним кодом» нації, який зберігає історичну пам'ять [4; 5].

О. Матузкова досліджує етнокультурну специфіку крізь призму лінгвістичної ідентичності. Дослідниця розглядає національну ідентичність як багаторівневий конструкт, що реалізується в різних типах дискурсів (від літературного до повсякденного), її праці важливі для розуміння того, як українська ідентичність сприймається та відтворюється у порівнянні з іншими лінгвокультурами, що є критичним для вашої теми про англомовну рецепцію [6].

А. Загнітко підходить до етноспецифіки з позицій системно-структурної та функціональної лінгвістики. Вчений досліджує, як специфічні граматичні форми та синтаксичні структури відображають особливості мислення українців (наприклад, пріоритетність певних станів або відношень), його праці допомагають зрозуміти, як етнокультурні коди трансформуються та функціонують у сучасному текстовому просторі, забезпечуючи зв'язок між мовною нормою та культурною традицією [7].

Праці цих вчених створюють міцний фундамент для подальшихнаукових розвідок, зокрема аналізу концепту ВОЛЯ. Якщо В.Жайворонок та В. Кононенко дають нам інструментарій для опису семантичної глибини концепту ВОЛЯ [3; 4; 5], то О. Матузкова та А. Загнітко допомагають обґрунтувати її дискурсивну трансляцію та труднощі адаптації в іншомовному середовищі [6; 7]. Водночас лінгвокогнітивна специфіка концепту ВОЛЯ та закономірності його трансляції англійською мовою досі не були об’єктом цілісного дослідження. Це актуалізує потребу в ґрунтовному аналізі механізмів його міжмовної рецепції як складного етноспецифічного феномена.

Незважаючи на наявність ґрунтовних праць із етнолінгвістики, лінгвокультурології та перекладознавства, комплексний аналіз міжмовної асиметрії між українським концептом ВОЛЯ та його англомовними відповідниками (*freedom, liberty, will, willpower*) досі залишається недостатньо розкритим. Зокрема, бракує систематизації перекладацьких трансформацій та стратегій, які застосовуються для відтворення різних семантичних граней цього концепту в текстах історико-культурного та суспільно-політичного спрямування.

Мета статті полягає у здійсненні комплексного лінгвокогнітивного аналізу українського концепту **ВОЛЯ** через моделювання його лексико-семантичного поля (ядра, ближньої та дальньої периферії) та визначенні ефективних стратегій відтворення цього етноспецифічного феномена в англомовному дискурсі в умовах міжмовної асиметрії.

У мовній картині світу українців концепт ВОЛЯ характеризується глибокою багатовимірністю та високою концептуальною щільністю. Лексико-семантичний простір цього феномену структурується через такі основні одиниці-репрезентанти: 1. **Свобода:** охоплює незалежність, право вибору, стан розкутості, автономію та суверенітет; визначається як спроможність особистості самостійно ухвалювати рішення без зовнішнього примусу. 2. **Відповідальність:** реалізується через категорії обов’язку, свідомого вибору, усвідомлення наслідків та морального сумління. **3. Характер і вольова стійкість:** маніфестується через рішучість, мужність, незламність, наполегливість та відвагу. **4. Дієвий аспект (Дія):** передбачає активну реалізацію інтенцій – боротьбу, досягнення мети та втілення задумів. **5. Емоційно-чуттєвий стан:** відображає внутрішню гармонію, радість, надію, спокій, задоволення та впевненість у власних силах. **6. Прагматичний потенціал:** здатність реалізовувати власні інтенції, спираючись на внутрішній ресурс для подолання перешкод. **7. Інтенціональність (Бажання):** первинний імпульс до волевиявлення та прагнення суб'єкта.

Комплексне дослідження концепту ВОЛЯ доцільно здійснювати через моделювання його семантичного поля, структурна організація якого базується на діалектичній взаємодії **ядра** та **периферії.** Графічне зображення лексико-семантичного поля (ЛСП) концепту ВОЛЯ є таким як це показано на рис. 1.

Рис. 1. Лексико-семантичне поле концепту ВОЛЯ

Суб'єктом (носієм) концепту **ВОЛЯ** в українській лінгвокультурі виступає народ – нація, що історично прагне звільнення від поневолення та утвердження власної суб'єктності. В ієрархії морально-духовних цінностей українського етносу ВОЛЯ посідає найвищий щабель, виступаючи абсолютною аксіологічною домінантою. Цей концепт не просто відображає індивідуальний стан, а репрезентує колективне прагнення та спільну екзистенційну мету.

Тож як це видно з рис. 1. у самому ядрі розташована лексема ВОЛЯ. Найближче до центру розташовані основні семи, що складають смислову основу (Ядро): СВОБОДА (незалежність дій), СИЛА ДУХУ (внутрішній стрижень) та ДОЛЯ (фатальний зв'язок). Ближня периферія об'єднує супутні поняття, що уточнюють ядро: НЕЗАЛЕЖНІСТЬ (державна та особиста), ПРАВО (справедливість) та САМОКОНТРОЛЬ (відповідальність, про яку йшлося у 3-й групі паремій). Дальня периферія: тут розташовані найбільш специфічні, етнокультурні та похідні ознаки, виявлені під час аналізу паремій: КОЗАЦЬКИЙ ДУХ (архетип, 2-га група), ПРОСТІР (поле, степ), БАЖАННЯ (інтенція) та ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ (усвідомлення наслідків).

У мовній картині світу українців концепт ВОЛЯ об'єктивується через розгалужену систему метафоричних моделей та сталих висловів: *мати (зібрати, знайти, давати) волю, пускати на волю, віддаватися на волю, давати волю рукам (ногам, серцю, язикові, сльозам)*. У народній свідомості ВОЛЯ невіддільно зіставляється з добром і правдою, які здобуваються виключно в боротьбі. За українськими ментальними настановами, вона цінується вище за матеріальні блага й навіть за саме життя (на що вказують паремії на кшталт *пускати на волю Божу; воля не вмирає*). Окрім того, концепт має тісний зв'язок із внутрішньою силою (здатністю до самоконтролю), що породжує такі деривати, як *вольовий характер* чи *вольові зусилля*. Зрештою, уся історія національно-визвольної боротьби українського народу "за волю, за щастя" підтверджує волелюбність українців. Проаналізувавши масив паремій про свободу та волю українського народу, концептуальні грані феномену ВОЛІ було розподілено на п'ять основних лексико-семантичних груп.

Перша група об'єднує одиниці, що репрезентують ВОЛЮ як найвищу екзистенційну цінність. Домінантною ідеєю цього сегмента є абсолютизація значущості свободи для українського етносу: вона беззаперечно домінує в ієрархії життєвих пріоритетів, переважаючи як матеріальні блага, так і саме фізичне існування людини. До цієї групи належать, зокрема, такі паремії: *За народ і волю віддамо життя і долю* [11]; *Воля – найбільше багатство* [10]; *Життя не має ціни, а воля дорожча за життя* [10]; *Хоч і спина гола, аби своя воля* [10]; *Краще на волі на вітці, чим у неволі у золотій клітці* [12]; *Або волю здобути, або дома не бути* [12].

Наведений ілюстративний матеріал засвідчує, що свобода мислиться як найвище благо. У межах цієї групи чітко виокремлюються кілька специфічних концептуальних мікроознак: а) пріоритетність ВОЛІ над життям (*«віддамо життя», «дорожча за життя»*); б) перевага вільного буття над матеріальним добробутом у неволі (*«на вітці»* vs *«у золотій клітці»*; *«спина гола – своя воля»*); в) імператив безкомпромісної боротьби за визволення (*«або волю здобути, або дома не бути»*).

Аналіз цієї групи прислів'їв та приказок виявляє стійку тенденцію до використання когнітивних дихотомій та антонімічних протиставлень (наприклад: *воля на вітці – неволя в клітці, життя не має ціни – воля дорожча*). Така контрастивна побудова максимально увиразнює аксіологічний (ціннісний) статус свободи та підкреслює готовність нації до радикальних дій заради захисту того, що становить основу її ідентичності.

Друга лексико-семантична група об'єднує паремії**,** що об'єктивують концепт ВОЛЯ як екзистенційний орієнтир та основу козацької долі**.** В українській лінгвокультурній свідомості ключовим репрезентантом ідей свободи та незалежності історично виступає архетип козака. Це не просто воїн-захисник, а абсолютне втілення вільної людини, яка свідомо відкидає будь-які форми соціальної, політичної чи фізичної залежності. Відповідний масив паремій яскраво ілюструє нерозривний зв'язок між прагненням до свободи та феноменом козацтва. До цієї групи належать такі одиниці: *Кінь, шаблюка, вітер в полі і ніхто не здолає козацької волі!* [10]; *Коли козак в полі, то він і на волі* [10]; *Степ та воля – козацька доля* [10]; *Справжній козак – вільна людина по волі Божій, а не царській чи панській* [10]; *Козак як птах – знявся та й полетів* [10]; *Козача потилиця панам ляхам не хилиться* [10]; *Де козак – там і воля* [10].

У наведеному фольклорному дискурсі концепт ВОЛЯ детермінує саму онтологічну сутність козака. Семантика цієї групи розкривається через низку специфічних концептуальних ознак: а) внутрішня незалежність і трансцендентність свободи: сприйняття ВОЛІ як вищого сакрального дару, що стоїть над земною владою (*«по волі Божій»*); б) просторова роздольність**:** тісна кореляція свободи з відкритим, безмежним простором через символи *«степ», «вітер», «поле», «птах»*; в) абсолютне втілення вільного духу: козак і воля постають як синонімічні, нероздільні концепти (*«де козак – там і воля»*); г) непереможна мілітарна сила: атрибути *«кінь, шаблюка»* підкреслюють, що саме ВОЛЯ є запорукою козацької могутності та звитяги; д) антиавторитарність та непокора**:** категорична відмова від підкорення будь-яким гнобителям (*«панам ляхам не хилиться»*).

Таким чином, ця група прислів'їв та приказок розкриває ВОЛЮ не лише як найвищу цінність, а й як фундаментальну умову існування вільної людини. Водночас аналіз засвідчує глибоку філософську дуальність концепту: справжня свобода в козацькому світогляді імплікує не лише право беззастережно володіти нею, а й високий рівень відповідальності. Щоб залишатися воїном і вільною людиною, індивід мусить володіти силою духу та здатністю контролювати власні дії, що виводить нас на розуміння волі як внутрішнього самоконтролю (англ. *willpower*).

Логічним продовженням попередньої тези є **третя лексико-семантична група** паремій, яка об'єктивує ВОЛЮ крізь призму відповідальності та самообмеження. У цій концептуальній парадигмі абсолютна свобода розкривається з іншого боку: за відсутності раціонального контролю над емоціями та бажаннями вона здатна трансформуватися в деструктивну силу (свавілля). Цю амбівалентність яскраво ілюструють такі приклади: *Дай кому волю, а сам підеш в неволю* [12]; *Дай серцю волю – заведе в неволю* [12]; *Вольному воля, а спасенному рай* [12]; *Вольні, вольні, – на все не довольні* [12]; *Своя воля добра, та не пожиточна* [12]; *На чужому полі не матимеш волі* [12].

Аналіз наведеного ілюстративного матеріалу дає змогу виокремити ключові аспекти, що характеризують специфіку цієї групи: а) амбівалентна природа ВОЛІ: дуалістичне сприйняття свободи, де вона постає не лише як безумовна цінність, а й містить ризик саморуйнування у разі її бездумного (анархічного) використання; б) імператив внутрішнього самоконтролю:

усвідомлення того, що справжня свобода неможлива без саморефлексії та здатності передбачати наслідки власних дій (*«заведе в неволю»*); в) загроза надмірної поблажливості: порушення балансу між власною і чужою свободою призводить до втрати суб'єктності та потрапляння в залежність від інших (*«Дай кому волю...»*); г) просторова та ментальна детермінованість**:** усвідомлення ілюзорності свободи в чужому (ворожому) соціокультурному просторі (*«На чужому полі...»*), а також фіксація психологічної незадоволеності попри наявність зовнішньої незалежності (*«на все не довольні»*).

Отже, фольклорний дискурс засвідчує глибоке філософське розуміння українським етносом того факту, що зовнішня, формальна незалежність не гарантує внутрішньої гармонії. Неконтрольовані інтенції або завищені очікування нівелюють цінність свободи. Відтак, у цій групі паремій ВОЛЯ концептуалізується не як пасивна даність, а як усвідомлений екзистенційний вибір, що вимагає постійного підтримання балансу між особистими прагненнями та соціальною відповідальністю

Четверта лексико-семантична група паремій об'єктивує концепт ВОЛЯ як джерело внутрішньої сили та мотиваційний ресурс. У ментальній парадигмі українського народу свобода концептуалізується не просто як пасивний стан незалежності, а як потужний енергетичний рушій. Саме усвідомлення власної суб'єктності та волі наділяє людину здатністю долати екзистенційні перешкоди й досягати поставленої мети. Цей семантичний вектор яскраво ілюструють такі фольклорні одиниці: *Чия воля, того й сила* [12]; *У полі дві волі: чия правіша того й сильніша* [12]; *Воля дає силу слабим* [13]; *Воля – маленьке слово, а всі йому раді* [13].

Аналіз наведеного мовного матеріалу дає змогу виокремити такі концептуальні мікроознаки цієї групи: а) синергія свободи та могутності: пряма кореляція між наявністю волі та здатністю до звершень. Свобода виступає каталізатором внутрішніх ресурсів, що дозволяє навіть слабким ставати сильними (*«Воля дає силу слабим»*); б) детермінантна роль істини (справедливості): глибоке переконання в тому, що справжня сила ВОЛІ нерозривно пов'язана з моральною правотою. Свобода, що спирається на правду, завжди володіє вищим потенціалом для перемоги (*«чия правіша того й сильніша»*); в) владно-ресурсний потенціал**:** володіння волею імплікує здобуття влади та впливу над обставинами чи опонентами (*«Чия воля, того й сила»*); г) універсальна позитивна валентність: сприйняття волі як безумовного блага, що викликає загальний емоційний резонанс і єдність у соціумі (*«маленьке слово, а всі йому раді»*).

Загалом ця група паремій концептуалізує **ВОЛЮ** як глибинну внутрішню мотивацію до боротьби. Окремі ілюстративні фрагменти (на кшталт *«моя сила»*, *«гори потоплю»*) об'єктивують найвищу цінність екзистенційного самовизначення, стверджуючи абсолютну автономію та незалежність особистості. У цьому контексті **ВОЛЯ** постає не лише як стан, а і як дієвий інструмент влади. Сильна духом (вольова) людина здатна транслювати власну переконаність та здійснювати вплив на оточення (*«правіша – сильніша»*). Відтак, істина (правда) функціонує як головний ціннісний орієнтир і засіб у боротьбі за свободу.

Крім того, усвідомлена свобода виступає каталізатором сили духу: навіть об'єктивно слабкий індивід, наділений незламною силою волі, виявляється здатним на грандіозні звершення. Семантика вислову *«дає силу слабим»* резонує з класичними ідеями філософського стоїцизму, стверджуючи примат внутрішнього духовного стрижня над зовнішніми деструктивними впливами. Водночас фольклорний дискурс не позбавлений розуміння того, надзвичайно важко здобути і втримати справжню свободу. Зокрема, метафоричний образ *«нічного вогника»* амбівалентно репрезентує як рятівну надію, так і певну фатальну недосяжність мети. У таких контекстах **ВОЛЯ** може маркуватися як ілюзорна мрія, що виконує прагматичну функцію екзистенційного застереження від надмірної романтизації та ідеалізації цього складного феномену.

П’ята лексико-семантична група об'єктивує концепт **ВОЛЯ як детермінанту людської долі**. Прислів’я та приказки цього сегмента висвітлюють фундаментальну роль незалежності у формуванні життєвого шляху не лише окремої особистості, а й цілої нації. У народній свідо-

мості повноцінне буття без свободи концептуалізується як неможливе: життєвий талан безпосередньо залежить від наявності **ВОЛІ**. Тісну кореляцію цих двох феноменів ілюструють такі паремії: *Хто без волі, той без долі* [13]; *Яка воля, така й доля* [12]; *Де немає волі, там не буває й долі* [12]; *Коли ти вільний, як вітер в полі, то не маєш лихої долі* [12]; *Не шукай долі, а шукай волі* [13]; *Хоч долі, аби на волі* [13].

Домінантною ідеєю цього масиву є ствердження того, що справжнє щастя можливе виключно в координатах свободи. Лінгвокогнітивний аналіз дозволяє виокремити кілька суттєвих аспектів взаємодії цих концептів: а) ВОЛЯ як онтологічна основа долі: без свободи людина позбавлена простору для самореалізації, відтак її життя втрачає справжній сенс (*«немає волі – не буває долі»*); б) захисна функція свободи: незалежність дарує життєву гнучкість і допомагає уникати небезпек. Вона дозволяє самостійно формувати свій шлях, тим самим оберігаючи від фатальних сценаріїв (*«вільний, як вітер... не маєш лихої долі»*); в) примат ВОЛІ над долею: свобода визнається першочерговою екзистенційною потребою. Заради можливості жити за власним вибором українці ладні прийняти навіть найважчі життєві випробування (*«хоч долі, аби на волі»*).

Фольклорний дискурс підкреслює, що неволя нівелює суб'єктність, роблячи долю однієї людини цілком залежною від свавілля іншої. Натомість справжнє щастя нерозривно пов’язане з можливістю контролювати власне життя та здійснювати свідомий вибір без зовнішнього примусу. Хоча свобода не гарантує безпроблемного існування, вона надає необхідний ресурс можливостей для подолання перешкод. Відтак, людина, позбавлена незалежності, апріорі неспроможна відчути повноту життя, оскільки саме ВОЛЯ є найвищою мірою та цінністю людського існування.

Відтак відтворення синкретичного українського концепту ВОЛЯ в англомовному дискурсі є класичною транслятологічною проблемою, зумовленою явищем міжмовної асиметрії. Оскільки в англійській мові не існує єдиного абсолютного еквівалента, який би одночасно вміщував значення зовнішньої незалежності, внутрішньої сили, простору та долі, перекладачеві доводиться застосовувати низку компенсаторних стратегій. Аналіз англомовних перекладів українського історичного дискурсу дає змогу виокремити найрелевантніші стратегії подолання цієї лакунарності.

З позицій сучасного перекладознавства, для адекватного відтворення цього концепту пропонується застосовувати такі стратегії:

1. Стратегія вибору часткового еквівалента (контекстуальна диференціація). Наведемо приклад: ВОЛЯ ***як фізична чи соціальна незалежність (відсутність утисків).*** У цьому контексті український концепт найближчий до західного розуміння свободи, тому обирається частковий еквівалент ***freedom*** (або *liberty*). Напр.: (1) *Запорожжя залишається останньою* ***оазою волі****...* [14] – *(*1a) *Zaporozhzhia remains the last* ***oasis of freedom****...*При перекладі (1) на (1а) застосовуємо контекстуальну диференціацію, оскільки в цьому історичному фрагменті йдеться про територію, вільну від соціального гніту та кріпацтва. Англійське *freedom* ідеально компенсує це значення.

Натомість, коли ВОЛЯ актуалізується як спільне ***рішення***, ***колективне волевиявлення чи наказ***, перекладачі застосовують еквівалент ***will*****:** (2) *.. вони сповістили обранцю* ***волю*** *всього суспільства...* [14] – *...they announced to the chosen one* ***the will*** *of the entire society...* У цьому фрагменті лексема *will* маркує вищий ступінь соціальної самоорганізації спільноти, здатність консолідовано делегувати владу. Необхідність такого розмежування (*freedom* vs *will*) підтверджує складну дуальну природу української лінгвоментальної домінанти.

2. Стратегія експлікації (описовий переклад). Ця стратегія є критично важливою під час перекладу лексичних дериватів, ядром яких виступає концепт ВОЛЯ. Буквальний переклад таких одиниць часто призводить до граматичної чи семантичної деформації цільового тексту. Показовим є такий приклад: (3) *[Повстання] яскраво засвідчили незламність духу і* ***волелюб-***

ність козаків [14, с. 154]. – (3а) *They vividly testified to the indomitable spirit and* ***love for freedom*** *of the Cossacks.* Для збереження концептуальної щільності оригіналу та статусу абстрактного іменника доцільно застосовувати стратегію експлікації – ***love for freedom*** *(...demonstrated the indomitable spirit and love for freedom of the Cossacks)*. Це дозволяє зберегти фокус на свободі як ключовій аксіологічній категорії без порушення норм англійської мови.

3. Стратегія лексичної ампліфікації (розширення) У випадках, коли для передачі глибини української ВОЛІ одного англійського слова недостатньо, застосовується введення додаткових лексичних елементів, що підсилюють прагматику вислову. Напр.: (4) *...ні до чого майже, за винятком* ***самої свободи****...* [14, с. 83]. – (4а) *...almost useless, except for* ***freedom itself****...,* Тут фрагмент *«except for freedom itself»* є вдалим прикладом лексичної ампліфікації. Використання підсилювального займенника *itself* (самої) адекватно передає абсолютизацію цього поняття в системі цінностей запорожців, де свобода постає єдиним екзистенційним пріоритетом.

4. Стратегія генералізації супутніх культурних маркерів. Адекватна трансляція концепту ВОЛЯ неможлива без правильного відтворення ширшого етнокультурного контексту. При перекладі безеквівалентних соціальних категорій козацтва доцільно уникати надмірного буквалізму. Напр.:, специфічні фольклорні реалії (5) ***«козак-нетяга, козак-голота»*** ефективно передаються через стратегію генералізації – (5а) ***A poor and impoverished Cossack***. Це зберігає прагматичний потенціал тексту без надмірної екзотизації, залишаючи простір для розуміння ключових культурних маркерів іноземним реципієнтом.

5. Стратегія функційної заміни або модуляція. Ця стратегія є критично важливою під час перекладу фольклорного дискурсу (паремій) та фразеологізмів, де дослівний переклад неможливий. Суть полягає у зміні внутрішньої форми вислову зі збереженням його прагматичного впливу. Напр.: **метафору (6)** *дати волю емоціям/серцю* **неможливо перекласти** як *give freedom to the heart*, **тут слід застосувати сталий англійський вислів (6а)** *to give free rein to* (дослівно: відпустити повіддя); паремію: **(7)** *Хто без волі, той без долі* може бути перекладено **так:** (7а) *He who lacks freedom, lacks a future* (**де «доля» замінюється на більш зрозуміле для англомовної аудиторії «future» або «destiny»), використовуємо стратегію функційної заміни через модуляцію.**

6. Транслітерація з лексичним коментарем або екзотизація застосовується переважно у науковому, філософському та лінгвокультурологічному дискурсах, де ВОЛЯ постає як унікальний етнокультурний феномен. У межах цього підходу концепт відтворюється засобами транслітерації (*the concept of VOLYA*), що супроводжується розгорнутою дефініцією його синкретичної природи – органічного синтезу значень *freedom, will, space* та *destiny*. Використання цієї стратегії дозволяє зберегти автентичний національний колорит та запобігти семантичній редукції української мовної картини світу до спрощених лінгвокультурних паралелей цільової мови.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє констатувати, що український концепт ВОЛЯ має виразну амбівалентну та синкретичну природу. Він органічно поєднує в собі екстернальний вимір (відсутність зовнішніх обмежень, суверенітет, боротьба з поневоленням) та інтернальний вимір (внутрішня сила духу, етичний вибір, відповідальність). Осягнення цієї філософської дуальності є ключем до розуміння волелюбного коду української лінгвоментальності, де свобода невід'ємна від морального імперативу.

Встановлено, що ВОЛЯ постає як універсальна аксіологічна домінанта та фундаментальний маркер національної ідентичності. Концепт акумулює історичну пам'ять та незламне прагнення народу до суб'єктності. Саме через багатогранну семантику лексеми відкривається доступ до глибинних шарів українського світосприйняття, де категорія волі виступає стрижневим елементом самоорганізації етносу.

Транслятологічний аспект дослідження засвідчує наявність глибокої міжмовної асиметрії (анізоморфізму) між українською та англомовною концептуальними картинами світу. Синкретизм української одиниці, яка синтезує семантику незалежності, інтенції та екзистенційної

долі, унеможливлює використання єдиного абсолютного еквівалента. Відтак, адекватне відтворення концепту в англомовному дискурсі виходить за межі суто лінгвістичної задачі, перетворюючись на акт стратегічної міжкультурної медіації.

Усвідомлене застосування компенсаторних трансформацій (лексичної ампліфікації, експлікації, екзотизації) дозволяє іноземному реципієнту осягнути **ВОЛЮ** не просто як відсутність утисків (*freedom* чи *liberty*), а як автентичний лінгвокультурний код оригіналу. Такий підхід мінімізує ризик семантичної редукції та сприяє повноцінній рецепції українського національного духу в іншомовному середовищі.

Перспективи подальших розвідок убачаємо у зіставному аналізі концепту **ВОЛЯ** з його корелятами в інших європейських мовах, а також у дослідженні трансформацій його семантики в умовах сучасного воєнно-політичного та медійного дискурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу. Київ : Логос, 2004. 284 с.
2. Селіванова О. О. Етнокультурна компетенція: когнітивне підґрунтя й мовна репрезентація. *Вісник Черкаського університету*. 2019. № 1. С. 3–13.
3. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
4. Кононенко В. І. Мова, культура, стиль : зб. статей. Київ ; Івано-Франківськ, 2008. 460 с.
5. Кононенко В. І. Символи української мови. Івано-Франківськ : Плай, 1996. 272 с.
6. Матузкова О. П. Англійська ідентичність як лінгвокультурний феномен: когнітивно-дискурсивний аспект : монографія. Одеса : Вид-во КП ОМД, 2012. 416 с.
7. Загнітко А. П. Сучасна лінгвістика: понятійний апарат і термінологічний простір. Донецьк : ДонНУ, 2007. 254 с.
8. Приказки та прислів'я про волю. *Vislovi.in.ua* : веб-сайт. URL: https://vislovi.in.ua/prykazky-ta-prysliv-ya-pro-volyu/ (дата звернення: 06.04.2025).
9. Приказки та прислів'я про неволю. *Vislovi.in.ua* : веб-сайт. URL: https://vislovi.in.ua/prykazky-ta-prysliv-ya-pro-nevolyu/ (дата звернення: 21.03.2025).
10. Прислів'я про козаків. *Dovidka.biz.ua* : веб-сайт. URL: https://dovidka.biz.ua/prisliv-ya-pro-kozakiv/ (дата звернення: 28.03.2025).
11. Прислів'я та приказки про Батьківщину, рідний край. *Dovidka.biz.ua* : веб-сайт. URL: https://dovidka.biz.ua/prisliv-ya-ta-prikazki-pro-batkivshhinu-ridniy-kray/ (дата звернення: 28.03.2025).
12. Прислів'я та приказки про Волю, щастя, любов. *Зернятко* : веб-сайт. URL: https://zernyatko.te.ua/prysliv-39-ja-ta-prykazky-pro-volju-shchastja-ljubov/ (дата звернення: 30.03.2025).
13. Прислів'я та приказки: Воля. *ПОРОХІВНИЦЯ* : веб-сайт. URL: https://porokhivnytsya.com.ua/2016/11/09/prykazky_volya/ (дата звернення: 22.03.2025)
14. Мицик Ю. А., Плохій С. М. Як козаки Україну боронили. 2-е вид-ня. Київ : ТОВ «Видавництво "Кліо"», 2022. 368 с.

Дата першого надходження статті до видання: 30.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 82.091+[821.161.2Коліс.:82-94Вел.]
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-9

КОЗАЦЬКИЙ СВІТ У ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ КОЛІСНИКА: ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЛІТОПИСІВ У ТВОРАХ ПИСЬМЕННИКА

THE COSSACK WORLD IN THE WORKS OF HRYHORII KOLISNYK: INTERPRETATION OF CHRONICLES IN THE WRITER'S PROSE

Брижіцька І. П.,
orcid.org/0000-0002-7424-7773
кандидат філологічних наук, науковий співробітник
Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка
Національної академії наук України

Статтю присвячено аналізу художнього осмислення постаті Івана Мазепи в романі Григорія Колісника «Мазепа-гетьман». У центрі дослідження – інтерпретація образу гетьмана як складної історичної та психологічної постаті, що поєднує риси державного діяча, політичного стратега й трагічного героя.

Підкреслюється, що козацька тематика в українській літературі відіграє важливу роль у формуванні національної історичної пам'яті, а постать Мазепи протягом століть викликає суперечливі оцінки – від звинувачень у зраді до визнання його борцем за державну незалежність України.

У статті простежено джерельну основу роману, зокрема використання автором літописних матеріалів, насамперед Літопису Самійла Величка, а також історичних документів, листів та універсалів. Зазначено, що поєднання документальності з художньою інтерпретацією створює ефект історичної достовірності й водночас дозволяє глибше розкрити внутрішній світ героя. Г. Колісник не обмежується традиційною літописною оповіддю, а зосереджується на психологічних мотивах дій Мазепи, використовуючи внутрішні монологи, сповідальні роздуми, сни та символічні образи.

У дослідженні наголошено на державницькій концепції образу гетьмана, яка визначає ідейну основу роману. Мазепа постає не зрадником, а далекоглядним політиком і патріотом, що прагне визволити Україну з-під чужоземної влади та утвердити її як самостійну державу. Особливу увагу приділено висвітленню його меценатської діяльності, підтримки освіти й культури, а також ролі в розвитку духовного життя тогочасного суспільства.

Підкреслено, що письменник свідомо уникає ідеалізації героя, показуючи його як живу людину з внутрішніми суперечностями, сильними почуттями й моральними сумнівами. У результаті образ Мазепи набуває рис трагічного державника, доля якого тісно переплітається з драматичною історією України.

Ключові слова: Іван Мазепа, історичний роман, художня інтерпретація історії, образ гетьмана, українська історична проза, державницька ідея, Григорій Колісник.

The article is devoted to the analysis of the artistic interpretation of the figure of Ivan Mazepa in the novel Mazepa–Hetman by Hryhorii Kolisnyk. The study focuses on the interpretation of the hetman's image as a complex historical and psychological figure that combines the features of a statesman, a political strategist, and a tragic hero.

It is emphasized that the Cossack theme in Ukrainian literature plays an important role in shaping national historical memory, while the figure of Mazepa has for centuries provoked controversial assessments − from accusations of treason to recognition of him as a fighter for Ukraine's state independence.

The article examines the source base of the novel, particularly the author's use of chronicle materials, primarily the Chronicle of Samiilo Velychko, as well as historical documents, letters, and universals (official decrees). It is noted that the combination of documentary evidence with artistic interpretation creates an effect of historical authenticity and at the same time allows for a deeper revelation of the hero's inner world. Kolisnyk does not limit

© Брижіцька І. П., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

himself to the traditional chronicle narrative but focuses on the psychological motivations of Mazepa's actions, employing internal monologues, confessional reflections, dreams, and symbolic images.

The study emphasizes the state-building concept of the hetman's image, which forms the ideological basis of the novel. Mazepa appears not as a traitor but as a far-sighted politician and patriot who strives to liberate Ukraine from foreign domination and establish it as an independent state. Particular attention is paid to the depiction of his patronage activities, his support for education and culture, and his role in the development of the spiritual life of society at that time.

It is stressed that the writer deliberately avoids idealizing the hero, portraying him as a living person with internal contradictions, strong emotions, and moral doubts. As a result, the image of Mazepa acquires the features of a tragic statesman whose fate is closely intertwined with the dramatic history of Ukraine.

Key words: Ivan Mazepa**,** historical novel**,** artistic interpretation of history**,** image of the hetman, Ukrainian historical prose, state-building idea, Hryhorii Kolisnyk.

Постановка проблеми. Незважаючи на значну кількість художніх і наукових інтерпретацій постаті Івана Мазепи, проблема її висвітлення в сучасній українській прозі, зокрема у зв'язку з використанням літописних джерел, потребує подальшого дослідження. Особливий інтерес у цьому контексті становить роман Григорія Колісника «Мазепа-гетьман», у якому автор пропонує власне бачення ролі гетьмана в історії України, поєднуючи документальні свідчення з художнім трактуванням історичних подій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Постать Івана Мазепи вже тривалий час перебуває в центрі уваги істориків, літературознавців і культурологів. Серед ґрунтовних досліджень варто відзначити праці С. Павленка, В. Лавренчука, В. Шевчука, М. Корпанюка та ін., які засвідчили ґрунтовне осмислення діяльності Мазепи як політичного та державного діяча. Значний масив джерел про гетьмана зібрано в бібліографічному покажчику [1]**,** що засвідчує масштабність наукових зацікавлень цією постаттю. Водночас окремі аспекти художньої інтерпретації образу Мазепи в сучасній літературі залишаються недостатньо дослідженими.

Мета дослідження. Проаналізувати особливості інтерпретації літописної традиції та художнього відтворення образу Івана Мазепи у творі Григорія Колісника «Мазепа-гетьман». Особливу увагу зосередити на тому, як на основі історичних джерел формується багатогранний образ гетьмана як державника, політика й трагічної особистості.

Виклад основного матеріалу. Протягом століть козацька тематика посідала чільне місце в культурному просторі України, оскільки нерозривно пов'язана з її минувшиною та національною самобутністю. Козацтво як унікальне явище значно вплинуло на формування історичної пам'яті та суспільної свідомості, ставши невичерпним джерелом як наукових роздумів, так і художніх інтерпретацій. У цьому широкому історико-культурному контексті особливої уваги набуває постать Івана Мазепи – одного з найсуперечливіших і водночас найяскравіших діячів козацької доби. Його ім'я здавна привертало увагу поетів, драматургів і прозаїків. Образ Мазепи й сьогодні породжує дискусії: ким він був насправді – відданим захисником Батьківщини чи політиком, звинуваченим у зраді? Відповіді на ці запитання шукають не лише історики, а й письменники, адже художня література нерідко дає змогу глибше й багатогранніше проаналізувати складні сторінки минулого.

У художніх життєписах про Мазепу помітна певна тенденційність, викривлення фактів, акцентування на «зраді», що зумовлювалося ідеологічними нашаруваннями. За доби незалежності України відбулося переосмислення його ролі та фактична реабілітація, адже державницька політика гетьмана була спрямована на об'єднання українських земель у цілісну державу. Інтерпретацію історичної правди та художнє відтворення життєвого шляху гетьмана репрезентують численні твори, зокрема трилогія Б. Лепкого «Мазепа», поема В. Сосюри «Мазепа», романи у віршах І. Шкурая «Батурин», А. Гудими «Сповідь Мазепи», Л. Горлача «Мазепа», К. Мотрич «Мотрині ночі» та інші. Проте жоден із цих творів не дає вичерпної картини історичної доби та постаті гетьмана.

Наприкінці XX століття з'явився роман Григорія Колісника «Мазепа-гетьман», що увійшов до трилогії «З меча і до орала» (1990) [2]. У цьому творі автор запропонував власне бачення ролі гетьмана в історії України, прагнучи уникнути як беззастережної ідеалізації, так і спрощених оцінок. За словами В. Лавренчука, твір письменника слід розглядати як одну з перших спроб неупередженого аналізу діяльності гетьмана й висвітлення її наслідків без тенденційності та ідеологічного впливу [3, с. 2].

Роман відкривається біблійним епіграфом із Євангелія від Івана: «Істина визволить вас» (Ів.8:32). У християнській традиції цей вислів утверджує ідею духовного визволення через пізнання Божої правди. У художньому контексті твору біблійна цитата набуває глибокого ідейного значення: вона символізує прагнення до історичної правди та національної свободи. Підкреслюється, що справжнє розуміння ролі Мазепи звільняє від хибних уявлень про нього, а вірність власним переконанням надає героєві внутрішню свободу навіть у трагічних обставинах. Як зауважує М. Хорошков, автор прагнув «оцінити постать Мазепи та наслідки його державницької діяльності без ідеологічних упереджень» [4, с. 206–207]. Це свідчить про намагання письменника подати образ гетьмана виважено й об'єктивно, спираючись на історичну правду та уникаючи однобічних трактувань.

Вагомим джерелом для письменника став Літопис Самійла Величка, у якому підкреслено дипломатичний хист Мазепи, його освіченість, знання мов і звичаїв інших народів [5, с. 170]. У цьому літописі постать гетьмана постає багатовимірною: автор не лише відзначає його політичні здібності, а й намагається показати складність характеру та суперечливість вчинків. За словами М. Корпанюка, літописець відзначав розум, енергійність і вміння гетьмана здобувати прихильність впливових осіб, водночас не уникаючи й критичних характеристик, як «невістюх» і «макіавель» [6, с. 456–457]. Така амбівалентність оцінок свідчить про прагнення до більш об'єктивного зображення історичної постаті, що поєднує як позитивні риси, так і суперечливі прояви особистості. На думку Валерія Шевчука, роман Г. Колісника можна поєднати з літописом завдяки спільному історичному мисленню, бароковій мовній образності та морально-філософському підходу до подій [7, с. 3].

Спираючись на документальні матеріали – універсали, листи, офіційні акти, – Г. Колісник відтворює історичні події з опорою на достовірні джерела. Кожен розділ роману супроводжується своєрідною довідкою про важливі, часто трагічні події доби: «18 квітня 1708 року до Вітебська були привезені Кочубей та Іскра» [2, с. 130]; «15 червня 1708 року військо Карла XII, залишивши Радосовиці, де таборилося, перейшло річку Березину. Третього липня був бій під Головчиною…» [2, с. 154]; «25 жовтня 1708 року вождь війську і народу Іван Степанович Мазепа неспішно котив поза Десною» [2, с. 168]; «упривечір 28 жовтня по гетьмана приїхали, і уранці 29-го він уперше став на очі Карла XII» [2, с. 170]; «30 грудня шведське військо, так і не здобувши Веприк, одійшло на Зеньків» [2, с. 196]; «вночі з 27 на 28 січня король сам повів дві тисячі кінноти на Опішню» [2, с. 198]; «29-го шведи змушені були Опішню залишити» [2, с. 198]. Таке залучення фактичного матеріалу засвідчує прагнення автора до максимальної історичної точності. Співвідношення художнього викладу з документально підтвердженими подіями визначає мистецьку цінність роману, формуючи цілісне уявлення про епоху та її діячів. Водночас Г. Колісник значно розширює межі літописної оповіді: якщо Самійло Величко переважно фіксує й оцінює події, то письменник інтегрує у тканину твору різноманітні історичні джерела, поєднуючи їх із художнім викладом.

Розвиваючи образ гетьмана, Г. Колісник показує, що шлях Мазепи до гетьманської булави виявився тривалим і сповненим випробувань. Лише у шістдесят років він обійняв найвищу державну посаду, до якої прямував «довго й уперто» [2, с. 48]. Така деталь підкреслює закономірність його сходження на вершину влади, вистраждану роками служби, дипломатичних місій і політичних компромісів. Незважаючи на стриманість описів, портрет залишається одним із ключових художніх засобів творення образу, адже саме через нього здійснюється «типізація

та втілюється авторська ідея» [3, с. 48]. Серед провідних рис персонажа автор виокремлює «горючі очі» [2, с. 138], «чудотворну силу» [2, с. 170], «світле лице мудреця» [2, с. 44], «середній зріст», «худорляву статуру», «вислі, за польським звичаєм, вуса», «туге, загартоване до хрусту тіло» [2, с. 26]. Він постає як «мудрий» [2, с. 44] і всебічно «ерудований» [2, с. 170] діяч із «глибокими знаннями» [2, с. 110], якого «не тільки чтили, а й любили» [2, с. 110].

Автор акцентує увагу на фізичній витривалості Мазепи: він здатен зносити «спеку чи стужу», «безсоння» та «великі труди», уникаючи смерті, яка, здавалося, «виходила йому наперейми, і то не раз, і не два» [2, с. 98]. Підкреслюючи твердість характеру гетьмана, Карл XII називав його «людиною своєрідною, мов метеорне залізо», якій небайдужі «і щастя, і земне горе» [7, с. 16],

У романі чітко окреслено авторську позицію: Мазепа постає державним діячем і оборонцем України. Його слова про готовність стояти за свободу українців розкривають глибоке почуття обов'язку та відповідальності: «Я старий, спору ніякого, дуже старий! Вже не має ні жони, ні дітей! Давно міг би від'їхати кудись… до Польщі або в іншу якусь країну, щоб у повному спокої скінчити ті нечисленні роки, які іще лишилося мені прожити. Але, управляючи Україною, знаючи все, як воно повелося… Ні! Не можу я сидіти, склавши руки, віддавши отчий край в немилосердні утиски гнобителя» [2, с. 212].

У критичні моменти життя Мазепа виявляє внутрішню стійкість, аналізуючи прожите й оцінюючи власні рішення через історичну долю країни: «Стоячи однією ногою в могилі, у маренях повертається думками до минулого, болісно переосмислює власні вчинки й водночас наказує зміцнювати оборону Батурина» [2, с. 220]. У такому стані його не полишає занепокоєння за майбутнє держави, що свідчить про усвідомлення відповідальності за її долю. Через внутрішні монологи автор розкриває трагізм постаті, змушеної відповідати перед сучасниками й історією, порушуючи складні питання особистої провини та історичної необхідності: «Хіба він, Мазепа, призвів до розділу України…?» [2, с. 47]. Цей риторичний сумнів увиразнює внутрішній конфлікт героя та підкреслює складність історичних обставин, у яких йому доводилося діяти.

Письменник акцентує не лише на політичній діяльності гетьмана, а й на його ролі мецената та просвітника. У романі наголошено на підтримці братств, розвитку шкільництва, опіці над монастирями та храмами. Особливого значення набуває відродження Києво-Могилянської академії, що постає як стратегічний крок у формуванні інтелектуального підґрунтя держави. Освіта в концепції Мазепи − запорука духовної сили нації та її майбутньої незалежності. Гетьман «видав універсал на потвердження києво-богоявленському братству… ввівши у правило брати в науку переважно з родин туземного населення. Тож діти українців… мали нагоду здобувати» знання «в зело справжніх навчателів-мудролюбців» [2, с. 29]. На думку Мазепи «уже сама з'ява школи… віщувала одмінність життя України, яке попереду. Не для меча, не для потали, справжні глибинні знання» [2, с. 36]. Як зазначає С. Павленко, «під патронатом гетьмана опиняються найважливіші реставраційні роботи у духовних закладах, закладаються фундаменти нових храмів, монастирів» [8, с. 139]. Це підкреслює вагому роль Мазепи у зміцненні культурно-освітнього та духовного життя України, що стало важливим чинником її історичного розвитку.

Державницька діяльність Мазепи у романі Г. Колісника поєднується з рисою щедрості та господарської далекоглядності. У нього «не було скарбника», він «про грошові справи клопотався сам», «збивав гріш до гроша, тисячу до тисячі! З часом завів великі два клади. Один був у надійному місці у Білій Церкві, другий − у Києві» [2, с. 115]. Роздаровуючи маєтки й коштовності старшині, гетьман забезпечував їм матеріальну стабільність і водночас формував коло відданих соратників.

Приклад меценатства й державницької щедрості Мазепи розкривається у творі як важлива риса його політичного та особистого характеру. Автор відтворює атмосферу достатку й роз-

коші гетьманського двору, підкреслюючи добротворчість його щедрот: «Мазепа, оволодівши й посівши всіма достатками і багатствами Самойловичевими, котрі були як у війську, так і в Батурині, влаштував упродовж немалого часу зі своїми старшинами часті, мало не щоденні багаті і пишні бенкети… І ближні слуги та кревні Мазепини, котрі були перед його гетьманством увіч убогі, невзабарі при гетьмані своєму стали багатими» [2, с. 361−362]. Водночас письменник наголошує, що діяльність Мазепи не обмежувалася турботою про наближених. Його увага була спрямована і на стан простого люду, на господарський добробут країни. Це виразно передано в епізоді: «Гетьман Мазепа з тривогою поглядав на жовті лани. Чи устигнуть серпи і коси?… Хліб звозили на токи. І коли зайшла пора ціпів та котків, Іван Степанович вирішив – голод омине…» [2, с. 157]. Ці слова засвідчують далекоглядність гетьмана, його вміння мислити не лише категоріями влади, а й потребами народу.

Усвідомлюючи складність історичних обставин, у яких опинилася Україна між двома могутніми імперіями, Мазепа обирає виважену й самостійну політичну стратегію, уникаючи механічного наслідування дій своїх попередників. «Хотілося, щоб Будівничим звали не когось, а тільки його, гетьмана Мазепу! Адже тільки він на старості зважився шукати для України права стояти на міцних ногах, більше не шукаючи підмоги ні у Литви, ні у Польщі, ні в північного руського государя», щоб «під синім небом уздовж Дніпра опісля нього зосталася сучасна європейська держава, якої ніколи не було. Не було ніколи, навіть при Зіновії Богдані Хмельницькому!» [2, с. 48−49]. У цих словах особливо виразно показано масштаб державницького мислення гетьмана, його прагнення до творення сильної та незалежної держави.

Письменник не вдається до ідеалізації образу, не приховує його людських слабкостей і внутрішніх суперечностей – зокрема, прихильності до жінок [2, с. 27] та проявів суворості [2, с. 84]. На думку В. Лавренчука, характеризуючи постать гетьмана, Г. Колісник, безперечно, враховував ті принизливі ярлики й ідеологічні кліше – як-от «зрадник», «анафемник», «ловелас», «гріховодник», − якими образ Мазепи тривалий час був обтяжений у працях істориків, політиків і літераторів. Водночас, як видається, письменник не ставить за мету прямого спростування цих міфів чи відкриту полеміку з усталеними ідеологічними схемами [4, с. 4]. Погоджуючись із позицією дослідника, варто зазначити, що Г. Колісник обирає іншу художню стратегію: він вибудовує образ і розставляє смислові акценти так, що постать гетьмана постає цілісною, багатовимірною й переконливою без прямого заперечення чужих оцінок. Таким чином у творі формується антиімперське та позбавлене «анафемного» потрактування постаті й діяльності Мазепи.

Далі автор розгортає образ гетьмана як героя з виразними рисами романтичної особистості – вольового та здатного викликати щире захоплення й глибокі почуття. Документальні листи до Мотрі відкривають ніжний і чутливий бік його натури. Г. Колісник вводить до тексту дванадцятий лист, зберігаючи його мовну своєрідність: «Моя сердечна коханая Мотроненько! Уклін мій відбиваю вашій милості моє серденько; а при поклоні я посилаю вам гостинця книжечку й обручик діамантовий, прошу тоє завдячнє прийняти, а мене в любові своїй неодмінно ховати нім дасть Бог з ліпшим привитаю. За тим цілую уста кораловії, ручки біленькії і всі члонки тільця твого біленького, моя любенька коханая» [2, с. 114]. Така інтимна тональність листа поглиблює психологічний портрет героя, роблячи його більш людяним і близьким.

Не менш важливим постає зображення стосунків Мазепи із Зофеєю-Ганною, племінницею Василя Кочубея. Письменник подає сцени їхніх зустрічей у романтичному ключі, надаючи їм емоційної виразності та символічного звучання. На думку В. Лавренчука, наприкінці роману образ Ганни набуває узагальненого значення: у жалобному вбранні, супроводжуючи поховальну процесію, вона уособлює всю Україну, що проводжає в останню путь одного з найвизначніших державних діячів [3, с. 6]. Водночас образ Мазепи має спільні риси з європейською традицією його трактування, започаткованою В. Скоттом. Однак Г. Колісник не зводить постать Мазепи лише до амплуа героя-коханця. Усі його думки й вчинки підпорядковані служінню Україні, і навіть найглибші особисті почуття не затьмарюють у ньому державника.

Особливої уваги заслуговує психологічна глибина образу, досягнута через використання внутрішніх монологів, сповідальних роздумів, снів і видінь. Ці художні засоби дають змогу проникнути у внутрішній світ героя, відчути його сумніви, тривоги й передчуття. Важливим елементом психологічного портрета стає образ матері – Марії Магдалини, ігумені Київського Вознесенського монастиря. У сценах спілкування з нею гетьман постає не як всемогутній правитель, а як син, що потребує духовної опори: «Я ось візьмусь – і здобуду нечуване! Перемогу, яка не давалась нікому» [2, с. 107]. Сновидіння зі словами матері «Ти погубиш себе» [2, с. 28] набуває символічного значення пророчого застереження, підсилюючи трагізм його долі.

Кульмінацією твору стають події напередодні Полтавської битви. Автор відтворює союз Мазепи зі шведським королем Карлом XII у боротьбі проти Петра I, передає драматизм воєнних подій і суворість зими, коли «до чотирьох тисяч шведських солдатів на морозі заснуло вічним сном» [2, с. 195]. Усвідомлюючи небезпеку ситуації, гетьман звертається до старшини та війська із застереженням: «Я, Мазепа, йду нагадати – якщо ми не виб'ємося з-під московського ярма отепер, то вже не виб'ємося з-під нього ніколи» [2, с. 111]. Його поради Карлові XII щодо припинення наступу й зимового розташування військ свідчать про стратегічне мислення та відповідальність за долю союзників [2, с. 194].

Поразка під Полтавою й останні години життя гетьмана зображені зі стриманою величчю та глибоким драматизмом: «У свої останні години Мазепа, охайно вбраний і спокійний, підніс тост за вірність, але сам уже не торкався ні їжі, ні води. Він прощався з близькими, палив важливі папери, роздавав останні гроші й накази. Хворий, блідий, але твердий духом, гетьман дивився у пітьму, ніби шукаючи відповідь. На світанку його знайшли нерухомим, зі схрещеними на грудях руками – він відійшов тихо, як воїн, що сам обирає свою годину» [2, с. 241]. У фіналі роману Мазепа представлений сильною й трагічною постаттю – людиною, зламаною історичними обставинами, але не переможеною духовно.

Висновки. Роман Г. Колісника «Мазепа-гетьман» зберігає свою актуальність і в сучасному культурному та суспільному контексті, адже порушує універсальні проблеми − любові й зради, героїзму й моральної слабкості, особистої відповідальності та історичного вибору. Письменник пропонує нове бачення постаті гетьмана, відходячи від усталених стереотипів і демонструючи його як далекоглядного державника, який прагнув забезпечити Україні політичну самостійність. Таким чином, роман Г. Колісника не лише відтворює історичну постать, а й актуалізує питання національної ідентичності, політичної незалежності та відповідальності провідних верств суспільства перед народом, що робить його важливим і сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мазепа Іван Степанович – гетьман України, видатний державно-політичний і культурний діяч: погляд крізь століття: бібліографічний покажчик / уклад. Л. В. Орел, Н. С. Плужнікова. Київ, 2019. 61 с.

2. Колісник Г. А. Мазепа-гетьман: Роман / З меча і до орала: Романи, повість. Київ, 1990. с. 6–242.

3. Лавренчук В. Літературно-естетичні і громадсько-політичні концепти образу І. Мазепи у візії Г. Колісника. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2008. № 6. С. 2−6.

4. Хорошков М. Українська історична романістика кінця XX століття: спроба постколоніального прочитання // *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Серія: філологія*. Маріуполь, 2009. № 2. С. 203−210.

5. Величко С. В. Літопис: в 2 т. / ред. О. В. Мишанич. – Київ: Дніпро, 1991. Т. 2. 581 с.

6. Корпанюк М. П. Літописання та історико-мемуарна проза. Історія української літератури: в 12 т. Київ: Науковадумка. 214. Т. 2. 840 с.

7. Шевчук В. Поетика бароко в українських літописах. *Українська мова та література*. 1999. № 31. С. 2−7.

8. Павленко, С. О. Іван Мазепа як будівничий української культури Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2005. 304 с.

Дата першого надходження статті до видання: 26.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.161.2'271:004:005.57
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-10

УКРАЇНСЬКА МОВНА КУЛЬТУРА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

UKRAINIAN LANGUAGE CULTURE IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

Варинська А. М.,
orcid.org/0000-0002-8813-2643
кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри філософії та україністики
Національного університету «Одеська морська академія»

У статті здійснено комплексний аналіз української мовної культури в умовах цифровізації ділової комунікації. Актуальність дослідження зумовлена тим, що перенесення значної частини професійного, освітнього та публічного спілкування в електронне середовище впливає не лише на форми комунікації, а й на дотримання мовних норм, мовленнєвий етикет, стильову виваженість і культуру публічного мовлення. У роботі розглянуто порушення лексичних, граматичних, орфографічних і стилістичних норм у цифровому діловому мовленні, зокрема на офіційних вебресурсах, а також з'ясовано їхній вплив на мовну компетентність адресатів і рівень довіри до інституційної комунікації. Окрему увагу приділено англіцизмам як одному з найпомітніших наслідків цифровізації суспільства. Проаналізовано основні типи англійських запозичень, ступінь їхньої освоєності в освітньому середовищі та критерії доцільності їх уживання в офіційно-діловому стилі. Висвітлено також роль мовленнєвого етикету в цифровому спілкуванні, вплив соціальних мереж на культуру публічного мовлення та проблему збереження балансу між свободою цифрової комунікації й дотриманням мовної норми. Обґрунтовано, що цифрове середовище є не лише простором мовних ризиків, а й важливим ресурсом мовної самоосвіти завдяки електронним словникам, довідковим платформам, мовним блогам і цифровим технологіям штучного інтелекту. Зроблено висновок про необхідність мовної виваженості, нормативності та відповідального ставлення до слова в умовах цифровізації ділової комунікації.

Ключові слова: українська мовна культура, цифровізація, мовна норма, ділова комунікація, мовленнєвий етикет, штучний інтелект.

The article presents a comprehensive analysis of Ukrainian language culture in the context of the digitalization of business communication. The relevance of the study is determined by the fact that the transfer of a significant part of professional, educational, and public communication into the electronic environment affects not only the forms of communication but also adherence to language norms, speech etiquette, stylistic appropriateness, and the culture of public speech. The paper examines violations of lexical, grammatical, orthographic, and stylistic norms in digital business communication, particularly on official web resources, and clarifies their impact on the language competence of recipients and the level of trust in institutional communication. Particular attention is paid to Anglicisms as one of the most noticeable consequences of the digitalization of society. The main types of English borrowings, the degree of their assimilation in the educational environment, and the criteria for the appropriateness of their use in the official business style are analyzed. The study also highlights the role of speech etiquette in digital communication, the influence of social media on the culture of public speech, and the problem of maintaining a balance between the freedom of digital communication and adherence to language norms. It is substantiated that the digital environment is not only a space of linguistic risks but also an important resource for language self-education due to electronic dictionaries, reference platforms, language blogs, and artificial intelligence technologies. The article concludes that linguistic balance, normativity, and a responsible attitude to language are necessary in the context of the digitalization of business communication.

Key words: Ukrainian language culture, digitalization, language norm, business communication, speech etiquette, artificial intelligence.

© Варинська А. М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Постановка проблеми. Цифровізація суспільства змінює не лише канали та швидкість комунікації, а й характер функціонування української мови в діловому, освітньому та публічному просторі. Перенесення значної частини спілкування в електронне середовище актуалізує проблему дотримання мовних норм, стилістичної виваженості, мовленнєвого етикету та доцільного використання іншомовних запозичень у цифровій комунікації. Попри значний потенціал цифрових ресурсів для мовної самоосвіти й популяризації культури українського слова, цифровий простір водночас сприяє поширенню ненормативних мовних практик, спрощенню етикетних моделей і посиленню впливу англійської мови на сучасний український дискурс. Це зумовлює потребу комплексного аналізу української мовної культури в умовах цифровізації ділової комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема функціонування української мовної культури в умовах цифровізації все більше привертає увагу сучасних дослідників. Науковці вивчають сучасні тенденції розвитку української мови в інтернет-комунікації, причини, напрями та наслідки її трансформації в цифровому середовищі. Розглядаючи інтернет-комунікацію як специфічний лінгвістичний феномен, Л. Ф. Компанцева наголошує на потребі її комплексного аналізу, зокрема на дослідженні та описі «особливостей функціонування мови у мережі із урахуванням складної взаємодії відкритої множини факторів», мережевого простору та міжмовних контактів [1, с. 21].

У ширшому культурно-мовному вимірі мовна норма нині пов’язується з формуванням нової «мовно-культурної парадигми сучасного соціуму» (Т. В. Книш, Л. М. Близнюк, А. В. Козак), а соціолінгвістичні зміни у мовах розглядаються крізь призму трансформації мовної поведінки, ролі нових каналів спілкування та зміни комунікативних норм (М. А. Гарбар, Г. В. Василенко, О. Б. Скляренко).

Окремі праці зосереджені на мовленнєвому етикеті, культурі публічного мовлення, а також на лексико-граматичних і стильових особливостях цифрових дискурсів, зокрема блогового мовлення та мови медіа (М. В. Попадинець, Л. Юрса, О. Негер). Розмежовуючи стильові різновиди, зокрема розмовний та офіційно-діловий, дослідники також часто приділяють увагу порушенням мовної норми. Показовою у цьому контексті є праця А. Середницької [2], в якій висвітлено питання культури офіційно-ділового стилю та наголошено на суворій відповідності мовним нормам як його невід’ємній ознаці.

Поряд із дослідженнями нормативності, стилістичної доречності та культури цифрового спілкування помітне місце посідають наукові розвідки, присвячені лексичним змінам у сучасній українській літературній мові, насамперед активізації іншомовних запозичень. Саме цей аспект дає змогу простежити, як цифровізація й глобалізаційні процеси впливають не лише на комунікативну поведінку, а й на оновлення лексичного складу мови.

Крім того, перспективними видаються напрями дослідження впливу цифровізації не лише на мовні форми, а й на комунікаційні практики та процес мовної освіти в цифровому середовищі (М. М. Копчак, О. В. Грабельська, Н. І. Дроф’як).

Отже, на сьогодні в українському мовознавстві накопичено значний науковий доробок щодо мовних трансформацій у цифрову добу, стильової норми, культури ділового мовлення та впливу цифрових технологій на мовну освіту. Проте недостатньо дослідженим залишається офіційно-діловий стиль у контексті комплексного аналізу української мовної культури в умовах цифровізації ділової комунікації, зокрема щодо поєднання мовної норми, англіцизмів, мовленнєвого етикету, впливу соціальних мереж і потенціалу цифрових технологій для підтримки культури мовлення та мовної самоосвіти.

Мета дослідження. Метою статті є комплексний аналіз української мовної культури в умовах цифровізації ділової комунікації та визначення основних тенденцій, проблем і можливостей цього процесу.

Виклад основного матеріалу. Адаптація суспільства до реалій цифрової епохи зумовлює зміни не лише в комунікативних практиках, а й у функціонуванні української мовної культури,

що особливо помітно в професійних сферах. Значна частина ділового спілкування сьогодні відбувається в електронному середовищі – на офіційних вебресурсах, у соціальних мережах, месенджерах, на освітніх і професійних цифрових платформах. Такий формат комунікації загострює увагу до мовних відхилень, які особливо виразно виявляються в писемних текстах. Замість виконання зразкової мовнокультурної функції окремі тексти можуть закріплювати ненормативні мовні практики. За таких умов проблема дотримання мовної норми набуває особливої актуальності, адже саме вона забезпечує точність, зрозумілість, повагу до читача, а відтак, на думку вчених, детермінує «мовно-культурну парадигму сучасного соціуму» [3, с. 21].

Незважаючи на те, що «сувора відповідність мовним нормам залишається невід'ємною ознакою ділового стилю» [2, с. 275] та показником мовної культури, навіть у текстах цього стилю спостерігаються порушення норм – переважно лексичних, граматичних, орфографічних і стилістичних.

Помітним виявом порушення мовної норми в цифровій діловій комунікації є відхилення на лексичному рівні, які часто поєднуються з граматичною невпорядкованістю та стилістичною недоречністю. Так, лексичну неточність ілюструють вислови, вилучені з оприлюднених на офіційних сайтах джерел: «*з ряду причин*» замість нормативного «*з низки причин*», «*діючі правила*» замість «*чинні правила*», «*у відповідності до*» замість «*відповідно до*», «*даний документ*» замість «*цей документ*» та інші. До лексичних відхилень належать також вислови на зразок «*виборна комісія*» замість нормативного «*виборча комісія*», «*визначна умова*» замість «*визначальна умова*», «*комунікаційна функція*» замість «*комунікативна функція*» та ін.

Граматична невпорядкованість простежується в порушенні керування та надлишковості мовних елементів, як-от у конструкціях «*згідно наказу*» замість нормативного «*згідно з наказом*», «*він несе собою собі деяку інформацію*».

Стилістична недоречність виявляється у вживанні конструкцій, менш природних для офіційно-ділового мовлення, зокрема «*у наступному році*» замість «*наступного року*», «*на сьогоднішній день*» замість «*сьогодні*», «*має місце*» замість точніших форм «*є*» чи «*відбувається*».

Окремої уваги в цифровій діловій комунікації заслуговують орфографічні порушення, зокрема невмотивоване вживання великої літери. Наведемо приклад презентації освітнього проєкту, розміщеної на офіційному сайті UA EduHub, із збереженням авторської орфографії: «*Мережа Український Освітніх Хабів (Цифрових Освітніх Центрів – DLC) реалізує концепцію Навчання Протягом Життя (Life Long Learning) з метою розвитку людського капіталу України*» [4]. Одразу в цьому реченні привертає увагу написання слів з великої літери та порушення граматичного узгодження**.** І це не поодинокий випадок. У тексті всієї презентації майже кожне слово написано з великої літери, що свідчить не про випадкові описки, про які іноді говорять дослідники, а про системне недотримання правописної норми**.** Такі порушення суперечать вимогам офіційно-ділової комунікації, адже, за спостереженням дослідників, «у діловому стилі орфографічні помилки, що трапилися через неуважність, поспіх, некомпетентність, можуть серйозно зашкодити іміджу працівника. Помилки знижують рівень довіри до людини, погіршують оцінку, яку дають її інтелекту й освіченості» [3, с. 275]. Варто додати, що подібні помилки завдають шкоди не лише окремому працівникові, а й організації загалом, а також можуть негативно впливати на формування мовної компетентності, зокрема у здобувачів освіти, які часто сприймають офіційні цифрові ресурси як авторитетні джерела. За відсутності критичного обговорення такі мовні відхилення можуть не розпізнаватися як помилкові й поступово закріплюватися у свідомості як допустимі. Водночас порушення мовних норм можуть негативно впливати на рівень довіри до освітніх проєктів та інституцій, залучених до їхньої реалізації, особливо якщо помилки наявні навіть у назвах ресурсів, пов'язаних із вивченням і тестуванням української мови: «***Еко-Система Вивчення Української Мови***» та «***Тестування Рівня Володіння Українською Мовою***» [4].

Однією з можливих причин таких порушень може бути вплив англомовних текстів, у яких уживання великої літери ґрунтується на інших правописних принципах, ніж в українській мові.

Це зумовлює необхідність розгляду ще одного важливого аспекту мовної культури в цифрову добу – активного впливу англійської мови на український лексичний простір.

Вплив англійської мови на сучасну українську комунікацію є одним із найпомітніших наслідків цифровізації суспільства і «пояснюється глобалізаційними процесами, які сприяють інтеграції України у світову спільноту, що включає обмін інформацією, технологіями та культурними цінностями» [5, с. 502]. Найвиразніше цей вплив виявляється на лексичному рівні, оскільки цифрове середовище активно поширює іншомовні назви нових явищ, технологій, форматів взаємодії та професійних практик, а «запозичення стали загальновизнаними формами семантичного втілення найважливіших понять сучасного світу» [6, с. 132]. Унаслідок цього англіцизми дедалі частіше входять не лише в неофіційне мовлення, а й у тексти публічної, освітньої та професійної комунікації, поступово впливаючи на мовну норму й мовний смак суспільства.

Аналіз англійських лексичних запозичень, у тому числі представлених у Тезаурусі термінів зі сфери забезпечення якості вищої освіти [7], дає підстави виокремити кілька основних типів: 1) прямі адаптовані запозичення (*ґайд, стартап, дедлайн, сертифікація, онлайн, силабус, стейкголдери*); 2) прямі неадаптовані запозичення (*hard skills, soft skills, major, minor*); 3) гібридні запозичення, у яких англійський корінь поєднується з українськими словотворчими чи граматичними елементами (*промо-ролик, чат-бот,* ***онлайн-курс, контент-план, менторство***). Окрему групу становлять англомовні власні назви міжнародних програм і проєктів – *Erasmus+, Horizon Europe, Jean Monnet Actions, ClimED* тощо. Крім того, у цифровому та професійному середовищі активно функціонують абревіатури англійського походження (AI, IT, HR, PR, SMM, QA, GPA, PhD та ін.), які також репрезентують вплив англійської мови на сучасну українську комунікацію.

Зазначені типи англійських запозичень особливо помітні в освітньому середовищі, яке сьогодні активно зазнає впливу глобалізаційних і цифрових процесів. Англійські запозичення в освітньому середовищі різняться за ступенем освоєності. Частина з них уже повністю або значною мірою асимільована в професійному мовленні, як-от *акредитація, кваліфікація, компетентність, спеціалізація, інклюзія, силабус, стейкголдери*. Натомість інші, зокрема *hard skills, soft skills, major, minor*, виразніше зберігають зв'язок із англомовним джерелом і репрезентують актуальний вплив англійської мови на освітній дискурс.

З погляду мовної доцільності й нормативності такі запозичення можуть бути виправданими або невиправданими. Як слушно зауважують Н. Венжерович та І. Полюжин, в офіційно-ділових текстах доцільно вживати іншомовні слова й терміни, які або одержали міжнародне визнання, або не мають точних відповідників в українській мові [8, с. 22]. Отже, необхідність запозичень визначається не модою на іншомовність, а їхньою номінативною та комунікативною доцільністю, а їх уживання потребує мовної виваженості. Особливо це стосується неадаптованих одиниць, надмірне використання яких не завжди узгоджується з нормами українського правопису й принципами мовної доцільності. Надмірне захоплення англіцизмами, не вмотивоване ні номінативними, ні стилістичними міркуваннями, може свідчити про недостатню обізнаність із виражальними можливостями української мови.

Не менш важливим виявом мовної культури в цифровому діловому середовищі є мовленнєвий етикет. У сучасній електронній комунікації – від офіційного листування до повідомлень у месенджерах і коментарів на сторінках установ – він реалізується через належні форми звертання, формули ввічливості, коректний тон, повагу до адресата й дотримання професійної комунікативної дистанції. Однак орієнтація цифрового спілкування на оперативність, стисліть і неформальність часто зумовлює редукцію етикетних формул, змішування офіційного та розмовного стилів, а інколи – і зниження загальної культури публічного мовлення.

Порушення мовленнєвого етикету в цифровій діловій комунікації можуть виявлятися у відсутності привітання або звертання, надмірній категоричності висловлення, уживанні нака-

зових форм без пом'якшувальних засобів, ігноруванні слів ввічливості, а також у невиправданому переході до розмовної або фамільярної тональності. За таких умов мовна культура визначається не лише правильністю мовних форм, а й умінням підтримувати доброзичливий, шанобливий і професійно виважений характер спілкування.

Орієнтація на спрощення комунікації та некритичне перенесення окремих європейських етикетних моделей може сприяти порушенню норм українського мовленнєвого етикету в ділових практиках. Зокрема, у зверненнях до викладачів чи інших адресатів офіційної комунікації нерідко використовуєть лише ім'я без формули ввічливості або взагалі надсилають листи без звертання, тоді як українська мовна традиція передбачає шанобливіші форми на зразок «*пані Алло*», звертання на ім'я та по батькові, за посадою або вченим званням із дотриманням нормативних етикетних конструкцій.

Отже, мовленнєвий етикет у цифровому спілкуванні передбачає не лише ввічливість, а й культурну чутливість до національних норм звертання та комунікативної дистанції.

Помітний вплив на сучасну мовну культуру справляють і соціальні мережі, які сьогодні стали не лише простором приватного спілкування, а й важливим каналом публічної та інституційної комунікації. Саме в цьому середовищі особливо виразно виявляються тенденції до спрощення мовлення, емоційності, зниження редакторського контролю та змішування офіційного, публіцистичного й розмовного стилів. Унаслідок цього соціальні мережі, з одного боку, демократизують комунікацію, а з другого – можуть сприяти розмиванню меж між нормативним і ненормативним мовленням. Особливої ваги ця проблема набуває тоді, коли соціальні мережі використовуються установами, освітніми закладами й професійними спільнотами як засіб офіційного або напівофіційного інформування, адже в такому разі мовне оформлення повідомлень також має відповідати вимогам культури публічного мовлення.

Попри окреслені ризики, цифровий простір не слід розглядати винятково як середовище поширення мовних відхилень. Він відкриває також нові можливості для підтримки мовної культури та мовної самоосвіти. Цифрові ресурси забезпечують швидкий доступ до електронних словників, довідкових матеріалів, мовних порадників, освітніх платформ, тематичних блогів, а також цифрових технологій штучного інтелекту, що сприяють підвищенню мовної компетентності користувачів. Як засвідчують сучасні дослідження, цифрова трансформація впливає не лише на саму мову, а й на процес її вивчення та викладання, а також створює нові умови для збереження, систематизації й актуалізації мовних ресурсів [9, с. 13]. Науковці розглядають електронні словники та національні лінгвістичні ресурси як ефективний засіб формування лексикографічної компетентності й академічної культури особистості. Завдяки таким ресурсам сучасний мовець отримує можливість оперативно перевіряти нормативність слововживання, уточнювати значення лексем, добирати доречні українські відповідники до іншомовних слів, а також удосконалювати навички грамотного усного й писемного мовлення. Практичне значення таких ресурсів підтверджується функціонуванням електронної версії «Українського правопису» [10], системи «Словники України online» [11] та онлайн-версії «Словника української мови у 20 томах» [12]. Важливу допоміжну роль у мовній освіті можуть відігравати також мовні блоги, чат-боти, сервіси автоматичної перевірки правопису та генеративні ШІ-інструменти, які допомагають редагувати тексти, пропонувати варіанти формулювань, пояснювати мовні відмінності й розвивати навички критичної роботи зі словом. Водночас використання таких технологій потребує обов'язкової перевірки результатів за авторитетними нормативними джерелами. У цьому контексті цифровий простір постає не лише як середовище мовних ризиків, а й як важливий інструмент мовної самоосвіти, популяризації культури українського слова та формування відповідального ставлення до мови.

Висновки. В умовах цифровізації особливої ваги набуває проблема збереження балансу між свободою цифрової комунікації та дотриманням мовних норм. Динамічність, відкритість і технологічна зручність сучасного спілкування не заперечують потреби в нормативності, сти-

лістичній виваженості, мовленнєвому етикеті та повазі до адресата. Саме в цифровому середовищі відповідальне ставлення до мови стає важливою ознакою професійної й загальної мовної культури. Водночас цифровізація відкриває нові можливості для мовної самоосвіти, удосконалення комунікативної практики та підтримки культури українського слова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Компанцева Л. Ф. *Лінгвістична експертиза соціальних мереж : підручник.* Київ : Аграрна Медіа Груп, 2018. 318 с.

2. Середницька А. Я. Зміна ставлення до мовних норм у віртуальній комунікації та її причини. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2024. Вип. 210. С. 274–279. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-210-39

3. Книш Т. В., Близнюк Л. М., Козак А. В. Вплив мовленнєвого спілкування в інтернеті на мовно-культурні аспекти сучасного суспільства. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2024. Т. 35 (74). № 1, ч. 1. С. 20–26. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.1.1/04

4. UA EduHub : офіційний сайт. URL: https://eduhub.org.ua

5. Чорний І. В., Чорна В. Л. Англіцизми в сучасній українській мові. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 7 (25). С. 499–509. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-7(25)-499-509

6. Туровська Л. В. Інтеграція іншомовних лексем у сучасну українську термінологію. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Філологія. Мовознавство*. 2009. Т. 98. Вип. 85. С. 129–132.

7. Тезаурус термінів зі сфери забезпечення якості вищої освіти: українсько-англійські / англійсько-українські паралелі / заг. ред. А. П. Бутенко, Р. В. Васько, О. В. Єременко, А. В. Корольова, Н. В. Стукало. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2025. 102 с. URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2025/01/Тезаурус-термінів-електронне-видання.pdf

8. Венжинович Н., Полюжин І. Місце й роль англійських запозичень в лексиці української мови. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2025. Т. 2. № 54. С. 22–27. DOI: https://doi.org/10.24144/2663-6840.2025.2.(54).22-27

9. Копчак М. М., Грабельська О. В., Дроф'як Н. І. Лінгвістичні трансформації в цифрову епоху: вплив цифровізації на сучасні комунікаційні практики. *Закарпатські філологічні студії.* 2025. Т. 2. Вип. 39. С. 9–14. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/39/part_2/3.pdf

10. Український правопис / Українська національна комісія з питань правопису. Київ : Наукова думка, 2019. 392 с. URL: https://www.inmo.org.ua/assets/files/2019/Ukr.pravopys-2019.pdf

11. Словники України online / Український мовно-інформаційний фонд НАН України. URL: https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/

12. Словник української мови у 20 томах online / Український мовно-інформаційний фонд НАН України. URL: https://sum20ua.com/

Дата першого надходження статті до видання: 23.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 81’373.233
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-11

СИНТАКСИЧНІ ПАРАМЕТРИ ЕЛІТАРНОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ВАСИЛЯ СІМОВИЧА

SYNTAX PARAMETERS OF THE ELITE LANGUAGE PERSONALITY OF VASILY SIMOVYCH

Вільчинська Т. П.,
orcid.org/0000-0001-8369-1692
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови та славістики
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Бачинська Г. В.,
orcid.org/0000-0001-6901-613X
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та славістики
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Вільчинський О. К.,
orcid.org/0000-0001-8369-1962
кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри журналістики
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Статтю присвячено аналізу елітарної мовної особистості визначного діяча кінця XIX – початку XX ст. В. Сімовича, який відіграв важливу роль в утвердженні українського слова в духовному житті народу. Науковий інтерес до його творчої спадщини та активізація проблем, пов’язаних з вивченням конкретних мовних особистостей, визначають актуальність запропонованого дослідження, метою якого було з’ясувати особливості лінгвоіндивідуалізації особистості вченого на синтаксичному рівні. Матеріалом послужив історико-культурологічний нарис «Пам’яті Володимира Гнатюка». У ході аналізу знайшла підтвердження думка, що В. Сімович належить до яскравих постатей в українській науці, який усім серцем любив рідний народ та своєю самовідданою працею примножував духовні багатства України. До його заслуг належить те, що він активно студіював сучасне йому літературне життя, зокрема творчий доробок тих, хто тривалий час замовчувався, зокрема відомого українського діяча В. Гнатюка, якого знав особисто і високо цінував. Проведений аналіз показав, що В. Сімович досконало володів українською мовою та грамотно послуговувався її синтаксичним багатством, передусім вставними і вставленими конструкціями та незакінченими і перерваними реченнями. Встановлено, що серед вставних одиниць віддавав перевагу компонентам зі значенням достовірності, авторизувальним, емотивно маркованим та тим, які структурують виклад інформації, забезпечуючи послідовність, почерговість викладу думок. Виявлено також велику кількість вставлених конструкцій, які виконують у досліджених текстах функції уточнення, пояснення, доповнення, коментаря, авторської оцінки. Щодо незакінчених та перерваних речень, то з’ясовано, що вони здебільшого вказують на емоційний стан мовної особистості, надають простір для роздумів, створюють певний колорит. Отримані результати розширюють і поглиблюють уявлення про елітарну мовну особистість В. Сімовича.

Ключові слова: елітарна мовна особистість, синтаксичні особливості, вставні і вставлені конструкції, інтонаційно незакінчені та перервані речення, В. Сімович, В. Гнатюк.

© Вільчинська Т. П., Бачинська Г. В., Вільчинський О. К., 2026

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу (CC BY 4.0)

The article is devoted to the analysis of the elite linguistic personality of the prominent figure of the late 19th – early 20th centuries. V. Simovych, who played an important role in establishing the Ukrainian word in the spiritual life of the people. The scientific interest in his creative heritage and the activation of problems associated with the study of specific linguistic personalities determine the relevance of the proposed study, the purpose of which was to clarify the features of the linguistic individualization of the scientist's personality at the syntactic level. The material was the historical and cultural essay "In Memory of Volodymyr Hnatiuk". The analysis confirmed the idea that V. Simovych belongs to the bright figures in Ukrainian science, who loved his native people with all his heart and multiplied the spiritual wealth of Ukraine with his selfless work. His merits include the fact that he actively studied contemporary literary life, in particular the creative work of those who remained silent for a long time, in particular the famous Ukrainian figure V. Hnatyuk, whom he knew personally and highly valued. The analysis showed that V. Simovych had a perfect command of the Ukrainian language and competently used its syntactic richness, primarily interstitial and inserted constructions and unfinished and interrupted sentences. It was established that among the interstitial units he preferred components with the meaning of authenticity, authorization, emotionally marked and those that structure the presentation of information, ensuring consistency, sequence of presentation of thoughts. A large number of interstitial constructions were also identified, which perform the functions of clarification, explanation, addition, comment, and author's assessment in the studied texts. As for unfinished and interrupted sentences, it was found that they mostly indicate the emotional state of the speech personality, provide space for reflection, and create a certain flavor. The results obtained expand and deepen the idea of V. Simovych's elitist speech personality.

Key words: elite speech personality, syntactic features, interstitial and inserted constructions, intonationally incomplete and interrupted sentences, V. Simovych, V. Hnatiuk.

Постановка проблеми. В умовах сучасних реалій, а саме повномасштабної російсько-української війни, як ніколи, актуалізуються дослідження, присвячені вивченню спадщини тих, хто в різні важкі для України часи, наскільки дозволяли тогочасні умови, стояв на сторожі української мови, літератури і культури, обстоював право рідного народу на своє національне життя. До таких повною мірою належить і Василь Сімович, багатоаспектна спадщина якого має важливу історико-пізнавальну цінність, відкриває чимало замовчуваних ділянок духовного розвитку українців. Як сподвижник української національної ідеї, він зумів поєднати в єдине ціле науково-дослідну, педагогічно-викладацьку й громадсько-культурну діяльність та ввійти в історію українського мовознавства, літературознавства, видавничої справи, допомагаючи громадськості орієнтуватися і в тогочасних суспільно-політичних подіях, і в мистецькому житті, утверджуючи важливу роль українського слова в духовному житті народу. Отож, цілком слушною вважаємо одну з причин наукового інтересу до постаті В. Сімовича, визначену Ф. Погребенником у передмові до двотомного видання його творів, як «обов'язок у незалежній Україні належно вшановувати пам'ять визначних діячів культури нашого народу, які боролися за його незалежність, зробили вагомий внесок у духовному скарбницю своєї Батьківщини» [1, с. 11].

З іншого боку, сучасний стан розвитку світової науки засвідчує антропоцентричну спрямованість різних її галузей, у тому числі й лінгвістики, що спонукає дослідників до вивчення власне суб'єкта пізнання, яким виступає безпосередній носій мови – мовна особистість. Актуальність запропонованого дослідження зумовлена дослідницьким інтересом до мовної особистості відомого українського науковця Василя Сімовича.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особистості вчених із багатою спадщиною традиційно аналізують як неповторні індивідуальності, сформовані у відповідній науковій сфері, де вони повноцінно зреалізувалися, а також, що не менш важливо, володіють високим ступенем націєцентричної мовної свідомості, об'єктивованої на всіх рівнях мовної і комунікативної компетенції, та в сучасній лінгвістичній парадигмі кваліфікують як елітарні мовні особистості. Поєднання загальнонародних та індивідуальних пріоритетів, світоглядних концепцій, оцінних домінант дозволяє таким особистостям реалізувати власні мовні уподобання в комунікативному просторі будь-якого дискурсу.

Різні підходи лінгвістів до вивчення мовної особистості представлені в працях багатьох вітчизняних лінгвістів (Ф. Бацевич, І. Голубовська, Т. Космеда, Т. Ковалевська, Л. Мацько, Н. Петлюченко, А. Романченко).

У статті під терміном «елітарна мовна особистість» (ЕМО), слідом за А. Романченко, розуміємо «інтелектуально обдаровану людину, яка яскраво репрезентує себе в усному і писемному мовленні, досконало володіє всім комплексом мовних, комунікативних, моральних та етичних норм. Вона має високий рівень мовної свідомості, мовної та комунікативної компетенції» [2, с. 130]. Науковиця зазначає три найважливіші, на її думку, риси мовної особистості, пов'язані з елітарністю: націєцентричність, яка для українців пов'язана з українськоцентричністю; культуроцентричність, скеровану на високий загальний рівень загалом та мовний зокрема; й емпатоцентричність, зорієнтовану на гармонізацію комунікації [2, с. 131].

Метою дослідження є з'ясувати особливості лінгвоіндивідуалізації елітарної мовної особистості Василя Сімовича як визначного українського діяча кінця XIX – початку XX ст. на синтаксичному рівні.

Отже, об'єктом дослідження є елітарна мовна особистість В. Сімовича, а предметом – аналіз синтаксичних маркерів її лінгвалізації, зокрема вставних конструкцій як дискурсивних елементів, вставлених одиниць та емоційно-оцінних висловлювань (окличних, інтонаційно незакінчених і перерваних речень).

Матеріалом дослідження послужив історико-культурологічний нарис «Пам'яті Володимира Гнатюка». Зауважимо, що хоча В. Сімович і не створив цілісних концепцій українського літературного процесу, не залишив узагальнювальних праць про вітчизняне письменство, проте своїми статтями, розвідками, спогадами про окремих діячів сприяв виробленню об'єктивних історико-літературних поглядів на людей, з якими був знайомий особисто, підтримував наукові й товариські стосунки. Творча спадщина В. Сімовича довгий час була розкидана по різних періодичних виданнях, а тому залишалася недоступною для широкої громадськості. І лише після виходу двотомника його праць (2005 р.) з'явилася можливість ознайомитися з нею докладніше. Цінність спогадів Василя Сімовича про Володимира Гнатюка в тому, що це живі свідчення вченого, який прагнув зберегти в пам'яті своїх сучасників і наступників світлий образ людини, з якою разом працював на ниві української культури і науки, яку глибоко поважав і цінував. Зазначимо, що постать В. Гнатюка потрібно розглядати в одному контексті разом із такими визначними особистостями, як М. Грушевський, О. Кобилянська, Б. Лепкий, Леся Українка, І. Франко, М. Славинський, С. Смаль-Стоцький. Це відомі українські діячі, які багато зробили для розвитку української літератури, науки, культури загалом. На жаль, доробок В. Гнатюка, як і спадщина самого В. Сімовича, тривалий час замовчувалася і лише в незалежній Україні знайшла достойне поцінування. Відтак навіть невеликий за обсягом нарис демонструє велику повагу до одного з тих українських сподвижників, хто своєю працею наближав національне відродження України.

Виклад основного матеріалу. Ґрунтовне дослідження мовної особистості В. Сімовича передбачає характеристику різних мовних засобів, проте в статті зупинимося лише на синтаксичних параметрах ЕМО. Погоджуємося з Ф. Бацевичем, що дослідження дискурсу, «неможливе без звернення до семантико-прагматичних та синтаксичних особливостей слів, які формують його структуру, визначають його плин, природа яких є виключно (або переважно) комунікативною» і які традиційно визначають як дискурсиви [3, с. 102]. До таких слів з-поміж інших належать і вставні конструкції – «граматичні одиниці в структурі окремого речення, семантико-інтонаційні характеристики яких здатні виражати суб'єктивну модальність, певну інформативність і емоційність щодо характеру висловлювання» [4, с. 270], іншими словами, виявляють психоемоційний стан мовця, його позицію щодо певної інформації.

З огляду на семантичну і прагматичну специфіку таких одиниць, їх поділяють на дискурсиви-регулятиви, що виконують міжособистісну (емотивну, експресивну) функцію, виражаючи регулятивну інформацію, та дискурсиви-організатори, функція яких переважно текстова (синтаксична) і полягає в експлікації текстової інформації [2, с. 249].

Зазначимо, що дискурсиви-регулятиви загалом досить широко представлені в науковому та публіцистичному дискурсах, оскільки презентують авторське начало в тексті, відповідають за

зв'язок між адресантом і адресатом, за реалізацію суб'єктивних думок та оцінок. Проте в аналізованому тексті засвідчені незначною кількістю одиниць. Передусім до них належать слова зі значенням достовірності, упевненості, категоричності, що орієнтують читача на сприйняття висловлювання як істинного: на зразок іменника *правда*, напр.: ***Правда**, найбільше позбирав Гнатюк матеріялів із Прикарпаття…* [1, с. 460]. Обмежену кількість слів для вираження достовірності пояснюємо специфікою Сімовичевого тексту, що містить незаперечні факти, які не потребують доказів, оскільки є об'єктивними, відомими, визнаними.

Другу групу дискурсивів-регулятивів формують компоненти, що «вказують на звичайність (постійність) повідомлюваного у висловлюванні» [4, с. 277], на зразок *як звичайно*, напр.: *Гнатюк був головою Комітету для влаштування свята, й після свята, що, **як звичайно**, випало дуже гарно, дякував старшим і молодшим товаришам…* [1, с. 461]. Зазначимо, що нерідко подібні вставні компоненти розглядають в одній групі з попередніми.

Важливу роль в досліджуваному тексті відіграють конструкції, що демонструють «спосіб об'єктивації вираженої думки» [4, с. 278] або, як їх ще називають, авторизувальні. У їхніх межах реалізується два різновиди. Перший – це іменні конструкції, в яких функція суб'єктивно-оцінного елемента покладена на займенник: *Гнатюк своїми редакційними працями промощував галицькій громаді шлях до пізнання та засвоєння літературної мови, яка, **на його погляд**, повинна була витворюватися спільними зусиллями всіх українців – без огляду на політичні прірви* [1, с. 460], що передбачає об'єктивацію висловлювання не через першу особу, а через вказівку на суб'єкта чи джерело, на які посилається автор. Другий різновид засвідчений дискурсивними компонентами, що містять вказівку на конкретну особу (осіб): *Після закінчення університету Гнатюк хотів здійснити свою мрію, пробував учителювати в гімназії у Львові, але, **за порадою Франка та Грушевського**, залишив свої мрії і присвятився виключно науковій праці як секретар Наукового Товариства імени Шевченка* [1, с. 461]. Зауважимо, що використання адресно-маркованих дискурсивів, на думку А. Романченко, «підвищує ступінь достовірності інформації за рахунок цитованого джерела або згадки дослідника, тобто підвищує рівень правдивості інформації» [2, с. 257-258].

Часто вживаною у нарисі є вставна конструкція *на жаль*, що належить до емотивно-кваліфікативних дискурсивів, які виражають почуття людини у зв'язку з повідомлюваним, ставлення до сказаного, емоційну оцінку фактів або явищ дійсності з боку тих, хто їх сприймає, та вносять експресивний відтінок до змісту висловлювання. *На жаль* – це фразеологізована прийменниково-іменникова сполука, що виражає в аналізованому тексті почуття болю, жалю, печалі або незадоволення, прикрості, що межують із захопленням: *Він був у нас на полі етнографії найбільшим і на свій час одиноким, **на жаль**, авторитетом, тим-то й не дивно, що його ім'я було відоме не тільки в нас, по цілій Україні, не тільки у Слов'янщині, а й поза слов'янським світом* [1, с. 459].

Поширеними у В. Сімовича виступають і метатекстові вставні компоненти, або дискурсиви-організатори, які логізують виклад матеріалу, зв'язують частини тексту, вказують на послідовність, черговість висловлювання, на зразок *з одного боку*, *з другого боку*, напр.: *Гнатюк називав Франка та Грушевського своїми вчителями, й на працях покійного видний вплив одного і другого: багате знання – **з одного боку**, й велика сумлінність – **із другого**…* [1, с. 460]. Вставне слово *нарешті*, яким також нерідко послуговується автор, тлумачимо ще як видільне, покликане привернути увагу до висловленого, напр.: ***Нарешті**, декілька слів про життя Володимира Гнатюка* [1, с. 461].

Досить часто В. Сімович використовує вставлені конструкції, що «передають додаткові, побіжні повідомлення, перериваючи основне висловлювання за допомогою інтонації вставленості» [5, с. 169]. Загалом характеристика таких конструкцій у досліджуваному нарисі підтверджує думку про те, що це неоднорідна за змістом, структурою група синтаксичних одиниць, які важко класифікувати, оскільки вони або підкреслюють певні деталі, або подають

якісь побіжні короткі зауваження, чи, навпаки, широкі доповнення пояснювального характеру, а в нашому випадку ще й різні роздуми, спогади, свідчення, пор.: *Народився Гнатюк у квітні 1871 року в селі Велеснів Бучацького повіту в Галичині сином дяка; народня школа – в рідному селі, нижча гімназія (**василіянська**) – в Бучачі; вища – у Станиславові (**в Бучачі було тільки 4 кляси**)* [1, с. 460-461]; *Коли польська молодь почала носити рогаті шапки, т. зв. конфедератки, Гнатюк був чи не перший у Станиславові, що надяг т. зв. козацьку шапку (**її чомусь у нас звали ковпаком**)* [1, с. 461]; *Гнатюк був головою Комітету для влаштування свята, що, як звичайно, випало дуже гарно, дякував старшим і молодшим товаришам (**я був у третій клясі, Гнатюк – у восьмій**) за велику участь у святі та добре виконання* [1, с. 461]. Як бачимо, вказані конструкції представлені найрізноманітнішими за структурою одиницями від слова, простого (двоскладного й односкладного) речення до складного безсполучникового.

Здебільшого вставлені конструкції виконують пояснювально-уточнювальну функцію, тому можуть містити вказівки, пов'язані з певними особами, назвами праць чи видань або включати діалектизми чи запозичення, пор.: *Це підносили ще за життя Гнатюка різні славісти (**Брок, Бодуен де Куртене**) – і про це слід ізгадати й тепер* [1, с. 460]; *Це ж останнє виходило й вийшло з його довголітньої практики як редактора різних наукових та літературно-наукових видань (**Літературно-науковий Вістник, видання Української Видавничої Спілки у Львові**)* [1, с. 461]; *Історико-філологічне Товариство у Празі вшанувало Гнатюка, почавши свою сьогорічну діяльність викладами про заслуги Небіжчика для української науки (**9 падолиста**)…* [1, с. 458]. Доповнювально-уточнювальна функція полягає в розгортанні висловленої думки, привнесені певної конкретики в розповідь: *Ще й досі в мене в пам'яті Шевченківське свято, що його традиційно влаштовували щороку гімназисти вищих кляс (**після того, як поляки почали святкувати Міцкевича**)* [1, с. 461].

А. Романченко пропонує розмежувати вставлені одиниці-кореляти, що співвідносяться з відповідними компонентами семантичної структури речення, функціонуючи як кореляти різних синтаксем, та субститути, які не мають у базовому реченні відповідних корелятивних синтаксем [2, с. 265–267], як-от у контексті з двома різними конструкціями: *Гнатюк полишив про це навіть дві праці філологічні (**про останки аориста в нашій мові, про займенник «ся»**) – але ж він був передусім філолог-практик, тим-то для нього мала велику вагу лексика і правопис, і на тому полі він дав нашому мовознавству декілька дуже гарних розвідок, яких не посоромився б і не один філолог-теоретик (**маю на увазі статті на правописні теми в ЛНВ 1923 та на теми мови в ЛНВ 1924 р.**)* [1, с. 460].

Загалом семантика вставлених одиниць є додатковою, але при цьому не менш важливою як для автора, так і читача. Використовуючи подібні конструкції, В. Сімович намагається забезпечити найточнішу передачу інформації, досягнути повноти викладу, закцентувати увагу на конкретних фактах, напр.: *Слабе підготовання Гнатюка у філології – **він сам не вважав себе за філолога** – відбилося на його працях…* [1, с. 460], як далі коментує науковець, не цілком придатних для дослідника мови, але неоціненних для дослідника «народньої складні».

Важливою синтаксичною ознакою досліджуваного тексту є вживання його автором інтонаційно незакінчених та перерваних речень. Щодо перших, то зауважимо, що їхня незавершеність є передусім інтонаційна, тоді як за змістом вони є цілком завершеними. Часто такі речення передбачають недосказаність через очевидність повідомлюваного: *Покійний до останньої хвилини працював, і ще на відкритті Наукового З'їзду у Празі, три дні перед смертю, він вітав З'їзд щирою телеграмою, бажаючи українській науці на еміграції якнайкращих успіхів…* [1, с. 458]. Нерідко замовчування автора спонукають до певних розмірковувань читача, осмислення того, що мав на увазі адресант*: Отак один за одним сходять у могилу великі піонери української культури, й на їхньому місці, на жаль, поки що залишається пустка…* [1, с. 458] або *У квітні цього року, під час одвідин Гнатюка у Львові, довелося почути такі слова, яких ніхто з його ближчих знайомих ніколи не чував…* [1, с. 459].

Спостерігаємо в нарисі про Гнатюка й явище парцеляції – «спосіб мовленнєвого оформлення синтаксичної структури (речення) кількома комунікативними одиницями (фразами)» [5, с. 108], зокрема парцельованими означеннями: *Гнатюк був головою Комітету для влаштування свята… **Молодий, верткий, завзятий**…* [1, с. 461].

Подекуди незакінчені речення виступають засобом емоційного самовираження В. Сімовича. Це яскраво демонструють контексти, в яких він розповідає про те, як Гнатюк боровся з недугою та про найближчих людей, які допомагали йому в цьому. Підсилення автор досягає шляхом нагромадження незакінчених конструкцій. Проілюструємо це на прикладі одного з кількох незакінчених речень, вжитих підряд: *А так проживав у Львові, роками прикований до ліжка, мучений астмою й иншими недугами, що розвивалися згодом, – і держався тільки тим, що над ним чувало невсипуще око Дружини, людини рідкої доброти серця, та стежила за ним дбайлива рука д-ра Курівця…* [1, с. 459].

Щодо перерваних речень, то вони в дискурсі елітарної мовної особистості не лише виражають емоційний стан автора, а й створюють певну напругу, забезпечуючи динамізм оповіді, напр.: *Одною з найближчих для його [Гнатюкового] серця справ було – становище нашої молоді, середня українська школа, шкільні підручники й**…** український університет, що за нього почалася боротьба ще 1899 року й досі не закінчилася й що закінчення її таки й не дочекався покійний Володимир Гнатюк**…*** [1, с. 461]. Загалом В. Сімович використовує багато речень, які належать до перерваних і незакінчених водночас, напр.: *А там – пішла праця в Науковому Товаристві, у Видавничій Спілці, почалися наукові екскурсії, матеріяльні недостачі й**…** важка недуга легенів, що, нарешті, після 25 років зламала таку сильну колись людину**…*** [1, с. 459].

Помітно рідше функціонують незакінчені й перервані речення, що конотують позитивні або амбівалентні емоції автора нарису, виражаючи його захоплення Гнатюком, нерідко переплетені з відчаєм і безвихіддю, напр.: *Гнатюк всіх знав, усім цікавився, для всіх мав пораду, слово потіхи, всіх умів розвеселити своєю веселою вдачею – для себе ж, крім глуму над своєю недугою, не знав пощади, й ліку для себе не находив**…** Про недугу свою говорив усе з гумором, та**…** та тільки останніми часами перестав вірити в те, що зможе її перебороти* [1, с. 459].

Проведені спостереження засвідчили, що В. Сімович зовсім не використовує питальних речень, які загалом належать до досить поширених синтаксичних одиниць в арсеналі ЕМО. Виявлено також лише одне емоційно-оцінне висловлювання, виражене окличним реченням, що має відповідне пунктуаційне маркування – знак оклику, підсилене вживанням великої літери: *Честь Його Пам'яті!* [1, с. 461]. Подібне речення тлумачимо як бажально-окличне, що вербалізує вольові, сердечні, оцінні емоції. Автор вдається до експресивної пунктуації з метою експлікації позитивної оцінки. Як зазначає В. Шинкарук, емоційно-експресивне забарвлення в таких висловленнях нашаровується на основне значення (у нашому випадку побажання), що дає змогу реалізувати різні види емоцій і почуттів по висхідній або спадній лінії, як-от: сум – туга – безнадія – відчай та захоплення – віра – пам'ять [6, с. 35]. Використовуючи окличне речення, В. Сімович одночасно виражає оптативну інформацію та своє позитивне ставлення до В. Гнатюка.

Висновки. Дослідження, присвячене аналізу особливостей лінгвалізації мовної особистості, виконане в межах лінгвоперсонології та лінгвоелітології, засвідчило, що В. Сімович належить до яскравих постатей ЕМО українських учених. Як невтомний діяч у галузях мовознавства, літературознавства, лінгвокультурознавства, видавничої справи і лінгводидактики, він усім серцем любив рідний народ та своєю самовідданою працею примножував духовні багатства України. Заслуга науковця в тому, що він не лише вивчав історію мови чи літературні процеси минулого, а й активно студіював живу українську мову та сучасне йому літературне життя, зокрема творчу спадщину таких українських діячів, як І. Франко, Б. Лепкий, В. Гнатюк та ін. Їм він присвятив чимало спогадів, статей, мемуарів, культурно-історичних нарисів, які повною мірою демонструють його глибоке розуміння ролі таких особистостей у розвитку української культури і науки. Високо оцінив В. Сімович внесок В. Гнатюка.

Проведений аналіз показав, що, як елітарна мовна особистість, В. Сімович досконало володів українською мовою та грамотно послуговувався її синтаксичним багатством, передусім вставними і вставленими конструкціями як дискурсивними одиницями, незакінченими і перерваними реченнями та (меншою мірою) емоційно-оцінними висловлюваннями. Встановлено, що серед вставних одиниць автор віддавав перевагу компонентам зі значенням достовірності, авторизувальним та емотивно маркованим, які характеризуються регулювальною функцією; у межах дискурсивів-організаторів – компонентам, що чітко структурують виклад інформації, забезпечуючи послідовність, почерговість викладу думок, зв'язок між ними, підкреслення, виділення окремих елементів. Виявлено також велику кількість вставлених конструкцій, які виконують насамперед функції уточнення, пояснення, доповнення, а також коментаря, авторської оцінки. Щодо незакінчених та перерваних речень, то підтверджено, що вони здебільшого вказують на емоційний стан мовної особистості, надають простір для роздумів, створюють певний колорит. Виявлене окличне речення виражає оптативну модальність та демонструє позитивне ставлення автора. У дослідженні було розглянуто лише деякі аспекти реалізації мовної особистості, тож, перспективи вбачаємо в розширенні й поглибленні уявлень про ЕМО в різних дискурсивних практиках, зважаючи на те, що ще не одне покоління читачів відкриватиме для себе свого Сімовича.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сімович В. Праці в 2 т. Т. 2: Літературознавство. Культура / упор. Л. Ткач, О. Івасюк; передмова Ф. Погребенника. Чернівці: Книги – ХХІ, 2005. 904 с.

2. Романченко А. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу : комунікативні аспекти: монографія. Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2019. 541 с.

3. Бацевич Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики: монографія. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.

4. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис: підручник / А.К. Мойсієнко, І.М. Арібжанова, В.В. Коломийцева та ін. Київ: Знання, 2010. 374 с.

5. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 408 с.

6. Шинкарук В.Д. Особливості реченнєвих структур з емоційно-оцінним значенням. *Studia Linguistica*. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2011. Вип. 5. Ч.2. С. 29–37.

Дата першого надходження статті до видання: 27.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 821.161.2.09"18/19"+396:82-94+316.7+141.72(=161.2)Кобринська Н.
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-12

ФЕМІНІСТИЧНА ОПТИКА НАТАЛІЇ КОБРИНСЬКОЇ: ВІД ТЕКСТУ ДО ГРОМАДСЬКОЇ ДІЇ

THE INFLUENCE OF CULTURAL AND SOCIAL CONTEXTON NATALIYA KOBRYNSKA'S IDIOSTYLE

Волосянко І. В.,
orcid.org/0000-0003-0761-1587
старший викладач кафедри української філології та суспільствознавчих дисциплін Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»

Статтю присвячено комплексному літературознавчому аналізу творчої спадщини Н. Кобринської – знакової постаті українського письменства, громадсько-культурної діячки та однієї з фундаторок раннього українського феміністичного дискурсу кінця XIX – початку XX століття. У розвідці простежено основні вектори становлення її ідіостилю в контексті соціокультурних трансформацій доби національного відродження, актуалізації жіночого питання та боротьби за гендерну рівність. У процесі аналізу творів різних етапів творчості (від ранніх текстів, у яких репрезентовано конфлікт поколінь і соціальну проблематику, до пізніших, позначених антивоєнною тематикою) акцентовано на художній репрезентації опору патріархальним наративам, глибинній психологізації образів та вербалізації прагнення персонажів до свободи й емансипації. Обґрунтовано, що важливою домінантою ідіостилю Н. Кобринської постає символіка природних образів, яка виконує функцію семіотичного коду для розкриття внутрішнього світу персонажів і концептуалізації філософських смислів тексту. Окрему увагу зосереджено на її внеску в формування українського феміністичного дискурсу, зокрема через літературну та організаційну діяльність, що знайшла вияв у співучасті в створенні жіночого альманаху «Перший вінок» (1887) – програмного тексту жіночого руху в Україні.

Визначено соціокультурні чинники формування її ідіостилю, а також окреслено роль письменниці у моделюванні національної ідентичності та репрезентації жіночого суб'єкта в українській літературі означеної доби. Залучення сучасних гендерних студій дозволяє актуалізувати рецепцію творчості Н. Кобринської в ширшому – українському та європейському – культурному контексті, увиразнюючи її статус як культурного маркера епохи. Узагальнено, що ідіостиль письменниці характеризується синкретизмом соціально-аналітичного дискурсу, феміністичної риторики, елементів символістської поетики та поглибленої психологізації, що дає підстави розглядати її творчість як репрезентативне явище українського модерного літературного процесу.

Ключові слова: ідіостиль, фемінізм, жіноче письмо, гендер, українська проза XIX століття, символіка, національне відродження.

The article is devoted to a comprehensive literary analysis of the creative legacy of N. Kobrynska – a significant figure in Ukrainian literature, a public and cultural activist, and one of the founders of early Ukrainian feminist discourse of the late 19th and early 20th centuries. The study traces the main vectors of the formation of her individual style in the context of the sociocultural transformations of the era of national revival, the актуалізація of the women's issue, and the struggle for gender equality.

In the process of analyzing works from different stages of her creative activity (from early texts, which represent the conflict of generations and social issues, to later works marked by anti-war themes), emphasis is placed on the artistic representation of resistance to patriarchal narratives, the deep psychological portrayal of characters, and the verbalization of the characters' aspirations for freedom and emancipation. It is substantiated that an important dominant feature of N. Kobrynska's individual style is the symbolism of natural imagery, which functions as a semiotic code for revealing the inner world of the characters and conceptualizing the philosophical meanings of

© Волосянко І. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

the text. Special attention is paid to her contribution to the formation of Ukrainian feminist discourse, in particular through her literary and organizational activities, which found expression in her participation in the creation of the women's almanac *The First Wreath* (1887), a programmatic text of the women's movement in Ukraine. The sociocultural factors that shaped her individual style are identified, and the writer's role in modeling national identity and representing the female subject in Ukrainian literature of that period is outlined.

The use of contemporary gender studies makes it possible to actualize the reception of N. Kobrynska's work in a broader – Ukrainian and European – cultural context, highlighting her status as a cultural marker of the era. It is concluded that the writer's individual style is characterized by a syncretism of socio-analytical discourse, feminist rhetoric, elements of Symbolist poetics, and deep psychological insight, which provides grounds for considering her work as a representative phenomenon of the Ukrainian modern literary process.

Key words: idiostyle, feminism, women's writing, gender, 19th-century Ukrainian prose, symbolism, national revival.

Постановка проблеми. Наприкінці XIX століття український соціокультурний простір характеризувався інтенсивними трансформаційними процесами, що детермінували розвиток літературного та мистецького дискурсів. Актуалізація ідей національного відродження, соціальної емансипації, гендерної рівності, а також процеси формування національної ідентичності й рефлексії власної історико-культурної традиції поставали визначальними чинниками становлення творчої парадигми Н. Кобринської. Її белетристика репрезентувала складну взаємодію традиціоналістських і модерних ідейних установок, що формувалися в умовах поступового самоусвідомлення українського суспільства як суб'єкта європейського культурного простору. Творчість Н. Кобринської – письменниці, громадсько-культурної діячки, означеної С. Хоробом як «верховинна естетка», – розгорталася в контексті політичної залежності та домінування усталених соціальних і гендерних стереотипів. У цьому аспекті показовою є еволюція її світоглядної позиції, яку Р. Скворій окреслює як поступ від нігілістичного та скептичного осмислення національно-патріотичної проблематики до виразного утвердження активної патріотичної свідомості. [1]. Така динаміка засвідчує складний процес інтелектуального й ідеологічного становлення письменниці, зумовлений як внутрішніми рефлексивними практиками, так і зовнішніми соціально-історичними обставинами. Вагомим чинником формування її світоглядно-естетичних засад було родинне середовище. Походження з інтелектуально впливового священицького роду Озаркевичів, відомого активною культурно-просвітницькою діяльністю, сприяло ранньому засвоєнню національно орієнтованих цінностей. Соціокультурний статус батька – депутата Галицького сейму та Австрійського парламенту, громадського діяча й літератора – а також належність матері до роду Окуневських формували інтелектуально насичений простір, у якому культивувалися повага до освіти, книги й мистецтва. Відтак родинний дім функціонував як важливий осередок культурної соціалізації майбутньої письменниці. Конституювання індивідуального авторського стилю Н. Кобринської розпочалося ще на етапі ранньої інтелектуальної рецепції різногалузевих знань (економіки, філософії, теології), що сприяло формуванню критичного ставлення до патріархальних моделей суспільної організації. Усвідомлення гендерної асиметрії та обмеженості соціальних ролей жінки в тогочасному суспільстві зумовило ідейну спрямованість її подальшої творчості. Під впливом соціально-філософських концепцій Дж. С. Мілля, зокрема його праці «Про підвладність жінок», а також у контексті національно орієнтованої інтелектуальної взаємодії з І. Франком, письменниця формує переконання щодо необхідності феміністичного руху як передумови реальної емансипації жінки. Відтак феміністична проблематика постає не периферійним, а структуроутворювальним компонентом її світогляду й художньої практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному літературознавчому дискурсі сформовано значний корпус наукових студій, присвячених осмисленню життєпису та творчої спадщини Н. Кобринської. Серед них вирізняються праці, що репрезентують різні методологічні підходи до інтерпретації її доробку, зокрема: дослідження А. Швець «Найбільша жінка

Галицької землі, яка завжди вміла бути собою…», у якому акцентовано на біографічному та культурно-історичному вимірах постаті письменниці; розвідка О. Турган «Дух часу як універсалія в творчості Н. Кобринської: поетика тексту», зорієнтована на аналіз концепту «духу часу» як структуротворчого елементу її поетики; праця М. Легкого «Маловідомі твори Наталії Кобринської: поетика тексту», що актуалізує малодосліджені аспекти її творчості; студія М. Крупки «Емансипаційна парадигма творчості Наталії Кобринської», у якій розкрито феміністичний потенціал її текстів; дослідження Р. Жаркової «Жіноче письмо Наталії Кобринської в інтелектуальному вимірі XXI століття: діалог / дискусія модерну і постмодерну», що пропонує рецепцію її творчості в координатах сучасних теоретичних підходів. Окремий сегмент становлять праці, присвячені тематичним і жанровим аспектам її прози, зокрема студія О. Салій «Перша світова війна як велика драма “маленької людини”: антивоєнні мотиви в прозі Наталії Кобринської та Марка Черемшини», дослідження О. Єременко «Екзистенційні виміри “воєнних новел” Наталії Кобринської» та розвідка О. Слижук «Світ дитини в оповіданнях Наталії Кобринської».

Метою дослідження є інтерпретація багатовимірності творчої особистості письменниці, а також осмислення її інтелектуального й художнього доробку як значущого чинника розвитку української літератури означеного періоду.

Виклад основного матеріалу. Ідіостиль Н. Кобринської доцільно інтерпретувати як іманентний вияв її світоглядної, естетичної та аксіологічної позиції, що реалізується на рівні поетики тексту. Відповідно до сучасних літературознавчих підходів, індивідуальний стиль постає як цілісна система художніх засобів, що репрезентує специфіку авторського мислення, типологію образотворення та характер естетичної рецепції дійсності, його «специфіку творчої лабораторії» [2, с. 293]. У цьому ж руслі А. Роджер Фаулер визначає ідіостиль як «відображення характерного способу розуміння світу, яке автор втілює в тексті» [3], тобто по суті це – унікальний спосіб вираження сласного світогляду в тексті. Таким чином, ідіостиль Н. Кобринської можна трактувати як унікальну форму вербалізації її інтелектуального досвіду, у якій синтезуються національно-культурна рефлексія, феміністична оптика та прагнення до художнього осмислення соціальних суперечностей. Ідіостиль кожного автора формується під впливом комплексу детермінант, серед яких визначальними постають соціальні, культурні та історичні чинники. Зазначені параметри безпосередньо корелюють зі специфікою ідіостилю Н. Кобринської, якому притаманна виразна соціально-аналітична спрямованість, зосередженість на проблемах національної ідентичності, а також концептуалізація ролі жінки в літературному й суспільному просторі кінця XIX століття. Її творчість характеризується послідовною деконструкцією патріархальних моделей мислення та репрезентацією альтернативного жіночого досвіду. Особливої ваги набуває психологічна розробка образів, у межах якої авторка майстерно відтворює внутрішні конфлікти героїнь, їхню екзистенційну напругу, прагнення до свободи, самореалізації та гендерної рівності. Ідіостиль Н. Кобринської функціонує в безпосередньому зв’язку з тогочасною концепцією «жінки в літературі», яка формувалася в умовах обмежених можливостей для автентичної репрезентації жіночого досвіду. У традиційному літературному дискурсі жіночий суб’єкт часто редукувався до сукупності соціально детермінованих ролей, що зумовлювало звуження спектра тематичних і психологічних репрезентацій. У цьому контексті показовою є теза про те, що поняття «жіноча проза» (а також споріднені дефініції «жіноча література», «жіноча поезія») функціонувало як дискусійна категорія літературознавства й нерідко інтерпретувалося в оцінній площині [4]. Водночас у межах сучасних гендерних студій здійснюється спроба теоретичного переосмислення цього поняття. Так, Г. Улюра визначає «жіночу літературу» як сукупність художніх текстів, об’єднаних передусім авторською належністю, що охоплюють різнорідні стильові, жанрові та естетичні практики, проте спільні за ознакою гендерної ідентичності автора. Такий підхід дозволяє розглядати «жіноче письмо» не як обмежувальну категорію, а як багатовимірний феномен літературного

процесу [5]. На цьому тлі особливо виразною постає критика домінантних гендерних стереотипів, репрезентованих у літературі означеної доби. Усталені моделі жіночих образів – жінка-дружина, жінка-мати, жінка-сестра, жінка-жертва – формували обмежений репертуар ідентичностей, що відтворювали патріархальну ієрархію. Як зауважувала О. Теліга, у літературі поширеним є тип «жінки-рабині» – постаті, цілковито підпорядкованої чоловікові та родинному колу, чий життєвий горизонт обмежується приватною сферою і не передбачає відкритості до ширшого світу [6, с. 156]. У цьому контексті творчість Н. Кобринської набуває характеру альтернативного дискурсу, спрямованого на руйнування усталених гендерних моделей і формування нової концепції жіночої суб'єктності. Її ідіостиль постає як інструмент репрезентації емансипованого жіночого досвіду, що виходить за межі традиційних соціальних ролей і утверджує право жінки на повноцінну участь у культурному та суспільному житті.

Ім'я Н. Кобринської як письменниці вперше з'являється в літературному просторі 1884 року, а вже на початку XX століття воно було інкорпороване до історіографії української літератури, зокрема у працях О. Огоновського (1894) та І. Франка (1910). Така рецепція засвідчує поступове утвердження авторки як значущої постаті національного літературного процесу. У цьому контексті показовою є оцінка дослідниці А. Швець, яка акцентує на еволюції ідейних орієнтирів Н. Кобринської – «від домінантного євроцентризму та національної індиферентності до інтенції культурно-освітньої, соціально-економічної, політичної європеїзації української нації», що послідовно реалізовувалася як у її громадсько-просвітницькій діяльності, так і в літературній практиці [7, с. 4]. Водночас не менш вагомим аспектом її діяльності є активна участь у формуванні українського жіночого руху. У цьому сенсі особливо знаковим є альманах «Перший вінок» (1887), що став одним із програмних текстів раннього українського фемінізму. О. Теліга, оцінюючи роль Н. Кобринської в організації цього видання, означувала її як «душу альманаху», підкреслюючи її визначальний вплив на концепцію та ідейне наповнення збірки [6, с. 63]. Альманах, виданий у Львові в червні 1887 року, об'єднав поетичні, прозові та публіцистичні тексти (усього 49), створені жінками-авторками (17 письменниць), серед яких – Леся Українка, Олена Пчілка, Дніпрова Чайка, Людмила Старицька, Ганна Барвінок, Софія Окуневська, Уляна Кравченко, Анна Павлик, Ольга Франко, Михайлина Рошкевич та інші. Важливо, що в межах цього видання були оприлюднені програмні статті самої Н. Кобринської, зокрема «Руське жіноцтво в Галичині в наших часах», «Замужня жінка середньої верстви», «Про первісну ціль Товариства руських жінок в Станіславові», «Про рух жіночий в новійших часах», які заклали теоретичні підвалини українського феміністичного дискурсу. Таким чином, «Перший вінок» функціонував як репрезентативна антологія жіночої творчості, що не лише акумулювала інтелектуальний і художній потенціал авторок, а й окреслила перспективи розвитку жіночої періодики, ставши своєрідним орієнтиром для подальших видань. Осмислюючи сутність жіночого руху, О. Теліга наголошувала на необхідності подолання обмежувальних соціальних моделей, які редукують жінку до вузького кола функціональних ролей. На її думку, жінка має виступати рівноправним суб'єктом усіх сфер суспільного життя, а трансформація її психіки безпосередньо пов'язана з руйнуванням «замкненого простору» традиційно окресленого «жіночого світу» [6, с. 64]. Така позиція корелює з ідейними засадами діяльності Н. Кобринської, спрямованої на утвердження нової моделі жіночої суб'єктності.

Творчий доробок письменниці доцільно періодизувати на кілька етапів, що відображають еволюцію її ідейно-художніх орієнтирів. Перший період (1882–1893) репрезентований такими творами, як «Дух часу», «Виборець», «Ядзя і Катруся», «Жидівська дитина». Дебютне оповідання «Пані Шумінська» (згодом перейменоване на «Дух часу», 1883) здобуло позитивну рецепцію серед читацької аудиторії, що сприяло подальшому творчому самоствердженню авторки. Зазначений твір репрезентував конфлікт між традиціоналістською свідомістю та новими ідейними тенденціями доби. Образ пані Шумінської втілював тип консервативного мислення, схильного до обскурантизму й неприйняття модерних змін. Реакція героїні на

«новаторство» доньки – відхилення від усталених норм поведінки, зміни в етикеті, зацікавлення новою літературою – виявляє її внутрішній спротив трансформаціям, що відбуваються в соціокультурному середовищі: «*Кождне «новаторство», впроваджене донькою, кожне не так поставлене крісло, затримана по-новому етикета або нова книжка дразнили і гнівали матір до найвищої степені. А найбільше сердили її книжки, котрі не знати відки бралися завсігди в руках доньки».* [8, с. 20]. Водночас образ пані Шумінської набував трагічних рис, оскільки нерозуміння «духу часу» зумовлювало її відчуження від молодшого покоління. Концепт «духу часу» у творі поставав як узагальнений символ модерних змін, що сприймаються героїнею як деструктивна сила. Водночас внутрішня рефлексія пані Шумінської засвідчувала поступове, хоч і суперечливе, усвідомлення нових духовних запитів епохи. Таким чином, уже в ранній прозі Н. Кобринської окреслюється одна з ключових проблем її творчості – конфлікт між усталеними соціокультурними моделями та новими ідентифікаційними стратегіями, що визначало подальшу еволюцію її ідіостилю.

Другий період творчості Н. Кобринської (умовно окреслений як 1894–1914) характеризується поглибленням психологізму та розширенням жанрово-стильового спектра її прози. До цього етапу належать оповідання «Душа», «Омен», «Св. Миколай», а також низка казкових творів – «Судильниці», «Рожа», «Чудовище», «Хмарниця», «Простибіг», у яких простежується тяжіння до символічного узагальнення та алегоризації художнього матеріалу. Показовою для цього періоду є психологічна ескіз-новела «Душа» (1895), яка, за спостереженням Р. Скворія, має виразний автобіографічний контекст. Твір постає як художня реакція на смерть близького друга письменниці Петрушевича, що зумовлює його екзистенційно-філософську спрямованість. Система персонажів новели ґрунтується на принципі прототипізації: образ О. Урбановича співвідноситься з постаттю Петрушевича, Євгенія «з Відня» репрезентує узагальнений автопроєктивний образ самої авторки, а персонажі Савиних корелюють із родинним середовищем Н. Кобринської. Водночас частина образів залишається семантично відкритою, що посилює символічний потенціал тексту [1, с. 13]. Як зауважує Р. Скворій, у художньому осмисленні проблеми духовності та межових станів буття (життя / смерть) Н. Кобринська демонструє відмінну від Петрушевича інтерпретаційну стратегію: якщо останній тяжіє до раціоналістичного та реалістичного моделювання дійсності, то Н. Кобринська репрезентує символістично-спіритуалістичний тип мислення, близький до філософії Е. Сведенборга. Саме ця особливість зумовила амбівалентну рецепцію твору: з одного боку, його співвідносили з модерністською поетикою (зокрема, О. Кобилянська вбачала у ньому типологічну спорідненість із творчістю М. Метерлінка), з іншого – критики, зокрема М. Міхновський, оцінювали новелу як художньо непереконливу, що спричинило певну кризу авторської самооцінки.

Третій період творчості письменниці (1914–1917) маркований тематичною домінантою війни та формуванням антивоєнного дискурсу. У циклі «Воєнних новел» («Каліка», «Брати», «Свічка горить», «На цвинтарі», «Полишений», «Кінь» та ін.) Н. Кобринська здійснює художню репрезентацію універсальних екзистенційних проблем, поєднуючи їх із національною проблематикою. У цих текстах війна постає як деструктивна сила, що руйнує як індивідуальні долі, так і колективну ідентичність, породжуючи мотиви братовбивства, втрати, моральної деградації та граничного людського страждання. Художній простір низки новел («Полишений», «Свічка горить», «Каліка», «На цвинтарі») локалізовано в околицях прифронтового Болехова, що надає творам виразної топографічної конкретики та підсилює ефект документалізації. У новелі «На цвинтарі» авторка звертається до зображення відкриття пам'ятника загиблим воїнам двох союзних армій – австрійської та пруської, проте центральним залишається не факт меморіалізації, а осмислення трагічних наслідків війни для українського народу, які не нівелюються навіть у сакральному контексті релігійного ритуалу.

Важливим структурним компонентом ідіостилю Н. Кобринської виступає символіка, зокрема символізація природних образів, що функціонують як засоби концептуалізації внутрішнього

світу персонажів і водночас як носії філософських узагальнень. Природа в її творах набуває статусу активного семіотичного елементу, що взаємодіє з психологічним станом героїв і моделює їхні екзистенційні переживання. У межах антивоєнної прози («Свічка горить», «На цвинтарі») особливої значущості набуває образ сонця, який виконує функцію складного символу метафізичного порядку: «*Велике блискуче сонце сходило з небоскилу і кидало довгі ясні прощальні лучі своїй вірній любці і щирі товаришці – землі. Одягнене в етеричні фіолети облаків, мінилося блискучими тонами найкращих красок, а щаслива його любка вся ясніла промінним світлом королівської пишної пурпури. Відходило з проволоком, озираючися поза себе, і посліднє кидало розпаленим оком любові на ясні води та темні бори, спиналося по шпилях дерев, високих будівель і веж, що будто би досягали легких золотистих облаків*» [8, с. 253]. Образ сонця постає як антипод смерті та водночас як алегорія життєтворчого начала, що репрезентує ідею безперервності буття й оновлення. Протиставлення двох онтологічних полюсів – смерті як кінцевості та сонця як джерела відродження – структурує художній простір тексту, формуючи напружене смислове поле. Навіть у контексті апокаліптичної руйнації, позначеної «темними хмарами» війни, сонце символізує потенційну можливість відновлення життя, виступаючи маркером надії та трансцендентного смислу буття. У новелі «На цвинтарі» образ заходу сонця функціонує як розгорнута алегорія смерті, тоді як його сходження імплікує ідею оновлення та безперервності життя. У наведеному фрагменті**:** «*Блискуче сонце вже до половини западало за вершки гір і купалось в червоній крові…*» [8, с. 257] художня картина заходу набуває експресивно-символічного наповнення: поєднання мотивів згасання світла й кривавої стихії актуалізує асоціативний ряд, пов'язаний із воєнною катастрофою та масовою смертю. Водночас метафорика руху хмар і просторової перспективи: *«Малі білі відорвані облаки плили, як лодки…*» [8, с. 257] надає тексту космогонічного виміру, в якому індивідуальна трагедія корелює з універсальною долею людства. З одного боку, його захід маркує межу буття, з іншого – циклічність природного процесу вказує на невпинність життєвого руху. Відтак сонце функціонує як антипод смерті, репрезентуючи ідею безперервності життєвих циклів і символізуючи перемогу життєтворчого начала над деструктивною силою руйнації. Оцінюючи значення творчості Н. Кобринської, І. Денисюк наголошував на її вагомому внеску в розвиток української літератури, підкреслював багатовекторність проблематики та жанрово-стильові пошуки письменниці. Дослідник інтерпретував концепт «духу часу» як наскрізний смисловий маркер її творчості, що репрезентував ідею поступу, динаміки й оновлення, водночас акцентував на здатності авторки уникати редукції художнього світу до побутового рівня та створювати галерею психологічно й соціально індивідуалізованих образів [8, с. 20].

Висновки. Ідіостиль Н. Кобринської постає як складний, багаторівневий художній феномен, у якому синтезуються соціально-аналітичний дискурс, феміністична проблематика, глибока психологізація та символістична образність. Її творчість функціонує не лише як естетично самодостатнє явище, а й як інструмент інтерпретації ключових соціальних і духовних конфліктів епохи, що забезпечує її актуальність у сучасному гуманітарному знанні. Н. Кобринська як «верховинна естетка» усвідомлювала значущість таких фундаментальних категорій, як європейська орієнтація та національна самосвідомість, які не були дані їй апріорно, а формувалися поступово, еволюціонуючи впродовж її життєвого й творчого шляху. І це свідчить про динамічний характер її світогляду та відкритість до інтелектуальних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Скворій Р. В Болехові баталія. Нарис про Наталію Кобринську. Болехів, 1997. 44 с.
2. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Т. 2. / заг. ред. Ю.І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007 608 с.
3. Fowler R. Linguistics and the Novel. London: Methuen, 1977. 145 p.

4. Волосянко І. В. Сучасний літературний процес: ґендерний аспект. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського Серія: Філологія. Журналістика*. 2024. Том 35 (74) №5. С. 47–51. https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.2/08

5. Улюра Г. Теоретико-методологічні засади гендерних студій з літературознавства. Гендерні студії в літературознавстві: навчальний посібник / ред. В.Л. Погребна. Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2008. С. 6–20.

6. Теліга О. Напередодні. Поезія, проза, публіцистика. Харків: Фоліо, 2023. 156 с.

7. Кобринська Н. Вибрані твори. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2018. 460 с.

8. Кобринська Н. Вибрані твори. Київ: Дніпро, 1980. 445 с.

Дата першого надходження статті до видання: 27.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.112.2:502]:004.773.7
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-13

МУЛЬТИМОДАЛЬНА СПЕЦИФІКА ВЕБІНАРУ ЯК ПРАГМАТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ

THE MULTIMODAL NATURE OF THE WEBIN AR AS A PRAGMATIC TOOL

Ворошилова Р. В.,
orcid.org/0000-0002-5992-5441
аспірант кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті досліджено мультимодальну природу сучасного цифрового дискурсу на прикладі німецькомовних екологічних вебінарів. Актуальність теми зумовлена стрімким переміщенням комунікації у віртуальний простір, де вебінар постає не просто як засіб дистанційного навчання, а як складне мультимодальне утворення, що об'єднує різні знакові системи для досягнення прагматичного ефекту. У ході дослідження встановлено, що в цифровому середовищі вебінару мова не завжди відіграє домінуючу роль; усі модуси мають рівнозначний потенціал у створенні значення. На основі аналізу виступів провідних експертів і політиків виявлено диференційовану вагу мультимодальних засобів залежно від обраної комунікативної стратегії. Результати аналізу продемонстрували, що найбільш вагомими групами невербальних засобів є зоровий контакт, візуальні матеріали (слайди) і міміка. Доведено, що мультимедійна презентація у структурі вебінару часто перебирає на себе основне комунікативне навантаження, займаючи до 80–90% екранного простору та виконуючи роль «когнітивного якоря» за допомогою кольорових контрастів і/або інфографіки. Окрему увагу приділено прагматичному аспекту: спираючись на класифікацію мовленнєвих актів Дж. Серля, проаналізовано, як семіотичні ресурси допомагають досягати ілокутивної мети. У висновках констатовано, що успішний екологічний вебінар базується на цілісній архітектурі взаємодії семіотичних рівнів. Мультимодальність дозволяє компенсувати «дистанційність» цифрового формату: там, де вербальний мовленнєвий акт може бути недостатньо переконливим, візуалізація і паравербальні чинники завершують формування ілокутивної сили повідомлення. Стаття має практичне значення для фахівців з комунікації, лінгвістів та організаторів онлайн-заходів, оскільки пропонує системний погляд на механізми впливу в цифровому медіапросторі.

Ключові слова: вебінар, медіадискурс, мультимодальність, прагматика, теорія мовленнєвих актів.

This article examines the multimodal nature of contemporary digital discourse using German-language environmental webinars as a case study. The relevance of the topic stems from the rapid shift of communication into the virtual space, where the webinar emerges not merely as a means of distance learning, but as a complex multimodal construct that combines various sign systems to achieve a pragmatic effect. The study found that in the digital environment of a webinar, speech does not always play a dominant role; all modes have equal potential in creating meaning. Based on an analysis of presentations by leading experts and politicians, the study identified varying degrees of importance of multimodal means depending on the chosen communicative strategy. The results of the analysis demonstrated that the most significant groups of non-verbal means are eye contact, visual materials (slides) and facial expressions. It has been demonstrated that, within the structure of a webinar, multimedia presentations often bear the main communicative load, occupying up to 80–90% of the screen space and acting as a «cognitive anchor» through the use of colour contrasts and/or infographics. Particular attention is paid to the pragmatic aspect: drawing on J. Searle's classification of speech acts, the study analyses how semiotic resources help achieve illocutionary goals. The conclusions state that a successful environmental webinar is based on a coherent architecture of interaction between semiotic levels. Multimodality allows for the «distance» inherent in the digital format to be compensated for: where a verbal speech act may be insufficiently persuasive, visualisation and paraverbal factors complete the formation of the message's illocutionary force. The article is of practical significance for communication specialists, linguists and organisers of online events, as it offers a systematic view of the mechanisms of influence in the digital media space.

Key words: webinar, media discourse, multimodality, pragmatics, theory of speech acts.

© Ворошилова Р. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному суспільстві комунікація дедалі частіше переміщується у цифровий простір, де вона набуває нових, складних форм. Одним із найбільш репрезентативних форматів такої взаємодії є вебінар, який постає не просто як дистанційна лекція, а як багатокомпонентне комунікативне утворення. Ефективність вебінару як інструменту впливу та передачі знань безпосередньо залежить від мультимодальності – поєднання різних знакових систем (вербальних, візуальних, аудіальних), що взаємодіють для створення єдиного прагматичного ефекту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення мультимодальної специфіки цифрової комунікації у своїх дослідженнях зверталися Г. Кресс, Т. ван Левен, Дж. Лемке. Окремі аспекти функціонування медіадискурсу та прагматики мовленнєвого впливу стали об'єктом наукових розвідок українських лінгвістів, зокрема Ф. Бацевича, І. Андрєєвої, І. Ступак тощо. Проте в українському мовознавстві було відведено надто мало уваги прагматичному потенціалу вебінару як цілісному мультимодальному ансамблю засобів, що функціонує в межах екологічної тематики. Більшість наявних вітчизняних праць зосереджені на загальних характеристиках комп'ютерно-опосередкованої комунікації або аналізі друкованих та телевізійних ЗМІ, тоді як синергія візуального ряду, цифрового інтерфейсу та паравербальних чинників саме у німецькомовних екологічних вебінарах залишається поза фокусом системного наукового аналізу.

Мета дослідження. З огляду на вище сказане метою цієї статті є комплексне розкриття мультимодальної специфіки німецькомовних екологічних вебінарів (на матеріалі платформи Europe Calling) та визначення ролі вербальних і невербальних засобів як чинників реалізації комунікативно-прагматичної мети мовця.

Виклад основного матеріалу. Мультимодальна семіотика (Г. Кресс, Т. ван Левен) розглядає медіадискурс як процес конструювання смислу за допомогою сукупності різнорідних семіотичних ресурсів або модусів. Під модусом (mode) розуміють сформований культурою семіотичний ресурс для створення значення (мова, зображення, жест, колір). Важливо підкреслити, що в мультимодальному тексті мова не завжди відіграє домінуючу роль; усі модуси мають рівнозначний потенціал у створенні значення [1].

Згідно з поглядами дослідників, вебінар можна класифікувати як дискурс мультимедіа – тип медіадискурсу, якому властиві такі риси:

1) використання декількох модусів одночасно;
2) досягнення зв'язності (когерентності) через усі задіяні канали;
3) соціальна зумовленість вибору семіотичних засобів [2; 3].

У межах вебінару автор мусить не лише володіти технологіями, а й чітко усвідомлювати смислотворчу функцію кожного ресурсу (слайда, інтонації чи погляду в камеру) у процесі конструювання змісту [4, с. 34].

У вебінарі прагматичний ефект – це сукупний вплив на слухача, який включає передачу інформації, формування довіри та спонукання до певних висновків або дій. Ключовим поняттям тут є те, що мовець навмисно прагне комунікувати понад буквальний зміст слів. У цифровому форматі це значення часто передається паравербально (через голос) та невербально (через візуальні образи). Вебінар як складний різновид жанру вимагає від слухача постійної «прагматичної інференції» – виведення прихованих смислів із контексту та комбінації різних модусів.

Матеріалом для практичного аналізу мультимодальних характеристик дискурсу стали вебінари «Im Ausland zum Ziel? – Schwächen internationale Emissionszertifikate das EU-Klimaziel?» [5] і «Außenpolitik ohne Klima-Kompass?» [6], організовані платформою Europe Calling. Вибір цих заходів зумовлений високим рівнем експертності залучених спікерів, чиї доповіді репрезентують різні прагматичні вектори екологічного та економічного спрямування. Зокрема, було проаналізовано виступи професора Оттмара Еденгофера, чий академічний статус дирек-

тора Потсдамського інституту досліджень наслідків зміни клімату та голови ESABCC зумовлює домінування стратегії експертності; Лінди Калхер, генеральної директорки «Strategic Perspectives», чий дискурс поєднує аналітичну та суспільно-політичну спрямованість; доктора Петера Лізе, чия позиція як координатора фракції ЄНП у Європарламенті відображає законодавчий та інституційний підходи; а також Свена Ґіґольда, співзасновника Europe Calling та досвідченого політика, чиї виступи демонструють майстерне використання інтенційних засобів для об'єднання громадської думки навколо «Європейського Зеленого курсу». Такий репрезентативний склад учасників дозволив дослідити, як мультимодальні ресурси (від інтонаційних акцентів до складної інфографіки в презентаціях) використовуються для аргументації позицій у дискусії про майбутнє європейської кліматичної політики.

Як показує аналіз німецькомовних екологічних вебінарів, вербальні, невербальні і паравербальні засоби мають диференційовану вагу залежно від стратегії спікера. Невербальна комунікація у німецькомовних екологічних онлайн-заходах проявляється через такі канали:

– вираз обличчя (міміка) – за допомогою легкої посмішки, насуплених брів чи специфічних мімічних рухів доповідач передає емоційне забарвлення виступу, транслюючи тривогу або оптимізм щодо кліматичних змін;

– жестикуляція – слугує для візуалізації структури викладу, наприклад, коли промовець використовує пальці для переліку тез або розводить руки, пояснюючи масштабність екологічних процесів;

– положення тіла (поза) – демонстрація відкритості сприяє налагодженню довірливих стосунків з аудиторією, тоді як закрита постава (схрещування рук) може сприйматися як ознака дистанціювання або втоми спікера;

– візуальний контакт – специфіка вебінару передбачає фокусування погляду на лінзі камери, що створює у глядача ефект персоналізованого звернення та безпосередньої участі в дискусії.

Такі прийоми узгоджуються з концепцією Гофмана про невербальні ритуали взаємодії, які зміцнюють соціальний зв'язок між учасниками комунікації [7]. Для об'єктивності аналізу було підраховано частоту використання невербальних маркерів спікерами вебінару (рис. 1), а також відсоток зорового контакту (рис. 2).

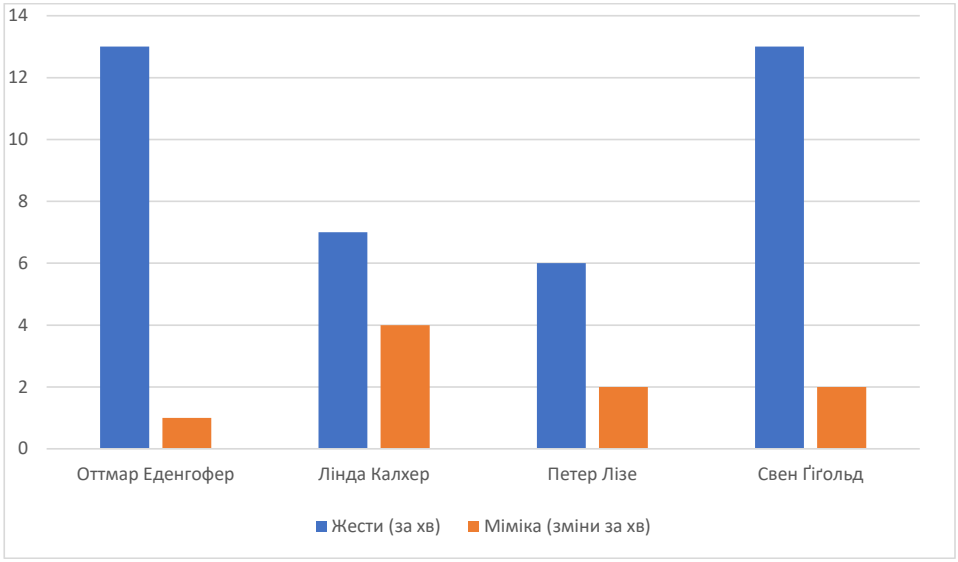

Рис. 1. Частота жестів і змін міміки

Результати проведеного аналізу свідчать, що в цифровому середовищі досліджуваних вебінарів найбільш вагомими є три групи невербальних засобів, які визначають прагматичний ефект виступу. Першочергове значення має **зоровий контакт (погляд у камеру)** як ключовий чинник форму-

вання довіри: високі показники Лінди Калхер (86%) та Свена Ґіґольда (92%) забезпечують максимальну залученість аудиторії, тоді як низький рівень прямої адресації у Петера Лізе (21%) помітно послаблює персональний зв'язок із слухачем. Другою потужною групою є **візуальні матеріали (слайди та графіки)**, які у структурі вебінару часто переважають за значущістю інші невербальні коди, оскільки займають до 80–90% екранного простору; зокрема, графіки Оттмара Еденгофера у вебінарі «Außenpolitik ohne Klima-Kompass?» виступають «когнітивними якорями», що структурують сприйняття інформації. Водночас роль **жестів та міміки** виявляється прямо залежною від кадрування: якщо емоційна міміка Лінди Калхер створює відкритий і «теплий» стиль комунікації, то жестикуляція професора Еденгофера втрачає свій прагматичний потенціал через обмежену видимість у кадрі, що знижує загальну ефективність невербального впливу спікера.

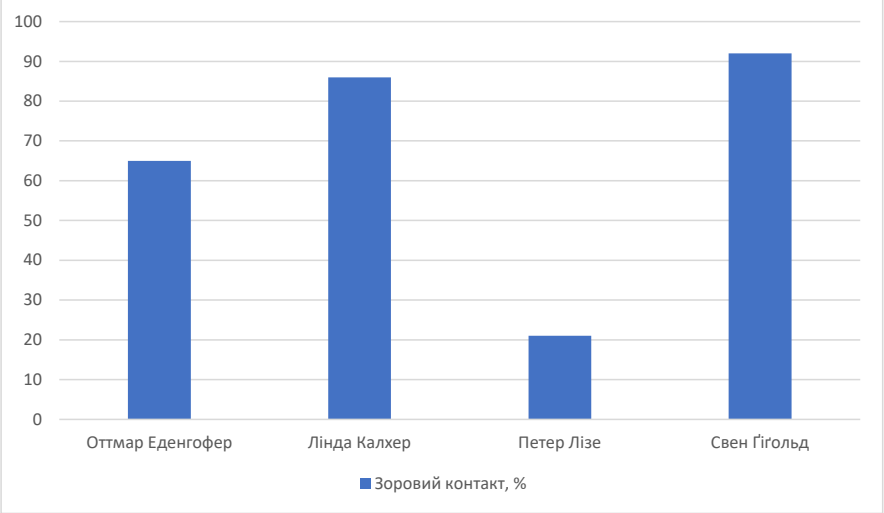

Рис. 2. Відсоток зорового контакту

Якщо наявна мультимедійна презентація, саме вона стає визначальною, оскільки слайди перебирають на себе основне комунікативне навантаження, займаючи до 80–90% візуального простору екрану. У контексті екологічного дискурсу презентація функціонує як когнітивний та прагматичний якір: вона не просто дублює слова спікера, а верифікує їх за допомогою наочних доказів – графіків, мап температурних аномалій та статистичних таблиць. Завдяки мультимодальній природі (поєднанню тексту, кольору та інфографіки), слайди дозволяють структурувати складні наукові дані, роблячи їх доступними для сприйняття аудиторією. Наприклад, у доповіді професора Оттмара Еденгофера мультимодальна презентація була важливим інструментом впливу через кольорові контрасти (зелений–червоний) на графіках цін на CO_2, які спрямовували увагу на критичні точки аналізу, забезпечуючи когнітивну ясність.

Колір у мультимодальному дискурсі – це семіотична система. У вебінарі *«Außenpolitik ohne Klima-Kompass?»* мінімалістична гама біло-сірих тонів створювала враження академічності, на тлі якої помаранчеві елементи (цифри, ключові слова) миттєво привертали увагу та слугували «маяками» для фіксації головних ідей. Використання помаранчевого значка стріли, що влучає в ціль, формувало візуальний лейтмотив успіху та результативності.

Голос і текст чату доповнюють візуальний ряд, створюючи багатошаровий смисл. Використання модальних часток (*halt, mal, eben*) у мовленні Лінди Калхер наближало її довірливий стиль до природного діалогу. Текст презентації (наприклад, заголовки) та коментарі в чаті створюють інтертекстуальні зв'язки, які активізують фонові знання слухачів і підсилюють аргументацію.

Прагматика німецькомовного екологічного вебінару базується на синергії вербальних інтенцій та невербальної підтримки. Опираючись на класифікацію Дж. Серля, проаналізуємо, як специфічні семіотичні ресурси допомагають спікерам досягати ілокутивної мети [8]:

1. Асертиви (Assertiva). Для таких експертів як професор Оттмар Еденгофер пріоритетним є відображення істинного стану речей (*Wort-auf-Welt*). Оскільки його видимість в кадрі обмежена, прагматичне навантаження асертивів переноситься на візуальний ряд. Складні графіки та схеми у виступі не є просто ілюстрацією, а «візуальним доказом». Психологічний стан «віри» у слухача формується через високу точність представлених на екрані даних, що компенсує низьку невербальну активність професора.

2. Директиви (Direktiva). Спонукання аудиторії до дій (*Welt-auf-Wort*) є основою виступів Свена Ґіґольда. Його надзвичайно високий показник зорового контакту (92%) безпосередньо корелює з ілокутивною силою директивів. Коли він закликає до активності щодо «Зеленого курсу», прямий погляд у камеру в поєднанні з інтенсивною жестикуляцією створює ефект персонального звернення, перетворюючи загальний політичний заклик на індивідуальне спонукання для кожного глядача.

3. Комісиви (Kommissiva). Для політиків, як-от Петера Лізе, важливою є реалізація комісивів – обіцянок та зобов'язань. Хоча його відсоток зорового контакту нижчий (21%), прагматика обіцянки підтримується статичними мультимодальними засобами: офіційним тлом кабінету та одягом, що вказують на його статус у Європарламенті. Це забезпечує необхідну декларативність і підтверджує намір виконати обіцяне в межах інституційних повноважень.

4. Експресиви (Expressiva). Вираження ставлення та почуттів найкраще простежується у виступах Лінди Калхер. Її активна міміка (усмішка, вираз занепокоєння) та високий рівень залученості (86% погляду в камеру) є маркерами успішних експресивів. Це дозволяє встановити емоційний контакт із аудиторією, що є критично важливим для екологічного дискурсу, який апелює не лише до розуму, а й до почуттів відповідальності та солідарності.

На основі проведеного аналізу можна констатувати, що в успішному німецькомовному екологічному вебінарі формується цілісна архітектура взаємодії семіотичних рівнів, де кожен компонент виконує свою прагматичну функцію. Вербальний рівень виступає фундаментом для передачі раціональних тез та наукової аргументації. Візуальний рівень, представлений мультимедійними слайдами, не лише структурує ці тези, а й надає їм високого ступеня доказовості за допомогою графічної репрезентації даних. Водночас відеозображення спікера відіграє критичну роль у встановленні емоційного контакту та легітимізації позиції автора. Через невербальні сигнали впевненості – стабільний зоровий контакт та відкриту позу – спікер транслює власну експертність, що в сукупності з іншими засобами забезпечує максимальну персуазивну ефективність всього мультимодального ансамблю засобів.

Такий інтегрований підхід відповідає принципу релевантності (Спербер і Вілсон): слухач докладає мінімум зусиль для обробки інформації, оскільки різні модуси підкріплюють один одного, «розпаковуючи» інтенцію мовця найбільш ефективним шляхом [9]. Водночас спостерігаємо, як мультимодальність дозволяє компенсувати «дистанційність» цифрового формату: там, де вербальний мовленнєвий акт може здатися недостатньо переконливим, візуальний контакт та графічна візуалізація завершують формування ілокутивної сили повідомлення.

Висновки. Мультимодальна специфіка вебінару є визначальним прагматичним інструментом, що формує простір цифрової комунікації. Поєднання тексту, голосу, відео та графіки створює цілісне знакове середовище, де кожен елемент виконує свою функцію: від «когнітивних якорів» на слайдах до емпатичного впливу через міміку. Аналіз практичних прикладів показує, що найбільш ефективними є ті спікери, які адаптують свої невербальні засоби до цифрового формату: підтримують стійкий камерний контакт, використовують чіткі графічні акценти та інтегрують візуальні матеріали з експресією. Таким чином, мультимодальна організація вебінару виступає не лише як засіб передачі даних, а як інструмент конструювання наративів, смислів та емоційних реакцій, що забезпечує соціальну релевантність і комунікативну успішність у сучасному медіапросторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Kress G., Leeuwen T. Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication (1st ed.). London: Arnold, 2001. DOI: https://doi.org/10.1017/S0047404504221054

2. Ступак І., Шаламай А. Характерні особливості дискурсу мультимедіа як типу медіадискурсу. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського.* 2022. № 34. С. 103–117. URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/15718 (дата звернення: 03.03.2026)

3. Андрєєва І. О. Мультимодальний аналіз дискурсу: методологічна основа та перспективи напряму. *Одеський лінгвістичний вісник.* 2016. № 7. С. 3–8. URL: https://hdl.handle.net/11300/17548 (дата звернення: 03.03.2026)

4. Kress G. Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication. New York: Routledge, 2010. 212 p. DOI: https://doi.org/10.1016/j.pragma.2011.06.013

5. Im Ausland zum Ziel? – Schwächen internationale Emissionszertifikate das EU-Klimaziel? *Europe Calling.* 25.06.2025. URL: https://www.youtube.com/watch?v=RI6QSEf62Xc&list=PL30pyIxBXvJnx3_qNFmQJZCE3wa1GMNco&index=14&t=441s (дата звернення: 06.03.2026)

6. Außenpolitik ohne Klima-Kompass? Die internationale Klimapolitik der neuen Bundesregierung. *Europe Calling.* 05.06.2025. URL: https://www.youtube.com/watch?v=CqFAzWLBG4w&list=PL30pyIxBXvJnx3_qNFmQJZCE3wa1GMNco&index=19 (дата звернення: 06.03.2026)

7. Searle J. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1976. 203 p.

8. Goffman E. Interaktionsrituale: Über Verhalten in direkter Kommunikation. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1986. 291 S.

9. Finkbeiner R. Einführung in die Pragmatik. J.B. Metzler Berlin, Heidelberg, 2025. 224 S. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-662-70642-8

Дата першого надходження статті до видання: 17.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 82-94-055.2:355.01
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-14

МІЖ ОБСТРІЛАМИ ТА РЯДКАМИ: ЖІНОЧИЙ ДОСВІД ВІЙНИ У ЩОДЕННИКОВИХ ЗАПИСАХ

BETWEEN SHELLING AND WRITING: WOMAN'S WAR XPERIENCE IN PERSONAL DIARES

Герасименко Н. В.,
orcid.org/0000-0003-3095-9434
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
Відділу української літератури XX ст. та сучасного літературного процесу
Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України

Кулінська Я. І.,
orcid.org/0000-0002-8160-3203
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мовної підготовки
Національного медичного університету імені О. О. Богомольця

У статті комплексно досліджено наративи війни та поетику жіночих воєнних щоденників як специфічного різновиду сучасної его-літератури (на матеріалі видань Г. Горицької, В. Бурлакової, Л. Долик). Об'єктом наукового інтересу стали записи двох військовослужбовиць та цивільної авторки, у яких зафіксовано межовий досвід під час російсько-української війни. Дослідниці проаналізували зміст і форму нотаток крізь призму жанрових канонів, виокремивши сталі та новонабуті ознаки щоденника. Встановлено, що записи Г. Горицької та Л. Долик ґрунтуються на класичних вимогах жанру: щоденній фіксації подій у теперішньому часі, ефекті присутності, обов'язковому датуванні, хронологічному та лінійному викладі та наратії від першої особи. Тексти характеризуються правдивістю, щирістю й сповідальністю. Разом із тим спостерігаються певні відхилення від жанрового канону: у Г. Горицької авторська оповідь переплітається з монологами інших героїв, у Л. Долик трапляються ретроспективні екскурси. За принципом ретроспективної наратії (нелінійного розгортання подій) створено щоденник В. Бурлакової: така інверсивна наративна стратегія допомагає деталізувати події. На думку дослідниць, ці елементи свідчать про гібридну природу та модернізазацію сучасного щоденника. Особливу увагу приділено репрезентації війни у жіночих щоденниках: у Г. Горицької та В. Бурлакової вона постає не лише зовнішньою загрозою, а безпосереднім простором існування, оприявненим через макрорівень загальнодержавних новин та бойових спецоперацій; у щоденнику Л. Долик події «великої» історії і, зокрема, війна розкривається і увиразнюється через приватну «малу» історію родини. У висновках зазначено: щоденники Г. Горицької, В.Бурлакової, Л. Долик – це важливі его-документи, які успішно інтегрують приватний досвід у загальнонаціональний історичний контекст російсько-української війни.

Ключові слова: его-документ, ретроспекція, гібридна природа, інверсивна наративна стратегія, Галина Горицька, Валерія Бурлакова, Любов Долик.

The article provides a comprehensive study of war narratives and the poetics of women's war diaries as a specific variety of contemporary ego-literature, based on the works of H. Horytska, V. Burlakova, and L. Dolyk. The focus of this scholarly inquiry is the records of two female service members and one civilian author, capturing liminal experiences during the Russian-Ukrainian war. The researchers analyzed the content and form of these notes through the lens of genre canons, identifying both traditional and newly acquired characteristics of the diary. It was established

© Герасименко Н. В., Кулінська Я. І., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

that the records of H. Horytska and L. Dolyk are grounded in classical genre requirements: daily documentation of events in the present tense, an effect of presence, mandatory dating, chronological and linear exposition, and first-person narration. These texts are characterized by authenticity, sincerity, and a confessional tone. At the same time, certain deviations from the genre canon are observed: in H. Horytska's work, the author's narration intertwines with the monologues of other characters, while L. Dolyk's diary includes retrospective excursions. V. Burlakova's diary is structured according to the principle of retrospective narration (nonlinear progression of events); such an inversive narrative strategy serves to provide a detailed account of events. According to the researchers, these elements indicate the hybrid nature and modernization of the contemporary diary. Special attention is paid to the representation of war in these women's diaries. In the works of H. Horytska and V. Burlakova, war appears not only as an external threat but as an immediate existential space, manifested through the macro-level of national news and combat operations. In contrast, in L. Dolyk's diary, the events of «Grand» history, and the war in particular, are revealed and emphasized through the private «small» history of the family. The conclusions state that the diaries of H. Horytska, V. Burlakova, and L. Dolyk are vital ego-documents that successfully integrate private experience into the national historical context of the Russian-Ukrainian war.

Key words: ego-document, retrospection, hybrid nature, inversive narrative strategy, Halyna Horytska, Valeriia Burlakova, Liubov Dolyk.

Постановка проблеми. У часи великих суспільних зламів та історичних потрясінь особливої актуальності й ваги набуває документалістика, зокрема, щоденники, мемуари, біографії та хроніки. Прагнення зафіксувати власний екстремальний досвід – полон, окупацію, перебування на фронту й життя в під щоденними обстрілами в тилу спонукає багатьох українців до рефлексії через письмо. Тож новітній літературний процес збагатився сотнями нових імен та видань, що документують події російсько-української війни.

У масиві сучасної воєнної прози – і художньої, і документальної – дедалі помітнішим стає сегмент жіночого письма, зокрема, щоденникового жанру. Про це свідчить поява таких знакових видань як «Приватний щоденник. Майдан. Війна…» (2015) Марії Матіос, «Життя P.S.» (2018) Валерії Бурлакової, «Лютий лютий 2022» (2022) Дар'ї Бурої та Євгенії Подобної, «Київська симфонія – 22» Ірен Роздобудько, «Війна: вогонь, вода і мідні труби. 2022 рік» Галини Горицької, «Нотатки на полях війни» (2022), «Псалми любові» (2025) Любові Долик, «Щоденник моєї війни» (2022), «Полон» Валерії «Нави» (2024) Суботіної та багато ін.

Разом із тим, попри появу сотень таких книжок упродовж 2014–2025 рр., жіночі воєнні щоденники досі перебувають на периферії академічної уваги. Літературознавці не виявляють до них системного інтересу, тож ці тексти нечасто стають об'єктами ґрунтовних наукових студій. Здебільшого вони згадуються фрагментарно – у межах загальних дискусій про еґо-документалістику або в стислих оглядах поточних видань літпроцесу.

Тож актуальність і доцільність нашого дослідження є цілком очевидними, а сама праця – вкрай важливою та своєчасною в контексті сучасного літературознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічним підґрунтям дослідження стануть праці вітчизняних та зарубіжних фахівців, присвячені генезі та типології щоденникового жанру. Зокрема за теоретичну основу для диференціації щоденника та суміжних форм документалістики беремо роботи Міхала Ґловінського [1] (теоретизація жанрових меж), Марії Ґолашевської [2] (естетико-філософський аспект еґо-текстів). Особливе значення для розуміння еволюції нелінійних наративів мають концепції Ганни Мережинської [3]. Лінгвостилістичні параметри та комунікативну природу щоденникового дискурсу розглядаємо через призму робіт Тетяни Радзієвської [4], а жанрі модифікації та інтерпретаційні стратегії сучасної прози проаналізовано з урахуванням досліджень Тетяни Бовсунівської [5] та ін.

Окрім цього, беремо до уваги й сучасні фахові дослідження, передовсім фундаментальну працю Олександра Галича «Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, ґенеза, перспективи» [6], а також роботи «Мемуарно-автобіографічна проза XX століття: українська візія» Тетяни Черкашиної [7] та Катерини Танчин [8], присвячені мемуарно-автобіографічній прозі. У цих наукових доробках осмислено генезу документально письма та його

жанрову ієрархію. Характерною особливістю досліджень є заперечення щоденника як автономного жанру та зарахування його до основних різновидів мемуаристики (разом з біографією та автобіографією). Таке розуміння дає змогу простежити тяглість традиції, однак засвідчує потребу переосмислення статусу щоденника в контексті сучасної еґо-літератури.

Окрему уваги в межах нашого дослідження приділено науковим розвідкам сучасних дослідниць – Марти Варикаші [9], Анни Ільків [10], Ірини Горячок [11], Орисі Грудки [12] та ін. У своїх наукових розробках вони пропонують новітні дефініції та класифікації щоденникового жанру, адаптовані до викликів сучасної літературної ситуації, акцентують на жанровій дифузії та детермінованості щоденника іншими медійними чи художніми явищами, як-от блогінг чи мережева література, розглядають загалом щоденник як відкриту структуру, що оперативно реагує на сьогодення.

Слід зауважити, що окремі аспекти проблематики, наративної структури та жанрової специфіки воєнного щоденного (зокрема, його жіночої репрезентації) уже ставали предметом і наших наукових студій [13; 14; 15].

Методологія цього дослідження зумовлена специфікою об’єкта аналізу. Зокрема, застосування історико-біографічного методу дає змогу простежити зв'язок між переламними суспільним подіями та індивідуальним екзистенційним досвідом авторок. Використання порівняльно-типологічного та зіставного аналізу є необхідним для виявлення кореляції між класичними канонами та новітніми трансформаціями щоденникового жанру.

У нашій роботі ми спиратимемося на визначення щоденника, запропоноване у «Літературознавчій енциклопедії», де жанр потрактований як «нотатки певного автора про події з життя, що викликали в нього сильне враження, спонукали до їх фіксування, переважно датовані, викладені від першої особи у хронологічній послідовності» [16, с. 592–593].

Війна досі триває, і літературний простір невпинно поповнюється новими еґо-документами. Їхні автори – ті, хто побували в полоні, окупації, на фронті чи опинилися у воєнній реальності в тилу, – зафіксували межові стани та рефлексують над пережитою травмою. Це зумовлює гостру потребу в ґрунтовному науковому осмисленні сучасного воєнного щоденника та розширенні кола студій, присвячених трансформації цього жанру.

Метою нашого дослідження є комплексний аналіз воєнних щоденників Галини Горицької «Війна: вогонь, вода і мідні труби. 2022 рік» (2023), «Життя P.S.» Валерії Бурлакової та «Псалми Любові» (2025) Любові Долик. Дослідження спрямоване на виявлення жанрових особливостей щоденникових текстів та надання їм характеристики, а також на інтеграцію концепту «жіночого щоденника» в загальний контекст сучасних літературознавчих студій.

Виклад основного матеріалу. Щоденник «Війна: вогонь, вода і мідні труби. 2022 рік» Г. Горицької присвячений початку повномасштабного вторгнення росії в Україну. Нотатки охоплюють часовий проміжок від 24 лютого 2022 року до 1 березня 2022 року – етап стрімкої ескалації, коли війська рф проривалися до Києва. Саме ті дні, а точніше тиждень, й стали критичною межею, що розділила життя суспільства на «до» і «після»: мільйони евакуювалася за кордон чи в порівняно безпечні західні регіони («Ай-ай…мені так страшно. Я увесь день плачу й молюся…» [17, с. 5]), а тисячі інших – стали на захист України й Г. Горицька – серед них: «Подумки я брудно вилаялася. Я вже знала, що нікуди не поїду з Києва і буду його захищати. Десь там, посеред тієї черги на заправку, народжувалася нова я. Жорстка, можливо, навіть жорстока» [17, с. 16]. Вона увійшла в бойову групу Отто-Алекса Маринеско-Скорцені, що провадила на Київщині партизанську діяльність. Й одночасно почала вести щоденник, записуючи події, аби не втратити їх із плином часу: «Людська пам'ять стирає з пам’яті неважливе. Хоча, в принципі, все стирає. І неважливе, і страхітливе, і неприємне…Тому я вирішила писати по гарячих слідах» [17, с. 19].

Оповідь авторки щоденника здебільшого зосереджена на бойових діях на Київщині та загалом по Україні; решта мікротем підпорядковані цій головній. За нотатками можна відстежити

основні події останнього тижня лютого: бої за Гостомель й загибель Героя України Валерія Чибінєєва (обороняв Донецький аеропорт і Авдіївку), часткову окупацію Київщини, військові операції групи Маринеско-Скорцені тощо. Окрему увагу приділено ситуації в самому Києві: прориву ворожих ДРГ у місто, формуванню загонів тероборони, патрулюванню вулиць, обстрілу «Епіцентру» на Оболоні та ін.

Г. Горицька веде щоденник сумлінно: нотатки з'являються постійно й розташовані у чіткій хронології. Кожен запис датований, а найважливіші події зафіксовані з точністю до дня й години. Цікавої трансформації зазнає наративна структура: за законами щоденникового жанру оповідь має бути суто суб'єктивною й вестися від першої особи. Однак у тексті «Війна: вогонь, вода і мідні труби. 2022 рік» голос авторки переплітається з монологами інших героїв – Отто-Алекса та кількох інших військовослужбовців. Таке багатоголосся (поліфонія) розширює межі традиційного щоденника, оскільки додає подіям об'єктивності та об'ємності. Записи Г. Горицької – часто уривчасті, мозаїчні та різні за обсягом: окрім сюжетних розповідей про бойові операції (детальні описи) у них є чимало фрагментарних авторських рефлексій (часто поодинокі речення-думки ніби незавершені спалахи) щодо війни загалом: міркувань про непідготовленість суспільства й армії до війни та роздумів про подальший її перебіг. Фіксує авторка й «незручні» моменти: скажімо, втечу військових з кордону замість бою, випадки «дружнього вогню» між бійцями ТРО та ЗСУ, а також непрофесійність командування (зокрема, історії про висадку на острів Зміїний). Вона наголошує на шкідливості тактики «заколисування» соціуму проханнями потерпіти ще два «тижні» чи розповідями про недолугого ворога замість підготовки до затяжної війни із сильним супротивником і правдиво нотує не лише події, а й власні страхи, сумніви та інші внутрішні переживання безпосередньо у миті їхньої появи. Оця дискретність її щоденникових записів створює відчуття рваного часу, де спокійні авторські роздуми раптово перериваються екшеном і своєю чергою викликає динамічне чергування ритму нарації: коливання між швидким і репортажним «зовнішнім» (обстріли чи розповідь про острів Зміїний) та уповільненим, філософським «внутрішнім» (страх, сумніви, неготовність суспільства усвідомити й сприйняти війну).

Щоденник В. Бурлакової «Життя P.S.» так само презентує воєнний досвід авторки, щоправда, він стосується першої фази російської агресії 2014–2022 (період АТО/ООС). Валерія, як і Г. Горицька, доброволець, яка боронила Україну на Донбасі. Та попри однаковий статус, війну авторки сприймають по-різному: для Горицької вона постає передовсім як динаміка дій та руху, як висока інтенсивність проживання моменту, де бойові операції тісно переплетені з ґрунтовним аналізом реальності «тут і зараз». Натомість для Бурлакової війна розгортається переважно у психологічному вимірі: у її щоденнику домінує занурення у внутрішній стан людини (зокрема, жінки) на війні, і всі події та рефлексії подані через цю призму. Відправною точкою для ведення щоденника стала загибель її коханого Анатолія Гаркавенка (позивний «Морячок»), який підірвався на міні під час виконання бойового завдання. Тож у записах Бурлакової відсутня детальна хроніка подій чи бойових операцій підрозділу, натомість увага закцентована на емоційній складовій війни та її впливі на людську душу й долі. Авторка не апелює до реципієнтів, не нарікає, не шукає розуміння, співчуття чи підтримки: її щоденник – це сповідь. Лєра чесно визнає, що сама обрала собі таку долю, бо пішовши добровільно на війну, тим самим погодилася на ризик смерті чи каліцтва; відверто описує трансформацію власного світогляду з абстрактного на особистісний, приміром, якщо раніше її уявлення про обов'язок боронити Батьківщину було загальним «хто як не я»?, то нині війна набула екзистенційного сприйняття: «двохсоті» й «трьохсоті» перестали бути сухою статистикою, натомість стали полеглими побратимами, чиїмось чоловіками, батьками чи коханими; зазначає про поділ у суспільстві – на тих, хто щоденно декларує в соцмережах показний патріотизм, однак усіляко уникає служби в АТО, і на тих, хто добровольцями пішов на фронт і жертовно віддав своє життя за Україну: є «люди, які ходять у кафе…» [18, с. 77], тоді, як у той самий час «…ми розморожуємо хліб на буржуйці» [18, с. 77].

Щоденник Бурлакової «Життя P.S.» так само має нетипову, гібридну структуру: це поєднання фронтових нотаток із листами до загиблого коханого. Окрім цього, усупереч одній з головних вимог щодо дотримання хронологічної послідовності викладу, авторка використовує принцип ретроспекції, тобто розгортає події у зворотному порядку: від фіналу (допровадження тіла загиблого коханого до його родини, знайомство з матір'ю «Морячка», поховання й досвід проживання втрати) через кульмінацію (загибель Анатолія через підрив на міні) до експозиції (знайомство, зав'язування стосунків, відмова від журналістської кар'єри на користь добровольчої служби). Така інверсивна наративна стратегія допомагає деталізувати події, що передували трагедії й вичерпно розкрити образи героїв. Формування щоденникового тексту способом post factum є свідомим вибором авторки, оскільки це дає змогу їй пережити повторно й переосмислити свій досвід, відновити присутність коханого в художньому вимірі та полегшити таким чином травматичний шок від втрати.

Гібридна природа щоденника Бурлакової зумовлює і темпоритм наратії оповідачки, в котрій динамічність чергується зі статикою. Свій текст авторка створювала в екстремальних умовах: олівцем у блокноті, на телефоні чи ноутбуці в госпіталі. Це надає йому особливої пульсації, де лаконічні й різкі речення в нотатках чергуються з розлогими, емоційними роздумами, а оскільки авторка свідомо вибудовує оповідь за принципом ретроспективної циклічності, то ритм уповільнюється в миті рефлексій над болем і пришвидшується під час опису нейтральних тем, скажімо, повсякдення на шахті «Бутівка». Така амплітуда коливання від документального лаконічного викладу воєнних реалій та інтимним і майже ліричним зверненням до коханого підкреслює психологічну напругу та нелінійність сприйняття часу на війні, а також свідчить про посттравматичну рефлексію нараторки.

Щоденник «Псалми Любові» Л. Долик репрезентує унікальний досвід цивільної людини, жінки, яка 24 лютого 2022 року раптово опинилася в іншій, воєнній реальності. Її тексти поєднують глибокий аналіз суспільно-політичного життя (фіксує новини, аналізує перебіг воєнних дій, документує воєнні злочини окупантів, як-от знищення музею Г. Сковороди у Харкові та ін.) з детальним описом буденного життя. Авторка ретельно простежує трансформацію буття тилового міста під тиском екзистенційних викликів та деструктивний вплив війни на соціум, завважує на контрастах між фронтом та порівняно спокійним побутом львівської родини, що створює особливу етичну напругу й відчуття крихкості мирного життя. Велика загальноукраїнська історія (геополітичні зміни, новини з фронту, події у місті) у «Псалмах Любові» подається через призму «малої історії» родини. Щоденник виконує тут подвійну функцію – інтелектуального та духовного опору, це авторський спосіб зберегти раціональне сприйняття світу, не впасти у відчай й не опустити рук. Тому авторка однаково докладно фіксує як події суспільно-політичного сегменту, так і приватні моменти життя власної сім'ї: вимішування тіста й випікання пасок, працю на землі, мальовничі пейзажі за вікном, бесіди з внуками тощо. Це зумовлює й молитовно-медитативний ритм тексту, на відміну від рваної пульсації фронтових щоденників Г. Горицької та В. Бурлакової. Кожен запис Долик – постає ще однією перемогою над хаосом, тому її наратив розгортається вивірено й розмірено, і це створює ефект стабільності у дестабілізованому світі. Окрім того, часті звертання до Бога та апеляція до жанру псалмів зумовлюють певну ритмічну повторюваність, а рефрени уповання на Бога, молитви та вдячності надають тексту ознак літургійності.

У своїх нотатках Л. Долик загалом дотримується канонів щоденникового жанру: фіксує подію щойно вона відбулася (тобто щойно «тут і зараз» у теперішньому часі), розташовує нотатки у хронологічній послідовності, але без попереднього планування, оповідь веде від першої особи, щиро й правдиво артикулюючи власні сумніви, страхи й неспокій. Разом із тим, у «Псалмах Любові» є поодинокі короткі ретроспективні вкраплення, переважно, це історії з життя родини, що стають для авторки додатковою емоційною підтримкою у часи воєнного лихоліття. І хоча такі ретроспективні екскурси порушує класичні щоденникові стандарти, саме вони свідчать про жанрову трансформацію щоденника.

Висновки. У часи суспільних змін документальні жанри стають особливо затребуваними. Тож не дивно, що за час російсько-української війни 2014–2025 рр. щоденник переживає період інтенсивної актуалізації. Для тисяч українців він став найзручнішим інструментом фіксації екстремального досвіду: від перебування на передовій чи в полоні до виживання в окупації чи в блокадних містах. Рефлексії цивільного населення в умовах воєнного стану інтерпретуються як межовий воєнний досвід, що за інтенсивністю переживань не поступається свідченням учасників бойових дій.

Жіночі щоденники привабливі для аналізу, по-перше, через те, що війну тут репрезентують авторки-військовички і пропонують альтернативну оптику війни, відмінну від традиційного «чоловічого» мілітарного канону (цим, до речі, розбивають гендерні стереотипи мілітарного дискурсу); по-друге, жінки частіше фокусуються не на стратегії боїв чи зброї, а на людині в епіцентрі війни: на її виживанні, збереженні людяності, етиці стосунків – це так зване свідчення зсередини, що дозволяє побачити «непарадний» бік збройних протистоянь.

Щоденник Г. Горицької «Війна: вогонь, вода та мідні труби. 2022 рік» та щоденник В. Бурлакової «Життя P.S.» репрезентують той вимір жіночого воєнного письма, де війна постає не лише зовнішньою загрозою, а безпосереднім простором існування. В обидвох виданнях засвідчено унікальну трансформацію – перехід від цивільної професії (Г. Горицька – письменниця, В. Бурлакова –журналістка) та життя до ролі активної учасниці бойових дій, і це докорінно змінює традиційну парадигму теми «жінка на війні»: нівелюються сексистські стереотипи сприйняття жінок-військовослужбиць, відсутній ефект «об'єктивації», коли жінка на фронті розглядалася б як інструмент задоволення сексуальних потреб чи специфічний «трофей», про що писала польська дослідниця Данута Домбровська. Сучасне українське суспільство демонструє якісне зміщення акцентів: воно фактично відмовилося від стигматизації жіночої участі у війні (як це було, приміром, у романі С. Алексієвич «Цинкові хлопчики»). Замість засудження з'являється визнання суб'єктності жінки-бійчині, чий досвід артикулюється не як прикре відхилення, а як свідомий вибір. Саме цей принципово новий рівень самоусвідомлення й стає смисловою домінантою жіночих воєнних щоденників Г. Горицької та В. Бурлакової. Зокрема, для Г. Горицької щоденник постає формою репортажної фіксації подій 2022 року крізь призму волонтерського та мілітарного досвіду, для В. Бурлакової – це інтимний діалог із загиблим коханим, де війна нерозривно переплітається із екзистенційною трагедією втрати. Попри відмінності в емоційних акцентах, обидва еґо-документи характеризуються дискретним «рваним» ритмом та особливою сповідальністю. Це засвідчує нову естетику жіночого воєнного щоденника – без пафосу, проте позначеного документальною точністю та психологізмом.

На противагу динамічному ритму фронтових нотаток Г. Горицької та В. Бурлакової з їхнім утвердженням жіночої суб'єктності в мілітарному просторі, де слово стає переконливим документальним свідченням, «Псалми Любові» Л.Долик репрезентують іншу грань жіночого досвіду. Це рефлексія цивільної людини в тилу, яка проте перебуває під постійним тиском воєнної дійсності, що й формує її поведінку в новій реальності. Щоденник цієї авторки – етичний опір людини, яка через побутові ритуали й молитву оберігає внутрішній світ від руйнації, її наратив характеризується молитовно-медитативним темпоритмом та зосередженістю на «малій історії».

Таким чином щоденники Г. Горицької, В. Бурлакової та Л. Долик стають не лише хронікою воєнного часу, а й перетворюються на ефективну стратегію екзистенційного опору та виживання в часи воєнного лихоліття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Głowiński M. Powieść a dziennik intymny w tegoż : Prace wybrane. Kraków, 1997. T. 2 : Narracje literackie i nieliterackie, pp. 65–84.

2. Gołaszewska M. Poetyka factu : Szkic o pogranicza estetyki i teorii literatury. Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańs k; Lódź : Zakład Narodowy imienia Ossolińskich ; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1984. 68 s.

3. Мережинська Г. Деякі підсумки вивчення мемуарно-автобіографічної прози. *Радянське літературознавство*. 1986. № 10. С. 43–50.

4. Радзієвська Т. Щоденник як різновид комунікативної діяльності. *Текст як засіб комунікації*. Київ : АН НАНУ, 1993. С. 145–178.

5. Бовсунівська Т. Теорія літературних жанрів. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2009. 519 с.

6. Галич О. Українська документалістика на зламі тисячоліть : специфіка, ґенеза, перспективи : монографія. Луганськ : Знання, 2001. 246 с.

7. Черкашина Т. Мемуарно-автобіографічна проза ХХ століття : українська візія : [монографія] / за наук. ред. О.А. Галича. Харків : Факт, 2014. 380 с.

8. Танчин К. Щоденник як форма самовираження письменника : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.01.06. Тернопіль, 2005. 20 с.

9. Варикаша М. Література non-fiction : поміж фактом і фікцією. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Вип. XXIII. Ч. 3. С. 28–39.

10. Ільків А. Жанр щоденника в українській літературі ІІ половини ХХ – початку ХХІ століть : дис. … канд. філол. наук : 10.01.01. Івано-Франківськ, 2008. С. 5–125.

11. Горячок І. Жанр щоденника у польській літературі. [Ел. ресурс]. Режим доступу: http://elar.khmnu.edu.ua/bitstream/123456789/13457/1/%D0%93%D0%BE%D1%80%D1%8F%D1%87%D0%BE%D0%BA_%D0%86_%D0%9A%D0%A0%D0%A4%D0%9F%D0%9F%D0%BC%D0%B7-21.pdf (дата звернення: 07.03.26).

12. Грудка О. Від напівпублічних щоденників до соціальних мереж : історія та трансформація персонального письма. *Культура України*. 2023. Вип. 80. https://doi.org/10.31516/2410-5325.080.04

13. Герасименко Н., Кулінська Я. Біографічний наратив у сучасному жіночому щоденнику. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. *Серія «Філологія. Журналістика».* 2025. Том 36 (75). № 3. С. 49–55. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.2/08

14. Герасименко Н., Кулінська Я. Жіночий воєнний щоденник : проблематика, жанрові особливості. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2024. Вип. 33. Т. 2. С. 159–165. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.33.2.28

15. Герасименко Н., Кулінська Я. Нонфікшн у сучасному жіночому щоденнику як ознака сьогодення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.* Одеса, 2024. Випуск 66. С.187–191. DOI: https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.66.41

16. Щоденник. *Літературознавча енциклопедія* : у двох томах / авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія». 2007. Т. 2. С. 592–593.

17. Горицька Г. Війна : вогонь, вода і мідні труби. 2022 рік. Харків : Фоліо, 2023. 318 с.

18. Бурлакова В. Життя P.S. Київ : Видавництво «Софія –А», 2018. 207 с.

19. Долик Л. Псалми любові. Тернопіль : Джура, 2025. 352 с.

Дата першого надходження статті до видання: 27.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 821.161.2-3.09Тютюнник
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-15

ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПІДТЕКСТУ В ОПОВІДАННЯХ ГР. ТЮТЮННИКА (НА МАТЕРІАЛІ «ТРИ ЗОЗУЛІ З ПОКЛОНОМ»)

MEANS OF CREATING PSYCHOLOGICAL SUBTEXT IN THE SHORT STORIES BY HRYHIR TIUTIUNNYK (BASED ON "THREE CUCKOOS WITH A BOW")

Голуб В. А.,
orcid.org/0009-0009-9863-5066
аспірант кафедри української філології та журналістики
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

У статті здійснено комплексний аналіз феномену підтексту як ключової естетичної категорії художнього твору з опертям на здобутки герменевтики та рецептивної естетики. Підтекст осмислено як структурований смисловий потенціал тексту, що реалізується через систему імпліцитних сигналів і актуалізується в процесі інтерпретаційної діяльності читача. Наголошено на системному характері поетики, у межах якої композиційні, мовні, сюжетні та семіотичні елементи формують цілісну модель генерування прихованих сенсів.

Матеріалом аналізу обрано новелу Гр. Тютюнника «Три зозулі з поклоном», що розглядається як зразок психологічної прози з високим рівнем імпліцитності. Доведено, що лаконізм стилю, принцип «айсберга», функціональність художньої деталі, паузи, мовчання та інтонаційні зсуви виступають генераторами психологічного підтексту. Особливу увагу приділено символіці заголовка-коду, ролі епіграфа, композиційній рамці (теперішнє – минуле – лист – теперішнє), а також деконструкції традиційного любовного трикутника через його гуманістичне, духовне перепрочитання. Хронологічні натяки, побутові й історичні деталі працюють на підтекстову реконструкцію травматичного часу репресій, що змінює тип прочитання любовної історії: з приватної колізії вона підноситься до екзистенційно-етичного рівня.

Проаналізовано образи Марфи, Софії та Михайла як носіїв різних вимірів «любові всевишньої», акцентовано на етичній делікатності персонажів і їх внутрішній боротьбі. Окремо розглянуто останній лист Михайла як кульмінаційний вузол імпліцитності, де експліцитна буденність поєднується з підтекстовою прощальністю та екзистенційною напругою.

Зроблено висновок, що підтекст новели формується через узгоджену взаємодію поетикальних підсистем і реалізується у співтворчості автора й підготовленого реципієнта, який реконструює феноменологічний сенс любові як духовної відповідальності та моральної чистоти.

Ключові слова: імпліцитність, психологічний підтекст, герменевтика, рецептивна естетика, мікроаналіз, художня деталь, наративна стратегія, символ-код, любовний трикутник, екзистенційний вимір любові.

The paper provides a comprehensive analysis of the phenomenon of subtext as a key aesthetic category of a literary work, drawing on the achievements of hermeneutics and reception aesthetics. Subtext is interpreted as a structured semantic potential of the text, realized through a system of implicit signals and actualized in the process of the reader's interpretive activity. Emphasis is placed on the systemic nature of poetics, within which compositional, linguistic, plot-related, and semiotic elements form an integral model for generating hidden meanings.

The short story «Three Cuckoos with a Bow» by Hr. Tiutiunnyk is chosen as the material for analysis and is examined as an example of psychological prose characterized by a high degree of artistic compression and implicitness. It is argued that stylistic laconicism, the "iceberg principle," the functionality of artistic detail, pauses, silence, and intonational shifts serve as generators of psychological subtext. Particular attention is paid to the symbolism of the

© Голуб В. А., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

title-code, the role of the epigraph, the compositional frame (present – past – letter – present), and the deconstruction of the traditional love triangle through its humanistic and spiritual reinterpretation. Chronological allusions, everyday and historical details contribute to a subtextual reconstruction of the traumatic era of repression, which transforms the way the love story is interpreted: from a private conflict, it rises to an existential and ethical level.

The images of Marfa, Sofia, and Mykhailo are analyzed as embodiments of different dimensions of «supreme love», with an emphasis on the ethical delicacy of the characters and their inner struggle. Special consideration is given to Mykhailo's final letter as the culminating node of implicitness, where explicit everyday narration is combined with subtextual farewell intonation and existential tension. It is concluded that the subtext of the novella is formed through the coordinated interaction of poetic subsystems and is realized in the co-creative collaboration between the author and the prepared reader, who reconstructs the phenomenological meaning of love as spiritual responsibility and moral purity.

Key words: implicitness, psychological subtext, hermeneutics, reception aesthetics, microanalysis, artistic detail, narrative strategy, symbol-code, love triangle, existential dimension of love.

Постановка проблеми. Теорія підтексту – проблема філософського загалом та естетичного зокрема поля наукових досліджень. Особливий внесок у вивчення цього феномену в контексті літературознавства здійснила герменевтика та рецептивна естетика. Опису цієї категорії присвячено багато наукових розвідок окреслених методологій, серед яких на особливу увагу заслуговують дослідження Г.-Ґ. Ґадамера [1], П. Рікера [2], У. Еко [3], Р. Інґардена [4]. Серед українських учених-літературознавців вирізняються праці В. Фащенка [5], Г. Клочека [6], М. Фоки [7], Т. Єщенко [8] та ін.

Ці розвідки дозволяють наблизитися до розуміння феномену підтексту художнього твору й обрати адекватний інструментарій для його розкодування в межах певного твору. Як зауважила М. Фока, «підтекст є одним з важливих системотвірних чинників, що генерує поетику авторського тексту. Уводячи в імпліцитний рівень додатковий сенс, який часто є визначальним (особливо якщо йдеться про високохудожні твори), письменник удається до спеціальних прийомів (засобів, способів), що формують смислову багатоплановість тексту» [7, с. 25]. Дослідниця додає, що «зрозуміти функцію цих прийомів – значить виявити приховану суть, осягнення якої вивільняє художню енергію та заряджає нею читача» [7, с. 25].

Тож підтекст у художньому творі – це смисловий рівень, який не проговорений автором безпосередньо, але структурно закладений у тексті в системі імпліцитних сигналів – особливої форми художньої семантики, яка виникає на перетині авторського наративу (інтенцій, того, що автор бажає повідомити), текстових маркерів (поетикальних прийомів) та інтерпретаційної діяльності читача. Іншими словами, імпліцитний смисл твору – це структурований потенціал смисловий потенціал тексту, який акумулюється і виражається поетикальними формами та прийомами.

Психологічна проза Гр. Тютюнника – «золотий стандарт» для дослідження способів вираження імпліцитних смислів, а його новели – це енциклопедія душевних порухів людини, її переживань, настроїв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В. Фащенко [5, с. 162–184] відзначав його естетику лаконізму та мистецтво натяку – базові маркери потужного підтексту. Проза Гр. Тютюнника – це взірець прояву гемінґвеївського принципу «айсберга»: фабула його творів малоінформативна, почасти, на перший погляд, банальна, бо весь інформаційний потенціал твору – це підтекст. До того ж учені зауважували значущість і вагомість психологічної деталі у творах митця. Г. Клочек сформулював концепцію художньої деталі як головного носія підтексту. Деталь, як зауважує дослідник, виконує функцію «пускового механізму» [6, с. 188], який активізує в уяві читача цілий пласт асоціацій. Роль художньої деталі у вираженні психологізму у творах Гр. Тютюнника стали предметом наукового дослідження Н. Тульчинської [9].

Важливими для розуміння способів вираження імпліцитних смислів є висновки В. Фащенка про прийоми психологізму, зокрема психології «мовчання» героїв Гр. Тютюнника [5, с. 168].

На думку вченого, підтекст у Гр. Тютюнника виникає внаслідок етичного вибору героя замовчувати свій біль, щоб не нашкодити ближньому [5, с. 172–174].

О. Міхальов [10] одним з перших зосередився на лінгво-стилістичному аспекті підтексту прози Гр. Тютюнника. Дослідник прийшов до висновку, що імпліцитність новелістики митця – це «передусім наслідок художньої компресії, коли за мінімальною кількістю слів стоїть максимальний обсяг естетичної інформації» [10, с. 35]. О. Міхальов проаналізував взаємозв'язок між ритмікою фрази та емоційним підтекстом і прийшов до висновку, що короткі речення в новелах Гр. Тютюнника створюють ефект інтонаційних пауз, які читач заповнює смислом, індивідуально акумульованим.

Такі дослідники, як Л. Мороз [11], С. Жила [12], Л. Кучер [13], вивчали символіку назви, притчовий характер твору і тему людської гідності в умовах тоталітарного режиму. А. Горбань [14] провела системний аналіз кодів новели «Три зозулі з поклоном», зокрема простежила їх функціонування і довела, що цей текст має «бездоганну з функціонального погляду структуру, яка відкрита, тобто передбачає різні способи структурування, відтак «літературна змодельованість» аж ніяк не суперечить «щемливій незакінченості», більше того, саме така структура уможливлює співтворчість і зумовлює варіативність рецепції» [14, с. 29]. У контексті екзистенціалізму новелу вивчали Н. Лисенко [15] та С. Черняк [16]. Підтекст новели був також предметом дослідження Н. Олійник [17]. М. Павлишин [18] провів порівняльний аналіз техніки «айсберга» Е. Гемінгвея і Гр. Тютюнника, порівнюючи лаконізм та функціональність імпліцитності як способу вираження психологізму твору.

Мета дослідження. Посилаючись на здобутки попередників, ставимо за мету розглянути композиційні, лексико-стилістичні, семіотичні генератори психологічного підтексту новели Гр. Тютюнника «Три зозулі з поклоном». Найбільш оптимальним способом її досягнення уважаємо застосування мікроаналізу, герменевтичних прийомів і рецептивну естетику.

Виклад основного матеріалу. Як зазначалося вище, лаконізм – один із базових принципів стилю Гр. Тютюнника. Його письмо – це вивірені фрази, слова і навіть паузи, що створюють психологічну напругу, акумулюють рецептивність тексту, змушуючи читача співтворити з автором. Досліджуючи феномен поетики літературного твору, Г. Клочек говорить про системність компонентів художнього твору [6, с. 30–31] як основного генератора смислів, вираження підтексту. Дослідник вирізняє композиційні, сюжетні, мовні елементи, що формують специфічні «підсистеми» художнього твору. Їхня узгодженість і формує підтекст твору, який реконструюється читачем.

Новела «Три зозулі з поклоном» – унікальний твір у плані діалектичного зв'язку всіх компонентів твору та генерації підтексту. Кожен елемент композиційної, зображально-виражальної, наративної підсистеми твору працює на створення ефекту відкриття феноменологічного сенсу поняття любові. Для цього автор обирає особливу наративну стратегію душевної розмови з читачем про те, що здається одночасно зрозумілим і непізнаним – про любов. Причому йдеться про екзистенційний вимір цього почуття, але піднесений він до рівня естетичного та етичного ідеалу.

Гр. Тютюнник будує наратив як розгадування загадки любові. Письменник використовує загадку-код у назві твору, спонукаючи читача протягом твору міркувати над таємницею «трьох зозуль». В. Азьомов назвав заголовок «супертекстом» і зауважив, що це «один із ключів до розуміння авторського задуму і осягнення надтекстового наповнення твору. Густина, прозорість і концентрація значень у назві часто визначає внутрішню місткість художнього тексту» [19, с. 36]. А. Горбань підкреслює функцію заголовка як первинної «незрозумілості», що вмикає герменевтичний механізм читання: читач мусить «дорозкодовувати» сенс назви через систему натяків, умовчань, мотивів [14].

Це фольклорно-архетипна формула, розкодувати яку може тільки читач, котрий добре обізнаний з українським фольклором, обрядовістю, ментальністю. Автор створює ефект очуд-

нення читача подаючи його як заголовок. І вдруге він згадує цей символ у листі Михайла з Сибіру («Соню, сходи до неї і скажи, що я послав їй, як співав на ярмарках Зінківський бандуристочка сліпий, послав три зозулі з поклоном» [20]) – вставному позасюжетному компоненті, який читач повинен розгадати (пояснити), виходячи із представленого автором сюжету.

У контексті твору цей символ набуває досить широкого, феноменологічного, прочитання. Науковці запропонували кілька варіантів потрактування цього символічного образу. В. Азьомов із смисловим кодом заголовку пов'язує ідею потрійного вибачення / потрійного прощення Михайла перед Марфою, переданого через дружину Софію, що підкреслює його щире каяття перед жінкою, яка була в нього закохана. Символіка числа три в цьому коді пояснюється автором як знак духовного завершення, повноти, синтезу, утвердження любові як найвищої форми проявлення духовного в людині. У контексті міфологічної та християнської символіки прочитує цей код і Н. Тульчинська [9]. Образ зозулі виявився в цьому коді для дослідників найбільшою загадкою, оскільки ця фраза хоч і побудована за фольклорним принципом, проте прямого й точного відтворення в народнопоетичній творчості немає. Імовірно, це авторський код, смислове наповнення якого формується тільки в процесі осмислення читачем сюжету, розуміння ним підтексту твору.

Гр. Тютюнник, очудневши читача заголовком-кодом, підсилює цей ефект і одночасно вказує на пізнавальну наративну стратегію свого твору епіграфом «Любові всевишній присвячується…». У такий спосіб формується загадка й вказується автором шлях до її розгадки, що створює в читача психологічну й інтелектуальну напругу, адже доведеться мати справу з духовним феноменом. Використовуючи дві форми оповіді (від імені сина і Софії), письменник посилює цей ефект. Син (у підтексті – читач) відкриває з розповіді матері таємницю «всевишньої любові», усвідомлює екзистенційно-духовний вимір цього почуття. У цій транспозиції *син – мати* кристалізується повчальний характер наративу. Проте він не нав'язується автором, а конструюється самим реципієнтом, який розкодовує психологічний підтекст розказаної Софією історії.

Цьому сприяє й хронологічна рамка оповіді: теперішнє – минуле – лист – теперішнє. Автор використовує оригінальний механізм психологізації оповіді, у якій не стільки інформує, скільки формує нове знання про «любов всевишню» через наростання емоційної напруги, пов'язаної із наростанням імпліцитності: історія про любов починається з питання матері про дивний погляд, яким на нього дивиться Марфа, і пейзажної деталі («молоденька сосна рівненькими рядочками на жовтому піску» [20]), а завершується кодом останнього листа Михайла й уже символічним виміром образу великої «татової сосни».

Наступний чинник підтексту – сюжетний компонент (банальний любовний трикутник), який у форматі наративу Гр. Тютюнника набуває небуденного виміру прочитання. У т. зв. трикутнику С. Карпмана [21] подібні драматичні деструктивні стосунки розвиваються між жертвою, переслідувачем і рятівником. Емоційним нервом цього трикутника є тривога, яка примушує двох зрадників включати в свої стосунки третього.

Гр. Тютюнник, слідуючи наративній стратегії очуднення читача, створює психологічний конфлікт у свідомості читача між традиційним трактуванням любовного трикутника і його гуманістичним, духовним перепрочитанням. Цей конфлікт формується якраз завдяки підтексту твору, який акумулюється завдяки деталям, лексиці, стилістиці оповіді, фігурам замовчування тощо.

У творі представлено дві часові площини: теперішнє і минуле. За окремими деталями читач може зрозуміти, що теперішнє – це приблизно 1960-ті рр. Друга часова площина (минуле як певний історичний період) теж має імпліцитний характер презентації. За окремими деталями («благенька вишивана сорочка й рясна спідничка над босими ногами» [20] на Марфі, згадка про молотарку, косаря, скиртування сіна) можемо припустити, що події відбуваються в українському селі, очевидно, передвоєнного часу. У своїй розповіді Софія згадує Ромни, куди вона

носила батькові передачу. Читач розуміє, що Михайла було заарештовано, що пізніше підтверджує його останній лист, у якому згадується «Сибір неісходима». Із цих деталей-натяків зрозуміло, що події відбуваються в тяжкий період репресій 1937-1938 років.

Таким чином історія любовного трикутника розгортається чи не в найтемніший період української історії. Бідність, тяжка праця, маховик репресій, який навіть близьких людей перетворював на ворогів, доносництво, додаймо – нещасливе подружнє життя дев'ятнадцятирічної Марфи, котра помилилася у виборі пари («Два годочки прожила з Карпом своїм і нажилася на сто» [20]) – фактори, які говорять про те, що людина в таких умовах перебуває у стані виживання, коли не йдеться про духовні цінності. Це момент випробування людської душі, перевірка, чого в ній більше – темного чи світлого. Автор актуалізує у свідомості читача традиційну любовну колізію, у якій є зрадники й жертва. Імпліцитно вона налаштовує читача на «прочитання» проявів низького «Я» людини, її егоцентризму й деструктивності вчинків, безодні людської душі, її порочності, ницості та внутрішньої пітьми, співчуття ображеним. Це передчуття підсилюється й історичним антуражем, на тлі якого розгортаються події.

Проте митець, аби створити образ піднесеного кохання, деконструює стереотип любовного трикутника, акцентуючи увагу на духовному вимірі буття своїх героїв. Марфа, Михайло і Софія вражають читача своїм благородством, аристократичністю духу, бережливим ставленням до переживань і душі іншої сторони цієї любовної драми.

Образ Марфи пронизаний ліричністю та драматичністю. Гр. Тютюнник романтизує образ Марфи. Автор створює іконічний образ жінки через деталі її портрету, історію її життя, опису її надзвичайної, майже містичної чутливості. У неї золоті коси, які колись сяяли проти сонця (деталь образу святенниці з ікони), вона маленька на зріст, у старому одязі. Чутливість натури, духовне світло цієї героїні відтворюється в портретній деталі: «сльози на очах, наче дві свічечки голубі» [20].

Емоції Марфи письменник не ідентифікує, віддає на розсуд читачеві. Психологічна колізія сцени з листом полягає в її щемливому драматизмі. Перше – це ворожіння Марфи на ромашці. Цей жест передає надію й безнадію героїні. Її кохання таємне й очевидне для сторонніх. Вона благородна страдниця, яка тішиться своїми почуттями, береже їх, як найцінніший скарб. Її кохання ніколи не вийде за межі її і Михайла духовного виміру, тому вона відчуває приреченість (ворожіння стає проявом цього почуття), але лист, як і погляд на дорослого сина обранця, є хвилинною розрадою.

Друге: психологічний жест («підхоплювалася йому [листоноші – уточнення наше] назустріч і питалася тихо, зазираючи знизу у його очі», «якщо поблизу немає людей, нескоро віддає йому листа, мліючи з ним на грудях, і шепоче, шепоче…» [20], цілує лист у зворотню адресу), звертання висловлене як прохання ласки («дядечку Левку»), лагідність тону («письомце», «од Мишка») і портретна деталь («сині Марфині очі запливають слізьми» [20]) виражають трагедію цієї жінки, глибину її почуттів, які вона змушена таїти в собі. Сцена Марфи з листом – це як оголення душі, вона сповнена щемливої інтимності й ніжності. Це розуміє поштар Левко, який увічливо відвертається, поки Марфа прикладає лист до грудей і веде духовний діалог з коханим. Фраза «Я ж нічого йому не зробила…» [20] звучить як самовиправдання Марфи: вона розуміє неприпустимість своїх почуттів, але й відмовитися від них не може.

Дружина Михайла зображена автором як благородна, мудра земна жінка. Почуття Марфи не були для неї таємницею, але прийняти їх, перебороти внутрішніх демонів їй нелегко. Гр. Тютюнник створює образ виснаженої життям, тяжкою працею і стражданнями жінки: вона «радіє і плаче», зустрічаючі сина, «підставляє мені для поцілунку сині губи» [20]. На питання сина, чому Марфа Яркова на нього так дивиться, вона «довго мовчить, потім зітхає і каже» [20]. Навіть через роки їй нелегко говорити про цей епізод історії подружнього життя. Проте вона знаходить у собі сили чесно, без очорнення суперниці, розповісти історію любові Марфи й Михайла.

Цей образ пронизаний драматизмом, який виникає на зрізі зображення боротьби людини зі своєю темною стороною душі. У зображенні Софії автор поєднує співчуття до Марфи, вияв дивовижної жіночої солідарності та банальних ревнощів. Про те, що Софія ревнувала Марфу говорить її зізнання: «Сама бачила й чула. Я теж-бо за нею слідком з роботи тікала. Отуди ярком, ярком – і до пошти. Дивлюсь, а вона вже на поріжку сидить, жде… Вона щораз перша вгадувала, коли тато обізветься» [20]. Щоправда, додає, що не сердилася на неї («У горі, сину, ні на кого серця немає. Саме горе» [20]). Низькі почуття поступилися великій силі страждання, яке об'єднало цих жінок. Гр. Тютюнник відтворює це в портретній деталі, яка формує психологічний підтекст: «**Очі мамині сухі**, голос **ані здригнеться**, і чую я за ним: спогади її не щемлять і не болять – **вони закам'яніли**» [20].

Софія бачила почуття Марфи до Михайла і по-жіночому їй співчувала. Розповідаючи про вечір, коли вони всі разом співали, героїня зізнається, що бачила, як Марфа люблячими очима («наче дві свічечки голубі») дивилася на її чоловіка: «Ти, Михайле, кажу, хоч би разочок на неї глянув. Бачиш, **як вона до тебе світиться**» [20]. У цих словах немає тіні ревнощів, бо вона була впевнена в чоловікові, у його вірності й благородстві, проте й Марфу як жінку, яка любить без надії, їй було жалко. Софія мала щастя подружнього життя, сина від коханого чоловіка, а от Марфа не мала ні щастя з чоловіком, ні дітей, тільки нерозділене кохання.

Благородство й моральна чистота – провідні риси образу Михайла. Він постає як вірний чоловік і відповідальний батько, високоморальна людина. У творі він присутній фізично тільки в зображенні сцени спільного виконання пісні. Автор підкреслює його особливу делікатність у ставленні до почуттів інших. Він, знаючи, що Марфа закохана в нього, жодним жестом не показує цього, не дає їй надії. Коли Марфа обертає до нього свої голубі очі, а «він затулить надбрів'я долонею і співає. Або до тебе в колиску всміхається та приколисує легенько» [20]. Свій жест він пояснює небажанням мучити людину. Михайло наділений витонченою делікатністю, яка дозволяє йому оберігати почуття і Марфи, і Софії. Його любов – це не прояв тілесного, пристрасть чи емоційний вибух, це духовна відповідальність за свої почуття, за переживання людини, яка його любить.

Його жест (погляд у колиску до сина і приколисування) – це делікатний знак Марфі, який говорить про його пріоритети, його цінності. Він не може вплинути на її серце, але він контролює прояв почуттів, подаючи їй такий знак. Колиска і дружина – це межа його духовного «Я». Зрадити їх – значить зрадити найцінніше.

Образ Михайла має імпліцитний характер, читач самостійно реконструює внутрішній світ з портретних деталей, жестів, листа. Так, автор дає через Софію коротку характеристику героя: «сокіл був, ставний такий, смуглий, очі так і печуть чорнющі! Гляне було – просто гляне і все, а в грудях і потерпне. Може, тому він рідко піднімав очі. Більше долонею їх прикриє і думає про щось» [20]. Саме ця деталь (очі) створює образ харизматичної людини, наділеної сильною волею, здатної впливати на інших, енергійної та внутрішньо глибокої, непересічної. Очі стали індикатором його духовних імпульсів і переживань. Мати оповідача-студента згадує, що після арешту очі чоловіка вже не пекли, а «тільки голубили – такі сумні. Дивиться ними – як з туману» [20]. Цей опис передає трагедію усвідомлення людиною своєї долі.

Окремий інформативний пласт – це лист Михайла з Сибіру. Він виконує кілька функцій формування підтексту: створює хронотоп оповіді (натякає на часи репресій), емоційний фон історії (трагічний дискурс, на тлі якого бачимо благородство простих людей), подає героя як жертву системи, відкриває таїни його натури, його характеру.

Його лист до Софії (останній лист) сповнений лагідності і приреченості, прийняття власної долі і турботи про найдорожчих. Експліцитно лист інформативний, буденний. Герой оповідає життя в засланні спокійно, буденно, іноді іронічно: голова посивіла – «подумав, може, то іній», «годують такою смачною юшкою, що і Карпо Ярков п'ятнадцять мисок умолотив би, ще й добавки попросив!», «вдяганка звичайна, селянам до неї не звикати» [20]. Проте в підтексті тон перетворюється на тривожний, прощальний.

Імпліцитно в читача він формує відчуття трагізму подій, коли людина стала жертвою системи, коли її життя нагло було зруйноване політичною системою. Михайло використовує лагідне звертання до дружини («Соню!», «моя єдина у світі Соню!»), сповнений ніжності спогад про сина («синок, мій колосок»). Вони стали його єдиним життєвим якорем, те, що в нелюдських умовах Сибіру, табірної повинності підтримує його, не дає втрати світла душі, очерствіти душею. Михайло пише, що його сусід молиться уві сні, а Бога не називає. Молитва – це інтимне звернення до духовної величини, мірила духовного «Я» людини. Бога не називає, бо його немає в душі, або повністю втрачена віра. У Михайла інше душевне світло, яке підтримує його, – Софія і колиска з сином: «Обіймаю тебе і несу на руках колиску з сином, доки житиму…» [20].

Згадка про Бога й про молитву, прощальна інтонація, згадка про іній на скронях, сни про роботу, сосну, річку, зізнання «ніколи нікому не казав неправди і зараз не скажу» [20] – тривожні знаки, які свідчать, що Михайло стоїть на порозі смерті. Тож прощальність формується не через слово «прощай», а через тональність оповіді, що створює психологічну напругу й трагічність сприйняття подій.

Особливого значення в цьому листі набуває згадка про Марфу. Це єдиний момент у творі, коли Михайло визнає її почуття, хоча й не називає їх. Згадка про жінку, яка була в нього закохана, – це одночасно і жест співчуття (Михайло розуміє глибину її почуттів, хоча прийняти їх не може), і моральне визнання її страждань (виникає резонанс із його болем), і духовне прощання з її нерозділеною любов'ю, і відпускання ще одного життєвого якоря. Передаючи через дружину «три зозулі з поклоном», Михайло просить Марфу відпустити любов до нього, прагне звільнити її від виснажливого і безнадійного почуття, болю. Це підтекстове прохання і до Марфи, і до Софії знайти сили жити без нього.

Тон листа спокійний, але це спокій надлюдський. Він передає трагедію людини, яка розуміє, що вмирає, дива не трапиться, його життя безнадійно втрачене, скалічене, але до останньої хвилини він дбає про тих, кого любить, хто є найціннішим у його житті. Недомовленість листа, награна іронічність, лагідність, акцент на тому, що було, а не на тому, що буде (відсутність планів), турбота про найближчих – знаки того, що герой перебуває за межею страху, внутрішньо він вже перейшов у площину пам'яті, змирився зі своєю долею.

Трагічний наратив листа формується підтекстово: він стає останнім містком між життям і переходом Михайла у світ пам'яті. Автор показує внутрішній світ Михайла, його характер тільки в цьому листі, адже в більшій частині тексту він присутній як спогад Софії, як біль Марфи, як знак-символ вічності (образ сосни), проявляється в рисах сина.

Висновки. Імпліцитний смисл новели Гр. Тютюнника «Три зозулі з поклоном» як «структурний потенціал» тексту акумулюється поетикальними фомами (деталлю, паузою, мовчанням, ритмікою фрази, композиційними рамками, символами, кодами) і «вивільняється» в процесі рецепції. Імпліцитність виникає не в одному прийомі, а в узгодженості підсистем (Г. Клочек) тексту: композиційної, наративної, мовної, семіотичної.

Смислова стратегія новели – це «розгадування загадки любові», що формує потужний імпліцитний рівень, адже автор залучає читача до розгадування коду епіграфа, коду назви твору, коду сюжету. Композиційна рамка (теперішнє – минуле – лист – теперішнє) стає інструментом наростання імпліцитності та психологічної напруги. Хронологічні натяки, побутові й історичні деталі працюють не стільки на «довідку», скільки на підтекстову реконструкцію травматичного часу репресій, що змінює тип прочитання любовної історії: з приватної колізії вона підноситься до екзистенційно-етичного рівня.

Новела демонструє деконструкцію стереотипного «любовного трикутника»: замість звичних для цієї моделі ревнощів, зради й приниження подано гуманістичне перепрочитання, де домінують делікатність, етична саморегуляція, співчуття й жіноча солідарність. Саме підтекст (умовчання, деталь, інтонація, погляд, жест) забезпечує цей зсув від «драми пристрастей» до «феноменології любові».

Психологічний підтекст локалізовано в системі деталей і невербальних знаків. Портретні, пейзажні, предметні деталі («сосна», «колиска», «лист»), мовчання й паузи, ритм коротких речень, інтонаційні «порожнини» створюють простір, який читач змушений «дозаповнювати» особистим досвідом та асоціативними рядами; звідси – висока підготовленість реципієнта як умова повноцінного прочитання. Останній лист Михайла окреслено як кульмінаційний вузол підтексту: експліцитна буденність та іронічність маскують прощальність, приреченість і межовий стан героя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гадамер Г.-Г. Істина і метод. Основи філософської герменевтики. К. : «Юніверс», 2000. Т. 1. 464 с.
2. Рікер П. Що таке текст? Пояснення і розуміння. Режим доступу : https://shron1.chtyvo.org.ua/Riceur_Paul/Scho_take_tekst_Poiasnennia_i_rozuminnia.pdf
3. Еко У. Lector in fabula. Роль читача, або Інтерпретаційне співробітництво у текстах наративу. Львів : Літопис, 2004. 304 с.
4. Інгарден Р. Про літературний твір. Львів : Літопис, 1996. 360 с.
5. Фащенко В. У глибинах людського буття : літ. студії. Одеса : Маяк, 2005. 639 с .
6. Клочек Г. Д. Енергія художнього слова : зб. статей. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2007. 448 с.
7. Фока М. В. Поетика підтексту в літературно-художніх системах Сходу і Заходу : дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.05. Київ, 2019. 448 с.
8. Єщенко Т. А. Феномен художнього тексту: комунікативний, семантичний і прагматичний аспекти : монографія. Львів : Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 2021. 470 с.
9. Тульчинська Н. М. Своєрідність художнього вираження психологізму у творчості Григора Тютюнника : дис. канд. філол. наук : 10.01.01. Дніпропетровськ, 2002. 215 с.
10. Міхільов О. Д. Проблема підтексту в новелістиці Григора Тютюнника. *Радянське літературознавство*. 1982. № 10. С. 34–41.
11. Мороз Л. З. «Любові всевишній...»: Про новелу «Три зозулі з поклоном» // Мороз Л. З. Григір Тютюнник: Нарис життя і творчості. Київ : Дніпро, 1991. С. 156–170.
12. Жила С. О. Новела «Три зозулі з поклоном» Григора Тютюнника: текстовий та контекстуальний аналіз. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2012. № 10. С. 28–34.
13. Кучер Л. Психологізм та символіка новели Гр. Тютюнника «Три зозулі з поклоном». *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2006. № 1. С. 18–21.
14. Горбань А. Функціонування кодів у художньому тексті («Три зозулі з поклоном» Григора Тютюнника). Літературознавчі студії. Житомир : ЖДУ, 2011. С. 28–40.
15. Лисенко Н. Система образів новели «Три зозулі з поклоном» крізь призму екзистенціалізму. *Українська мова і література в школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2004. № 3. С. 60–64.
16. Черняк С. Проблема кохання у новелі Григора Тютюнника «Три зозулі з поклоном». *Літературознавчі студії : збірник наукових праць*. Вінниця : Твори, 2023. Вип. 16. С. 174–182.
17. Олійник Н. Осягаючи підтекст: вивчення новели «Три зозулі з поклоном». *Дивослово*. 2005. № 5. С. 12–15.
18. Павлишин М. Тютюнник і Гемінгвей: стратегії лаконізму та підтексту в новелістиці // Павлишин М. Канон і іконостас : Літературно-критичні статті. Київ : Час, 1997. С. 180–195.
19. Азьомов В. Аналіз одного твору «Безсмертя любові визнаю…»: психологічний аналіз новели Григора Тютюнника «Три зозулі з поклоном». *Українська література в загальноосвітній школі*. 2014. № 11. С. 35–39.
20. Тютюнник Г. Три зозулі з поклоном. Режим доступу: https://onlyart.org.ua/tyutyunnyk-grygorij-try-zozuli-z-poklon/.
21. Stephen B. Karpman. Fairy Tales and Script Drama Analysis. Режим доступу : https://karpmandramatriangle.com/pdf/DramaTriangle.pdf

Дата першого надходження статті до видання: 16.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.111’373:[658.8:502
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-16

ЕКОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ФОРМУВАННЯ ГІПЕРО-ГІПОНІМІЧНИХ ВІДНОШЕНЬ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ЕКОМАРКЕТИНГУ

ENVIRONMENTAL DISCOURSE AS A CONTEXT FOR THE FORMATION OF HYPER-HYPONYMIC RELATIONSHIPS IN THE ENGLISH TERMINOLOGY SYSTEM OF ECO-MARKETING

Гордун С. М.,
orcid.org/0000-0002-2523-8301
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Калиновська І. М.,
orcid.org/0000-0002-3406-1456
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри прикладної лінгвістики
Волинського національного університету імені Лесі Українки

У статті досліджуються гіперо-гіпонімічні відношення англомовної терміносистеми екомаркетингу в контексті екологічного дискурсу як середовища їх формування та функціонування. Актуальність роботи зумовлена інтенсивним розвитком екологічного дискурсу, зростанням ролі екологічно орієнтованого маркетингу та необхідністю впорядкування терміносистеми екомаркетингу.

У процесі дослідження, було встановлено, що гіперо-гіпонімічні відношення є домінуючим типом парадигматичних зв’язків у досліджуваній терміносистемі. Ці відношення забезпечують побудову багаторівневих ієрархічних структур, у межах яких відбувається поступове звуження значення від узагальнених концептів до конкретних термінологічних одиниць. Також у статті виокремлено основні тематичні групи термінів екомаркетингу, а саме групи сталого розвитку, екологічної продукції та комунікаційних стратегій, у межах яких простежуються чіткі гіперо-гіпонімічні ряди. У згаданих тематичних групах гіпероніми виконують узагальнюючу функцію, тоді як гіпоніми забезпечують деталізацію та конкретизацію змісту понять. Особливу увагу також приділено взаємодії загальнонаукової та спеціалізованої лексики, що функціонує в межах екологічного дискурсу та сприяє формуванню складної термінологічної системи.

Результати дослідження підтверджують, що екологічний дискурс виступає ключовим чинником формування та розвитку гіперо-гіпонімічних відношень терміносистеми екомаркетингу, оскільки саме в його межах відбувається концептуалізація знань про довкілля, сталий розвиток і екологічно орієнтовану діяльність. Він забезпечує семантичне підґрунтя для встановлення ієрархічних зв’язків між поняттями та визначає напрями їх структуризації. Динамічний характер екологічного дискурсу зумовлює постійне поповнення терміносистеми екомаркетингу новими одиницями та ускладнення її ієрархічної структури.

Ключові слова: екологічний дискурс, екомаркетинг, гіперонім, гіпонім, сталий розвиток, терміносистема.

The article examines the hypernym-hyponym relations in the English language terminological system of eco-marketing in the context of ecological discourse as the environment in which they are formed and function. The relevance of this work stems from the rapid development of ecological discourse, the growing role of environmentally-oriented marketing, and the need to systematise the eco-marketing terminology system.

© Гордун С. М., Калиновська І. М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The study has revealed that the hypernym-hyponym relations are the dominant type of paradigmatic relations within the analysed terminological system. These relations enable the construction of multi-level hierarchical structures, in which there is a gradual narrowing of meaning from generalised concepts to specific terminological units. The article also identifies the main thematic groups of eco-marketing terms, namely the groups of sustainable development, eco-products and communication strategies, in which the clear hypernym-hyponym relations can be traced. In these thematic groups, hypernyms perform a generalising function, whilst hyponyms provide specification and semantic clarification to the meaning of the concepts. Particular attention is also paid to the interaction between general scientific and specialised vocabulary, which functions within the framework of ecological discourse and contributes to the formation of a complex terminological system.

The results of the research confirm that ecological discourse acts as a key factor in the formation and development of the hypernym-hyponym relations in the eco-marketing terminological system, as the knowledge about the environment, sustainable development and environmentally oriented activities is conceptualised within this discourse. It provides the semantic basis for establishing hierarchical relations among concepts and determines the directions of their structuring. The dynamic nature of ecological discourse leads to the constant addition of new terms to the eco-marketing terminological system and the increasing complexity of its hierarchical structure.

Key words: ecological discourse, eco-marketing, hypernym, hyponym, sustainable development, terminological system.

Постановка проблеми. Екологічний дискурс у сучасній лінгвістиці розглядається як різновид дискурсу, що відображає взаємодію людини з довкіллям і спрямований на осмислення глобальних екологічних проблем, які спричинені антропогенною діяльністю і створюють серйозні виклики для сталого розвитку. У межах критичного дискурс-аналізу екологічний дискурс трактується як соціально зумовлена комунікативна практика, яка формує та транслює певні цінності, ідеології та моделі поведінки [1; 2]. Він охоплює різні сфери суспільного життя, зокрема наукову, політичну, медійну та економічну, і характеризується високим ступенем термінологізації, що зумовлено необхідністю точного опису складних екологічних процесів і явищ.

З позицій когнітивної лінгвістики екологічний дискурс відображає процеси концептуалізації та категоризації знань про довкілля, формуючи відповідні мовні картини світу. У цьому контексті екомаркетинг постає як важлива складова екологічного дискурсу, оскільки саме через нього реалізується вплив на свідомість споживачів і формуються моделі екологічно відповідальної поведінки.

Терміносистема екомаркетингу поєднує ключові елементи маркетингу, екології, економіки та соціальних комунікацій, активно розвивається та демонструє складну ієрархічну організацію. Інтенсивне поповнення терміносистеми новими одиницями, пов'язаними з екологічною відповідальністю, «зеленими» технологіями та поведінкою споживачів, потребує їх системного лінгвістичного аналізу. У зв'язку з цим дослідження гіперо-гіпонімічних відношень англомовної терміносистеми екомаркетингу як частини екологічного дискурсу є актуальним напрямом сучасних лінгвістичних та термінознавчих студій, оскільки саме екологічний дискурс виступає середовищем, у якому формуються та функціонують гіперо-гіпонімічні відношення, які виконують системоутворюючу, когнітивну та комунікативну функції, забезпечуючи впорядкованість, і логічну структурованість спеціальної лексики. Вивчення цих відношень дозволяє глибше осмислити механізми структуризації терміносистеми екомаркетингу та її розвиток у сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвісти почали цікавитися дослідженням екологічного дискурсу, який сформувався на перетині лінгвістики та екології, лише наприкінці XX століття. Так, одним з перших лінгвістів, хто почав досліджувати взаємозв'язок мови та довкілля, зокрема роль мовних засобів у репрезентації екологічних проблем і їх осмисленні, був М. Холлідей. Саме він вводить поняття «мовної екології», яка передбачає аналіз мов і текстів з позиції їхньої екологічності та звертає увагу на здатність мови робити екологічні питання більш зрозумілими та наближеними до людини [3].

Також дослідженням лінгвістичних особливостей екологічного дискурсу цікавилася І. О. Розмаріца, яка визначає його як сукупність вербальних і невербальних засобів, спрямо-

ваних на репрезентацію знань про довкілля і вплив на громадську думку. Дослідниця підкреслює, що його функціонування зумовлюється як лінгвальними, так і екстралінгвальними чинниками, зокрема актуальністю екологічної тематики, зростанням суспільної уваги до проблем довкілля, формуванням екологічної діяльності як окремої сфери, активним розвитком термінології, а також використанням специфічних комунікативних стратегій і принципів екологічної та політичної коректності [4, с. 6].

Щодо проблеми гіперо-гіпонімічних відношень, то вона також широко досліджується у сучасній лінгвістиці, зокрема в межах семантики та термінознавства. У працях зарубіжних і вітчизняних учених (Дж. Лайонз [5], Л. Брінтон [6], Д. Круз [7], В. Фромкін [8], С. Вовчанська [9], М. Теплової [10]) гіпонімія розглядається як базовий тип семантичних відношень, що формує лексичні поля та забезпечує структурованість словникового складу мови.

Сучасні дослідження підтверджують, що гіперо-гіпонімічні відношення лежать в основі побудови лексичних таксономій і семантичних мереж [11]. Вони широко застосовуються також у комп'ютерній лінгвістиці (наприклад, у WordNet), де забезпечують організацію знань і автоматичну обробку мовних даних. Окрім того, гіперо-гіпонімічні відношення використовуються при створенні різних словників, оскільки визначення слова найчастіше формулюється через родо-видові відмінності. Також у сучасних наукових розвідках підкреслюється, що гіпонімія є універсальним механізмом категоризації знань, який дозволяє структурувати терміносистему будь-якої галузі [12].

Попри значний інтерес науковців до проблем екологічного дискурсу, питання формування гіперо-гіпонімічних відношень в англомовній терміносистемі екомаркетингу в межах екологічного дискурсу залишаються не дослідженими та потребують комплексного й системного аналізу.

Мета дослідження. Метою статті є аналіз гіперо-гіпонімічних відношень в англомовній терміносистемі екомаркетингу як складника екологічного дискурсу, виявлення їхніх структурних особливостей, а також визначення ролі екологічного дискурсу як середовища формування та розвитку ієрархічних зв'язків у межах цієї терміносистеми. Матеріалом дослідження слугують 1005 англомовних термінів екомаркетингу.

Виклад основного матеріалу. Екологічний дискурс є частиною природної мови і його терміни функціонують за усіма мовними правилами, характерними для її словникового склад. Так, терміни терміносистеми екомаркетингу вступають у різноманітні парадигматичні відношення, зокрема синонімічні, антонімічні, полісемічні, омонімічні та гіперо-гіпонімічні. Саме ці відношення забезпечують системність і впорядкованість терміносистеми як цілісної структури [13].

Термін гіпонімія був уведений в сучасну лінгвістику Дж. Лайонзом, який вважав, що гіпонімія належить до фундаментальних парадигматичних смислових відношень, що лежать в основі організації словникового складу мови. Саме Дж. Лайонз дав одне з класичних визначень цього явища у своїй праці «Семантика». Так, він визначає гіпонімію як семантичне відношення включення, за якого значення одного слова входить до значення іншого, більш загального слова. Іншими словами, якщо значення одного лексичного елемента повністю охоплюється значенням іншого, то перший є гіпонімом, а другий – гіперонімом. [5, с. 478].

Такі відношення всередині лексико-семантичного поля, подібно до синонімії, ґрунтуються на принципі семантичної подібності. Саме тому їх інколи називають квазісинонімами. Однак у випадку гіперо-гіпонімії визначальним є не просто схожість, а належність одиниць до одного класу денотатів [14]. На відміну від синонімії, встановлення зв'язку типу «гіперонім – гіпонім» не передбачає взаємозамінності одиниць, а спрямоване на виявлення ієрархічних зв'язків, що відображають включення одного денотата до ширшого класу [7, с. 108]. Наприклад, *The company invests in solar energy*. – *The company invests in clean energy.* У цьому випадку зворотна заміна є обмеженою, оскільки гіперонім *clean energy* є ширшим поняттям і охоплює ще й інші види енергії такі, як *wind energy, biomass energy*, тоді як значення гіпоніма *solar energy* є набагато вужчим.

Сучасні лінгвісти приділяють значну увагу вивченню гіперонімії, оскільки гіперо-гіпонімічні відношення визначають місце терміна в системі понять і дають змогу спрогнозувати появу нових термінів у межах терміносистеми. Зауважимо, що на відміну від синонімії та антонімії, гіперо-гіпонімічні зв'язки охоплюють значно більший відсоток лексики, і фактично пронизують усю терміносистему. Так, в досліджуваній терміносистемі екомаркетингу 253 терміни (25%) вступають у синонімічні відношення, лиш 93 терміни (9%) – в антонімічні відношення [13], тоді як відсоток термінів, які є частиною гіперо-гіпонімічної ієрарзії становить 85%.

Переважання родо-видових відношень у лексико-семантичній системі зумовлює домінування інклюзивних опозицій, у межах яких протиставляються немаркований (слабкий) і маркований (сильний) компоненти [15, с. 269]. Наприклад, у терміносистемі екомаркетингу гіперонім *green marketing,* який є немаркованим компонентом, підпорядковує низку маркованих – гіпонімів: *eco-labeling, green branding, environmental advertising*.

Гіперонім і гіпонім також протиставляються за наявністю або відсутністю певних семантичних ознак і формують опозиційні відношення. Окрім того, гіперо-гіпонімічні зв'язки мають транзитивний характер: якщо один термін підпорядковується іншому, а той – ще ширшому, то між першим і третім також встановлюється опосередкований зв'язок [16, с. 94]. Наприклад, термін *energy* виступає гіперонімом для *renewable energy*, який, у свою чергу, є гіперонімом для *biomass energy*; відповідно, *energy* є непрямим гіперонімом щодо останнього.

Окрім відношень підпорядкування, у межах гіперо-гіпонімічних структур функціонують і відношення рівноправності між одиницями одного рівня. Такі терміни, що належать до одного гіпероніма, розглядаються як еквоніми, або согіпонімамі, і відрізняються між собою за диференційними семантичними ознаками [10, с. 73]. Наприклад, у межах гіпероніма *environmental pollution* еквонімами виступають *air pollution, chemical pollution, groundwater pollution, biological pollution*, які об'єднані спільною семантикою екологічності, але різняться за конкретними характеристиками.

Загалом у межах терміносистеми екомаркетингу можна виділити кілька основних тематичних груп, а саме:

1) сталий розвиток (*sustainable development, circular economy, carbon neutrality*);

2) екологічна продукція (orga*nic products, biodegradable packaging, eco-friendly goods*);

3) комунікаційні стратегії (*green advertising, ethical branding, corporate social responsibility*).

Кожна з цих груп має власну внутрішню ієрархічну організацію, де гіпероніми виконують функцію узагальнення, а гіпоніми – деталізації.

Так, у першій групі базові поняття формують ядро ієрархії і репрезентують глобальні екологічно-економічні концепти, що об'єднують низку підпорядкованих термінів, які конкретизують окремі механізми їх реалізації. Наприклад, гіперонім sustainable development охоплює такі гіпоніми, як carbon neutrality, emissions reduction, energy efficiency, renewable energy. У свою чергу, термін renewable energy деталізується через biomass energy, green energy, clean energy.

У другій групі ієрархія вибудовується навколо гіпероніма *eco-friendly product*, який диференціюється за матеріалом, технологією виробництва, ступенем екологічності та функціональними характеристиками: biodegradable packaging, compostable product, recyclable material, eco-labeled product.

Особливо показовою є група комунікаційних стратегій, у якій гіперо-гіпонімічні відношення відображають різні рівні реалізації маркетингової діяльності – від загальних принципів екологічно орієнтованого брендингу до конкретних інструментів комунікації, рекламних практик і моделей взаємодії зі споживачем. Так, green marketing виступає гіперонімом для таких термінів, як green advertising, green branding, green promotion, green marketing strategy. Термін green advertising конкретизується через eco advertising, environmental message, green campaign, a corporate social responsibility включає environmental responsibility, ethical consumerism, green business practices.

Таким чином, бачимо, що в ієрархічній структурі усіх тематичних груп відбувається поступове звуження значення від загальних концептів до конкретних термінологічних одиниць. Така організація не лише забезпечує системність терміносистеми екомаркетингу, а й відображає когнітивні процеси категоризації знань у цій галузі, сприяючи точності професійної комунікації.

Визначення ролі екологічного дискурсу як середовища формування гіперо-гіпонімічних відношень дозволяє розглядати терміносистему екомаркетингу не ізольовано, а в широкому комунікативному та когнітивному контексті. Саме в межах екологічного дискурсу відбувається концептуалізація знань про довкілля, сталий розвиток і взаємодію людини з природою, що зумовлює появу та структуризацію відповідних термінів [17]. Екологічний дискурс задає семантичні рамки, у межах яких формуються родо-видові зв'язки між поняттями.

Зокрема, ключові концепти екологічного дискурсу, такі як *environmental protection, resource management*, виступають гіперонімами терміносистеми екомаркетингу і об'єднують численні підпорядковані терміни, які деталізують окремі аспекти екологічної діяльності. Наприклад, у межах концепту *environmental protection* формуються такі гіпоніми, як *pollution control, waste management, biodiversity conservation*, які відображають різні напрями практичної реалізації екологічної політики. У свою чергу, кожен із цих термінів може виступати гіперонімом для ще більш вузьких понять, що свідчить про багаторівневий характер ієрархічних структур досліджуваної терміносистеми.

Крім того, важливою ознакою терміносистеми екомаркетингу є тісна взаємодія із загальнонауковою лексикою та термінами інших галузей знань. Багато ключових екологічних термінів функціонують одночасно у кількох наукових дискурсах, зберігаючи при цьому свою ієрархічну організацію. Наприклад, один з ключових термінів екологічного дискурсу *sustainability* виступає гіперонімом не лише у сфері екомаркетингу, а й у ширшому екологічному та економічному контекстах, об'єднуючи такі гіпоніми, як *environmental sustainability, corporate sustainability, sustainable consumption, sustainable production*. У межах екомаркетингової терміносистеми ці поняття додатково конкретизуються через такі терміни, як *green marketing, ethical consumerism, eco-consumption*, що відображають практичну реалізацію принципів сталого розвитку.

Екологічний дискурс також впливає на динаміку розвитку гіперо-гіпонімічних відношень терміносистеми екомаркетингу, оскільки він постійно реагує на нові соціальні запити, технологічні інновації та зміни у сфері екологічної політики. У результаті цього відбувається розширення вже існуючих термінологічних рядів і поява нових гіпонімів, які інтегруються в усталені структури. Наприклад, розвиток практик відповідального споживання сприяє деталізації поняття *sustainable consumption* через такі терміни, як *ethical purchasing, green consumption, eco-conscious buying*. У межах гіпероніма *green product* формуються нові конкретизації, серед яких *eco-friendly cleaning product, energy-efficient appliance, eco-safe product, environmentally sustainable product.* Ці терміни відображають різні аспекти екологічності товарів, зокрема їхню безпечність для довкілля, енергоефективність, відповідність стандартам сталого розвитку та мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище. У свою чергу, подальша деталізація відбувається через ще вужчі підкатегорії, наприклад, *energy-efficient light bulb* або *environmentally safe detergents*, що ще раз доводить той факт, що гіперо-гіпонімічна організація терміносистеми екомаркетингу має багаторівневий характер.

Висновки. Англомовна терміносистема екомаркетингу формується та функціонує в межах екологічного дискурсу, який виступає ключовим середовищем її розвитку. Саме екологічний дискурс забезпечує концептуальну основу для виникнення та інтерпретації термінів, пов'язаних із взаємодією людини з довкіллям. Він окреслює семантичні рамки, у яких формуються гіперо-гіпонімічні відношення, які дозволяють впорядкувати значний обсяг спеціальної лексики та забезпечити її логічну організацію. Так, кількісний аналіз засвідчив, що переважна більшість термінів (близько 85%) входить до гіперо-гіпонімічних відношень, що підтверджує їх домінуючу роль у структурі досліджуваної терміносистеми. Такі відношення реалізуються

у вигляді ієрархічних структур, що формуються в межах основних тематичних груп, зокрема сталого розвитку, екологічної продукції та комунікаційних стратегій.

Екологічний дискурс не лише забезпечує функціонування терміносистеми екомаркетингу, а й активно впливає на її динаміку. Розвиток екологічної політики, технологій та споживчих практик зумовлює постійне поповнення термінології новими одиницями, які інтегруються в існуючі гіперо-гіпонімічні структури або формують нові підрівні. Це спричиняє ускладнення ієрархічних зв'язків та розширення терміносистеми.

Отже, екологічний дискурс виступає визначальним чинником формування, організації та розвитку гіперо-гіпонімічних відношень в англомовній терміносистемі екомаркетингу. Він забезпечує когнітивну, системоутворюючу та комунікативну функції, сприяючи впорядкованості термінології та ефективності професійної комунікації. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні інших типів парадигматичних відношень (метонімії, омонімії тощо) у межах екологічного дискурсу та їх взаємодії у процесі формування сучасної термінології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Van Dijk T. A. Discourse and Power. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan. 2008. https://doi.org/10.1007/978-1-137-07299-3

2. Fairclough N. Discourse and Social Change. Cambridge: Polity Press, 1995. 259 p.

3. Halliday M. A. K. Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning. London : Arnold, 1998.

4. Розмаріца І. О. Лінгвокогнітивні особливості комунікації у сфері екології (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.04 – Германські мови. Київ, 2004. 20 с.

5. Lyons J. Semantics. Cambridge: Cambridge University Press, 1977. 384 p.

6. Brinton L. J. The Structure of Modern English: A Linguistic Introduction. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2000. 112 p.

7. Cruse D. A. Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics. Oxford: Oxford University Press, 2011. 497 p.

8. Fromkin V., Robert R. Introduction to Language. Fort Worth: Harcourt Brace College Publishers, 2013. 624 p.

9. Вовчанська С. І. Гіперо-гіпонімічні відношення у термінології маркетингу сучасної німецької мови. *Вісник ХНУ*. 2013. № 1072. С. 105–109

10. Теплова М. В. Гіперонімія в англійській термінології комплексу наукових екологічних знань. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Сер.: Філологія. 2014. № 11, Том 2. С. 72–74.

11. Liang J., Zhang Y., Xiao Y., Wang H., Wang W., Zhu P. On the Transitivity of Hypernym-Hyponym Relations in Data-Driven Lexical Taxonomies. *Proceedings of the AAAI Conference on Artificial Intelligence*. 2017. 31 (1). https://doi.org/10.1609/aaai.v31i1.10675

12. Jumaeva N. Exploring Hyponyms: Taxonomic Structure and Semantic Features. *Texas Journal of Philology, Culture and History.* 2024. 28. Pp. 8–10. https://doi.org/10.62480/tjpch.2024.vol28.pp8-10

13. Гордун С.М. Терміносистема екомаркетингу: структурно-семантичні та функціональні параметри (на матеріалі англомовної публіцистики) : дис. … канд. філол. наук : 10.02.04. Луцьк – Запоріжжя, 2020. 295 с.

14. Асмукович І. В. Гіперо-гіпонімія в авіаційній терміносистемі англійської мови. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. праць.* Київ : Київськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2011. № 20. С. 10–17.

15. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. К. : Академія, 2006. 464 с.

16. Stede M. The hyperonym problem revisited : Conceptual and lexical hierarchies in language generation. *Association for Computational Linguistics*. 2000. Pp. 93–99.

17. Коваленко А. М., Топиліна В. Б. Сучасний номінативний простір англомовного екологічного дискурсу. *Trends in the development of philological education in the era of digitalization: European and national contexts*: Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. С. 322–344.

Дата першого надходження статті до видання: 27.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 821.581-31.09:82.0-94:141.82
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-17

КАРНАВАЛІЗОВАНИЙ СВІТ РОМАНУ МА ЦЗЯНЯ «КИТАЙСЬКА МРІЯ»: ДЕКОНСТРУКЦІЯ ІДЕОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

THE CARNIVALESQUE WORLD IN MA JIAN'S NOVEL "THE CHINA DREAM" : DECONSTRUCTION OF IDEOLOGICAL DISCOURSE

Дашкієв Я. С.,
orcid.org/0009-0003-6175-5773
магістр
кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ісаєва Н. С.,
orcid.org/0000-0002-8458-4650
доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті здійснено аналіз роману відомого китайського письменника-дисидента Ма Цзяня «Китайська мрія» (2018) в аспекті карнавальної поетики та специфіки художньої деструкції політичних ідеологем. Актуальність дослідження зумовлене проблематикою текстів Ма Цзяня, який порушує питання пам'яті, історичної травми, ідеологічного утопізму, тоталітарного реваншу, які упродовж останніх десятиліть залишаються в центрі уваги світової гуманітаристики. Мета роботи полягає у виявленні особливостей деконструкції ідеологічного дискурсу сучасного Китаю в романі Ма Цзяня «Китайська мрія» шляхом аналізу художніх прийомів моделювання карнавального світу. Основна увага приділяється образу головного героя, партійного бюрократа Ма Даоде, чия моральна розбещеність та внутрішня порожнеча слугують засобом викриття ерозії сучасного бюрократичного середовища. У дослідженні детально проаналізовано сценографію нічного клубу «Хунвейбін», де сакральні символи Культурної революції поєднуються з простором комерціалізованої тілесності. Таке зіткнення високого ідеологічного міфу з низькою реальністю визначається як прояв гротескної поетики, що створює ефект «тривожної єдності» несумісних елементів.

На основі теорій Ж. Дерріди та М. Голквіста доведено, що Ма Цзянь використовує карнавальну інверсію та пародіювання для деконструкції усталених ієрархій та бінарних опозицій. З допомогою кітчевого цитування та гротескної поетики авторитетний політичний дискурс редукується до рівня симулякрів, позбавлених первісного етичного змісту. Також приділено увагу аналізу композиції вибраного розділу, побудованій за принципом монтажу фрагментів реальності, спогадів та потоку свідомості, що підсилює відчуття гротескного марення. Окремо розглянуто роль історичних алюзій та іронії як механізму семантичного подвоєння, що пов'язує минулий досвід із сучасною політичною реальністю. У висновках підкреслюється, що твір постає як форма художнього спротиву нав'язаній державою «амнезії», наголошуючи на важливості віднайдення історичної правди для подолання колективних травм.

Ключові слова: китайська література, китайська мрія, Ма Цзянь, пам'ять, гротеск, карнавал, пародія.

© Дашкієв Я. С., Ісаєва Н. С., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The article presents an analysis of the novel China Dream (2018) by the prominent Chinese dissident writer Ma Jian, focusing on the carnivalesque poetics and the specific features of the artistic deconstruction of political ideologemes. The relevance of the study is determined by the thematic concerns of Ma Jian's work, which addresses issues of memory, historical trauma, ideological utopianism, and totalitarian resurgence–topics that have remained at the center of global humanities discourse in recent decades.

The aim of the research is to identify the peculiarities of the deconstruction of contemporary Chinese ideological discourse in Ma Jian's novel China Dream through an analysis of artistic techniques used to construct a carnivalesque world. Particular attention is paid to the image of the protagonist, the Party bureaucrat Ma Daode, whose moral corruption and inner emptiness function as a means of exposing the erosion of the contemporary bureaucratic environment. The study provides a detailed analysis of the scenography of the nightclub "Hongweibing," where the sacral symbols of the Cultural Revolution are juxtaposed with the space of commercialized corporeality. This collision between the elevated ideological myth and base reality is interpreted as a manifestation of grotesque poetics, producing the effect of a "disturbing unity" of incompatible elements.

Drawing on the theories of J. Derrida and M. Holquist, the article demonstrates that Ma Jian employs carnivalesque inversion and parody to deconstruct established hierarchies and binary oppositions. Through kitsch quotation and grotesque poetics, authoritative political discourse is reduced to the level of simulacra devoid of their original ethical content. The study also examines the composition of the selected chapter, structured according to the principle of montage of fragments of reality, memories, and stream of consciousness, which intensifies the sense of grotesque delirium. Special attention is given to the role of historical allusions and irony as mechanisms of semantic doubling that connect past experience with contemporary political reality.

The conclusions emphasize that the novel functions as a form of artistic resistance to state-imposed "amnesia," underscoring the importance of recovering historical truth for overcoming collective trauma.

Key words: Chinese literature, China Dream, Ma Jian, memory, grotesque, carnival, parody.

Постановка проблеми. У сучасному західному літературознавстві дедалі більшу увагу привертає творчість китайських письменників-емігрантів, які працюють за межами офіційного культурного простору Китаю, фіксуючи власне альтернативне бачення історичного досвіду та суспільних процесів на батьківщині [1]. Яскравим представником цієї когорти є Ма Цзянь (马建), романи якого являють відверте й детальне зображення суперечностей сучасного Китаю – виявляють помилки, шукання й відчай людей, що живуть «в абсурдні часи» [2]. На території материкового Китаю твори Ма Цзяня заборонені до друку з 1987 року за критику влади та надмірну увагу до сексуальної тематки. Тож письменник, долаючи табу цензури у вигнанні, відверто і проникливо (а часом – ексцентрично) порушує у своїх творах питання національної пам'яті, відповідальності та моральних наслідків політичних катастроф XX століття. Знаковим в його доробку є роман «Китайська мрія» («中国梦», 2018), в якому автор пропонує альтернативне бачення однойменного соціально-політичного курсу, проголошеного Сі Цзіньпіном у 2012 році. Сутність цього курсу полягає «у великому відродженні китайської нації, тобто досягненні державної могутності, національного піднесення та щастя народу» [3]. Курс «китайської мрії» дістав потужну пропагандистську підтримку, перетворившись на «місію нового керівництва» і «політичний маніфест» [4, с. 110], що своєю чергою спровокувало продукування нових міфів (зокрема, суголосних ідеям Мао Цзедуна про створення досконалого суспільства під керівництвом КПК). Ма Цзянь із засторогою розглядає цей курс, як і методи його реалізації, критикуючи витіснення колективної пам'яті про минулий травматичний досвід, моральну деградацію партійних функціонерів, абсурдність бюрократичної системи і навіть окремі прояви тоталітарного реваншу. Художній світ роману «Китайська мрія» побудований у формі карнавалізованої реальності, де різні часові пласти проникають в сучасність, змушуючи героїв змінювати маски й ролі. Тож актуальною постає проблема аналітичного прочитання цього складного постмодерного тексту, аби осмислити приховані сенси й пересторогу автора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роман Ма Цзяня «Китайська мрія» був опублікований у 2018 році у Лондоні англійською мовою, а перше китайськомовне видання побачило світ у 2020 році на Тайвані. Відтоді у західному медійному та науковому просторі з'явилась

низка оглядових статей та рецензій, в яких автори звернули увагу на окремі актуальні аспекти цього роману. Зокрема, професорка університету Ліхай (США) Елізабет Файфер, розглядає роман «Китайська мрія» як невід'ємний складник цілісного творчого доробку Ма Цзяня, котрий вирізняється «нищівною дотепністю та експериментальним стилем», що деконструюють історію та політичну реальність повсякденного життя Китаю [5]. Дослідниця звертає увагу на проблему національної пам'яті в романі та її заміщення сучасною ідеологемою «китайської мрії». Тему сексуальності та плотського кохання Е. Файфер пов'язує із втратою пам'яті та емпатії: «Ціна забуття минулого – це забуття, як любити» [5]. Проблема історичної пам'яті в «Китайській мрії» привернула увагу й канадійської письменниці Мадлен Тьєн, яка у своїй рецензії пов'язує пам'ять із політичними травмами сучасного китайського суспільства [2]. Мадлен Тьєн, відома романами про тоталітарний досвід та наслідки політичних репресій, вирізняє сатиричний і гротескний характер роману Ма Цзяня, а також акцентує на центральній в його романістиці темі контролю над пам'яттю. Зрештою, журналіст-сходознавець Майк Айвз, спираючись на інтерв'ю Ма Цзяня, вказує на наслідування ним антиутопії Дж. Орвела «1984», зокрема в намаганні головного героя «відновити відчуття історії, навіть коли авторитарний уряд прагне створити нову реальність» [6]. Тож бачимо, що предметом уваги дослідників стала соціально-політична проблематика та експериментальний художній метод роману Ма Цзяня, однак ґрунтовного літературознавчого аналізу творчої лабораторії митця з осмисленням глибинних сенсів його прози нами знайдено не було, що зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Мета цієї статті полягає у виявленні особливостей деконструкції ідеологічного дискурсу сучасного Китаю в романі Ма Цзяня «Китайська мрія» шляхом аналізу художніх прийомів моделювання карнавального світу. Використання дефінітивного, дескриптивного, культурно-історичного та інтерпретаційного методів уможливить з'ясування природу ерозійних процесів в середовищі китайського чиновництва, породжених забуттям історичних травм та культивуванням ідейного утопізму.

Виклад основного матеріалу. Художній простір роману «Китайська мрія» являє собою карнавалізовану реальність сучасного китайського споживацького суспільства у проєкції на реалізацію відповідного політичного курсу. Як відомо, поняття «карнавалізація» в літературі належить М. Бахтіну. Однак сучасні дослідники виявляють деякі неузгодженості в його концепції, оскільки знаходять у характеристиках карнавалу семантику російського способу мислення [7], не властиву європейській (та й, очевидно, – азійській) картині світу. Тож Н. Шавокшина пропонує розрізняти «карнавал бахтінський, карнавал раблезіанський та карнавал маскарадний» [7, с. 227]. В романі Ма Цзяня реалізується останній варіант, який Т. Гундорова визначає як карнавальний кітч [8]. Прикметно, що дослідниця все ж таки пов'язує його з бахтінською карнавалізацією, котра містить «чималий заряд радикально-пролетарської (низової) ідеології», адже ця теорія, розроблена у сталінську епоху, «була породженням соціолінгвістичної практики тоталітарної доби і за своєю суттю – інверсією соціалістичного утопізму...» [9, с.165]. Маскарадне представлення концепції «китайської мрії», на наш погляд, вписується саме у цю парадигму – ідея великого національного відродження Китаю в новій соціалістичній утопії розчиняється в ігровому полі кітчевих маскарадних образів. Варто зауважити, що поняття «кітч» в цьому контексті Т. Гундорова трактує як «симулякр, або імітацію, яка не імітує нічого реального, що існує поза нею...» [8, с. 236], в пострадянському просторі кітч стає емблемою фальшивості соціалістичного утопізму [8]. В проєкції на сучасну китайську реальність, Ма Цзянь використовує кітч як художній прийом десакралізації ідеї соціалізму з китайською специфікою, загрунтованої на реалізації курсу «китайської мрії».

Головний герой роману – партійний бюрократ, керівник відділу розвитку ідеї «китайської мрії» Ма Даоде. Варто зазначити, що образ чиновника, як представника влади, є архетипним в китайській культурі. Проф. Лі Цзяньхуа зауважує, що Китай з давніх часів є великим світом

чиновників, а бюрократизм становить особливість національного характеру китайців. Поява ницих і корумпованих чиновників, на думку дослідника, пояснюється відсутністю моралі у політичній діяльності [10]. Ма Цзянь майстерно використовує цей образ в ігровому просторі свого роману. Кітчево-карнавальним є вже ім'я героя Даоде (道德), узяте з назви давньокитайського філософського трактату «Даоде цзін» («道德经», «Канон [Істинного] Шляху і Доброчесності»). Це кітчеве цитування морального кодексу шляхетного чиновника (в цьому контексті!), оскільки герой є повною його протилежністю – аморальний, хтивий, розбещений владолюбець. Маска «доброчесного партійного чиновника» виявляється симулякром, і герой час до часу змінює її, множачи образи порожнього сенсу. Певним блазнірством може бути й прізвище героя – Ма (马), яке співпадає із прізвищем самого автора. Це провокує до стирання межі між реальністю й текстом та залучення образу автора в карнавальний простір.

Маскарадна профанація владного чиновництва породжує низовий маскулінно-еротичний дискурс. За спостереженням Е. Файфер, еротичні сцени у прозі Ма Цзяня не лише виконують провокативну функцію, але й слугують засобом викриття моральної деградації та соціальної порожнечі сучасного китайського суспільства [5]. Головний герой Ма Даоде є морально розбещеною і хтивою особою: він веде таємний список із дванадцяти обраних коханок, користується кількома прихованими телефонами для інтимного листування та регулярно відвідує публічний дім. Відверті сцени автор вибудовує у гротескній формі, зіштовхуючи сакральні політичні символи й гаста, сформовані ще за часів Культурної революції, з профанними тілесно-еротичними образами та діями. Як слушно зауважив американський дослідник Дж. Г. Гарфам, сутність гротеску полягає у порушенні усталених культурних меж та ієрархій: «найвичерпніше розуміння гротеску зринає зі змішування центру з маргінесами» [11, с. 11]. Таким чином, гротескна поетика функціонує як художня стратегія зіштовхування протилежних значень і руйнування стабільних опозицій, що дозволяє авторові підважувати офіційні ідеологічні наративи [11]. Тож в романі Ма Цзяня ідеологічні символи, що раніше функціонували як носії сакрального політичного сенсу, опиняються в контексті тілесності, комерціалізованої сексуальності та моральної деградації. Це дозволяє авторові не лише піддати деконструкції революційні міфи, але й оголити внутрішню порожнечу та моральну ерозію сучасного бюрократичного середовища.

Гротескна образність найяскравіше представлена у четвертому розділі роману, назвою якого є фразеологічний вираз «Життя у п'яному забутті» (醉生梦死). Цей вираз активно використовувався у класичній китайській літературі на позначення розгульного способу життя чиновників. У цьому розділі дія відбувається у тематичному нічному клубі для поважних гостей – «Хунвейбін» (红卫兵). Як відомо, хунвейбіни – це члени войовничих загонів шкільної та частково студентської молоді, створені у 1966–1967 роках для боротьби з противниками Мао Цзедуна під час Культурної революції. Вони переймались культом Мао і здійснювали каральні акції над інтелігенцією. Досвід активності в загонах хунвейбінів має і сам Даоде, що пояснює його цікавість до відповідної тематики. Однак очевидно, що назва нічного клубу суперечить його призначенню, тож бутафорна атрибутика воєнізовано-політичного руху створює, за визначенням Т. Гундорової, зумисний карнавальний кітч – цитатний і опредмечений [8, с. 236].

Вже перші рядки розділу занурюють у концентрований простір змішування високого ідеологічного міфу з низькою тілесно-комерційною реальністю: 马主任走进了«红卫兵夜总会» 大堂，粉红和鲜红彩灯照耀着文化大革命时期的语录牌和红卫兵战旗。一排身穿文革绿军装，左臂是红卫兵袖章的妓女小姐迎面排开。*«Директор Ма зайшов до вестибюля нічного клубу «Хунвейбін». Рожеві й яскраво-червоні ліхтарі освітлювали гасла часів Культурної революції та бойові знамена хунвейбінів. Дівчата, одягнені у зелений військовий однострій того часу, з червоними хунвейбінськими пов'язками на лівій руці, вишикувалися перед ним»* (тут і далі переклад наш – Д. Я.) [12, с. 61]. Тут простежується проєкція відданості і готовності служити керманичу Мао хунвейбінів на поведінку повій у військовому однострої, які готові коритися забаганкам директора Ма. Уніфікація дівчат однострою поглиблюється заміною їхніх імен

номерами (Шоста, Восьма, Десята...). З одного боку, це відомий прийом деперсоналізації героїнь та редукції їхньої особистості до порядкового номеру, що часто використовується в антиутопіях. З іншого боку, це фіксація початку карнавального дійства, в якому героїні готові одягати різні маски. У проєкціях і накладаннях сенсів реалізується важлива властивість поетики гротеску – злиття несумісних елементів у «тривожну єдність» (disturbing unity) [13, с. 185]. Власне ця «тривожна єдність», що порушує нормативні категорії мислення, позбавляє карнавал Ма Цзяня святковості, занурюючи в атмосферу непевності й дестабілізації.

Зміна масок і ролей директором Ма втілює ще одну важливу категорію карнавалу – пародіювання, тобто «створення двійника, що викриває сутність оригіналу» [14, с. 18]. Карнавалізоване двійництво ґрунтується на інверсії (перевернені) бінарних опозицій. Як слушно зауважив американський літературознавець М. Голквіст, «у карнавалізованій літературі авторитетний дискурс «спускається на землю» і піддається майданному сміхові» [15]. У нічному клубі «Хунвейбін» авторитетний революційно-партійний дискурс піддається маскарадній іронізації. Ма Даоде, обравши дівчат на вечір, проходить в окремий кабінет з інтер'єром, що імітує спецвагон Мао Цзедуна. В ньому виставлені особисті речі керманича, а на стіні – рядки із вірша Мао, присвяченого його дружині Цзян Цін. Можливо, надихнувшись цими рядками, директор Ма умовно одягає маску «шляхетного конфуціанця» і звертається до повії, використовуючи пряму цитату з вірша «Красуня» («硕人»), що входить до стародавньої «Книги пісень» («诗经», XI–VI ст. до н.е.): 小姐，今天你是我初恋的情人，看着我，啊，你手如柔荑，肤如凝脂，领如蝤蛴，齿如瓠犀，螓首蛾眉。«*Дівчино, сьогодні ти будеш моїм першим коханням. Глянь на мене! Твої руки ніжні, мов молоді пагони; шкіра біла, мов застиглий жир; шия гладка і м'яка, мов личинка хруща; зуби рівненькі, як низка гарбузового насіння; чоло від цикади, а брови – метелики шовкопряда»* [12, с. 62]. В оригіналі так описується краса шляхетної нареченої вейського вана Чжуана – цінської принцеси Чжуанцзян (бл. VI ст. до н.е.). Вишукані порівняння цієї поезії використовувались у класичній літературі як усталені образи жіночої вроди. Однак повія сприймає ці образи дослівно, а отже опобутовлює їх, перетворюючи на симулякри. Вона питає Ма: 首长，你说我是蝤蛴? 像虫子?…… 可那些虫子蛾子的，多吓人啊。*«Начальнику, ти сказав що я – цикада-метелик? Невже схожа на комаху?..... Але ж ці комахи-метелики такі жахливі!»* [12, с. 62]. Ма невдоволено радить дівчині читати книжки. Тим часом з нього спадає «маска шляхетності» і з'являється нова – «брутального й зверхнього владоможця». Вишукані метафори змінюються на принизливі непристойні вирази: 你淫荡指数越高，小费挣得越多…… 来，朱唇吹紫箫。«*Чим вищим буде твій індекс розпусності, тим більше чайових заробиш.... Ну ж бо, червоними вустами заграй на фіолетовій сопілці»* [12, с. 62]. Миттєва зміна риторики унаочнює моральну деградацію героя через зіштовхування прекрасного й огидного. У цей момент Ма відчуває себе Сімень Ціном (西门庆) – головним героєм відомого сатирично-еротичного роману «Цзінь, Пін, Мей, або Квіти сливи в золотій вазі» («金瓶梅», 1617). Він – розбещений багатій, який зловживає грошима і владою. Утім ця маска миттєво зникає, адже літературний дискурс поглинається ідеологічною бутафорією нічного клубу і виявляється неосяганним для його мешканок.

Зрештою, квінтесенцією маскарадних перевтілень Ма Даоде є образ самого Мао Цзедуна. Почувши з екрану хвалебну «червону пісню» про Великого керманича, він говорить до Восьмої: 老子今天就是坐专列的毛主席了，你就是我的贴身列车服务员张玉凤。*«Сьогодні я – це сам керманич Мао, що їде спецпоїздом, а ти – моя особиста провідниця Чжан Юйфен»* [12, с. 63]. В останні роки життя у Мао Цзедуна дійсно була одна з найближчих секретарок на ім'я Чжан Юйфен. Повія радо вживається в роль зі словами: 是的，首长，你为了全人类的解放，日理万机，今天请首长休息好是我们应尽的革命工作。*«Так, товаришу начальнику, Ви заради визволення всього людства щодня заклопотані безліччю справ. Сьогодні забезпечити Вам добрий відпочинок – це наш святий революційний обов'язок»* [12, с. 63]. Гротескне звучання піднесеного революційного наративу стосовно брудних розваг має подвійний ефект. З одного боку, відбува-

ється пародійне зображення Великого керманича і розкриття схибленої внутрішньої сутності двійника – директора Ма. З іншого боку, фіксується результат втрати культурної ідентичності молоді та заміни її ідеологічними симулякрами, що набули ознак кітчу. Адже саме загони хунвейбінів під час Культурної революції мали викорінювати «стару культуру» та «старі звичаї», а по суті – культурну ідентичність. Тож повії-«хунвейбінки» у маскарадному просторі демонструють культурне невігластво, оперуючи зручними завченими ідеологічними кліше.

Отже, Ма Цзянь у карнавальному просторі здійснює деконструкцію здавна сакралізованої системи можновладного чиновництва, шляхом «перевертання та зміщення концептуальних ієрархій» [16, с. 41]. Класичні образи та політичні фігури, введені у сексуально-комерційний контекст, втрачають свою сакральність і первісний морально-етичний зміст. Це оголює моральний занепад і порожнечу головного героя та демонструє ерозію культурної пам'яті в сучасному китайському суспільстві.

Прикметно, що «зміщення концептуальних ієрархій» в романі Ма Цзяня охоплює не лише зовнішній, соціально-політичний складник життя героїв, але й внутрішній інтимно-особистісний. За слушним спостереженням М. Голквіста, карнавалізація в літературі передбачає «поєднання тих явищ і смислових пластів, які офіційна культура зазвичай тримає розділеними» [15]. Цей принцип у романі досить широко реалізується в особистій прощині, дотично до таких вразливих тем, як кохання й родина. Злиття протилежних смислових явищ створює досить складне травматичне перетворення. До прикладу, в розпал розваг у сп'янілій свідомості Ма Даоде раптово зринає образ дівчини Чжао Їн – його першої юнацької пристрасті. Однак, цей образ не романтизується, а подається у спотвореному фокусі під впливом алкоголю й фетишу: 盯着八号贴在乳房之外浮动的毛主席像章，往昔赵英就是这么让毛主席贴在她高耸的云端…… *«Потупившись у значок із зображенням товариша Мао, що гойдався на грудях Восьмої, він згадав, як колись Чжао Їн так само дозволяла приколювати Мао до своїх здійнятих до хмар грудей…»* [12, с. 62]. Відбувається подвійна профанація, де ідеологічний знак понижується до рівня еротичного аксесуара, а перша закоханість – до рівня тілесного потягу. Утім низова карнавальність сцени поглиблюється психологічним переживанням – Чжао Їн теж була в когорті хунвейбінів і загинула під час бойових дій. Даоде пам'ятає лише її постать в однострої зі значком Мао на грудях. У двійництві Чжао Їн і Восьмої поєднуються різні семантичні пласти, які породжують відчуття «трагічної єдності» і втрати.

Далі інверсійним двійником Восьмої стає донька директора Ма. У стані сп'яніння після телефонної розмови з донькою, він у своїх мареннях бачить її на місці повії, що сидить біля його ніг: 马道德把八号的头发温柔地理了理，……想着女儿清秀的头发和像她妈妈的大双眼皮。*«Ма Даоде ніжно поправив волосся Восьмої, ... згадуючи витончене волосся своєї доньки та її великі подвійні повіки, такі самі, як у матері»* [12, с. 66]. Герой поєднує в межах одного семантичного поля явища, які в традиційній китайській системі цінностей докорінно розмежовані. В такий спосіб відбувається деконструкція парадигми конфуціанських цінностей, де сім'я є базовим сакральним поняттям.

Згадуючи дружину, герой використовує сентиментально-кітчеві образи. 他又想到青春岁月："我老婆也是美如荷花呀。她剥过的地瓜皮我都吃"。*Він знову згадав роки своєї юності: «Моя дружина теж була прекрасна, мов квітка лотоса. Я навіть їв шкірку батату, яку вона очищала»* [12, с. 66]. Автор використовує досить банальне порівняння і образний розмовний вислів із гіперболізованим значенням подружньої відданості. По суті, це є цитуванням кітчу як «дзеркала прикрашеного обману» [8, с. 18], тобто прагнення героя бачити комфортне й бажене, закриваючи очі на негаразди життя. Ма Даоде естетизує сумний і травматичний спогад про минуле щастя, адже в сьогоденні його стосунки із дружиною звелись до механічної соціальної функції.

Для створення карнавальної атмосфери, де стираються межі між реальністю й маренням, Ма Цзянь використовує прийом зміни (переключення) психоемоційних станів своїх персонажів з допомогою алкоголю. В нічному клубі його багато: спочатку французьке вино, потім

віскі, і зрештою пляшка Маотаю – все це преміальний алкоголь, що традиційно асоціюється з розкішним життям політичної еліти КНР. Поки триває карнавальне дійство, кожен ковток міцного напою розгальмовує свідомість Ма Даоде, почергово то занурюючи його у простір строкатого маскараду, то повертаючи до власного Я – спустошеного і травмованого. Кітчеві образи (лозунги, плакати, портрети й значки Мао, «червоні пісні», прапори тощо) у поєднані з алкогольним допінгом, створюють фальшивий простір «оптимістичної радості буття» [8, с. 18], на тлі якого час до часу відбуваються спалахи прозріння героя. Прикметно, що наприкінці вечірки, коли Ма вже не тямився від сп'яніння, він раптом згадав про «китайську мрію». Ця сцена подається в гротескному блазнюванні над всіма ідеологемами одразу: 他拉开黑提包，抓出一捆毛泽东的红头往上一挥：誓死保卫中国梦！两个女人从沙发扑向八号，三个红卫兵就滚在地毯如杀了一刀的鸡鸭般扑腾…… *«Він розстебнув чорну шкіряну сумку, вихопив звідти пачку купюр – «червоних голів Мао» – і, змахнувши ними, вигукнув: «Клянемося до смерті боронити китайську мрію!» Дві дівчини з дивана кинулися до Восьмої, і троє «хунвейбінок» покотилися по килиму, тріпочучи, мов зарізані кури чи качки...»* [12, с. 70–71]. Маоїстські прапори перетворюються на пачку купюр номіналом 100 юанів (саме їх в народі називають «червоні голови Мао»), клятва відданості хунвейбінів Мао Цзедуну трансформується у беззмістовний заклик (схожий на тост), трагічні й невиправдані жертви юних хунвейбінів знецінюються блазнірським вдавання повій. Карнавал стає схожим на строкатий світ гнітючого гротескного марення, тобто в тексті проявляються ознаки трагічного гротеску, який «свідчить про об'єктивну неможливість втілення у дійсності цінностей різного характеру» та створює художній ефект через контрастні зіткнення сенсів і тональностей [17, с. 150].

Композиція розділу виразно підкреслює карнавальний характер зображуваних подій. Принцип фрагментарного монтажу органічно поєднує натуралістичний опис подій, діалогічну взаємодію персонажів, ретроспективні роздуми та елементи потоку свідомості головного героя. Унаслідок такого композиційного поєднання різнорідних елементів наратив набуває динамічної структури, у межах якої окремі епізоди взаємно підсилюються, формуючи багатошаровий смисловий простір тексту. Як слушно зазначив П. Бюрґер, у тексті, що конструюється із фрагментів реальності, «ці фрагменти зберігають свою самостійність і вступають у нову конфігурацію в межах твору» [18, с. 72]. У тексті роману «Китайська мрія» такими конфігураціями може бути прегук окремих спалахів-прозрінь героя, які виштовхують його із карнавального простору і змушують згадувати трагічні помилки, відчувати провину й відповідальність.

Одним з таких епізодів можна вважати перегляд директором Ма новин, де звучить повідомлення про резонансний випадок внутрішньопартійної боротьби за владу в КНР у 2012–2013 роках: 等会儿，看看新闻：«……薄熙来被济南市中级人民法院一审，以受贿罪、贪污罪、滥用职权罪判处无期徒刑……» 我操，这老红卫兵……。*«Зачекай, гляну новини: «...Бо Сілай рішенням суду першої інстанції Народного суду середньої ланки міста Цзінань засуджено до довічного ув'язнення за хабарництво, привласнення державних коштів та зловживання владою...» От дідько, цей старий хунвейбін...»* [12, с. 67]. Цей епізоди створює смисловий міст між революційним минулим (старого хунвейбіна!) і сучасною політичною реальністю Китаю. Автор прагне показати, що ідеологічні наративи та моделі мислення, сформовані в добу Культурної революції, не зникли, а продовжують існувати у трансформованому вигляді в сучасному суспільстві. Тож постає необхідність пам'ятати й критично переосмислювати історичне минуле, адже саме це є передумовою природних процесів суспільного відновлення та подолання колективних травм. Ма Цзянь у післямові до свого роману зауважив: «У тумані нав'язаної державою амнезії я прагну віднайти історичну правду, щоб осмислити й перевірити сучасну реальність» [12, с. 116]. Важливо, що Ма Цзянь намагається відновити й осмислити не лише правду колективної історії, але й правду минулого життя окремої людини. Це промовисто засвідчує фінальний епізод розділу, який перегукується із наведеним вище, але зміщує фокус до індивідуальної психологічної травми.

У фінальному епізоді наратив переходить в оніричний вимір. У затьмареній свідомості Ма постає образ батька як мовчазного судді, котрий уособлює внутрішній моральний осуд і підсвідоме відчуття провини героя: 漆黑山路我被纸老虎紧追，它双眼如手电筒。就在它要扑来的片刻，我看到瘦脸大耳的父亲，张开的嘴是歪的…… *«Темною гірською дорогою мене переслідує паперовий тигр, його очі сяють, мов ліхтарі. Тієї миті, коли він уже готовий стрибнути, я бачу свого батька – з худим обличчям і великими вухами; його розкритий рот перекошений...»* [16, с. 70–71]. Автор використовує два виразні символічні образи – паперовий тигр та перекошені вуста батька. Ці образи наповнюють фінал розділу відчуттям тривоги та внутрішньої напруги. Водночас їхній семантичний простір залишається відкритим, що створює можливість для різних інтерпретацій. Образ паперового тигра є давньокитайською метафорою, яка позначає людину чи явище, що зовні виглядає потужно й загрозливо, а в дійсності позбавлене реальних спроможностей. Ця метафора стала відомою у світі завдяки Мао Цзедуну, який часто використовував її проти своїх політичних опонентів, зокрема США. Тож, у тексті роману цей образ може сприйматися як метафора ілюзорної загрози або як алюзія на політико-ідеологічні концепти, позбавлені реальної сили. Натомість перекошені вуста батька демонструють мовчазний осуд та посилюють внутрішній конфлікт Ма Даоде. Така багатозначність символів надає фінальному епізоду виразного алегоричного звучання. В смисловому перегуку з епізодом про новину постає думка про неможливість відновлення історичної правди без прийняття індивідуальної пам'яті й відповідальності. У цьому контексті особливо виразно постає суперечність між потребою осмислення травматичного досвіду і намаганнями влади витіснити його з індивідуальної та колективної пам'яті, підміняючи складну історичну реальність ідеологічною концепцією «великої світлої мрії».

Висновки. Карнавалізований світ роману Ма Цзяня «Китайська мрія» є простором деконструкції офіційного ідеологічного дискурсу. Автор оминає абстрактні міркування і пряму критику, персоналізуючи владу, ідеологію й бюрократію в архетипному образі чиновника Ма Даоде. Його моральна і особистісна деградація, відтворена шляхом зіштовхування високих ідеологем з брудною реальністю, віддзеркалює руйнацію ідейно-політичного утопізму «китайської мрії». Автор залучає низку художніх прийомів, які зумовлюють особливості деконструкції політичних ідеологем у межах карнавалізованого простору роману. ***Гротескна*** поетика твору, що базується на змішуванні несумісних елементів у «тривожну єдність», виявляє крах конфуціанських цінностей та розпад індивідуальної та колективної пам'яті. Це скасовує святкову свободу карнавалу, додаючи йому непевності й трагізму. ***Кітчева*** образність створює в карнавалі оманливе відчуття «оптимістичної радості буття», виявляючи порожнечу ідеологічного символізму (бутафорні атрибути маоїстської ідеології) та маскувальну естетизацію особистої травми. Засоби ***парадіювання*** забезпечують маскарадну сутність карнавалу, множачи двійників Ма Даоде в маскулінно-еротичному дисурсі як різні стадії деградації владного чиновництва та їхньої ідеології. Важливе значення мають алюзії, які створюють безперервний смисловий зв'язок між епохою Культурної революції та сучасними політичними процесами в Китаї. Використання іронії та символічних образів (паперовий тигр, привид батька), підкреслює психологічну напруженість оповіді та її алегоричну глибину.

Таким чином, роман «Китайська мрія» постає як художня деконструкція утопійних ідеологем та застереження проти нав'язаної державою «амнезії». Автор наголошує, що лише через болісне відновлення історичної правди та критичне переосмислення минулого можливе справжнє суспільне відновлення та подолання травм тоталітарного досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Durston J. Dissident novelist's close call casts a shadow on Hong Kong's once-vibrant cultural scene. *Global Voices*. 16 November 2018. URL: https://globalvoices.org/2018/11/16/dissident-novelists-close-call-raises-concerns-about-hong-kongs-artistic-future/ (дата звернення 24.03.2026).

2. Thien M. China Dream by Ma Jian review – stinging satire from a novelist in exile. *The Guardian*. 22 November 2018. URL: https://www.theguardian.com/books/2018/nov/22/china-dream-by-ma-jian-review (дата звернення 24.03.2026).

3. 习近平在十二届全国人大一次会议闭幕会上发表重要讲话. 新华网. 2013年03月17日. URL: http://www.xinhuanet.com//2013lh/2013-03/17/c_115052635.htm (дата звернення 24.03.2026).

4. Кіктенко В.О. «Китайська мрія» як теорія нового етапу модернізації КНР. *Східний світ*. 2015. № 3. С. 106–114. https://doi.org/10.15407/orientw2015.03.106

5. Fifer E. Love and Sexuality in the Fallen World of Ma Jian. *World Literature Today*. 2019. Vol. 93, No. 2 (Spring). P. 32–35.

6. Ives M. A Chinese Dissident's Satire of the «China Dream». *The New York Times*. 14.12. 2018. URL: https://www.nytimes.com/2018/12/14/books/ma-jian-china-dream-hong-kong-propaganda-censorship-orwell.html (дата звернення 24.03.2026).

7. Шавокшина Н. Карнавал як наслідок реалізації архетипів тіні, трикстера та матері (на матеріалі російської й української постмодерністської прози). *Літературознавчі обрії. Праці молодих учених*. 2014. Вип. 20. С. 226–232.

8. Гундорова Т.І. Кітч і література. Травестії. Київ: Факт, 2008. 284 с.

9. Гундорова Т.І. Післячорнобильська бібліотека Ж Український літературний постмодернізм. Вид. 2-ге. Київ : Критика, 2013. 344 с.

10. 李建华. 中国官德. 成都：四川人民出版社. 2008. 282页.

11. Harpham G. G. On the Grotesque: Strategies of Contradiction in Art and Literature. Princeton (NJ) : Princeton University Press, 1982. 236 p.

12. 馬建. 中國夢 (China Dream).自由文化出版社, 2020. 128 頁.

13. Kayser W. The Grotesque in Art and Literature. Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1957. 224 p.

14. Пашкевич М.Ю. Карнавальність як феномен сучасної культури та суспільно-культурного життя. *Культура і сучасність*. 2018. № 2. С. 16–21.

15. Holquist M. Dialogism: Bakhtin and His World. London; New York: Routledge, 1990. 238 p.

16. Derrida J. Positions. Chicago: University of Chicago Press, 1981. 122 p.

17. Іщенко Н., Ізмайлов Д. Поняття «гротеск» та його проблематика у літературознавстві. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологія*. 2021. № 11(79). С. 149–152.

18. Bürger P. Theory of the Avant-Garde. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984. 135 p.

Дата першого надходження статті до видання: 26.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.161.2’367
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-18

ТИПОЛОГІЯ ГОЛОВНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ Ю. АНДРУХОВИЧА)

TYPOLOGY OF THE MAIN SENTENCE ELEMENTS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE (BASED ON THE WORKS OF YURII ANDRUKHOVYCH)

Демешко І. М.,
orcid.org/0000-0002-2982-8675
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української філології та журналістики
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

У статті здійснено аналіз типології головних членів речення в українській мові на матеріалі творів Ю. Андруховича. Дослідження зосереджене на структурно-семантичних особливостях підмета й присудка, морфологічних способах вираження, функціональних різновидах і стилістичних трансформаціях у художньому дискурсі. Сучасна проза демонструє авторські синтаксичні інновації, індивідуально-стильові трансформації предикативних центрів речення, що створює потребу в типологійному аналізі головних членів речення на матеріалі художнього дискурсу. Установлено, що вибір структурних моделей підмета й присудка корелює з ідіостилем автора, жанровими параметрами твору. Аналіз матеріалу сучасної прози засвідчив, що індивідуально-авторські особливості синтаксичної організації тексту виявляються у варіативності способів вираження головних членів речення, у функційному навантаженні складених форм присудка. Здійснено комплексний структурно-семантичний та функціонально-стилістичний аналіз типології головних членів речення в українській мові на матеріалі художньої прози Юрія Андруховича. Запропоновано розширену типологійну модель підмета й присудка з урахуванням формально-граматичних, семантико-синтаксичних і текстоцентричних параметрів їхнього функціонування. Уточнено класифікаційні ознаки підмета й присудка в умовах художнього дискурсу, виявлено варіативність структурної організації та функційного навантаження головних членів речення в ідіостилі письменника. Такий підхід дає змогу точніше диференціювати різновиди підмета й присудка за способом морфологічного вираження, структурною складністю, ступенем предикативності та текстотвірною роллю. Доведено, що індивідуально-авторський стиль зумовлює функціонально-стилістичну модифікацію головних членів речення, що розширює межі їхнього традиційного граматичного опису та актуалізує їхню текстотвірну й експресивну функції.

Ключові слова: синтаксис, головні члени речення, підмет, присудок, двоскладне речення, експресивність синтаксису, інверсія, ідіостиль.

The article presents an analysis of the typology of the main sentence members in the Ukrainian language based on the works of Yuriy Andrukhovych. The study focuses on the structural-semantic features of the subject and predicate, their morphological expression, functional varieties, and stylistic transformations within the artistic discourse. Contemporary prose demonstrates authorial syntactic innovations and individual-stylistic transformations of the predicative centers of sentences, highlighting the need for a typological analysis of the main sentence members in the context of literary discourse. It has been established that the choice of structural models for subjects and predicates correlates with the author’s idiolect and the genre-specific parameters of the work. Analysis of contemporary prose material shows that individual-authorial features of syntactic organization manifest in the variability of ways the main sentence members are expressed and in the functional load of complex predicate forms. A comprehensive structural-semantic and functional-stylistic analysis of the typology of the main sentence members in Ukrainian was conducted

© Демешко І. М., 2026

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу (CC BY 4.0)

using Yuriy Andrukhovych's artistic prose. An extended typological model of the subject and predicate is proposed, taking into account formal-grammatical, semantic-syntactic, and text-centered parameters of their functioning. The classificatory features of subjects and predicates in the context of literary discourse have been refined, revealing variability in their structural organization and functional load within the author's idiolect. This approach allows for a more precise differentiation of the types of subjects and predicates according to morphological expression, structural complexity, degree of predicativity, and text-forming role. It is demonstrated that the individual-authorial style determines the functional-stylistic modification of the main sentence members, extending the limits of their traditional grammatical description and actualizing their text-forming and expressive functions.

Key words: syntax, main sentence elements, subject, predicate, two-member sentence, syntactic expressiveness, inversion, idiostyle.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві зростає інтерес до функційно-комунікативного й текстоцентричного підходів, що зумовлює потребу переосмислення традиційних класифікацій головних членів речення з урахуванням реального мовного вжитку, зокрема в художньому дискурсі. Актуальність дослідження зумовлена потребою комплексного аналізу функціонування головних членів речення в художньому дискурсі, зокрема в ідіостилі сучасних українських письменників. Проза Ю. Андруховича характеризується синтаксичною варіативністю, експериментальністю, активним використанням нестандартних конструкцій, що робить її продуктивним матеріалом для синтаксичних досліджень. Сучасна проза – динамічний сегмент мовної практики, що демонструє авторські синтаксичні інновації, індивідуально-стильові трансформації предикативних центрів речення, що створює потребу в типологійному аналізі головних членів речення на матеріалі художнього дискурсу. Дослідження типології головних членів речення в українській мові на матеріалі сучасної прози сприяє уточненню структурно-семантичних і функційних параметрів підмета та присудка, поглиблює розуміння синтаксичної організації художнього тексту, розширює опис реальних мовних процесів у сучасному українському мовленні. Запропоновано типологійну модель підмета й присудка з урахуванням формально-граматичних, семантико-синтаксичних і текстоцентричних параметрів їхнього функціонування. Уточнено класифікаційні ознаки підмета й присудка в умовах художнього дискурсу, виявлено варіативність структурної організації та функційного навантаження головних членів речення в ідіостилі письменника. Доведено, що індивідуально-авторський стиль зумовлює функціонально-стилістичну модифікацію головних членів речення, що розширює межі їхнього традиційного граматичного опису та актуалізує їхню текстотвірну й експресивну функції. Отримані результати поглиблюють теоретичне розуміння синтаксичної структури простого речення та розширюють описові можливості сучасної граматики української мови. Типологію головних членів речення доцільно застосовувати в курсах сучасної української мови, стилістики та лінгвістичного аналізу тексту, у подальших дослідженнях художнього синтаксису й авторського ідіостилю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання структури двоскладного речення у своїх працях досліджували І. Вихованець (розробив теорію функційного синтаксису), А. Загнітко, К. Городенська, Л. Мацько (вивчала стилістичний аспект синтаксичних одиниць), О. Пономарів (досліджував синтаксичні норми сучасної української літературної мови). Також питання структури речення, предикації та синтаксичної типології пов'язані з працями Н. Хомського (автор генеративної теорії синтаксису), Л. Теньєра (засновник валентнісної теорії речення).

Концепцію виконаного дослідження сформовано на теоретичних засадах функційно-категорійної граматики, розроблених у працях О. Мельничука, І. Кучеренка, О. Бондарка, В. Русанівського, А. Грищенка, І. Вихованця, М. Плющ, К. Городенської, Н. Іваницької, А. Загнітка, Н. Гуйванюк, Р. Христіанінової, М. Мірченка, М. Вінтоніва та інших дослідників. Сучасні синтаксичні дослідження, що спираються на принципи функційно-категорійної граматики, розмежовують формально-граматичні та семантико-синтаксичні члени речення (власне члени речення і синтаксеми) та акцентують на розбіжностях між формальними й семантичними характеристиками. За концеп-

цією А. Загнітка, підмет розглядається не лише як формально-граматичний компонент речення, а й як категорія з певною семантичною наповненістю залежно від характеру категорійної семантики. Учений виокремлює такі різновиди підмета: 1) активний діяч; 2) носій стану; 3) суб'єкт процесу; 4) предмет якісної характеристики; 5) предмет, що перебуває у певних відношеннях; 6) ідентифікований предмет [1, с. 144]. М. Мірченко, аналізуючи систему синтаксичних категорій, виокремлює формально-граматичну категорію присудка та визначає в її межах вісім грамем: простий дієслівний присудок, нульовий присудок, складений дієслівний присудок, складений іменний присудок, подвійний присудок, ускладнений складений присудок, інфінітивний присудок і вторинний присудок [2, с. 237]. О. Грипас зазначає, що «статус предиката полягає в позначенні статичних властивостей і динамічних проявів опредметнених об'єктів дійсності» [3, с. 15]. Р. Христіанінова, проаналізувавши структурно-семантичні особливості присудків, класифікує їх на прості та складені і детально розглядає дієслівні форми та інфінітив в аспекті функціонального синтаксису, спираючись на концепції І. Вихованця, А. Загнітка [4; 5]. Підмет і присудок – структурно необхідні головні члени двоскладного речення, через взаємодію яких реалізується предикативність як визначальна граматична ознака комунікативної синтаксичної конструкції. Традиційне надання підметові провідної ролі в парі головних членів значною мірою зумовлене історичною граматичною традицією, а не об'єктивною ієрархією синтаксичних відношень. У сучасному мовознавстві поняття підмета пов'язують зі структурною схемою речення та його семантичною організацією. Типологія головних членів речення розвивається на перетині формально-граматичних, функційних, семантичних і комунікативних аспектів, що забезпечує її багатовимірне наукове осмислення. За морфологічною природою присудкової форми та способом вираження модально-часових значень у сучасному українському мовознавстві виокремлюють такі типи присудків: простий дієслівний, складений дієслівний, складений іменний та складний (подвійний, дуплексив). Присудок – компонент формально-граматичної структури простого двоскладного речення, який перебуває в предикативному зв'язку з підметом і виступає формальним корелятом предиката. Типологія головних членів речення формується на перетині формально-граматичного, функційного, семантичного та комунікативного підходів, що забезпечує її багатовимірне наукове осмислення. Присудок – ключовий компонент формально-граматичної структури простого двоскладного речення: він перебуває в предикативному зв'язку з підметом і функціонує як формальний відповідник предиката. Студенти під час вивчення синтаксису простого речення працюють за авторським посібником викладача [6].

Отже, у сучасному мовознавстві підмет і присудок – взаємопов'язані та системно організовані категорії, що функціонують у формально-граматичному й семантико-синтаксичному вимірах. Традиційне розуміння підмета як структурно обов'язкового компонента двоскладного речення узгоджується з розвиненою типологією присудка, з виокремленням його грамем у межах формально-граматичної категорії. Такий комплексний підхід забезпечує цілісне бачення предикативної організації речення та формує теоретичну основу для поглибленого аналізу синтаксичних одиниць у різних типах текстів.

Мета дослідження – здійснити структурно-семантичний та функційно-стилістичний аналіз головних членів речення у творах Ю. Андруховича.

У межах дослідження передбачено: 1) систематизувати структурні моделі підмета й присудка у творах письменника; 2) охарактеризувати семантичні та комунікативно-прагматичні особливості предикативних конструкцій; 3) простежити вплив індивідуально-авторського стилю на варіативність синтаксичних реалізацій; 4) визначити тенденції розвитку предикативної структури речення в сучасному художньому дискурсі. Такий підхід дає змогу розглядати головні члени речення не лише як формально-граматичні одиниці, а як елементи текстотворення та засоби репрезентації авторської картини світу.

Виклад основного матеріалу. Аналіз типологійних різновидів головних членів двоскладного речення на матеріалі сучасної української художньої прози з урахуванням текстоцентричного підходу дає змогу виявити основні тенденції функціонування предикативних конструкцій

у сучасному художньому дискурсі. Такий підхід сприяє з'ясуванню взаємозв'язку між типом головних членів речення та специфікою індивідуально-авторської синтаксичної організації тексту, окресленню типологійної моделі головних членів речення з позицій формально-граматичного й функційно-стилістичного аналізу. Ідіостиль письменника постає як цілісна система індивідуального світобачення, що реалізується в тексті. Ідіостиль – прояв мовотворчої індивідуальності митця. Він розкриває авторське бачення дійсності, забезпечує впізнаваність творів, унікальність серед інших художніх систем. У роботі визначено основні типи підметів (простий, складений) та присудків (простий дієслівний, складений дієслівний, складений іменний), проаналізовано їхню роль у формуванні ритмомелодики тексту та вираженні авторської інтенції. Виявлено, що в прозі Ю. Андруховича спостерігається тенденція до експериментування з граматичною нормою, що сприяє динамізації синтаксичної структури речення та посиленню експресивності висловлювання.

Письменник у текстах своїх творів (у романах «Дванадцять обручів [7]», «Лексикон інтимних міст. Довільний посібник з геопоетики та космополітики.» [8], «Московіада» [9]) використовує прості та складені підмети виражені: 1) іменником у називному відмінку: На певній стадії розмови ***урядник*** таки згадував про нього і <…> обіцяв посприяти [7, с. 1]; 2) особовим або заперечним займенником у називному відмінку: Минулися ті повільні часи, коли ***ми*** могли дозволити собі відступи, пом'якшення, амністії, розпруження, розрідження [8, с. 90]. ***Ніхто*** не претендує на твою гідність [Там само, с. 93]; 3) порядковим числівником, дієприкметником: Стукачі, каже той ***перший***, лагідний, це не в нашій компетенції. Тоді <…> вривається з блискавицями ***другий*** [8, с. 48]. Але про те, що вчинив <…> письменник Вася Мочалкін, знають лише ***втаємничені*** [Там само, с. 6].

У романах Ю. Андруховича «Московіада», «Лексикон інтимних міст. Довільний посібник з геопоетики та космополітики» та «Дванадцять обручів» використано такі типи складених підметів, виражені: 1) кількісним числівником з прийменниково-іменниковою конструкцією (прийменником та іменником у родовому відмінку множини: *Ось* ***один з варіантів*** [8, с. 9]; 2) займенниками, числівниками *багато*, *мало*, *стільки*, *скільки*, *чимало* з іменником у родовому відмінку множини: *Отже, її разом зі смичком таки було покладено у футляр –* ***чимало свідків*** *стежило за цим ритуальним жестом…* [7, с. 56]; 3) іменниками з кількісним значенням *десяток*, *сотня*, *половина*: *Минає лише* ***десяток років*** *– і майже все повторюється…* [Там само, с. 16]; 4) іменником *більшість* та прийменником із займенником у родовому відмінку: *Ймовірніше за все,* ***більшість із них*** *була приречена залишатися в цій центрифузі вічно* [Там само, с. 119]; 5) іменником на позначення обсягу, міри, сукупності: *І все ж я не знаю, як витримав би всі атракції того дня – <...> Блакитну мечеть, Великий Базар, короткочасні дощі, поривисті вітри з Босфору і Дарданелл,* ***зграї*** *турецької* ***пацанви*** *з парасолями напоготові, згідної бігти за нами вже від автобуса за якісь лише пару тисяч лір <...>* [9, с. 270]; 6) сполученням слів (іменники в називному відмінку множини та іменники в родовому відмінку множини): ***Лінії шиї,*** *<...>* ***спини, сідниць*** *і* ***ніг*** *творили свої чудові дуги, півкола й опуклості* [7, с. 39].

Складені підмети зі значенням вибірковості складаються із займенника або числівника в називному відмінку, прийменника ***з***, ***із*** та повнозначного слова в родовому відмінку. До їхнього складу входять числівники, що виражають: 1) конкретну кількість: ***Один з акторів*** *<...> похвалявся перед мамою своїми прикрасами* [9, с. 8]; 2) неозначену кількість: ***Дехто з приятелів*** *навіть стверджував, що вийшло на краще і з новою владою можна і слід так само успішно порозумітися <...>* [7, с. 3]. *<...>* ***дехто з перелічених*** *прибирав місто до рук по кілька разів, щонайменше по два* [9, с. 111]. Складені підмети (соціативні) складаються з двох повнозначних слів у називному та орудному відмінках з прийменником ***з***: *«Ґлосарій» формували* ***ми з Іздриком****, тож ми й написали до нього більшість глос* [Там само, с. 2].

Семантично неподільні підмети становлять цілісні синтаксичні комплекси, що складаються з головного компонента з послабленим комунікативним навантаженням та залежного компо-

нента з повною семантичною реалізацією. У творах «Дванадцять обручів», «Московіада» та «Лексикон інтимних міст: довільний посібник з геопоетики та космополітики» репрезентовано такі моделі цих конструкцій: 1. Сполучення слів *початок*, *кінець* із часовими назвами з іменником в родовому вілмінку: *З моїх припущень випливає, що* ***початок моди*** *на них і масова їх поява у людних туристичних місцях припадають десь на першу половину або середину 1990-х років* [9, с. 14]. *Тоді був* ***початок червня*** <...> [Там само, с. 27]. *Тоді був* ***кінець жовтня***... [Там само, с. 212]. 2. Сполучення займенників ***хтось***, ***щось*** із прикметником або субстантивованим прикметником: *Хтось із нас відразу визначив «Rockin' Chair»,* ***хтось інший*** *«After You've Gone», хтось докинув, що це ж Бенні Ґудмен і всі енергійно закивали, відтак хтось іще з перших тактів упізнав «The Jeep Is Jumpin'».* [Там само, с. 65]. ***Щось подібне*** *вже було сьогодні – гаряча вода, поцілунки* [8, с. 36]. Підмет організовує предикативну основу висловлювання, забезпечує логічну ясність, змістову завершеність і природність формулювання думки. Варіативність форм підмета відкриває простір для стилістичної гнучкості, емоційної насиченості та естетичної виразності мовлення. Художнє слово реалізує потенціал національної мови, активізує її внутрішні ресурси та здатне впливати на інтелект і почуття читача. Синтаксична організація тексту, зокрема функціонування підметів, безпосередньо впливає на формування авторського стилю. Через синтаксичні моделі автор реалізує ідеї та забезпечує належний естетичний вплив на реципієнта. У художньому тексті підмет виконує не лише граматичну, а й концептуально-стилістичну функцію: він формує характер авторського мовлення, визначає сприйняття твору в цілому. Підмет організовує предикативну основу висловлювання, забезпечує логічну чіткість, змістову завершеність і природність формулювання думки. Різноманітність форм підмета відкриває широкі можливості для стилістичної гнучкості, емоційної насиченості та естетичної виразності мовлення. Художнє слово реалізує потенціал національної мови, активізує її внутрішні ресурси й здатне впливати як на інтелект, так і на емоційну сферу читача. Синтаксична організація тексту, зокрема функціонування підмета, формує індивідуально-авторський стиль. Глибина літературного твору зумовлена рівнем мовної культури письменника, гармонією форми й змісту, естетикою слова. Через синтаксичні моделі автор репрезентує ідеї, забезпечує належний естетичний вплив на реципієнта. У художньому тексті підмет виконує не лише граматичну, а й концептуально-стилістичну функції: формує характер авторського мовлення, визначає цілісне сприйняття твору. Аналіз творів засвідчує, що письменник використовує різноманітні типи присудків. Прості присудки можуть виражатися родовими та особовими формами: *У своїх листах з України Карл Йозеф Цумбруннен* ***писав*** (мин. час, ч. р.). *Снилося мені з п'ятниці на суботу, нібито я* ***вечеряю*** (1-а ос. одн., теп. час). Складений іменний присудок виражений: 1) нульовою зв'язкою та іменником: *Його листи другої половини дев'яностих – це дивна* ***суміш*** *приватної публіцистики, суперечливих щоденникових нотаток і нічим не вмотивованих емоційних проривів у сфери, що межують з метафізичним* [8, с. 4]. *Коли причал ближчає, і набережна більшає, і ти сам суцільне* ***відеоспостереження*** <...> [9, с. 171]; 2) нульовою зв'язкою та дієприкметником: *– Значить, ми* ***створені*** *для того, щоб бути разом* [7, с. 69]. *Найбільшою мірою Ґруневальд і досі* ***занурений*** *у власні витоки – прекрасну епоху зламу століть* <...> [9, с. 24].

Дієслівні складені присудки виражені такими формами: 1) допоміжне дієслово «*бути*» у відповідній особовій формі + дієслово, виражене інфінітивом, особовою та безособовою формами: *Я* ***змушений був перервати*** *його хаотичну лекцію кількома незручними запитаннями, на які він лише безглуздо кліпав очима* [8, с. 26]; 2) модальне дієслово «*хотіти*» + дієслово, виражене інфінітивом, особовою та безособовою формами: *Ніхто до ладу не розуміє, що* ***хоче сказати****, але кожен щось говорить* [7, с. 21]; 3) особове дієслово + інфінітив: *Я навіть* ***починаю думати*** *про тимчасовий перехід з чорно-білого в кольорове – не заради краси, звичайно, а заради історії* [8, с. 10]; *Я, здається,* ***повинен був зустрітися*** *з Кирилом* [Там само, с. 46]. 4) модальне дієслово «*могти*» у відповідній особовій формі + дієслово: *Ми* ***можемо*** *ніколи* ***не побачитись*** [7, с. 76];

5) фазове дієслово «*почати*» у відповідній формі + інфінітив: *Не так давно тут знову* ***почали*** *надовго* ***вимикати*** *світло* [8, с. 2]. *Чеська мова, яку я тоді* ***почав любити****, пробиралась у вуха назвами зупинок* [9, с. 193]; 6) модальне дієслово «*мати*», «*мусити*» в значенні примусу, у відповідній особовій формі + дієслово в особовій чи безособовій формі: *Життя на хребті* ***мусило здаватися*** *нормальним, нічим не відрізняючись від варшавського, краківського чи навіть і львівського* [8, с. 9]. Аналізуючи синтаксичну функцію інфінітива в структурі речення, доречно розглянути інфінітив як другорядний член речення: додаток: *Я думав, ти* ***встигнеш піймати*** *мою руку…*[7, с. 14]. <…> *і тобі* ***доводиться перепитувати*** *Кирила* [Там само, с. 20]: обставина: *Вона йшла* ***не озиралася***. Результати дослідження засвідчують, що типологія головних членів речення в художньому тексті виходить за межі традиційного граматичного опису й набуває виразного функційно-стилістичного виміру. Присудкова система в текстах Ю. Андруховича вирізняється високим рівнем варіативності. Переважають прості дієслівні присудки з активною семантикою руху, зміни стану або сприйняття. Водночас широко представлені складені дієслівні присудки з модальними компонентами («*мусив згадати*», «*міг би сказати*»), які передають внутрішній стан персонажа та його оцінне ставлення до зображуваного. Складені іменні присудки формують у тексті філософське або іронічне звучання. Синтаксис творів Ю. Андруховича вирізняється взаємодією простих та складених конструкцій. Інформаційне та смислове навантаження речення часто переноситься з підмета на інші компоненти – присудок, обставини чи додатки, – що посилює експресивність, створює ефект несподіванки та ритмічний акцент. Таке зміщення комунікативного центру посилює індивідуально-авторський стиль і динаміку тексту, сприяє оновленому сприйняттю інформації читачем. Автор системно використовує поєднання простих та ускладнених речень, що забезпечує ритмічну організацію тексту, акцентує смислові домінанти та підвищує експресивність. Прості речення виконують функцію структурної основи, а ускладнені конструкції слугують засобом деталізації, уточнення й емоційного насичення змісту. Така взаємодія синтаксичних одиниць різного типу сприяє глибшому розкриттю авторського задуму та формуванню індивідуального стилю письма. Головні члени речення реалізують не лише структурну, а й стилістичну функцію: вони формують інтонаційну організацію тексту, забезпечують передачу іронії, інтертекстуальність, відображають фрагментарність, притаманну постмодерному дискурсу. Таке зміщення комунікативного центру посилює індивідуально-авторський стиль і динаміку тексту, а також сприяє оновленому сприйняттю інформації читачем. Ю. Андрухович системно використовує поєднання простих та ускладнених речень, що забезпечує ритмічну організацію тексту, акцентує смислові домінанти та підвищує експресивність висловлювань. Прості речення виконують функцію структурної основи, тоді як ускладнені конструкції слугують засобом деталізації, уточнення й емоційного насичення змісту. Взаємодія синтаксичних одиниць різного типу сприяє глибшому розкриттю авторського задуму та формуванню індивідуального стилю письма. Головні члени речення реалізують не лише структурну, а й стилістичну функцію: вони формують інтонаційну організацію тексту, забезпечують передачу іронії та інтертекстуальність, а також відображають фрагментарність, притаманну постмодерному дискурсу.

Присудки виконують такі функції: 1) опису описуваного в романі часу та, зокрема, політичної ситуації в країні: *Він так само* ***не перестав їздити*** *й тоді, коли український уряд значно* ***ускладнив*** *візові процедури, а також суттєво* ***підвищив*** *ціни на консульські послуги* [8, с. 2]; 2) перебігу подій, коли автор бажає детально описати ситуацію, яка характеризує певну подію в романі чи допомагає зрозуміти вчинки героїв: *Тож нічого дивного, що у спогадах своєї нареченої Антонич* ***постає*** *радше ніяким* [8, с. 125]. <…> *як оце Ніщо* ***дозволяє*** *собі з нами* ***бавитись*** *і* ***забирає*** *в ніч найкращих людей* <…> [Там само, с. 289]; 3) характеристики та опису людського суб'єкта: *Отак поступово ти* ***входиш*** *у дійсність, пам'ятаючи, що гарячої води може й не бути, … котрий* ***мешкає*** *у протилежному крилі, вчора* ***мав*** *уп'яте* ***виступ*** *на телебаченні, в якому дев'ять разів* ***ужив*** *слово «духовність» і вісім разів* ***витирав*** *тильним боком долоні похмільний піт із чола, що варто би подзвонити додому* [7, с. 2].

Присудок у романах Ю. Андруховича «Московіада», «Дванадцять обручів», «Лексикон інтимних міст. Довільний посібник з геопоетики та космополітики» характеризується структурною різноманітністю, виконує важливу стилістичну функцію: забезпечує передачу авторського бачення змальованих у творах ситуацій. У досліджуваних текстах письменник активно послуговується простим присудком, який виражений особовою формою дієслова. Складений дієслівний присудок функціонує за моделлю «модальні або фазові дієслова (бути, стати, могти, мусити, хотіти, почати) + інфінітив», а також через поєднання двох повнозначних дієслів, де одне зазвичай виражене особовою формою, а інше – інфінітивом. Складений іменний присудок реалізується через модель «дієслово-зв'язка бути, стати + іменна частина (іменник, прикметник)». У стилістичному аспекті присудки виконують такі функції: сприяють створенню емоційного тла твору, передають психологічну напруженість, моделюють авторське бачення ситуації, забезпечують деталізацію описуваних подій, вчинків персонажів. У збірці «Рекреації» (авторські оповідання про місто, простір, сприйняття), герої часто сидять, слухають, дивляться чи реагують на міське середовище – типові ситуації, у яких можна реконструювати синтаксичні зразки з присудками чи дієслівними групами: *Я стояв дивився на місто. Він сидів курив і мовчав* [10]. Аналіз семантичних структур і стилістичних засобів у прозі Ю. Андруховича підтверджує, що використовуються прості дієслівні присудки, складені (дієслівні, іменні) і складні форми, які передають одночасність двох дій (стояв і дивився, сидів і мовчав) – це художній прийом, що посилює емоційну напругу.

Таким чином, дослідження основних категорій присудка, його функцій і структурних особливостей дає змогу глибше з'ясувати його співвідношення з іншими членами речення, визначити роль і місце в синтаксичній організації тексту. Аналіз предикатних синтаксем відкриває нові можливості для вивчення їхнього формально-граматичного вираження та визначення типів присудків у сучасній українській мові. Дослідження синтаксичної специфіки творів Ю. Андруховича має значний лінгвістичний інтерес, оскільки синтаксична та стилістична організація його текстів, особливості індивідуального письма визначають характер використання синтаксичних конструкцій. Такі конструкції вирізняються специфікою семантики, структури та функціонування як у межах цілого твору, так і на рівні окремих предикативних утворень. Головні члени речення, зокрема присудок, виконують вагоме смислове навантаження, адже становлять ядро речення не лише в предикативному, а й у змістовому аспекті. Уживання присудка узгоджується з комунікативною метою висловлення і водночас сприяє її найприроднішій та найдоцільнішій реалізації. Уміле використання різновидів присудка забезпечує точність, виразність і природність передачі думок та почуттів, а в багатьох випадках – естетичну довершеність мовлення.

Висновки. У прозі Ю. Андруховича переважають прості підмети, виражені іменниками в називному відмінку, що відповідає нормативній моделі двоскладного речення. Водночас спостерігається активне використання підметів, які формують узагальнені образи за концептами «місто», «час», «пам'ять». Також поширені складені підмети, що ускладнює синтаксичну організацію висловлювання. Характерна риса – інверсійне розташування підмета після присудка, що надає висловлюванню додаткової експресивності, використання простих, складених дієслівних та іменних присудків. Його тексти вирізняються різноманітністю дієслівних форм.

Аналіз типології головних членів речення в українській мові на матеріалі творів Ю. Андруховича засвідчив, що художній текст розширює традиційні граматичні межі підмета та присудка. Індивідуальний стиль письменника проявляється через варіативність синтаксичних структур, експресивне використання інверсії, складених форм присудка. Це свідчить про функціонально-стилістичну трансформацію типології головних членів речення в сучасному художньому дискурсі.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом синтаксичних моделей та зіставленням авторського стилю з іншими представниками сучасної української літератури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2001. 662 с.

2. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. 393 с.

3. Грипас О. Новітній синтаксис в аспекті предикатно-аргументної теорії. *Українська мова й література в сучасній школі*. 2012. № 5 (травень). С. 11–14.
URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5746/1/O_Hrypas_UMLSS_5_GI.pdf

4. Христіанінова Р. О. Типологія присудків у сучасній українській мові. *Науковий журнал*. 2016. № 1(5). С. 182–201. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/10116/1/0%B0.pdf

5. Христіанінова Р. О. Подвійний присудок у сучасній українській мові. *Типологія та функції мовних одиниць* : наук. журнал на пошану члена-кореспондента НАН України І. Р. Вихованця / [редкол. : Н. М. Костусяк (гол. ред.) та ін.]. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. № 2 (4). С. 237–248. URL : https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/7/1/237-249.pdf

6. Демешко І. М. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис. Словосполучення. Просте неускладнене речення : навч. посіб. Харків : ФОП Озеров Г. В., 2021. 248 с.

7. Андрухович Ю. Дванадцять обручів. Київ : Критика, 2003. 317 с.

8. Андрухович Ю. Лексикон інтимних міст. Довільний посібник з геопоетики та космополітики. Київ : Meridian Czernowitz, Майстер книг, 2011. 480 с.

9. Андрухович Ю. Московіада. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 152 с.

10. Андрухович Ю. Рекреації. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005. 160 с.

Дата першого надходження статті до видання: 27.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 821.111-31Шан7Nat(71).09
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-19

СТИЛІСТИЧНІ ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ ШАНТАЛЬ ҐАРАН «NATALIA»

STYLISTIC AND LINGUISTIC-CULTURAL FEATURES OF NOVEL "NATALIA" BY CHANTAL GARAN

Звягіна Г. О.,
orcid.org/0000-0002-9778-6833
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри культурології та українознавства
Запорізький державний медико-фармацевтичний університет

Соляненко О. Л.,
orcid.org/0000-0003-2309-0718
старший викладач кафедри іноземних мов
Запорізький державний медико-фармацевтичний університет

Стаття присвячена дослідженню дебютного роману «Natalia», написаного квебекською письменницею Шанталь Гаран. Твір доступний завдяки перекладу львівського видавництва Анетти Антоненко. Як особливий різновид діалогу різних культур переклад має ряд спеціальних прийомів для найкращого відображення стилістичних особливостей оригінального твору, які використані і для розглянутого роману. Визначено лінгвокультурну специфіку та відображення індивідуального стилю авторки у творі. Серед використаних методів для дослідження твору є як літературознавчі – біографічний, серед мовознавчих – описовий та контекстуального аналізу. Значне місце у романі посідають лексичні реалії, подані різними мовами, найбільше німецьких та англійських, значно менше французьких, чимало з них пов'язано з подіями Другої світової. Більшість з цих висловів авторка пояснює та перекладає французькою сама, у тому ж реченні, що дозволяє не відволікатись читачу на примітки. Використання саме німецької обумовлено біографією головної героїні. Захоплення героїв музикою відображено завдяки цитатам англійською. Нечисленні латинські стійкі вислови позначають важливі для письменниці поняття. Фразеологічні одиниці є виразною ознакою індивідуального стилю письменниці, присутні також трансформовані та індивідуально-авторські, завдяки ним створено ефект подвійної актуалізації, градації, їх зміст обігрується для створення іронічного контексту. Серед символів у творі використано релігійний – образ Божої Матері Ченстоховської та генеалогічного дерева як основи сюжету та базового для героїв поняття. Досліджено основні тропи роману – епітети, порівняння. Роман, написаний авторкою-іноземкою про долю української жінки-єврейки примушує задуматись над багатьма важливими питаннями.

Ключові слова: лексичні реалії, символи, фразеологізми, епітети, порівняння.

The article is devoted to the study of the debut novel "Natalia", written by the Quebec writer Chantal Harand. The work is available thanks to the translation of the Lviv publishing house by Anetta Antonenko. As a special type of dialogue between different cultures, translation has a number of special techniques. It is designed to best reflect the stylistic features of the original work. Such techniques are also used for the considered novel. Linguistic-cultural specificity and reflection of the author's individual style in the work are determined. Among the methods used for researching the work is biographical, which belongs to literary studies. Among the linguistic methods are descriptive and contextual analysis. Lexical realities occupy a significant place in the novel. Lexical realities are presented in different languages, mostly German and English, much less French. Many lexical realities are associated with the events of World War II. Most of these expressions are explained and translated into French by the author herself, in the same sentence. This allows the reader not to be distracted by notes. The use of the German language is due to

© Звягіна Г. О., Соляненко О. Л., 2026

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу (CC BY 4.0)

the biography of the main character. The characters' passion for music is reflected through quotes in English. A few Latin aphorisms denote concepts important to the writer. Phraseological units are a distinctive feature of the writer's individual style. In addition to standard phraseological units in different languages, there are also transformed and individually authored ones. Thanks to such units, the effect of double actualization and gradation is created. The content of such units is used to create an ironic context. Among the symbols used in the work is the religious image of Our Lady of Czestochowa. Also among the symbols is a family tree as the basis of the plot and a basic concept for the characters. The main tropes of the novel are investigated – epithets, comparisons, rhetorical questions, ellipsis, gradation, parcellation, tautology, aposiopesis, polysyndeton. A novel written by a foreign author about the fate of a Ukrainian Jewish woman who survived the war. It forces readers to think about many important questions.

Key words: lexical realities, symbols, phraseological units, gradation, parcellation, polysyndeton.

Постановка проблеми. У 2018 році Шанталь Ґаран, письменниця з Квебеку, пише свій дебютний роман «Natalia». Твір, який сьогодні став особливо актуальним у зв'язку із подіями російсько-української війни, написаний на основі реальних свідчень, архівних відомостей та інтерв'ю головних героїв цієї оповіді.

Сюжет твору є простим на перший погляд: шістдесятидворічний норвежець Толлеф Ольсен на прохання сина, який досліджує свій родовід, розпочинає пошук відомостей про свою матір, яка віддала його на всиновлення ще у 1945 році. За допомогою посередника, Жанни, він передає їй листа з проханням про зустріч. Жінки зближуються, Наталія розповідає їй багато про своє минуле, але зустріч так і не відбувається через смерть головної героїні.

Головна героїня, яка вціліла під час Другої світової війни, приховує чимало секретів, які поступово відкриваються читачу, шар за шаром, у всіх правдивих, часто натуралістичних та огидних подробицях. А ще історія пані Мюллер викликає у читача чимало запитань: чи варте спасіння угоди із совістю або яким є «правильний вибір» для жінки з огляду на її беззахисність перед чоловіками, на які кожен має відповісти сам [2, с. 1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню лінгвокультурології як науки присвячено ряд праць таких вчених, як Л. Кожухівська, Т. Левченко, О. Потапенко, Я. Потапенко, Т. Чубань; взаємозв'язок між мовою, літературою та національною культурою розкривають роботи В. Ващенка, П. Гриценка, В. Жайворонка, М. Кочергана, О. Чередниченка.

Еквівалентності перекладу та місцю перекладних текстів загалом у культурному процесі присвячені дослідження Р. Зорівчак, В. Карабан, В. Коптілова, І. Корунця, Ю. Найди, С. Флорін та багатьох інших.

Художній переклад є особливим способом міжкультурної комунікації, стверджує Ю. Шепель, в основі якого лежить певна система вербальних форм, що несуть в собі смисл і значення, виражені засобами однієї мови (мови оригіналу) та перекодовані в іншу (мову перекладу) шляхом різноманітних трансформацій, що торкаються всіх рівнів контактуючих мовних систем [7, с. 132].

Перекладачі використовують відповідні методи та підходи для збереження стилістичних особливостей оригінального твору, а саме: дослівний переклад; адаптація; калькування; створення нових слів чи виразів; транскрипція та транслітерація, відтворення звукових або графічних особливостей оригіналу; інтертекстуальність; функціональний еквівалент [3, с. 1385]. Перекладачка твору, Ганна Залевська, широко використовує названі прийоми, тим самим адаптуючи текст франкомовного автора для українського читача.

О. Матузкова у своїй монографії, присвячені взаємозв'язку лінгвокультури та перекладу, слушно зазначає, що переклад зв'язує не тільки пару мов, він з'єднує різні культури, різні нації, різні епохи. Переклад завжди належить одночасно двом культурам і увесь час перебуває в пошуку «балансу» між ними [5, с. 89].

Мета дослідження. Завдяки вдалому перекладу, цікавою з точки зору дослідження роману стає лінгвокультурна специфіка тексту, яка охоплює лексичні, фразеологічні та граматичні одиниці з національно-культурним компонентом та складається з лексичних реалій, лінгво-

концептів, фразеологізмів, символів, метафор [5, с. 106]. Індивідуальний стиль автора також стає предметом розгляду, оскільки ці поняття нерозривно взаємопов'язані. Тож *метою* статті є виявлення таких особливостей у романі.

Серед *завдань* нашої роботи: виявлення різновидів відображення лінгвокультурної специфіки; визначення їхніх функцій у тексті твору; дослідження особливостей індивідуального стилю авторки.

Для вивчення роману використовуємо такий літературознавчий метод як біографічний, серед мовознавчих методів обираємо описовий та контекстуального аналізу.

Виклад основного матеріалу. Варто зважати на те, що роман в оригіналі написаний французькою, тож деякі специфічні лексичні елементи додано перекладачем. До тексту додано також багато висловів німецькою, що відсилає читачів у часи напередодні Другої світової війни та до її подій.

До лексичних реалій належать: «В очі кинулися три слова: *krigsfange, slave arbeid*. В'язень війни, примусові роботи» [1, с. 10], «Таких, як мій чоловік, називали *Volksdeutsche*, тобто люди, для яких німецька мова й культура були рідними, але вони не мали німецького громадянства й жили поза кордонами Рейху» [1, с. 57]. Пояснення таких висловів Гаран дає у тексті.

Натомість деякі з них вжито без коментарів, тож зноски зроблено перекладачем у кінці тексту: «Кадри з берлінськими потягами *S-Bahn* (Скорочення від нім. Stadtschnellbahn – міська швидкісна залізниця.) перемежалися в голові з образами забитих людьми потягів...» [1, с. 150].

Деякі вислови одночасно і пояснено авторкою і існує примітка перекладача: «Відколи я тут, весь час кажу собі – *genug ist genug* (Нім. дослівно «занадто є занадто», тут «досить».) – Genu що? – Це означає, що *з мене досить, я більше не можу*» [1, с. 178].

Окрім німецької, серед лексичних реалій досить відчутна присутність англійської: «Рівно о тринадцятій годині він переступив поріг кав'ярні *Cafe Odin*, що навпроти будинку, де жила Бірґіт» [1, с. 103], «Тільки проходячи паспортний контроль авіакомпанії *KLM*, вона, нарешті, відчула себе готовою – тепер можна повертатися» [1, с. 122].

Саме з англійською мовою пов'язане відображення захоплення героїв музикою: «А почувши по радіо *No Woman, No Cry*, він підвищив гучність до максимуму. *Бобмарлівський період* у житті Маріуса позначився й на ньому, отже, слова цієї пісні він знав напам'ять. Коли б Маріанна побачила, як він на всю горлянку співає *everything's gonna be alright, everything's gonna be alright*, вона б точно впала від здивування!» [1, с. 24].

До стилістичних особливостей твору належить пояснення авторкою англійських висловів у тексті для точнішого розуміння читачами: «Реакція старої жінки була доволі жвавою: «– *Why now*? Вона повільно підвелася та вирушила на кухню, повторюючи до себе: *Чому саме зараз?*» [1, с. 30].

За необхідності, переклад інших подано у примітках: «– Фінн Ходт. *That's his name*! (Так його звали! (англ.).) – сказала вона, вказуючи пальцем на праву скроню, вочевидь дуже горда своєю пам'яттю» [1, с. 95].

Нечисленними є вкраплення латинських висловів, і їх переклад винесено до приміток: «Ні, власний *modus operandi* (Спосіб дії (латин.) довелося прийняти під примусом обставин життя» [1, с. 59], «Остання взяла на себе роль *mater familiae* (Матір сімейства (латин.)» [1, с. 70].

Поодинокими у романі є лексичні реалії французькою: «Отже, Жанна нашвидкуруч поснідала й вирушила в дорогу після того, як ведучий програми *C'est bien meilleur le matin* (Ранкова радіопрограма, яка працювала до 2013 року на канадському каналі Zone Radio)повідомив про зменшення інтенсивності руху на мосту Жак-Картьє» [1, с. 62], прокоментовані наприкінці перекладачкою.

Лексичні реалії, подані мовою оригіналу, часто пов'язані безпосередньо з історичними реаліями Другої світової, про які згадує Наталія-Анна: «*Пакт Молотова-Ріббентропа*, ти про це щось знаєш, сподіваюсь?» [1, с. 110].

Серед них також трапляються загальноісторичні: «Сиджу тут, *мов душа, забута в лімбі* (У католицизмі місце, де перебувають душі, які не потрапили до раю, але це не пекло і не чистилище)» [1, с. 178] та більш сучасні: «Скоріше б *Альцгеймер*, щоб усе це остаточно забути!» [1, с. 39], «Ми не змагаємося в *армреслінгу,* і я ніколи не пересилю твою руку» [1, с. 138]. Переважна більшість їх знайома усім і зрозуміла без коментарів.

Авторські цитати, які є фразеологізмами, подано мовою оригіналу: «Вона подумала про поширений вислів «*я кепкую з цього, як з 40-го року*» (Є припущення, що ця крилата фраза з'явилася у французькій мові наприкінці Х століття у зв'язку з очікуванням кінця світу, який зрештою не настав. А вже згодом стало використовуватися число 40, з огляду на його символічність)» [1, с. 116].

Інші фразеологічні одиниці, якими досить насичений текст твору, існують як у прямому перекладі, наприклад: «Толлеф намагався умовити її виконати так званий обов'язок, він діймав її, примушуючи зійти *сходинками пам'яті* й переглянути залишені позаду етапи» [1, с. 120]; так і відчутно дібрані перекладачем, як, очевидно, аналог подібних висловів у французькій: «Ця жінка, вочевидь, мала талант *роздавати на горіхи*» [1, с. 142], «Вона вся *мов на голках*, уяви собі!» [6, с. 142], «Час *піти у засвіти*» [1, с. 147].

Фразеологізми у романі використано для створення подвійної актуалізації, яка присутня як у сусідніх реченнях: «Для виправдання вона почала розмови про *момент істини*. Наче *істина має* тільки одне *обличчя*…Утім, життя саме потурбувалося й трішки пригасило тиранію *абсолютних істин*» [1, с. 123], так і вжита у різних місцях твору.

Ще одним різновидом фразеологічної трансформації у авторки є розширення компонентного складу стійкої одиниці: «Дуже не хочеться, щоб хтось їй наказував коли й на якій сторінці розгортати *книжку своєї історії*» [1, с. 119], «Вона… не прагне *перетворитися на велику розгорнуту книжку*, на що, вочевидь, сподівається Толлеф» [1, с. 150].

Чимало стійких висловів пов'язано з релігією, хоча іудейка Анна, що колись уже двічі змінила віру, заперечує в себе будь-які її прояви: «Треба вірити. *Віра рушить гори*!» [1, с. 193].

Фразеологізми використовуються також для створення гумористичного ефекту: «– Ти *поставила на релігії хрест*? – повторила Жанна, пирскаючи зі сміху» [1, с. 177].

Присутні також індивідуально-авторські фразеологічні одиниці, які відсилають до змісту твору: «– Не сумуй, Жанно, ми ж за взаємною згодою прийняли рішення вибудовувати власне життя – кожен окремо на міцних позиціях. Жанна не втрималася, їй згадалася Наталіїна верба: … *Коли слід обирати між деревом і будинком, рішення приймається автоматично…*» [1, с. 101].

Серед символів, що репрезентують як лінгвокультурологічні особливості твору є як релігійний – Матір Божа, так пов'язаний з родоводом – походженням, корінням, що уособлює собою генеалогічне дерево. Цікаво, що Чорна Мадонна – одна з тих святинь, що однаково шанується католиками і православними. Згідно з легендами, ікона має довгу та буремну історію і є цілющою як від багатьох хвороб, так і від вогнепальних та нанесених холодною зброєю ран.

Її поява є прикметною як на початку твору, де вона уособлює сподівання: «*Чудова мадонна*. З синьою шаллю. Він роздрукував ікону із зображенням *Чорної Мадонни, Матері Божої Ченстоховської,* і прикріпив її на стіну» [1, с. 11], так і усередині, де вона супроводжує моменти сумнівів: «Толлеф витяг шухлядку, куди свого часу поклав *Чорну Мадонну, Матір Божу Ченстоховську.* Довго й уважно він вдивлявся в посічене обличчя, у темний погляд мадонни: *Пречиста Діва* немов несла на собі всю вагу світу» [1, с. 169]. Цей символ супроводжує і закінчення, даючи розраду.

Генеалогічне дерево та його синоніми вжито багато разів у тексті роману, очевидно, що цей символ є у творі стрижневим, саме на ньому будується сюжет, завдяки пошукам його він рухається: «На сьогодні моє *генеалогічне дерево* з боку батька зупиняється на тобі» [1, с. 13].

Цим поняттям Гаран настільки насичує текст, що трапляється перерахування синонімів в одному реченні: «Він багато говорить про *генеалогію* й важливість для своїх дітей та онуків дізнатися про *справжнє коріння*, дійти до *першоджерела*» [1, с. 31].

Цей символ також вжито в іронічному контексті завдяки явищу градації у поєднанні з анафорою, що дозволяє акцентувати увагу та посилити емоційність: «Не уявляю, де шукати ту стартову точку, звідки можна відстежити моє *генеалогічне дерево. – Твоє дерево*… - Саме так! *Дерево, якого не існує.* Як тієї верби! - сказав він з трохи нещирим, вимушеним сміхом» [1, с. 144].

Епітет характеризує предмет шляхом виділення певної ознаки, що демонструє його з неочікуваного ракурсу. Вони притаманні усім творам усіх стилів, проте використання епітетів все одно має індивідуалізований характер [6, с. 338]. У розглянутому творі вони характеризують як неістот, так і істот.

Епітети, використані для опису предметів, позначають призначення: «Стоячи під душем, огорнута *благодійним* теплом води, вона змила з себе всі свої печалі та втому» [1, с. 187] або вишукані кольори: «У вітальні перед каміном стояла канапа *кремового* кольору, вкрита пледом у *відтінках крижаного туману*, що гарно пасувала до іншої обстановки» [1, с. 12].

Епітети, використані для опису реакцій та вчинків людей, часто позначають емоції як ситуативні реакції: «Толлефа трохи спантеличив *депресивний* кут, у який завертала розмова» [1, с. 192], «У цьому питанні Толлеф надав перевагу «*розмитому* живопису» й жодного бажання щось підмалювати донині не відчував» [1, с. 6].

Значно глибшими є почуття, виражені такими епітетами: «*Незносний* тягар докорів сумління, який Наталія відчувала через *трагічну* долю своєї родини, призвів до того, що вона вирішила порвати з *власною* ідентичністю» [1, с. 218].

Окрім того, епітети підкреслюють характер персонажів: «*Методична*, *нав'язливо-компульсивна цікавість* Толлефа до всього, що зблизька чи здалеку її стосувалося, була основною причиною тримати його на відстані» [1, с. 196]. У цому прикладі головна героїня ставить сину медичний діагноз на основі його поведінки.

Типовим є використання епітетів для опису зовнішності: «*Несмілива* усмішка, *напружено-застиглий* вираз обличчя, узагалі *дуже гарненька*» [1, с. 10].

Такий вид тропу як порівняння пояснює особливості істот та неістот через зіставлення їх з іншими на основі подібності. Зв'язок між двома об'єктами відбувається за допомогою сполучників. Найбільш вживаними сполучниками у таких конструкціях є *мов (немов), як, ніби*: «Усе буде добре, - повторювала вона собі, *немов* мантру» [1, с. 28], «У неї такий самий протяжний голос, *як* у батька» [1, с. 151], «Вона махала листом перед своїм обличчям, *ніби* віялом» [1, с. 31].

Менш вживаними у порівняннях сполучники *наче, ніж*: «…Стара пані *наче равлик* ховалася в будиночок щоразу…» [1, с. 96], «Домашнє оточення створить більш сприятливу атмосферу для відвертих і сердечних розмов, *ніж лікарняний центр*» [1, с. 161].

Безсполучникові порівняння використовують орудний відмінок для виділення об'єкта: «Категоричність, з якою Наталія його обламувала, можна порівняти хіба що з *хвилерізом*, що стримить у морі й протидіє непогамовній воді» [1, с. 82].

Письменниця використовує порівняння як з об'єктами неживої природи: «Підкотила нудота, вона схопила газету й почала обмахуватися нею *мов віялом*» [1, с. 157], так і живої (тварини, птахи та комахи): «Вона гарчала *мов левиця*…» [1, с. 191], «Перед нею розтягнули пастку, і вона потрапила туди *мов пуцьвірінок*» [1, с. 37], «– Я рада, що ти приїхала, бо більше сил нема витримувати медсестер, які кружляють наді мною, *мов бджолиний рій*... « [1, с. 178].

Серед порівнянь присутні також такі, де другим об'єктом є абстрактне явище: «Образи швидко змінювалися, *мов спалахи фотокамери*, а вона ретельно занотовувала їх на папері» [1, с. 162], «Коли прийшла медсестра, стара сиділа зі зведеними руками й широко розтуленим ротом, *немов зяюча безодня*...» [1, с. 186].

Присутні порівняння з такими функціями як за подібністю форми: «Виявилося, що її машину побило градом, *мов свинцевими кульками*» [1, с. 146]; та якістю: «Вона завжди вважала їхній союз міцним, *мов скеля*» [1, с. 17].

У якості порівнянь виступають також фразеологічні одиниці: «…Тож сценарії їхньої зустрічі … були химерними, *як картковий будинок*» [1, с. 174].

Також подібні конструкції можуть бути розділеними між двома реченнями, тобто парцельованими: «– Наталія – це загадка, яку нам доведеться розгадати. *Мармурова статуя*, і це зовсім не метафора» [1, с. 144].

Висновки. Отже, роман Шанталь Гаран «Natalia», що занурює читача у події Другої світової війни, підіймає багато важливих як загальнолюдських питань, так і присвячений проблемам жінок.

Роман, перекладений з французької мови, становить собою цікаве з точки зору лінгвокультурології, бо є сумішшю різних мов та культур, відображає українську культуру вустами люлини, яка знає про неї лише з інтерв'ю та архівних записів. Завдяки особистій зацікавленості та роботі з мігрантами, пошук ідентичності стає предметом її дослідження.

Цікаво переплетені між собою чотири мови: французька, англійська, німецька та латина. Лексичні реалії письменниця передає трьома з них: французькою, англійською та німецькою. Їх пояснення авторка переважно подає сама, подекуди пояснення винесено до приміток. Латинські вислови вжито серед фразеологічних одиниць.

Загалом, стійкі вислови вжито у творі досить широко. Явища подвійної актуалізації та авторської трансформації фразеологізмів слугують для виділення та підкреслення важливих для автора думок, подекуди створюють гумористичний ефект. Чимало фразеологічних одиниць пов'язано з релігією.

Крізь увесь твір зустрічаємо декілька важливих для автора та героїв символів. Один з них відображає важливе питання релігії – це Матір Божа Ченстоховська, яка несе в собі страждання людства, розраджує та втішає.

Інший наскрізний символ – генеалогічне дерево, що уособлює коріння, походження, родовід та першоджерело. Завдяки пошуку його сюжет розпочинається, розвивається та завершується.

Суб'єктивний, авторський погляд виражено у романі за допомогою використання епітетів, що характеризують як неживі предмети, так і істот: зовнішність, емоції, характер, почуття.

Порівняння є частотним прийомом, переважно за допомогою сполучників, проте трапляються і безсполучникові – за допомогою орудного відмінку, серед семантичних груп істота-істота, істота-неістота та неістота-абстрактне явище. Процес порівняння відбувається на основі подібності за формою, якістю чи функцією.

Таким чином, роман «Natalia» став цікавим об'єктом для дослідження і, безумовно, перспективним виглядає продовжити його у руслі роботи з оригіналом та перекладом твору або ж у ряді інших творів про війну та відображення долі жінки у вирі цих страшних подій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Natalia / Шанталь Ґаран ; пер. з фр. Г. Залевської. Львів : Видавництво Анетти Антоненко, 2022. 208 с.

2. Герасимова А. 10 книжок серпня 2022 [Електронний ресурс]. *The Village Україна.* 2022. URL: https://www.village.com.ua/village/culture/books-of-the-month/329055-knigi-misyatsya (дата звернення: 02.03.2026).

3. Кондратьєва С. В., Овсієнко Л. О. Граматичні особливості перекладу німецькомовних творів на українську мову. *Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2023»* : матеріали наук. конф. 2023. С. 1385–1386.

4. Левченко О. Лінгвокультурологія та її термінна система. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Серія: Проблеми української термінології. 2003. № 490. С. 105–113.

5. Матузкова О. П. Лінгвокультура та переклад : монографія. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2022. 226 с.

6. Мацько Л. І. Стилістика української мови : підручник / за ред. Л. І. Мацько. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.

7. Шепель Ю. О. Лінгвокультурологічні бар'єри та специфіка перекладу українською поезій Е. А. По. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2018. Вип. 32, ч. 3. С. 132–135.

Дата першого надходження статті до видання: 24.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 821.161.2-94.09"190/191":929(477)І.Франко]:303.446.4
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-20

РАДЯНСЬКА МЕМУАРНА ФРАНКІАНА 1940–1980-Х РР.: ПРАКТИКИ ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА ПУБЛІКАЦІЇ

SOVIET MEMOIR FRANKIANA OF THE 1940S–1980S: PRACTICIES OF DOCUMANTATION AND PUBLICATION

Івлєв К. О.,
orcid.org/0009-0004-5995-2783
аспірант кафедри української літератури ім. акад. М. Возняка
Львівського національного університету імені Івана Франка

У статті на різноплановому джерельному матеріалі простежено практики документування та публікації спогадів про І. Франка в умовах радянського тоталітаризму в період з 1940-х до кінця 1980-х рр. Особливу увагу приділено висвітленню деталей нереалізованого видавничого проєкту підготовки до друку збірки мемуарної Франкіани 1941 р., з ініціативи наукових працівників Музею Івана Франка у Львові до 85-літнього ювілею з дня народження письменника. Також досліджено передумови та обставини появи збірки спогадів про І. Франка 1956 р. за редакцією О. Дея та Н. Корнієнко. З'ясовано вплив радянського цензурного тиску та ідеологічного дискурсу на зміст та характер підбору спогадових матеріалів до означеної книги. Результати дослідження показали, що мемуарна Франкіана протягом 1940-х–1980-х рр. збагачувалась різними шляхами. Передусім, завдяки документуванню свідчень сучасників письменника, чим займалася значна кількість науковців, а також краєзнавців-аматорів. Водночас суттєвим також був внесок і самих мемуаристів, які писали спогади та надсилали їх до редакцій періодичних видань або знаходили способи опублікувати їх окремо. На підставі аналізу джерел виокремлено чотири етапи розвитку мемуарної Франкіани в період з 1940-х до кінця 1980-х рр. На першому, протягом 1939–1941 рр. спостерігалася інтенсифікація діяльності зі збору та публікації спогадів про І. Франка, передусім у пресі. Під час другого етапу, що тривав з 1944 до 1956 рр., розвиток мемуарної Франкіани значно сповільнився. Однак під час третього, який розпочався 1956 р. і тривав до початку 1970-х рр. збір і видання спогадів про І. Франка сягнув апогею. Четвертий етап (1970-ті -1980-ті рр.) знаменував собою перехід від активної фази творення мемуарів про життя письменника до подальшої популяризації вже накопиченого корпусу свідчень.

Ключові слова: спогади, колективна пам'ять, періодика, джерелознавство, документування.

The article, drawing on a diverse source base, traces the practices of documenting and publishing memoirs about I. Franko under Soviet totalitarianism from the 1940s to the late 1980s. Particular attention is paid to detailing an unrealized publishing project–the preparation for print of a 1941 collection of memoir Frankiana, initiated by the research staff of the Ivan Franko Museum in Lviv for the 85th anniversary of the writer's birth. The study also examines the prerequisites and circumstances surrounding the appearance of the 1956 collection of memoirs about I. Franko, edited by O. Dei and N. Korniienko. The impact of Soviet censorship pressure and ideological discourse on the content and the nature of the selection of memoir materials for the said volume is elucidated.

The findings show that the memoir Frankiana was enriched in various ways throughout the 1940s–1980s. Primarily, this occurred through the documentation of testimonies by the writer's contemporaries, a task undertaken by numerous scholars as well as amateur local historians. At the same time, a significant contribution was made by the memoirists themselves, who wrote recollections and sent them to the editorial offices of periodicals or found ways to publish them separately.

Based on an analysis of sources, four stages in the development of the memoir Frankiana from the 1940s to the late 1980s are identified. In the first stage (1939–1941), activity in collecting and publishing memoirs about I. Franko–especially in the press–intensified. During the second stage (1944–1956), the development of the memoir Frankiana slowed considerably. However, in the third stage, which began in 1956 and lasted until the early 1970s, the collection and publication of memoirs about I. Franko reached its peak. The fourth stage (the 1970s–1980s) marked a shift from the active phase of producing memoirs about the writer's life to the further popularization of the already accumulated body of testimonies.

Key words: memoirs, collective memory, press, source studies, documentation.

© Івлєв К. О., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Постановка проблеми. Серед масиву спогадів про І. Франка особливе місце займають тексти, написані та опубліковані в період 1940–1980-х рр. в умовах радянського тоталітаризму. Переважно це невеликі за обсягом нариси, в яких описано окремі епізоди з життя письменника. Кількісно ця група спогадів нараховує більше ста позицій. Однак відкритим лишається питання евристичного потенціалу мемуарів цього часу. Літературознавець М. Гнатюк поставив під сумнів їх цінність як історико-біографічного джерела з огляду на кон'юнктурність змісту. [1, с. 5–6]. В той же час науковець І. Медвідь справедливо відзначив, що сегмент мемуарної Франкіани, створений в радянський час, є «не стільки джерелом до вивчення життя Івана Франка, скільки джерелом для дослідження інших тем, серед яких можуть бути: образи Івана Франка, радянський дискурс про Івана Франка, формування культу Івана Франка, маніпулювання та фальсифікування історії в СРСР тощо» [2, с. 197]. Така оцінка розкриває перед дослідниками нові перспективи вивчення мемуарних нарисів про письменника, які з'явилися в радянській періодиці та в окремих збірках спогадів упродовж 1940-х–1980-х рр. Водночас важливо дослідити шляхи формування корпусу мемуарної Франкіани в означений період та особливості їх публікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику мемуарної Франкіани досліджувала низка науковців. Перші спроби наукового видання цих джерел здійснили П. Кияниця І. Лакиза та П. Филипович 1926 р. П. Франко, М. Струтинська та інші наукові співробітники Музею Івана Франка у Львові 1941 р. планували видати окремий збірник мемуарів про І. Франка.

О. Дей та Н. Корнієнко 1956 р. упорядкували найбільш повну станом на той час книгу спогадів про І. Франка та написали вступну статтю. 1966 р. М. Пархоменко видав збірник мемуарів про Франка російською мовою. О. Дей 1972 р. та 1981 р. упорядкував ще дві збірки мемуарної Франкіани. Крім того, публікацією спогадів про І. Франка в радянський час займались І. Дузь, В. Моторний, Є. Наконечний, В. Сарбей, Я. Грицак та ін.

У 1990-х рр., з настанням Незалежності, почався якісно новий етап вивчення мемуарної Франкіани. Дослідники вводили в науковий обіг спогади, заборонені за радянського часу, а також не друковані до того.

Важливим є внесок у дослідження мемуарної Франкіани працівників Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка. З початку 2000–х рр. науковці-музейники опублікували низку маловідомих спогадів про І. Франка та написали ґрунтовні вступні статті та коментарі до них. Слід відзначити імена В. Бонь, М. Волошанської, Р. Горака, Я. Горака, О. Глібовицької, В. Кухар, І. Медведя, М. Оркуш В. Чернієнко та ін.

Низку першопублікацій маловідомих або не друкованих раніше в повному обсязі спогадів про І. Франка здійснили дослідники-франкознавці Я. Грицак, Я. Мельник, Н. Ощипок, Н. Тихолоз, А. Швець та інші. Окремі аспекти мемуарної Франкіани досліджували Т. Гажа, Л. Каневська, О. Онищенко, М. Федунь, Л. Сирота та інші.

Найбільш докладно цю проблематику висвітлив у своїх розвідках М. Гнатюк. Крім того, саме в його упорядкуванні видано найповнішу на сьогодні збірку спогадів, перша редакція якої вперше побачила світ 1997 р., а друга – 2011 р.

Втім, попри те, що кілька поколінь дослідників виконали значну та вагому роботу з наукового вивчення мемуарної Франкіани, залишається низка аспектів, розкритих недостатньо. Одною з таких тем є осмислення спогадів про І. Франка, опублікованих в радянській періодиці та наукових виданнях 1940-х – 1980-х рр.

Метою дослідження є спроба окреслити процес документування мемуарної Франкіани протягом 1940–1980-х рр. та введення її в суспільний вжиток.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом 1940–1980-х рр. в радянській пресі та окремими виданнями публікувалася значна кількість мемуарних нарисів про І. Франка, написаних його сучасниками або з їхніх слів. Цей процес хронологічно ділиться на чотири етапи. Перший тривав

з кінця 1939 до 1941 рр. В цей час Захід України перебував під радянською окупацією. Зважаючи на важливість постаті І. Франка в комуністичному ідеологічному дискурсі, окупаційна влада упровадила низку практик вшанування його пам'яті, в тому числі збір та публікацію спогадів про письменника.

Важливим способом документування мемуарних свідчень про І. Франка стали експедиції місцевостями Галичини, з якими був пов'язаний письменник. Перша така поїздка відбулась 1940 р. за ініціативи Академії наук УРСР, про що згадував кореспондент газети «Літературна Україна» Г. Назаренко: «У селі Нагуєвичі, у Львові, Бориславі, у Станіславській, Дрогобицькій та Чернівецькій областях учасники експедиції зібрали цікаві спогади робітників, селян, вчителів про зустрічі з великим письменником України» [3, с. 4]. Також автор зазначив, що Інститут фольклору планував видати друком зібрані спогади.

Разом з тим 1941 р. до 85-літнього ювілею від дня народження І. Франка працівники Музею Івана Франка у Львові планували опублікувати два випуски альманаху «Вінок Франкові». Для цього організували кілька поїздок на малу батьківщину письменника, щоб накопичити достатньо джерел. У звіті про відрядження в Нагуєвичі, Дрогобич та Борислав за грудень 1940 р. науковці відзначили, що в Нагуєвичах вони записали спогади «від деяких свояків Івана Франка, що ще живуть у цьому селі» [4, с. 99]. У квітні 1941 р. за ініціативи музею відбулася студентська етнографічна експедиція, під час якої учасники відвідали Нагуєвичі, Дрогобич, Борислав, Ясеницю-Сільну та інші місцевості, де «розмовляли з людьми, які ще пам'ятали Івана Франка і записували в них дуже цінні і цікаві спомини» [4, с. 131]. Окрім свідчень, зібраних в експедиціях, до ювілейного збірника планували включити спогади К. Студинського, А. Кримського, Ф. Колесси, В. Щурата, М. Возняка, В. Сімовича, П. Карманського, В. Пачовського, Ю. Шнайдер, О. Кобилянської, П. Франка, Т. Франка та інших [5, с. 4].

Втім, початок німецько-радянської війни у червні 1941 р. став на заваді видавничим планам як Інституту фольклору, так і Музею Івана Франка, про що пізніше згадували і в радянській пресі, наприклад Д. Кушнеренко [6, с. 3].

Окремі спогади, які задокументували науковці, студенти та кореспонденти газет або написали самі мемуаристи, потрапили на сторінки періодичних видань. Загалом за нашими підрахунками протягом 1940–1941 рр. в радянській пресі з'явилось 22 публікації мемуарних нарисів, присвячених Франкові: у львівських часописах «Вільна Україна», «Література і мистецтво», «Czerwony Sztandar», київських газетах «Советская Украина», «Пролетарська правда», «Радянська Україна», «Комуніст» та інших.

Наступний, другий етап накопичення та видання мемуарної Франкіани в досліджуваний період розпочався після відновлення радянського окупаційного режиму над Заходом України 1944 р. Вже 1946 р. свої спогади помістили в газетах М. Яцків («Радянській Львів»), Г. Франко («Львовская правда»), Д. Лукіянович («Літературна газета»).

Втім, оприлюднення спогадів лише в періодичних виданнях не задовольняло потреби людей, які вивчали життєвий шлях І. Франка. Тому науковці повернулись до ідеї видати окрему збірку мемуарів про письменника. Крім того, запити на збірку надходили і від громадськості. Так, 1955 р. Б. Романюк, бібліотекар з Луцьку у «Листі до редакції» «Літературної газети» порушив питання про нагальність цілісного видання мемуарної Франкіани: «Назріла потреба випустити у світ окремою книжкою збірник спогадів про великого Каменяра. Спогади і листи про І. Франка частково друкувались у періодичних виданнях, які тепер стали бібліографічною рідкістю. До збірки слід також включити і спогади живих і понині письменників та інших людей, які знали особисто Івана Яковича. Видання спогадів про Івана Франка принесло б велику користь для лекторів, студентів, учнів, багатьох тисяч читачів; це було б прекрасним пам'ятником славетному письменникові, тим більше, що широкої наукової біографії Франка ще й на сьогодні у нас немає» [7, с. 4].

Збірка спогадів про І. Франка вийшла друком 1956 р. за редакції О. Дея та Н. Корнієнко, приурочена до 100-річного ювілею від дня народження письменника [8]. Вихід книги, а також публікація значної кількості спогадових нарисів про І. Франка на сторінках періодики знамену-

вали початок третього етапу у розвитку мемуарної Франкіани в досліджуваний період. Разом з тим, на думку науковиці Т. Гажі, саме публікація зібрання спогадів про І. Франка 1956 р. та мемуарної збірки про Т. Шевченка 1958 р. інтенсифікувала процес відродження літературної мемуаристики в УРСР 1950-х рр. [9, с. 54].

З огляду на цензурні обмеження та обсяг видання О. Дея та Н. Корнієнко містило лише 70 спогадів із близько 150, які нарахували на той час упорядники [8, с. 5].

Зокрема, до збірки не увійшли мемуари людей, яких з різних причин зарахували до «антинародного буржуазно-націоналістичного табору». У передмові до книги О. Дей, характеризуючи спогадові матеріали, автори яких вважалися ідеологічно ворожими комунізму, відзначив, що ця група текстів «…як тенденційні й необ'єктивні, не викликають довір'я і повинні бути відкинені» [8, с. 4–5]. Але навіть спогади тих, чия політична позиція не викликала підозру радянських ідеологів, зазнали цензурування, що суттєво зменшувало наукову вартість видання.

Син І. Франка Т. Франко у відгуці на збірку спогадів про батька в «Літературній газеті» з притаманним йому почуттям гумору відреагував на ідеологічний підхід упорядників: «Коли читаєш статтю О. Дея, то складається враження, що майже всі знайомі Франка були українськими буржуазними націоналістами. Він чи то боровся, чи то співпрацював з ними, а вони не хотіли його любити і на кожному кроці шкодили» [10, с. 2].

Водночас спогади самого Т. Франка, вміщені у книзі «Про батька» (перше видання – 1956 р.) [11] так само покраяла радянська цензура, що докладно дослідила літературознавиця Н. Тихолоз. Зіставивши машинописи мемуарів Т. Франка про І. Франка з надрукованими версіями в книзі «Про батька», вона виявила, що цензори викреслили з остаточного тексту «…епізоди, пов'язані з приватним життям письменника та його родини, звички, кулінарні уподобання, умови праці (точніше, їх відсутність), та щоденного побуту» [12, с. 522]. Редагуючи спогади, ідеологи мали на меті наблизити образ І. Франка, наявний в мемуарах до офіційної іпостасі письменника як «революціонера-демократа», а також «нормалізувати мову» спогадів, виправити її відповідно до чинного ідеологічного дискурсу.

Саме в ювілейні роки публікувалась велика кількість спогадів про І. Франка в періодичних виданнях. За нашими підрахунками лише за 1956 р. надруковано близько 50 мемуарних нарисів в республіканських («Літературна Україна», «Советская Украина», «Молодь України», «Радянська жінка») обласних (львівська «Вільна Україна» тернопільська «Вільне життя», чернівецька «Радянська Буковина»), та районних (дрогобицька «Радянське слово») газетах. Так само збагатилась мемуарна Франкіана і 1966 р., коли відзначали 110-річний ювілей з дня народження письменника (1966 р.). Наразі виявлено понад двадцять публікацій в періодиці за цей рік.

1958 р. окремою книгою вийшла перша частина мемуарних нарисів М. Рудницького, в якій серед інших був і спогад про І. Франка [13].

В липні 1959 р. низка працівників Львівського державного університету імені Івана Франка, Музею Івана Франка у Львові та Академії наук УРСР організували спеціальну пошукову експедицію в Станіславській (нині – Івано-Франківській), Чернівецькій та Тернопільській областях. Серед учасників експедиції згадані Ю. Мельничук та Д. Павличко. Як повідомляв кореспондент «Літературної газети», «Експедиція має на меті побувати в усіх франківських місцях, зібрати документальні дані та архівні матеріали про життя і творчу діяльність поета, записати спогади сучасників Каменяра» [14, с. 2].

Наступного року відбулась подібна експедиція Львівського державного університету імені Івана Франка під керівництвом М. Мороза на Тернопільщину. Кореспондент «Літературної газети» П. Медведик писав, що «Маршрут експедиції проходить по місцях, зв'язаних з життям і діяльністю І. Франка […]. Записано на магнітафон цікаві спогади про І. Франка П. Кабарівського (м. Збараж)» [15, с. 3].

Разом з тим запис спогадів провадили краєзнавці-аматори. Так, вчитель Судово-Вишнянської середньої школи О. Дун 1957 р. записав спогади про І. Франка в с. Стоянцях та опри-

людних їх у газеті «Радянське слово» [16, с. 4]. Також вчителі залучали до цієї роботи учнів. В газеті «Літературна Україна» С. Сиско писав про ініціативу вчителя в с. Залужжя на Тернопільщині: «Юні краєзнавці села під керівництвом історика В. Р. Крамаровського зібрали багато спогадів, фотоматеріалів, що розповідають про революційну діяльність Івана Франка і створили великий шкільний музей» [17, с. 2]. Долучались до практик усної історії і студенти. Про це свідчить приклад студентки Дрогобицького педінституту ім. Івана Франка Г. Гаврилик, яка в 1956 р. записувала спогади сучасників І. Франка в с. Івана Франка (нині – с. Нагуєвичі). Її матеріал помістили в дрогобицьку газету «Радянське слово» [18, с. 3].

Окремі мемуаристи надсилали свої спогади в редакцію газет. Наприклад, в газеті «Вільна Україна» за 27 серпня 1956 р. можна прочитати повідомлення: «На Львівщині живе багато людей, які мали щастя бачити великого Каменяра. У зв'язку із сторіччям з дня його народження до редакції надійшло багато листів – спогадів про письменника»[19, с. 2]. Також записували спогади про І. Франка кореспонденти районних, обласних та республіканських газет [20].

Знайомі І. Франка ділились своїми спогадами про нього під час заходів, присвячених пам'яті письменника. Кореспондент газети «Літературна Україна» в репортажі про вечір пам'яті І. Франка, приурочений до 30-річчя з дня його смерті, наводив уривок зі спогадів Д. Лукіяновича, з якими той виступив під час заходу [21, с. 4].

Зважаючи на інтенсивне накопичення джерельної бази з середини 1950-х до кінця 1960-х рр. постало питання про упорядкування нової збірки. За цю справу знову взявся науковець О. Дей. Книга вийшла друком 1972 р. [22]. Однак і це видання не вичерпало проблематики. В передмові до збірки упорядник пояснив критерії відбору спогадів, не включивши до книги: «… дріб'язкового змісту згадок, які теж з'являлися в газетах, особливо з нагоди ювілейних дат. Залишились поза увагою матеріали, написані людьми, які не були знайомі з автором «Мойсея», не мали з ним безпосередніх контактів, а якщо й бачили його, то здалека» [22, с. 5].

Публікація означеної збірки знаменувала завершення третьої фази розвитку мемуарної Франкіани і перехід до четвертої. В подальші роки, до кінця 1980-х рр. дослідники І. Дузь, В. Моторний, Є. Наконечний, В. Сарбей, Я. Грицак та ін. продовжували вводити в науковий обіг окремі мемуари про І. Франка, однак поступово цей процес йшов на спад. Своєрідним підсумком розвитку мемуарної Франкіани в радянську добу стала збірка спогадів про письменника, яку упорядкував О. Дей 1981 р. [23], яка була вибіркою мемуарів, опублікованих в попередніх виданнях.

Висновки. Таким чином, в умовах радянського тоталітарного тиску упродовж 1940–1980-х рр. продовжувався процес документування та публікації мемуарної Франкіани, розпочатий в попередні десятиліття. Він мав кілька етапів. На першому, який тривав з 1940 до 1941 р., активно документували та друкували в періодичних виданнях свідчення сучасників про І. Франка. Водночас вже 1940 р. науковці Музею Івана Франка у Львові задумали видати окремий збірник мемуарної Франкіани. Однак цей проєкт залишився нереалізованим, а зібрані спогади лишались довгий час неопублікованими. На другому етапі, який розпочався 1944 р., з повторним утвердженням радянської влади на українських землях, спостерігались спроби відновити пошукову та видавничу діяльність спогадів про І. Франка. На третій етап, який розпочався 1956 р. і тривав до початку 1970-х, припала найактивніша фаза розвитку мемуарної Франкіани. Саме в рік відзначення столітнього ювілею з дня народження Каменяра науковці О. Дей та Н. Корнієнко підготували до друку збірку вибраних мемуарів про нього, який, втім, не вичерпав проблематики. Того ж року в періодиці з'явились десятки нових спогадів сучасників І. Франка, в наступні два десятиліття цей процес продовжувався. В цей період також вийшли книжкові видання сина письменника Т. Франка, М. Рудницького та інших його сучасників, де серед інших матеріалів також публікували спогади про Каменяра. Хронологічною межею завершення третього етапу вважаємо 1972 р., коли О. Дей опублікував ще одну збірку свідчень сучасників про письменника. Під час четвертої фази розвитку мемуарної Франкіани в досліджуваний період (середина 1970-х – кінець 1980-х рр.) спостерігався поступовий спад в її збагаченні, хоча поодинокі віднайдені спогади науковці продовжували публікувати й надалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гнатюк М. Заміри глибини. Львів: Світ, 2016. 375 с.
2. Медвідь І. Ідеологія мемуарів: чи варто друкувати спогади Мар'яна Колодія? *Науковий вісник Національного музею Івана Франка***.** 2021. № 3 (23). С. 190–197.
3. Назаренко Г. Спогади про І. Франка *Літературна газета*, 1940, 12 листопада. С. 4.
4. Науковий вісник музею Івана Франка у Львові. Випуск 12. Перші кроки (Документи і матеріали про створення музею). Львів: Апріорі, 2012. 382 с.
5. Альманах «Вінок Франкові». *Советская Украина*. 1941, 16 квітня. С. 4.
6. Кушнеренко Д. Овіяний легендами. *Літературна Україна*. 1966. 17 червня. С. 3.
7. Романюк Б. Видати збірник спогадів про Івана Франка. *Літературна газета*. 1955. 18 серпня. С. 4.
8. Іван Франко у спогадах сучасників / упорядники О. Дей і Н. Корнієнко. Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1956. 596 с.
9. Гажа Т. Українська літературна мемуаристика другої половини XX століття: становлення об'єктного і суб'єктного типів: дис. … канд. філол. наук : 10.01.01. Харків, 2005. 220 с.
10. Франко Т. Недоліки в хорошій книзі. *Літературна газета.* 1956. 13 грудня. С. 2.
11. Франко Т. Про батька. Статті, спогади, розповіді і нариси. Київ: Радянський письменник, 1956. 230 с.
12. Тихолоз Н. Тарас Франко про батька: без купюр. *Франкознавчі студії* (Дрогобич). 2012. Випуск 5. С. 503–526.
13. Рудницький М. Письменники зблизька (Спогади). Книга 1. Львів : Кн.-журн. вид-во, 1958. 172 с.
14. Там, де бував Каменяр. *Літературна газета.* 1959. 14 липня. С. 2.
15. Медведик П. Стежками Івана Франка. *Літературна газета*. 1960. 22 липня. С. 3.
16. Дун О. Це було в Стоянцях. *Радянське слово*. 1957. 15 грудня. С. 4
17. Сиско С. Тут чули мову поета. *Літературна Україна*. 1956. 19 квітня. С. 2.
18. Гаврилик Г. Іван Франко у спогадах односельчан. *Радянське слово*, 1956, 8 квітня. С. 3.
19. Із спогадів сучасників. *Вільна Україна*. 1956. 27 серпня. С. 2.
20. Василюк Д., Петренко В. Незабутні зустрічі. *Радянська культура.* 1956. 5 серпня.
21. Пам'яті Франка. *Літературна газета*. 1946. 6 червня. С. 4.
22. Іван Франко у спогадах сучасників. Книга друга. / упорядник О. Дей. Львів: Каменяр, 1972. 336 с.
23. Спогади про Івана Франка / Упорядкування, вступна стаття і примітки О. Дея. Київ: "Дніпро", 1981. 414 с.

Дата першого надходження статті до видання: 24.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 81’23:81’373.612.2:159.942-057.36
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-21

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ВИМІР ВОЄННОЇ МЕТАФОРИ: ВІД МЕХАНІЗМІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ДО СТРАТЕГІЙ САМОРЕГУЛЯЦІЇ

PSYCHOLINGUISTIC DIMENSION OF WAR METAPHOR: FROM PSYCHOLOGICAL DEFENSE MECHANISMS TO SELF-REGULATION STRATEGIES

Ільченко О. А.,
orcid.org/0000-0002-5467-8883
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій
Національної академії Національної гвардії України

Онищук К. І.,
orcid.org/0009-0005-7108-4218
ад’юнкт кафедри психології та педагогіки
Національної академії Національної гвардії України

Стаття присвячена психолінгвістичному виміру воєнної метафори як інструменту психологічного захисту та саморегуляції особистості в умовах збройного конфлікту. Автори аналізують, як повномасштабна війна проти України трансформувала мовний ландшафт, перетворивши метафору з художнього тропу на когнітивний механізм адаптації. Теоретичне підґрунтя дослідження спирається на когнітивну лінгвістику (Дж. Лакофф, М. Джонсон) і психоаналітичну традицію (А. Фрейд), що пояснюють метафору як спосіб структурування реальності та механізми захисту психіки. У статті показано, що воєнна метафора виконує функцію «когнітивного щита», дозволяючи військовослужбовцям дистанціюватися від травматичних подій, знижувати рівень тривоги та мобілізувати внутрішні ресурси. Емпірична частина ґрунтується на анкетуванні військовослужбовців Національної гвардії України (n=40), що дало змогу виявити специфіку мовних моделей у колективній свідомості. Результати засвідчили домінування стратегій усвідомленої присутності (42,5%), цілепокладання і планування (22,5%), когнітивної переоцінки (17,5%) та соціальної підтримки (15%). Виявлено, що дегуманізуючі номінації ворога (*«орки», «м’ясо», «добриво для української землі»*) поєднують механізми інтелектуалізації, проєкції та раціоналізації, знімаючи внутрішній конфлікт у здійсненні насильства. Метафори саморегуляції (*«стиснута пружина», «автопілот», «стати на підзарядку»*) відображають прагнення військових керувати власним психофізіологічним станом. Порівняльний аналіз медійного дискурсу та мовлення військових показав розбіжності між героїзуючими моделями («Війна – це шлях», «Війна – це боротьба за життя») та прагматичними моделями фронту («Війна – це робота»). Практичне значення дослідження полягає у можливості використання метафоричного моделювання як інструменту профілактики вторинної травматизації та підтримки ментального здоров’я особового складу. Робота пропонує новий підхід до аналізу мовних практик у бойових умовах, поєднуючи когнітивно-лінгвістичний та психологічний аспекти, що відкриває перспективи для подальших міждисциплінарних досліджень.

Ключові слова: воєнна метафора, психолінгвістика, психологічний захист, саморегуляція, когнітивні стратегії, дегуманізація.

The article explores the psycholinguistic dimension of war metaphor as a tool of psychological defense and self-regulation in the context of armed conflict. The authors argue that Russia’s full-scale invasion of Ukraine has radically transformed the national linguistic landscape, turning metaphor from a stylistic trope into a fundamental

© Ільченко О. А., Онищук К. І., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

cognitive mechanism of adaptation. The theoretical framework combines cognitive linguistics (G. Lakoff, M. Johnson) and psychoanalytic tradition (A. Freud), which conceptualize metaphor as a way of structuring reality and defense mechanisms as unconscious strategies of coping with trauma. War metaphor functions as a "cognitive shield", enabling servicemen to distance themselves from traumatic experiences, reduce anxiety, and mobilize inner resources. The empirical part is based on a survey of National Guard of Ukraine servicemen (n=40), which revealed specific linguistic models in collective consciousness. The findings demonstrate the dominance of strategies of mindful presence (42.5%), goal-setting and planning (22.5%), cognitive reappraisal (17.5%), and social support (15%). Dehumanizing nominations of the enemy (*"orcs," "meat," "fertilizer for Ukrainian soil"*) combine mechanisms of intellectualization, projection, and rationalization, thus reducing inner conflict in performing violent actions. Self-regulation metaphors (*"compressed spring," "autopilot," "recharging"*) reflect the soldiers' attempts to manage their psychophysiological states. Comparative analysis of media discourse and military speech highlights the contrast between heroic models ("War is a path," "War is a struggle for life") and pragmatic frontline models ("War is work"). The practical value of the study lies in the possibility of applying metaphorical modeling as a tool for preventing secondary traumatization and maintaining mental health of defense forces personnel. The article offers a novel interdisciplinary approach to analyzing linguistic practices under combat conditions, integrating cognitive-linguistic and psychological perspectives, and opening new avenues for further research in psycholinguistics, military psychology, and communication studies.

Key words: war metaphor, psycholinguistics, psychological defense, self-regulation, cognitive strategies, dehumanization.

Постановка проблеми. Повномасштабна збройна агресія проти України радикально трансформувала національний мовний ландшафт, перетворивши воєнну метафору з художнього тропу на фундаментальний когнітивний інструмент адаптації людини до екстремальних умов. У ситуаціях зіткнення з психотравмівними та загрозливими подіями психіка особистості потребує специфічних фільтрів, здатних знизити рівень тривоги та зберегти внутрішню рівновагу. Психолінгвістичний вимір цієї проблеми полягає в тому, що мова не лише фіксує травматичний досвід, а й виступає активним регулятором емоційного стану через процеси метафоризації.

Воєнна метафора у цьому контексті виконує функцію психологічного захисту, дозволяючи суб'єкту комунікації трансформувати або частково викривити сприйняття неприйнятної реальності, уникаючи прямого емоційного шоку. Для військовослужбовців, чия діяльність пов'язана з безпосереднім ризиком, мовна метафоризація стає частиною стратегії саморегуляції, допомагаючи структурувати хаос війни, дистанціюватися від страху або, навпаки, мобілізувати внутрішні ресурси.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вивчення того, як метафоричні моделі, зафіксовані в українському медіапросторі та в живому мовленні комбатантів, корелюють із несвідомими способами регуляції емоцій (запереченням, проєкцією, раціоналізацією). Розуміння цих механізмів дасть змогу не лише описати динаміку мовної системи в умовах війни, а й розробити ефективніші методи психологічного супроводу особового складу Сил оборони, спираючись на їхні мовні установки та когнітивні карти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Теоретичним підґрунтям вивчення воєнної метафори в межах когнітивної лінгвістики є праці Дж. Лакоффа та М. Джонсона, які довели, що метафора – це не просто мовне явище, а спосіб мислення та структурування реальності [1]. У медійному дискурсі воєнна метафорика аналізується як інструмент формування ідеології та мовної політики [2], а також як засіб реалізації стратегій і тактик комунікації [3].

Динаміку мовної системи України в умовах повномасштабного вторгнення ґрунтовно досліджено у колективній монографії за редакцією Б. Ажнюка, де акцентовано на трансформаціях лексико-семантичного рівня під впливом війни [4]. О. Ільченко проаналізувала оцінну імплікатуру медіаметафори [5], розробила словник метафоричних моделей війни [6] та розкрила інтерпретаційний потенціал медійної метафори у співавторстві з іншими дослідниками [7].

Психологічний аспект проблеми, зокрема функціонування захисних механізмів особистості в умовах стресу, висвітлено в роботах Ю. Максименко та Н. Кемель, які довели взаємозв'язок

між типами захисту та життєстійкістю людини [8]. Питання ролі самообману та несвідомих трансформацій реальності для адаптації до стресових ситуацій досліджено О. Косьяновою та Ю. Муляр [9]. Особливої ваги у контексті цього дослідження набувають праці Д. Угліка, присвячені психологічним стратегіям саморегуляції військовослужбовців безпосередньо в умовах бойових дій [10].

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні й емпіричному дослідженні психолінгвістичного потенціалу воєнної метафори як маркеру психологічного захисту особистості й інструменту її емоційної саморегуляції в умовах збройного конфлікту (на матеріалі сучасного українського медіадискурсу та результатів анкетування військовослужбовців Національної гвардії України (НГУ)).

Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань:

1) узагальнити теоретико-методологічні підходи до вивчення воєнної метафори в сучасній психолінгвістиці та визначити ієрархію мовленнєвих маркерів психологічного захисту особистості в бойових умовах;

2) визначити специфіку функціонування воєнної метафори як «когнітивного щита», що забезпечує дистанціювання особистості від психотравмівних подій і трансформацію травматичного досвіду;

3) здійснити порівняльний аналіз метафоричних моделей війни в українському медіадискурсі й у колективній свідомості військовослужбовців НГУ, виявивши якісний зв'язок між мовним вибором і стратегіями емоційної саморегуляції;

4) обґрунтувати адаптивний потенціал метафоричного моделювання як інструменту профілактики вторинної травматизації та збереження ментального здоров'я особового складу Сил оборони.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та розв'язання визначених завдань використано комплексний методологічний підхід, що ґрунтується на поєднанні загальнонаукових і спеціальних психолінгвістичних методів: метод теоретичного аналізу та синтезу – для опрацювання наукової літератури з вивчення захисних механізмів психіки і когнітивної лінгвістики, що дало змогу сформулювати концепцію метафори як «когнітивного щита»; метод дискурс-аналізу – застосовано до сучасних українських медіатекстів для виокремлення домінантних метафоричних моделей війни, що транслюються в масову свідомість; метод лінгвістичного спостереження й опису – використано у роботі з лексикографічними джерелами (зокрема словником О. Ільченко [6]) для систематизації воєнних метафор за сферами-джерелами; метод анкетування (соціопсихолінгвістичний метод) – проведено для збору емпіричного матеріалу серед військовослужбовців НГУ з метою виявлення їхніх індивідуальних метафоричних асоціацій; метод кількісного та якісного аналізу (інтерпретаційний метод) – застосовано для обробки результатів опитування, що дало змогу встановити якісні співвідношення між вибором відповідних мовних моделей та активацією конкретних стратегій саморегуляції та захисних механізмів психіки.

Виклад основного матеріалу.

Теоретичні засади дослідження: метафора як когнітивний щит. Психологічні захисні механізми у сучасній науці аналізують як систему несвідомих способів регуляції емоційного стану, що активізуються у ситуаціях зіткнення людини з психотравмівними, загрозливими або внутрішньо неприйнятними обставинами. Основною функцією таких механізмів є зниження рівня тривоги та збереження відносної психічної рівноваги шляхом певної трансформації або часткового викривлення сприйняття реальності [8; 9].

Класичні уявлення про види психологічного захисту сформувалися у психоаналітичній традиції; зокрема А. Фрейд описала низку базових механізмів, серед яких витіснення, заперечення, проєкція, раціоналізація й інші. В умовах воєнних дій ці механізми можуть стати фундаментом життєстійкості військовослужбовця. Особливого значення набуває ієрархічна організація

захистів за рівнем їхньої адаптивності. Якщо деструктивні захисти (наприклад, повне заперечення реальності) ускладнюють виконання бойових завдань, то «зрілі» механізми, такі як раціоналізація та сублімація, дають змогу особистості адаптуватися до хронічного стресу.

Психолінгвістичний аспект захисту виявляється у вербалізації досвіду. Метафора у цьому процесі виконує роль «когнітивного щита». Замість прямого найменування травматичної події (смерть, поранення, страх), суб'єкт використовує метафоричні замінники, що виконують функцію «безпечного контейнера» для емоцій. Наприклад, використання іронічних або технічних метафор дає змогу перевести подію з площини екзистенційного жаху в площину професійної рутини.

Метафорична модель не просто описує війну, а створює відповідну «оцінну імплікатуру», яка програмує сприйняття реальності [5]. Для військовослужбовця метафора стає засобом дистанціювання: називаючи ворога «сміттям» або «цілями» (механізм проєкції та дегуманізації), або описуючи обстріл як «дискотеку» (механізм іронізації), боєць зменшує інтенсивність емоційної напруги, не вступаючи у прямий конфлікт із неприйнятним змістом смерті.

Важливим елементом саморегуляції є також використання метафор для внутрішньої стабілізації через механізм самонавіювання. Команди, наприклад, «стати на підзарядку» або самоопис через образ «стиснутої пружини» (що фіксується в анкетуванні) свідчать про свідоме або напівсвідоме використання мовних образів для управління власним ресурсом. Комунікація у межах «свого» підрозділу через специфічний метафоричний код виконує функцію повернення в захищений простір, де «свої» розуміють метафору без додаткових пояснень [10].

Емпіричне дослідження воєнної метафори: порівняльний аналіз масової свідомості та колективної свідомості військовослужбовців.

Порівняльний аналіз масової свідомості, що транслюється через медіа, та колективної свідомості професійної групи військовослужбовців НГУ виявляє суттєві розбіжності у функціональному призначенні воєнної метафори. Аналіз медіаматеріалів, зафіксованих зокрема у словнику О. Ільченко [6], свідчить, що в масовій свідомості війна моделюється переважно через концептуальні метафори «ВІЙНА – ЦЕ ПРАЦЯ / РОБОТА», «ВІЙНА – ЦЕ БОРОТЬБА ЗА ЖИТТЯ» та «ВІЙНА – ЦЕ ШЛЯХ» [4]. Ці моделі спрямовані на героїзацію подій і суспільну мобілізацію цивільного населення. Натомість результати анкетування військовослужбовців НГУ (2026 р., n=40) демонструють прагматичну трансформацію цих моделей у площину безпосередніх захисних механізмів колективної свідомості.

Одним із найяскравіших виявів механізмів проєкції та дегуманізації є специфічне метафоричне позначення ворога. Порівняльний аналіз свідчить: якщо у масовій свідомості (медійному просторі) переважають терміни *«агресор»*, *«окупант»*, *«загарбник»* [5; 6], то в колективній свідомості гвардійців домінують номінації, що повністю позбавляють противника людських рис.

Когнітивне наповнення цього образу було досліджено за допомогою Блоку 2 анкети («Асоціативний експеримент»). Результати засвідчили, що 89,7% отриманих асоціацій на стимул «Ворог» мають виключно негативне емоційне забарвлення. Така тотальна негативізація асоціативного поля підтверджує повну відсутність емпатії до супротивника, що вбачається необхідною умовою формування психологічного захисту в умовах бойових дій. Узагальнену структуру цих сенсів представлено на рис. 1.

Вербалізація цих сенсів безпосередньо у мовленні була зафіксована у Блоці 5 («Рефлексія»), де респонденти вказували конкретні назви, які вони використовують на позначення ворога. Згідно з анкетами, військовослужбовці НГУ використовують дегуманізуючі номінації. Найчастотнішими лексемами-маркерами є: *«орки»* (42,5%), *«ворог»* (37,5%), *«рашисти»* (35%), *«окупанти»* (32,5%), *«кацапи»* (25%), *«м'ясо»* (10%) (рис. 2).

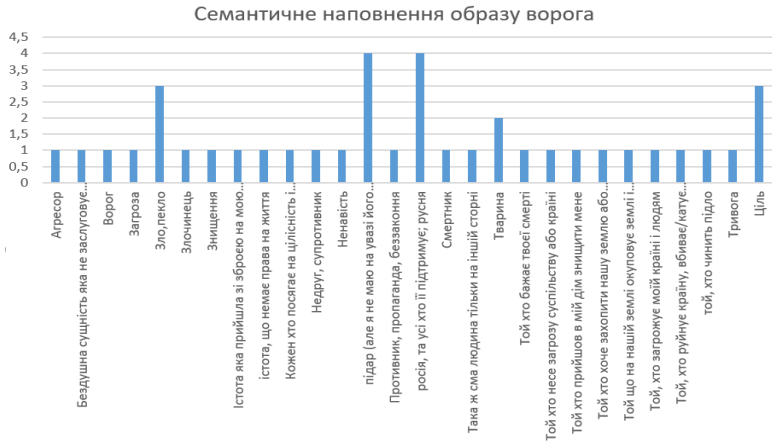

Рис. 1. Семантичне наповнення образу ворога в асоціативному полі військовослужбовців НГУ

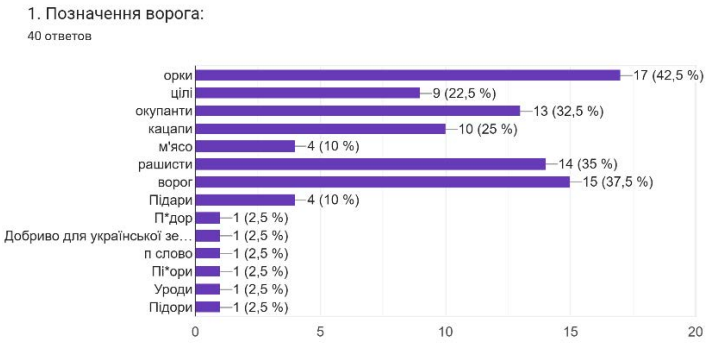

Рис. 2. Частотний розподіл лексем-маркерів дегуманізації

Така лінгвістична дегуманізація в межах професійної групи виконує роль психологічного фільтра: через зміну номінації реальний «інший» перетворюється на «об'єкт», знищення якого сприймається психікою як технічна або санітарна дія. Нейтрально-технічне позначення *«цілі»* є маркером інтелектуалізації – ворог описується технічним терміном без емоційного забарвлення, людина «зникає» як особистість і перетворюється на об'єкт бойового завдання. Позначення *«орки»* переводить людину в категорію нелюдської істоти, що знімає внутрішній конфлікт у здійсненні насильства за допомогою проєкції. Лексеми *«м'ясо»*, *«добриво для української землі»* поєднують одразу два механізми: раціоналізацію – смерть ворога трансформується в категорії корисності *(«добриво»)*; та проєкцію – побоювання військового отримати подібне визначення своєї власної ролі.

Механізм раціоналізації й іронія чітко розмежовують «патетику» медіа та «прагматику» фронту. Якщо медіа оперують категоріями *«героїчне протистояння»* чи *«незламна фортеця»* [6; 7], то в колективній свідомості комбатантів панує професійна рутинізація. Зокрема, у межах Блоку 2 («Асоціативний експеримент») на стимул *«Вихід на позиції»* переважна більшість респондентів 46,4% надала відповіді, що маркують цю подію як *«роботу»*, *«завдання»* або *«бойове розпорядження»*. Третина (33,3%) опитаних використовує емоційно забарвлені лексеми *«випробування»* чи *«страх»* (див. рис. 3). Така когнітивна модель дає змогу «вимкнути» страх, переводячи екзистенційну загрозу в площину технічного алгоритму дій.

Рис. 3. Когнітивні моделі сприйняття бойового завдання: трансформація екзистенційної загрози у професійну рутину

Найбільшу групу лексичних маркерів у сприйнятті бойового завдання об'єднує інтелектуалізація («*задача», «бойове завдання», «бойова робота», «виконання задачі», «робота», «діяльність кожного військовослужбовця», «служба», «оборона», «діяльність»*). Можлива загроза переводиться у площину професійно-технічного опису – *«вихід на позиції»* стає просто робочою функцією. Емоційний зміст повністю витісняється операційним. Сублімація представлена відповідями: *«адреналін», «героїзм», «сміливість», «випробування», «реальність»*. Такі відповіді дають змогу констатувати трансформацію страху та напруження у позитивний ресурс або виклик.

Натомість вербалізація концепту «ЗАГИБЕЛЬ» виявляє низький рівень дистанціювання: більшість респондентів описують смерть через фізичні (*«біль»*) або емоційно забарвлені категорії – *«втрата», «кінець шляху», «погано»* (див. рис. 4).

Рис. 4. Вербалізація концепту «ЗАГИБЕЛЬ» у свідомості військовослужбовців

Показовими маркерами заперечення як захисного механізму психіки виступають лексеми: *«не страшно», «продовження життя», «кінець чогось і початок»*. Спостерігається пряме заперечення загрози загибелі та трансформації смерті у щось аксіологічно нейтральне або навіть позитивне, що мінімізує її остаточність.

Аналіз відповідей військовослужбовців НГУ на питання про способи опанування ситуації засвідчив домінування стратегії усвідомленої присутності: 42,5% респондентів обрали варіант *«концентруюсь на моменті та відкидаю все зайве»*, що відповідає принципу mindfulness – свідомого утримання уваги на поточному моменті без оцінювання минулого чи майбутнього.

Друге місце за частотою посіла стратегія цілепокладання і планування – 22,5% респондентів зазначили, що *«попри все йдуть до мети»*. Це свідчить про свідоме структурування дій як спосіб повернення відчуття контролю й агентності в умовах хаосу.

Стратегію когнітивної переоцінки через твердження *«приймаю все як є та налаштовуюсь на краще»* обрали 17,5% опитаних. Прийняття ситуації з одночасною переорієнтацією на позитивний результат відображає свідому зміну інтерпретації події без її знецінення чи виправдання. Це принципово відрізняє переоцінку від раціоналізації: якщо раціоналізація усуває внутрішній конфлікт через логічне обґрунтування, то когнітивна переоцінка зберігає емоційний зміст події, надаючи їй нового сенсу.

Стратегію соціальної підтримки й комунікації – *«об'єдную зусилля з побратимами»* – зазначили 15% респондентів. Свідоме звернення до групи як до ресурсу відображає функцію колективного простору, де спільне переживання виконує роль безпечного контейнера для того, що важко вербалізувати поза межами кола «своїх» (див. рис. 5).

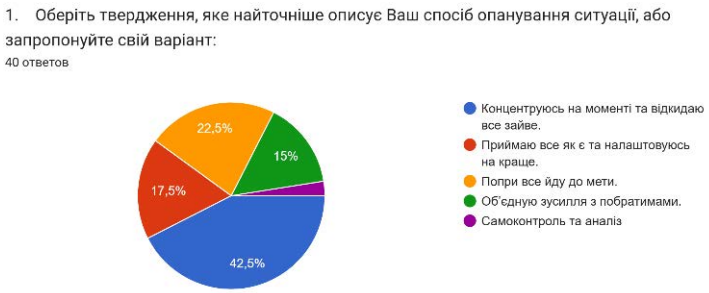

Рис. 5. Репрезентація когнітивних стратегій опанування стресових ситуацій у дзеркалі метафоричних самоописів військовослужбовців

Особливий інтерес становлять метафори саморегуляції, які в колективній свідомості замінюють медійний образ *«сталевого героя»* на образ *«керованого механізму»*. У момент найвищої напруги 37,5% використовують образ *«стиснутої пружини»*, що маркує стан максимальної акумуляції сили перед дією, 35% *«вмикають автопілот»*, що є виявом функціональної дисоціації та професійної регресії на службу его, див. рис. 6.

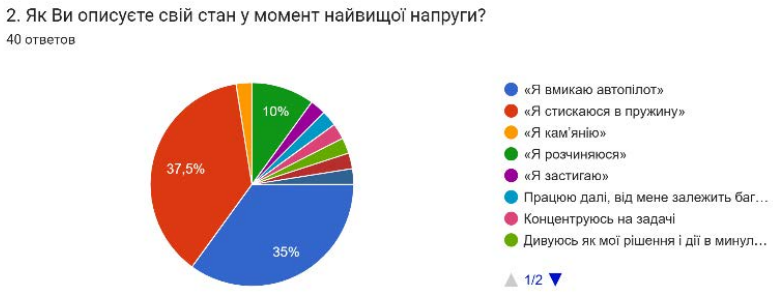

Рис. 6. Метафорична репрезентація психофізіологічних станів військовослужбовців як інструмент емоційної саморегуляції

Процес психологічного відновлення під час відпочинку вербалізується через динамічні метафори очищення та трансформації. Найбільш продуктивною стратегією виявилася метафора *«розвантажитися»* (45%), *«заземлитися»* (15%) і техноморфна метафора *«стати на підзарядку»* трапляється у 15% відповідей (див. рис. 7). Це свідчить про сприйняття стресу як фізичного вантажу, позбавлення від якого є критичною умовою збереження психічного здоров'я. Крім того, значущою є метафора *«перезібрати себе заново»* (20%), що вказує на глибоке усвідомлення особистісних трансформацій і потребу в системному «ремонті» власної ідентичності після бойового досвіду.

Рис. 7. Метафоричні моделі відновлення внутрішнього ресурсу як засіб запобігання емоційному вигоранню

Окремим блоком виступає «чорний гумор», який у колективній свідомості гвардійців убачається зрілим захистом, на відміну від офіційного медіадискурсу. Його використання вважають доречним 92,5% опитаних, див. рис. 8. Вислови військовослужбовців НГУ, наприклад, *«шашля, який точить дерево»* або *«бути з тобою, братанчик»* є засобами сублімації агресії. Гумор дає змогу *«розрядити обстановку»*, перетворюючи загрозу на об'єкт жарту.

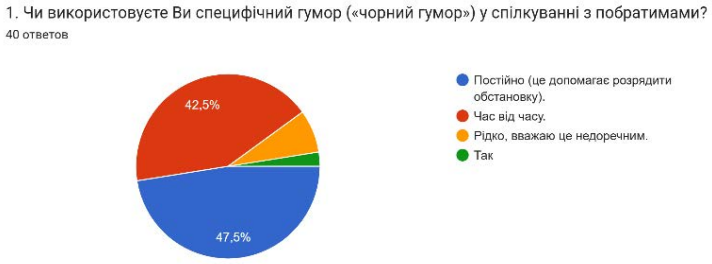

Рис. 8. Використання «чорного гумору» як мовного маркера стресостійкості у професійному дискурсі

Метафора *«родина / бойова сім'я»* стосовно підрозділу (46,1%), див. рис. 9, виступає компенсаторним механізмом. У масовій свідомості підрозділ – це «військова одиниця», тоді як у колективній – це «безпечний контейнер», де спільний метафоричний код дає змогу спілкуватися без пояснень (*«свої зрозуміють»*), що посилює групову згуртованість [8].

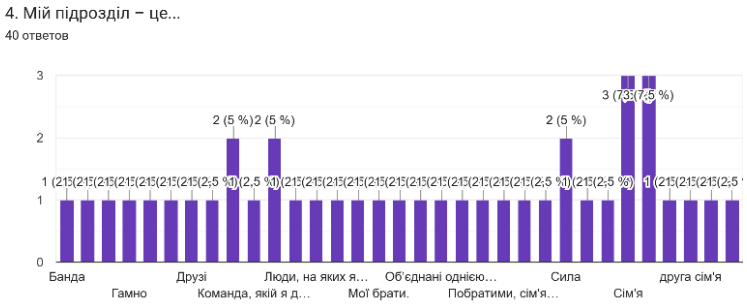

Рис. 9. Структура вербальних асоціацій на стимул «Мій підрозділ» як індикатора колективного самосприйняття

Висновки. У результаті проведеного психолінгвістичного дослідження воєнної метафори як когнітивного інструменту адаптації військовослужбовців НГУ зроблено такі висновки:

1. Теоретично обґрунтовано, що воєнна метафора в умовах збройного конфлікту трансформується у фундаментальний «когнітивний щит». Він відображає функціонування несвідомих захисних механізмів, дозволяючи особистості дистанціюватися від психотравмівних подій шляхом їхнього перекодування у професійні або рутинні смислові категорії. Це мінімізує прямий вплив екзистенційного жаху на психіку комбатанта.

2. Емпірично встановлено, що ключовим механізмом захисту в колективній свідомості гвардійців є дегуманізація об'єкта загрози. Використання відповідних метафоричних номінацій дає змогу знизити емоційний поріг сприйняття противника. Переважна більшість негативних асоціацій у межах асоціативного експерименту підтверджує блокування емпатії, що перетворює бойове зіткнення на процес технічної ліквідації шкідливого об'єкта, запобігаючи емоційному вигоранню.

3. Аналіз вибору стратегій саморегуляції військовослужбовців НГУ свідчить про переважання адаптивних копінг-стратегій: усвідомленої присутності та цілепокладання, що відображає функціонально доцільну психологічну відповідь на умови хронічного та бойового стресу. Стратегії когнітивної переоцінки та соціальної підтримки доповнюють цю картину, демонструючи здатність респондентів до переосмислення травматичного досвіду та ресурсного використання групової згуртованості.

4. Виявлено, що метафора є дієвим інструментом саморегуляції. Вибір специфічних метафоричних моделей свідчить про мобілізацію внутрішнього ресурсу та механізм дисоціації. Процес психологічного відновлення вербалізується через продуктивні метафори, що маркують перехід від пасивного очікування ресурсу до активної когнітивної переробки травматичного досвіду.

5. Доведено адаптивну роль «чорного гумору» як стратегії сублімації агресії та страху. На відміну від офіційного медіадискурсу з його патетичними образами, мовлення військовослужбовців тяжіє до раціоналізації небезпеки.

6. Підтверджено роль метафори «*родина / бойова сім'я*» як компенсаторного механізму, що створює «безпечний комунікативний контейнер». Це забезпечує високу групову ідентифікацію, де спільний метафоричний код дає змогу комбатантам інтегрувати бойовий досвід у колективну пам'ять, зміцнюючи психологічну стійкість підрозділу в умовах тривалого стресу.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у вивченні трансформації цих метафоричних моделей у процесі ресоціалізації ветеранів після закінчення бойових дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago : University of Chicago Press, 2003. 272 p.

2. Johnson E. WAR in the Media: Metaphors, Ideology, and the Formation of Language Policy. *Bilingual Research Journal*. 2005. Vol. 29, No. 3. P. 621–640. URL: https://www.researchgate.net/publication/233199038_WAR_in_the_Media_Metaphors_Ideology_and_the_Formation_of_Language_Policy (дата звернення: 24.03.2026).

3. Kondratenko N. V., Kiselova A. A., Zavalska L. V. Strategies and Tactics of Communication in Parliamentary Discourse. *Studies about Languages*. 2020. No. 36. P. 17–31. DOI: http://dx.doi.org/10.5755/j01.sal.0.36.23401.

4. Мова і війна : динаміка мовної системи і мовна політика: монографія / за ред. Б. М. Ажнюка. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. 616 с. URL: https://www.inmo.org.ua/departments/mnmu/publications/mova-i-viina-dynamika-movnoii-systemy-i-movna-polityka.html (дата звернення: 24.03.2026).

5. Ільченко О. А. Оцінна імплікатура медіаметафори (на україномовному медіаматеріалі 2000–2022 рр.). *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries : Scientific monograph*. Volume 2. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. P. 139–153. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-196-1-28.

6. Ільченко О. А. Метафорична модель війни в українському медіапросторі 2014–2023 рр.: Словник. Харків: Національна академія Національної гвардії України, 2024. 101 с.

7. Ilchenko O., Tkach P., Sinna L., Kadaner O., Overchuk O. Interpretation potential of mass media metaphor. *Amazonia Investiga*. 2021. Vol. 10. No 42. P. 56–68. DOI: https://doi.org/10.34069/AI/2021.42.06.6.

8. Максименко Ю. Б., Кемель Н. В. Особливості взаємозв'язку захисних механізмів і життєстійкості біженців. *Актуальні проблеми життєвого та професійного самоздійснення особистості: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Психологія самоздійснення особистості: теорія, досвід, практика» (Одеса, 19–20 трав. 2023 р.)* / відп. ред. О. П. Саннікова. Одеса: ФОП Бєлий А. Є., 2023. С. 84–91. URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/17707/1/Maksymenko%2c%20Kemel.pdf (дата звернення: 13.03.2026).

9. Косьянова О. Ю., Муляр Ю. Захисні механізми та самообман: взаємозв'язок та роль в адаптації до стресових ситуацій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2025. № 2. С. 24–29. DOI: https://doi.org/10.32782/psy– visnyk/2025.2.4.

10. Углік Д. Психологічні стратегії саморегуляції військовослужбовців в умовах бойових дій. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 19–20 берез. 2025 р.)* / за ред. О. І. Башкір, О. В. Попової. Харків, 2025. С. 412–416. URI: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d9b04a47– e04c– 4be5– 81fa– 5e489c4c700c/content (дата звернення: 13.03.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 27.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 821.111(73)
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-22

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДИСКУРСУ СЕНСАЦІЙНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В «БАГРЯНІЙ ЛІТЕРІ» НАТАНІЕЛЯ ГОТОРНА

TRANSFORMATION OF THE DISCOURSE OF SENSATIONAL LITERATURE IN NATHANIEL HAWTHORNE'S "THE SCARLET LETTER"

Калініченко М. М.,
orcid.org/0000-0002-5275-4715
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романо-германської філології
Рівненського державного гуманітарного університету

У представленій статті розглядається роман Натаніеля Готорна «The Scarlet Letter» у контексті його складної взаємодії з дискурсом популярної сенсаційної літератури США середини XIX століття. Автор пропонує переосмислити традиційне бачення цього твору як ізольованого шедевра «високого» романтизму, аналізуючи його як художній відгук на соціокультурні виклики епохи Другого великого пробудження. Дослідження демонструє, що вибір Готорном сюжету про перелюб священика не був випадковим реверансом у бік минулого, а прямою апеляцією до актуальних страхів тогочасного американського суспільства перед моральною розпустою нових релігійних сект.Особлива увага приділяється тому, як популярна преса та «низькі» жанри того часу (зокрема твори Марії Монк та Джорджа Ліппарда) формували образ демократичної церкви як осередку сексуальної вседозволеності та релігійного екстазу, підсиленого вживанням алкоголю. Автор доводить, що Готорн використовує «історичні декорації» пуританського Сейлема як контрастний фон: суворість XVII століття слугує інструментом критики аморальності сучасної йому Америки. Через порівняння «старозавітних» духовних засад із нестримним релятивізмом середини XIX сторіччя письменник намагався повернути суспільну значущість інститутам шлюбу та родинних цінностей.У статті проаналізовано феномен читацької рецепції, який виявив глибоку прірву між дидактичними намірами митця та потребами масової аудиторії. Наведені статистичні дані (35 тисяч проданих примірників «Багряної літери» проти 700-тисячних тиражів сенсаційних бестселерів) свідчать про те, що тогочасний читач віддавав перевагу відвертим описам гріхів без морального осуду, що пропонувала масова література. Завершує дослідження аналіз пізньої творчості Готорна, зокрема роману «The Marble Faun», який трактується як остання спроба автора знайти опору в традиційному католицизмі для упокорення «дикунства» американського релігійного простору. Стаття підкреслює, що саме занурення у стихію популярної культури дозволило Готорну створити твір, який, попри комерційний програш тогочасним «таблоїдним» романам, став найглибшою рефлексією над парадоксами національного духу.

Ключові слова*:* Натаніел Готорн, «Багряна літера», Американський Ренесанс, популярна культура, сенсаційна література, Друге велике пробудження, пуританізм.

The article examines Nathaniel Hawthorne's novel The Scarlet Letter in the context of its complex interaction with the discourse of popular sensational literature in the mid-19th century United States. The author proposes a re-evaluation of the traditional view of this work as an isolated masterpiece of "high" Romanticism, analyzing it instead as a creative response to the socio-cultural challenges of the Second Great Awakening. The study demonstrates that Hawthorne's choice of a plot centered on a minister's adultery was not merely a nostalgic reference to the past, but a direct appeal to the contemporary American society's anxieties regarding the moral relativism of new religious sects.

Special attention is paid to how the popular press and "low" genres of the time (specifically the works of Maria Monk and George Lippard) shaped the image of the democratic church as a center of sexual licentiousness and religious ecstasy fueled by alcohol consumption. The author argues that Hawthorne uses the "historical scenery"

© Калініченко М. М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

of Puritan Salem as a contrasting background: the austerity of the 17th century serves as a tool for criticizing the immorality of his contemporary America. By comparing "Old Testament" spiritual foundations with the unbridled relativism of the mid-19th century, the writer attempted to restore the social significance of the institutions of marriage and family values.

The article analyzes the phenomenon of reader reception, which revealed a deep gap between the artist's didactic intentions and the needs of the mass audience. Statistical data provided (35,000 copies of The Scarlet Letter sold compared to 700,000 copies of sensational bestsellers) indicate that the contemporary reader preferred explicit descriptions of vice without moral condemnation, as offered by mass literature.

The study concludes with an analysis of Hawthorne's later work, particularly the novel The Marble Faun, which is interpreted as the author's final attempt to find support in traditional Catholicism to tame the "wildness" of the American religious space. The article emphasizes that it was precisely the immersion into the element of popular culture that allowed Hawthorne to create a work that, despite its commercial loss to the "tabloid" novels of the day, became the most profound reflection on the paradoxes of the national spirit.

Key words: Nathaniel Hawthorne, The Scarlet Letter, American Renaissance, popular culture, sensational literature, Second Great Awakening, Puritanism, intertextuality.

Постановка проблеми. Творчість Натаніеля Готорна традиційно зараховують до «високого» канону, дистанціюючи її від масової культури середини XIX ст. Проте актуальність перегляду цієї позиції зумовлена глибокою інтегрованістю «Багряної літери» у тогочасний сенсаційний дискурс. В епоху Другого великого пробудження США охопила хвиля радикальних сект, чия діяльність часто супроводжувалася сексуальними скандалами, що ставали головною темою тогочасної «низької» преси та бестселерів. Наукова проблема полягає у виявленні того, як Готорн використовував типові сюжети сенсаційної прози (перелюб священика, прихований порок) для створення морально-дидактичної антитези масовій культурі. Автор не просто реконструював минуле, а вступав у полеміку з етичним хаосом своєї доби. Дослідження цих зв'язків дозволяє розкрити стратегію трансформації «низьких» жанрових елементів у високу літературну форму в умовах агресивного масового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення творчості Натаніеля Готорна тривалий час обмежувалося формалістичним та психоаналітичним підходами. Фундаментальні праці Френсіса Отто Маттіссена, Річарда Чейза та Леслі Фідлера сформували канонічне бачення «Багряної літери» як складного морально-філософського висловлювання, що належить виключно до «високої» літературної традиції [1, с. 19].

Проте з кінця XX століття в американському літературознавстві утвердився підхід «нового історизму», який вимагає розгляду тексту в нерозривному зв'язку з соціальними реаліями та книжковим ринком епохи. Ключове значення для нашого дослідження мають праці Девіда Рейнольдса, зокрема його концептуальна робота «Під Американським Ренесансом». Рейнольдс вперше переконливо довів, що Готорн, Мелвілл та По активно використовували «субкультурні» тексти – кримінальні хроніки, сенсаційні романи та радикальну релігійну публіцистику [2, с. 94].

Релігійний контекст Другого великого пробудження та його вплив на літературний процес висвітлено у працях Роберта Фуллера та Стівена Марріотта, які аналізували конфлікт між традиційним пуританізмом та новими емоційними культами. Питання того, як масова культура XIX століття експлуатувала теми сексуальної розпусти та «жіночої провини», детально розглядала Джейн Томпкінс у контексті перегляду літературного канону [3, с. 18].

Також варто відзначити дослідження Майкла Колліакіса, який спеціалізується на теологічних аспектах прози Готорна, та Ларрі Рейнольдса, чиї роботи фокусуються на зв'язку творчості письменника з тогочасними політичними та соціальними кризами.

Незважаючи на потужний пласт американської критичної думки, питання трансформації специфічних сюжетів «сенсаційної прози» у дидактичну структуру «Багряної літери» як стратегії інтелектуального спротиву аморальності ринку залишається актуальним для подальшого аналізу. Саме цей ракурс дозволяє по-новому поглянути на механізми взаємодії канонічного тексту з масовим читачем.

Метою статті є виявлення та аналіз дискурсивних зв'язків роману Натаніеля Готорна «The Scarlet Letter» [див. 4] із популярною сенсаційною літературою США середини XIX століття. Дослідження спрямоване на розкриття стратегій художньої трансформації «низьких» жанрових елементів у канонічний текст, а також на з'ясування ролі пуританської дидактики як інструменту інтелектуального спротиву етичному хаосу та моральному релятивізму епохи Другого великого пробудження.

Виклад основного матеріалу. Для глибокого розуміння природи роману «The Scarlet Letter» необхідно вийти за межі суто літературознавчого аналізу та звернутися до соціокультурного контексту епохи, яку історики називають Другим великим пробудженням. Цей період став часом небаченої релігійної турбулентності, коли традиційні церковні ієрархії Нової Англії почали стрімко втрачати контроль над духовною сферою під тиском нових демократичних сект. Релігія перестала бути лише питанням догматики та перетворилася на масове видовище, доступне кожному, що неминуче призвело до того, що сучасники Готорна називали «дикунством» віри [5, с. 156].

Центральною подією цього процесу стали масові релігійні зібрання – табірні збори (camp meetings). Вони збирали тисячі людей на відкритому повітрі, де панувала атмосфера екстатичного проповідництва, масового трансу та емоційної нестриманості. Описи тогочасних свідків малюють картину, далеку від християнського смирення: релігійне піднесення часто супроводжувалося фізичними конвульсіями, неконтрольованими вигуками та, що найважливіше, порушенням моральних бар'єрів. Популярна преса та таблоїди того часу активно тиражували повідомлення про те, що під покровом ночі на таких зібраннях панувала сексуальна вседозволеність, а межа між божественним натхненням та алкогольним сп'янінням була майже непомітною.

Натаніел Готорн, який виховувався в інтелектуальному середовищі Сейлема та вивчав історію свого роду, сприймав ці процеси з глибоким занепокоєнням. Для нього, як і для багатьох представників Американського Ренесансу, такий «демократичний» підхід до віри означав втрату справжньої духовної глибини. У своїх ранніх оповіданнях він уже експериментував з ідеєю того, як натовп може бути засліплений фальшивим благочестям. Проте в «Багряній літері» це занепокоєння трансформувалося у фундаментальне дослідження того, як суспільство реагує на гріх у часи, коли моральні орієнтири стають розмитими. Готорн бачив, що сучасні йому секти – кокреніти, ранні мормони та інші радикальні групи – починають ревізувати основи шлюбних стосунків, вводячи поняття «духовних дружин» або полігамії. Це був прямий виклик пуританському етосу, на якому трималася Америка.

Створення «Багряної літери» відбувалося в умовах жорсткої конкуренції за увагу читача. Ринок США середини XIX століття був переповнений так званою «сенсаційною прозою» (sensational fiction) – жанром, що за своєю природою був пращуром сучасних таблоїдів. Головною валютою цього ринку були скандали. Особливий попит мали романи-викриття, що описували «таємні пороки» духовенства. Твори на кшталт «Жахливих зізнань Марії Монк» (1836) [див. 6], де авторка детально описувала сексуальне насильство та злочини в монастирях, мали феноменальні наклади, які в десятки разів перевищували продажі творів Готорна чи Мелвілла.

Цей «низький» дискурс сформував специфічні очікування аудиторії. Читач того часу звик сприймати тему перелюбу як джерело фізіологічного збудження та поверхневого обурення. Обравши для свого головного твору сюжет про священика-грішника Артура Діммсдейла та його кохану Естер Прін, Готорн свідомо пішов на ризик бути зарахованим до авторів «бульварної» літератури. Проте його творчий метод полягав у радикальній трансформації цього матеріалу. Замість того щоб зосереджуватися на акті гріха (який у романі фактично винесено «за лаштунки»), він зосередився на його онтологічних та психологічних наслідках.

Готорн використовує «брудний» сюжет сенсаційної літератури як лабораторію для вивчення людської совісті. Якщо сенсаційна проза Джорджа Ліппарда чи Джорджа Томпсона намагалася

шокувати читача зовнішніми деталями, то Готорн шокує його глибиною внутрішньої руйнації героїв. Його «висока» література не ігнорує «низьку» – вона вступає з нею в інтелектуальну дуель, доводячи, що про найнижчі падіння людини можна говорити мовою високої трагедії, а не лише вуличного памфлету.

Важливою частиною авторської стратегії Готорна було перенесення дії роману у XVII століття. Це не було простою історичною стилізацією. В епоху, коли американське суспільство перебувало у стані морального релятивізму, звернення до пуританського Сейлема виконувало функцію дзеркала. Готорн бачив у пуританах «залізних людей», чиє життя було суворим і часто жорстоким, але воно мало чітку структуру. У їхньому світі злочин був очевидним, а покарання – неминучим.

Багряна літера на грудях Естер Прін – це не просто знак ганьби, це символ об'єктивної реальності гріха. У тогочасній Америці середини XIX століття, де секти на кшталт кокренітів закликали до «свободи почуттів» і скасування традиційних заборон, такий символ виглядав би анахронізмом. Готорн використовує пуританську дидактику як антидот проти «дикунської» свободи своєї доби. Він показує, що публічне визнання гріха (шлях Естер) веде до духовного зростання та внутрішньої свободи, тоді як приховування гріха під маскою сучасного благочестя (шлях Діммсдейла) веде до розпаду особистості.

Авторська іронія полягає в тому, що пуританське суспільство, при всій його обмеженості, виявляється чеснішим за сучасне Готорну «освічене» суспільство. На ринковій площі Сейлема гріх стоїть на видноті, він інтегрований у життя громади через покаяння. У сучасному ж Готорну дискурсі гріх став або предметом таблоїдних розваг, або частиною нової «прогресивної» релігійності, яка відмовлялася називати зло злом. Таким чином, «The Scarlet Letter» – це не роман про історію, це роман про «втрату морального хребта» в епоху демократичного хаосу.

Аналізуючи внутрішню структуру роману крізь призму популярної культури, неможливо оминути постать Артура Діммсдейла, чий образ є найбільш тонкою сатирою Готорна на релігійне «зірковість» середини XIX століття. В епоху Другого великого пробудження проповідник перестав бути лише тлумачем Писання, він став публічною фігурою, об'єктом масового захоплення, чий успіх вимірювався здатністю доводити натовп до емоційного катарсису. Діммсдейл у романі володіє саме таким «язиком полум'я» – даром, який сучасники Готорна обожнювали в лідерах нових сект. Трагедія священика полягає в тому, що він змушений підтримувати цей публічний фасад святості, який є головною валютою на тогочасному духовному ринку, водночас приховуючи порок, що роз'їдає його зсередини. Готорн демонструє, що саме ця необхідність бути «духовною іконою» для мас робить гріх Діммсдейла значно важчим за гріх Естер. Якщо Естер Прін через відкрите носіння багряної літери випадає з системи масового споживання моралі та здобуває право на власну ідентичність, то Діммсдейл залишається в'язнем очікувань громади. Його нічні самокатування та таємні бдіння – це не лише пуританська аскеза, а й метафора стану «високої» культури того часу, яка відчувала власну гріховність перед лицем ринку, але не мала сили відкрито визнати свій зв'язок із «низькими» сенсаційними сюжетами.

Особливе місце в системі взаємодії Готорна з популярним дискурсом займає образ Роджера Чіллінгворта. У сенсаційній прозі того часу образ месника чи «лихого вченого» був надзвичайно поширеним штампом. Проте Готорн трансформує цей шаблон у глибоке дослідження інтелектуального садизму. Чіллінгворт не просто шукає помсти, він стає своєрідним «читачем» таємного тексту душі Діммсдейла. Його маніпуляції нагадують роботу тогочасного журналіста-сенсаціоналіста, який з насолодою витягує на світло брудні подробиці чужого життя заради власного задоволення чи професійного азарту. Таким чином, конфлікт між Діммсдейлом та Чіллінгвортом можна розглядати як алегорію стосунків між мистецтвом, що приховує свою вразливість, та агресивною масовою культурою, яка прагне деконструювати будь-яку таємницю, перетворивши її на публічне розслідування. Готорн показує, що такий шлях є згуб-

ним для обох сторін: месник перетворюється на демона, втрачаючи людську подобу, а його жертва гине від неможливості примирити приватне «Я» з публічним образом.

Економічне протистояння «високого» канону та масового продукту стає ще очевиднішим, якщо звернути увагу на статистику успіху сенсаційних романів про «жіночу провину». У той час як Готорн створював образ Естер Прін як величної трагічної героїні, ринок був завалений історіями про «павших жінок», де героїні поставали або безпорадними жертвами, або підступними спокусницями. Популярні автори на кшталт Джорджа Томпсона чи Джорджа Ліппарда заробляли статки на експлуатації теми жіночої сексуальності під маскою морального застереження. Готорн же свідомо позбавляє Естер будь-яких ознак сенсаційної дешевизни. Вона не кається в тому сенсі, якого вимагав би від неї масовий читач-пуританин чи тогочасний споживач мелодрам. Її покаяння – це довгий шлях самоти та праці, що врешті-решт перетворює знак ганьби на знак пошани. Це був прямий виклик логіці ринку: Готорн доводив, що справжня моральна трансформація не може бути швидкою, емоційною чи придатною для «таблоїдного» висвітлення. Вона вимагає часу та інтелектуальних зусиль, на які масова аудиторія, що звикла до миттєвих релігійних «навернень» під час табірних зборів, була нездатна.

Завершальним акордом у спробі Готорна знайти вихід із глухого кута американського сенсаціоналізму став роман «Мармуровий фавн». Тут письменник виносить дискусію про гріх та спокуту на універсальний рівень, переносячи дію до Європи. Проте головним відкриттям цього твору стає зацікавленість автора інститутом сповіді в католицизмі. Усвідомивши, що американський протестантський простір остаточно перетворився на арену для масових шоу, де совість стала публічним товаром, Готорн починає шукати порятунку в традиційних, жорстко регламентованих формах духовності. Для нього католицька сповідь постає як єдина технологія, що дозволяє людині зберегти приватність свого гріха, отримавши при цьому реальне полегшення. Це була остання спроба автора протистояти «дикунству» демократичної віри, яка виставляла все натовпу на показ. Готорн ніби визнає, що без міцної інституційної опори «висока» література та висока мораль не здатні вижити в умовах ринкової стихії. Його шлях від пуританського Сейлема до католицького Рима – це траєкторія митця, який намагався врятувати сакральне значення гріха від його остаточної профанації популярною культурою.

У підсумку, вся художня система роману «The Scarlet Letter» виявляється пронизаною нитками полеміки з тогочасним мейнстримом. Кожна сцена, кожен символ у Готорна є свідомим кроком у бік від «низьких» очікувань публіки. Письменник зумів взяти те, що було найбільш затребуваним на ринку – скандальний перелюб священика, – і переплавити цей «бруд» у золото світової літератури. Його поразка в цифрах накладів виявилася його перемогою в історії культури. В той час як імена Ліппарда чи Томпсона сьогодні відомі лише вузьким спеціалістам з історії американського побуту, роман про багряну літеру продовжує бути актуальним, бо він не просто експлуатував страхи та пристрасті епохи, а аналізував саму природу людської ідентичності в умовах соціального тиску. Готорн довів, що справжній Американський Ренесанс став можливим лише завдяки цьому болісному діалогу з «низькою» культурою, де митець, не боячись зануритися в її стихію, зумів піднятися над нею, зберігши при цьому вірність етичним засадам, які стоять вище за будь-які ринкові тренди.

Висновки. Підсумовуючи проведене дослідження, можна констатувати, що роман Натаніеля Готорна «The Scarlet Letter» не є ізольованим інтелектуальним конструктом, а постає як результат глибокої творчої взаємодії митця із сенсаційним дискурсом своєї епохи. Використовуючи сюжетні елементи, характерні для популярної «літератури викриття» та тогочасних таблоїдів – зокрема тему прихованого перелюбу та духовного падіння священика, – Готорн здійснив їхню докорінну художню трансформацію. Він перевів акцент із зовнішньої фізіологічної сенсаційності на внутрішню онтологічну драму совісті, чим фактично легітимізував «низькі» жанрові мотиви в межах високої літературної традиції.

З'ясовано, що звернення до пуританського минулого виконувало роль дидактичної антитези моральному релятивізму середини XIX століття. В умовах духовного хаосу Другого великого пробудження та виникнення радикальних сект, Готорн протиставив «дикунству» демократичної віри сувору етичну ієрархію минулого. Його роман став актом інтелектуального спротиву агресивному масовому ринку: попри комерційну поразку в порівнянні з тогочасними бестселерами, «The Scarlet Letter» продемонстрував життєздатність канонічного тексту, здатного пропонувати глибоку рефлексію замість миттєвого споживання скандалу. Таким чином, переосмислення роману крізь призму популярної культури дозволяє побачити в Готорні не відстороненого романтика, а гострого критика національного духовного життя, чия стратегія переплавлення масових страхів у високе мистецтво забезпечила твору позачасову актуальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Marriott S. Transatlantic Sensationalism. Newark : University of Delaware Press, 2005. 280 p.
2. Reynolds D. S. Beneath the American Renaissance: Popular Culture and Subculture in the Age of Emerson and Melville. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press, 1988. 656 p.
3. Tompkins J. Sensational Designs: The Cultural Work of American Fiction, 1790-1860. New York : Oxford University Press, 1985. 236 p.
4. Hawthorne N. The Scarlet Letter: A Romance. Boston : Ticknor, Reed and Fields, 1850. 322 p.
5. Fuller R. C. Spiritual, but not Religious: Understanding Unchurched America. New York : Oxford University Press, 2001. 224 p.
6. Monk M. Awful Disclosures of Maria Monk, as Exhibited in a Narrative of Her Sufferings. New York : Howe & Bates, 1836. 232 p.

Дата першого надходження статті до видання: 10.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.161.2’372.21
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-23

ІМАЖОНІМНА ОБ’ЄКТИВАЦІЯ ВЗАЄМОВІДНОШЕННЯ ПРОСТОРУ ТА ЙОГО ЗОБРАЖЕННЯ В АВАНГАРДНОМУ ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ

IMAGONYMIC OBJECTIVENESS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SPACE AND ITS IMAGE IN AVANT-GARDE VISUAL ART

Козловська Д. В.,
orcid.org/0000-0002-5731-5375
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціогуманітарних дисциплін
Київської державної академії декоративно-прикладного
мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука

Метою дослідження є аналіз імажонімів як засобу розкриття взаємовідношення простору з його зображенням у живописних і графічних творах українського авангарду ХХ століття. Наголошено на тому, що поєднання абстрактності образу й конкретності назви твору сприяє концептуалізації зображуваного простору. Здійснено групування назв живописних і графічних творів задля аналізування їхнього семантичного навантаження.

У статті застосований метод контекстуально-інтерпретаційного аналізу для актуалізації ролі імажонімів із локативною семантикою як лінгвокультурних одиниць. Дескриптивний метод використаний для опису складників лінгвокогнітивної категорії простору, наявних у назвах мистецьких творів. Лінгвостатистичний метод полягає у фіксуванні кількості імажонімів, скласифікованих за вміщеними в них локативними компонентами «територія», «протяжність», «ділянка», «поверхня», «місце», «вимір» тощо.

Групування імажонімів здійснено з огляду на уявлення про категорію простору як про сукупність трьох систем: 1) території з матеріальними об’єктами без чітких матеріальних кордонів; 2) вмістилища, замкненого простору, обмеженого діяльністю людини, природою; 3) території без обмежень, пізнання якої неможливе в перцептивний спосіб. Імажоніми згруповано за принципом функціонально-семантичної подібності на основі сегментації зображуваної дійсності. Передача об’єктивації взаємовідношення простору з його репрезентацією в авангардному образотворчому мистецтві реалізована через парадигму лексем із локативним значенням, вміщених в імажонімах.

Багаторівневістю структури концепту «простір» («тривимірна протяжність», «площа», «протяжність у довжину», «міра», «ділянка земної поверхні», «поверхня чогось») детермінована наявність варіантів поєднання локативних лексем у досліджуваних імажонімах. Доведено, що зв’язок семантики імажонімів із універсальними концептами, як-от концепт «простір», позиціонує українську імажонімію як сукупність одиниць, ментально належну одночасно й до мови, й до мистецтва.

Ключові слова: імажонім, авангард, концепт «простір», місце, лексема, локативна семантика.

The purpose of the study is analysis of imagonyms as a means of revealing the relationship between space and its image in the paintings and graphic works of Ukrainian avant-garde of the 20th century. It is emphasized that the combination of the image’s abstractness and the concreteness of the work’s name contributes to the conceptualization of the depicted space. The names of pictorial and graphic works are grouped in order to analyze their semantic load.

The article uses the method of contextual-interpretative analysis to actualize the role of imagonyms with locative semantics as linguocultural units. The descriptive method was used to describe the components of the linguocognitive category of space, present in the titles of art works. The linguostatistical method consists in recording the number of imagonyms, classified according to the locative components contained in them: «territory», «extent», «field», «surface», «place», «dimension» etc.

© Козловська Д. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The grouping of imagonyms was carried out taking into account the idea of the category of space as a set of three systems: 1) a territory with material objects without clear material boundaries; 2) a container, a closed space, limited by human activity, nature; 3) a territory without restrictions, the knowledge of which is impossible in a perceptual way. Imagonyms are grouped according to the principle of functional and semantic similarity based on the segmentation of the depicted reality. The transfer of the objectification of the relationship between space and its representation in avant-garde visual art is realized through the paradigm of lexemes with locative semantics, contained in imagonyms.

The multilevel structure of the concept «space» («three-dimensional extent», «area», «length», «measure», «area of the earth's surface», «surface of something») determines the presence of variants of combining locative lexemes in the studied imagonyms. It has been proven that the connection of the imagonyms' semantics with universal concepts, such as the concept «space», positions Ukrainian imagonymy as a set of units, mentally belonging simultaneously to language and to art.

Key words: imagonym, avant-garde, concept «space», place, lexeme, locative semantics.

Постановка проблеми. Стаття продовжує цикл публікацій автора з дослідження лінгвокультурного аспекту аналізу семантичного навантаження імажонімів українського авангарду. Наразі відсутні праці з дослідження зв'язків семантики імажонімів із фундаментальними в мовній картині світу концептами, зокрема з концептом «простір». Оскільки поняття простору є універсальною категорією та невід'ємною формою людського буття, воно формує світосприйняття, розвиток наукової думки й мистецького дискурсу. Для абстрактного мистецтва як для ідеї авангардистської творчості є характерним створення художнього світу, який прагне замінити реальний. У мистецтві авангарду зазвичай відсутній збіг художнього простору з простором реального світу, з огляду на що саме назви творів сприяють декодуванню художницьких рефлексій. Відповідно, представляється актуальним дослідження семантики імажонімів, що об'єктивують взаємовідношення простору з його репрезентацією в творах авангардного образотворчого мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. М. М. Торчинський відзначає нечисленність розвідок, присвячених українській ідеонімії, попри численність відповідних пропріальних одиниць [1, с. 299]. У статті «Квантитативний аналіз українських ідеонімів» (2019) він подає орієнтовну кількість власних назв нематеріальних об'єктів, кваліфікованих як ідеоніми. Згідно з денотатно-номінативною систематизацією пропріальних одиниць, до цього онімного поля належать власні назви творів мистецтва – артіоніми, текстів – бібліоніми, ЗМІ – гемероніми, часових проміжків – хрононіми, об'єктів, наявних у художніх текстах та інших мистецьких творах, – поетоніми й артіфрагментоніми. М. М. Торчинським встановлено, що це найбільша група онімів в українській мові, кількість яких становить понад 735 мільйонів одиниць [2, с. 42]. Він наголошує, що значну частину ідеонімів зафіксувати досить важко через їхню величезну кількість, створення об'єктів упродовж тривалого періоду, відсутність науково достовірної інформації тощо, однак загальна картина ідеонімного простору була ним відтворена. Зокрема, на думку М. М. Торчинського, кількість найменувань мистецьких творів становить понад 930 тисяч одиниць (із них у мові функціонує не більш як 10 тисяч одиниць), і це, зокрема, власні назви картин та гравюр (майже 100 тисяч одиниць), скульптур (понад 8 тисяч одиниць) [2, с. 43]. За М. М. Торчинським, до складу артіонімів входять імажоніми – «власні назви творів образотворчого мистецтва» [3, с. 215–216].

Попри підтверджену підрахунками велику кількість ідеонімів у реальному ономастиконі, в українській лінгвістичній науці обмаль досліджень із питань функціонування складників ідеонімії. Дослідники розглядають переважно імажонімію іншомовних дискурсів. Розгляду структурних типів українських імажонімів присвячена низка статей М. М. Цілини: «Українська імажонімія XX–XXI ст.» (2015) [4], «Імажонімія Тараса Шевченка (мовно-структурний вимір)» (2017) [5], «Українські ідеоніми XX ст.» (2017) [6].

У 2025 році автором цієї статті розпочато серію публікацій із дослідження семантики імажонімів і зв'язку її з фундаментальними концептами мистецького й онтологічного дискур-

сів у загальносмисловому контексті: «Імажоніми українського авангарду: семантика, зв'язок з концептами мистецького дискурсу» (2025) [7], «Антропоцентричний вектор семантики імажонімів українського авангарду» (2025) [8].

Мета дослідження. Метою дослідження є висвітлення семантики локативних імажонімів та об'єктивації ними взаємовідношення реального простору із зображуваним на матеріалі творів українських авангардистів ХХ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний тлумачний словник української мови віддає перевагу філософському розумінню поняття «простір»: «1. філос. Одна з основних об'єктивних форм існування матерії, яка характеризується протяжністю й обсягом. 2. Необмежена протяжність (в усіх вимірах, напрямах); тривимірна протяжність над землею. 3. Вільний, великий обшир. // Площа чого-небудь на земній поверхні; територія. // Певне місце; проміжок…» [9]. Для повсякденного вживання характерні друге й третє значення: протяжність чогось, протяжність у довжину, двовимірна протяжність (площа), тривимірна протяжність, далечінь, міра, вимір, напрямок, ділянка земної поверхні, поверхня, територія, акваторія, ареал, місце, локація, відстань і т. ін. За В. П. Федоруком, «простір – це стан або властивість усього, що простягається, поширюється, займає місце. Простір асоціюється в нашій уяві з поняттями «далечінь», «висота», «ширина» й «глибина», відповідними трьом основним вимірам… Наука знаково розрізняє певні опозиції простору: симетричний – асиметричний, внутрішній – зовнішній, верхній – нижній, близький – далекий, свій – чужий і т. п.» [10, с. 58]. Місце, будучи центральним в уявленні людини про простір, слугує орієнтиром у відношенні об'єктів та оточення. Місце як невід'ємна частина фізичного світу існує завдяки лінгвокогнітивним зусиллям людини, що наповнює навколишнє середовище й об'єкти в ньому сенсом [11, с. 47].

Кожен напрям авангардного мистецтва вирізнявся специфікою в передачі простору: повною відмовою від зображення реальних предметів в абстракціонізмі, викривленням реальності задля вираження ідей і почуттів митця в експресіонізмі, геометризацією простору, прагненням до дроблення об'єктів на стереометричні складники й зображенням предметів із неочікуваних ракурсів у кубізмі, використанням невідповідних реальності кольорів у фовізмі, зверненням до фантазійних підсвідомих образів у сюрреалізмі, перетинанням фігур під гострими кутами, переважанням миготливих форм, зигзагів, спіралей, передачею швидкості за принципом симультанності в футуризмі тощо. Відмова від реалістичного відтворення дійсності, відкидання класичних канонів, експериментування з формою й композицією першочергово відбилися на досить умовному змалюванні простору.

Взаємовідношення реального й зображеного митцем простору репрезентується через імажоніми. Багаторівневий зміст концепту «простір» охоплює семантичні компоненти «територія», «відстань», «вимір», «протяжність», «місце», «космос», матеріалізовані сукупністю лексичних одиниць. Широта дослідження локативної імажонімії експлікована поліаспектністю поняття «простір». У мистецькому дискурсі імажоніми постають засобами декодування рефлексій художників при створенні художнього простору на полотні, папері.

Фактичним матеріалом дослідження слугують 178 імажонімів на матеріалі 192 живописних і графічних творів видатних представників українського авангарду ХХ століття Олександра Богомазова, Василя Єрмилова, Олександри Екстер, Віктора Пальмова, Анатоля Петрицького, Давида Бурлюка. Кількість імажонімів і кількість творів різниться через наявність однакових назв картин у художників, а також в одного митця в різні періоди.

Окреслимо семантику локативних імажонімів у контексті об'єктивації реального простору, згрупувавши їх за вміщеними в них мовними одиницями. Досліджено 157 імажонімів (у 170 творах), що містять лексеми на позначення:

1) території суходолу:

– «берег» (у значенні «суходіл, територія, що прилягає до водойми»): Д. Бурлюк *«Човен на березі»* (1910), *«Берег»* (1950), *«Маяк на березі»* (1958);

– «берег» (у переносному значенні «край»): Д. Бурлюк *«Берег життя»* (1910);

– «берег» + «озеро» (природна або штучна заглибина, заповнена водою): Д. Бурлюк *«Берег озера»* (1953);

– «берег» + «море» (у значенні «частина океану, відокремлена суходолом, підводним рельєфом або островами»): О. Екстер *«Берег моря»* (1930-ті);

– «берег» + потамонім (власна назва ріки): О. Екстер *«Береги Сени»* (1912);

– «узбережжя» (берег; смуга землі, місцевість уздовж берега моря): Д. Бурлюк *«Натюрморт на узбережжі»* (1910, 1958), *«Маяк на узбережжі»* (1958);

– «узбережжя» + суверенонім (власна назва суверенної держави): Д. Бурлюк *«Парусники біля узбережжя Японії»* (1921);

– «пляж» (у значенні «прибережна смуга водойми»): В. Єрмилов *«На пляжі. Ранок. Вечір»* (1936); О. Екстер *«Пікнік на пляжі»* (1928); В. Пальмов *«Пляж»* (1920); Д. Бурлюк *«День на пляжі»* (1910), *«Натюрморт із квітами на пляжі»* (1965), *«Пляж»* (?);

– «пляж» + суверенонім: Д. Бурлюк *«На пляжі. Японія»* (1921);

– інсулонім (власна назва острова): Д. Бурлюк *«Острів Анна-Марія»* (1946, 1948), *«Капрі»* (1950), *«Цикламени. Капрі»* (1954);

– інсулонім + суверенонім: Д. Бурлюк *«Бонінські острови, Японія»* (1921);

2) водного простору:

– «став» (у значенні «водоймище з непроточною водою в природному чи штучному заглибленні»): Д. Бурлюк *«Біля качиного ставу»* (1910), *«Пейзаж зі ставом»* (1910), *«Осінній став»* (1954);

– «озеро»: Д. Бурлюк *«Дім біля озера»* (1910), *«Жінка біля озера»* (1957);

– «ріка» (у значенні «водний потік, що тече по видовжених зниженнях рельєфу»): Д. Бурлюк *«Гирло ріки»* (1910), *«Фігури біля ріки»* (1949);

– потамонім: Д. Бурлюк *«Ріка Гудзон»* (?);

– «море»: Д. Бурлюк *«Жінка біля моря»* (1910), *«Біля моря»* (1910), *«Книга моря»* (1910), *«Квіти в білій вазі біля моря»* (1910), *«Квіти біля моря»* (1910, 1945, 1948, 1949), *«Море вночі»* (1928), *«Натюрморт із квітами на тлі моря»* (1948), *«Запитання до моря»* (1951), «*Сюрреалістичний портрет Марусі біля моря*» (1952), *«Кінь біля моря»* (1953), *«Бузок біля моря»* (1957), *«Маруся біля моря»* (1965);

– «морський»: Д. Бурлюк *«Морський пейзаж у місячному світлі»* (1910), *«Квіти на морському тлі»* (1958);

– «морський» + «вид» (у значенні «частина місцевості, яку видно»): О. Екстер *«Морський вид»* (1910);

– «гавань» (у значенні «захищена частина водойми»): А. Петрицький *«Гавань»* (1931); Д. Бурлюк *«Бар у гавані»* (1910);

– бухта (невелика глибока затока): Д. Бурлюк *«Чергові човни в бухті»* (1934);

– «океан» (у значенні «складник водного простору земної кулі»): Д. Бурлюк *«Букет польових квітів на тлі океану»* (1910), *«Дім біля океану»* (1958);

3) рельєфу:

– «гора» (значне підвищення над навколишньою місцевістю): Д. Бурлюк *«Гори»* (1910);

– «гірський»: Д. Бурлюк *«Гірський пейзаж»* (1942);

– «скеля» (гора зі стрімкими схилами й гострими виступами) + суверенонім: Д. Бурлюк *«Скелі, Японія»* (?);

– монтісонім (власна назва гірського об'єкта) + суверенонім: Д. Бурлюк *«Гора Фудзі, Японія»* (1922);

4) площі природної зони:

– «степ» (великий вкритий трав'янистою рослинністю рівнинний простір у зоні сухого клімату): Д. Бурлюк *«Будинок у степу»* (1908), *«Схід сонця в степу»* (1911), *«Маруся в степу»* (1948);

– «ліс» (велика площа, заросла переважно деревами й кущами) + комонім (власна назва села, поселення): О. Богомазов *«Ліс. Боярка»* (1915);

– «тропіки» (розташована по обидва боки від екватора кліматична зона): Д. Бурлюк *«Жінки з тропіків»* (1921);

5) ділянки землі:

– «парк» (у значенні «ділянка землі для прогулянок, відпочинку»): Д. Бурлюк *«У парку»* (1900, 1910, 1922), *«Центральний парк»* (1910), *«Бузок у парку»* (1910);

– «парк» + астіонім (власна назва міста): А. Петрицький *«Парк у Харкові»* (1935);

– «сад» (у значенні «значна площа землі, спеціально відведена для вирощування плодових дерев, кущів»): Д. Бурлюк *«Маруся в саду»* (1950), *«Яблуневий сад»* (?);

– «поле» (у значенні «безліса рівнина, рівний великий простір // ділянка землі, яку використовують під посіви»): Д. Бурлюк *«Корови на полі»* (1948);

– «пасовище» (ділянка землі з трав'янистою рослинністю, де пасеться худоба): Д. Бурлюк *«Пасовище»* (1946);

– «двір» (у значенні «господарська ділянка»): Д. Бурлюк *«Селянин і кінь на скотному дворі»* (1910);

6) двовимірної поверхні:

– «площина» (у значенні «рівна, плоска поверхня» або «поверхня, що має два виміри»): О. Екстер *«Рух площин»* (1918), *«Побудова площин за рухом кольору»* (1918), *«Конструкція колірних площин»* (1921);

7) місця:

– «місто» (великий населений пункт): О. Екстер *«Місто»* (1913, 1927), *«Нічне місто»* (1919); Д. Бурлюк *«У місті»* (1906), *«Поїздка в місто»* (1910);

– «місто» + відсуверенонімне означення: Д. Бурлюк *«Французьке місто»* (1949);

– «міський»: О. Екстер *«Міський пейзаж (композиція)»* (1916);

– «міський» + внутрішньоміський хоронім (власна назва частини території міста): О. Богомазов *«Міський пейзаж. Гончарі»* (1928);

– «міський» + астіонім: О. Богомазов *«Міський пейзаж. Київ»* (1910-ті);

– містечко» (невелике місто) + відсуверенонімне означення: Д. Бурлюк *«Французьке містечко»* (1910);

– «околиця» (у значенні «віддалена від центру частина населеного пункту») + «місто»: Д. Бурлюк *«Околиця міста»* (1910);

– «вид» (у значенні «краєвид»): О. Екстер *«Вид на міст»* (1936, 1938); Д. Бурлюк *«Вид із вікна»* (1946), *«Вид на воду»* (1947);

– «вид» + астіонім: О. Екстер *«Вид на Париж»* (1912);

– «краєвид» (у значенні «місцевість, що відкривається перед очима»): О. Богомазов *«Краєвид з будинком із червоним дахом»* (1911);

– астіонім: О. Богомазов *«Пожежа в Києві»* (1916); О. Екстер *«Міст. Севр»* (1912), *«Генуя»* (1914), *«Флоренція»* (1915), *«Венеція»* (1915, 1924, 1925), *«Карнавал у Венеції»* (1930-ті), *«Семеро проти Фів»* (?); А. Петрицький *«Пейзаж. Сухумі»* (1920-ті), *«Куточок Харкова»* (1925), *«Харків уночі»* (1934); Д. Бурлюк *«Позітано»* (1910), *«Мехіко. Акапулько»* (1910), *«Маямі-Біч»* (1910), *«Страудсберг»* (1910), *«Ельсінор»* (1910), *«Нагасакі»* (1922), *«Лонг-Айленд»* (1946), *«Риболовля в Лонг-Айленді»* (1948), *«Танжер»* (1954), *«Маруся в Танжері»* (1954), *«Вітряний млин у Роттердамі»* (1955);

– астіонім + агоронім (власна назва ринку): О. Богомазов *«Сінний ринок. Київ»* (1914);

– астіонім + суверенонім: Д. Бурлюк *«Місто Амекамека в Мексиці»* (1947), *«Жінка з дитиною в Назаре, Португалія»* (1957);

– «село» (у значенні «населений пункт неміського типу» або «сільська місцевість взагалі»): В. Пальмов *«Село. Приборкання коней»* (1927), *«Село. Ніч»* (1928); Д. Бурлюк *«Село»* (1910),

«Ранній вечір у селі» (1910), *«Будинки в селі»* (1910), *«Весна в селі»* (1917), *«Прогулянка в селі»* (1944);

– «село» + відсуверенонімне означення: В. Пальмов *«Українське село взимку»* (1920);

– «сільський»: Д. Бурлюк *«Сільський пейзаж»* (1910), *«Сільський пейзаж із фігурами»* (1940);

– комонім: Д. Бурлюк *«Пікнік у Монтоку»* (1910), *«Портрет чоловіка з Оґасавари»* (1921);

– райононім (власна назва адміністративної частини країни): О. Богомазов *«Абстрактний пейзаж (Нагірний Карабах)»* (1915); Д. Бурлюк *«Млин. Херсонщина»* (1900), *«Човен рибаків, Флорида»* (1910), *«Родео в Нью-Мексико»* (1910), *«Пейзаж у Нью-Мексико»* (1910), *«Флорида»* (1940);

– суверенонім: О. Богомазов *«Біла ніч. Фінляндія»* (1911); Д. Бурлюк *«Ворота храму в Японії»* (1921), *«Японія»* (1922), *«Італія»* (1935), *«Мексика»* (1948), *«Марокко»* (1954), *«День прибирання, Італія»* (1954), *«Португалія»* (1954);

– відсуверенонімне означення: Д. Бурлюк *«Японський рибак»* (1921), *«Американські робітники»* (1922), *«Американський ковбой»* (1946), *«Англійський замок»* (1946);

– регіононім (власна назва природного району): О. Богомазов *«Спогади про Кавказ»* (1916);

– континентонім (власна назва материка або частини світу): Д. Бурлюк *«Австралія»* (1910), *«Африка»* (1954);

8) лінійного об'єкта (протяжності в довжину):

– «дорога» (у значенні «смуга землі, по якій їздять і ходять» або «напрямок для руху»): Д. Бурлюк *«Пейзаж із дорогою»* (1910), *«На дорозі»* (1945);

– «дорога» + «ліс»: Д. Бурлюк *«Дорога в лісі»* (1910);

– «вулиця» (лінійний об'єкт; у значенні «обмежений двома рядами будинків простір для їзди й ходіння»): Д. Бурлюк *«Кінь скаче вулицею»* (1910);

– «вулиця» + «місто»: Д. Бурлюк *«Вулиця південного міста»* (1910);

– «вулиця» + астіонім: А. Петрицький *«Зимова вулиця в Харкові»* (1934); Д. Бурлюк *«Вулиця в Нью-Йорку»* (1910);

– «вулиця» + астіонім + «сад»: А. Петрицький *«Не сад – вулиця Києва»* (1961);

– годонім (власна назва наземного лінійного об'єкта: проспекту, вулиці, лінії, провулка, бульвару, набережної, моста, внутрішньоміської дороги тощо): Д. Бурлюк *«Книжковий магазин на Четвертій авеню»* (1910);

– годонім + астіонім: А. Петрицький *«Харків. Жаткинський провулок узимку»* (1928); Д. Бурлюк *«Бродвей, Нью-Йорк»* (1910), *«Бедфорд-авеню, Бруклін»* (1910), *«Нью-Йорк. М'ясний магазин на 10-й вулиці»* (1946);

– «алея» (лінійний об'єкт; дорога в садку, парку): Д. Бурлюк *«Алея»* (1909, 1910);

– «алея» + «парк»: Д. Бурлюк *«Алея в парку»* (1910);

9) космічного простору:

– планетонім (власна назва планети): Д. Бурлюк *«П'ятдесятитисячолітня жінка на Марсі»* (1922).

У цьому дослідженні імажоніми з лексемою «пейзаж» не фіксуються з огляду на те, що ця лексема, означаючи зокрема «загальний вигляд якоїсь місцевості, картина природи; краєвид», має відбиток жанрового спрямування «картини або малюнка із зображенням краєвиду» [9] аналогічно до лексем «портрет» і «натюрморт». Імажоніми з лексемою «пейзаж» аналізувалися в одному з попередніх досліджень щодо зв'язку семантики імажонімів із концептом «жанр».

Локативна семантика імажонімів виражається не тільки експліцитно, а й імпліцитно. Розглядаючи концепт «простір» абстрактно, можна вважати, що місце активізує об'єкт і подію, тобто воно «не може існувати окремо, як і об'єкти не можуть існувати без місця» [11, с. 47]. В нижченаведених імажонімах (21 назва у 22 творах) простежується вказівка на простір за допомогою лексем на позначення об'єктів – споруд, будівель, прибудов, спеціально облад-

наних приміщень, транспортних засобів: О. Богомазов *«Міст»* (1908), *«Польовий шпиталь»* (1910-ті), *«Жіночий силует на тлі замку»* (1911), *«Пейзаж із червоними будинками»* (1911), *«Трамвай»* (1914), *«Локомотив»* (1915); О. Екстер *«Кафе»* (1928); Д. Бурлюк *«На веранді»* (1907), *«Занедбана садиба»* (1907), *«У перукарні»* (1910), *«У лазні»* (1910), *«Пейзаж із рожевим будинком»* (1910), *«Пейзаж із будинком»* (1910, 1913), *«Міст. Пейзаж із чотирьох точок зору»* (1911), *«Цирк»* (1914), *«У церкві»* (1922), *«Поїзд»* (1927), *«Повернення в замок»* (1933), *«Пейзаж із коляскою та млином (Пейзаж із чотирьох кутів зору)»* (1940), *«Перукарня»* (1946), *«Дім художника»* (1948).

Здійснено групування імажонімів за вміщеними локативними лексемами задля виявлення найуживаніших із-серед останніх. У 111 імажонімах ужиті лексеми, семантично пов'язані з локативними поняттями, а саме:

а) «територія суходолу»: «берег» (у 7 назвах), «узбережжя» (3), «пляж» (6), «острів» (2);

б) «водний простір»: «став» (3), «озеро» (3), «ріка» (3), «море» (13), «морський» (3), «гавань» (2), «бухта» (1), «океан» (2);

в) «рельєф»: «гора» (2), «гірський» (1), «скеля» (1);

г) «площа природної зони»: «степ» (3), «ліс» (1), «тропіки» (1);

ґ) «ділянка землі»: «парк» (5), «сад» (3), «поле» (1), «пасовище» (1), «двір» (1);

д) «двовимірна поверхня»: «площина» (3);

е) «місце»: «місто» (7), «міський» (3), «містечко» (1), «околиця» (1), «вид» (4), «краєвид» (1), «село» (8), «сільський» (2);

є) «лінійний об'єкт»: «дорога» (3), «вулиця» (6), «авеню» (2), «алея» (2).

Найуживанішими мовними одиницями з локативним значенням виявилися лексеми з категорій «водний простір», «місце» («море», «місто», «село»). Також значна кількість слововживань зафіксована з-серед категорій «територія суходолу», «лінійний об'єкт», «ділянка землі» («берег», «пляж», «вулиця», «парк», «сад»).

Уживаність лексеми «море» в досліджуваних імажонімах здебільшого пов'язана з вагомим місцем морської тематики в творчому доробку Д. Бурлюка. Поєднання авангардного бачення з глибоким захопленням стихією відбиті в постмодерністському симбіозі пейзажів із натюрмортами та портретами. Наявність лексем «берег», «пляж» у назвах картин авангардистів свідчить про їхній інтерес до місця зустрічі двох стихій, що дає волю фантазії й деструюванню традиційних форм, ліній, колірних гам, замінюванню реалістичного зображення кубістичною геометрією, футуристичною динамікою й абстракцією.

Часте вживання лексем «місто», «вулиця» можна пояснити бажанням митців висловити любов до рідного міста. У творчості О. Богомазова Київ постає джерелом експериментів із формою, завдяки чому глядач сприймає його модерним авангардним містом. Через кубофутуристичні динамічні лінії київські вулиці набувають особливої атмосфери. Перетворюючи міські краєвиди на геометризовані композиції, де лінії перспективи ламаються й перетинаються, авангардисти витворюють образ міста, що живе, вирує й захоплює глядача динамікою, ритмом, гармонією. Завдяки експериментаторству з міськими мотивами й розвитку конструктивістських тенденцій Харків на картинах А. Петрицького теж постає непровінційним, модерним містом. Картини О. Екстер із зображенням міського простору, що поєднують інтенсивний колорит із кубістичною структурою, спричинені мандрами художниці між Києвом і Парижем. Отже, розмаїття локативних лексем у назвах творів авангардного образотворчого мистецтва свідчить про те, що простір виступає джерелом натхнення художників-авангардистів.

Висновки. Створення несподіваних візуальних образів, відсутність реалістичного зображення простору в авангардному живописі й графіці об'єктивує виражальні можливості імажонімів декодувати мистецькі рефлексії. Через імажоніми реалізується взаємовідношення відтворюваного реального простору й зображення на полотні, папері. Багатобарвна імажонімія українського авангарду відбиває фізичний простір у його різнорівневості, посилюючи сприй-

няття й розуміння художнього простору. Полікомпонентний зміст поняття «простір» породжує широкий спектр лексичного складу імажонімів із локативною семантикою.

Перспективним напрямом є дослідження локативно-темпоральної семантики імажонімів образотворчого мистецтва різних художніх стилів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Торчинський М. М. Власні назви нематеріальних об'єктів: структура, диференційні ознаки, перспективи дослідження. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер.: Мовознавство*. 2017. № 1 (27). С. 299–303.

2. Торчинський М. М. Квантитативний аналіз українських ідеонімів. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2019. № 17. С. 42–47. DOI: 10.31891/2415-7929-2019-17-42-47

3. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 550 с.

4. Цілина М. М. Українська імажонімія XX–XXI ст. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Вип. 58. С. 282–285.

5. Цілина М. М. Імажонімія Тараса Шевченка (мовно-структурний вимір). *Шевченкознавчі студії*. 2018. Вип. 21. С. 221–226.

6. Цілина М. М. Українські ідеоніми XX ст. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. 2017. Вип. 7. С. 134–142.

7. Козловська Д. В. Імажоніми українського авангарду: семантика, зв'язок з концептами мистецького дискурсу. *Наукові записки Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки*. 2025. № 2 (213). С. 90–97. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-11

8. Козловська Д. В. Антропоцентричний вектор семантики імажонімів українського авангарду. *Наукові записки Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки*. 2025. № 3 (214). Т. 2. С 11–20. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.2-1

9. Словник української мови online. Томи 1–16. Український мовно-інформаційний фонд НАН України, 2015–2026. URL: https://sum20ua.com (дата звернення: 20.03.2026).

10. Федорук В. П. Категорії часу і простору в мистецтві живопису (деякі теоретичні аспекти питання). *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2012. Вип. 23. С. 57–65.

11. Курбатова Т. В., Ліхошерст О. Г. Лінгвокогнітивне моделювання змісту концепту ПРОСТІР у сучасній англомовній картині світу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 41. Т. 2. С. 45–47. DOI: https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.41.2.11

12. Дубрівна А. П. Особливості українського авангардного руху та його значення у формуванні абстрактного мистецтва України. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. 2017. Вип. 31. С. 109–120.

13. Карпов В. В. Теорія українського авангардного мистецтва Олександра Богомазова. *Український мистецтвознавчий дискурс*. 2024. Вип. 3. С. 43–53. DOI: https://doi.org/10.32782/uad.2024.3.6

14. WikiArt.org – енциклопедія візуальних мистецтв. URL: https://www.wikiart.org (дата звернення: 21.03.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 31.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.11’42:159.9
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-24

ЕМОЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ФАСЦИНАЦІЇ ТА ЕМПАТІЇ У ВІРУСНОМУ ДИСКУРСІ

EMOTIONAL STRATEGIES OF FASCINATION AND EMPATHY IN VIRAL DISCOURSE

Козяревич-Зозуля Л. В.,
orcid.org/0000-0003-1894-7713
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Київського національного лінгвістичного університету

Стаття присвячена аналізу емоційних стратегій фасцинації та емпатії у вірусному дискурсі, що формується в цифровому середовищі. Вона підкреслює емоційний вимір вірусних текстів, який є ключовим чинником їхньої популярності та здатності швидко поширюватися серед широкої аудиторії. Особливу увагу приділено двом дискурсивним практикам: фасцинації, що реалізується через ритмічність, повторюваність, символічність та несподівані образи, які захоплюють увагу; та емпатії, що проявляється у співчутті, солідарності й створенні емоційного зв’язку між автором і читачем.

У роботі чітко визначено сферу дослідження – саме вірусний дискурс, тобто тексти, що поширюються в цифровому середовищі завдяки своїй емоційній силі. Матеріалом для аналізу виступають 50 англійськомовних вірусних повідомлень у соціальних мережах, які демонструють поєднання фасцинації та емпатії як ключових чинників віральності. Показано, що фасцинація забезпечує увагу й запам’ятовуваність, тоді як емпатія створює відчуття спільності та мобілізує аудиторію до дії.

Дослідження також акцентує на тому, що вірусні тексти не лише інформують, а й формують культурні та соціальні практики, впливаючи на колективні емоції та поведінку. Вони стають інструментом масової комунікації, здатним трансформувати суспільні настрої та спрямовувати їх у певному напрямку. Саме тому аналіз емоційних стратегій у вірусному дискурсі має значення не лише для лінгвістики, а й для соціології, культурології та медіазнавства.

У результаті, стаття пропонує лінгвістичний аналіз емоційних стратегій у вірусних текстах, окреслює їхню роль у сучасній цифровій комунікації та підкреслює значення перекладача як культурного інтерпретатора, здатного передати не лише зміст, а й емоційний потенціал повідомлення.

Ключові слова*:* фасцинація, емпатія, дискурсивні практики, вірусний дискурс, емоційні стратегії, цифрове середовище, ритм, повторюваність, символізм, співчуття, солідарність, емоційний зв’язок, запам’ятовуваність, спільнота, соціальні мережі, меми, емоційний потенціал.

The article is devoted to the analysis of emotional strategies of fascination and empathy in viral discourse shaped within the digital environment. It emphasizes the emotional dimension of viral texts, which is a key factor of their popularity and their ability to spread rapidly among a wide audience. Special attention is paid to two discursive practices: fascination, realized through rhythm, repetition, symbolism, and unexpected imagery that captures attention; and empathy, manifested in compassion, solidarity, and the creation of an emotional bond between author and reader.

The study clearly defines its scope – viral discourse, that is, texts circulating in the digital environment due to their emotional power. The material for analysis consists of 50 English-language viral messages in social networks, which demonstrate the combination of fascination and empathy as crucial factors of virality. It is shown that fascination ensures attention and memorability, while empathy creates a sense of community and mobilizes the audience to act.

© Козяревич-Зозуля Л. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The research also highlights that viral texts not only inform but also shape cultural and social practices, influencing collective emotions and behavior. They become instruments of mass communication capable of transforming public moods and directing them in a certain way. Therefore, the analysis of emotional strategies in viral discourse is significant not only for linguistics but also for sociology, cultural studies, and media studies.

As a result, the article offers a linguistic analysis of emotional strategies in viral texts, outlines their role in modern digital communication, and emphasizes the importance of the translator as a cultural interpreter, able to convey not only meaning but also the emotional potential of the message.

Key words: fascination, empathy, viral discourse, emotional strategies, digital environment, rhythm, repetition, symbolism, compassion, solidarity, emotional bond, memorability, community, social networks, memes, emotional potential.

Постановка проблеми. Вірусні тексти у цифровому середовищі стали однією з найпотужніших форм сучасної комунікації. У соціальних мережах, блогах та онлайн-виданнях саме вірусні повідомлення визначають інформаційні тренди, формують громадську думку та спонукають аудиторію до дії. Їхня сила полягає не лише у швидкому поширенні, а й у здатності викликати емоційний відгук, що забезпечує тривале утримання уваги та залучення користувачів. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз емоційних стратегій, які роблять тексти вірусними.

Емоційні стратегії фасцинації та емпатії є ключовими чинниками популярності вірусних текстів. Фасцинація у вірусному дискурсі виступає як стратегія мовного впливу, що забезпечує захоплення уваги та утримання інтересу аудиторії. У результаті повідомлення не лише запам'ятовується, а й стає емоційним тригером, що стимулює його поширення у цифровому середовищі. Саме тому фасцинація є ключовим чинником віральності поряд з емпатією.

Емпатія, своєю чергою, апелює до співчуття, солідарності та емоційного зв'язку, завдяки чому текст стає «людяним» і здатним викликати сильний відгук у різних аудиторій. Саме поєднання цих двох стратегій забезпечує віральність повідомлень, їхню здатність виходити за межі первинної аудиторії та ставати частиною глобального дискурсу.

Завдання дослідження передбачають: окреслити теоретичні засади поняття «вірусний дискурс» та його особливості; проаналізувати прояви фасцинації у вірусних текстах, зокрема ритмічні повтори, метафори та символи; визначити механізми емпатії у вірусних повідомленнях, що апелюють до співчуття й солідарності; простежити взаємодію фасцинації та емпатії як комплексної стратегії, що забезпечує віральність текстів; показати значення цих практик для міжкультурної комунікації та глобального поширення інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгвістиці дедалі більшої уваги набуває феномен вірусних текстів, що поширюються у цифрових комунікаціях завдяки поєднанню емоційних стратегій та дискурсивних прийомів. Українські дослідники [1; 2; 3; 4] акцентують на ролі емпатії та фасцинації як ключових чинників у формуванні гуманітарних і соціокультурних повідомлень, здатних мобілізувати солідарність та гармонізувати конфліктні дискурси. Зокрема, емпатія розглядається як стратегія комунікативної взаємодії, що забезпечує підтримку та співчуття, тоді як фасцинація проявляється у ритмічності, повторюваності та емоційній насиченості текстів, що робить їх вірусними.

Міжнародні студії [6; 7; 8; 9] доповнюють український контекст, показуючи, як меми, емоційні тригери та мережеві практики формують глобальну культуру вірусності. Вони демонструють, що вірусні тексти не лише поширюють інформацію, а й стають інструментом мобілізації, протесту та колективної дії, водночас залишаючись крихкими й залежними від емоційної залученості аудиторії.

Мета дослідження. Простежити механізми формування вірусності через емоційні та дискурсивні стратегії, які варто досліджувати як у локальному, так і в глобальному вимірі.

Виклад основного матеріалу. Цифрові комунікації, що характеризуються швидкістю та інтерактивністю, створюють умови для появи вірусного дискурсу. Саме в цьому середовищі тексти набувають здатності поширюватися завдяки емоційній силі та колективному відгуку. Цифрові комунікації, що характеризуються швидкістю та інтерактивністю, створюють умови

для появи вірусного дискурсу. Саме в цьому середовищі тексти набувають здатності поширюватися завдяки емоційній силі та колективному відгуку. Вірусний дискурс у сучасних медіа визначається як особливий тип комунікації, що поширюється надзвичайно швидко завдяки емоційній силі тексту та його здатності викликати колективний відгук [11, с. 1045]. Він поєднує ритмічність, символічність і апеляцію до співчуття, що робить його ключовим явищем цифрової культури. Термін «вірусний» у медіадослідженнях використовується для позначення повідомлень, які поширюються з надзвичайною швидкістю та охоплюють широку аудиторію. Метафора «вірус» у комунікації відрізняється від біологічного аналога тим, що її рушійною силою є емоції, а не лише технологічні механізми поширення [8, с. 23]. Вірусний дискурс – це не просто інформація, що швидко циркулює, а тексти, які завдяки своїй емоційній структурі стають культурними маркерами та формують нові соціальні практики [11, с. 1046].

Вірусний дискурс – це комунікативне явище, що поєднує емоційність, фасцинацію та емпатію, забезпечуючи швидке поширення текстів у цифровому середовищі [8, с. 23]. Його аналіз дозволяє зрозуміти, як сучасні медіа формують нові моделі комунікації та впливають на глобальну аудиторію. Вірусний дискурс у цифровому середовищі характеризується низкою рис, які забезпечують його популярність та швидке поширення серед аудиторії. Насамперед він відзначається емоційністю: вірусні тексти апелюють до співчуття, солідарності або захоплення, що робить їх емоційно насиченими та привабливими для поширення. Важливим чинником є ритмічність і повторюваність, адже використання анафор, слоганів та коротких формулювань створює ефект фасцинації та допомагає утримати увагу. Ще однією особливістю є символічність: такі тексти часто містять метафори чи образи, які легко відтворюються й трансформуються у меми, забезпечуючи їхню впізнаваність. Вірусні повідомлення також відзначаються мобільністю та адаптивністю – вони швидко переходять між платформами (Twitter, TikTok, Facebook) та культурними контекстами, зберігаючи актуальність [11, с. 1047]. Нарешті, колективність є ключовим чинником: вірусні тексти формують відчуття спільності, адже користувачі активно поширюють їх, додаючи власні коментарі чи реакції. Таким чином, вірусний дискурс поєднує емоційність, ритмічність, символічність, мобільність та колективність, що робить його потужним інструментом сучасної цифрової комунікації.

Фасцинація у вірусному дискурсі проявляється через низку особливостей, які забезпечують увагу аудиторії та створюють ефект мобілізаційного заклику [2, с. 103]. Насамперед це ритмічність і повторюваність: використання коротких формул, анафор та паралельних конструкцій, що формує відчуття емоційної напруги й заклику до дії. Важливим чинником є символічність, адже тексти часто апелюють до універсальних образів – зброї, свободи, життя – що дозволяє виходити за межі конкретного контексту й набувати глобальної зрозумілості. Ще однією рисою є парадоксальність та несподіваність: вірусні повідомлення нерідко містять несподівані метафори чи формулювання, які викликають когнітивний дисонанс і змушують аудиторію звернути увагу. Нарешті, фасцинація посилюється завдяки візуальній та цифровій підтримці – графічним елементам, мемам, емодзі та відео, що підсилюють ритміку й символіку повідомлення та роблять його більш виразним у цифровому середовищі.

Інакше кажучи, фасцинація у вірусному дискурсі реалізується через три основні мовні механізми: лексичні повтори, семантичні поля та стилістичні прийоми. Саме вони створюють ритм, емоційний ефект і культурну значущість повідомлень.

1. Лексичні повтори

Повтори у формі анафори, епіфори чи паралелізму формують ритмічність і мобілізаційний ефект. Відомий приклад – *“I have a dream…”* (Мартін Лютер Кінг), де анафора створює відчуття заклику й натхнення. Формула *“We fight, we care, we hope”* демонструє паралелізм і повтор, що підсилюють відчуття єдності. А *“No justice, no peace”* завдяки ритмічності й повторюваності легко цитувати та поширювати.

2. Семантичні поля

Фасцинація також працює через семантичні поля, які апелюють до сили, боротьби чи єдності. Слоган *“Yes We Can”* мобілізує аудиторію, створюючи поле сили й можливості. Вираз

"We are the 99%" підкреслює єдність і боротьбу проти нерівності. Заклик *"Stay Strong"* належить до поля витривалості й підтримки, особливо у кризових ситуаціях.

3. Стилістичні прийоми

Гіпербола, метафора та парадокс є потужними інструментами фасцинації. Вираз *"Break the internet"* – гіпербола, що позначає надзвичайну популярність. Формула *"Your silence is violence"* є парадоксом, який шокує й змушує замислитися. Абсурдний римований вираз "Delulu is the solulu" став популярним через комічну фасцинацію, тоді як "No bones day" символічно позначає день без енергії, використовуючи простоту й повторюваність.

Серед найпопулярніших прикладів можна назвати "The Ick" – коротку формулу для позначення раптового відчуття відрази у стосунках, яка завдяки ритмічності й простоті стала вірусною. Вираз "Live in my head rent free" демонструє ритмічність і метафоричність, описуючи нав'язливу думку чи образ. Заклик "Lock in" активно використовується у TikTok та стрімінгу як формула концентрації й готовності. Загадковий тренд "Group 7" у TikTok 2025 року став вірусним завдяки таємничості та повторюваності.

Формула "It's giving…" перетворилася на універсальний інтернет-мем завдяки простоті й ритмічності, а "Main character energy" апелює до символічного відчуття особливості, поєднуючи метафоричність і ритмічність. Короткий заклик "Touch grass" працює завдяки символічності та ритмічності, а "It's corn!" став вірусним у TikTok 2025 року завдяки дитячій наївності та ритмічності.

Усі ці формули працюють тому, що вони легко цитуються, мають символічний потенціал, часто містять елемент абсурдності чи несподіваності й швидко адаптуються до різних платформ та культурних контекстів. Саме фасцинація робить їх потужними інструментами вірусного дискурсу, які не лише поширюються онлайн, а й входять у повсякденну мову, формуючи нові культурні маркери.

У цифровому середовищі постійно виникають нові неологізми, які швидко стають вірусними завдяки фасцинації. Їхня ритмічність, простота, символічність та несподіваність створюють ефект «залипання» й забезпечують поширення серед широкої аудиторії. Серед найпопулярніших прикладів можна назвати вираз Rizz (скорочення від charisma) демонструє короткість і новизну, а NPC (non-playable character) – метафоричність і простоту, позначаючи людей, які діють «механічно». Символічні формули на кшталт Main character energy апелюють до відчуття особливості, поєднуючи ритмічність і метафоричність. Неологізм Brainrot описує надмірне споживання контенту, що «псує мозок», і завдяки яскравому образу та ритмічності став вірусним. Абсурдний TikTok-мем Skibidi toilet демонструє фасцинацію через несподіваність, комічність і повторюваність, перетворюючись на глобальний культурний феномен.

Таким чином, сучасні англомовні неологізми стають вірусними саме завдяки фасцинації – їхній ритмічності, несподіваності, символічності та здатності легко повторюватися. Вони народжуються у цифрових платформах і швидко входять у повсякденну мову, формуючи нові культурні маркери та інструменти колективної ідентичності.

Фасцинація у вірусному дискурсі часто ґрунтується на використанні ідіом, адже вони вже мають усталену ритмічність, образність і культурну впізнаваність. Потрапляючи у цифрове середовище, ідіоми трансформуються, скорочуються або набувають нового значення, що робить їх вірусними та здатними швидко поширюватися між платформами й культурами.

Приклади сучасних ідіом, які стали вірусними завдяки фасцинації, включають "Break the internet" – вираз, що означає створення чогось настільки популярного, що воно «ламає» онлайн-простір; "Spill the tea" – сучасну форму spill the beans, яка позначає розповідь пліток; "Throw shade" – непряму критику чи висміювання когось; "Catch feelings" – позначення закоханості або появи емоцій до когось; "Hit different" – вираз особливого, сильного ефекту; "Glow up" – трансформацію на краще, особливо зовнішню чи особистісну. Інші приклади – "Cancel culture", що позначає масове відкидання когось у соцмережах; "Clout chasing", яке означає прагнення популярності чи впливу; "Fake it till you make it", стара ідіома, яка отримала

нове життя у TikTok та Instagram; і нарешті "Go viral" – сама ідіома, що стала метафорою для швидкого поширення контенту. Усі ці елементи забезпечують тексту здатність швидко поширюватися, бути легко цитованим і відтворюваним у різних культурних контекстах, створюючи потужний інструмент впливу на масову аудиторію.

Емпатія у вірусному дискурсі виступає як стратегія створення емоційного зв'язку між автором повідомлення та аудиторією. Вона ґрунтується на апеляції до співчуття, солідарності та колективного досвіду, що робить текст «людяним» і здатним викликати сильний відгук [10, с. 11]. Саме емпатійний компонент забезпечує довіру до повідомлення та мотивує користувачів поширювати його далі. Емпатія у вірусних текстах реалізується через апеляцію до особистих історій про індивідуальні переживання – втрату, боротьбу чи допомогу – викликають співчуття та солідарність. Важливим чинником є колективний досвід, адже тексти, що підкреслюють спільність («ми разом», «усі ми переживаємо»), формують відчуття єдності та підтримки. колективного досвіду та моральних закликів**,** що створює відчуття спільності й довіри: «не залишайся байдужим» чи «твоя допомога важлива».

Емпатія у вірусному дискурсі проявляється через кілька ключових рис, які забезпечують емоційний зв'язок між автором і аудиторією, мобілізують аудиторію до дії. Нарешті, візуальна підтримка – фотографії, відео чи меми з емоційним навантаженням – значно посилює ефект співчуття, роблячи повідомлення більш виразним і впливовим у цифровому середовищі [9, с. 299]. Тобто емпатія у вірусному дискурсі є не лише емоційною реакцією, а й стратегічним інструментом комунікації.

Емпатія реалізується через:

– лексичні маркери співчуття *(help, support, care, together, hope, etc.);*

– емоційні конструкції *(I feel, we suffer, they need, etc.);*

– наративні прийоми (короткі історії, свідчення, персональні звернення тощо).

Усі ці елементи забезпечують тексту здатність викликати довіру, мобілізувати аудиторію та створювати відчуття спільності, що робить його здатним виходити за межі первинного контексту й набувати глобальної значущості.

Гуманітарні заклики, як-от "Pray for Ukraine", "Stay Strong", "We are with you", поширюються завдяки емоційній силі та простоті формулювань, створюючи ефект колективної підтримки. Соціальні рухи, такі як "Me Too" та "Black Lives Matter", апелюють до емпатії через особисті історії дискримінації та колективний досвід боротьби за справедливість. Під час пандемії COVID-19 кампанія "Together at home" та вірусні пости лікарів і пацієнтів викликали співчуття й підтримку, підкреслюючи спільність переживань.

Емпатійні формули також активно використовуються у кампаніях проти хвороб: "No one fights alone", "It's okay not to be okay", "You are not alone" – вони підтримують людей у кризових ситуаціях, знімають відчуття ізоляції та мобілізують до взаємної допомоги. Вирази на кшталт "We grieve together", "Stronger together", "Hope is stronger than fear" та "We stand with…" (наприклад, We stand with refugees) підкреслюють колективне співчуття й солідарність у часи трагедій. Універсальні емпатійні вислови, як-от "Sending love and prayers" чи "Humanity first", підкреслюють цінність людського життя та стають культурними маркерами підтримки у глобальному цифровому середовищі.

У вірусних текстах фасцинація та емпатія не існують ізольовано – їхня взаємодія створює потужний комунікативний ефект, який забезпечує віральність повідомлень. Аналіз показав, що у більшості випадків – приблизно у 70% – ключову роль у віральності відіграє фасцинація, адже саме вона забезпечує привернення уваги та запам'ятовуваність повідомлення. Водночас у близько 30% текстів домінує емпатія, яка створює відчуття спільності та мотивує аудиторію до дії. Таким чином, фасцинація виступає основним механізмом поширення, тоді як емпатія додає глибини й перетворює залученість на колективну реакцію. Поєднання захоплення уваги (фасцинація) та формування емоційного зв'язку (емпатія) робить текст здатним швидко поширюватися, а також спонукати аудиторію до дії. Вони підтверджують, що тексти з високим

емоційним навантаженням поширюються значно швидше, ніж нейтральні, а поєднання фасцинації та емпатії підвищує їхню ефективність у цифровому середовищі. У результаті виникає синергія: коли фасцинація й емпатія поєднуються, повідомлення стає не лише помітним, а й значущим, здатним викликати колективну дію.

Отже, вірусний дискурс досягає максимальної ефективності саме завдяки інтеграції двох механізмів – фасцинації та емпатії, які разом формують емоційно насичені, ритмічні й культурно значущі тексти, що здатні мобілізувати масову аудиторію.

Висновки. Дослідження емоційних стратегій фасцинації та емпатії у вірусному дискурсі дозволяє зробити низку узагальнень. По-перше, вірусні тексти у цифровому середовищі не є випадковим явищем – їхня популярність зумовлена цілеспрямованим використанням мовних і стилістичних прийомів, що забезпечують швидке поширення та емоційний вплив. Фасцинація, реалізована через ритмічність, повтори та символічність, привертає увагу й робить повідомлення легко відтворюваним. Емпатія, своєю чергою, формує емоційний зв'язок, викликає співчуття та солідарність, що мотивує аудиторію активно поширювати текст. По-друге, саме поєднання фасцинації та емпатії створює синергію, яка перетворює повідомлення на культурний маркер. Такі тексти не лише стають вірусними, а й здатні мобілізувати аудиторію, впливати на громадську думку та формувати нові соціальні практики. По-третє, міжкультурний аспект вірусного дискурсу показує, що фасцинація й емпатія мають універсальний характер, проте їхня реалізація залежить від локальних символів і соціальних реалій. Це робить вірусні тексти здатними адаптуватися до різних культурних середовищ і водночас зберігати свою емоційну силу.

Перспективи дослідження полягають у проведенні корпусних і мультимодальних аналізів, які враховуватимуть текстові, візуальні та аудіальні елементи вірусного дискурсу, а також у психолінгвістичних експериментах, спрямованих на вивчення реакцій аудиторії на поєднання фасцинації та емпатії. Важливим напрямом є соціальний вимір – дослідження того, як вірусні тексти впливають на формування колективної ідентичності, мобілізують до дії та водночас можуть містити етичні ризики маніпуляції через інтеграцію емоційних і ритмічних стратегій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козяревич-Зозуля Л. В. Емпатія в парадигмі лінгвоконфліктології. Академічні Студії. Серія «*Гуманітарні Науки*». Львів, 2021. № 4. С. 82-87. DOI: https://doi.org/10.52726/as.humanities/2021.4.14

2. Козяревич-Зозуля Л. В. Фасцинативний дискурс англомовних інфлюенсерів. *Науковий Вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Сер: Філологія. Одеса, 2022. № 52. Том 1. С. 102–110. DOI: https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.52-1.22

3. Костенко, Н. Вірусний контент у цифровій комунікації: соціокультурні аспекти. Наукові записки Інституту журналістики. Київ, 2010. Вип. 1(78). С. 112–120.

4. Соловей Т. Емпатія та солідарність у гуманітарних комунікаціях: український контекст. Медіакультура і комунікації. Київ, *2022.* Вип. № 2. С. 45–56.

5. Shifman L. Memes in digital culture. Cambridge, MA: MIT Press. 2014. 200 p.

6. Tufekci Z. Twitter and tear gas: The power and fragility of networked protest. New Haven: Yale University Press. 2017. 360 p.

7. Castells M. Networks of outrage and hope: Social movements in the Internet age. Cambridge: Polity Press. 2012. 304 p.

8. Naseer M. Z. The psychology of viral content: How emotional triggers (awe, anger, nostalgia) drive virality on platforms like TikTok, Instagram, and YouTube. IJETRM Journal. 2025. P. 12-15.

9. Mares M.-L., & Kong S. S. Media use and empathy. In Emotions in the Digital World: Exploring Affective Experience and Expression in Online Interactions Oxford University Press. 2023. P. 298–317.

10. Fusari S. A corpus linguistic approach to analyzing "empathy". Routledge. 2025. 146 p. DOI: https://doi.org/10.4324/9781003632399.

11. SalehE. F., & Singh M. K. Caught in the scroll: A psycholinguistic exploration of FOMO and viral language among Gen Z on social media. Journal of Research and Multidisciplinary. 2024. 8(1). P. 1044–1055.

Дата першого надходження статті до видання: 27.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.111:81'38:81'42:070
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-25

СЕМАНТИЧНІ СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ В НОВИННИХ ТЕКСТАХ ОНЛАЙН-ВИДАННЯ THE GUARDIAN

SEMANTIC STYLISTIC DEVICES IN NEWS TEXTS OF THE GUARDIAN ONLINE EDITION

Корнєлаєва Є. В.,
orcid.org/0000-0001-9516-1963
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Іноземні мови та переклад»
Одеського національного морського університету

У статті досліджено семантичні стилістичні засоби в новинних текстах онлайн-видання *The Guardian*. Актуальність теми зумовлена тим, що сучасний цифровий новинний текст дедалі виразніше поєднує інформативну, інтерпретаційну та впливову функції. Новина в онлайн-медіа вже не обмежується нейтральною фіксацією факту, а постає як комунікативно організований текст, у якому мовні одиниці беруть участь у смисловому моделюванні події, задають кут її сприйняття та формують емоційний фон повідомлення. Метою дослідження є виявлення найбільш продуктивних семантичних стилістичних засобів у новинних текстах *The Guardian* та з'ясування їхньої ролі в організації медіаповідомлення. Теоретичне підґрунтя становлять сучасні праці з медіалінгвістики, стилістики та дискурсології, у яких медіадискурс розглядається як багатовимірний комунікативний простір, а стилістичні засоби потрактовуються не як декоративні елементи, а як інструменти смислотворення, інтерпретації та впливу на реципієнта. Емпіричну базу дослідження становлять десять новинних текстів онлайн-видання *The Guardian*, опублікованих у січні та березні 2026 року в рубриках *World*, *Environment*, *Global Development*, *US News* та *Technology*. У роботі використано метод суцільної вибірки, контекстуально-інтерпретаційний аналіз, стилістичний аналіз і окремі елементи дискурс-аналізу. У статті уточнено понятєвий апарат: до власне семантичних стилістичних засобів віднесено метафору, персоніфікацію як різновид метафори, метонімію, алюзію, евфемізацію та антитезу як семантично організовану фігуру контрасту. Натомість цитатну драматизацію запропоновано розглядати не як окремий семантичний стилістичний засіб, а як супровідну текстову стратегію актуалізації смислу. У ході аналізу встановлено, що найпродуктивнішими засобами в дослідженому корпусі є метафора, персоніфікація, антитеза, евфемізація, алюзія та метонімія. З'ясовано, що вони функціонують на рівні лідів, авторського викладу, репортажної деталізації, прямих цитат і способів подання чужого мовлення. Ці засоби забезпечують не лише виразність, а й семантичне фокусування новини, увиразнюють конфлікт, задають інтерпретаційну рамку події та впливають на її рецепцію. Отримані результати дають підстави стверджувати, що новинні тексти *The Guardian* характеризуються високим рівнем семантичної стилістичної організації та поєднують інформаційну точність з активним використанням мовних механізмів інтерпретації.

Ключові слова: медіадискурс, новинний текст, стилістичний засіб, метафора, антитеза, алюзія.

The article examines semantic stylistic devices in news texts of *The Guardian* online edition. The relevance of the topic is determined by the fact that contemporary digital news increasingly combines informative, interpretative, and persuasive functions. News in online media is no longer limited to the neutral presentation of facts. Instead, it appears as a communicatively organized text in which linguistic units participate in the semantic modeling of events, determine the angle of their perception, and shape the emotional background of the report. The aim of the study is to identify the most productive semantic stylistic devices in *The Guardian* news texts and to clarify their role in the organization of media reporting. The theoretical framework is based on contemporary works in media linguistics, stylistics, and discourse studies, where media discourse is treated as a multidimensional communicative space and stylistic devices are regarded not as decorative ornaments but as instruments of meaning construction, interpretation,

© Корнєлаєва Є. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

and audience influence. The empirical material consists of ten news texts published by *The Guardian* in January and March 2026 in the sections *World*, *Environment*, *Global Development*, *US News*, and *Technology*. The research applies continuous sampling, contextual and interpretative analysis, stylistic analysis, and selected elements of discourse analysis. The article also clarifies the conceptual framework: metaphor, personification as a subtype of metaphor, metonymy, allusion, euphemization, and antithesis as a semantically organized figure of contrast are treated as the core semantic stylistic devices. Quotation-based dramatization, by contrast, is interpreted not as an independent semantic stylistic device but as an accompanying textual strategy that intensifies meaning. The analysis demonstrates that the most productive devices in the corpus are metaphor, personification, antithesis, euphemization, allusion, and metonymy. These devices function at the level of leads, authorial narration, reportage detail, direct quotations, and forms of reported speech. They provide not only expressiveness but also semantic focusing of the news report, intensify conflict, shape the interpretative frame of the event, and influence its reception. The findings make it possible to conclude that *The Guardian* news texts are characterized by a high level of semantic and stylistic organization and combine factual reporting with the active use of linguistic mechanisms of interpretation.

Key words: media discourse, news text, stylistic device, metaphor, antithesis, allusion.

Постановка проблеми. Сучасний новинний медіадискурс формується в умовах цифрової комунікації, високої конкуренції за увагу аудиторії та постійної потреби в оперативному поясненні подій. За таких умов новинний текст дедалі частіше виходить за межі суто інформаційного повідомлення. Він не лише інформує, а й структурує сприйняття події, виділяє її смислові акценти, задає рамку інтерпретації та формує емоційний режим читання. Саме тому в центрі уваги сучасної медіалінгвістики опиняються семантичні стилістичні засоби, які забезпечують не тільки виразність, а й інтерпретаційну організацію новини.

Особливий інтерес у цьому плані становить онлайн-видання *The Guardian*. Його новинні тексти поєднують інформативність із високим рівнем смислової організації, що виявляється у відборі лексики, способах подання чужого мовлення, побудові лідів, використанні цитат і репортажної деталізації. Дослідження семантичних стилістичних засобів у новинних текстах *The Guardian* дає змогу виявити, як сучасне англомовне медіа формує значення, емоційне тло та інтерпретаційну перспективу події.

Наукова новизна полягає в уточненні понятєвого апарату медіалінгвістики: цитатну драматизацію кваліфіковано як супровідну текстову стратегію, а не самостійний семантичний стилістичний засіб, що дозволяє уникнути змішування різнорівневих явищ в аналізі новинного дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя дослідження становлять праці, присвячені медіадискурсу, новинному тексту та функціонуванню стилістичних засобів у сучасних англомовних ЗМІ. У статті Н. Мадатової медіадискурс трактується як багатовимірний дискурсивний феномен, у якому стилістичні засоби беруть участь у формуванні значення, впливі на аудиторію та організації сучасного медійного мовлення. Авторка наголошує, що найпоказовішим способом вивчення стилістичних особливостей медіадискурсу є саме аналіз новинних статей [1]. Це положення є важливим для нашої роботи, оскільки воно підтверджує методологічну доцільність звернення до корпусу новинних текстів.

О. Шовак і Н. Петій розглядають медіадискурс як тип комунікації з високим маніпулятивним потенціалом та підкреслюють, що вплив у медіа реалізується на різних мовних рівнях, зокрема через метафору, порівняння, персоніфікацію, алюзію, іронію, літоту та антитезу [2]. Важливим є те, що дослідниці не обмежуються простим переліком прийомів, а пов'язують їх із механізмами семантичного й прагматичного впливу. Завдяки цьому їхня праця дає підстави розглядати семантичні стилістичні засоби як інструменти смислового моделювання події.

У праці Н. Бондарчук і Н.-О. Буняка показано, що навіть порівняно вузький жанровий сегмент, як-от новини про погоду, спирається на складну взаємодію стилістичних, лексичних і синтаксичних засобів, спрямованих одночасно на інформування та залучення адресата [3]. Це дослідження важливе тим, що доводить принципову не нейтральність новинного викладу й демонструє продуктивну модель аналізу британських онлайн-новин.

Праця Т. Бондар і Н. Киселюк розширює теоретичну рамку за рахунок акценту на ідеологічній та інтерпретаційній функції медіамови. Авторки наголошують, що добір мовних засобів у медіадискурсі формує соціально й політично значущі смисли, а серед продуктивних прийомів називають конотативну лексику, метафори, історичні алюзії, зіставлення та цитати [4]. Для нашого дослідження це важливо, оскільки дає змогу осмислити семантичну стилістику новини як механізм організації смислу, а не лише як сферу окремих тропів.

О. Філатова, аналізуючи мовні та стилістичні характеристики новинного медіадискурсу, звертає увагу на тенденцію до негативізації новинного викладу та фіксує активне використання метафор, персоніфікації, ідіом та риторичних запитань [5]. Отже, сучасні дослідження дозволяють говорити про новинний медіадискурс як про стилістично організований тип комунікації, у якому семантичні засоби виконують не лише виражальну, а й інтерпретаційну функцію.

Мета дослідження. Метою статті є виявлення найбільш продуктивних семантичних стилістичних засобів у новинних текстах онлайн-видання *The Guardian* та з'ясування їхньої ролі в організації новинного повідомлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Емпіричну базу дослідження становлять десять новинних текстів онлайн-видання *The Guardian*, опублікованих у січні та березні 2026 року в рубриках *World*, *Environment*, *Global Development*, *US News* та *Technology*. До корпусу увійшли статті: *Months in planning, over in two and a half hours: how the US snatched Maduro* [6], *White House post nods to racist, far-right subculture, extremism expert says* [7], *Senior European journalist suspended over AI-generated quotes* [8], *Earth being «pushed beyond its limits» as energy imbalance reaches record high* [9], *Israel says it will seize parts of southern Lebanon as «defensive buffer»* [10], *Heroism, horror and the «pits of hell»: inside the last days of El Fasher* [11], *Trump extends deadline for Iran to open strait of Hormuz by 10 days* [12], *«Her head was broken»: parents at Iranian school bombed by US describe their worst day* [13], *Hundreds of organised protests show resilience of Iranian regime, experts say* [14] та *Iran accuses US of plotting ground assault while publicly seeking talks* [15]. Матеріал добирався методом суцільної вибірки. Для його опрацювання використано контекстуально-інтерпретаційний аналіз, стилістичний аналіз і окремі елементи дискурс-аналізу.

У роботі прийнято таке термінологічне розмежування. До власне семантичних стилістичних засобів віднесено метафору, персоніфікацію, метонімію, алюзію та евфемізацію. Антитеза розглядається як семантично організована фігура контрасту, оскільки її ефект ґрунтується на смисловому протиставленні. Натомість цитатну драматизацію доцільно трактувати як супровідну текстову стратегію актуалізації смислу, а не як окремий семантичний стилістичний засіб.

У ході аналізу встановлено, що одним із найпродуктивніших засобів у корпусі є метафора, часто поєднана з персоніфікацією. У статті *Earth being «pushed beyond its limits» as energy imbalance reaches record high* планета постає як суб'єкт, що зазнає тиску, а формули на кшталт *flashing red* переводять наукову інформацію в площину тривоги й небезпеки [9]. Тут метафора виконує не лише виражальну, а й концептуалізувальну функцію: складне кліматичне явище подається через модель фізичного виснаження. У статті *Heroism, horror and the «pits of hell»: inside the last days of El Fasher* метафоричний образ *pits of hell* разом із репортажними описами руйнування й облоги формує згущене семантичне поле катастрофи [11]. У новині *Senior European journalist suspended over AI-generated quotes* стилістичний інтерес викликає термінологізована метафора *hallucinations*, що використовується для позначення помилок штучного інтелекту [8]. У дослідженому корпусі саме метафора виявляється найбільш гнучким засобом смислового моделювання подій різної тематичної природи.

Емпіричний матеріал засвідчив високу продуктивність антитези як фігури контрасту. У статті *Iran accuses US of plotting ground assault while publicly seeking talks* смислове напруження створюється через протиставлення прихованої підготовки наступу та публічного декларування переговорів [15]. Семантичний ефект тут ґрунтується на несумісності двох одночасно

названих дій. У тексті *Heroism, horror and the «pits of hell»: inside the last days of El Fasher* антитетичну пару утворюють лексеми *heroism* і *horror*, які структурують сприйняття події як поєднання мужності та крайнього жаху [11]. У матеріалі *Hundreds of organised protests show resilience of Iranian regime, experts say* слово *resilience* співвідноситься з контекстом репресій і примусу, через що внутрішня організація тексту також набуває контрастивного характеру [14]. Отже, антитеза в дослідженому корпусі виконує функцію смислового загострення та посилює інтерпретаційний потенціал новини.

Окрему групу становлять евфемізація та стилістичне дистанціювання через чуже слово. У статті *Israel says it will seize parts of southern Lebanon as «defensive buffer»* словосполучення *defensive buffer* подається як політично мотивоване самоозначення, а лапки сигналізують редакційне дистанціювання від цієї номінації [10]. Евфемістичний характер формули полягає в тому, що жорстка воєнна дія подається через пом'якшену, нібито технічно нейтральну конструкцію. Подібний механізм спостерігається і в статті *Trump extends deadline for Iran to open strait of Hormuz by 10 days*, де чужі політичні заяви включено в текст так, щоб підкреслити їхній декларативний, а не безумовно фактичний статус [12]. Унаслідок цього новинний текст зберігає інформаційну точність, але водночас маркує проблемність уживаних політичних формул.

Аналіз корпусу дозволив простежити роль алюзії, інтертекстуальності та метонімії. У статті *White House post nods to racist, far-right subculture, extremism expert says* зміст організовується навколо алюзивної формули, яка відсилає до крайньо правого расистського дискурсу [7]. Саме інтертекстуальний код стає смисловим центром повідомлення. Паралельно функціонує метонімія *White House*, що позначає не будівлю буквально, а адміністрацію як інституційного мовця. У такий спосіб новинний текст виявляє використання не лише класичних тропів, а й інституційно закріплених моделей вторинної номінації.

Супровідною, але важливою для текстової організації новини є цитатна драматизація. У статті *«Her head was broken»: parents at Iranian school bombed by US describe their worst day* емоційна напруга формується завдяки винесенню травматичного свідчення в центр наративу, описові руїн і деталей тілесного страждання [13]. У тексті *Heroism, horror and the «pits of hell»: inside the last days of El Fasher* подібний ефект створюється через зорові й акустичні образи, що підсилюють драматизм повідомлення [11]. У статті *Months in planning, over in two and a half hours: how the US snatched Maduro* емоційний ефект досягається через інтенсивні дієслова, швидкий темп викладу та стискання часової перспективи події [6].

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що новинні тексти онлайн-видання *The Guardian* не є стилістично нейтральними. Вони поєднують інформаційну точність із системним використанням семантичних стилістичних засобів, які організують смислову рамку події та впливають на її сприйняття адресатом. Теоретичний аналіз праць із медіалінгвістики та стилістики дозволив розглядати медіадискурс як багатовимірний комунікативний простір, у якому стилістичні засоби виконують інтерпретаційну та впливову функції. Аналіз дослідженого корпусу новинних статей *The Guardian* за 2026 рік показав, що найбільш продуктивними є метафора, персоніфікація, антитеза, евфемізація, алюзія та метонімія. Перспективним видається подальше дослідження ширшого корпусу *The Guardian* із залученням кількісного аналізу та порівняння новинного, аналітичного й колонкового сегментів видання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Madatova N. Linguistic Reflection of Stylistic Devices in Media Discourse. *Advanced Linguistics*. 2025. No. 16. P. 179–184. DOI: https://doi.org/10.20535/.2025.16.344047.

2. Shovak O., Petii N. The Manipulative Potential of Stylistic Means in Contemporary Media Discourse. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 21–22. С. 256–266. DOI: https://doi.org/10.32782/2617-3921.2022.21-22.256-266.

3. Bondarchuk N. I., Buniak N.-O. R. Stylistics, Vocabulary and Syntax of Weather News in British Online Newspapers. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Германістика та міжкультурна комунікація*. 2023. Вип. 2. С. 15–19. DOI: https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2023-2-2.

4. Бондар Т. Г., Киселюк Н. П. Мовні засоби висвітлення сучасних подій в Україні в англомовному медіадискурсі. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. 2025. Вип. 2. С. 50–55. DOI: https://doi.org/10.52726/as.humanities/2025.2.7.

5. Філатова О. О. Мовні та стилістичні характеристики новинного медіадискурсу. *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Вип. 39. Т. 2. С. 109-113. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.39.2.19.

6. Wintour P. Months in planning, over in two and a half hours: how the US snatched Maduro. *The Guardian*. 04.01.2026. URL: https://www.theguardian.com/world/2026/jan/04/tactical-surprise-and-air-dominance-how-the-us-snatched-maduro-in-two-and-a-half-hours (дата звернення: 30.03.2026).

7. Makuch B. White House post nods to racist, far-right subculture, extremism expert says. *The Guardian*. 14.01.2026. URL: https://www.theguardian.com/us-news/2026/jan/14/trump-administration-white-supremacist-language (дата звернення: 26.03.2026).

8. Milmo D. Senior European journalist suspended over AI-generated quotes. *The Guardian*. 20.03.2026. URL: https://www.theguardian.com/technology/2026/mar/20/mediahuis-suspends-senior-journalist-over-ai-generated-quotes (дата звернення: 26.03.2026).

9. Watts J. Earth being ‘pushed beyond its limits’ as energy imbalance reaches record high. *The Guardian*. 23.03.2026. URL: https://www.theguardian.com/environment/2026/mar/23/earth-being-pushed-beyond-its-limits-as-energy-imbalance-reaches-record-high (дата звернення: 29.03.2026).

10. Beaumont P. Israel says it will seize parts of southern Lebanon as ‘defensive buffer’. *The Guardian*. 24.03.2026. URL: https://www.theguardian.com/world/2026/mar/24/netanyahu-vows-further-strikes-iran-lebanon-missile-hits-tel-aviv-middle-east-crisis (дата звернення: 30.03.2026).

11. Townsend M. Heroism, horror and the ‘pits of hell’: inside the last days of El Fasher. *The Guardian*. 25.03.2026. URL: https://www.theguardian.com/global-development/2026/mar/25/heroism-horror-and-the-pits-of-hell-inside-the-last-days-of-el-fasher (дата звернення: 28.03.2026).

12. Tondo L. Trump extends deadline for Iran to open strait of Hormuz by 10 days. *The Guardian*. 26.03.2026. URL: https://www.theguardian.com/world/2026/mar/26/donald-trump-urges-iran-end-war-or-face-assassinations (дата звернення: 29.03.2026).

13. Aziz M. ‘Her head was broken’: parents at Iranian school bombed by US describe their worst day. *The Guardian*. 28.03.2026. URL: https://www.theguardian.com/global-development/2026/mar/28/parents-victims-iran-minab-shajareh-tayyebeh-school-bombing-describe-day (дата звернення: 30.03.2026).

14. Wintour P. Hundreds of organised protests show resilience of Iranian regime, experts say. *The Guardian*. 28.03.2026. URL: https://www.theguardian.com/world/2026/mar/28/iran-pro-regime-demonstrations-detained-people (дата звернення: 30.03.2026).

15. Wintour P. Iran accuses US of plotting ground assault while publicly seeking talks. *The Guardian*. 29.03.2026. URL: https://www.theguardian.com/world/2026/mar/29/iran-accuses-us-plotting-ground-assault-publicly-seeking-talks (дата звернення: 30.03.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 31.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.131.1'44
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-26

ПОНЯТТЯ ТА ТИПОЛОГІЯ ТЕКСТУ

CONCEPT AND TYPOLOGY OF TEXT

Куранда В. В.,
orcid.org/0009-0008-9879-5812
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри італійської і французької філології та перекладу
Київського національного лінгвістичного університету

У статті розглядається проблема визначення сутності тексту як складної мовної та комунікативної одиниці, а також аналізуються основні підходи до його типології в сучасному мовознавстві. З'ясовано сутність поняття тексту, визначено його основні ознаки та проаналізовано існуючі підходи до типології текстів з метою їх систематизації.

У роботі подано наукові підходи до вивчення тексту, представлені у працях українських та італійських дослідників, зокрема взято до уваги таких українських лінгвістів, як: Н. В Кондратенко, С. Я. Єрмоленко, О. О. Селіванова, А. П. Загнітко та Ф. С. Бацевич; а також італійських науковців, як: Паола Дезідері, Марія-Елізабет Конте, Даріо Корно, Стефано Джензіні, Крістіна Лавіньйо, Тулліо Де Мауро та інші.

Підкреслено, що відсутність єдиного визначення тексту зумовлена різноманітністю формально-структурної організації тексту; його функціональною, жанровою та стилістичною варіативністю; відмінностями у наукових підходах до вивчення тексту; перебільшенням ролі формально-структурних характеристик і зведенням визначення тексту до однієї чи кількох його ознак.

У статті охарактеризовано основні ознаки тексту, зокрема зв'язність, цілісність, інтенціональність, інформативність, ситуативність та інтертекстуальність, які забезпечують його функціонування як завершеної смислової єдності.

Проаналізовано різні класифікації текстів, що базуються на функціональних, стилістичних, комунікативних і структурних критеріях. Показано, що типологія текстів є складною і не має універсальної системи, оскільки тексти можуть поєднувати різні ознаки та функції. Зроблено висновок про необхідність комплексного підходу до вивчення тексту як багаторівневого явища, що поєднує мовні, когнітивні та соціокультурні аспекти.

Ключові слова: текст, цілісність, зв'язність, інформативність, ситуативність, інтенціональність, прийнятність.

The article examines the problem of defining the essence of the text as a complex linguistic and communicative unit and analyzes the main approaches to its typology in modern linguistics. The essence of the concept of text is clarified, its main features are identified, and existing approaches to text typology are analyzed with the aim of their systematization.

The paper presents scientific approaches to the study of the text as reflected in the works of Ukrainian and Italian researchers. In particular, such Ukrainian linguists as N. V. Kondratenko, S. Ya. Yermolenko, O. O. Selivanova, A. P. Zahnitko, and F. S. Batsevych, as well as Italian scholars such as PaolaDesideri, Maria-Elisabeth Conte, Dario Corno, Stefano Gensini, Cristina Lavinio, Tullio De Mauro, and others.

It is emphasized that the absence of a single definition of the text is caused by the diversity of its formal and structural organization; its functional, genre, and stylistic variability; differences in scientific approaches to its study; and the overestimation of formal-structural characteristics, which reduces the definition of the text to one or several of its features.

The article characterizes the main features of the text, including cohesion, coherence, intentionality, informativeness, situationality, and intertextuality, which ensure its functioning as a complete semantic unity.

© Куранда В. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Various classifications of texts based on functional, stylistic, communicative, and structural criteria are analyzed. It is shown that text typology is complex and lacks a universal system, since texts can combine different features and functions. The study concludes that a comprehensive approach is necessary for the analysis of the text as a multi-level phenomenon that integrates linguistic, cognitive, and sociocultural aspects.

Key words: text, coherence, cohesion, informativeness, situationality, intentionality, acceptability.

Постановка проблеми. Люди спілкуються різними способами, але переважна форма спілкування − це та, яка використовує мову. Коли ми спілкуємося, ми не лише вимовляємо окремі слова чи речення, а й конструюємо дискурси; тому ми не можемо обмежуватися знанням термінів та правил мови, а й повинні знати, як поєднувати слова відповідно до логічної схеми, щоб створювати зрозумілі повідомлення, що відповідають цілям та обставинам.

Отже, володіння мовою означає здатність розуміти та використовувати різні типи ключів. Тому, усе більшого значення у сучасному мовознавстві набуває дослідження природи текстів та їх типологія, якими займається лінгвістика тексту. Науковці та лінгвісти вважають, що завданням лінгвістики тесту є вивчення загальних закономірностей побудови, функціонування та сприйняття тексту як цілісної системи, що виходить за межі речення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії лінгвістичного аналізу тексту зробили такі вчені: І. Р. Гальперін, що є одним із засновників напряму, визначив основні категорії тексту (когезія, континуум, автосемантія тощо); Т. ван Дейк, який розробляв когнітивну модель розуміння тексту та поняття макроструктур; З. Харріс запровадив термін «дискурс-аналіз», що став базою для дослідження зв'язності мовлення; М. О. Галлідей є представником системно-функціональної лінгвістики, вивчав текстуальність через функцію мови.

В українській науці ці питання активно досліджували Н. В Кондратенко, С. Я. Єрмоленко, О. О. Селіванова, А. П. Загнітко та Ф. С. Бацевич.

В італійському мовознавстві варто назвати таких дослідників, як: Паола Дезідері, Марія-Елізабет Конте, Даріо Корно, Стефано Джензіні, Крістіна Лавіньйо, Тулліо Де Мауро.

Метою даного дослідження є з'ясувати сутність поняття тексту, визначити його основні ознаки та проаналізувати існуючі підходи до типології текстів з метою їх систематизації.

Виклад основного матеріалу. У сучасному мовознавстві відсутнє єдине трактування такої складної й динамічної одиниці, як текст. Олена Селіванова зазначає, що це зумовлено низкою чинників:

– різноманітністю формально-структурної організації текстів;

– їхньою функціональною, жанровою та стилістичною варіативністю;

– відмінностями у наукових підходах до вивчення тексту;

– перебільшенням ролі формально-структурних характеристик і зведенням визначення тексту до однієї чи кількох його ознак [1].

Різні учені по різному дають визначення поняттю тексту. Український дослідник Анатолій Загнітко вважає текст цілісною, зв'язною, структурною й змістовою організованою мовною одиницею, яка є результатом мовленнєвої діяльності та характеризується завершеністю й комунікативною спрямованістю [2, с. 15].

Українська мовознавиця та фахівець зі стилістики і культури мови Світлана Єрмоленко розглядає текст як складну багатоаспектну одиницю мови, а не просто як послідовність речень з певною інформацією [3, с. 5].

Італійська дослідниця Паола Дезідері вважає текст мовною одиницею, наділеною зв'язністю та цілісністю, створеною в певному комунікативному контексті та спрямованою на передачу повідомлення [4, с. 87].

Згідно з визначенням італійського лінгвіста Тулліо Де Мауро, текст – це єдина послідовність висловлювань (усних чи письмових), що характеризується когезією (формальними, граматичними зв'язками) та когерентністю (єдністю логічного значення), навмисно створена для досягнення комунікативної мети в заданому контексті [5].

Проблема типології та класифікації текстів зумовлена відсутністю універсальної системи, що пояснюється багатогранністю тексту, його функціональною різноманітністю та поєднанням різних стилів.

До найвідоміших класифікацій текстів належать типології, запропоновані такими науковцями, як Ілья Гальперін, Олена Селіванова, Анатолій Загнітко, а також італійськими дослідниками: Тулліо Де Мауро, Умберто Еко, Чезаре Сегре, Джіан Луїджі Беккаріа, Марія Корті. Вони розробили різні підходи до класифікації текстів залежно від їхньої структури, функцій, комунікативної мети та стилістичних особливостей.

Ілья Гальперін пропонує розглядати тексти передусім з погляду їхньої комунікативної спрямованості та функціонально-стильових особливостей. Науковець поділяє їх на:

1. Художні тексти:
a. належать до художнього стилю
b. виконують естетичну функцію
c. відзначаються образністю, емоційністю, індивідуально-авторським стилем
2. Нехудожні (прагматичні) тексти
a. орієнтовані на передачу інформації або вплив на адресата
b. характеризуються чіткістю, логічністю, однозначністю

Нехудожні тексти поділяються на: наукові; офіційно-ділові; публіцистичні; розмовні.

Учений також розглядає тексти за: 1) типом інформації (фактуальна, концептуальна, підтекстова); 2) завершеністю та зв'язністю; 3) категоріями тексту (інформативність, модальність, цілісність) [6, с. 350].

На думку Олени Селіванової, тексти можна розділити за такими параметрами: 1) усні, писемні, друковані; 2) адресатні й безадресатні; 3) комунікативно спрямовані на процес і на результат; 4) жорсткі (клішовані), узуальні (частково регламентовані) і вільні; 5) дескриптивні (описові), наративні (оповідні), експланаторні (пояснювальні), аргументативні й інструктивні [7, с. 608].

Розгалуженими є класифікації текстів за стилем, жанром і типом дискурсу (наприклад, художні, публіцистичні, наукові, ділові, релігійні; або тексти протоколи, накази, дисертації, статті, репортажі тощо; або політичні, спортивні, юридичні, військові, рекламні тощо) [8, с. 58].

Анатолій Загнітко класифікує тексти за такими критеріями:

1. за формою реалізації (усні; письмові); 2. за функціонально-стильовою належністю (художні; наукові; публіцистичні; офіційно-ділові; розмовні); 3. за типом мовлення (комунікативною метою) (розповідь (наративні тексти); опис; роздум); 4. за структурною організацією (прості (елементарні); складні (розгорнуті, багаторівневі)); 5. за характером інформації (фактуальні, концептуальні, підтекстові) [9, с. 62].

Де Мауро пов'язує тексти з комунікативними функціями та використанням мови. Він поділяє тексти на:

1. Інформативні тексти (метою є чітка та об'єктивна передача даних, фактів чи знання. Переважує референційна функція мови. Чітка, точна, однозначна мова. Логічна структура: Вступ → Виклад → Висновок. Прикладами є наукові статті, посібники, газетні репортажі).

2. Аргументативні тексти (мета: переконати, продемонструвати або підтримати точку зору. Основними характеристиками є наявність тези, підтверджувальних аргументів та висновку; використання логічних сполучників та переконливої лексики; конативні та переконливі функції мови. Приклади: есе, редакційні статті, дебати, критичні огляди).

3. Нормативні тексти (мета: вказати інструкції, правила або поведінку, якої слід дотримуватися. Основними характеристиками виступають імперативна або розпорядча мова; чіткість та послідовність інструкцій; прагматична функція мови (орієнтована на дію). Прикладами є інструкції користувача, правила, рецепти, закони).

4. Експресивні тексти (метою є передача емоцій, почуттів та особистого сприйняття. Основними характеристиками є використання суб'єктивного, творчого або поетичного стилю; Пере-

вага експресивна функція мови; використання метафор, образів та риторичних фігур. Приклади: особисті листи, вірші, щоденники, автобіографічні оповідання) [10, с. 7].

Умберто Еко, на відміну від Де Мауро, не розробляє жорсткої класифікації текстів, а зосереджується на взаємозв'язку між текстом і читачем.

Для нього текст – це «машина», яка вимагає від читача співпраці у побудові його значення. Інтерпретація ніколи не є повністю фіксованою, а залежить від активної участі читача.

Науковець виділяє такі типи текстів:

1. Відкриті тексти (текст залишає простір для численних інтерпретацій. Читач відіграє активну та творчу роль; повинен завершити та інтегрувати значення тексту). Серед прикладів варто назвати наступні: сучасні або постмодерністські романи, складні вірші, символічні або загадкові тексти. Функцією таких текстів є стимулювання до роздумів, особисту інтерпретацію та порівняння точок зору.

2. Закриті тексти (керує інтерпретацією читача; значення є відносно однозначним. Читач відіграє пасивну роль; сприймає повідомлення так, як його задумав автор. Прикладами є навчальні тексти, технічні посібники, інструкції, офіційні інформаційні повідомлення. Функція цих текстів полягає у передачі інформації або правил чітко та недвозначно) [11].

Чезаре Сегре пропонує класифікацію текстів на основі їхньої культурної функції та контексту. На думку Сегре, текст не можна вивчати виключно як послідовність слів або лінгвістичну структуру: його культурну роль, комунікативну функцію та історико-соціальний контекст, у якому він створюється та функціонує, також необхідно враховувати.

Науковець пропонує таку класифікацію: 1. літературні тексти (створені переважно для естетичних та символічних цілей. Вони часто характеризуються оригінальним стилем та увагою до форми, містять елементи фантазії, уяви та символізму. Культурною функцією є передача цінностей, емоцій та світогляду; сприяння розвитку культури та літератури. Приклади: романи, вірші, оповідання, драми); 2. нелітературні тексти (переважно спрямовані на передачу інформації або інструкцій, на більш пряме, чітке та функціональне використання мови. Культурна функція полягає у інформуванні, навчанні, регулюванні поведінки або документуванні подій. Серед прикладів знаходимо наукові есе, газетні статті, офіційні документи, технічні посібники) [12, с. 54].

Ше один італійський науковець Джіан Луїджі Беккаріа пропонує класифікувати тексти, враховуючи комунікативний контекст та стиль використаної мови. Акцент зосереджується не тільки на змісті, але й на лінгвістичному регістрі, тобто на рівні формальності, типі словникового запасу та стилістичних умовностях, що характеризують текст стосовно його соціального вживання. Джіан Луїджі Беккаріа пропонує таку класифікацію текстів:

1. Формальні тексти (особливістю є точна мова, що регулюється граматичними та лексичними правилами, безособовий та відсторонений стиль, переважають складні та структуровані речення. Функція таких текстів зосереджена на передачі офіційної інформації, правил, інституційних документів. Прикладами є договори, нормативні акти, корпоративні комунікації, юридичні тексти).

2. Неформальні тексти (для них характерна повсякденна, розмовна або знайома мова, суб'єктивний стиль, часто багатий на емоційні або ідіоматичні вирази, вільніша та гнучкіша структура. Функція цих типів текстів: соціальна взаємодія, обмін думками, розваги. Прикладами слугують розмови, особисті листи, повідомлення, блоги, історії з повсякденного життя).

3. Спеціалізовані тексти (технічно-наукові) (характеризуються спеціалізованою мовою, технічною або науковою термінологією, чітким та функціональним стилем для передачі даних та процедур, логічною та організованою структурою для полегшення технічного розуміння. Функція полягає у наданні інформації професійній, науковій або академічній сфері. Серед прикладів варто назвати наукові статті, технічні посібники, професійні звіти) [13, с. 20–23].

Марія Корті, літературний критик та семіологиня, інтерпретує текст не просто як послідовність слів, а як систему знаків, тобто набір лінгвістичних та символічних елементів, організо-

ваних для створення значення. За теорією Корті, текст не існує ізольовано: він постійно діалогує з іншими текстами, культурними формами та комунікативними конвенціями. Ця концепція вписується в поняття інтертекстуальності, де кожен текст пов'язаний з іншими текстами, впливає на них та перебуває під їхнім впливом. Як і Умберто Еко, так і Марія Корті виділяє наступні типи текстів: 1. закриті (структуровані) тексти (мають визначену та цілісну внутрішню структуру, більш лінійний досвід: читач слідує керованим інтерпретаційним шляхам. Функція текстів: чітко та зв'язно передавати інформацію або повідомлення. Зв'язок з інтертекстуальністю − мінімальний; текст є самодостатнім, з невеликою кількістю зовнішніх посилань. Прикладами є класичні тексти, посібники, наукові тексти, нормативні тексти); 2. відкриті (інтертекстуальні) тексти (текст вступає в діалог з іншими текстами, жанрами чи культурними традиціями, значення не є однозначним, але вимагає активної інтерпретації читачем, стиль часто складний або символічний. Функція полягає у стимулюванні рефлексії, творчості та культурної взаємодії. Зв'язок з інтертекстуальністю − дуже високий; текст збагачений посиланнями на інші тексти, традиції та культурні коди. Серед прикладів знаходяться постмодерністські романи, символістські вірші, експериментальні літературні тексти) [14, с. 54].

Немає єдиного терміна і на позначення категорій тексту. Їх іменують: ознаками тексту (І. Ковалик), критеріями тексту (С. Тичер, М. Мейєр), критеріями текстуальності (Р. Богранд та В. У. Дресслер), і трактують як «кваліфікаційну (типологічну) ознаку, що притаманна всім текстам» [6, с. 348].

Італійські дослідники Тулліо Де Мауро та Чезаре Сегре беручи за основу класифікацію, розроблену такими лінгвістами, як Робер-Ален де Богарне та Вольфганг Дресслер, пропонують такі складові ознаки тексту (principi costitutivi del testo): цілісність, зв’язність, інтенціональність, прийнятність, інформативність, ситуативність, інтертекстуальність.

Італійські фахівці (Антельмі; Феррарі; Палермо) називають зв'язність необхідним елементом для того, щоб кілька окремих речень створили текст. Массімо Палермо пропонує таке визначення терміну: «Зв'язність проявляється в логіко-семантичному зв'язку між частинами тексту […]. Точніше, зв'язність є результатом трьох факторів: до єдності необхідно додати безперервність, тобто той факт, що в різних твердженнях, що складають текст, є ідентифіковані зв’язки, які гарантують сприйняття та збереження теми, та прогресію, тобто той факт, що кожне твердження, що складає текст, сприяє зміні або збільшенню загальної інформації» [15, с. 25].

З іншого боку, цілісність встановлюється на поверхні тексту; це мережа зв'язків на різних рівнях, створених за допомогою лінгвістичних засобів, таких як, наприклад, дієслівні часи, морфологічне узгодження та інші, включаючи анафоричні або катафоричні повтори, що досягаються шляхом повторного вживання слів або заміщення займенниками чи іменниками [15, с. 85].

Інтенціональність виражає намір автора передати певну інформацію. Вона здебільшого пов’язана з цілісністю та зв’язністю тексту [16, с. 99].

Прийнятність, на відміну від попередньої ознаки, стосується відношення та очікувань реципієнта, який сподівається, що текст буде передавати певну інформацію і процес комунікації відбудеться. Очікування можуть відрізнятися залежно від типу тексту, контексту та цілей комунікації. Якщо намір автора та очікування реципієнта не можуть знайти спільної точки, обмін інформацією не відбувся, і комунікація зазнає невдачі [16, с. 99].

Інформативність – це ступінь, до якого текст здатний передавати певну інформацію, відому чи невідому, встановлює зв'язок між текстом і реальністю. Рівень інформативності зростає з більшою непередбачуваністю інформації в контексті. Тексти, які не збагачують комунікацію новими фактами, мають дуже низький рівень інформативності: це часто фрази, що повторюють банальності та кліше. На протилежному кінці спектра знаходяться тексти з високим ступенем інформативності, такі як наукові та літературні тексти [16, с. 100].

Ситуативність вказує на зв'язок між текстом та конкретною комунікативною ситуацією, в якій він створюється та інтерпретується. Іншими словами, текст має сенс лише тоді, коли він

пов'язаний з контекстом (час, місце, обставини), відправником та одержувачем та комунікативною метою [17, с. 124].

Інтертекстуальність визначає зв'язок одного тексту з іншими текстами, які, хоча й відсутні на момент написання, спадають на думку одержувача в момент сприйняття [16, с. 100].

Висновки. Отже, проведене дослідження підтверджує, що текст є багатовимірною, складною, мовною одиницею, яка не утворюється лише сукупностю речень. Текст виступає результатом мовленнєвої діяльності та функціонує як цілісна комунікативна система.

Аналіз наукових джерел показав відсутність єдиного універсального визначення тексту в сучасному мовознавстві. Це зумовлено різноманітністю підходів, багатофункціональністю текстів та їхньою структурною і стилістичною варіативністю.

Порівняльний аналіз українських та італійських наукових підходів дозволив виявити як спільні, так і відмінні риси у трактуванні тексту.

Зокрема, українські мовознавці більше уваги приділяють структурно-семантичним характеристикам тексту. Натомість італійські дослідники акцентують на комунікативному, культурному та інтерпретаційному аспектах.

Важливим результатом є також узагальнення підходів до класифікації текстів. Встановлено, що основними ознаками тексту є зв’язність, цілісність, інформативність, інтенціональність, ситуативність та інтертекстуальність. Ці ознаки забезпечують сприйняття тексту як єдиного смислового утворення.

Отже, дослідження тексту потребує комплексного підходу, який враховує як мовні, так і позамовні чинники.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Поперечна О. А. Проблема тексту і текстових категорій у сучасній лінгвістиці. URL: https://litmisto.org.ua/?p=7568 (дата звернення: 20.03.2026).

2. Загнітко А. П. Теорія граматики і тексту: монографія. Донецьк : ДонНУ, 2014. 480 с.

3. Єрмоленко С. Я. Сучасна українська академічна лінгвостилістика: стратегії інтегративного розвитку. *Українська мова*. 2021. № 4. С. 3–23. https://doi.org/10.15407/ukrmova2021.04.003.

4. Paola Desideri. La centralità del testo nelle pratiche didattiche. Roma. 2016. 102 p.

5. Stefano Gensini. De Mauro e la fondazione teorica della ricerca linguistica. Lingua Italiana. Treccani, 2017. URL: https://www.treccani.it/magazine/lingua_italiana/speciali/DeMauro/Gensini.html (дата звернення: 20.03.2026).

6. Кочан І. Синонімія в лінгвістиці тексту як ознака розвитку чи неупорядкованості термінів. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2019. Вип. 70. С. 347–354. https://doi.org/10.30970/vph.2019.70.9908.

7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля, 2008. 712 с.

8. Висоцька Н. Проблема класифікації текстів у мовознавстві. *Наукові записки ТНПУ*. Серія «Мовознавство». 2014. Вип. II, № 24. С. 57–61.

9. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: навчальний посібник. Донецьк : Юго-Восток, 2007. 314 с.

10. Tullio De Mauro. Linguistica educativa: ragioni e prospettive. *Atti del XLIV Congresso*. Bologna : Rubbettino, 2012. pp. 3-20.

11. Умберто Еко – семіотик. Концепції відкритого твору та інтерпретації. URL: https://studfile.net/preview/12346877/page:17/ (дата звернення: 20.03.2026).

12. Cesare Segre. Avviamento all’analisi del testo letterario. Torino : Einaudi, 1999. 400 p.

13. Gian Luigi Beccaria. Italiano antico e nuovo. Milano : Garzanti, 1992. 401 p.

14. Maria Corti. Il viaggio testuale. Torino : Einaudi, 2002. 302 p.

15. Massimo Palermo. Linguistica testuale dell’italiano. Bologna : Mulino, 2013. 280 p.

16. Katerina Garajova. Manualetto di stilistica italiana, Brno : Grafex Agency s.r.o., 2014. 180 p.

17. Tullio de Mauro. Guida all'uso delle parole. Parlare e scrivere semplice e preciso per capire e farsi capire. Roma : Editori riuniti, 2003. 223 p.

Дата першого надходження статті до видання: 24.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.111:32:659.13
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-27

ЕТИМОЛОГІЧНЕ ПОХОДЖЕННЯ ТА ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

ETYMOLOGICAL ORIGIN AND TRANSLATION OF ENGLISH FINANCE TERMINOLOGY

Кущ Е. О.,
orcid.org/0000-0002-5827-2602
Scopus-Author ID 57487845700
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Іноземна філологія та переклад»
Національного університету «Запорізька політехніка»

Статтю присвячено дослідженню етимологічного походження та специфіки перекладу англомовної фінансової термінології. У статті визначено поняття фінансова термінологія, встановлено мови походження термінів сфери фінансів та час їх надходження до англійської мови; виявлено та проаналізовано способи та трансформації їх перекладу українською мовою.

Термінологія сфери фінансів є сукупністю офіційних засобів позначення професійних понять сфери. Її англомовна термінологія формувалася на основі споконвічних одиниць, а також запозичень із європейських і неєвропейських мов. Європейські запозичення є переважно асимільованими одиницями англійської мови. Їх домінантні групи представлені латинськими, грецькими та французькими одиницями. Більшість термінів із класичних мов надійшла до англійської мови через французьку. Англомовна термінологія сфери фінансів містить також одиниці італійського, іспанського, нідерландського, португальського, німецького походження. Ці одиниці є частково асимільованими в англійській мові. Її неасимільованими одиницями є терміни фінансів неєвропейського походження, зокрема ті, що походять з арабської, китайської та японської мов. Їх надходження до англійської мови здійснювалося не тільки безпосередньо з мов-донорів, але й через європейські мови-посередники. Деякі фінансові терміни є гібридними, що містять терміноелементи європейського та неєвропейського походження.

Етимологія, час надходження, структурно-семантичні особливості та характеристики цільового адресата є визначальними для перекладу англомовних термінів сфери фінансів українською мовою. Споконвічні терміни сфери фінансів, що мають просту структуру, перекладаються за допомогою своїх україномовних еквівалентів. Інтернаціональні одиниці, запозичені з латинської та грецької мов, а також частково асимільовані терміни з європейських мов, передаються транскодуванням. Неасимільовані терміни з неєвропейських мов, а також гібридні терміни, перекладаються описово або транскодуванням за умов, якщо адресатом перекладу є фахівець відповідної сфери. Споконвічні та асимільовані складні терміни, а також окремі англомовні терміносполуки сфери фінансів перекладаються калькуванням. Більшість англомовних терміносполук сфери передаються українською мовою за допомогою перекладацьких трансформацій, що допомагають подолати розбіжності у сполучуваності, будові одиниць типологічно різних мов. Трансформація перестановка слів, а також комплексні трансформації, є найбільш уживаними при відтворенні цих одиниць українською мовою.

Ключові слова*:* англійська мова, етимологія, запозичення, спосіб перекладу, термінологія, транскодування, фінанси.

The article is devoted to the research of etymological origin and the specificity of translation of English finance terminology. The definition of the notion financial terminology is given, languages of origin of financial terms and the time of their entry into the English language are determined; ways and transformation of translation of its financial terms are revealed and analyzed in the article.

© Кущ Е. О., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Terminology of the sphere of finance is a set of official units designating professional notions of the sphere. Its English terminology was formed on the basis of native units, as well as borrowings from European and non-European languages. European borrowings are predominantly assimilated units of the English language. Their dominant groups are represented by Latin, Greek and French units. Most terms from classical languages came to the English language through French. English terminology of the sphere of finance also includes units of Italian, Spanish, Dutch, Portuguese and German origin. These units are partially assimilated in the English language. Its non-assimilated units are financial terms of non-European origin, particularly those derived Arabic, Chinese and Japanese languages. Their entry into the English language was carried out not only from donor languages, but also via European intermediary languages. Some financial terms are hybrid ones, containing terminological elements of European origin.

The etymology, time of entry, structural and semantic features of English financial terms and characteristics of the target addressee are decisive factors in their translating into the Ukrainian language. Native financial terms of the English language with simple structure are translated by their Ukrainian equivalents. International terms, borrowed from Latin and Greek, as well as partially assimilated terms from European languages are rendered by transcoding. Non-assimilated terms from non-European languages, as well as hybrid terms are translated descriptively or by transcoding if the addressee of translation is a professional of the sphere of finance. Native and assimilated complex terms as well as some English terminological combinations of the sphere of finance are translated by calquing. Most English terminological combinations of the sphere of finance are rendered by translating transformations that help to overcome differences in collocability, syntactic relations, and the structure of units from different languages. Permutation and complex transformations are the most widely used in their rendering into the Ukrainian language.

Key words: the English language, etymology, borrowing, way of translating, terminology, transcoding, finance.

Постановка проблеми. Питання дослідження термінології завжди хвилювали лінгвістів через її поширення та значущість у професійній комунікації. Саме термінологія забезпечує передачу знань не тільки серед фахівців, але й серед представників широкого загалу, проникаючи у ЗМІ, інтернет-сферу, повсякденне мовлення людей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поширення фінансової термінології пояснюється постійною взаємодією людини з грошима, наявністю різноманітних фінансових інституцій, що регулюють ці процеси, фаховими публікаціями у сфері фінансів, самою її появою, що відбулася в глибокій давнині з розвитком торгівельно-грошових відносин. Відзначаємо, що англомовна термінологія сфери фінансів є достатньо вивчення шаром термінологічної лексики англійської мови, про що свідчать розвідки про її метафоричні [1], синонімічні терміни [2], специфіку творення [3] тощо. Попри це ще й донині не було вивчено її етимологічні характеристики, власне походження її терміноодиниць, що допомагає зрозуміти особливості та логіку її формування та впливає на вибір способів відтворення її одиниць українською мовою.

Отже, **метою** цієї статті є дослідження етимологічного походження англомовних термінів сфери фінансів, а також способів їх перекладу. Завдання статті полягають у наданні визначення поняттям фінансовий термін і фінансова термінологія, встановленні мов походження англомовних термінів сфери фінансів, часу їх надходження до англійської мови та її термінології, з'ясуванні способів і трансформацій їх перекладу засобами української мови.

Виклад основного матеріалу. Під фінансовим терміном розуміємо лексичну одиницю, що слугує засобом номінації професійного поняття фінансів. Термінологія фінансів представлена сукупністю терміноодиниць сфери. Зауважимо, що фінансова сфера поступово зароджувалася та вдосконалювалася на території Британських островів, що позначено на її еволюції від виконання фінансових функцій вождями та королями до розвитку сучасної фінансової інфраструктури країни з її національною банківською системою. Подібна ситуація характерна й для інших англомовних країн, заселення яких відбулося дещо пізніше.

Походження англомовних термінологічних одиниць сфери фінансів є різнорідним. Ці одиниці формувалися не тільки в англійській мові, а були також запозиченими з інших мов, в тому числі й неєвропейських. Суто англійськими термінами сфери фінансів є наступні, які з'явилися та поширилися в англійській мові у такі періоди її розвитку:

давньоанглійський період (*deal, buy, sell, pay, fee, earn, yield* (до 900 р.), *share* (950 р.), *goods, gain, stock* (1000 р.);

середньоанглійський період (*lending* (1200 р.), *borrowing, ownership, saving* (1300 р.), *earnings, outcome, payout, markup* (1400 р.);

ранній новоанглійський період (*input, output* (1580 р.), *payrate* (1600 р.) *upturn, downturn* (1640 р.), *foreclose* (1650 р.), *backpay* (1680 р.);

новоанглійський період (*savings* (1720 р.), *trade balance* (1760 р.), *paycheck* (1780 р.), *payroll* (1830 р.), *market share* (1880 р.);

сучасний період (*earnings report, break-even* (1910 р.), *buy-out, cost structure* (1920 р.), *income stream* (1940 р.) *payback period* (1950 р.), *outscoring* (1980 р.), *lookback*, *startup funding* (2000 р.), *blockchain* (2008 р.), *paywall, bitcoin* (2009 р.), *altcoin* (2014 р) та ін.

Періоди розвитку англійської мови вказані з урахуванням їх розподілу науковцями [4, с. 21−22; 5, с. 15], подані роки є роками фіксації вказаних одиниць, зазначеними у словниках [6; 7]. Аналіз структури та семантики наведених фінансових термінів вказує на їх ускладнення, продиктовані розвитком сфери фінансів, появою нових понять у ній. Новітній період розвитку аналізованої термінології пов'язаний із розвитком інтернет-технологій та інтернет-сфери, що знайшло вияв у розвитку електронних фінансових послуг, продуктів і бізнес-моделей, електронної валюти тощо. Термінологічні одиниці, що з'явилися у визначений період, є переважно такими, що містять грецькі та латинські компоненти та елементи, наприклад:

cryptocurrency (грецьк. *kryptos*, лат. *currens*, 2012 р.); *mobile payment* (лат. *mobile*, лат. *payment,* 2007 р.); *digital wallet* (лат. *digital*, англ. *wallet* від давньоангл. *weallet*, 2009 р.); *accountability* (давньофранц. *acont*, лат. *abilitas*, 1400 р.); *tokenization* (англ. *token*, латинськ. *-ization,* 1970 р. у технічному значенні, 2010 р. у фінтех-контексті).

Існують в аналізованій термінології поодинокі терміни суто грецького походження, наприклад:

cryptanalysis (грецьк. κρυπτός, ἀνάλυσις, 1920 рр. − у загальному значенні, 2010−2012 рр. − у кіберфінансах); cryptology (грецьк. κρυπτός, *λόγος* 1650 рр. – у загальному значенні, 2000 рр. – у фінтеху).

Зауважимо, що ті лексичні одиниці, компоненти та елементи яких є походять із різних мов йменуються гібридними [8, с. 22]. Суто англійські терміни або лексичні одиниці називається споконвічними, а ті, які надійшли до певної мови з інших мов, називаються запозиченими [8, с. 21]. Латинськими запозиченнями, що надішли до фінансової термінології англійської мови, є наступні:

acceleration – лат. *accelerate* (1600 р.); *accessory* – лат. *accessories* (1300 р.); capital – лат. caput (1400 р.); deposit – лат. depositum (1412 р.); equity – лат. aequitas (1450 р.); fund – лат. fundus (1340 р.); intermediaries – лат. intermedius (1440 р.); invest – лат. investire (1360 р.); profit − лат. proficere (1320 р.); subsidy – лат. subsidium (1450 р.).

Зазначимо, що більшість термінів надходили з латини до англійської мови через французьку (давньофранцузьку), що стала мовою-посередником, зокрема:

finance (лат. *finis, financia* – давньофранц. *finance,* 1315 р.); *tax* (лат. *taxa* – давньофранц. *taxe*, 1325 р.);

revenue (лат. *revenire* – давньофранц. *revenue,* 1400 р.); *expenditure* (лат. *expendere* – давньофранц. *expendre,* 1450 р.); *transaction* (лат. *transactio* – давньофранц. *transaction,* 1450 р.).

Достатня кількість фінансових термінів англійської мови мають французьке походження, на що вказують такі терміноодиниці:

assortment (франц. *assortir*, 1550 р.); *coupon* (франц. *coupon*, 1720 р.); *debenture* (франц. *débénture*, 1750 р.); *default* (франц. *défaillir*, 1340 р.); *levy* франц. *lever*, 1330 р.); *premium* (франц. *prime*, 1660 р.); *recoup* (франц. *recouper*, 1620 р.); *tranche* (франц. *tranche*, 1800 рр.).

Запозичення в аналізовану термінологію надійшли також з італійської мови. Про це зокрема свідчать такі одиниці:

aviso (італ. *aviso*, 1580 р.); *a-conto* (італ. *a conto*, 1590 р.); *loco* (італ. *loco*, 1600 р.); *loro* (італ. *loro conto*, 1640 р.).

Запозиченими є також терміни з інших європейських мов:

stock (нідерл. *stok*, 1570 р.), *embargo* (іспан. *embargo*, 1590 р.), *bankrupt* (німецьк. Bankrott, 1510 р.).

Подібні одиниці частково асимілювалися в англійській мові та її термінології сфери фінансів. Наявними в англомовній термінології фінансів є також запозичення з інших мов, в тому числі й неєвропейських, які надійшли до англійської мови через європейські, а також гібридних термінологічних утворень, що містять неєвропейські та європейські терміноелементи, наприклад:

tariff (арабськ. *taʕarīf* через італ. *tariffa*, 1474 р.); *gai-ge* (китайськ. 改革 (gǎi-gé), 1970 р.); *zaitech* (японськ. 財テク (zaiteku), 1997 р., teku від грецьк. *τέχνη* (*téchne*) та *-λογία* (*-logia*) та ін.

Наявність великої кількості запозичень в аналізованій термінології пояснюється загальними закономірностями розвитку словникового складу та самої англійської мови, яку називають мовою запозичень [4, с. 20], а також гібридною мовою [5, с. 165]. Його розвиток відзначається не тільки внутрішніми факторами (специфікою та розвитком словотвірних моделей, особливостями морфемного складу, сполучуваністю одиниць у словосполученнях, типами синтаксичного зв'язку між ними), але й постійною взаємодією з іншими мовами, що відбувалася під впливом екстралінгвістичних факторів (війн, завоювань, економічних і соціокультурних відносин). Ключовим фактором розвитку аналізованої термінології є еволюція самої сфери фінансів, її ускладненням, появою нових фаховий понять, що потребували спеціалізованих номінацій.

Зауважимо також, що за етимологічним складом запозичені до аналізованої термінології одиниці поділяються на

асимільовані (засвоєні мовою) запозичення (budget, default, bank); неасимільовані іншомовні терміни (caveat emptor, quota).

Засвоєні мовою запозичення відрізняються від іншомовних термінів своєю асиміляцією до граматичних і фонетичних норм англійської мови, про що зокрема свідчить фонетичне оформлення термінів budget та default. Вказані одиниці засвоєно англійською мовою і граматично: вони мають значення та форми іменників і дієслів, а також можуть вживатися у ролі означень у терміносполуках, зокрема: budget deficit, default factor.

Іншомовні терміни не асимільовані у мові-донорі. Такі одиниці зберігають своє написання та іноді й оригінальну вимову, наприклад: aviso, nostro, vostro, contango. Можна передбачити, що деякі іншомовні одиниці з часом можуть змінити свою форму та стати такими, що мало відрізняються від засвоєних мовою запозичень.

Так, наприклад, давньофранцузьке слова envoi перетворилося в англійській мові на термін invoice, нагадуючи комбінацію прийменника / префікса in та лексеми voice, які не мають ніякого відношення до визначеного терміна. З іншого боку, перебільшувати роль асиміляції не потрібно, оскільки далеко не всі терміни підлягають вказаному процесу, про що зокрема свідчить термін китайського походження gai-ge. Бажаність асиміляції іншомовних надходжень до термінології англійської мови підкреслюють зарубіжні науковці.

Етимологічні характеристики (мова походження, час надходження до мови-донора та ін.) запозичень допомагають визначити способи їх перекладу. Так, наприклад, багато одиниць латинського та грецького походження, які функціонують у різноманітних сферах науки та техніки, стали невід'ємною частиною їх вокабуляру у різних мовах. Більшість із подібних одиниць є інтернаціональними, для перекладу яких вживається транскодування. Про зазначене свідчать і деякі терміни сфери фінансів та їх переклад, зокрема:

finance – фінанси, budget – бюджет, debit – дебет, credit – кредит, inflation – інфляція, fiscal – фіскальний, fund – фонд, transaction – транзакція, recapitalization – рекапіталізація.

Зауважимо, що транскодування може вживатися також для передачі іншомовних слів, які не зазнали чи зазнали часткової асиміляції в англійській мові, наприклад:

gai-ge – гайґе (швидкі реформи), crowdfunding –краудфандін (колективне фінансування), zaitech – зайтех (фінансові технології), debenture – дебентура (боргове зобов'язання), deflation – дефлювання (знищення цін), contango – контанго (ціна ф'ючерсу вища за поточну ринкову), *seigniorage – сеньораж* (*дохід від емісії грошей*).

Незрозумілість форми і значення подібних перекладених одиниць зумовлює необхідність вживання описового перекладу, на що вказують вищенаведені приклади. Їх вживання в транскодованому вигляді можливо лише у вузькоспеціальному дискурсі, призначеному для фахівців відповідної сфери. Описового перекладу можуть потребувати не тільки екзотичні та неасимільовані терміни, але й деякі складні за структурою терміносполуки, а також терміни-слова на позначення відносно нових понять фінансової сфери, зокрема:

board approved finance operation – фінансова операція, схвалена радою директорів, write-off – списання безнадійних активів, staking – отримання прибутку за утримання криптовалюти.

Вживаним при відтворенні асимільованих і споконвічних складних термінів і окремих терміносполук є також калькування, що може супроводжуватися транскодуванням, наприклад:

cryptocurrency – криптовалюта, decentralized finance – децентралізовані фінанси, fungible / non-fungible token – взаємозамінний / невзаємозамінний токен, cross-default – перехресний дефолт, currency swap – валютний своп, debit card – дебетна картка, immunity of assets – імунітет активів, discretionary fiscal policy – дискреційна фіскальна політика, allocation of financial resources – розподіл фінансових ресурсів.

Більшість укорінених в англійській мові терміноодиниць сфери фінансів мають свої україномовні відповідники в українській мові, про що свідчать такі приклади:

asset – актив, deductions – відрахування, disbursement – освоєння коштів, draft – тратта, giro – розрахунок, surplus – профіцит, withdrawal – зняття коштів, billing – виставлення рахунків, remittance – грошовий переказ та ін.

Окремої уваги заслуговує специфіка перекладу англомовних терміносполук сфери фінансів засобами української мови. Через складність своєї формальної та семантичної структури, що визначається наявністю у них ключового та залежних компонентів, а також розбіжностей будови, сполучуваності, синтаксичних зв'язків, граматиці англійської та української мови, такі одиниці відтворюються переважно за допомогою перекладацьких трансформацій:

перестановка слів (hedget rate – імунітет активів, planning for fixed capital needs – планування потреби у фіксованому капіталі, balance of payment deficit – дефіцит платіжного балансу);

додавання слова (velocity of money – швидкість обертання грошей); вилучення слова (authorized capital stock – статутний капітал).

Окрім простих, широко вживаними при перекладі англомовних терміносполук сфери фінансів є й комплексні, у складі яких поєднуються прості, наприклад:

asset management – керування фінансовими активами (перестановка слів і додавання слова);

balance standing to the credit of an account – кредитовий залишок рахунка (перестановка слів, заміна частини мови, вилучення слова);

budgetary allotment control procedures – порядок асигнування коштів (переставновка, вилучення слова, лексичні заміни).

Найбільш вживаними при відтворенні англомовних фінансових терміносполук засобами української мови є комплексні трансформації. Їх вдале застосування залежить від професійної компетенції перекладача, що включає також знання зі сфери, в якій відбувається переклад.

Висновки. Отже, етимологічний склад англомовної фінансової термінології характеризується наявністю споконвічних та запозичених термінів, які визначали її еволюцію, надходячи в різні часи. Переважна більшість запозичених термінів надійшла з європейських мов та асимілювалася в англійській мові. Неасимільованими або частково асимільованими є терміни не європейського походження. Час надходження та мова походження, структурно-семантичні особливості та адресат є визначальними у виборі способів перекладу українською мовою дослі-

джуваних терміноодиниць. Інтернаціональні терміни відтворюються транскодуванням, неасимільовані, частково асимільовані та нові терміни можуть потребувати описового перекладу, споконвічні терміни передаються переважно термінологічними відповідниками. Складні за структурою та семантикою терміноодиниці можуть калькуватися або відтворюватися за допомогою перекладацьких трансформацій. Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з детальним вивченням лінгвальних характеристик новітніх англомовних фінансових термінів та способів їх перекладу українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Романюха М. В. Особливості метафоричної номінації в англомовній фінансовій термінології. *Вісник СумДу. Серія Філологія*. 2007. № 1. Т. 2. С. 150−154.

2. Тягар Ю. В. Процеси синонімізації у сфері фінансової термінології сучасної англійської мови. *Studia-linguistica*. 2010. Т. 4. С. 375−378.

3. Грицьків А. В. Міжсистемна взаємодія як чинник термінотворення (на прикладі англомовних фінансових термінів) : дис. канд. філол. наук : 10.02.04. Тернопіль, 2004. 254 с.

4. Gramley S., Gramley V. The History of English / 3-d ed. London : Routledge, 2024. 394 p.

5. Trudgil P. The Long Journey of English. Cambridge : Cambridge University Press, 2023. 202 p.

6. Oxford Dictionary of English Etymology / ed. by Ch. T. By Onions. Oxford : Oxford University Press Inc., 1986. 1312 p.

7. Skeat W. An Etymological Dictionary of the English Language. Mineola : Dover Publication, 2005. 832 p.

8. Kushch E. Varieties of English. Monograph. Запоріжжя : ФОП Мокшанов В. В., 2021. 182 с.

9. Dictionary of Finance and Investment Terms. New York : Barron's Educational series, 2000. 680 p.

10. Oxford Dictionary of Finance and Banking / 3-d ed. Oxford : Oxford University Press, 2005. 678 p.

Дата першого надходження статті до видання: 30.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.112.2’42:[32:316.658
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-28

МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ *GERECHTIGKEIT* ОЧИМА ЖІНОК У ВЗАЄМОДІЇ ОСОБИСТІСНОГО ТА ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСІВ І ПЕРЕКЛАД КЛЮЧОВИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЙ

LINGUISTIC REPRESENTATION OF THE CONCEPT OF *GERECHTIGKEIT* THROUGH WOMEN’S PERSPECTIVE IN THE INTERACTION BETWEEN PERSONAL AND POLITICAL DISCOURSES, AND THE TRANSLATION OF KEY SOCIO-POLITICAL REALIA

Лисецька Н. Г.,
orcid.org/0000-0001-8821-4836
Scopus Author ID: 57431101700
кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри німецької філології
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Кухарчук Б. В.,
orcid.org/0009-0002-3576-1523
студентка І курсу магістратури
кафедри німецької філології
Волинського національного університету імені Лесі Українки

У статті виконано аналіз мовної репрезентації концепту *GERECHTIGKEIT* у взаємодії особистісного та політичного дискурсів на матеріалі книги Вікторії Амеліної Blick auf Frauen. Den Krieg im Blick. Актуальність дослідження зумовлена зростанням наукового інтересу до воєнного дискурсу й необхідністю осмислення морально-правових категорій у мовному відображенні сучасної війни. У центрі уваги перебуває концепт *GERECHTIGKEIT,* який у воєнному дискурсі поєднує правові, моральні та культурні смисли і є важливою когнітивною одиницею інтерпретації воєнного досвіду. Мета статті – аналіз мовної репрезентації цього концепту у взаємодії особистісного та політичного дискурсів, а також дослідження особливостей перекладу українських суспільно-політичних реалій у німецькомовному тексті. Методологічну основу дослідження становлять когнітивно-дискурсивний підхід, дискурс-аналіз, лексико-семантичний і контекстуально-інтерпретаційний методи, а також перекладознавчий аналіз. У статті встановлено, що в політичному дискурсі концепт *GERECHTIGKEIT* функціонує переважно як інституційно-правова категорія, пов’язана з міжнародним правом, відповідальністю за воєнні злочини та механізмами правосуддя. Водночас в особистісних наративах він набуває морально-емоційного змісту й відображає індивідуальний досвід переживання війни, прагнення відновлення справедливості, пам’яті та морального осмислення подій. Окрему увагу приділено перекладознавчому аспекту дослідження. Установлено, що відтворення українських суспільно-політичних реалій у німецькомовному тексті здійснюється переважно за допомогою транслітерації, транскрипції, калькування й напівкальки. Застосування цих перекладацьких трансформацій забезпечує збереження національно-культурної специфіки та дискурсивного значення реалій у міжкультурній комунікації. Результати дослідження підтверджують багатовимірний характер концепту *GERECHTIGKEIT* і його важливу роль у формуванні смислової структури сучасного воєнного дискурсу.

Ключові слова: концепт, Gerechtigkeit, політичний дискурс, особистісний дискурс, мовна репрезентація, реалії, перекладацькі трансформації.

© Лисецька Н. Г., Кухарчук Б. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The article examines the linguistic representation of the concept *GERECHTIGKEIT* in the interaction of personal and political discourses based on the material of Viktoriia Amelina's book Blick auf Frauen. Den Krieg im Blick. The relevance of the study is determined by the growing scholarly interest in war discourse and the need to reconsider moral and legal categories in the linguistic representation of contemporary war. The concept *GERECHTIGKEIT* is analyzed as a key cognitive unit that integrates legal, moral, and cultural meanings within the discourse of war. The aim of the article is to analyze the linguistic realization of this concept in the interaction of personal and political discourses and to investigate the translation of Ukrainian socio-political realia in the German-language text. The methodological framework of the research combines the cognitive-discursive approach with discourse analysis, lexical-semantic and contextual-interpretive methods, as well as translation analysis. The study demonstrates that in political discourse the concept *GERECHTIGKEIT* functions primarily as an institutional and legal category associated with international law, responsibility for war crimes, and mechanisms of justice. In personal narratives, however, the concept acquires an emotional and moral dimension and reflects the individual experience of war, including the search for justice, the preservation of memory, and the moral interpretation of traumatic events. Particular attention is paid to the translation aspect of the study. The analysis shows that Ukrainian socio-political realia in the German-language text are primarily rendered through transliteration, transcription, calque, and partial calque. These translation techniques help preserve the national and cultural specificity as well as the discursive meaning of the realia in intercultural communication. The findings confirm the multidimensional nature of the concept *GERECHTIGKEIT* and its important role in shaping the semantic structure of contemporary war discourse.

Key words: concept, Gerechtigkeit, political discourse, personal discourse, linguistic representation, realia, translation transformations.

Постановка проблеми. Сучасні воєнні реалії зумовили посилення наукового інтересу до мовної репрезентації ключових соціально значущих понять, зокрема тих, що пов'язані з моральними цінностями, правом і відповідальністю. Одним із базових понять, що актуалізується в умовах війни, є концепт *GERECHTIGKEIT*, який у дискурсивному просторі поєднує правові та моральні смисли. У когнітивній лінгвістиці концепт розглядають як складне ментальне утворення. У воєнному контексті це поняття набуває особливої ваги, оскільки пов'язане з ідеями відповідальності за злочини війни, відновлення порушених прав і морального осмислення пережитого.

Актуальність проблематики зумовлена взаємодією особистісного та політичного дискурсів у воєнних текстах. У сучасних працях підкреслено, що *воєнний дискурс характеризується поєднанням індивідуального досвіду й політико-ідеологічних смислів, що формують складну систему оцінності* [1, с. 178].

Особливого значення набуває аналіз концепту *GERECHTIGKEIT* у текстах, що репрезентують жіночий досвід війни. Саме в жіночих наративах поєднуються переживання втрати, болю та прагнення справедливості, що надає концепту емоційно насиченого характеру. У цьому контексті дослідження воєнного дискурсу на основі книги Вікторії Амеліної *Blick auf Frauen. Den Krieg im Blick* є цілком актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному мовознавстві поняття концепту посідає важливе місце в межах когнітивної лінгвістики та розглядається у зв'язку з дискурсивними практиками. Концепт трактовано як ментальне утворення, що відображає знання, досвід й уявлення людини про дійсність та вербалізовано в мовленні. Зокрема, С. Тихоніна визначає концепт як ключову одиницю когнітивної лінгвістики, що відображає індивідуальний і колективний досвід людини та формується в результаті пізнавальної діяльності [2].

Воєнний контекст суттєво впливає на формування й функціонування різних типів дискурсу, зокрема політичного та особистісного, які відіграють важливу роль у конструюванні уявлень про події війни.

Дослідження політичного дискурсу тісно пов'язане з аналізом концептуальних структур, які формують особливу картину реальності. Зокрема, відзначено, що *дослідження політичного дискурсу часто має справу з частиною реальності, яка репрезентує для дослідника всю реальність* [3, с. 56], а завдання полягає в усвідомленні системи концептів, що маніфестують себе як єдина реальність [3].

Актуальним є дослідження політичного дискурсу та його концептів з застосуванням топос-аналізу: *Топоси аргументації виконують функцію легітимації певних позицій і є мисленнєвими структурами підходу до вирішення певного політичного питання* [4, с. 28].

Це свідчить про те, що саме концепти є основними смисловими одиницями політичного дискурсу, через які вибудовується інтерпретація подій війни та формується колективне сприйняття справедливості, відповідальності й правосуддя.

У політичному воєнному дискурсі концепт *GERECHTIGKEIT* здебільшого актуалізується як правова категорія, пов'язана з дотриманням законів, міжнародним правом і покаранням за злочини війни. Водночас така інституційно-правова інтерпретація справедливості в політичному дискурсі не вичерпує всього смислового потенціалу концепту, що зумовлює потребу його аналізу у взаємодії з особистісним дискурсом, де справедливість набуває іншого – морально-емоційного – наповнення.

Особистісний дискурс репрезентує не лише індивідуальний досвід, але й активну участь мовця у творенні смислу. Як підкреслено в сучасних дослідженнях, *особистісний наратив – це розповідь автора, яка відображає його унікальний життєвий досвід і в якій він має можливість визначати себе та осмислювати все, що його оточує* [5, с. 248].

У цьому контексті особистісний дискурс розглядають як форму мовної самоідентифікації, де концепти не лише передають значення, а й відображають індивідуальні установки й переживання. Дискурсивна особистість є суб'єктом соціальних дій та інтеракцій і породжує відповідний дискурс як мовну практику [6].

В особистісному дискурсі концепт *GERECHTIGKEIT* постає, передусім, як морально-емоційне утворення, тісно пов'язане з індивідуальним досвідом переживання війни. На відміну від політичного дискурсу, де справедливість здебільшого осмислено як правову категорію, в особистісних наративах вона набуває суб'єктивного характеру й формується на основі особистих утрат, травматичних подій і внутрішніх оцінок реальності.

Отже, політичний та особистісний дискурси у воєнному контексті виконують різні, проте взаємопов'язані функції у формуванні концептуальних смислів. У політичному дискурсі концепти є інструментами інтерпретації реальності й формування колективних оцінок, зокрема концепт *GERECHTIGKEIT* актуалізується переважно як правова категорія, пов'язана з правосуддям і відповідальністю. Водночас в особистісному дискурсі концепти наповнюються суб'єктивним морально-емоційним змістом і відображають індивідуальний досвід переживання війни. Отже, взаємодія обох дискурсивних вимірів зумовлює багатовимірну репрезентацію концепту справедливості, у якій поєднано інституційно-правові та особистісно-моральні смисли.

Мета статті – проаналізувати мовну репрезентацію концепту *GERECHTIGKEIT* очима жінок у взаємодії особистісного й політичного дискурсів на матеріалі книги Вікторії Амеліної *Blick auf Frauen. Den Krieg im Blick* та здійснити аналіз перекладу окремих ключових суспільно-політичних реалій.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань: 1) окреслити теоретичні підходи до розуміння концепту як когнітивно-дискурсивного утворення в сучасному мовознавстві; 2) проаналізувати мовну репрезентацію концепту *GERECHTIGKEIT* у взаємодії особистісного й політичного дискурсів на матеріалі книги Вікторії Амеліної *Blick auf Frauen. Den Krieg im Blick*; 3) дослідити особливості перекладу українських суспільно-політичних реалій у німецькомовному тексті та визначити перекладацькі трансформації, що забезпечують збереження їхнього національно-культурного змісту.

У дослідженні використано дискурс-аналіз, лексико-семантичний, контекстуально-інтерпретаційний і перекладознавчий методи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Простежимо багатовимірність воєнного дискурсу в книзі Вікторії Амеліної *Blick auf Frauen. Den Krieg im Blick.*

В особистісному дискурсі концепт *GERECHTIGKEIT* постає, передусім, як морально-емоційне утворення, що формується під впливом індивідуального досвіду війни. Реалізація концепту відбувається через низку смислових блоків, які відображають внутрішній світ персонажів:

1. GERECHTIGKEIT як моральний пошук сенсу життя

У наративах авторки справедливість постає як головна мета існування в умовах війни, як спроба знайти моральну відповідь на пережите насильство. Вона сприймається не як абстрактна норма, а як внутрішня потреба людини: *Seit Beginn des Krieges im Jahr 2014 und nun mit der vollen Invasion bin ich wie Millionen meiner Mitbürgerinnen und Mitbürger in der Ukraine vor allem auf der Suche nach einem: Gerechtigkeit* [7, с. 12]*, Es geht um die Suche nach Antworten auf entscheidende Fragen der Gerechtigkeit, die wir Menschen auf der ganzen Welt haben. Was ist Gerechtigkeit?* [7, с. 12].

Мовна репрезентація концепту здійснюється через повторювані синтаксичні конструкції *auf der Suche nach* та *Suche nach Antworten*, що вербалізують справедливість як процес морального пошуку й осмислення досвіду війни.

2. GERECHTIGKEIT як прагнення відплати за зло

У деяких епізодах справедливість осмислюється як прагнення покарання агресора та як реакція на пережите насильство: *Nie hat er bisher darauf bestanden, dass die Eindringlinge bestraft werden, dass die Ukraine gewinnt, dass Gerechtigkeit herrscht – nur der Krieg sollte aufhören* [7, с. 26]*, Das ist in meinen Augen völlig inakzeptabel und ein Hohn für die Gerechtigkeit* [7, с. 217]*, Es sei denn, es ginge mir um Gerechtigkeit für die Opfer des Holodomor* [7, с. 261].

Мовна репрезентація концепту вибудовується через поєднання лексеми *Gerechtigkeit* із юридично та оцінно маркованою лексикою (*bestraft werden, Hohn, Opfer*), що актуалізує семантику відповідальності, осуду й пам'яті про постраждалих. У такий спосіб справедливість постає як вимога покарання агресора та моральна реакція на вчинене зло.

3. GERECHTIGKEIT як віра у вищий моральний порядок

У низці фрагментів справедливість – це духовна категорія та вища сила, що дає надію в умовах війни:

Aber vielleicht glaubt auch sie mit dem Blick auf den Himmel, den Regenbogen und die Origami-Engel im Wind in diesem einen Moment an irgendeine höhere Gerechtigkeit [7, с. 24]*, Ihr Glück muss doch Teil dieser ultimativen Gerechtigkeit sein, die ich zumindest zu umschreiben versuche* [7, с. 145]*, Postmortaler Ruhm als Form der Gerechtigkeit?* [7, с. 137].

Прикметники *höhere* та *ultimative* надають справедливості трансцендентного змісту, у той час як риторичні питання підкреслюють моральну рефлексію персонажів.

4. GERECHTIGKEIT як внутрішній моральний імпульс до дії

У книзі справедливість часто є рушійною силою активної позиції персонажів, які документують воєнні злочини та прагнуть установлення істини: *Dieses Verlangen nach Gerechtigkeit hat aus mir, der Schriftstellerin und Mutter, eine Frau gemacht, die Kriegsverbrechen untersucht* [7, с. 12]*, Der Einsatz für Gerechtigkeit im russisch-ukrainischen Krieg war in den letzten sieben Jahren Casanovas Antrieb* [7, с. 30]*, Eine Kriegsreporterin, die Zeugin so vieler Kriegsverbrechen wurde, hat sich schließlich selbst dem Kampf um Gerechtigkeit verschrieben* [7, с. 149].

Поєднання іменника *Gerechtigkeit* із лексемами дії (*Verlangen, Einsatz, Kampf*) створює динамічний образ справедливості як внутрішньої мотивації та життєвого вибору.

Отже, аналіз особистісного дискурсу книги Вікторії Амеліної засвідчує, що концепт *GERECHTIGKEIT* функціонує як багатовимірне морально-емоційне утворення, сформоване під впливом індивідуального досвіду війни й внутрішніх переживань персонажів. Його мовна репрезентація реалізовується через різні семантичні моделі – від конструкцій пошуку та запитання до оцінної лексики, духовно маркованих прикметників і дієслів дії. В особистісних наративах справедливість постає як моральний пошук сенсу життя, прагнення відплати за зло, віра у вищий порядок і внутрішній імпульс до активної діяльності. Такі смисли формують периферію концепту, оскільки пов'язані із суб'єктивними оцінками, емоційним досві-

дом і духовною рефлексією мовців. Через особистісний дискурс концепт *GERECHTIGKEIT* набуває антропоцентричного виміру, що дає змогу глибше осмислити моральні трансформації людини в умовах війни та зіставити їх з інституційно-правовим функціонуванням справедливості в політичному дискурсі.

У політичному дискурсі концепт *GERECHTIGKEIT* постає, передусім, як правова й інституційна категорія, пов'язана з питаннями міжнародного права, відповідальності за воєнні злочини та формування колективного уявлення про справедливість у воєнний період. У ході аналізу сформовано низку таких смислових блоків:

1. GERECHTIGKEIT як правосуддя та юридична відповідальність

Mein nächstes Ziel ist Brüssel, wo die Juristin und Menschenrechtsaktivistin Oleksandra Matwijtschuk und ich über Gerechtigkeit und die Haftung Russlands für alle seine internationalen Verbrechen sprechen sollen [7, с. 149], *Wir wissen, dass Gerechtigkeit wichtig ist. Wir wissen, dass wir hier in der Ukraine sind, im Mittelpunkt der Ereignisse und vielleicht auch künftiger Änderungen des Völkerrechts* [7, с. 233].

Поєднання лексеми *Gerechtigkeit* із юридично маркованими словами (*Haftung, Völkerrecht, internationale Verbrechen*) формує образ справедливості як інституційного правового процесу з притягненням винних до відповідальності та міжнародно-правовими механізмами.

2. GERECHTIGKEIT як інструмент політичної боротьби й колективного спротиву

Eine Entscheidung ist für die, die wahre Gerechtigkeit wollen, einfach, und für die meisten von uns ist der Ausgang unseres Kampfes noch ungewiss [7, с. 14], *Eine Kriegsreporterin, die Zeugin so vieler Kriegsverbrechen wurde, dass sie sich schließlich selbst dem Kampf um Gerechtigkeit verschrieben hat* [7, с. 150], *Wer weiß, was sie als nächstes ansteuern wird, um den Idealen von Gerechtigkeit und Menschenrechten zu folgen?* [7, с. 29].

Використання іменника *Gerechtigkeit* із лексемами *Kampf, Ideale, Menschenrechte* підкреслює роль однойменного концепту як політичної цінності та символу суспільного спротиву.

3. GERECHTIGKEIT як інституційний процес установлення істини й пам'яті

У книзі справедливість пов'язується з документуванням злочинів, збереженням пам'яті та міжнародною правовою боротьбою: *Alles das, um die Wahrheit aufzudecken, um das Überleben der Erinnerung zu sichern und der Gerechtigkeit und einem dauerhaften Frieden eine Chance zu geben* [7, с. 291], *Vielleicht brauchen wir ja mehr Institutionen oder mehr Mechanismen, um sicherzustellen, dass im Rahmen dieses Heilungsprozesses die Flamme der Gerechtigkeit am Leben erhalten werden kann* [7, с. 227].

Мовна реалізація здійснюється через поєднання з абстрактною політико-правовою лексикою *(Wahrheit, Erinnerung, Frieden, Institutionen, Mechanismen)* та використання інфінітивних конструкцій із цільовим значенням *(um … aufzudecken, um … zu sichern, um sicherzustellen)*, що підкреслюють спрямованість на досягнення результату. Метафоричний образ *die Flamme der Gerechtigkeit* додатково актуалізує ідею підтримання й тривалості правового процесу. У сукупності ці мовні засоби формують уявлення про справедливість як системний і довготривалий механізм відновлення порушеного порядку.

Аналіз політичного дискурсу книги Вікторії Амеліної засвідчує, що концепт *GERECHTIGKEIT* функціонує як ключова смислова категорія інституційного осмислення війни. Його ядро формується навколо значень правосуддя, юридичної відповідальності та міжнародно-правових механізмів реагування на воєнні злочини, що вербалізуються через поєднання іменника *Gerechtigkeit* із юридично й політично маркованою лексикою. Водночас у політичному дискурсі концепт набуває ширшого символічного виміру, виступаючи інструментом політичної боротьби, легітимації колективного спротиву та маркером процесу встановлення істини й збереження пам'яті. У такому контексті *GERECHTIGKEIT* постає, передусім, як раціонально-правова категорія, що структурує колективне бачення війни та формує суспільне уявлення про відповідальність і правовий порядок.

На увагу заслуговує переклад німецькою мовою українських суспільно-політичних реалій.

Реалії позначають унікальні національно-культурні явища, відсутні в інших мовах, що ускладнює пошук еквівалентних засобів їх перекладу [8, с. 74].

Відтворення таких одиниць пов'язане із застосуванням перекладацьких трансформацій. Перекладацькі лексичні трансформації визначаються як зміни лексичних елементів мови оригіналу з метою передачі їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик відповідно до норм мови перекладу. Виокремлюють такі основні способи перекладу, як транслітерація, транскрипція, калькування, добір еквівалентних відповідників, конкретизація, узагальнення, логічний розвиток понять, компенсація, антонімічний переклад, запровадження нових слів або опускання елементів, а також цілісно-ситуативне перетворення [9].

У ході аналізу встановлено, що провідними способами відтворення українських суспільно-політичних реалій у книзі Вікторії Амеліної *Blick auf Frauen. Den Krieg im Blick* є транслітерація, транскрипція, калькування та напівкалька.

Транслітерацію й транскрипцію використано для відтворення реалій із високим ступенем культурної специфіки, коли збереження графічної або фонетичної форми є важливим для впізнаваності поняття: *Euromaidan – Євромайдан; Holodomor – Голодомор; Cholodnyj Jar – Холодний Яр; Kadyrowzy – кадирівці; Tituschky – тітушки; ATO – АТО; TRO – ТрО*. У таких випадках реалії функціонують як маркери національної ідентичності, а їх формальна стабільність сприяє збереженню культурного контексту.

Калькування застосовують для передачі складних історико-політичних номінацій шляхом буквального відтворення їхньої внутрішньої структури: *Revolution der Würde – Революція гідності; die Himmlischen Hundert – Небесна сотня; die Generation der Sechziger – покоління шістдесятників; die ehemalige Ukrainische Volksrepublik – колишня Українська Народна Республіка; Asowstal-Verteidiger – захисники «Азовсталі»; die DNR-Kämpfer – бойовики «ДНР»; Erschossene Wiedergeburt – Розстріляне відродження.*

Такий спосіб перекладу забезпечує семантичну прозорість і дає змогу інтегрувати українські історичні поняття в німецькомовний політичний дискурс без утрати їхнього концептуального змісту.

Напівкалька поєднує переклад частини одиниці зі збереженням іншомовних елементів, що характерно для політичних і військових реалій з абревіатурами або символічними позначеннями: *die sogenannten Volksrepubliken DNR und LNR – так звані «народні республіки» DNR і LNR; Vereinigungsakt – Акт злуки*.

Такий підхід дає змогу зберегти міжнародну впізнаваність назв та водночас забезпечити їх зрозумілість для іншомовного читача.

Отже, транслітерація, транскрипція, калькування й напівкалька є ключовими способами відтворення українських суспільно-політичних реалій у німецькомовному тексті книги. Їх використання спрямоване на збереження культурної специфіки, ідеологічного змісту та дискурсивної функції реалій, що уможливлює репрезентування українського воєнного досвіду в міжкультурному комунікативному просторі.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що концепт *GERECHTIGKEIT* у книзі Вікторії Амеліної *Blick auf Frauen. Den Krieg im Blick* функціонує як складне когнітивно-дискурсивне утворення, смислове наповнення якого формується у взаємодії особистісного та політичного дискурсів воєнного часу.

У межах політичного дискурсу концепт *GERECHTIGKEIT* репрезентовано, передусім, як інституційно-правову категорію, пов'язану з питаннями міжнародного права, юридичної відповідальності, документування воєнних злочинів і формування колективної пам'яті. Саме ці смисли формують ядро концепту, оскільки вони мають нормативний характер та реалізуються через юридично й політично марковану лексику. Водночас у тексті простежуємо символічний вимір справедливості, що постає як засіб легітимації колективного спротиву та відновлення порушеного правового порядку.

Аналіз особистісного дискурсу засвідчив, що периферійні компоненти концепту пов'язані з індивідуальним досвідом війни й моральною рефлексією персонажів. У жіночих наративах справедливість набуває емоційно-екзистенційного змісту та постає як моральний пошук сенсу життя, прагнення відплати, віра у вищий порядок і внутрішній імпульс до активної дії. Така репрезентація підкреслює антропоцентричний характер воєнного дискурсу, у якому мовні засоби стають інструментом осмислення травматичного досвіду.

Перекладознавчий аналіз українських суспільно-політичних реалій у німецькомовному тексті книги засвідчив, що їх відтворення ґрунтується переважно на використанні транслітерації, транскрипції, калькування та напівкальки. Застосування цих трансформацій забезпечує збереження національно-культурної специфіки, історичної пам'яті й ідеологічного змісту реалій, водночас інтегруючи їх в іншомовний дискурсивний простір. Така стратегія перекладу дає змогу відтворити український воєнний досвід без утрати його культурної маркованості та сприяє формуванню міжкультурного діалогу.

Отже, результати дослідження доводять, що концепт GERECHTIGKEIT відіграє ключову роль у структурі воєнного дискурсу, поєднуючи правові, моральні й культурні смисли. Його мовна репрезентація в книзі Вікторії Амеліної демонструє взаємодію індивідуального та колективного вимірів досвіду війни, тоді як переклад українських суспільно-політичних реалій є важливим засобом трансляції цього досвіду в міжнародному контексті. Перспективи подальших досліджень убачаємо у розширенні корпусу текстів жіночого воєнного письма й поглибленні аналізу перекладу концептуально значущих одиниць у різних мовних і культурних середовищах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Маслова Ю. П. Вербалізація концептів війна, мир, жінка, чоловік у газетному дискурсі України у воєнний період. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Філологія.* 2023. № 17(85). С. 71–77. DOI: http://dx.doi.org/10.25264/2519-2558-2023-17(85)-71-77

2. Тихоніна С. І. Концепт у лінгвістичному просторі: від одиниці мислення до концептосфери. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2025. Т. 3, Вип. 86. С. 229–234. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/86-3-34

3. Попова А. О., Пейчева О. О. Концептосфера українського політичного дискурсу в контексті теорії політичної комунікації. *Наукові праці Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки.* 2018. Т. 15. С. 53–59. DOI: https://doi.org/10.31494/2412-933x-2018-1-5-53-59

4. Лисецька Н. Стилістичні особливості німецького політичного дискурсу, що тематизує російську війну в Україні (на прикладі топосу тиску / Druck-Topos). *Актуальні питання іноземної філології.* 2023. Вип. 18. С. 28–35. DOI https://doi.org/10.32782/2410-0927-2023-18-4

5. Гаврилюк І. Л. Особистісні наративи війни: медіатизація досвіду в мікрожанрах (на прикладі замальовки). *Філологічні трактати*. 2025. Т. 17(1). С. 245–256. DOI: https://doi.org/10.21272/Ftrk.2025.17(1)-22

6. Монастирьова Л. В. Дискурсивна особистість у сучасній лінгвістиці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія.* 2019. Т. 3., № 39. С. 45–47. DOI: https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.39.3.10

7. Amelina V. Blick auf Frauen. Den Krieg im Blick. Berlin: edition.fotoTAPETA, 2025. 303 S.

8. Дуда О. І., Рибачок С. М. Переклад лінгвокраїнознавчих реалій. *Nova filologìâ*. 2021. № 82. С. 74–78. DOI: https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-82-12

9. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько-український напрям): підручник. Київ: Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2008. 543 с.

Дата першого надходження статті до видання: 26.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.134.2'373.45:81'42
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-29

ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ АЗІЙСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В ІСПАНСЬКОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

LEXICAL BORROWINGS OF ASIAN ORIGIN IN SPANISH PUBLICISTIC DISCOURSE

Літвіх А. В.,
orcid.org/0009-0008-4556-3372
викладач кафедри романської філології
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Гапончук А. О.,
orcid.org/0009-0000-6891-8502
викладач кафедри романської філології
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Кунатовська Є. М.,
orcid.org/0009-0009-8162-1127
викладач кафедри романської філології
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

У статті досліджується поняття лексичних запозичень азійського походження, причин їх появи та використання в сучасній іспанській мові на прикладі текстів публіцистичного дискурсу. Лексичні запозичення є невід'ємною частиною лексичного фонду будь-якої мови, адже вони є прямим результатом її розвитку та взаємодії з іншими мовами і культурами. Впродовж століть, як наслідок історичних соціально-економічних контактів, торгівельних зв'язків, колоніальної експансії, культурного обміну та глобалізації, іспанська лексика збагачувалася словами, що походять з китайської, японської, корейської, арабської, турецької, гінді, перської та малайської мов. Нові слова переважно позначали нові культурні реалії, суспільно-політичні явища, поняття зі сфери економіки, кулінарії чи повсякденного життя. Дані запозичення не лише набули значного поширення у публіцистичному дискурсі та повсякденному спілкуванні, але й були адаптовані до фонетичної, графічної та граматичної систем іспанської мови. Актуальність даної теми зумовлена активізацією міжкультурних контактів, процесами глобалізації у сучасному світі та зростанням ролі країн Азії у світовій політиці, економіці й культурі, що безпосередньо впливає на лінгвістичні процеси в іспанській мові. Метою статті є виявлення основних груп азійських запозичень, аналіз шляхів їх проникнення до іспанської мови, а також визначення особливостей їх використання у сучасному іспаномовному публіцистичному дискурсі. У дослідженні застосовано методи описового, етимологічного та контекстуального аналізу, що дозволяє простежити як історичні, так і сучасні тенденції вживання даних лексем. Також у статті здійснено аналіз запозичень за основними сферами їхнього вжитку та розглянуто семантичні аспекти використання слів азійського походження в публіцистичних текстах. Результати дослідження свідчать, що лексичні запозичення зі східних мов не лише збагачують лексичний фонд іспанської мови, але й активно використовуються у публіцистичних текстах, відображаючи сучасні тенденції мовного розвитку, глобалізації та культурної ідентичності країн Азії.

Ключові слова: Азія, іншомовні запозичення, іспанська мова, східні мови, лінгвістика, лексичний фонд, лексикологія.

© Літвіх А. В., Гапончук А. О., Кунатовська Є. М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

This article is dedicated to the study of the concept of lexical borrowings of Asian origin, the causes of their emergence and use in modern Spanish, based on texts from the journalistic discourse. Lexical borrowings are an integral part of the vocabulary of any language, as they are a direct result of its development and interaction with other languages and cultures. Over the centuries, as a consequence of historical socio-economic contacts, trade relations, colonial expansion, cultural exchange and globalization, the Spanish lexicon has been enriched with words originating from the Chinese, Japanese, Korean, Arabic, Turkish, Hindi, Persian and Malay languages. These new words mainly denoted new cultural realities, socio-political phenomena, and concepts related to economics, cuisine, and everyday life. These loanwords have not only become widespread in journalistic discourse and everyday communication, but have also been adapted to the phonetic, graphic and grammatical systems of the Spanish language. The relevance of this topic is due to the intensification of intercultural contacts, globalization processes in the modern world and the growing role of Asian countries in world politics, economics and culture, which directly affects linguistic processes in the Spanish language. The aim of the article is to identify the main groups of Asian borrowings, analyze the ways in which they penetrated the Spanish language, and also determine the peculiarities of their use in contemporary Spanish-language journalistic discourse. The study uses descriptive, etymological and contextual analysis methods, which make it possible to trace both historical and modern trends in the use of these lexemes. The article also analyzes loanwords according to their main spheres of usage and examines the semantic aspects of the use of words of Asian origin in journalistic texts. The results of the study show that lexical borrowings from Eastern languages not only enrich the vocabulary of Spanish but are also actively used in journalistic texts, reflecting current trends in language development, globalization, and the cultural identity of Asian countries.

Key words: Asia, language borrowings, Spanish, Eastern languages, linguistics, loanwords, vocabulary, lexicology.

Постановка проблеми. Лексичні запозичення досить часто досліджуються в контексті сучасної лінгвістики, адже вони є прикладом не лише розвитку мови, а й її контактів з іншими мовами та культурами, що набуває особливого значення в епоху глобалізаційних процесів і міжкультурної комунікації. Публіцистичний дискурс, у свою чергу, є досить підходящою сферою для появи та поширення нових лексичних одиниць, реагуючи на суспільно-політичні, культурні чи економічні зміни і сприяючи вкоріненню у мові нових термінів.

Актуальність даної статті зумовлена зростанням інтенсивності міжкультурних контактів між іспаномовним світом та країнами Азії, що сприяє активному проникненню лексики з таких мов, як китайська, гінді, японська, перська, турецька, малайська, арабська та корейська в лексичний фонд іспанської мови.

Дане дослідження, що має міждисциплінарну спрямованість, покликане продемонструвати вплив лексичних запозичень азійського походження на сучасну іспанську мову на прикладі статей з іспаномовних періодичних інтернет-видань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що багато дослідників займалися вивченням поняття лексичних запозичень, зокрема запозичень з азійських мов, та їх функціонування в іспанській мові. Так, наприклад, Марк Гандарільяс (Marc Gandarillas) у своїй статті «Préstamos léxicos y calcos estructurales en el español actual: ¿Vehículos de cambio lingüístico?» досліджував причини появи та типологію лексичних запозичень в іспанській мові [1].

У свою чергу Алі Ібрагім Гасан Ел-Шбоул (Ali Ibrahim Hasan El-Shboul) у роботі «Los arabismos en la historia lingüística del español: Una estrategia para el aprendizaje del español y el árabe como lenguas extranjeras» досліджував лексичні запозичення арабського походження за сферами їх використання та способами асиміляції до норм іспанської мови з історико-лінгвістичної перспективи, розглядаючи дані лексичні елементи як матеріал для вивчення арабської чи іспанської мов як іноземних [2].

Також Рафаель Фернандес Мата (Rafael Fernández Mata) у дослідженні «Los japonesismos del español actual» аналізував запозичення з японської мови з точки зору їх адаптації та сфер використання в сучасній іспанській мові [3]. Тетяна Гореа у статті «Préstamos turcos en la lengua española» вивчала етимологію лексичних запозичень турецького походження в сучасній іспанській мові [4], а Іфань Чжан (Yifan Zhang) у роботі «Sinismos actuales. Los préstamos chinos en el español actual» досліджував лексичні запозичення китайського походження з точки зору їх

морфології та семантики. Також у своїй роботі він здійснив часову періодизацію запозичених лексичних одиниць відповідно до часу їх появи в іспанській мові [5].

Метою даної статті є виявлення основних груп лексичних запозичень азійського походження, аналіз шляхів їх проникнення до іспанської мови, а також визначення особливостей їх використання у сучасному іспаномовному публіцистичному дискурсі на прикладі статей з періодичних видань.

Об'єктом дослідження є лексичні запозичення азійського походження в сучасному іспанському публіцистичному дискурсі.

Предметом дослідження виступають їхні структурні, етимологічні та семантичні характеристики, а також особливості функціонування та можливі процеси метафоризації.

Завдання статті:

– окреслення концепту лінгвістичного запозичення та його типології;

– аналіз історії, етимології та причин появи запозичень азійського походження у лексичному фонді іспанської мови;

– аналіз запозичень азійського походження на прикладі статей іспаномовного публіцистичного дискурсу з точки зору їх морфолого-семантичних характеристик, сфер вжитку та особливостей функціонування у сучасному іспаномовному публіцистичному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Даний розділ буде складатися з двох частин: теоретичної та практичної. У першій частині буде представлена теоретична база роботи, тобто визначення поняття лінгвістичного запозичення та його типології, зазначення етимології, історичних передумов та соціо-культурних причин появи запозичень азійського походження в лексичному фонді іспанської мови і їх використання в іспаномовних текстах публіцистичного характеру. Друга частина передбачає класифікацію знайдених прикладів лексичних одиниць з іспаномовних періодичних інтернет-видань залежно від морфологічних характеристик, ступеня адаптації, сфери вжитку та семантики використання в публіцистичних текстах.

Лексичні запозичення є одним із основних способів розширення словникового складу мови. Вони відображають не лише еволюційні процеси всередині певної мови, а й вплив на конкретну мову різноманітних соціо-культурних факторів.

Королівська академія іспанської мови (RAE) визначає поняття «лексичне запозичення (préstamo lingüístico)» як слова, які одна мова запозичує з іншої, незалежно від того, чи служать вони для позначення нових реалій, чи конкурують із вже існуючими в даній мові термінами [6].

Варто зазначити, що досить часто в іспаномовні термінології поряд із терміном préstamo lingüístico вживається термін extranjerismo для позначення іншомовних лексичних одиниць. Англомовна термінологія, як правило, використовує терміни language borrowings та loanwords для позначення запозичень.

Вже вищезгадана Королівська академія іспанської мови (RAE) класифікує іншомовні запозичення за ступенем адаптації, ступенем їх необхідності в мові та мовою походження.

Так за ступенем необхідності запозичення поділяються на:

– непотрібні чи зайві (Extranjerismos superfluos o innecesarios);

– потрібні (Extranjerismos necesarios o muy extendidos) [7].

Під першими розуміються терміни, які вже мають повноцінні іспаномовні еквіваленти чи відповідники в мові. У даному випадку іншомовний термін буде буквально дублювати вже існуючий в лексичному фонді іспанський термін.

Другі ж являють собою вислови, що не мають еквівалентних іспанських термінів, їх важко знайти або вживання яких має глибоке історичне коріння чи певні соціо-культурні чинники [7].

За ступенем адаптації іншомовні запозичення поділяються на:

– адаптовані;

– неадаптовані;

– кальки.

Адаптовані запозичення – це слова, що пройшли процес адаптації до фонетичних, графічних та граматичних норм іспанської мови, отримавши наголос, написання та граматичні категорії властиві іспанській мові (máster, líder, esnob, fútbol, béisbol, beicon, sándwich, tráiler, mitin, bistec, chicle) [7].

Неадаптовані запозичення – це лексичні одиниці, які зберігають своє початкове написання та значення з мови-донора без пристосування до фонетичних чи граматичних норм мови-реципієнта (ballet, blues, jazz, software, hardware, marketing, link, post, online, like, best seller) [7].

Кальки, зазвичай, утворюються шляхом калькування чи дослівного перекладу компонентних частин іншомовного слова з допомогою вже існуючих у мові-реципієнті ресурсів (rascacielos (від англ. skyscraper), correo electrónico (від англ. electronic mail), lavado de cerebro (від англ. brainwashing), perro caliente (від англ. hot dog), chat en tiempo real (від англ. real-time chat), guerra fría (від англ. cold war)) [1].

Також запозичені іншомовні лексичні одиниці поділяються залежно від мови їхнього походження, наприклад arabismos (слова арабського походження), sinismos (запозичення з китайської), japonesismos (запозичення японського походження), galisismos (запозичення з французької), italianismos (італійські запозичення), germanismos (терміни німецького походження), anglisimos (лексичні одиниці запозичені з англійської мови) [6].

Говорячи про причини появи іншомовних запозичень, варто зазначити, що вони зумовлені переважно екстралінгвістичними або соціокультурними чинниками [1].

Дані соціокультурні чинники можна поділити на:

– технологічний та науковий розвиток;

– мовні контакти як наслідок географічної близькості мов чи країн;

– соціально-економічні фактори (торгівля, географічні відкриття, завоювання, військові дії, глобалізація, міграція населення, співіснування двох мов в межах одного суспільства чи території);

– культурний розвиток домінування певної мови в конкретній сфері.

Як наслідок технологічного і наукового прогресу, виникає потреба у появі нових термінів для позначення нових технологічних реалій чи винаходів, таким чином з початком епохи промислового розвитку та індустріалізації в кінці XIX та на початку XX століття, іспанська мова запозичила значну кількість англомовних та німецькомовних запозичень.

Географічна близькість та соціально-економічні чинники такі як торгівля та міграція населення спричинили появу в іспанському лексиконі запозичених слів з французької, португальської та італійської.

У свою чергу, відкриття Америки та колонізація американського континенту збагатили іспанський словник запозиченнями з мов корінних народів Америки, а тривале співіснування іспанського та арабського суспільства на території Аль-Андалус (Піренейського півострова) спричинило появу термінів арабського походження.

Крім цього, культурний розквіт в епоху Ренесансу призвів до появи багатьох слів італійського походження пов’язаних з мистецтвом, а домінування французької мови в міжнародному спілкуванні і культурі в XVIII та XIX століттях і англійської мови в XX та XXI століттях, як мови інтернаціонального спілкування та технологічної сфери, мали як наслідок появу значної кількості запозичень з даних мов.

Розвиток світової торгівлі, розширення міжнародних відносин та глобалізаційні процеси на межі другої половини XX та початку XXI століття призвели до появи в лексичному фонді іспанської мови запозичень із мов Азійського регіону, таких як китайська, корейська чи японська.

Запозичення з мов азійського походження вкорінювалися в лексиконі іспанської мови протягом століть історичного розвитку та як наслідок поєднання певних економічних та соціокультурних чинників.

Зокрема, запозичення з арабською мови виникли в результаті існування арабського халіфату та мусульманського панування на території Аль-Андалус (Піренейського півострова) з 711 по 1492 рік. На даній території були впроваджені мусульманські звичаї та закони при тісному співіснуванні християнського і мусульманського населення в одному суспільстві. Характерною рисою слів арабського походження є наявність префікса al чи a, що виник від арабського означеного артикля [2].

Дані запозичення пройшли процес фонетичної та графічної адаптації до норм іспанської мови і переважно стосуються наступних сфер повсякденного життя: продукти харчування (aceite, aceituna, albaricoque, alcachofa, alubia, arroz, azúcar, azafrán, berenjena, limón, naranja), музика (laúd, tambor, guitarra, albogue), одяг (albornoz, babucha, mandil, alpargata), адміністративний устрій (aduana, aldea, alquiler, ataúd, barrio, mazmorra, alcázar, atalaya), рослини (algodón, albahaca, jasmín), предмети повсякденного життя (jarra, alcoba, alfombra, azulejo, taza, alfiler, tabique, azotea, carrafa, candil, arroba), професії (albañil, alcalde, alamín, cadí, alcaide, almirante, mameluco), точні науки (cifra, azimut, cero, alquimia, ámbar, jarabe, algoritmo, álgebra, cenit / zenit, alcanfor, elixir, alcohol) [2].

Запозичення з перської мови в іспанській мові виникли опосередковано через посередництво арабської мови та були зумовлені значним технологічним і культурним розвитком мусульманського світу та поширенням ісламу починаючи з VII століття. Як приклад можна навести наступні слова: espinaca, almíbar, lila, diván, chal, tafetán, bazar, caravana, ajedrez, jaque, turbante, pijama [8].

Лексичні запозичення з турецької мови відбувалися переважно протягом XIV–XIX століть завдяки середземноморській торгівлі та провідній ролі турецької чи османської держави у тогочасному світі. Дані терміни проникали до іспанської мови опосередковано через арабську, італійську, французьку чи балканські мови. Як приклад можна зазначити наступні лексеми: café, caviar, chaleco, turco, kéfir, yogur, quiosco, tulipán, jenízaro, caftán, odalisca, bey, effendi, sultán, horda, fez [4].

Говорячи про запозичення з інших східних мов таких як китайська, японська, корейська, гінді чи малайська, варто зазначити, що вони безпосередньо пов'язані з Епохою Великих географічних відкриттів, колонізацією та міжнародною торгівлею у XV–XVII століттях.

У XVI столітті Іспанська імперія започаткувала торгівельний маршрут відомий як Манільський галеон (Galeón de Manila), що у період з 1565 по 1815 рік поєднував Манілу й Акапулько та забезпечував рух не лише товарів між Азією, Новою Іспанією та європейським ринком, а й призвів до запозичення значної кількості нових лексичних одиниць для позначення нових соціокультурних реалій.

Колоніальне місто Маніла на Філіппінах було не тільки важливим регіональним центром комерції, але й виконувало функцію міжкультурного вузла між Китаєм, Японією та Іспанією.

У процесі колонізації регіону Філіппін, Індонезії і Малайзії та завдяки трансатлантичній торгівлі, іспанська мова запозичила певну кількість слів з мов місцевого населення, як безпосередньо, так і опосередковано через португальську, англійську, французьку чи нідерландську мову: bambú, orangután, batik, ratán, mangostán, cacatúa, colibrí, nipa, anoa, vinta, gong, kris, amok, prao [8].

Перші лінгвістичні контакти між китайською та іспанською мовою прослідковуються вже у XVI столітті, зокрема, завдяки розвитку торгівлі в Південно-Східній Азії та появі в Китаї іспанських місіонерів. З початком глобалізації, розвитком міжнародних відносин та зростанням ролі Китаю у світовій політиці у другій половині XX століття, значна кількість запозичень з китайської мови (sinismos), які позначали соціокультурні реалії життя китайського суспільства, проникли до лексичного фонду іспанської мови.

Більшість лексичних елементів китайського походження потрапили до іспанської мови опосередковано через посередництво англійської, французької чи португальської мови, хоча є при-

клади і прямих запозичень. Як приклад можна навести наступні терміни: lichi, chifa, caolín, cantonés, charol, chinchín, kétchup, ginseng, goji, dazibao, kumquat, kung-fu, taichí, taoísmo, té, wantán, wok, yang, yin, yuan, confucianismo, confucionista, maoísmo, maoísta, nanquín, pequinés, pekinés, taoísmo, sampán, japonés, taoísta [5].

Перші запозичення слів японського походження (japonesismos) датуються XVI століттям та зумовлені переважно торгівлею та приходом до Японії іспанських місіонерів, наприклад: catana / katana, bonzo, taicun, tatami, maque, samurái / samuray, sogún [3].

Протягом XVII–XIX століть Японія проводила політику ізоляціонізму, тому в цей час не було зафіксовано значної кількості лексичних запозичень.

Проте вже з другої половини XIX століття та під час глобалізаційних процесів XX та XXI століть іспанська мова запозичила певну кількість запозичень, що позначали явища японської культури та повсякденного життя як безпосередньо з японської мови, так і за посередництва інших мов, зокрема англійської. Як приклад можна зазначити наступні лексичні одиниці: mikado, moxa, soja, sintoísmo, daimio, ien, catacana, quimono, tsunami / sunami, yudo, banzay, busido, origami, kamikaze, bonsay / bonsái, tofu, ninja, sasimi, tempura, manga, anime, uasabi / wasabi, nori, jentay, sake, sudoku, sushi, ramen, emoji [3].

Лексичні запозичення з корейської мови виникли в результаті поширення корейської культури в музиці, кіно чи сфері повсякденного життя і переважно датуються кінцем XX та початком XXI століть, наприклад: taekwondo, kimchi, K-pop, bibimbap, bulgogi, gimbap / kimbap, jeogori, hanbok, gat, hanji, ssireum [8].

Значна частина запозичень з корейської мови проникла в іспанську опосередковано через англійську мову, тому вони переважно зберігають англомовне написання.

Запозичення індійського походження потрапили в іспанський лексичний фонд через арабську (епоха Середньовіччя) чи пізніше через англійську мову (переважно XIX та XX століття). Дані лексичні одиниці представлені словами з санскриту чи гінді такими як: pijama, curry, bandana, champú, gurú, karma, nirvana, yoga, avatar, bungaló, jungla, mantra, sari, veranda [8].

Практична частина даного дослідження передбачає аналіз та класифікацію запозичень азійського походження взятих із текстів сучасного іспаномовного публіцистичного дискурсу залежно від морфологічних характеристик, ступеня адаптації, сфери вжитку та семантики використання в публіцистичних статтях.

Було проаналізовано 70 статей з таких сфер як економіка, політика, харчування, мода та повсякденне життя [9]. На основі публіцистичних текстів взятих з сайту іспаномовного інформаційного агентства BBC Mundo було відібрано 75 термінів, які можна класифікувати за наступними сферами вжитку:

– їжа, продукти харчування, спеції та напої (15 слів): curry, café, yogur, sushi, ramen, tempura, wasabi, sake, kimchi, bibimbap, bulgogi, té, ketchup, aceite, aceituna;

– одяг, тканини та матеріали (10 слів): pijama, bandana, khaki, sari, fez, turbante, caftán, kimono, hanbok, algodón;

– релігія, філософія та духовність (13 слів): gurú, karma, nirvana, yoga, avatar, mantra, zen, yang, yin, confucianismo, confuciano, maoísmo, maoísta;

– розваги, дозвілля та культура (10 слів): oshikatsu, anime, manga, otaku, kawaii, emoji, hallyu, taekwondo, jaque, ajedrez;

– посади, професії та суспільна організація (7 слів): casta, sultán, horda, samurai, ninja, alcalde, albañil;

– предмети побуту, гігієна та будівлі (5 слів): champú, bungaló, veranda, barrio, alfombra;

– наука, математика та медицина (6 слів): almíbar, algoritmo, elixir, alquimia, cero, cifra;

– рослини, екосистеми та тварини (7 слів): jungla, bonsai, bambú, orangutan, colibríes, ginseng, goji;

– торгівля та економіка (2 слова): caravana, yuan [9].

Як видно з даної класифікації, найбільше запозичень зустрічається у сферах гастрономії, релігії, культури, предметів одягу та дозвілля, а найменше нових термінів наявно серед слів, що описують професії, рослини, тварини, економічні терміни, будівлі, предмети побуту чи організацію суспільства.

Із морфологічної точки зору серед аналізованих лексичних одиниць домінують іменники (72 слова), але є також приклади прикметників (3 слова: kawaii, confuciano, maoísta).

За ступенем адаптації всі знайдені слова є адаптованими: переважна більшість запозичень була адаптована до фонетичних та граматичних норм іспанської мови, проте деякі слова зберегли англомовне написання, оскільки були запозичені опосередковано через посередництво англійської мови.

Із семантичної точки зору серед проаналізованих публіцистичних статей наявні наступні випадки вживання лексичних запозичень у переносному чи метафоричному значенні:

– gurú – вживається на позначення провідного експерта або харизматичного наставника (gurú tecnológico, gurú del Big Data);

– tsunami – запозичення, що метафорично позначає раптову та потужну хвилю подій (tsunami político, tsunami social);

– avatar – у сучасному значенні означає публічний образ, представницьку фігуру або цифрову ідентичність (Son una especie de avatares virtuales creados a partir de expresiones);

– yin-yang – символ балансу, який використовується метафорично для опису гармонії або протиставлення (Mourinho y Guardiola, el yin y el yang del fútbol);

– karma – наслідки дій, «закон відплати» у повсякденному сенсі (Es el karma estudiantil del presidente);

– kung-fu – метафора майстерності, наполегливої праці (¿qué me dirías si te cuento que el Email Marketing es el Kung Fu del Marketing Digital?);

– tatami – метафора арени, простору для змагання (Del tatami a la política: la historia de Jesús Tortosa en las municipales de Alcobendas);

– samurái – символ честі та дисципліни в професії (A la mesa con el samurái del periodismo: ¡Antonio Ladra!);

– zen – метафора спокійного, врівноваженого підходу (El zen de la empresa. Soluciones sencillas para un mundo complicado);

– sensei – метафора наставника, експерта (Los verdaderos sensei de la política) [9].

Висновки. Отже, дослідження показало, що лексичні запозичення азійського походження складають важливу частину лексичного фонду іспанської мови. Процес їхнього проникнення в іспанську мову був зумовлений різноманітними економічними та соціокультурними чинниками такими як співіснування мов в одному суспільстві, торгівля, колонізація, технологічний розвиток, глобалізація чи культурна експансія. Дані слова запозичувалися як починаючи з часів Середньовіччя та Епохи Великих географічних відкриттів, так і в часи промислового розвитку та глобалізації XX–XXI століть, у результаті безпосередніх мовних контактів чи опосередковано через інші мови.

Серед проаналізованих запозичених елементів, що походять з китайської, японської, корейської, малайської, перської, гінді, турецької та арабської мов, переважають терміни, що позначають реалії соціокультурного життя даних народів, такі як їжа, предмети побуту, професії, державні посади, релігія, духовність, культурні феномени, види рослин і тварин.

Переважна більшість запозичень азійського походження була адаптована фонетично, графічно та граматично до норм іспанської мови, але деякі слова зберегли англомовне написання.

Із морфологічної перспективи серед запозичених слів переважають іменники, проте наявні кілька прикладів запозичених прикметників.

Також семантично деякі запозичення вживаються у переносному та метафоричному значенні, що видно на прикладі текстів іспаномовних періодичних інтернет-видань.

Дані лексичні одиниці значною мірою використовуються у статтях іспаномовного публіцистичного дискурсу для позначення культурних явищ чи опису соціополітичної сфери життя країн Азії.

Це дослідження є корисним інструментом, що показує загальні тенденції використання запозичень азійського походження у сучасному іспаномовному публіцистичному дискурсі на прикладі статей з періодичних видань.

Перспективи подальших розвідок у даному науковому напрямку вбачаємо в детальному дослідженні сфер використання запозичених лексичних елементів, що походять із східних мов, способів їх адаптації, шляхів поширення в іспанській мові та семантичних особливостей використання в сучасному публіцистичному дискурсі на прикладі текстів з іспаномовних періодичних інтернет-видань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Gandarillas M. Préstamos léxicos y calcos estructurales en el español actual: ¿vehículos de cambio lingüístico?. *Onomázein Revista de lingüística filología y traducción*. 2022. URL: https://doi.org/10.7764/onomazein.55.04 (дата звернення: 26.03.2026).

2. Hasan El-Shboul A. I. Los arabismos en la historia lingüística del español: Una estrategia para el aprendizaje del español y el árabe como lenguas extranjeras. *Revista de Filología y Lingüística de la Universidad de Costa Rica*. 2018. Т. 44, № 2. С. 179. URL: https://doi.org/10.15517/rfl.v44i2.34696 (дата звернення: 26.03.2026).

3. Fernández Mata R. Los japonesismos del español actual. *Revista de Filología*. 2017. № 35. С. 149–168. URL: https://riull.ull.es/xmlui/handle/915/4665 (дата звернення: 26.03.2026).

4. Gorea T. Préstamos turcos en la lengua española. *Probleme de filologie: aspecte teoretice şi practice : Conferinţa ştiinţifică*. 2023. № 8. С. 261–270. URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.7664122 (дата звернення: 26.03.2026).

5. Zhang Y. Sinismos actuales. Los préstamos chinos en el español actual. *Círculo de Lingüística Aplicada a la Comunicación*. 2023. Т. 93. С. 305–325. URL: https://doi.org/10.5209/clac.75275 (дата звернення: 26.03.2026).

6. Los extranjerismos o préstamos lingüísticos | El buen uso del español | RAE – ASALE. URL: https://www.rae.es/buen-uso-español/los-extranjerismos-o-préstamos-lingüísticos (дата звернення: 26.03.2026).

7. Tratamiento de los extranjerismos | Diccionario panhispánico de dudas. URL: https://www.rae.es/dpd/ayuda/tratamiento-de-los-extranjerismos (дата звернення: 26.03.2026).

8. Diccionario de la lengua española | Edición del Tricentenario | RAE – ASALE. URL: https://dle.rae.es/espanglish (дата звернення: 26.03.2026).

9. Noticias – BBC News Mundo. BBC News Mundo. URL: https://www.bbc.com/mundo (дата звернення: 26.03.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 26.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.162.1'276.3'06-053.6(045)
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-30

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ У СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ: НОРМА І ВАРІАТИВНІСТЬ

YOUTH SLANG IN MODERN POLISH: NORM AND VARIATION

Лукіна Л. Р.,
orcid.org/0000-0001-6133-5902
старший викладач кафедри прикладної лінгвістики,
зарубіжної літератури та журналістики,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Статтю присвячено дослідженню особливостей функціонування молодіжного сленгу в сучасній польській мові, а також з'ясуванню співвідношення мовної норми та варіативності в цій динамічній підсистемі лексики. Молодіжний сленг розглянуто як важливий соціолінгвістичний феномен, що відображає мовну творчість молодого покоління, його цінності, комунікативні потреби та прагнення до мовної ідентифікації. Особливу увагу приділено джерелам формування сленгових одиниць, серед яких вагому роль відіграють іншомовні запозичення, семантичні трансформації, словотвірні моделі, а також вплив цифрового середовища й мережевої комунікації.

У статті проаналізовано основні тенденції розвитку молодіжного сленгу в польськомовному просторі, окреслено його стилістичні, функціональні та прагматичні характеристики. Визначено, що молодіжний сленг формується під впливом соціокультурних чинників, масової культури, медіа та міжмовних контактів. З'ясовано, що сленг виконує не лише експресивну й ідентифікаційну функції, а й сприяє формуванню групової солідарності, неформальної комунікації та дистанціюванню від офіційної мовної норми. Водночас підкреслено, що межа між нормативною лексикою та сленговими одиницями є змінною: окремі елементи молодіжного мовлення поступово інтегруються до ширшого мовного вжитку, поширюються поза межами молодіжного середовища та можуть набувати статусу загальновживаних.

Методологічною основою дослідження стали описовий, порівняльний та контекстуальний методи аналізу мовного матеріалу. У результаті дослідження визначено ключові механізми варіювання сленгових одиниць, їхні структурні та семантичні особливості, а також їхню роль у сучасних мовних процесах. Зроблено висновок, що молодіжний сленг є важливим чинником мовної динаміки, який відображає соціокультурні зміни та сприяє постійному оновленню лексичної системи сучасної польської мови.

Ключові слова: молодіжний сленг, сучасна польська мова, мовна норма, варіативність, лексика, мовна ідентичність, молодіжна комунікація.

The article is devoted to the study of the functioning of youth slang in modern Polish and to clarifying the relationship between the linguistic norm and variation within this dynamic lexical subsystem. Youth slang is considered an important sociolinguistic phenomenon that reflects the linguistic creativity of the younger generation, its values, communicative needs, and aspirations for linguistic identity. Particular attention is paid to the sources of the formation of slang units, among which foreign borrowings, semantic transformations, word-formation models, as well as the influence of the digital environment and online communication play a significant role.

The article analyzes the main tendencies in the development of youth slang in the Polish-speaking environment and outlines its stylistic, functional, and pragmatic characteristics. It has been determined that youth slang is formed under the influence of sociocultural factors, mass culture, media, and interlingual contacts. It has been established that slang performs not only expressive and identificational functions but also contributes to the formation of group solidarity, informal communication, and distancing from the official linguistic norm. At the same time, it is emphasized that the boundary between normative vocabulary and slang units is variable: certain elements of youth

© Лукіна Л. Р., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

speech gradually integrate into broader language use, spread beyond the youth environment, and may acquire the status of generally accepted lexical items.

The methodological basis of the study includes descriptive, comparative, and contextual methods of linguistic analysis. As a result of the research, the key mechanisms of variation of slang units, their structural and semantic features, as well as their role in contemporary linguistic processes have been identified. It is concluded that youth slang is an important factor in language dynamics that reflects sociocultural changes and contributes to the continuous renewal of the lexical system of modern Polish.

Key words: youth slang, modern Polish language, linguistic norm, variation, vocabulary, linguistic identity, youth communication.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток мови характеризується активними процесами оновлення лексичної системи, що зумовлено соціокультурними змінами, інтенсивними міжмовними контактами та впливом цифрового комунікативного простору. У цьому контексті особливу увагу привертає молодіжний сленг, який є важливою складовою неформального мовлення та відображає специфіку комунікації молодого покоління. У сучасній польській мові такі мовні одиниці активно функціонують у повсякденному спілкуванні, медіапросторі та соціальних мережах, що сприяє їхньому швидкому поширенню та трансформації.

Попри значний інтерес дослідників до проблем молодіжного мовлення, питання співвідношення мовної норми та варіативності у сфері молодіжного сленгу залишаються недостатньо висвітленими. Зокрема, потребують уточнення механізми функціонування сленгових одиниць, їхні джерела формування та вплив на сучасні мовні процеси. У зв'язку з цим актуальним є дослідження молодіжного сленгу як динамічного явища, що відображає тенденції розвитку сучасної соціолінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сленгу привертає особливу увагу як українських, так і польських лінгвістів, адже цей пласт мови характеризується постійними змінами, відображає сучасні тенденції розвитку суспільства та швидко адаптується до нових форм комунікації. Так, Ю. Ковальчук розглянула проблеми сучасного молодіжного мовлення, обґрунтувала доцільність уживання сленгу у побуті та діловому мовленні та окреслила шляхи формування молодіжного сленгу [1]. Т. Матвійчук та І. Житар дослідили соціокультурний вимір молодіжного сленгу, визначили основні джерела формування сленгових одиниць до яких віднесли: масову культуру, інтернет-комунікацію, геймерські спільноти, англомовне середовище та воєнну лексику [2]. О. Дмитренко та С. Кохан проаналізували вплив англіцизмів на розвиток сучасного молодіжного сленгу. Дослідники охарактеризували як позитивні, так і негативні наслідки проникнення іноземних слів у рідну мову та описали специфіку використання англіцизмів у різних сферах комунікації [3]. А. Домбровська (A. Dąbrowska) описала підлітковий сленг як динамічний соціолінгвістичний феномен, який виходить за межі молодіжного кола та інтегрується у публічний дискурс. Водночас авторка проаналізувала культурні й соціальні фактори поширення молодіжного сленгу, приклади використання в медіа, а також освітнє й соціальне значення для взаємодії молоді та дорослих [4; 5]. К. Хоєцька (K. Chojecka) у науковій розвідці «O socjolekcie współczesnej młodzieży słów kilka» констатувала, що молодіжний соціолект відображає ставлення молоді до навколишнього світу, її спосіб сприйняття та інтерпретації реальності. Динаміка змін у ньому, що проявляється через численні абревіатури, неологізми, запозичення та мовні метаморфози, розкриває взаємозв'язки між молоддю та соціальним оточенням. Він підкреслює індивідуальність цієї соціальної групи, оскільки її мова відзначається багатством емоційних елементів, творчими новотворами та активним обміном мовними одиницями [6]. Б. Козьов (B. Kozioł) розглянув проблему сприйняття молодіжного сленгу різними соціальними групами. Особливу увагу автор приділив ставленню самої молоді до власного сленгу та ролі школи як інституції, що формує повагу до рідної мови [7].

Мета статті – проаналізувати функціонування молодіжного сленгу в сучасній польській мові, визначити його особливості, а також дослідити взаємодію сленгових одиниць із мовною нормою та механізми їх варіювання.

Виклад основного матеріалу. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «сленг» інтерпретують як «1. Розмовний варіант професіонального мовлення; жаргон. 2. Жаргонні слова або вирази, характерні для мовлення людей певних професій або соціальних прошарків, які, проникаючи в літературну мову, набувають помітного емоційно-експресивного забарвлення» [8].

У сучасному мовознавстві сленг розглядається як жива, неформальна та емоційно забарвлена форма мовлення, що вирізняється творчим словотвором і високою варіативністю [2, с. 57].

Сленг відіграє важливу роль у розвитку мови, поступово впливаючи на офіційні норми та стандартні форми мовлення. Деякі спочатку розмовні слова з часом інтегруються до словників і стають загальноприйнятими [9, с. 89].

Молодіжний сленг є одним із найдинамічніших різновидів сучасної польської мови, що відображає мовну творчість молодого покоління, його культурні орієнтири та комунікативні потреби. У лінгвістичних дослідженнях молодіжний сленг розглядається як специфічний соціолект, який функціонує переважно в неофіційній комунікації та характеризується високим рівнем експресивності, образності, варіативності та швидкою зміною лексичного складу. На відміну від літературної мови, яка має чітко кодифіковані норми, молодіжний сленг формується стихійно і змінюється під впливом соціальних, культурних і технологічних чинників.

Однією з ключових особливостей молодіжного сленгу є його інноваційність і швидка оновлюваність. Сленгові одиниці часто мають короткий період активного вживання, оскільки мовні тенденції швидко змінюються під впливом нових інтернет-мемів, популярної музики, відеоконтенту та соціальних мереж. У результаті виникає значна варіативність форм і значень, що є характерною рисою цього мовного різновиду.

У сучасному польському мовному просторі молодіжний сленг активно функціонує в різних комунікативних сферах. Найінтенсивніше він використовується в соціальних мережах (TikTok, Instagram, YouTube), де молодь створює та поширює нові мовні форми. Значну роль відіграє також цифрове середовище**,** зокрема інтернет-форуми, чати, стримінгові платформи та месенджери. Важливим середовищем функціонування сленгу є масова культура**,** особливо музика (реп, хіп-хоп), серіали, відеоблоги та мемна культура. Молодіжний сленг активно використовується і в шкільному та студентському середовищі. Окрему сферу становить геймерська культура, у якій поширені специфічні сленгові одиниці, пов'язані з комп'ютерними іграми та онлайн-комунікацією.

Однією з характерних рис молодіжного сленгу є його словотвірна продуктивність. Сленгові слова утворюються різними способами, серед яких можна виділити кілька основних.

Першим і одним із найпоширеніших є запозичення, насамперед з англійської мови. Унаслідок глобалізації та поширення англомовного цифрового контенту англійські слова активно входять до польського молодіжного мовлення. Наприклад: bro (друг, приятель), lowkey (трохи, злегка, ненав'язливо), slay (зробити щось дуже добре), twin (людина, з якою відчувається особлива близькість), tuff (щось дуже круте, вражаюче), freaky (дивний, ексцентричний).

Іншим важливим способом є словотвірна деривація**,** тобто утворення нових слів на основі вже наявних. Наприклад: szacun ← szacunek*,* spoko ← spokojnie*,* ziomek ← ziom*,* imprezka ← impreza*,* luzik ← luz.

Досить поширеним є усічення (апокопа) – скорочення слів: matma ← matematyka*,* bio ← biologia*,* hist ← historia*,* profs ← profesor.

Окрему групу становлять абревіації та акроніми**,** характерні для цифрової комунікації: fr (від for real – «серйозно», «справді»), GOAT (Greatest Of All Time – найкращий у своїй сфері), OMG (*Oh My God* – «о Боже», «нічого собі»), LOL (*Laughing Out Loud* – «голосно сміятися», «дуже смішно»), BTW (*By The Way* – «до речі», «між іншим»).

Ще одним продуктивним способом є семантичне переосмислення – коли слово набуває нового значення. Наприклад: klasa – у сленговому мовленні означає «щось дуже хороше, гідне

поваги»; masakra – сильне здивування або емоційна реакція; dramat – ситуація, що викликає розчарування.

Важливим механізмом є також мовна гра та мемна творчість, що породжує нові, часто іронічні або абсурдні слова. Наприклад: skibidi – емоційний вигук без конкретного значення, що походить із мемної культури; cringe – щось незручне, безглузде або недоречне; sigma – людина, яка поводиться незалежно та впевнено.

Молодіжний сленг можна поділити на кілька тематичних груп. Одну з найбільших груп становить лексика на позначення людей та соціальних взаємозв'язків: ziom, ziomek, bro, kumpel, *psiapsi,* stary, stara, laska, typ, gość. Значну частину молодіжного сленгу становить також побутова лексика, пов'язана з повсякденним життям молоді. До неї належать, зокрема, слова: spoko, luz, ogar (впоратися з чимось, зрозуміти ситуацію), ogarniać (розуміти, справлятися), kasa, hajs (гроші), żarcie, szama (їжа), ciuchy, szmaty (одяг), fit або outfit (образ, стиль одягу), stylówa (стильний вигляд), kicks, sneakersy (кросівки), buty na wypasie (дуже модне або дороге взуття), nara (бувай), siema (привіт) та інші. Поширеною є оцінна лексика, що виражає схвалення або захоплення: mega, sztos, petarda, klasa, slay, kozak, epickie, tuff. До лексики з негативною оцінкою належать: cringe, żenada, masakra, dramat, słabe, beznadzieja. Велику групу становлять емоційні вигуки та реакції: *wow, o kurde, ej, serio, fr, skibidi*. Окрему групу формує лексика, пов'язана з інтернет-культурою: *brainrot, scrollować, lajkować, followować, unfollow, ban, spam, meme*. У геймерському середовищі функціонує ігровий сленг: *noob* (новачок), *pro* (досвідчений гравець), *respawn, loot, skill, level, buff, nerf.*

Молодіжний сленг виконує низку важливих мовних і соціальних функцій. Насамперед це комунікативна функція, оскільки сленг полегшує спілкування між представниками однієї вікової групи, робить мовлення більш природним, невимушеним і зрозумілим для членів певної спільноти. Експресивна функція полягає в тому, що сленг дозволяє яскраво виражати емоції, оцінки та ставлення до подій або людей. Креативна функція проявляється у мовній грі, створенні нових слів і нестандартних мовних форм. Функція економії часу пов'язана з прагненням до мовної лаконічності, адже багато слів є скороченими або компактними.

У сучасних соціогуманітарних дослідженнях широко використовується теорія поколінь, відповідно до якої суспільство поділяється на покоління, сформовані в певних історичних, соціальних і культурних умовах. Представники кожного покоління мають подібний життєвий досвід, систему цінностей, стиль комунікації та мовні звички.

Наймолодшим на сьогодні є покоління Альфа, до якого належать люди, народжені приблизно після 2010 року. Це покоління формується в умовах повної цифровізації суспільства, коли інтернет, соціальні мережі, відеоплатформи та мобільні застосунки є невід'ємною частиною повсякденного життя. Представників покоління Альфа часто називають «digital natives», тобто людьми, які з раннього дитинства живуть у цифровому середовищі.

Покоління Альфа характеризується кількома важливими рисами. По-перше, це надзвичайно високий рівень цифрової грамотності, оскільки діти з раннього віку користуються смартфонами, планшетами та інтернетом. По-друге, для них типовим є кліпове мислення та швидке сприйняття інформації, що зумовлено постійним контактом із короткими відеоформатами та динамічним інтернет-контентом. По-третє, це покоління активно бере участь у створенні та поширенні мемів, відео та інших елементів цифрової культури.

Саме представники покоління Альфа дедалі частіше виступають основними носіями молодіжного сленгу, оскільки вони активно формують нові мовні практики в соціальних мережах, геймерському середовищі, відеоблогах і цифрових спільнотах. Їхнє мовлення характеризується великою кількістю запозичень з англійської мови, використанням скорочень, мемних виразів і графічних символів. Нові сленгові слова швидко поширюються через платформи на зразок TikTok, YouTube або Instagram, де мовні інновації можуть за короткий час стати популярними серед великої кількості користувачів.

Водночас молодіжний сленг часто виконує функцію символічного відмежування від старших поколінь. Молоді люди використовують специфічну лексику, щоб підкреслити власну культурну ідентичність і дистанціюватися від мовних практик батьків, дідусів та бабусь. У мовленні молоді з'являються слова, що іронічно або критично характеризують представників старшого покоління. Наприклад, слово boomer або boomers використовується для позначення людей із покоління післявоєнного демографічного піднесення, яких молодь іноді сприймає як менш обізнаних у сучасних технологіях або культурних трендах.

Цікавим прикладом є слово dziaders. Цей вираз у польському молодіжному дискурсі використовується не лише для позначення людини старшого віку, а й для характеристики певного типу мислення. Слово dziaders описує людину, яка дотримується застарілих, консервативних або анахронічних поглядів. Нерідко воно має критичний або іронічний відтінок. Таким чином, лексема dziaders відображає не лише віковий, а й світоглядний аспект мовної характеристики.

Зазначені приклади демонструють, що однією із ключових функцій молодіжного сленгу є не лише комунікативна функція, а й соціально-ідентифікаційна, оскільки через лексику молодь визначає межі власної культурної спільноти. Сленг стає інструментом формування поколіннєвої ідентичності, а також способом вираження ставлення до суспільних явищ і культурних змін.

Особливу увагу в дослідженні молодіжного сленгу привертає проблема норми та варіативності. На відміну від літературної мови, сленг не має чітко кодифікованих правил. Його норма є відносною і формується на основі мовної практики певної соціальної групи. Саме тому для сленгу характерні численні варіанти написання, вимови та значення слів. Наприклад, одна й та сама лексема може мати кілька графічних форм або функціонувати в різних контекстах із дещо зміненим значенням. Так, у молодіжному мовленні часто трапляються різні варіанти написання одного слова**,** зумовлені особливостями інтернет-комунікації. Наприклад, слово okej може мати форми ok, okej, okkej, okk, а прощальна форма ра іноді пишеться як раа або ра ра. Подібним чином слово hej може функціонувати у варіантах hej, heej, heyy, *hejka*, що підсилює емоційність висловлювання. Іншим прикладом варіативності є різні форми одного й того самого запозиченого слова**.** Наприклад, абревіатура GOAT (Greatest Of All Time) може функціонувати у формах GOAT, goated, goacik, де остання форма вже адаптована до польської словотвірної системи. Варіативність проявляється також у зміні значення слова залежно від контексту. Наприклад, слово masakra може означати як щось дуже погане або складне (*To była masakra na egzaminie*), так і виражати сильне здивування (*Masakra, jak szybko to zrobiłeś!*).

Цікавою тенденцією останніх років у Польщі є популяризація молодіжної лексики через ініціативу вибору молодіжного слова року «*Młodzieżowe Słowo Roku*», організовану польськими мовознавцями. Цей проєкт має на меті відобразити найактуальніші мовні явища молодіжного середовища та зафіксувати зміни, що відбуваються в сучасній польській мові.

У 2025 році молодіжним словом року в Польщі стало *«szpont»*/*«szponcić»*. За поясненням мовознавців, ці слова можуть уживатися в різних значеннях залежно від контексту: або з жартівливою несхвальною конотацією – у значенні «робити щось не зовсім правильне чи законне, пустувати, хитрувати», або ж із відтінком захоплення – коли йдеться про щось цікаве, сміливе, нестандартне. Така семантична багатозначність є характерною рисою молодіжного сленгу.

До фінальної п'ятнадцятки кандидатів на молодіжне слово року увійшли також інші популярні сленгові одиниці: *6 7* (також: *67, 6-7, six seven, sześć siedem*) – числовий вираз, що використовується як жарт, вигук радості або спосіб підтримати розмову. Походить із пісні Skrilla «Doot Doot» і здобув популярність, зокрема, завдяки мемам із баскетболістом LaMelo Ball; *brainrot* – стан бездумного споживання великої кількості розважального контенту в інтернеті, особливо коротких відео; *bro* – звертання до друга або приятеля; *fr* – скорочення від for real, що означає «справді», «серйозно»; *freaky* – щось дивне, незвичайне або трохи лячне; *GOAT* – абревіатура від Greatest Of All Time, характеризує людину, яка є найкращою у своїй сфері; *klasa* – вираз схвалення, що означає «відмінно», «дуже добре»; *lowkey* – слово, яке виражає стриману,

ненав'язливу оцінку або почуття («трохи», «потай»); *OKPA* – жартівливе поєднання слів OK і ра, що означає дружнє прощання; *skibidi* – емоційний вигук без конкретного значення, популярний у мемній культурі; *slay* – зробити щось блискуче, справити сильне враження; *szacun* – скорочена форма слова szacunek, що виражає повагу або захоплення; *tuff* – слово, що означає щось круте, вражаюче або привабливе; *twin* – людина, з якою відчувається особливо сильний емоційний зв'язок [10].

Висновки. Отже, молодіжний сленг є важливим і динамічним складником сучасної польської мови, який відображає мовну творчість молодого покоління та зміни, що відбуваються в суспільстві, культурі й цифровому середовищі. Він характеризується високою експресивністю, варіативністю та швидкою зміною лексичного складу, що зумовлено впливом соціальних мереж, масової культури, інтернет-комунікації та глобалізаційних процесів. Дослідження показало, що сленгові одиниці в сучасній польській мові утворюються різними способами, серед яких найпродуктивнішими є запозичення з англійської мови, словотвірна деривація, скорочення, абревіації, семантичне переосмислення та мовна гра. Значна частина молодіжної сленгової лексики пов'язана з інтернет-культурою, цифровим середовищем і повсякденним неформальним спілкуванням. Таким чином, молодіжний сленг сучасної польської мови є відкритою та варіативною системою, що постійно змінюється під впливом культурних і комунікативних процесів, а його дослідження дозволяє глибше зрозуміти тенденції розвитку сучасної польської лексики. Перспективними напрямами подальших досліджень можуть стати вивчення регіональних варіантів молодіжного сленгу та дослідження його ролі в міжкультурній комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ковальчук Ю. А. Сленг як соціокультурний феномен. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Германістика та міжкультурна комунікація. 2020. Вип. 1. С. 210–215. DOI https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-1-32

2. Матвійчук Т. П., Житар І. В. Молодіжний сленг у сучасному українському комунікативному просторі: соціокультурний вимір. *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Вип. 42. Том 1. С. 56–60. DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.9

3. Дмитренко О., Кохан С. Вплив англіцизмів на сучасний український молодіжний сленг. *Лінгвістичні студії*. 2020. Вип. 40 (2). С. 49–56. DOI: https://doi.org/10.31558/1815-3070.2020.40.2.6

4. Dąbrowska A. Slang jest spoko? Pedagogiczne aspekty obecności socjolektu uczniowskiego w dyskursie publicznym. *Problemy Wczesnej Edukacji*, 2017. 37(2). S. 88–99. DOI: https://doi.org/10.5604/01.3001.0010.5581

5. Dąbrowska A. Slang młodzieżowy jako przedmiot badań – problemy z pisaniem o języku nastolatków. *Społeczeństwo. Edukacja. Język*. 2022. Tom 16. S. 183–198. DOI: https://doi.org/10.19251/sej/2022.16(14)

6. Chojecka K. O socjolekcie współczesnej młodzieży słów kilka. *Conversatoria linguistica* 2018. XII. S. 65–72.

7. Kozioł B. Postawy wobec języka młodych ludzi w Polsce i jego społeczne postrzeganie w wybranych aspektach – przyczynek do refleksji. *Kultura – Przemiany– Edukacji*. T. XVI-XVII. 2025. S. 253–260. DOI: https://doi.org/10.15584/kpe.2025.20

8. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, VIII. 2005. 1728 с.

9. Шліхтенко Ю., Колонюк С., Ваколюк Т. Вплив масової культури та технологій на розвиток молодіжного сленгу в англійській мові. *Молодий вчений*. 2024. № 6.1 (130.1). С. 87–91. DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-6.1-131.1-19

10. Młodzieżowe Słowo Roku 2025. Co oznaczają słowa z finałowej piętnastki? URL: https://wydarzenia.interia.pl/ciekawostki/news-mlodziezowe-slowo-roku-2025-co-oznaczaja-slowa-z-finalowej-p,nId,22454060

Дата першого надходження статті до видання: 16.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.161.2’27
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-31

ПРОБЛЕМА МІКСАЦІЇ МОВ ТА ВПЛИВ НА ЯКІСТЬ КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

THE PROBLEM OF LANGUAGE MIXING AND ITS IMPACT ON THE QUALITY OF COMMUNICATION IN MODERN UKRAINIAN SOCIETY

Музичук В. В.,
orcid.org/0000-0003-2091-198X
кандидат філологічних наук, викладач-методист
Житомирського базового фармацевтичного фахового коледжу
Житомирської обласної ради

Литвинчук О. В.,
orcid.org/0000-0002-5370-1674
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту
Державного університету «Житомирська політехніка»

У статті досліджується питання трансформації мовної ситуації в Україні, зокрема проблема міксації української мови, відповідно до історичних змін, що їх спричинили колоніальне минуле, повномасштабна війна та цивілізаційні зміни. Продемонстровано традиційне негативне ставлення до суржику мовознавцями, але зазначено, що сьогодні це може бути перехідним явищем, що має тенденцію до зникнення в майбутньому. Простежено особливості міксування мови на прикладі українсько-російського та українсько-англійського суржиків у сучасному мовному просторі України, як демонстрація колоніального та цивілізаційного впливів. Визначено причини поширення російсько-українського суржику, а саме – стійкий вплив російської мови в медійному просторі, вагоме використання цієї мови в побуті та відсутність відповідального споживання україномовного контенту молоддю тощо.

Описано тенденцію проникнення англіцизмів в українську мову, що є наслідком сучасного глобалізаційного впливу і через низький рівень знання англійської серед населення інструментом соціальної мімікрії, що не завжди є функціонально виправданим.

Емпіричною основою дослідження стало анкетне опитування молоді Житомирщини 16–18 років. З’ясовано, що більшість користується в побутовому мовленні суржиком, хоча хотіли б, щоб у їхньому житті його було менше. Також виявлено, що для опитаних все ще комфортно користуватися російськомовним розважальним контентом. Натомість англіцизми для українців є частиною їхнього життя і вони не вбачають загрозливу тенденцію у їх використанні. На основі отриманих результатів зроблено висновок, що попри війну та позитивну динаміку у функціонуванні української мови як державної, залишається актуальним проблема популяризації мови серед молоді.

Ключові слова: рідна мова, мовна політика, суржик, русизми, англіцизми, білінгвізм, комунікативна компетенція, соціолінгвістика.

The article examines the issue of the transformation of the linguistic situation in Ukraine, in particular the problem of mixing of the Ukrainian language, in accordance with historical changes caused by the colonial past, the full-scale war, and civilizational transformations. The traditional negative attitude of linguists towards surzhyk is demonstrated; however, it is noted that today it may be a transitional phenomenon that tends to disappear in the

© Музичук В. В., Литвинчук О. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

future. The peculiarities of language mixing are traced through the example of Ukrainian-Russian and Ukrainian-English surzhyk in the modern linguistic space of Ukraine, as manifestations of colonial and civilizational influences. The reasons for the spread of Ukrainian-Russian surzhyk are identified, namely the persistent influence of the Russian language in the media space, the significant use of this language in everyday life, and the lack of responsible consumption of Ukrainian-language content by young people, etc.

The tendency of the penetration of Anglicisms into the Ukrainian language is described, which is a consequence of contemporary globalization processes and, due to the low level of English proficiency among the population, serves as an instrument of social mimicry, which is not always functionally justified.

The empirical basis of the study is a questionnaire survey of youth in the Zhytomyr region aged 16–18. It has been found that the majority use surzhyk in everyday speech, although they would prefer to reduce its presence in their lives. It has also been revealed that young people still feel comfortable consuming Russian-language entertainment content. At the same time, Anglicisms are perceived by respondents as a natural part of their lives, and they do not consider their use to be a threatening tendency. Based on the obtained results, it is concluded that despite the war and the positive dynamics in the functioning of the Ukrainian language as the state language, the issue of promoting the language among young people remains relevant.

Key words: native language, language policy, surzhyk, Russianisms, Anglicisms, bilingualism, communicative competence, sociolinguistics.

Постановка проблеми. У сучасній Україні умови білінгвального мовного середовища диктують особливі вимоги до якості комунікації. Чітка мовна політика сьогодні сприяє підняттю рівня якості володіння українською, що є важливим маркером продуктивного процесу комунікації, гарантує безперервний процес мовно-історичної традиції та є запорукою якісного культурного обміну. «Широка сфера функціонування української мови, її державний статус, стан і розвиток сучасної цивілізації вимагають від носіїв мови досконалого володіння як основами лінгвістичних одиниць різних структурних рівнів, так і всіма мовними засобами і особливостями їх реалізації у процесі спілкування» [1, с. 193].

В умовах історичних, соціальних, етнічних змін, що їх пришвидшила війна, вивільнилися трансформаційні процеси, пов'язані з ідентифікацією через якісну комунікацію, тобто визначення «свій-чужий» формується через мовні коди, а саме носій має транслювати фонетичні особливості, послуговуватися узгодженими лексичними, граматичними, синтаксичними нормами, які властиві українській літературній мові.

Бажання бути «своїм» сприяло актуалізації процесу визначення, яка мова є рідною для носія, що значно пришвидшило продуктивність мовної політики в Україні, адже прояв ідентичності, право на майбутнє в демократичній державі створили зворотній процес від того, на що сподівався агресор: громадяни, які прагнули послуговуватись російською мовою, самі виявляють бажання вивчати українську, визначають її як рідну, тобто мову свого роду. Часто цей процес проходить крізь призму внутрішніх поривів, самонавчання, перегляду індивідуальних інтернет-уроків, без втручання ззовні, а тому в такі моменти суржик, як перехідна ланка, набуває особливої актуальності, бо відчутно впливає на якість комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суржик найчастіше визначають як міксацію рідної мови з іншомовними запозиченнями. Мікс функціонує переважно у сфері неофіційного спілкування та визначається як різновид мовлення, який виникає внаслідок накладання української та російської мов і характеризується варіативністю та відсутністю усталених норм. Як зазначає Л. Масенко, «семантичне ядро слова суржик поєднує два елементи значення – змішування двох різних субстанцій…» [2, с. 4]. Варто звернути увагу на дослідження М. Бовсуновської, В. Денисюк, В. Титаренко про польсько-українські мовні зв'язки або праці Л. Архипенко, М. Багана, І. Григоренко, О. Мисечко про українсько-англійський суржик та ін.

Питання міксування української та російської мов, вплив цього явища на продуктивність комунікації, його місця в історико-мовних процесах, агресивна політика східного сусіда зумовили підвищену увагу до цієї тематики з боку багатьох мовознавців. Варто згадати праці І. Браги, Ю. Макарець, Л. Масенко, Н. Матвеєвої, Л. Ставицької, О. Сухомлин, Л. Томіленко та ін.

На думку дослідниці Т. Кузнєцової, суржик постає повноправним мовним кодом, що є логічним в багатомовному середовищі, таке «лояльне ставлення до змішаного мовлення з'явилося навіть у російськомовних комунікантів – зокрема тих, котрі після широкомасштабного вторгнення Росії в Україну почали поступово переходити в окремих ситуаціях спілкування на суржик, виявляючи таким чином свою проукраїнську позицію» [3, с. 20].

Варто зазначити, що комунікативний вплив русизмів є суперечливим. У неформальному спілкуванні вони можуть виконувати адаптивну функцію, полегшуючи взаєморозуміння між носіями різних мовних практик. Однак у сфері публічної, освітньої та наукової комунікації їхнє використання розглядається як відхилення від літературної норми. Надмірна присутність русизмів впливає на точність висловлювання та може призводити до семантичних спотворень. Дослідниця О. Сухомлин вважає, що через подібні процеси «збільшується варіативність мовних одиниць і слововживання в цілому, розхитуються мовностилістичні та правописні норми […] посилюється функціонування інтерферем, тобто мовних елементів та різних засобів, що не відповідають літературній нормі» [4, с. 283]. Про негативний вплив на розвиток мови пише і Т. Левченко, на її думку, суржик «створений поза будь-якими нормами та становить загрозу для національної мови» [5, с. 107]. Поширення такої «гри слів» у медійному просторі може мати катастрофічні наслідки.

Метою дослідження є комплексний аналіз феномену мовної міксації в сучасному українському суспільстві, з'ясування її причин і форм прояву, а також визначення впливу суржику й іншомовних запозичень на якість комунікації та рівень комунікативної компетентності молоді.

Виклад основного матеріалу. У контексті вивчення питання міксації мов варто зупинитися на ситуації із визначенням «рідної мови», адже через складні історичні впливи, існування України як бездержавної, важкі процеси відновлення статусу української мови як державної, не всі громадяни вважають українську рідною мовою. У цій ситуації варто враховувати, що «суржик виникає як явище в мові тоді, коли на теренах однієї держави співіснує дві мови, одна з яких – мова корінного населення, а інша – мова, яку потужно пропагують на державному рівні [6, с. 158].

Саме тому для об'єктивного розуміння мовної ситуації доцільно звернутися до статистичних даних, що відображають лінгвістичну самоідентифікацію населення України. Офіційний перепис 2001 року зафіксував, що українську мову вважали рідною 67,5% населення, російську – 29,6%, інші мови – 2,9% [7]. У дослідницькій перспективі ці показники не відображають безпосередньо «мову повсякденного спілкування», однак вони виконують функцію базової ідентифікаційної точки відліку для аналізу подальших змін мовної поведінки в українському суспільстві.

Після 2014 року простежується не лише кількісне зростання використання української мови, а й суттєва зміна її символічного статусу. Зокрема, за даними Центру Разумкова (червень 2024 року), 75,5% респондентів вважають престижним спілкування українською мовою в колі друзів і колег, тоді як російську як престижну визначили лише 6%, а 16% висловили байдужу позицію щодо лінгвістичного вибору [8]. Така динаміка засвідчує посилення нормативного тиску на користь української мови як маркера соціальної прийнятності та комунікативної легітимності.

Паралельно трансформується структура мовних практик у приватному просторі. За даними того ж дослідження, у 2024 році 70,5% респондентів зазначили, що спілкуються вдома лише або переважно українською мовою (для порівняння – 50% у 2015 році та 46% у 2006 році), тоді як частка російськомовного домашнього спілкування знизилася до 11% (24% у 2015 році; 38% у 2006 році), а 18% респондентів повідомили про використання обох мов приблизно однаковою мірою [8]. Ці показники демонструють не лише процес українізації повсякденної комунікації, а й стабільну присутність змішаного мовного режиму.

Дані Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) (лютий – березень 2025 року) підтверджують загальну тенденцію, хоча й демонструють певні варіації, зумовлені методологічними відмінностями. Згідно з цим дослідженням, 63% респондентів спілкуються вдома українською мовою, 13% – російською, а 19% – обома мовами рівною мірою [9]. Розбіжності між показниками Центру Разумкова та КМІС є методологічно зумовленими (різні шкали вимірювання, формулювання запитань та способи збору даних) і не свідчать про концептуальну невідповідність результатів.

У контексті дослідження міксації мов особливо значущим є сегмент респондентів, які використовують обидві мови в повсякденному спілкуванні. Саме ця група репрезентує функціонування змішаного мовного режиму, що у термінах сучасної соціолінгвістики відповідає білінгвальному середовищу. У 2024 році частка таких респондентів становила 18% за даними Центру Разумкова, тоді як у 2025 році КМІС фіксує близький показник – 19% [8; 9]. Це свідчить про стабільність явища змішаного мовлення, яке не зникає навіть на тлі загальної тенденції посилення позицій української мови як державної.

Варто зазначити, що білінгвальність – це властивість мозку однаково добре переходити з однієї мови на іншу, тобто людина, яка виросла в двомовному середовищі і не визначилася, яка мова для неї є рідною, міксує кілька варіантів і однаково добре говорить двома мовами. Варто пам'ятати, що двомовність в Україні була штучною і якщо це, наприклад, українсько-російський варіант, то остання набувалась з метою забути першу, або менше нею послуговуватися, бо створювалися умови для поширення російськомовного середовища, тому це лише посилило розповсюдження суржику, тобто русизмів. Унаслідок цього русизми інтегрувалися в різні рівні мовної системи, формуючи стійкі моделі, що продовжують відтворюватися в сучасному мовленні. Науковиця Л. Томіленко, досліджуючи представленість русизмів у провідних словниках XX століття, констатує, що лексикографічні джерела початку цього періоду фіксують широке поширення русизмів у мовній практиці того часу [10, с. 79].

На лексичному рівні русизми представлені як прямими запозиченнями, так і прихованими кальками, коли формально українські слова відтворюють російські значеннєві або словотвірні моделі («приймати участь» замість нормативного «брати участь», «на протязі року» замість «протягом року»). На морфологічному рівні русизми проявляються у використанні невластивих українській мові форм. На синтаксичному рівні спостерігається калькування конструкцій. Фонетичний рівень також зазнає впливу, що відчутно у вимові, наближеній до російських зразків [11].

Сьогодні міксація мов, з одного боку, залишається природним проявом індивідуальної мовної компетенції в умовах тривалого співіснування двох лінгвістичних систем, а з іншого – за умов посилення ролі української мови як символу національної ідентичності та соціальної норми, неконтрольоване змішування може розглядатися як фактор, що ускладнює досягнення комунікативної однозначності та знижує якість мовлення в публічному просторі. Насамперед це проявляється в зниженні точності й однозначності висловлювання. Крім того, суржик ускладнює стандартизацію мовлення, що є необхідною умовою ефективної комунікації в публічному просторі.

Окремим вектором мовної міксації в сучасній українській літературній мові є активне проникнення англіцизмів, що зумовлено процесами цифровізації та посилення міжкультурної комунікації. Як зауважує І. Чорний, «механізми та умови проникнення англійських слів в українську мову пояснюються глобалізаційними процесами, які сприяють інтеграції України у світову спільноту» [12, с. 502]. На відміну від русизмів, які мають історично обумовлений характер, англомовна міксація є наслідком сучасних соціокультурних трансформацій і відображає інтеграцію українського суспільства у світовий інформаційний та економічний простір.

Основна проблематика у сфері використання англіцизмів полягає в необхідності забезпечення збалансованого поєднання двох взаємопов'язаних, але потенційно конфліктних проце-

сів – збереження мовної ідентичності та відкритості української мови до глобальних комунікативних впливів. З одного боку, українська літературна мова функціонує як важливий маркер національної культури, історичної пам'яті та соціальної консолідації. У цьому контексті надмірне використання англіцизмів може призводити до поступового витіснення українських відповідників. З іншого боку, міжнародна наукова співпраця та інтеграція України в глобальний інформаційний простір зумовлюють необхідність засвоєння іншомовної лексики, передусім англомовної.

У структурному вимірі англомовна міксація значно прослідковується на лексичному рівні (запозичення окремих слів: «плагіат», «спам», «маст хев», «веб», «бренд», «шопінг», «фан», «плейоф», «стартап»), що поступово трансформує мовну норму, розширюючи її, і водночас створює ризики витіснення українських відповідників та зниження рівня мовної самобутності. Як зауважує А. Велика, «більшість англіцизмів мають український відповідник, який вживається значно рідше: скіл – навичка, тьютор – наставник, коуч – вчитель, скриншот – знімок екрану, рилс – коротке відео, сторис…» [13, с. 518]. Тож тут доцільно говорити не про обмеження англіцизмів як таких, а про необхідність їхнього функціонально вмотивованого та нормативно врегульованого використання.

Також у комунікативному аспекті англіцизми виконують кілька функцій. По-перше, вони можуть забезпечувати точність і економію мовлення, особливо у випадках, коли в українській мові відсутні усталені відповідники або вони є громіздкими. По-друге, використання англомовних елементів часто виконує експресивну та ідентифікаційну функцію, сигналізуючи про приналежність мовця до певної соціальної або професійної групи. По-третє, англіцизми виступають засобом актуалізації сучасності, інноваційності змісту висловлювання. Проте подібне явище стимулює посилення соціальної мімікрії, тобто підхоплюються уривки фраз, особливості звучання, окремі слова з іншої мови і вписуються в рідну, щоб продемонструвати ніби знання кількох мов, бути гнучким: «звичку певної частини українського суспільства пересипати своє мовлення невмотивованими англійськими словами і фразами або гібридними утвореннями не можна вважати практикою перемикання кодів, типовою для багатомовних країн, оскільки таке мовлення непослідовне, спрямоване не на порозуміння з представниками інших культур, а на хизування освіченістю чи європейським стилем мислення перед співвітчизниками» [14, с. 49]. Ми все частіше чуємо «кава-брейк» замість «перерва на каву», «все буде окейно» замість «все буде добре», «рандомний» замість «випадковий», або «кондішен» замість «кондиціонер» («охолоджувач»).

Зазначені тенденції мовної поведінки знаходять своє емпіричне підтвердження в результатах соціолінгвістичних досліджень молоді. Аналізуючи дані опитування студентів Житомирщини 16–18 років (250 респондентів), 94% зазначили, що рідною для них є українська мова, але решта вказали, що вони однаково вважають рідною і українську, і російську. На питання, якою мовою вам легше сприймати інформацію розважального змісту, тобто тоді, коли розслабляєшся, 37,2 % відповіли, що їм байдуже, вони однаково добре сприймають і російською, і українською. Це свідчить не лише про відсутність свідомого споживання цифрового продукту, але й присутності впливу колоніального минулого, на жаль, молоде покоління досі відчуває наслідки русифікації. Але на питання: «Як Ви вважаєте, чи розмовляєте Ви суржиком?» 77,7% відповіли, що є така проблема, а 57,4% хотіли б цієї ознаки власного мовлення позбутися, ще 33% зізнались, що інколи відчувають дискомфорт, коли в спілкуванні чують суржик, проте аж 71,3% відповіли, що їм цікаво і весело спостерігати за мовою персонажа, який розмовляє суржиком у фільмі, чи книзі. Натомість різняться результати щодо використання українсько-англійського суржику. Тут не всі розуміють, чи ці слова взагалі є суржиком (43,6%), а також вважають, що це сучасна термінологія, або сленг, а не суржик (26,6%).

Тож узагальнення отриманих емпіричних даних дає підстави перейти до формулювання ключових висновків дослідження.

Висновки. Сучасна мовна ситуація в Україні характеризується одночасною дією двох взаємопов'язаних тенденцій – стандартизації та символічного піднесення української мови, з одного боку, і збереження змішаних мовних практик як елемента повсякденної комунікації – з іншого. Саме в цій напрузі між нормою і практикою актуалізується проблема міксації мов як об'єкта філологічного аналізу та як чинника, що безпосередньо впливає на якість комунікації в сучасній літературній мові. Аналіз показав, що суржик – як українсько-російський, так і новітній українсько-англійський – суттєво впливає на якість комунікації, часто знижуючи її точність та розмиваючи літературні норми. Соціолінгвістичні дані дають підстави стверджувати, що нині українська мова перетворюється на ключовий національний маркер. Попри позитивну динаміку зростання престижу української мови серед молодого покоління, якість мовної комунікації залишається проблемною. Молодь часто демонструє достатньо несвідоме ставлення до культури власного мовлення, нерідко не вміє функціонально розрізняти запозичену лексику, зокрема англіцизми і питомі українські відповідники, а також перебуває під значним впливом медійного простору, який не завжди узгоджується з пріоритетами державної мовної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мамчур Л. І. Мовна і комунікативна компетентність особистості: суть і характерні ознаки. *Педагогічні науки*. 2006. Вип. 4. С. 193–197.

2. Масенко Л. Суржик: між мовою і язиком. 2-ге видання, зі змінами і доповненнями. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 202 с.

3. Кузнєцова Т. В. Тенденції змін у мовному ставленні та комунікативній поведінці українців під час війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Том 36 (75). № 2. Частина 1. С. 16–25. doi: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.2.1/03

4. Сухомлин О. Проблема суржику в контексті мовної толерантності журналіста. *Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика.* 2009. Вип. 32. С. 282–291.

5. Левченко Т. М Українські мовознавці про суржик у мові засобів масової комунікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.* 2019. Вип. 40(3). С. 106–109. doi: https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.40.3.24

6. Прищепа (Шегеда) О. П, Черниш О. А., Білошицька З. А. Суржик як мовленнєвий бар'єр у процесі оволодіння літературним варіантом мови. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки.* 2021. Вип. 2 (95). С. 151–160. doi: https://doi.org/10.35433/philology.2(95).2021.151-160

7. Перепис населення України 2001 року. Рідна мова. URL: http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/language/ (дата звернення: 01.03.2026).

8. Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024р.). Пресреліз. *Центр Разумкова*. URL: https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r (дата звернення: 01.03.2026).

9. Ставлення до викладання російської мови в українськомовних школах Пресреліз. *Київський міжнародний інститут соціології*. 29.04.2025. URL: https://www.kiis.com.ua/?cat=reports&id=1513&lang=eng&page=1(дата звернення: 01.03.2026).

10. Томіленко Л. М. Русизми (росіянізми) в українській перекладній лексикографії початку XX ст. *Мовознавство.* 2017. № 1. С. 71–79. URL: https://eprints.zu.edu.ua/26200/1/Tomilenko17.pdf (дата звернення: 01.03.2026).

11. Тараненко О. О. Нові тенденції в поширенні елементів російської мови в корпусі й текстах української літературної мови. *Мовознавство*. 2019. № 3. С. 3–4. doi: http://dx.doi.org/10.33190/0027-2833-306-2019-3-001.

12. Чорний І. В., Чорна В. Л. Англіцизми в сучасній українській мові. *Вісник науки та освіти.* 2024. № 7(25). С 499–509. doi: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-7(25)-499-509

13. Велика А. М., Чернуха В. В. Англійські запозичення в українських засобах масової інформації. *Global science: prospects and innovations:* матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (Ліверпуль, 1–3.03.2024 р.). Ліверпуль (Великобританія), 2024. С. 512–521. URL: https://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/43023 (дата звернення: 01.03.2026)

14. Баган М. П. Англізація сучасного україномовного комунікативного простору: причини, основні вияви та наслідки. *Українська мова.* 2020. № 1. С. 38–53. doi: http://dx.doi.org/10.15407/ukrmova2020.01.038

Дата першого надходження статті до видання: 30.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.161.2’37
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-32

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЛЕКСЕМИ *ШТУКАР* В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ)

REPRESENTATION OF THE LEXEME *SHTUKAR* IN UKRAINIAN LANGUAGE (BASED ON MATERIAL FROM LITERARY TEXTS)

Овсейчик С. В.,
orcid.org/0000-0001-7156-8929
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри стилістики та мовної комунікації
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті проаналізовано семантичні та функціональні особливості лексеми *штукар* в українській мові, вказано на особливості її реалізації в українських та перекладних художніх текстах. Автор зауважує, що лексема *штукар* зафіксована не лише в реєстрі відповідних тлумачних словників, а й широко представлена в текстах художньої літератури. Вибір теми зумовлений інтересом до повернення маловідомої української лексики, що сьогодні постає не лише як засіб художнього мислення, але й як маркер національної ідентичності. Джерельною базою є художні тексти українських авторів І. Франка, І. Нечуя-Левицького, М. Кропивницького, В. Винниченка, В. Шкляра, Ю. Андруховича, А. Кокотюхи та перекладні тексти Ж. Верна, Е. Гофмана, А. Ліндгрен, М. Сервантеса, Дж. Мартіна та ін., зафіксовані в Генеральному регіональному анотованому корпусі української мови. У процесі аналізу з’ясовано, що лексема *штукар* має високу частотність фіксації у художніх текстах і здебільшого використовується на позначення «особи-витівника, фокусника». Семантичну структуру аналізованої лексеми зумовлює не лише предметно-понятійна співвіднесеність звукового комплексу, а й її експресивний компонент, стилістична характеристика, словотворчі зв’язки. Визначено, що стилістичний потенціал лексеми *штукар* розкривається у її взаємодії з іншими одиницям аналізованих текстів. Вживання вказаної лексеми у тексті сприяє посиленню експресії, передачі емоційного напруження, драматизації ситуацій, створенні іронічного ефекту. Вона функціонує в прямому та переносному значеннях, що поглиблює художню образність аналізованих текстів. Використання корпусного підходу забезпечує репрезентативність матеріалу та об’єктивність отриманих результатів; вказує на потенційну можливість повернення лексеми *штукар* з периферії до ядра лексики української мови.

Ключові слова: лексика, лексема «штукар», українська мова, художній текст, стилістичний потенціал.

The article is devoted to the analysis of the meaning of the lexeme *shtukar* in the Ukrainian language, with clarification of its lexical and functional characteristics. The purpose of the research there is an identification of the peculiarities of the functioning of the lexeme in the Ukrainian and translated literary texts, which reflects the specifics cultural and historical contexts of the fiction. The source base is literary texts by Ukrainian authors (I. Franko, I Nechuy-Levytskyi, M. Kropyvnytskyi, V. Vynnychenko, V. Shklyar, Y. Andruhovych, A. Kokotukha, etc.) and translated texts (J. Verne, E. Hoffmann, A. Lindgren, M. Cervantes, G. Martin, etc.) recorded in the General Regional Annotated Corpus of the Ukrainian Language.

In the process of analysis, it was found that the lexeme *shtukar* has a high frequency of fixation in literary texts and is mostly used to denote «the person-prankster, magician». The semantic structure of the analyzed lexeme is determined not only by the subject-conceptual correlation of the sound complex, but also by its expressive component, stylistic characteristics, word-forming connections. It was determined that the stylistic potential of the lexeme *shtukar* is revealed in its interaction with other units of analyzed texts. The use of the lexeme in the text helps to increase expression, convey emotional tension, dramatize situations, and create an ironic effect. It functions in direct and figurative meanings, which deepens the artistic imagery of the analyzed texts. The study of the functioning

© Овсейчик С. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

of specifically Ukrainian lexemes in the Ukrainian language deepens knowledge about the Ukrainian vocabulary itself, expands the vocabulary of modern speakers. The use of a corpus approach ensures the representativeness of the material and the objectivity of the conclusions.

Key words: vocabulary, lexeme "shtukar", Ukrainian language, literary text, specific vocabulary, stylistic potential.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток політичного та культурного життя зумовлює активне вживання різних груп лексики. Нового осмислення потребують мовні одиниці, які були штучно усунені на периферію лексичної системи української мови, зокрема під впливом мовної політики 30–80-х рр. ХХ століття. Лексема *штукар* зафіксована в українських загальномовних словниках з ремаркою *розм.,* проте у мовленні сучасних українців практично не зустрічається. Проблеми виникають і щодо тлумачення самого поняття, коли у багатьох мовців воно помилково асоціюється з іншомовною лексемою штукатурка. З огляду на це наше дослідження сфокусоване на розкритті особливостей значення цієї лексеми на основі фіксації її у відповідних словниках і художніх текстах українських та зарубіжних авторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оновлення лексичного складу властиве будь-якій мові, що сформувалася природним шляхом; воно свідчить про об'єктивний розвиток тієї чи іншої мови. Лексичний рівень української мови найбільш чутливий до змін унаслідок різноманітних інтеграційних та глобалізаційних процесів у світі. Окрім екстралінгвальних чинників, на трансформації, що відбуваються в лексико-семантичній системі української мови, впливають також й інтралінгвальні чинники. Серед процесів динаміки лексичного рівня мови українські мовознавці виокремлюють актуалізацію, переорієнтацію частини слів, активізацію внутрішньомовних ресурсів. У наукових роботах українських та зарубіжних учених представлено комплексні підходи до вивчення як загальновживаної, так і спеціалізованої лексики. Аналіз лексики української мови здійснено у роботах Н. Бойко, Г. Гайдученко, О. Демської-Кульчицької, С. Єрмоленко, Л. Мацько, Л. Ставицької, Л.Струганець, О. Стишова, О. Тараненка, О.Тулузакової та ін. Мовознавці виділяють декілька причин актуалізації лексики: повернення слів разом з реаліями, які ними називаються; естетичні вподобання суспільства; пуристичні тенденції як намагання усунути наслідки політики русифікації та збагатити лексичний фонд мови питомими українськими номенами чи давно запозиченими одиницями [1, с. 56]. Так, зокрема, Л. Мацько зазначає, що актуалізації «сприяли нові видання українських учених та громадських діячів різних періодів, художні твори та публікації представників діаспори» [2, с. 17]. При цьому ручні вибірки з художніх текстів є не надто репрезентативними, натомість популярними стають дослідження із застосуванням корпусного підходу, який в українській лінгвістиці почали застосовувати з появою лінгвістичного порталу «Mova.info» та Генерального регіонального анотованого корпусу української мови [3, с. 15].

Метою дослідження є розкриття семантичних та функціональних особливостей лексеми *штукар* в українській мові на матеріалі українських та перекладних художніх текстів. У роботі використано описовий метод, а також прийоми стилістичного та контекстуального аналізу, лінгвістичного спостереження. Джерелами дослідження є художні тексти, зокрема тексти І. Франка, І. Нечуя-Левицького, В. Винниченка, В. Шкляра, Ю. Андруховича, А. Кокотюхи; Ж. Верна, Е. Гофмана, А. Ліндґрен, М. Сервантеса, Дж. Мартіна та ін.

Виклад основного матеріалу. Осмислення та розуміння об’єктивного світу тісно пов’язано з лексичним складом мови. Відповідно вивчення його динамічних змін залишається одним з актуальним напрямів сучасної лінгвістики. Ми зосередили свою увагу на визначенні особливостей лексеми *штукар* в українській мові. Важливо підкреслити, що аналізована лексема широко представлена в українських загальномовних словниках різного періоду, але фактично є невідомою для широкого загалу. Так, у «Словнику української мови» Б. Грінченка лексема *штукар* тлумачиться як «шутникъ, забавникъ, проказникъ» [4, с. 515]. У свою чергу, «Слов-

ник української мови: в 11 томах» подає два значення вихідної лексеми: «1. Той, хто спритно, уміло робить що-небудь, вправний у чому-небудь; 2. Те саме, що фігляр – акробат, фокусник, блазень» [5, с. 547]. Як бачимо, у цій лексикографічній праці лексема *штукар* вживається не лише у значенні «витівника, фокусника», а й позначає «людину, яка вправна у чомусь; є майстром загалом». Похідні слова від лексеми *штукар* представлені в «Словнику чужомовних слів і термінів» П. Штепи, пор.: «Фокусник – штукар, див. фіґляр; фокусничати – штукарити, виштукарювати, виштукарити, повиштукарювати, зіштукарювати, зіштукарити, позіштукарювати, наштукарювати, наштукарити тощо» [6, с. 512].

Відзначимо, що в українських художніх текстах лексема *штукар* та її словоформи зафіксовані 827 разів (на основі вибірки з Генерального регіонального анотованого корпусу української мови). При цьому до уваги взято як тексти українських авторів, так і перекладні твори. Пор., зокрема такі уривки: 1) «З Лемового «Високого Замку» випливає, що він у своєму дитинстві бачив останніх могікан з «Ваґабундо». Він пам'ятає, як «подвір'ями того часу кружляли незліченні *штукарі,* пожирачі вогню, акробати, співаки й музики, а також справжнісінькі катеринники, з котрих не один мав навіть папугу, що витягав папірці з ворожбою». Річ у тому, що на описуваний Лемом період від цирку було відлучено певне число акторів [7, с. 190]; 2) «А найбільше його вразили ковтачі ножів, то він, дурень непроторенний, узявши звичайного ножа, став теж у пельку запихати, не здогадуючись, що *штукарі* використовують задля цієї мети спеціальні ножі, лезо яких легко заходить у руків'я. Одне слово, він того ножа таки запхав собі в горлянку, а ніж і проник простісінько у шлунок» [8; с. 2]; 3) «Ну звісно! – драматично зітхає чоловік. – Чого хотіти від цієї публіки, чого хотіти від її смаків. Якщо вони не годні прийти на Проскурницьку і на «Боян» чи на виступи Люблінської опери, зате ходять милуватися витівками якогось *штукаря*!» [9; с. 16]; 4) «Сказавши так, міняйло, як у день знайомства, подався вперед. Моргнув. А тоді з вправністю *штукаря* перекинув тростину з руки в руку й залишив Клима, повернувшись до своїх справ. Більше з того часу Юзьо з ним не говорив. Зі свого боку, Кошовий до міняйла вже не наближався. Та на Векслярську й далі ходив, мов на службу, просто старався триматися від недружнього йому аборигена на пристойній відстані» [10, с. 34]; 5) «Як вам уже сказали, виступає найкращий у світі *штукар*, – почувся з-за ковдри голос, і перед глядачами з'явився Карлсон. Голову йому прикрашав циліндр, що належав татові Малого, а на плечі Карлсон накинув мамин картатий фартух, зав'язавши його поворозки спереду в розкішний бант. Фартух правив Карлсонові за чорний плащ, такий, як звичайно носять *штукарі*» [11, с. 106]; 6) «Уздовж края поля десятки купців поставили ятки та вози, з яких продавали смаженину й садовину, миски й паски, чоботи на ноги і для пива роги, соколів для полювання і хутра для підстилання, коштовності, прянощі, пір'я і загалом усе, що душа забажає. Мартопляси, лялькарі та *штукарі* блукали у натовпі, показуючи свою вправність… а від них не відставали повії та гаманорізи. Тому Дунк ані на мить не випускав гроші з рук» [12, с. 5] та ін. У наведених уривках лексема *штукар* вживається у значенні «фокусника, ілюзіоніста, артиста цирку».

Разом з тим зауважимо, що у вибірці представлено тексти, в яких аналізована лексема має значення «вигадника, умільця», зокрема у творі І. Франка «Сойчине крило», пор.: «На поличках стоять мої улюблені книги в гарних оправах. На постаменті в кутику мармурова подобизна старинної статуї хлопчика, що витягає собі терен із ноги, а скрізь по столиках цвіти – хризантеми, мої улюблені хризантеми різних кольорів і різних відмін. А на бюрку розложена тека з моїм дневником. А обік бюрка столик, застелений, уквітчаний – їй-богу, сьогодні не лише листки барвінку, але й сині його квітки! *Штукар* мій Івась, се він таку несподіванку придумав для мене. Знає, що я в тім пункті забобонний, вірю, що цвіт барвінку на Новий рік приносить щастя» [13, с. 1]. Або у тексті шутки-оперетки М. Кропивницького маємо такий діалог:

«Ничипір. Давайте ще й дівку сюди!

Дранко. Як сюди?

Ничипір. Перед мої очі! Тут ми зробимо оглядини.

Дранко. Люди ж сміятимуться!

Ничипір. А в хату я не піду, доки не розхвабрюсь!

Дранко (убік). От штукар! Ну, та й *штукарі* ж оці городські паничі!» [14, с. 6].

Цікаво, що в окремих художніх текстах лексема *штукар* зафіксована одночасно зі спільнокореневими словами, що свідчить про її системні зв'язки в українській мові, пор.: «О. Артемій вскочив в гостинну, крикнув, гуркнув стільцями, зареготавсь і неначе вніс з собою веселість, ніби побудив сонних, дрімаючих гостей. Він почав крикливу розмову з Леонідом Семеновичем. Леонід Семенович так само був з крикливих, був навіть трохи *штукар,* любив пореготатись і пожартувать. Його жарти й *штукарство* часом переходили через край і були трохи грубі, зателепуваті, навіть часом вульгарні, простацькі» [15, с. 26]; «Поки тая мова мовилась, де взявся перед ними кумедник один, за блазня вбраний, у балабончиках увесь, а на палиці аж три пузирі бичачі надуті: підкотився той викрутасник та вихилясник до Дон Кіхота та й давай *штукарити*, палицею махати, пузирями в землю швигати, а тоді й у перекидьки пішов, брязкотячи своїми брязкотельцями.<…> Бачив я раз, що схопили були одного лицедія за подвійне вбивство та й пустили на волю без кари тілесної чи грошової. Сказано, *штукарі* та потішники, то всяке їх милує і жалує, шанує і цінує, а надто як вони з королівської чи іншої якої титулованої трупи, у тих уже і убори і манери не кажи ти княженецькі» [16, с. 14–15]; «Найдужче лютував Пенкроф – він аж шаленів од злості. – Оце так жарти! Хто ж нам утнув цю *штуку*? Такі витівки мені не до шмиги, і хай начувається той *штукар*, коли він попадеться мені в руки!» [17, с. 46]; «Найперше він здобув велику славу тим, що йому після багатьох фізичних дослідів пощастило довести, чому настає темрява: головним чином через брак світла. Це відкриття, а також його вміння спритно обертати свої фізичні досліди на цікаві *штуки* не гірше за найкращого *штукаря* вабило до нього неймовірні юрми слухачів» [18, с. 4].

Важливо підкреслити, що лексема *штукар* використовується і як засіб увиразнення художнього тексту, пор., зокрема: «Гелевей вийшов надвір і побачив, що горбулівські козаки осідлали коней, які належали його червоним партизанам, і витинають на них такі викрутаси, як циркові *штукарі*. Обеззброєні люди Гелевея тільки лупали очима, не розуміючи, що діється. Він спершу подався таки додому, нашвидку пообідав, а потім чкурнув до лісу» (*як штукарі* – порівняння) [19, с. 6]; «Світ у замішанні, в непокої, в колотнечі. Лице людства в мінливих, раптових, стрибливих корчах і гримасах, як у *штукаря*: ось одним оком радісно, в захваті сміється, тут же другим грізно хмуриться, лютує, хитро підморгує, врочисто бундючиться» (*як у штукаря* – порівняння) [20] та ін.

Висновки. Означено семантичні та функціональні особливості лексеми *штукар* в українській мові, вказано на специфіку її реалізації в українських та перекладних художніх текстах, вибірку яких було обрано свідомо, оскільки саме через такі тексти (особливо через сучасні) маловідомі лексеми реалізують свій стилістичний потенціал та набувають популярності в суспільстві. Як засвідчує проведений аналіз, лексему *штукар* можна віднести до класу актуалізованої лексики, яка повертається з периферії до ядра лексики української мови, що зумовлено культурними та політичними змінами в українському суспільстві. Лексема *штукар* може вживатися в українській мові на позначення «особи, що виробляє різні штуки; витівника; фокусника». Вона утворена за однією із продуктивних словотвірних моделей (за допомогою суф. -ар (-яр) на позначення назв осіб за професією, родом діяльності, пор.: *каменяр, скляр, вівчар, бджоляр, муляр, дзвонар* та ін. Крім того, лексема *штукар* має спільнокореневі слова: *штука, штукарити, штукарство* та ін., що вказує на її системні зв'язки в українській мові. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в аналізі інших актуалізованих лексем, які здатні збагатити сучасну українську мову, не лише кількісно, але й якісно, що дасть можливість змістовно та емоційно передавати суть різних понять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тулузакова О. Актуалізація «репресованої» лексики (на матеріалі творів представників «Станіславського феномена»). *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* 2008. Т. 85. С. 55–62.

2. Мацько Л. Українська мова в кінці XX ст. (зміни в лексиці). *Дивослово*. 2000. № 4 (518). С. 15–20.

3. Бановська Д. Семантико-стилістичний потенціал міфологеми *пекло* в сучасній українській прозі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2025. Випуск 2 (54). С. 15–21. DOI: https://doi.org/10.24144/2663-6840.2025.2.(54).15-21

4. Словарь української мови: у 4 т. / зібр. ред. журн. «Киевская Старина»; упоряд., з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. Київ: Вид-во АН УРСР, 1958 –1959. С. 515.

5. Словник української мови: в 11 томах /за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980.

6. Штепа Ш. Словник чужомовних слів і термінів. Монреаль, 1977. 548 с.

7. Андрухович Ю. Лексикон інтимних міст. Довільний посібник з геопоетики та космополітики. Чернівці: Видавництво XXI. 2021. 480 с.

8. Винничук Ю. Аптекар [Електронний ресурс]. *Книги українською мовою.* URL: https://readukrainianbooks.com/page-2-1673-aptekar-jurij-pavlovich-vinnichuk.html (дата звернення: 30.03.2026).

9. Андрухович С. Фелікс Австрія: роман. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. С. 16.

10. Кокотюха А. Пригоди Клима Кошового [Електронний ресурс]. *Книги українською мовою*. URL: https://readukrainianbooks.com/page-34-540-prygody-klyma-koshovogo.html (дата звернення: 30.03.2026).

11. Ліндґрен А. Малий та Карлсон, що живе на даху: повість / пер. зі швед. О. Сенюк. Київ: Рідна мова, 2016. С. 106.

12. Мартін Дж. Заплотний лицар [Електронний ресурс]. *Читай онлайн*. URL: https://read-online.in.ua/read/zaplotnij_litsar/5 (дата звернення: 30.03.2026).

13. Франко І. Сойчине крило [Електронний ресурс]. *Бібліотека української літератури*. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3782\ (дата звернення: 30.03.2026).

14. Кропивницький М. Пошились у дурні [Електронний ресурс]. *Бібліотека української літератури*. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2682&page=6 (дата звернення: 30.03.2026).

15. Нечуй-Левицький І. Поміж ворогами [Електронний ресурс]. *Бібліотека української літератури*. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2647&page=6 (дата звернення: 30.03.2026).

16. Сервантес М. Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі [Електронний ресурс]. *Бібліотека української літератури*. URL: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=278&page=14 (дата звернення: 30.03.2026).

17. Верн Ж. Таємничий острів [Електронний ресурс]. *Бібліотека української літератури*. URL: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=439&page=46 (дата звернення: 30.03.2026).

18. Гофман Е. Малюк Цахес на прізвисько Цинобер [Електронний ресурс]. *Бібліотека української літератури*. URL: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=2895&page=4 (дата звернення: 30.03.2026).

19. Шкляр В. Маруся [Електронний ресурс]. *Книги українською мовою*. URL: https://readukrainianbooks.com/page-6-499-marusya-shklyar.html (дата звернення: 30.03.2026).

20. Винниченко В. Сонячна машина [Електронний ресурс]. *Мислене древо.* URL:https://myslenedrevo.com.ua/uk/Lit/V/VynnychenkoV/Novels/SunMachine/1/26.html (дата звернення: 30.03.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 31.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 398.2+82-34:82-312.9]:82-1/-9.09
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-33

НАРОДНА КАЗКА, ЛІТЕРАТУРНА КАЗКА І ФЕНТЕЗІ ЯК СПОРІДНЕНІ ЖАНРИ

FOLK TALE, LITERARY FAIRY TALE, AND FANTASY AS RELATED GENRES

Павлюк А. Б.,
orcid.org/0000-0002-6037-4819
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри практики англійської мови
Волинського національного університету імені Лесі Українки

У статті розглянуто проблему спорідненості жанрів народної казки, літературної казки та фентезі в контексті їхнього історичного розвитку й поетикальних особливостей. Визначено їхні спільні риси, художні функції та відмінності у структурі, поетиці та світоглядних засадах. Метою дослідження є виявлення спільних рис між цими жанрами, а також з'ясування еволюції казкового мислення від фольклорної традиції до сучасних форм фантастичної літератури. Зазначено, що народна казка є одним із найдавніших жанрів усної народної творчості, який сформував базові моделі сюжетів, образів і мотивів, що згодом стали основою для розвитку літературної казки та жанру фентезі.

У науковій розвідці проаналізовано особливості народної казки, її колективне авторство, формульну композицію, архетипність персонажів, простоту сюжетної структури та використання традиційних мовних формул. У статті підкреслено, що літературна казка, на відміну від фольклорної, має визначене авторство і відзначається індивідуальною художньою манерою. Вона характеризується більш розвиненою системою персонажів, ширшим тематичним діапазоном та поєднанням фантастичних елементів із відображенням реалій суспільного життя. Окрема увага була приділена розвитку англійської літературної казки від її початків у XIX столітті та її внеску у формування жанрових моделей сучасного фентезі.

Досліджено генетичний зв'язок літературної казки з жанром фентезі, який виник у XX столітті та набув поширення в сучасній культурі. Підкреслено, що фентезі розвиває традиції казки й міфу, проте відзначається створенням вигаданих світів із власними законами, історією та системою персонажів. Спільними рисами досліджуваних жанрів є наявність архетипних образів, мотивів подорожі й випробування героя, боротьби добра і зла, використання магічних предметів і надприродних істот.

Зроблено висновок, що народна казка, літературна казка та фентезі утворюють єдину еволюційну лінію розвитку казкового світобачення: від колективної усної традиції до індивідуальної авторської творчості та складних художніх всесвітів сучасної літератури.

Ключові слова: народна казка, літературна казка, фентезі, жанр, архетип, міф, сюжет, персонаж.

This article examines the relationship between the genres of the folk tale, the literary fairy tale, and fantasy in the context of their historical development and poetic characteristics. It identifies their common features, artistic functions, and differences in structure, poetics, and worldview. The study aims to identify common features across these genres and trace the evolution of fairy-tale thinking from folklore to contemporary fantasy literature. It is noted that the folk fairy tale is one of the oldest genres of oral folk art, providing basic plot models, images, and motifs that later served as the foundation for the development of the literary fairy tale and the fantasy genre.

The study analyzes the characteristics of the folk tale, its collective authorship, formulaic composition, the archetypal nature of its characters, the simplicity of its plot structure, and the use of traditional linguistic formulas. The article emphasizes that the literary fairy tale, unlike the folk tale, has a specific author and is distinguished by an individual artistic style. It is characterized by a more developed system of characters, a broader thematic range,

© Павлюк А. Б., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

and a combination of fantastical elements and reflections of social realities. Particular attention was paid to the development of the English literary fairy tale from its beginnings in the 19th century and its contribution to the formation of genre models in modern fantasy.

This study examines the genetic connection between the literary fairy tale and the fantasy genre, which emerged in the 20th century and has become widespread in contemporary culture. It emphasizes that fantasy builds upon the traditions of fairy tales and myths, yet is distinguished by the creation of fictional worlds with their own laws, history, and cast of characters. Common features of the genres under study include archetypal images, motifs from the hero's journey and trials, the struggle between good and evil, and the use of magical objects and supernatural beings.

It is concluded that the folk fairy tale, the literary fairy tale, and fantasy form a single evolutionary line of development of the fairy-tale worldview: from collective oral tradition to individual authorial creativity and the complex artistic universes of contemporary literature.

Key words: folk tale, literary tale, fantasy, genre, archetype, myth, plot, character.

Постановка проблеми. У сучасній філології та літературознавстві значна кількість наукових праць присвячена дослідженню таких явищ, як народна і літературна казка. Проте питання співвідношення народної казки, літературної казки та фентезі залишається недостатньо дослідженим, оскільки ці жанри або ж розглядаються окремо, або ж частково зіставляються між собою з метою пошуку відмінних рис.

Дискусійним є питання трансформації фольклорних мотивів в рамках авторської творчості та їх розвитку у жанрі фентезі, що і зумовлює актуальність дослідження, оскільки в сучасній культурі відбувається переосмислення традиційних казкових структур.

Таким чином, постає необхідність системного аналізу специфіки народної казки, літературної казки та фентезі, а також виявлення їхніх спільних рис. Це дозволить простежити еволюцію художнього моделювання уявного світу в літературі – від фольклорної традиції до сучасних авторських фантастичних універсумів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Англійська казкова традиція містить багату спадщину літературних образів, гумору, незвичайних пригод, чарівних подій, в яких автори розкривають такі цінності, як істина, добро, справедливість, мужність, краса.

Дослідження казки має багатолітню традицію у вітчизняній та зарубіжній науці. Починаючи з XIX століття, казка перебуває у фокусі наукових розвідок, а протягом XX–XXI століть увага до вивчення текстів казки стрімко зросла як з психологічних, філософських, когнітивних і культурологічних позицій, так і з літературознавчих та лінгвістичних. Так, А. М. Кучера, досліджуючи застосування методів структуралізму та складного цілого для аналізу архітектоніки англомовної авторської казки, дійшла висновку, що казки кінця XIX та XX століття характеризуються особливою жанровою ускладненістю, поліфункціональними зв'язками з народною та світовою культурами [1]. О. В. Горбонос прослідковувала еволюцію літературної казки від появи художнього переказу народно-казкового сюжету, літературної казки за фольклорними мотивами до авторської казки [2]. В. В Кизилова вивчала розмежування народної та літературної казки, а також типологічні зв'язки казки з іншими фантастичними жанрами [3].

Мета дослідження полягає у виявленні спільних рис між жанрами народної та літературної казок, а також жанром фентезі для з'ясування еволюції казкового мислення від фольклорної традиції до сучасних форм фантастичної літератури.

Виклад основного матеріалу. У літературній скарбниці будь-якої нації найколоритніші образи належать народній творчості. Народні казки часто розглядаються у зв'язку з міфами, хоча міфи – це оповіді про богів, духів, героїв, про надприродні сили, предків і першолюдей, які брали участь у створенні Землі і Всесвіту, взагалі їхніх як природних, так і людських складників [4, с. 386]. Стаючи казкою, міфи втрачали своїх міфічних героїв і їх замінювали звичайні люди.

У процесі літературного розвитку народна казка стала джерелом формування інших генетично споріднених жанрів – передусім літературної казки та фентезі. Їх зіставлення дозволяє

відстежити трансформацію художньої картини уявного світу в культурі: від фольклорної моделі через індивідуально-авторську до розгорнутого фентезійного універсуму сучасної культури.

Джерелом британської народної казки є кельтська міфологія, яка багата чарівними легендами і переказами про Богів та Богинь, друїдів, магів, чаклунів, міфічних істот і демонів, вождів, героїв, мудреців і мандрівників кельтів, і з якої походять сюжетні мотиви, образність і фантастичні елементи британських народних казок, оскільки неможливо вивчити культуру народу, залишивши без уваги запас мудрості, сюжетів і поетичних засобів його фольклорних джерел. Фольклорний рух у Великій Британії досяг значного піднесення у 1878 році, коли було засновано Фольклорне товариство (The Folklore Society) – наукова організація з вивчення народної культури. Члени цього товариства розглядали фольклор як підґрунтя для творчої, зокрема літературної, уяви та як ілюстрації людської поведінки, які з незначним доопрацюванням були б привабливими для дітей [5, p. 3].

Аналіз науково-критичної літератури показав, що на сучасному етапі існує значний корпус досліджень, присвячених жанру казки. Так, на думку І. Л. Миркович, мова народних казок має свої лінгвістичні особливості, а саме:

1) усталені ініціальні (*Once upon a time there lived…, Long, long ago there was…, There was once a man…*), медіальні (*As the years went on, At last at the appointed day*) й фінальні (*They all lived happily all the rest of their days, They lived and loved and laughed happily together for more years than I can remember*) формули;

2) традиційні мовленнєві формули (*Fee, fi, fo, fum! I smell the blood of an Englishman!* – вигуки негативного персонажу);

3) використання прислів'їв, приказок і загадок, побудованих на метафорах, метоніміях і гіперболах (*Time is a great healer; A land flowing with milk and honey; What has an eye, but cannot see?*) та ін. [6, с. 87-88]. Народній казці притаманні стійкі сюжетні формули, а саме боротьба добра і зла (наприклад, *Jack and the Beanstalk*, де Джек символізує добро, захищає себе і свою матір, а велетень – жорстокий егоїст – символ зла), чарівна підтримка фей (*The Fairy Midwife,* в якій повитуху феї просять допомогти при народженні дитини і за допомогу нагороджують її золотом) та інших добрих казкових героїв, а також архетипних образів (героїв і антагоністів, помічників і чарівних предметів). До того ж народні казки характеризуються невеликим розміром тексту, простотою сюжету і багаторазовим повторенням епізоду (3, 7, 9, і т.д. разів), наприклад: *The Three Little Pigs, The Five Little Pigs, The Seven Ravens, The King of the Cats* (в якій йдеться про дев'ять життів котів).

Дослідження жанру казки здійснювалося в межах різних наукових шкіл, підходи яких характеризуються значною методологічною різноманітністю. Зокрема, представники ритуально-міфологічної школи – Якоб і Вільгельм Грімм, Генріх Гюбш, Джеймс Джордж Фрезер – зосереджували увагу на дослідженні зв'язку казки з міфологічними уявленнями та ритуальними практиками. У межах формально-структуралістського підходу казка розглядається як елемент міфологічної системи, що формується на різних етапах суспільного розвитку та відображає різні аспекти соціальної реальності (Альгірдас Жюльєн Греймас, Клод Бремон, Алан Дандес). У межах фрейдівської традиції казка інтерпретується як продукт психічної діяльності людини, зокрема як вияв фантазій, породжених дією несвідомого (Франц Ріклін, Геза Рогайм, Отто Ранк). Натомість юнгіанський напрям у дослідженні казки ґрунтується на аналізі проявів психічного життя людини та трактує цей жанр як результат дії колективного несвідомого, що репрезентує архетипні структури та глибинні моделі людського буття (Ганс фон Байт, Бруно Беттельгайм, Ганс Дікманн, Еріх Нойманн, Марія-Луїза фон Франц).

У «The Oxford Companion to Children's Literature» жанр народної казки характеризується як такий, у якому розповідається про події минулого, які були неможливі в реальному світі. Вона зазвичай оповідає про чарівні або надприродні явища, хоча поява надприродних істот не завжди є її обов'язковою ознакою; часто головними героями виступають звичайні люди [7, p. 177].

Літературна казка отримала значно менше наукового висвітлення порівняно зі своїм фольклорним джерелом. Перші спроби дослідження творів цього жанру були здійснені ще у XIX столітті і мали переважно описовий характер. Аналітичні роботи з'являються лише у XX столітті і здебільшого стосуються казкової творчості окремих письменників.

Не можна не погодитися, що літературна казка – явище оригінальне, самобутнє та унікальне у світовій літературній традиції в цілому та у Великій Британії зокрема. Досліджуючи різницю між літературною та народною казкою й визначаючи їхні спільні риси в межах нашої наукової проблематики, ми зосереджуємо лінгвістичний аналіз на специфіці літературної казки. На відміну від фольклорної, вона не є продуктом колективної творчості певного народу, а має конкретного автора – індивідуальну творчу особистість, яка послуговується власною лексикою, системою художніх засобів і уявою. Саме тому літературна казка набуває індивідуалізованих рис, а її визначальною відмінністю від міфу та народної казки постає категорія авторства. Звісно, вона спирається на традиції народної казки, є авторським переосмисленням фольклорних мотивів, але реалізує їх у межах власного світобачення.

У сучасній науці інтерес дослідників до казкового жанру постійно зростає. Від часу свого виникнення і до сучасності жанрова структура літературної казки перебуває у стані постійної еволюції. Це зумовлено особливостями її функціонування та видозмінами у різних, відмінних між собою, вимірах естетичної свідомості конкретних історичних періодів.

Жанр літературної казки зароджується і досягає зрілості у XIX столітті. Англійська література подарувала світові значну кількість видатних письменників цього жанру (Чарльз Дікенс, Льюїс Керролл, Редьярд Кіплінг, Беатрікс Поттер, Оскар Уайльд, Джеймс Метью Баррі, Г'ю Лофтінг, Дональд Біссет, та ін.). Г. П. Сабат визначає літературну казку як фантастичний твір авторської художньої творчості, нерозривно пов'язаний із реальністю життя, що відображає суть епохи, всотує ідейно-політичні, літературно-естетичні тенденції часу, вливається в літературні течії і напрямки, має схильність до інновацій, консолідації з іншими жанрами й утвореннями гетерогенних мистецьких явищ, які тісно пов'язані зі світоглядом письменника, або ж як мистецький твір, сюжето-структура якого побудована за специфічними традиційними законами фольклорної казки, його особливий стиль, трансформуючи народну традицію, вливається у новітньо-авторський гносеологічний субстрат [8, с. 8].

Можна навести ще багато визначень жанру літературної казки, але жодне з них не зможе вичерпно охарактеризувати його, оскільки жанр динамічно розвивається і перебуває в тісному взаємозв'язку з авторською неповторною індивідуальністю [9, с. 69].

Сюжетна різноманітність британської літературної казки також вважається однією з ключових відмінностей від народної казки, оскільки вона не обмежена лише фольклорними джерелами, а може навіть мати соціальний підтекст, а ідейно-тематичний рівень літературної казки стає більш продуманим, оскільки вона ставить перед собою більш визначені завдання, ніж народна казка.

Система образів у літературній казці значно складніша, ніж у народній, і це пояснюється збільшенням кількості персонажів, індивідуалізацією головних і другорядних героїв, що призводить до появи їх портретних і психологічних характеристик. Автори мотивують вчинки своїх героїв, коли вони порушують сталість їх функцій у казці, переводячи їх з категорії позитивних у категорію негативних або навпаки. Вони додають у казку побутові деталі, опис природи та почуття людей. Отже, порушується одна із ознак народної казки – спрямованість до минулого. Це ж стосується і фіналу казки. Оскільки вона створена для дітей, то розв'язка має бути щасливою, що є в народних казках та у більшості авторських, проте це відбувається не завжди. До прикладу, більшість казок Оскара Уайльда має сумний фінал.

Наприклад: *So they pulled down the statue of the Happy Prince. «As he is no longer beautiful he is no longer useful,» said the Art Professor at the University.*

Then they melted the statue in a furnace, and the Mayor held a meeting of the Corporation to decide what was to be done with the metal. «We must have another statue, of course,» he said, «and it shall be a statue of myself.» [10]

At last, he lost his way, and wandered off on the moor, which was a very dangerous place, as it was full of deep holes, and there poor little Hans was drowned. His body was found the next day by some goatherds, floating in a great pool of water, and was brought back by them to the cottage. [11]

Літературна казка впливає й на мовний рівень, адже має більший обсяг і спонукає читача уважніше вдумуватися в значення слів. Вона стає різноманітною, ніж народна, і набуває, за словами І. С. Чернявської, «не казкову» лексику [12].

Питання про співвідношення літературної казки і фентезі стало актуальним наприкінці 1980-х років. Це пов'язано з популярністю романів Дж. Р. Р. Толкіена, який вважається засновником цього жанру. Автор переосмислив європейську міфологію і створив на її основі індивідуально-авторський міф про Середзем'я – вигаданий світ, який має власні закони і внутрішню логіку, представлений в романі *The Lord of the Rings*. Отже, фентезі є порівняно молодим жанром, який виник у XX столітті як продовження розвитку міфологічних і казкових традицій.

Відтак варто звернутися й до праці Цветана Тодорова (болгарського та французького науковця), який у праці *The Fantastic: A Structural Approach to a Literary Genre* дає трактування фантастичного в літературі і як воно відрізняється від простої фантазії або казки і вважає, що фантастичне – це стан невизначеності між реальним і надприродним, який переживають і герой, і читач [13].

Заслуговує на увагу дослідження Фари Мендлсон, британської літературознавиці, яка спеціалізується на науковій фантастиці та фентезі, і відома своїми працями *Rhetorics of Fantasy* та *Children's Fantasy Literature*. Використовуючи майже двісті прикладів сучасної фантастики, авторка застосовує цю систему для дослідження того, як письменники-фантасти створюють свої фантастичні світи. Мендлесон виділяє чотири категорії фантастики, які виникають із взаємовідносин головного героя з фантастичним світом, а саме:

1) портал-квест (герой переходить із реального світу у фантастичний),

2) імерсивна (читач відразу потрапляє всередину фантастичного світу, де магія є нормальною частиною життя),

3) інтрузія (надприродне вторгається у реальний світ),

4) лімінальна (магічне ледве помітне або сумнівне) [14].

Дослідники жанру фентезі підкреслюють його генетичний зв'язок з міфом і народною казкою. Проте відсутність чітких критеріїв розмежування фентезі й літературної казки визначає актуальність їх вивчення та робить цю проблему предметом наукових дискусій. Про спільні риси літературної казки і фентезі можна говорити на рівні створення образів персонажів. Образи героїв літературної казки наділені кількома якостями, які постійно проявляються протягом твору та визначають розвиток сюжету. Герої фентезі також з'являються як схематичне втілення певних якостей людського характеру або типів поведінки і протягом твору, як і в літературній казці, багаторазово підтверджуються під час розвитку сюжету. І ці спільні риси літературної казки і фентезі мають спільне джерело – народну казку.

Нижченаведена таблиця дозволить відобразити результати проведеного дослідження схематично (див. табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика народної казки, літературної казки та фентезі

Ознаки	Народна казка	Літературна казка	Фентезі
Авторство	колективне	індивідуальний автор	індивідуальний автор
Світ	умовний, позачасовий	поєднання реального і фантастичного	Вигаданий
Сюжет	простий, формульний	складніший	розгорнутий
Персонажі	архетипні	психологічно індивідуалізовані	складні багаторівневі

Отже, народна казка, літературна казка і фентезі мають низку спільних рис, оскільки вони відображають світ через символи та архетипи; надприродні істоти, магічні предмети та чудесні події; героїчний наратив, який має мотиви подорожі, випробування, перемоги добра над злом і відновлення гармонії.

Висновки. Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що жанри народної казки, літературної казки та фентезі мають єдину лінію розвитку казкового світосприйняття в культурі – від усної традиції до авторської творчості та сучасних фантастичних всесвітів. Їхня спорідненість заснована на спільному корені – потребі людини осмислювати реальність через чудесне, міфологічне, символічне.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кучера А. М. Застосування методів структуралізму та складного цілого для аналізу архітектоніки англомовної авторської казки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов. Вип. 11. 2014. С. 121–126.

2. Горбонос О. Літературна казка: сучасний теоретичний аспект. Література. Фольклор. Проблеми поетики: наукове видання, присвячене дослідженню творчої спадщини Л. Ф. Дунаєвської. МОН: Київ. нац. унів. імені Тараса Шевченка. Київ : ВПЦ «Київський університет». 2013. Вип. 38. С. 54–59.

3. Кизилова В. В. Художня специфіка української прози для дітей та юнацтва другої половини ХХ століття: монографія. Луганськ : Видавництво ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 400 с.

4. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

5. Crossley-Holland, Kevin (ed.). Folk-tales of the British Isles. New York : Pantheon Books, 1988. 393 p.

6. Мирковіч І. Л. Англомовний казковий дискурс у контексті лінгвокультури. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2017. № 31. Том 2. С. 86–89.

7. Hahn, D. (Ed.). The Oxford companion to children's literature. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2015. 663 p.

8. Сабат Г. П. Казки Івана Франка як естетико-поетикальна система. Автореф. дис. … док. філол. наук. Київ, 2009. 40 с.

9. Кизилова В. В. Художня специфіка української прози для дітей та юнацтва другої половини ХХ століття: монографія. Держ. заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 400 с.

10. Oscar Wilde. The Happy Prince. https://www.wilde-online.info/the-happy-prince-page6.html

11. Oscar Wilde. The Devoted Friend. https://www.wilde-online.info/the-devoted-friend-page7.html

12. Чернявська І. С. Деякі особливості сучасної літературної казки. *Проблеми дитячої літератури,* 1979. С. 3–201.

13. A Brief Overview of Tzvetan Todorov's Theory of the Fantastic. 2026. https://hub.edubirdie.com/examples/a-brief-overview-of-tzvetan-todorovs-theory-of-the-fantastic/

14. Mendlesohn F. Rhetorics of fantasy. 2008. https://books.google.com.ua/books?hl=en&lr=&id=RZgIkR_0Q54C&oi=fnd&pg=PR11&ots=Mm0ldw_4-i&sig=9NMc_RrboKPMWVloUwBOJErvZwM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false

Дата першого надходження статті до видання: 25.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.521'25
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-34

МОВНА ГРА ЯК ЗАСІБ ТВОРЕННЯ ГУМОРУ В ЯПОНСЬКІЙ МАНЗІ: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

WORDPLAY AS A MEANS OF CREATING HUMOUR IN JAPANESE MANGA: A TRANSLATION-ORIENTED APPROACH

Платонова М. Д.,
orcid.org/0009-0001-4739-2414
студентка 4 курсу факультету східної і слов'янської філології
Київського національного лінгвістичного університету

Дементьєва Т. С.,
orcid.org/0009-0009-6252-9368
викладачка кафедри корейської і японської філології
Київського національного лінгвістичного університету

У статті досліджується мовна гра як засіб творення гумору в японських коміксах манґа на прикладі першого тому коміксу Кохея Хорікоші 「僕のヒーローアカデミア」/*боку но хīрō академіа*/ (2014). Актуальність роботи зумовлена зростанням інтересу до японської культури, зокрема її попкультурного сегмента, а також складністю передачі мовної гри при перекладі українською мовою. Метою дослідження є виявлення основних механізмів створення комічного ефекту, його аналіз та визначення стратегії перекладу таких елементів тексту. В роботі розглянуто поняття «гумор» та «мовна гра» в сучасній лінгвістиці, зокрема підходи до їх трактування як динамічних комунікативних явищ. Встановлено, що сприйняття гумору залежить від індивідуальних когнітивних, культурних та психологічних характеристик реципієнта. Особливу увагу приділено специфіці японського гумору, що часто реалізується через гру слів, каламбури, інтертекстуальні посилання, ономатопеї як спосіб передачі мовної гри на фонетико-графічному рівні, а також використання запозиченої лексики – *ґайрайго*. Проаналізовано приклади мовної гри на лексико-семантичному, прагматичному, ситуативному рівнях. Виявлено, що мовна гра не завжди має комічний характер – виконує не лише гумористичну, а й стилістичну та смислотворчу функції. У перекладознавчому аспекті визначено основні труднощі передачі мовної гри, зокрема втрату акценту, фонетичних та культурно зумовлених елементів, а також розглянуто можливі перекладацькі стратегії, серед яких транслітерація, адаптація, еквівалентний переклад. Варіанти перекладу залежать не лише від контексту, але також від особистого вибору перекладача. Отримані результати можуть бути використані у подальших дослідженнях японського гумору та перекладу манги.

Ключові слова: гумор, мовна гра, переклад, японська мова, манґа.

The paper examines wordplay as a tool for creating humour in Japanese manga, based on the first volume of Kohei Horikoshi's manga 「僕のヒーローアカデミア」 /*boku no hīrō akademia*/ (2014). The relevance of this study lies in the growing interest in Japanese culture, particularly its pop culture segment, as well as the complexity of conveying wordplay in translation into Ukrainian. The aim of the study is to identify the main methods of creating a comic effect, to analyse them, and to define strategies for translating such textual elements. The study examines the concepts of 'humour' and 'wordplay' in contemporary linguistics, particularly approaches to interpret them as dynamic communicative phenomena. It has been shown that the perception of humour depends on the reader's individual cognitive, cultural and psychological characteristics. Japanese humour is often expressed through wordplay, puns, intertextual references, onomatopoeia at the phonetic-graphic level, as well as the use of borrowed terms – gairaigo. Examples of wordplay at lexical-semantic, pragmatic and situational levels are analysed.

© Платонова М. Д., Дементьєва Т. С., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

It is found that wordplay fulfils not only humorous but also stylistic and narrative functions. It is established that, depending on the context, the comic effect may not always stem from linguistic means alone; consequently, not every instance of wordplay produces a humorous effect. From a translation perspective, the main difficulties in conveying wordplay have been identified: the loss of emphasis, phonetic and culturally determined features, and possible translation strategies have been considered, including transliteration, adaptation and equivalent translation. Translation options depend not only on the context but also on the translator's personal choice. The findings can be applied in further research into Japanese humour and manga translation.

Key words: humour, wordplay, translation, Japanese language, manga.

Постановка проблеми. Помітне зростання інтересу до японської культури останніми роками зумовлює і збільшення кількості перекладів японської літератури, зокрема коміксів манґа, українською мовою, які, в свою чергу, представлені в найрізноманітніших жанрах та користуються неабиякою популярністю серед шанувальників східних культур. Хоча на сьогодні відносно невелика кількість манґи перебуває в процесі перекладу, а ще менша кількість багатотомних видань перекладена повністю, така література все одно є досить упізнаваною. Тим часом перекладачі манґи подекуди стикаються навіть із більшою кількістю викликів, ніж при перекладі звичайної літератури: актуальними є проблеми неперекладності певних мовних зворотів, структур, лексем тощо, ускладнених наявністю візуальної частини. В таких випадках перекладачі вдаються до пошуку еквівалентів або застосовують описовий переклад, що також не завжди виявляється релевантним через суттєві обмеження простору на кожній сторінці. До того ж, пошук перекладацьких рішень, які зберігатимуть суть висловлюваного без спотворення, додатково ускладнюється суттєвою відмінністю культурного та психологічного сприйняття таких творів японськими й українськими читачами. Однак, на нашу думку, одним із найбільш складних елементів японського тексту для перекладу та, водночас, одним із найбільш цікавих для дослідження є гумор як ефект психоемоційний, що може реалізуватися за допомогою так званої «мовної гри» як механізму лінгвістичного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «мовна гра» було введене до наукового обігу філософом Л. Вітгенштейном у праці «Філософські дослідження» (1945) [1, с. 8–9]. Ці ідеї пізніше знайшли відображення, зокрема, в посібнику «Лінгвістична природа гумору» [1], де А. Габідулліна й М. Жарикова систематизують підходи до вивчення гумору в мові та досліджують засоби творення комічного ефекту в гумористичному дискурсі. І. Блинова й А. Зернецька [2] виокремлюють критерії гумору, механізми його реалізації та мовні засоби вираження. Х. Катаяма [3] аналізує різницю між японським та американським стендап-гумором, де перший вирізняється тим, що комік створює комічну ситуацію як окреме від глядача, тим самим не ризикуючи образити його, тоді як американський гумор виникає завдяки спільній основі між коміком та аудиторією. Д. Девіс [4] досліджує японський гумор у сфері лінгвістики та культурних практик, а А. Моріта [5] розглядає гумор з психологічної точки зору, підкреслюючи його вплив на сприйняття та міжособистісну комунікацію. Детальніше психологічні аспекти японського гумору на базі опитування проаналізували М. Муракі та Х. Ямагучі [6]. Також особливу увагу в контексті перекладу мовних ігор привертає робота Д. Делабастіти [7], який розглядає каламбури та словесні ігри як особливу перекладацьку проблему. Подальший розвиток цієї проблематики представлений у роботах Т. Шрьотера [8], який розглядає мовну гру як ширше поняття, ніж гра слів. На думку дослідника, мовна гра виникає тоді, коли мовні елементи привертають увагу не лише до змісту висловлювання, але й до власної форми, створюючи додатковий слуховий або візуальний ефект. Такий підхід є важливим для аналізу гумору в манзі, де мовні засоби часто поєднуються з візуальними елементами. У сфері перекладу японської манґи подібні питання досліджували Е. Нінсі [9] та Б. Юсоф і Х. Басуні [10] та інші. Серед вітчизняних дослідників мовну гру та каламбури також досліджували В. Самохіна [11], І. Назаренко [12] тощо. Ці праці демонструють, що переклад мовних ігор і гумору вимагає не лише мовної компетенції, а й знання соціально-історичних контекстів та творчого підходу до збереження смислового й емоційного навантаження оригіналу.

З огляду на це, **метою нашої роботи** є аналіз механізмів мовної гри, зокрема, в японській манзі та перекладацьких стратегій відтворення гумористичних елементів українською мовою. Для досягнення цієї мети передбачається розглянути лінгвістичні та перекладознавчі аспекти японського гумору; окреслити підходи до перекладу мовної гри на прикладі конкретної манґи; виявити основні труднощі, що виникають під час передачі комічного засобами української мови.

Виклад основного матеріалу. Гумор є специфічним феноменом, що полягає у здатності людини помічати комічне в будь-яких явищах чи подіях, найчастіше виражаючи це через жарт. Його сприйняття може значною мірою відрізнятися залежно від індивідуальних уподобань, психологічних особливостей та культурного середовища людини. За певних умов інтерпретація гумору значною мірою залежить від індивідуальних когнітивних та культурних характеристик реципієнта [5, с. 27]. А. Габідулліна й М. Жарикова розглядають гумор як позитивно маркований (на відміну від сатири) різновид комічного в межах естетичної категорії, що передбачає відхилення від соціально встановлених норм, і саме тому це викликає реакцію сміху [1, с. 6]. І. Блинова та А. Зернецька підкреслюють, що комічне у всіх його можливих формах виступає як засіб оцінного освоєння світу та інструмент руйнування надмірно стереотипного мислення. Як правило, комічний ефект досягається через контраст або протиріччя: після створення певного очікування у співрозмовника виникає момент «логічного збою», до якого він не був готовий. Крім того, гумор вирізняється низьким ступенем злої насмішки й критики, викликає в адресата добру посмішку або створює дружню атмосферу. Таке доброзичливе-глузливе ставлення спрямоване на викриття вад, які є смішними, вартими уваги та, водночас, терпимими. Науковиці описують такі лінгвостилістичні прийоми створення гумористичного ефекту як ті, що базуються на логічній невідповідності або порушенні очікування (псевдоконтраст, хибне підсилення, доведення до абсурду), стилістичній невідповідності (змішення стилів), семантичній багатозначності (каламбур, подвійне тлумачення), а також згадують іронію, парадокс, повторення, нетипові порівняння тощо [2, с. 36–39]. А за словами В. Самохіної, гра з комічним завжди є конкретно змістовною; комічне завжди є об'єктивною суспільною цінністю та, водночас, пов’язане зі специфічним колом переживань людини. Комічним може бути те, що легко впізнаване, що має знайомий і зрозумілий образ [11, с. 73].

Гумор може реалізуватися за рахунок мовної гри. Л. Вітгенштейн назвав «мовною грою» концепцію комунікації за допомогою мови й еволюції мови як продукту мовленнєвої діяльності, основу якої складають лінгвістична поведінка мовців, їхня мовленнєва практика в безлічі різноманітних життєвих ситуацій. Будь-який мовленнєвий акт постає в його концепції як мовна гра носіїв мови зі смислами слів, словосполучень, зі значенням мовних зворотів, що в іншій життєвій ситуації трансформуються, змінюються, набувають нових значень; будь-яке нове висловлювання – це реалізація існуючих одиниць мови у новій «мовній грі» [1, с. 8–9]. Саме ця варіативність смислів лежить в основі поняття «мовної гри» як «гри», де мовець вільно ставиться до форми, та його «відхилення від нормативності» набувають естетичної чи комунікативної функції. До таких проявів належать і прості висловлювання гумористичного характеру, і більш складні засоби – каламбури, тропи, метафори тощо [12]. В сучасних дослідженнях мовна гра описується як ширше поняття, що охоплює різні форми навмисної маніпуляції мовним матеріалом, тоді як гра слів (каламбур) розглядається як її окрема підкатегорія; водночас і переклад, й ігри (мовні, словесні) можуть осмислюватися як дія і як продукт цієї дії [8, с. 8]. Все це зумовлює специфічні виклики для перекладача, зокрема у випадку японської манґи, де гумористичний ефект часто спирається на структурні особливості японської мови та взаємодію вербального й візуального рядів.

Каламбури та мовна гра становлять особливу проблему для перекладу, оскільки їхній ефект базується на унікальних особливостях вихідної мови, як-от полісемія, омонімія тощо. Як наголошує Д. Делабастіта, дослівний переклад таких елементів часто призводить до втрати жартівливого ефекту, тому перекладачам доводиться вдаватися до творчих стратегій: від компенсації,

коли створюється нова мовна гра у перекладі, до пояснення або адаптації контексту, що дозволяє зберегти вплив на читача. Таким чином, робота з мовною грою вимагає не лише технічного володіння мовою, а й розуміння культурного підтексту та здатності передати емоційний ефект, що робить переклад справжнім мистецтвом передачі смислу та стилю [7, с. 223–224].

За словами Д. Девіс, в японському розумінні гумор не завжди може з'явитися в тих самих місцях і за тих самих умов, що і в європейських культурах, тож деякі елементи японського гумору можуть не спрацьовувати навіть на іноземцях, знайомих із культурними відмінностями. За приклад можна взяти японські газети з різними карикатурами, гумористичними статтями, колонками із плітками тощо. Іноземці дійсно можуть не зрозуміти, які саме колонки є гумористичними, оскільки гумор у японських газетах подається інакше й часто у дуже невеликих, «розміром з поштову марку», рубриках [4, с. 1–13]. На наш погляд, до слова, такі маленькі японські гумористичні колонки доцільно уявити як гібрид сучасних інтернет-мемів і їхніх попередників анекдотів, що дозволяє уявити й підходи до їхнього перекладу. Такі дрібні одиниці контенту ґрунтуються на контекстуальності й швидкій упізнаваності, та при цьому вони не є «вірусними», як інтернет-контент, мають автора й регулярність, проходять редакційний фільтр, коментують поточні події, політику, повсякденність.

Слово ユーモア /*юмоа*/ на позначення гумору в японській мові походить від запозиченого слова «humor», проте його визначення як «психічного явища, пов'язаного з комічністю або розвагою», яке є одним із найбільш цитованих у японських наукових дослідженнях, не повністю відповідає базовому значенню англійського «humor». Така розбіжність, імовірно, зумовлена відмінностями у семантичних і культурних конотаціях цього поняття в японській та англійській мовах [5, с. 30–31]. В японській мові явище «мовна гра» репрезентується терміном 言葉遊び /*котоба асобі*/, який охоплює широкий спектр лінгвістичних прийомів, зокрема каламбури, омонімію, словотворчі ігри та інші лексико-семантичні маніпуляції, що одночасно створюють гумористичний ефект і додаткові смислові нашарування [4]. Однією з найпоширеніших форм такої мовної гри є каламбури 洒落 /*шяре*/, які часто ґрунтуються на омонімії. Класичним прикладом *шяре* є лексична пара 付いている /*цуйте-іру*/, що означає «це прикріплено» та ツイている /*цуйте-іру*/ у значені «бути удачливим». Інший різновид каламбурів – 駄洒落 /*даджяре*/ – часто також характеризується як オヤジジャレ /*ояджі джяре*/, так звані «татові жарти» – подекуди примітивні настільки, що сміх викликає саме ця їхня простота. Відомим прикладом *даджяре* є вислів 「アルミ缶の上にあるみかん」 /*арумі кан но уе ні ару мікан*/ – «мандарин, який лежить на алюмінієвій банці». Комічний ефект виникає завдяки фонетичній близькості частин речення «алюмінієва банка» та «є мандарин». Подібні омонімічні збіги широко застосовуються в японській мовній грі, створюючи гумористичний ефект через подвійне прочитання вислову.

Пригадаймо також ономатопею, що сама по собі є просто лексичним явищем (наприклад, імітацією звуків), однак за умови усвідомленого, нестандартного її застосування з певною художньою чи комічною метою, на нашу думку, також стає прикладом мовної гри. Зазвичай кожна сторінка японської манґи рясніє лексикою, що імітує звуки навколишнього середовища, істот, передає їхні внутрішні стани, як-от クスクス /*кусу-кусу*/ – «насмішка» над кимось, підсміювання, ドクン /*докун*/ – «сильне серцебиття», коли серце неначе вискакує з грудей, キラキラ /*кіра-кіра*/ – «сяяння», звуки мерехтіння тощо. У перекладі такі одиниці не завжди мають прямого еквіваленту, що змушує перекладача адаптувати їх, при чому подекуди неологічно («хи-хи», «тук-тук», «блиск-блиск» / «сяй-сяй»), чи передавати описово, що може змінювати стилістичний ефект. Ономатопея не є мовною грою за своєю природою, проте вона стає її різновидом на фонетико-графічному рівні, коли з метою створення комічного ефекту чи художнього перевантаження тексту автор вигадує оказіональні звуконаслідування спеціально для конкретних сцен. Так, мовна гра виникає в процесі графічної деформації (розтягування літер – *«Бууууууууум»*; використання нетипових знаків *кани*); семантичному розширенні, коли звуконаслідувальне слово починає описувати не реальний фізичний звук, а внутрішній стан персонажа чи

абстрактну атмосферу (як-от звук мерехтіння магічної аури); створенні ономатопеїчного каламбуру тощо, що вимагає від перекладача творчого пошуку контекстуальних відповідників.

Таким чином, гумор як багатовимірний феномен реалізується через мовну гру як широкий спектр лінгвостилістичних засобів, кожен із яких спирається на специфічні властивості вихідної мови й культурний контекст її носіїв. Японська мова з її розвиненими системами омонімії, ономатопеї та графічної варіативності являє собою особливо багате середовище для породження гумористичних смислів, що водночас ускладнює їх відтворення засобами іншої мови. Переклад таких елементів вимагає від перекладача не лише мовної компетентності, а й глибокого розуміння культурних і прагматичних механізмів комічного. З огляду на це, здійснимо спробу проаналізувати гумористичні елементи в тексті манґи та стратегії їхнього відтворення в українському перекладі. Матеріалом дослідження слугує перший том манґи 「僕のヒーローアカデミア」 /*боку но хīрō академіа*/ (2014) манґаки Хорікоші Кохея [13]. Текст цього твору у жанрі *шьонен* (орієнтований здебільшого на підліткову аудиторію) вирізняється насиченням ономастичними й фонетичними іграми слів та стилістичними контрастами, що є сприятливим підґрунтям для аналізу мовної гри як джерела комічного.

Особливої уваги заслуговує авторська ономастика. Імена персонажів у манзі, що розглядається, побудовані на основі семантично вмотивованих ієрогліфічних або словесних поєднань, що корелюють із рисами характеру героїв, і це дозволяє нам додати аптронімію до інструментарію мовної гри. Так, ім'я головного героя 緑谷出久 – *Мідорія Ізуку*, де поєднання ієрогліфів «зелений» і «долина» формують образну номінацію, асоційовану з візуальним оформленням персонажа в зеленій кольоровій гамі. Подібна семантична вмотивованість простежується й у другому головному герої – 爆豪勝己 – *Бакуґō Кацукі,* чиє ім'я складається з ієрогліфів «бомба», «вищий / сильний», «перемагати» та «особа». Сукупність цих значень репрезентує агресивний, змагальний та дослівно «вибуховий» характер персонажа. Звернімо увагу й на номінацію 出久 – *Ізуку*, яка може читатися також як *Деку*, що пояснює, чому персонажа *Ізуку / Деку* можуть кликати двома іменами. В контексті манґи форма *Деку* функціонує як принизливе прізвисько – «нікчема / той, який нічого не зможе». Водночас фонетична близькість до дієслова できる /*декіру*/ – «могти зробити» створює підґрунтя для переінтерпретації. Це ім'я може функціонувати як каламбур, оскільки поєднує початкову негативну конотацію з позитивним підтекстом: мовна гра реалізується через омонімічну асоціацію, що трансформує негативну конотацію в позитивну – «той, хто все зможе / той, у кого все вийде», посилюючи комічний та водночас характеризувальний (ідею самореалізації від «нікчеми» до «найвеличнішого героя») ефект. Схожа семантична вмотивованість простежується і в імені オールマイト – *Ōру Майто* (від англ. «All Might»). *Ґайрайто*-компонент формує гіперболізовану характеристику персонажа («Всемогутній»), що набуває іронічного звучання у зв'язку з подальшим сюжетним розкриттям образу. В цьому випадку мовна гра реалізується не через омонімію, а через стилістично марковане запозичення та регістровий контраст.

Зазвичай манґа складається із трьох основних елементів – діалогів, підписів та описового тексту – і кожен виконує власні функції та вимагає окремої перекладацької витонченості. Мовні стилі також впливають на складність перекладу – автор може вдаватися до діалектів або вигадувати сленгові вирази, що вимагає від перекладача високого рівня мовного чуття задля передачі закладеного сенсу [10, с. 372]. Ці перешкоди підкреслюють складність мистецтва перекладу манґи як особливого виду комікс-літератури. За словами Е. Нінсі, манґа створена так, щоб емоційно залучити читача через форму і зміст, а установки й цінності, закладені в мовних зворотах, стають критичними залежно від контексту. Відзначається також широкий діапазон мовних варіацій, що дає можливість читачеві пізнавати «живу» мову [9, с. 78–79].

У зв'язку з відсутністю на сьогодні офіційного українського перекладу манґи 「僕のヒーローアカデミア」 подальші перекладацькі приклади подаються як авторські роздуми та використовуються з метою ілюстрації можливих стратегій передачі мовної гри.

Переклад окремих одиниць тексту досліджуваної манґи демонструє специфічні труднощі, пов'язані з передаванням стилістично маркованих елементів. Показовим прикладом є репліка персонажа *Ōру Майто* / «Всемогутнього» –「私が来た！」/*Ваташі ґа кіта!*/, – яку можна дослівно перекласти як «Я прийшов!», однак у контексті твору вислів може набувати дещо іронічно-саркастичного забарвлення, оскільки образ персонажа-мовця стилізований під типового супергероя американських коміксів, що й зумовлює використання декларативних фраз. З огляду на це зберегти комічний ефект через навмисну гіперболізацію може більш пафосний і врочистий варіант «Я прибув!». Звернімо увагу й на саме ім'я オールマイト /*ōру майто*/, яке є фонетичною адаптацією англійського словосполучення «All Might». В англійському перекладі воно звучить гармонійно і зрозуміло, тоді як перекладач українською може обрати між двома основними стратегіями: семантично перекласти як «Всемогутній» або транскрибувати як *Ол Майт*. Збереження іншомовної форми дозволяє частково відтворити стилістичний ефект, пов'язаний із використанням запозиченої лексики, тоді як повний переклад може призвести до втрати цього відтінку мовної гри, однак натомість зробить ім'я промовистим. Варіант транскрипції *Ору Майто*, що відтворює японську фонетичну форму імені, призводить до часткової втрати інтертекстуального зв'язку з англомовним оригіналом, послаблюючи стилістичний ефект мовної гри.

Варто зазначити, що не всі мовні ігри та словесні каламбури автоматично створюють гумористичний ефект: деякі з них можуть виконувати інші стилістичні або семантичні функції, як-от стилістично забарвлювати текст, формуючи певний колорит. Одним із таких засобів є активне використання *ґайрайго*, здебільшого англіцизмів, що за певних комунікативних умов і залежно від індивідуального сприйняття адресата можуть набувати комічного ефекту. Таким чином, гумористичний потенціал мовної гри значною мірою визначається контекстом використання та культурно-прагматичними чинниками. Так, у репліках персонажів можна натрапити на такі вислови, як 「エヴィリバディセイヘイ」 /*евірі баді сей хей*/ – від англ. «everybody say hey», 「メルスぃ」/*мерусі*/ – від франц. «merci», 「ナンセンス」 /*нансенсу*/ – від англ. «nonsense» тощо. Наявність іншомовних елементів у японському тексті підкреслює сучасний характер мовлення персонажів. При цьому манґака свідомо не використовує японські аналоги на кшталт 「みんな言って！」/*мінна іtte*/ чи 「ありがとう」 /*аріґатō*/ тощо, чим посилює відчуття маркованості, що можна розглядати як різновид фонетичної мовної гри, ігнорування якого, на наш погляд, може загубити й гумористичний уплив. Подібний ефект простежується й із висловом «Plus Ultra» (також трапляється в японському варіанті як 「プルス・ウルトラ」 /*пурусу урутора*/), який теж серед іншого відсилає до відмінної мови й культури – це національне гасло Іспанії. В сюжеті зазвичай цей вислів виступає своєрідним мотиваційним лозунгом: його промовляють герої та персонажі, які прагнуть перевершити свої межі або підтримати інших у складних ситуаціях, іноді як емоційне підкріплення командної взаємодії. Тут мовна гра реалізується через поєднання іншомовної форми та семантичної символіки вислову «вийти поза межі та показати себе на повну силу». Написання латиницею підсилює стилістичне виділення цієї одиниці в тексті та створює ефект урочистості й символічності. Варіації перекладу можуть залежати від акцентуації: залишити оригінальний лозунг – «Плюс Ультра!», при цьому дати читачу своє визначення словосполучення; зробити акцент на перевершенні сили – «Вийди за межі!» чи на демонстрації власної повної сили – «Перевершуй себе!». Якщо розглядати функціювання цього мотиваційного гасла з культурної й гумористичної точки зору, то, на нашу думку, його доцільно зіставити з феноменом сучасних інтернет-мемів. Меметичні одиниці виступають носієм культурної інформації та характеризуються повторюваністю, варіативністю залежно від контексту й широкою впізнаваністю [14, с. 160], зокрема, подекуди застосовуються навіть у рекламі. Такий механізм прослідковується у гаслі «Плюс Ультра!», оскільки він закріплюється за емоційними ситуаціями, регулярно відтворюється персонажами й легко впізнається фанатами манґи. В контексті сучасної української інтернет-культури ана-

логічний ефект може реалізуватися через медійні ресурси, серед яких упізнаваним кумедним варіантом фокусу на діях, а не обіцянках, може стати, наприклад, слоган ПриватБанку «Беремо і робимо». Подібно до інтернет-мемів, така асоціація українського читача функціонує як упізнаване мовне кліше та активує спільний досвід реципієнтів.

Геройська школа, де відбувається більшість подій манґи, має назву 雄英高校 /*юей кōкō*/, тобто *Старша школа Юей*, однак у тексті та графічному оформленні твору вона також подається у вигляді абревіатури «U.A.». Вочевидь, автор використав слово 英雄 /*ейю*/, яке означає «герой», переставивши місцями складові, що не применшило смислове навантаження кожного ієрогліфа, і в межах твору ці елементи формують семантично вмотивовану назву навчального закладу для майбутніх героїв. Водночас латинська абревіатура «U.A.» може фонетично асоціюватися з англійським висловом «you are» / «you are a… [hero]», що створює додатковий символічний підтекст. Таку гру графічної й фонетичної форми можна інтерпретувати як своєрідний мотиваційний натяк на ідею самої манґи – можливість кожної людини стати героєм своєї історії. Комбінований із транскрипцією переклад, як-от «Старша школа U.A.» або «Старша школа Юей» хоч і рекомендований для власних назв, втрачає частину образу.

Назва здібності головного героя 「ワン・フォー・オール」 /*ван фō ōру*/ також може розглядатися як приклад мовної гри. Вона відсилає до відомого вислову «One for all, and all for one», популяризованого у світовій культурі романом О. Дюма «Три мушкетери» як символ колективної солідарності та взаємної підтримки. В межах манґи цей вислів зазнає семантичного переосмислення: він позначає силу, що передається від одного носія до іншого та накопичує і примножує енергію попередніх користувачів. Для підкреслення існування цієї сили «заради всіх» можна зберегти алюзію при перекладі – «Один за всіх!». У той же час, вислів 「オール・フォー・ワン」 /*ōру фō ван*/ фігурує у творі одночасно як назва злої сили, контрастної силі головного героя, та як прізвисько головного антагоніста. Дзеркально побудована назва дозволяє застосувати аналогічний переклад – «Всі за одного!», і така опозиція створює додатковий семантичний контраст між протагоністичною та антагоністичною силами. З іншого боку, зважаючи на здатність цієї сили забирати енергію інших для накопичення своєї, перекладач може вдатися до мовної гри й підібрати кумедний варіант на кшталт «Все мені, а вам нічого!». Проте в цьому випадку стратегія орієнтації на реципієнта призводить до втрати ідентифікаційної функції власної назви (антропоніма), перетворивши її на чисте гасло. Такий підхід ілюструє конфлікт між семантичною прозорістю мовної гри та необхідністю збереження термінологічної єдності всесвіту манґи, де імена мають залишатися сталими номінативними одиницями. Так, більш доцільною видається транскрипція з коментарем, наприклад як *Ол Фо Ван*, де саме виноска перекладача дозволить читачеві зрозуміти оригінальну паралель.

У репліці персонажа 「モブがモブらしくラコせー！」 /*Мобу та мобу-рашіку ракосē!*/ – «Масовка, робіть своє й не висовуйтеся!» присутнє слово モブ /*мобу*/ (так званий «моб»), яким у японській попкультурі називають другорядних або фонових персонажів у манзі, аніме чи відеоіграх. У цьому випадку слово функціонує як метатекстуальний елемент: персонаж фактично називає інших персонажів манґи «масовкою», тобто персонажами без особливої ролі. Це можна розглядати як мовну гру, яка ґрунтується на використанні терміну з медіадискурсу безпосередньо в художньому тексті, завдяки чому виникає іронічний ефект і своєрідний коментар до самої структури оповіді. Таку репліку можна перекласти, наприклад, як «Масовка повинна бути мобами, як і належить!», де суть другорядних персонажів – «мобів» – буде безпосередньо зрозумілою сучасній підлітковій аудиторії.

У світі манґи поняття ヒーロー /*хīрō*/ – «герой», запозичене з англійської мови, набуває нового семантичного наповнення: воно функціонує як назва офіційної професії, що регулюється державою в межах вигаданого соціального статусу. Іноді також уживається форма プロヒーロー /*пуро хīрō*/, яка посилює акцент – «професійний герой». Манґака семантично адаптує звичайний англіцизм у термін на позначення специфічного соціального інституту

в межах художнього світу твору, і це переосмислення можна розглядати як прояв мовної гри, заснований на семантичному зсуві запозиченої лексеми.

Варто також пригадати, що сприйняття гумору у манзі часто залишається індивідуальним досвідом читача: елемент мовної гри може бути зрозумілим і комічним для одного читача та залишатися нейтральним або незрозумілим для іншого. Переклад таких одиниць безпосередньо впливає на сприйняття твору, адже хибний вибір слова чи стилістичного прийому здатний послабити гумористичний ефект або повністю його нівелювати. У зв'язку з цим дослідники наголошують, що вибір перекладацької стратегії має враховувати мету перекладу, очікування цільової аудиторії та культурний контекст, оскільки саме це визначає якість і ефективність перекладу [10, с. 377–380].

Розглянемо ще декілька сцен і здійснимо спробу проаналізувати основні елементи авторської мовної гри.

На початку історії читач знайомиться з головним героєм – *Мідорією Ізуку*, який спостерігає, як працюють професійні герої та досліджує їхні суперсили. Його характерне фонове «бубоніння» почув чоловік, що стояв поруч (рис. 1): 「おいおいメモて！！ヒーロー志望かよ／イイネ頑張れよ！！」 */Ой ой мемо те!! Хīрō шібō ка йо // Īне ґамбаре йо!!/* [13, с. 9] – «Гей-гей, запиши це собі!! Хочеш стати героєм? Так тримати!!».

Рис. 1. Фрагмент манги 「僕のヒーローアカデミア」 **(Том 1, с. 9)**

Індивідуальність мовлення протагоніста побудована на його схильності до швидкого фрагментарного «бубоніння» із самовиправленнями й незавершеними синтаксичними конструкціями. Ця авторська організація мовлення персонажа (що відхиляється від норми) і створює комічний ефект, особливо коли вона трапляється регулярно. Крім того, виділений *катаканою* вислів чоловіка 「イイネ」 водночас звучить як розмовне «Круто!» і візуально нагадує кнопку «Like» у соцмережах, що створює жартівливий ефект підбадьорювання.

Як приклад протилежного – ситуативного гумору – можна розглянути момент, коли *Мідорія* повертається додому зі школи, й на нього нападає злодій. На поміч хлопцю приходить *Ол Майт*. Одним ударом врятувавши протагоніста, герой збирається піти, але той слідує за ним і таким чином випадково дізнається секрет героя. В процесі короткої розмови *Ол Майт* поступово перетворюється зі свого супергеройського образу на несподівано кістлявого чоловіка. Різка зміна зовнішності викликає шок у *Мідорії*, який вигукує 「ニセ者」 */нісе моно/* – «фальшивка, самозванець», а на пояснення героєм своєї ситуації, тричі вигукує 「ウソだ」 */усо да/* – «це брехня» [13, с. 33]. Несподівана реакція й заперечення ситуації може викликати сміх, а втім гумор цієї сцени ситуативний, а не мовний – комічний ефект виникає з контрасту між образом і реальністю персонажа, а не з гри зі словами чи мовними структурами. Вигуки протагоніста підсилюють реакцію, але самі по собі мовною грою не є. На наш погляд, з метою підтримки комічного впливу перекладач може частково компенсувати відсутність мовної гри

шляхом створення аналогічного ефекту у перекладі й звернутися також до популярних інтернет-мемів, про що вже згадувалося вище. Так, можемо пригадати упізнаваний жарт-порівняння зі знеболюючим препаратом: каламбур «Німесил» – «Нема сил» (вибір саме цього мему зумовлений його широкою впізнаваністю в українському цифровому дискурсі, що дозволяє зберегти ігровий характер тексту, попри повну заміну культурного коду), який може комічно характеризувати «здутого», візуально «безсилого» кістлявого персонажа:

Мідорія: «Га? Секунду тому… Здувся! Фальшивка!»

Ол Майт: «Я – Всемогутній».

Мідорія: «Ти – Немасил!».

Д. Делабастіта, посилаючись на Р. Ландхера і М. Балларда, підкреслює, що переклад каламбурів не є випадком «неперекладності», а передбачає відтворення їхньої прагматичної функції через використання адаптації та компенсації як перекладацьких стратегій, завдяки чому, у перекладі можливе створення нового мовного ефекту, що зберігає комунікативну роль оригіналу [7, с. 226].

Інші приклади мовної гри знаходимо в епізоді, коли персонаж *Ол Майт* урочисто презентує власний план підготовки *Мідорії* для того, щоб передати йому свою силу (рис. 2).

Рис. 2. Фрагмент манґи 「僕のヒーローアカデミア」 **(Том 1, с. 67)**

Ол Майт: 「そこでこいつ！！　私考案！！　「目指せ合格アメリカンドリームプラン」！！！」 */Соко де койцу!! Ваташі кōан!! «Мезасе ґōкаку амерікан дорīму пуран»!!!/* [13, с. 67] – «Ось він!! Моя розробка!! «План досягнення успіху: Американська мрія»!!!».

Гумористичний ефект викликає поєднання кількох елементів, що штучно ускладнюють назву плану, який звучить неприродно довго як для звичайного тренування. Комічна невідповідність виникає через стик високоідеологічного американського кліше «American Dream» (англіцизм, що описує міф про необмежені можливості) із типовим прагматичним кліше для японських абітурієнтів 「目指せ合格」 («Скласти іспит успішно!», «До перемоги на іспиті!»). Персонаж *Ол Майта* обігрує американську культуру (він сам побудований на архетипах американських коміксів) і так створює пафосно-комічний контраст із образом звичайного японського школяра. Мовну гру візуально доповнює й ономатопея – лексема англійською мовою «thip», яка ще більше посилює надмірно вестернізований образ персонажа, мовлення якого

рясніє *ґайрайґо*. Комізм ситуації підсилюється використанням кліше, характерних для японського рекламного та освітнього дискурсів. Зокрема, згадане вище гасло 「目指せ合格」 та гасло 「私考案!!」 – «Розроблено мною особисто!» є стійкими мовними штампами маркетингових кампаній японських освітніх центрів. Вживання наказового способу, максимальна лаконічність у поєднанні з надмірною пунктуацією, візуально підкріплена позою героя, створює жанрову пародію, де пафос підготовки супергероя знижується до рівня комерційної реклами курсів. Отже, можна підсумувати, що мовна гра в описаній сцені побудована на поєднанні інтертекстуальної гри з культурним символом, стилістичного контрасту високого та буденного і пародійних імітацій. Таким чином назву пропонованого *Ол Майтом* плану, що має віддзеркалювати усі ці елементи, можливо перекласти як: (1) «План «Американська мрія»: на шляху до успішного складання іспиту!!!», (2) «Здобути успіх на іспиті: план «Американська мрія»!!!», (3) «План «Цілься на успіх: Американська мрія»!!!», (4) «План «До перемоги на іспиті: Американська мрія»!!!» тощо.

Висновки. Гумор у японській манзі є багаторівневим феноменом, який поєднує лексичні, фонетичні, стилістичні та семантичні елементи. Його передача українською мовою потребує не лише високої мовної компетенції перекладача, а й знання етнокультурного, історико-соціального та психологічного контексту. Проведений аналіз дозволив уточнити межі ключового поняття дослідження. Відтак, під мовною грою в контексті японських коміксів манґа ми розуміємо усвідомлене та цілеспрямоване маніпулювання експресивними ресурсами мови, коли мовні елементи привертають увагу не лише до змісту висловлювання, а й до його власної форми. Це явище поліфункційне, яке реалізує комічний, семантичний та характеризувальний потенціал тексту. Прийом не зводиться виключно до каламбурів чи створення комічного ефекту. Він виконує ширші стилістичні та смислотворчі функції, слугуючи інструментом художньої виразності та формування специфічного колориту твору за допомогою сукупності лінгвістичних механізмів (від візуально-семантичної ономастики, фонетико-графічних спотворень та оказіональної ономатопеї до лексичної омонімії та запозичень *ґайрайґо*). Усі вони цілеспрямовано порушують мовні шаблони для досягнення естетичного або комічного впливу на читача.

Ефективність перекладу значною мірою залежить від здатності відтворити гумористичний ефект, зберегти стилістичну маркованість й уникнути втрати семантичної та емоційної насиченості оригіналу. Аналіз конкретних прикладів засвідчив, що культурна специфіка японського гумору створює додаткові труднощі, адже прямий дослівний переклад часто призводить до втрати гумористичного ефекту та стилістичних нюансів. Вибір конкретної стратегії залежить від типу мовної гри, комічного потенціалу та цільової аудиторії. Наприклад, перекладач може ризикнути застосувати впізнавані образи інтернет-мемів, однак має бути обережним із накладанням на оригінал зайвих асоціацій.

Отже, переклад японської манґи українською мовою є складним багаторівневим процесом, що вимагає комплексного аналізу мовних і культурних особливостей оригіналу, вибору адекватних стратегій та творчого підходу до проблем неперекладності. Це підтверджує необхідність спеціальної підготовки фахівців, які працюють із креолізованими художніми текстами, зокрема тими, що насичені гумором та мовними іграми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Габідулліна А. Р., Жарикова М. В. *Лінгвістична природа гумору: навч. посіб*. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 140 с.

2. Блинова І. А., Зернецька А. А. Гумор як різновид комічного: критерії виокремлення, теорії реалізації і засоби вираження. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71), № 1, ч. 2. С. 35–43. https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-2/07

3. Katayama H. A. Cross-Cultural Analysis of Humor in Stand-Up Comedy in the United States and Japan. *JoLIE*. 2009. Vol. 2, № 2. P. 125-142.

4. Davis J. M. *Understanding Humor in Japan*. Detroit: Wayne State University Press, 2006. 264 p.
5. 森田　亜矢子. Humor、および、ユーモアの定義とおかしみの概念に対する一考察.　人間健康学研究. 2023. № 16. P. 27-38. https://doi.org/10.32286/00028221
6. 村木　美有,　山口　一.　日本人向けユーモアスタイル質問紙の作成とユーモアの心理的効用の検討.　桜美林大学心理学研究.　2015. Vol. 6. P. 19-32.
7. Delabastita D. Focus on the pun: wordplay as a special problem in translation studies. *Target*. 1994. Vol. 6, № 2. P. 223-243. https://doi.org/10.1075/target.6.2.07del
8. Schröter T. Translation of word– and language-play. *Encyclopedia*. 2026. Vol. 6, №. 47. P. 1-24. https://doi.org/10.3390/encyclopedia6020047
9. Ningsih E. How to Understand and Translate Japanese Expressions in Manga. *Journal Sastra Studi Ilmiah Sastra*. 2020. Vol. 10, № 1. P. 78-87.
10. Yusof B., Basuni H. Exploring Translation Strategies of Japanese Manga in Google Translate and Komikcast Translations. *Jurnal Arbitrer*. 2024. Vol. 10, № 4. P. 371-383. https://doi.org/10.25077/ar.10.4.371–383.2023
11. Самохіна В. О. *Сучасний англомовний жарт: монографія (видання друге, перер. та доп.)*. Харків: ХНУ імені В.Н. Казаріна, 2012. 475 с.
12. Назаренко І. В. Мовна гра у системі мовно-стилістичних засобів вираження комічного. *Від смішного до великого: феномен комічного в літературі та культурі: зб. наук. матеріалів конференції, м. Бердянськ, 28-29 верес. 2017 р*. Бердянськ: Бердянськ. держ. пед. ун-т, 2017, № 1. С. 86–88.
13. 堀越　耕平.　僕のヒーローアカデミア. Jump Comics. 2014. URL: https://shonenjumpplus.com/episode/10833519556325021790 (accessed: 24.03.2026).
14. Kostadinovska-Stojchevska B., Shalevska E. Internet memes and their socio-linguistic features. *European Journal of Literature, Language and Linguistics Studies*. 2018. Vol. 2, № 4. P. 158–169. https://doi.org/10.5281/zenodo.1492894

Дата першого надходження статті до видання: 30.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.124'37'42:27-29"04"
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-35

ЛІНГВІСТИЧНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ АСПЕКТИ ТЕКСТУ «*СПОВІДІ*» АВГУСТИНА ЯК ПАМ'ЯТКИ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

LINGUISTIC AND FUNCTIONAL-SEMANTIC FEATURES OF AUGUSTINE'S *CONFESSIONS* AS A LANDMARK OF CHRISTIAN LITERATURE

Полюга С. М.,
orcid.org/0000-0003-3939-9285
кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри філології
Українського католицького університету

Стаття присвячена детальному вивченню *Confessiones* Августина через призму функціонального, семантичного й лінгвістичного підходів, що дає змогу розглядати текст як одночасно літературний, богословський та мовний феномен. У центрі уваги – специфіка ранньохристиянського сповідального дискурсу, який формує нову комунікативну модель, відмінну від античної автобіографічної традиції. Текст *Confessiones* постає як цілеспрямоване спілкування, у якій адресатом виступає Бог, а форма висловлювання набуває характеристик молитви та внутрішнього діалогу. Семантичний аналіз демонструє, що ключові поняття твору створюють стрункy систему понять, у рамках якої богословські й антропологічні категорії поєднуються із мовними способами внутрішнього засвоєння. Лексичні поля втрачають суто об'єктивно-описовий характер і набувають антропологічної глибини: відбувається зміщення від зовнішньої дії до внутрішнього стану, що віддзеркалює специфіку християнського світогляду. Семантичні інверсії, властиві тексту, демонструють формування нової парадигми мислення, у якій людська природа осмислюється через категорії духовного розладу та внутрішньої боротьби. Лінгвістичний аналіз виявляє складну організацію тексту, де синтаксис і стиль виконують функцію відображення інтелектуально-емоційної напруги. Поєднання складних періодів із короткими інтенсивними фразами, використання риторичних фігур, повторів та анафор створюють специфічний ритм, що підпорядковується завданню саморефлексії. Постійна присутність форми першої особи однини формує самоспостережний модус мовлення, у якому автор одночасно виступає суб'єктом і об'єктом висловлювання. Таким чином, *Confessiones* постає як цілісний лінгвістично-семантичний утвір, у якому мовні засоби органічно інтегровані у процес духовного самопізнання. Здійснений аналіз дозволяє глибше зрозуміти механізми формування християнського дискурсу та роль мовної структури у творенні нової культурної парадигми пізньої античності.

Ключові слова: *Confessiones* Августина, латинська мова, семантичний аналіз, лінгвістичні особливості, християнський дискурс, антропологічні концепти.

The article offers a comprehensive study of Augustine's *Confessiones* from functional, semantic, and linguistic perspectives, allowing the text to be interpreted as a literary, theological, and linguistic phenomenon simultaneously. Central to the analysis is the specificity of early Christian confessional discourse, which establishes a new communicative model distinct from the classical autobiographical tradition. *Confessiones* emerges as an intentional form of communication in which God is the primary addressee, while the mode of expression takes on the features of prayer and internal dialogue.

The semantic analysis demonstrates that the key conceptual categories of the work form an integrated system in which theological and anthropological concepts are mediated through linguistic mechanisms of interiorization. Lexical fields lose their purely descriptive function and acquire anthropological depth: attention shifts from external

© Полюга С. М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

action to the internal state of the human personality, which reflects the fundamental orientation of Christian thought. Semantic inversions characteristic of the text reveal the emergence of a new paradigm of understanding human nature, shaped by the concepts of spiritual disorder and internal conflict.

The linguistic analysis identifies the complex structural organization of the text, where syntax and stylistic choices serve as tools for representing its intellectual and emotional intensity. The combination of complex syntactic periods with concise, high-tension statements, along with rhetorical figures, repetition, and anaphora, creates a distinctive rhythm oriented toward introspection. The pervasive use of the first-person singular establishes a self-observant mode of expression in which the author is both subject and object of discourse. Thus, *Confessiones* is interpreted as a coherent linguistic-semantic construct in which the language itself becomes a means of spiritual self-knowledge. The analysis elucidates the mechanisms underlying the formation of Christian discourse and emphasizes the role of linguistic structure in shaping the emerging cultural paradigm of late antiquity.

Key words: Augustine's *Confessiones*, Latin language, semantic analysis, linguistic features, Christian discourse, anthropological concepts.

Постановка проблеми. *Confessiones* Аврелія Августина посідає особливе місце в історії європейської інтелектуальної спадщини як одна з перших розгорнутих духовних автобіографій, у якій поєднуються елементи богословського розмислу, філософської рефлексії та риторичного наративу. Написаний латинською мовою наприкінці IV століття, текст передає не лише особистий досвід автора, а й ширший культурно-мовний процес пізньої античності, в якому відбувається переродження класичної латини під впливом християнського світогляду та біблійного мовлення.

Актуальність теми зумовлена необхідністю комплексного аналізу *Confessiones* як цілісного мовного явища, де функціональні, семантичні та лінгвістичні характеристики утворюють єдину структуру. Особливого значення набуває робота з латиномовним джерелом, адже саме він дозволяє простежити динаміку значення ключових понять і виявити особливості мовної організації тексту без тих смислових зсувів, які неминуче виникають у перекладах. У цьому контексті *Confessiones* виступає важливим джерелом для дослідження розвитку латинської мови, риторики та християнської інтелектуальної традиції. У межах нашого дослідження основна увага зосереджена на функціональних ознаках тексту, семантичній природі основних богословських і антропологічних концептів і на лінгвістичних механізмах, що визначають структуру пізньоантичної латини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні студії, присвячені *Confessiones,* охоплюють широкий спектр підходів – від філологічних і літературознавчих до богословських і філософських. Латиніст Філіп Бертон у праці *Language in the Confessions of Augustine* аналізує мовні стратегії Августина та особливості формування його стилю, зокрема вплив біблійних формул і відхід від класичної латини [1]. Іншим напрямком є філософський аналіз, представлений у монографії під редакцією Меттью В. Ноттс, де *Confessiones* розглядається у співвідношенні з античною філософією та ранньохристиянським мисленням [2]. Окремі аспекти творчості Августина вивчають також у культурологічному, теологічному та історичному вимірах [3; 4; 5]. водночас у цій статті увага зосереджена насамперед на мовних, риторичних та стилістичних характеристиках тексту, які визначають індивідуальну мовну картину твору.

Мета дослідження. Метою роботи є аналіз латинського тексту Confessiones із застосуванням функціонального, семантичного та лінгвістичного підходів для глибшого розуміння твору як літературного наративу та як філософсько-богословського документа. Основну увагу зосереджено на мовних особливостях тексту: специфіці функціонування лексики, синтаксичних структур і стилістичних прийомів у контексті оригіналу. Такий підхід дає можливість точніше інтерпретувати ключові поняття Августина та уникнути смислових обмежень.

Виклад основного матеріалу. Для комплексного аналізу мови *Confessiones* доцільно розмежувати три основні дослідницькі напрямки: функціональну лінгвістики, семантичний аналіз та стилістичне дослідження тексту. Мова Августина істотно вирізняється серед класичних

зразків римської літератури низькою стандартизованістю та відчутним впливом християнської риторики й біблійної традиції. Як зазначає Філіп Бертон у монографії *Language in the Confessions of Augustine*, *Confessiones* можна розглядати як низку зустрічей автора з мовою та знаками «*encounters with language and signs»*, у межах яких автор залучає різні мовні пласти – від опису дитячого мовлення до вживання біблійної лексики та риторичних конструкцій, що відображають культурно-історичну специфіку пізньої латини. Саме так багаторівневість робить твір важливим джерелом для вивчення мовного розвитку латини в епоху пізньої античності.

Семантичний аналіз *Confessiones* показує, як значення окремих слів і висловів змінюється залежно від їх ролі в тексті, що особливо помітно в ключових богословських і антропологічних концептах *gratia*, *peccatum*, *veritas*, які в тексті функціонують як елементи прагматичної структури сповідального наративу. Їхні семантичні поля пов'язані з внутрішнім світом автора та його зверненням до Бога і читача, що підкреслює багатофункціональність тексту. Така індивідуальна мови органічно поєднується з біблійними алюзіями та риторичними моделями, формуючи стійку систему значень. Стилістичний і функціональний аналіз *Confessiones* показує, що повтори, звертання, анафора, антитези, риторичні запитання та характерні для Августина синтаксичні конструкції створюють особливу динаміку тексту. Ці засоби не лише підсилюють емоційний ефект оповіді, а й сприяють реалізації її комунікативних цілей: молитви, сповіді та повчання-настанови.

Семантичне дослідження засвідчило, що ключові поняття *gratia, peccatum, veritas, anima* утворюють ядро складної концептуальної системи твору. Однак цей перелік доцільно розширити, оскільки значну роль у тексті відіграють також концепти *cor* (серце), *memoria* (пам'ять), *voluntas* (воля), *tempus* (час). Їхня взаємодія формує мережу смислів, у межах якої вибудовується авторська інтерпретація людського досвіду, духовного переродження та особистої історії. Зокрема, концепт *cor* (серце) постає справжнім центром людського буття. У Августина *серце* – не лише орган чи метафора емоцій, а духовний осередок людини, її внутрішнє «я», що прагне до Бога. В одній з найвідоміших сентенцій твору якраз зосереджено увагу на антропологічній тезі Августина: людське прагнення до Бога є фундаментальною властивістю людської природи: *«Fecisti nos ad te et inquietum est cor nostrum donec requiescat in te»* (Lib. I, Cap. 1) [6] – «Ти створив нас для Себе, і серце наше неспокійне, доки не спочине в Тобі» [7]. Не менш значущим є концепт *memoria* (пам'ять),який автор трактує не як механічне збереження минулого, а як складний внутрішній простір перетину самосвідомості, досвіду і пізнання Бога. У Книзі X пам'ять постає майже як окрема метафізична реальність: *«Magna vis est memoriae, magna nimis, Deus meus»* (Lib. X, Cap. 8) [6] – «Велика сила пам'яті, надто велика, Боже мій» [7]. Концепт *voluntas* (воля) розкривається через внутрішній конфлікт людини: роздвоєність людської волі, що є ключовим елементом антропології Августина. Він описує волю як внутрішню силу, що одночасно може вести людину в різні напрямки, породжуючи внутрішній розрив між прагненням до добра й тяжінням до гріха. Симптоматичним є визнання: *«Velle et nolle, duo erant in me»* (Lib. VIII, Cap. 10) – «Хотіти і не хотіти – двоє були в мені». Окремим складним поняттям у *Confessiones* є *tempus* (час) як феномен роздумів про вічність: *«Quid est ergo tempus? Si nemo ex me quaerat, scio; si quaerenti explicare velim, nescio»* (Lib. XI, Cap. 14) – «Що ж таке час? Якщо ніхто в мене не питає, я знаю; якщо ж хочу пояснити тому, хто питає, не знаю». Крім того, варто звернути увагу на концепт любові, який в *Confessiones* виражений двома ключовими поняттями: *amor* і *caritas. Amor* як рушійна сила душі означає силу внутрішнього потягу: *«Pondus meum amor meus; eo feror quocumque feror»* (Lib. XIII, Cap. 9) – «Моя любов є моєю вагою: вона спрямовує мене туди, куди я рухаюся». *Caritas* же означає любов у богословському сенсі – любов до ближнього, що є втіленням Божої благодаті: *«Caritas, Deus meus, accende me»* (Lib. X, Cap. 29) – «Любов (*милосердя*), Боже мій, розпали мене».

Функціональний аналіз тексту дозволяє простежити, як мовні засоби реалізують різні комунікативні цілі твору: звернення до Бога, сповідання власного гріха, повчання читача і структуру

авторського «я». У першому ж реченні твору бачимо молитвенну формулу *«Magnus es, Domine, et laudabilis valde»* – «Величний Ти, Господи, і дуже достойний слави», що задає тон усій подальшій розповіді. Звернення *Domine* (Господи) створює своєрідний діалог між автором, читачем та Богом. Це одна з фраз, якими Августин прославляє Бога, підкреслюючи Його велич і гідність хвали, і є класичним прикладом біблійного стилю та риторичного самовираження в тексті. Як зауважує Ф. Бертон, такий тип звертання є характерним для *Confessiones* як жанру авторської молитви, спрямованої на богословське осмислення власного досвіду [1, p. 12]. Це відрізняє текст Августина від класичної риторичної прози, в якій домінують ораторські звернення до слухачів.

Читаючи *Confessiones* Августина, одразу помічаємо різноманітні синтаксичні та риторичні прийоми, які створюють особливу комунікативну й емоційну атмосферу твору. Автор майстерно поєднує складні підрядні конструкції з риторичними запитаннями, що надає тексту глибоко рефлексивного характеру: *«Memoria tua in me, Deus meus, et quid est homo nisi memoriam tuam respicit?»* (Lib. X, Cap. 8) – «Твоя пам'ять у мені, Боже мій, і що є людина, як не та, що звертає увагу на Твою пам'ять?». Вставні підрядні речення, як у *«Et quid est homo, quia memor es eius?»* (Lib. X, Cap. 8) – «І що є людина, оскільки Ти пам'ятаєш про неї?», а також складнопідрядні конструкції з контрастом внутрішнього й зовнішнього *«Intus mihi et extra, et tamen tam interne quam externe te quaerebam»* (Lib. III, Cap. 6) – «Внутрішньо в мені і зовні, і все ж я шукав Тебе так всередині, як і зовні». Такі антитези допомагають читачеві усвідомити боротьбу між духовним і світським, внутрішнім і зовнішнім та додають інтелектуальної насиченості тексту. Короткі повторювані фрази й анафори, як *«Domine, Domine»* (Lib. I, Cap. 1) – «Господи, Господи»; «Tu eras mecum; tu eras mecum; tu eras mecum» (Lib. III, Cap. 6) – «Ти був зі мною…» створюють особливий ритм і емоційну напругу, що підсилює молитовну атмосферу всього твору.

Для Августина сповідь – це не просто розкаяння, а потужний літературний засіб, спосіб спілкування з читачем, що підкреслюється через часті вживання дієслів *confiteri* (сповідатися), *laudare* (величати), *adorare* (шанувати), які мають як богословське, так і емоційно-афективне навантаження: *«Confiteor tibi, Domine, et laudabo nomen tuum in vita mea»* (Lib. II, Cap. 1) – «Сповідаюся перед Тобою, Господи, і прославлятиму ім'я Твоє протягом мого життя». Така конструкція підкреслює особисту сповідальну позицію Августина та його прагнення жити у згоді з Божою волею [8, s. 181]. Текст *Confessiones* широко просякнутий функцією самовираження через часте вживання першої особи (*ego, me, mei, nostrum*) та рефлексивних конструкцій, що яскраво демонструє автобіографічну природу твору. Як ось саморефлексія автора, який усвідомлює свій внутрішній стан і робить його доступним читачеві: «*Fecisti nos ad te et inquietum est cor nostrum donec requiescat in te*» (Lib. I, Cap. 1) – «Ти створив нас для Себе, і неспокійне серце наше не знайде спокою, доки не спочине в Тобі».

Як репрезентацію лінгвістичних і смислових особливостей «Confessiones» Августина пропонуємо епізод із крадіжкою груш (Lib. II, Cap. 4). Попри зовнішню простоту сюжету, цей уривок виконує складну текстову функцію, поєднуючи наративний, рефлексивний і теологічний рівні, тому цей епізод можна вважати типовим прикладом ранньохристиянської сповідальної літератури.

На лексичному рівні цей фрагмент показує типову для пізньої латини трансформацію класичної латинської лексики у християнський дискурс. Початково використана юридична та соціальна лексика *furtum, lex, iniquitas* в Августина набуває морально-етичного забарвлення. Натомість такі лексеми як *cor*, *anima*, *malitia, defectus* формують новий семантичний центр, у якому гріх постає не просто вчинком, а станом душі. Відтак відбувається виразне зміщення акценту від зовнішньої дії до суб'єктивного досвіду її переживання і осмислення.

Особливої уваги заслуговує використання семантичних парадоксів, що допомагають вибудувати авторську концепцію. Формулами *gratis malus* (злий без причини) та *amavi defectum meum* (я полюбив свій занепад) Августин руйнує традиційну для античної етики модель раці-

ональної поведінки людини, за якими зло випливає з незнання чи помилки. Для Августина ж зло постає як об'єкт бажання без виправдання. Така зміна перспективи вказує на нове розуміння людської природи, властиве християнській думці, де гріх пояснюється не раціональною помилкою, а внутрішньою схильністю та духовною розладнаністю.

На синтаксичному рівні текст вирізняється складною будовою, що безпосередньо пов'язана з його смисловою функцією. Часте використання протиставних конструкцій (*non… sed…*) дозволяє автору чітко окреслити контраст між зовнішньою дією та її внутрішнім мотивом: *non ad nostras epulas, sed…*; *non illud… sed defectum ipsum* (не заради наших трапез, а…; не це… а сам внутрішній недолік). Такі структури виконують не лише граматичну функцію, а підкреслюють головну авторську тезу про те, що справжнє значення має не вчинок, а внутрішній стан людини. Крім того, дієслівні повтори *amavi… amavi… amavi…* надають текстові емоційного напруження, вони створюють ритм, близький до риторичного мовлення, і підсилюють характер сповідальності [9].

Функціонально-семантичний аналіз показує, що уривок побудований як акт внутрішньої рефлексії автора. Звертання *ecce cor meum, Deus* (ось серце моє, Боже) надає текстові рис діалогу, в якому Августин поєднує роль оповідача й об'єкта власного аналізу, що характерно для жанру сповіді. Подія крадіжки груш втрачає самостійну цінність і стає приводом для глибшого осмислення людської природи. Семантична структура вибудовується як багаторівнева модель: конкретна дія *furtum* (крадіжка) – її внутрішня причина *amor mali* (любов до зла) – антропологічна характеристика *defectus animae* (занепад душі). Така багатошаровість свідчить про продуману організацію тексту, де кожен елемент працює на цілісну концепцію. У цьому ж ключі Августин варіює значення за допомогою синонімічних лексем *peccatum – iniquitas – culpa* («гріх – порочність – провина»), що дозволяє уникати одноманітності й гнучко передавати відтінки смислу.

Цей епізод виразно окреслює формування християнського способу мислення, де Бог постає прямим адресатом мовлення, а гріх розглядається як внутрішній екзистенційний стан людини. Тому епізод із крадіжкою груш у другій книзі *Confessiones* можна розглядати як характерний зразок взаємодії лінгвістичних і функціонально-семантичних особливостей Августинового тексту. Він демонструє зміну латинської мовної системи під впливом християнського світогляду та становлення нового типу духовного дискурсу, у якому мовні засоби не лише описують події, а й служать інструментом самопізнання і внутрішнього аналізу [10]. Саме ця єдність мовної структури та семантичних рівнів дає підстави вважати *Confessiones* однією з найважливіших пам'яток християнської літератури.

Розгляд латинського тексту дає змогу встановити, як лексика, синтаксична побудова та стилістичні прийоми формують індивідуальний характер твору. Лексичні одиниці окреслюють ключові концепти тексту, синтаксичні структури забезпечують його логічну послідовність та ритміку, а стилістичні прийоми створюють емоційну та духовну тональність.

Висновки. Проведене дослідження засвідчує, що *Confessiones* Аврелія Августина є багаторівневим твором, у якому органічно поєднуються функціональні, семантичні та лінгвістичні особливості. Усе це формує цілісну дискурсивну структуру, що потребує аналізу саме в оригінальній латинській формі. Робота з латинським текстом дає змогу розкрити смислові нюанси, які частково губляться у перекладах, і тим самим глибше зрозуміти *Confessiones* як явище літератури й культури пізньої античності.

Функціональний аналіз показав, що твір поєднує кілька комунікативних функцій: молитву, сповідь, саморефлексію та настанову читачеві. Важливою рисою є звертання одночасно до Бога і читача, що визначає особливу риторичну організацію мовлення та створює ефект постійного діалогу.

Лінгвістичний аналіз латинського тексту виявив поєднання класичної латинської норми з ознаками пізньоантичної мови та впливом біблійної традиції. Лексика містить велику кіль-

кість концептуально насичених одиниць і синонімічних груп; синтаксис варіює від складних періодів до коротких риторичних реплік; стилістичний рівень вирізняється активним використанням анафор, антитез та риторичних питань. Усі ці елементи працюють у комплексі, формуючи впізнаваний риторико-літературний стиль Августина.

У підсумку *Confessiones* постає не лише як визначна пам'ятка християнської літератури, а й як унікальний мовний документ, у якому латинська мова стає засобом фіксації духовного пошуку та інтелектуальної рефлексії.

Подальші наукові дослідження можуть бути спрямовані на поглиблення лінгвістичного аналізу латинського твору із застосуванням сучасних методів. Такий підхід дасть змогу глибше зрозуміти *Confessiones* як текст, що поєднує лінгвістичний, філософський і теологічний виміри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Burton, P. Language in the Confessions of Augustine. *Oxford: Oxford University Press*, 2007. URL: https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199266227.001.0001 (дата звернення: 15.03.2026).

2. The Oxford Handbook of Augustine / ed. by J. Wetzel. Oxford : Oxford University Press, 2015. 640 p.

3. Давіденко В. Зв'язок понять історії і часу в Аврелія Авґустина та Мартіна Гайдеґера: сучасний дослідницький контекст. *Докса*. 2024. № 1(41). С. 151–160. DOI: https://doi.org/10.18524/2410-2601.2024.1(41).316167 (дата звернення: 18.03.2026).

4. Карліна О. Принципи християнського вчення про людину у "Сповіді" Августина. *Літопис Волині*. 2025. № 33. С. 164–170. https://doi.org/10.32782/2305-9389/2025.33.27 (дата звернення: 18.03.2026).

5. Марченко Н., Марченко Я. Августин Гіппонський: неогуманістичне бачення «Людини Віри» у межах довідкової біографіки. *Українська біографістика.* 2013. Вип. 10. С. 381–401.

6. Augustini. Confessiones. https://faculty.georgetown.edu/jod/latinconf/latinconf.html

7. Августин А. Сповідь / пер. Ю. Мушак. Львів: Свічадо, 2021. 356 с.

8. Królikowski Ja. Dlaczego Augustyn napisał «Wyznania»? *Filologia Polska*. №. 10. 2024. s. 175–187. https://doi.org/10.61827/fp2024a4 (дата звернення: 02.03.2026).

9. Mallard W. Language and Love: Introducing Augustine's Religious Thought Through the Confessions Story. *University Park, PA: The Pennsylvania State University Press.* 1994. 264 p. ISBN: 9780271010380.

10. Rigby P. The Theology of Augustine's Confessions. *Cambridge University Press*. 2015. 352 p. https://doi.org/10.1017/CBO9781316151266 (дата звернення: 15.02.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 27.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 821.111-6.09
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-36

ЛИСТ-РЕПОРТАЖ ЯК ЖАНРОВА МОДИФІКАЦІЯ ЕПІСТОЛЯРІЮ ВІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ

LETTER-REPORTAGE AS A GENRE MODIFICATION OF WINSTON CHURCHILL'S EPISTOLARY

Семенюк О. Б.,
orcid.org/0000-0001-6986-0656
Scopus Author ID: 58001171900
доктор філософії,
доцент кафедри романо-германських мов
Національної академії Служби безпеки України

Стаття присвячена висвітленню жанрових модифікацій приватного епістолярію Вінстона Черчилля,зокрема листів – *репортажів*, які ввібрали в себе ознаки жанрів документалістики та. художньої літератури. Об'єктом дослідження є письменницький епістолярій, зокрема приватні кореспонденції політика й письменника В. Черчилля, що увійшли до збірки «Speaking for themselves: Personal letters between Winston and Clementine Churchill» і являють собою епістолярний діалог тривалістю понад пів століття (1908–1964). У науковій розвідці розкрито зміст понять: «художній репортаж», «епістолярій», «лист письменника» та визначено стильові особливості жанрової модифікації листа – *репортажу*, що являє собою жанрові зрощення (варіації) і стилістичні видозміни епістолярного тексту приватних листів видатного політичного діяча, публіциста та письменника В. Черчилля.

На основі проведеного аналізу епістолярних діалогів В. Черчилля з дружиною охарактеризовано жанрові та стильові домінанти, які можуть бути ключовими чинниками для визначення жанрової модифікації листів репортажного жанру, що належить до приватного письменницького епістолярію. Результати дослідження доводять, що це, зокрема, образність, емоційність, апелювання до сфери почуттів адресата; деталізація та характеризування в приватному листі-*репортажі* життєвих обставин, людей, природи, предметів, увага до найменших візуальних, слухових і психологічних деталей, ефект присутності адресанта: яскраво виражена особистісна візія автора будь-якої життєвої ситуації; аналітичність: психологічний аналіз навколишнього життя, власних думок, поведінки та вчинків (інших людей), що досягається через внутрішній монолог, діалог із реципієнтом; чітка тематична композиційна структура: виділення тематичних рівнів (абзаців) і рубрикація епістолярного тексту тощо. З'ясовано, що листи письменника репортажного жанру відтворюють реальні події як приватного, так і соціального, політичного життя письменника, у властивій йому індивідуальній стильовій парадигмі, застосовуючи художні прийоми: типізації, деталізації, психологізму, символізму, досягаючи образності із превалюванням до іронічного забарвлення опису подій.

Ключові слова: епістолярій, лист-репортаж, документалістика, адресант, адресат, метажанр, жанрова модифікація.

The article is devoted to revealing the genre modifications of Winston Churchill's private epistolary, in particular letters of reportage that incorporate features of non-fiction and fiction genres. The object of the research is the writer's epistolary which involves private letters of Winston Churchill, a writer and a politician, collected into *Speaking for themselves: Personal letters between Winston and Clementine Churchill* which present a written dialogue between Winston Churchill and his wife Clementine that lasted for a half of a century from 1908 to 1964. The scientific research clarifies the meaning of the terms: «reportage fiction», «epistolary», «writer's letter» and determines style peculiarities of a letter– *reportage* which represent genre fusions (variations) and stylistic modifications of the epistolary text in W/Churchill's private letters.

© Семенюк О. Б., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Based on the carried out analysis of W. Churchill's epistolary dialogues with his wife, the main genre and style dominants have been characterized which may serve as the key factors for determining the genre modification of a letter of reportage referring to private writer's epistolary. The results of the conducted research demonstrate that these dominating features involve imagery, expressiveness, appealing to the recipient's feelings; characterization in a private letter of reportage a real life circumstances, people, nature, objects; concentration on the tiniest visual, hearing and psychological details; the effect of the addresser's presence: writer's own clearly expressed vision of the situation, analytical: psychological analysis of the surrounding life, self-analysis of writer's inner thoughts, behaviour and actions of other people; which is achieved through internal monologue, dialogue with the recipient; clear thematic compositional structure: highlighting thematic levels (paragraphs) and rubricating of the epistolary text, etc. It has been found out that Churchill's letters of the reportage genre reproduce real events of both the private and social, political life of the writer in his individual stylistic paradigm, applying artistic techniques: typification, detailing, psychologism, symbolism, achieving imagery with a predominance of ironic coloring of the described events.

Key words: epistolary, letter-reportage, non-fiction, addresser, addressee, metagenre, genre modification.

Постановка проблеми. Вітчизняна та зарубіжна наука тривалий час недооцінювала значення письменницького епістолярію, автобіографій, спогадів та щоденників і відводила цим жанрам документалістики другорядну роль у літературному процесі певної епохи. Сьогодні з урахуванням нових розробок у царині гуманітарних наук об'єктивно переосмислюється діяльність найвідоміших громадсько-культурних діячів минулого, письменників, політиків, руйнуються задавнені стереотипи рецепції їхнього мистецького епістолярного спадку. Чимало дискусій викликають питання появи нових гібридних жанрів у літературі, що межують із документалістикою чи журналістикою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних студіях О. Галича [1], Т. Черкашиної [2], О. Рарицького [3] та інших науковців як синоніми до терміна *«документалістика»* нині вживаються інші: *«література non-fiction»* і *«нефікційна література».* Отже, документальна література у наші дні – це насамперед мемуари, щоденник, художня біографія, автобіографія, записна книжка митця, нотатки, есе, репортажі тощо, у тому числі й приватне та офіційно-ділове листування [2, с. 226].

У сучасному мовному дискурсі сьогодні закріпився термін «художній/літературний репортаж» на позначення тих текстів, що висвітлюють реальні події, занурюючи читача у тему і цікаво розказуючи історію [4]. Поява такого поняття в українській мові була навіяна польським літературним репортажем (reportaż literacki), що його в 2010-х почали видавати в Україні. У видатного польського репортажиста Ришарда Капусцінського є книжка «Подорожі з Геродотом» (2004), де автор нанизує і порівнює власні репортажі та фрагменти текстів Геродота Галікарнаського. Також Ришард Капусцінський визначає цей стиль як «reportage» (з франц.) або non-fiction writing. creative non-fiction = travel literature = new journalism (з англ.) – «описування справжніх подій та людей за допомогою виражальних форм, майстерності, досвіду художньої літератури – як її називаємо ми, або, як вони: фікційної» [5, с. 70].

Якщо говорити про художній репортаж, який за своїми ознаками уподібнений до звичайного, то тут додамо дві інші характеристики – аналітичність і художність. Ефективність «репортажних текстів» – вважає українська дослідниця Тетяна Хітрова – виявляється у можливості логічного компонування інформативності, опису, коментарів і аналітики» [6, с. 104].

Іншою невід'ємної рисою художнього репортажу, на думку Маріуша Щигеля, є поєднання документальності з одного боку, та суб'єктивності, метафоричності, емоційності, з іншого [7]. Л. М Шутяк виділяє «фактаж» як важливу спільну рису, яка об'єднує всі художні репортажі. Науковець доводить, що «автори в той чи інший спосіб підкреслюють свою присутність на місці подій, а також детально відтворюють атмосферу, кольори, запахи, звуки, інтер'єр. Ця властивість є однією з ключових у характеристиці жанру, який відносять до «нового журналізму» [8, с. 157].

Узагальнюючи попередні наукові розвідки про жанрову природу репортажу, можна зробити висновки, що репортаж – жанр, що існує на межі журналістики та літератури, йому притаманна

властивість модифікувати, вбираючи в себе ознаки жанрів документалістики (non-fiction) та. художньої літератури.

Досліджуючи епістолярій письменника, виникла необхідність обґрунтувати зміст понять *лист / епістола.* Окремі науковці вважають, що *лист / епістола* є літературним жанром, а *епістолярій* – сукупністю листів, різновидом літературної мови, у якому адресант звертається до адресата з певною метою: повідомити про щось чи поділитися своїми почуттями. У свою чергу О. Галич зауважує, що *лист* є «найпростішою формою сучасної мемуаристики» [1, с. 140].

В. Кузьменко розглядає письменницький лист як твір літературного та історіографічного жанру, позначений яскраво вираженою психологічною інтроспекцією та особистісним ставленням автора до дійсності і конкретного адресата, написаний з урахуванням специфіки кореспонденції певної історичної доби [9, с. 59].

Давно помічено, що літературному жанрові в його побутуванні у письменстві притаманна генетична вертикаль, адже він існує за рахунок жанрової пам'яті, натомість метажанр прикметний і водночас хронічно залежний від уподобань і смаків реципієнтів конкретної історичної доби.

Оскільки лист письменника вважається метажанровим утворенням [1], йому, як і іншим жанрам нефікційної літератури, властиві жанрово-стильові модифікації (жанрові нарощення), які стали предметом нової наукової розвідки. Тому ставимо за **мету** – дослідити жанрові модифікації епістолію Вінстона Черчилля, зокрема лист-репортаж та визначити основні стильові домінантні особливості такого типологічного жанрового різновиду.

Виклад основного матеріалу. Епістолярна спадщина письменника-публіциста В. Черчилля, цифровий архів якої налічує близько понад 800 000 оцифрованих оригінальних листів та кореспонденцій, створених між 1874 і 1965 роками, являє собою синтез історично-політичної наратії та особистісної експресії адресанта, вираженої у жанровому оформленні кореспонденцій.

Chartwell Bulletins„ що увійшли до збірки *Speaking for themselves: Personal letters between Winston and Clementine Churchill* – дуже біографічні листи, написані у репортажному жанрі, що нагадують замітки побутового характеру про життя родини у їхньому помісті з елементами ведення господарської діяльності і не тільки. Вони передають прозу сімейного життя, текстовий простір якого наповнений різними побутовими епізодами.

«CHARTWELL BULLETIN NO. 8 (Вісник Чартвелла)

1. (Екскаватор поїхав, слава Богу. Ми вдало провели тиждень за прибиранням. Острів буде виглядати чудово, коли все знову зазеленіє і озеро знову наповниться водою. Наступного тижня ми закінчимо піщаний паркан і я впевнений, що вам сподобається. Фруктовий сад – викорчуваний і чекає лише сухої погоди, щоб обтрусити та видалити шкідливе коріння.

2. Новини про свійських тварин. Чорний лебідь сидить на шести яйцях, поруч маленька качка, яка сидить на одинадцяти. Дві кози завзято клюють.

3. Набіг Рендольфа на Норвуд пройшов дуже важко, як я зрозумів. Ліга оборони Індії відмовилася надати йому будь-яку підтримку, і на його платформі виступив лише один член від консерваторів (і він шалений). Місце абсолютно монотонне (майже мертве). Газети приділяють дуже мало уваги виборам, і надія Рендольфа, Сари, Діани, Моппет та компанії, здається, обмежується збереженням свого депозиту. Для цього йому потрібно набрати не менше 4000 голосів<...>.Твій люблячий Вінстон» [10, с. 390–391].

Лист із серії *Вісник Чартвелла* (уривок вище) описує сімейні хроніки життя родини Черчилль із елементами репортажу. Лист за змістом політематичний, насичений різними побутовими подіями, адресант розповідає про життєві епізоди дуже панорамно, не оминаючи деталей, наче веде репортаж : кожен новий абзац презентує нову тему життя родини, ніби адресант перегортає сторінку із сімейного альбому чи відкриває завісу в інший приватний світ автора, крізь призму його сприйняття. Тут не просто перелік подій, тут враження адресанта, його коментарі та оцінки, відчувається присутність адресата.

Структурними одиницями листів-*репортажів* В. Черчилля є: назва, дата, місце написання, звертання, вітання, побажання, прощання, підпис, питальні й спонукальні конструкції, завдяки яким встановлюється взаєморозуміння між адресантом і адресатом, а також постскриптум (інколи).

Із уривку листа можна побачити чітку тематичну композицію. При переході від однієї думки (теми) до іншої автор застосовує такий композиційний прийом як абзацний пропуск, рубрикацію (виділення заголовку) і нумерацію для позначення початку речення або групи речень, які інколи розглядають як «понадфразову єдність» (сукупність речень з мікроконтекстом із завершеною думкою, поєднані функціонально-смисловою роллю). Кожен наступний абзац (параграф) описую в деталях якусь іншу життєву подію чи ситуацію. Відчувається ефект присутності адресанта, автора, хто відображає події так, як вони відбувалися насправді та занурює читача в ці події, даючи йому можливість відчути, побачити та почути.

У цьому ж листовному діалозі-репортажі Черчилль ділиться із дружиною враженнями від побаченого, ця коротка оповідь несподівано виринає і набуває символічного значення. Чорний лебідь у згаданому вище контексті символізує високий рівень особистої енергії та довіри. Коли ситуація стає важкою, адресант намагається відволіктися, тому спрямовує свої думки в іншу реальність: літературу, мистецтво та природу (тварин, птахів). Образ чорного лебедя може відвести важкі думки, допомогти повернути свою силу. У цьому випадку особиста енергія означає мужність і рішучість подолати важкі часи. Споглядання за лебедем, який готується вивести приплід і за іншими домашніми тваринами (качкою, козою) – це хороший знак для Черчилля, і цей знак уособлює сімейні цінності, зв'язок адресанта з адресатом, який постійно нагадує про себе у листовному сюжеті. Так, у композицію листовного діалогу вплітаються метафоричні вкраплення чи відступи, що містять підтекст, замаскований зміст яких може зрозуміти лише відданий адресат. «*Острів буде виглядати чудово. Знов зазеленіє……Фруктовий сад – викорчуваний».* Острів у цьому контексті символізує родинну оселю, що очікує позитивних змін, а фруктовий сад асоціюється із достатком, душевним простором, який лише можна знайти у рідному місці. «A day away from Chartwell is a day wasted», *«День подалі від Чартвелла – це втрачений день»*, – часто любив повторювати Вінстон Черчилль.

У листах репортажного жанру часто зустрічаємо одну ключову ознаку: центрову роль в епістолярному тексті займає історія людини – адресанта із своїми думками та переживаннями. Зокрема, Черчилль поділився враженнями від першого дня, проведеного у помісті Чартвелл, придбаному в 1922 році, в одному із листів до дружини Клементини від 17 березня 1924.

«Погода чарівна і ми цілими днями працюємо у брудному одязі та купаємось лише перед обідом. Весь день учора та сьогодні ми стелимо дерен та вирівнюємо плато (головний газон). Усе зараз оживає (бубнявіє), щойно з'явилися промені довгожданої привітної погоди. Єдине, чого не вистачає цим зеленим берегам, це кошеняти Клеммі, їхньої королеви. Я сподіваюся, моя кохана, що ти справді одужуєш. Як шкода, що тебе немає тут. Ти не зможеш уявити розмір цих кімнат, поки не розставиш меблі. Твоя спальня це – пишний ефемерний будуар. Приїжджай, як тільки будеш готова зайняти її (розділити її зі мною). Не їдь до Лондона… Ніжно кохай мене, Клеммі. Телеграфуй і думай інколи про свого відданого. Батько сімейства та свинтус, твій люблячий В» [10, с. 282].

Уривок вище відзначається виразною мовою деталей, які врізаються читачу у пам'ять: розлогі описи локацій – інтер'єрів, пейзажів, а також у тексті присутній емоційний стрижень: адресант апелює до почуттів адресата через експресивні засоби мови, літературні прийоми. Черчилль називає себе «*Paterfamilias porcus»,* що в перекладі з латині *Paterfamilias* означає: «*батько сімейства*», в Стародавньому Римі воно означало особливий правовий статус господаря дому, в той час як інше слово поруч у цьому ж контексті передає інший смисловий відтінок: «*свинтус».* Поєднання слів із різними (протилежними) смисловими значеннями (оксюморон), запозичені із латині, ідентифікують вкотре стильову особливість епістолярію

В. Черчилля: вживання пишної мови поруч із словами із народного вжитку, а також оксюморонних конструкцій.

У цьому ж листі-*репортажі* простежуємо інші домінанти індивідуального стилю автора, часопросторовий образ – топос дому, що співвідноситься із замкненим фізичним локусом, оскільки прив'язаний до певної геолокації («зелені береги», «спальня – справжній будуар»). Топос дому в цьому сенсі презентується власне як простір самої місцевості, із людьми, спогадами, що наповнюють помістя (Чартвелл), із відображенням явищ локального і глобального способу буття. Образ дому, батьківщини, що асоціюється із конкретними поняттями, корелює із топосом дому в душі, адже більшу частину свого життя літератор провів за межами рідного дому, у військових походах і боях на чужій території. Мрію про свій власний дім, родинне гніздо в Англії, письменник плекав у своїх листах до матері ще з дитячих років, Наскрізний образ дому, зрощений із простих буденних речей, був не лише заміським будинком, де збиралися члени родини, але Чартвелл (помістя) був і робочим кабінетом, і художньою студією, і духовним середовищем, його англійською Аркадією. *Вісник Чартвелла* розповідає про захоплення адресанта домашніми справами по господарству, садівництвом, будівництвом.Черчилль не нехтував доглядом за свійськими тваринами, про що детально описував у *Віснику Чартвелла*: *«Лебеді такі милі. Білі почали гніздитися і відклали яйця. Гарна новина – вранці бачили, як чорні лебеді дуже завзято носили рогіз та очерет у дзьобах, припускаю, щоб побудувати гніздо. Ми потурбуємося, щоб їх захистити від втручання»* [10, с. 319].

На перший погляд, це лише побутові записи із тривіальним описом щоденних клопотів, проте вони влучно вплітаються в епістолярний діалог закоханих, доповнюючи образ письменника, господаря дому і батька великого сімейства.

Проаналізований приватний епістолярій В.Черчилля, що відносимо до жанрової модифікації листи-*репортажі* доводить, що письменник самобутньо відтворював події як приватного, так і соціального, політичного життя, свідком яких був, у властивій йому манері типізації, деталізації, психологізму, символізму, досягаючи образності із превалюванням до надання гротескного чи іронічного забарвлення опису подій, філософського підтексту та пафосу – всі ці засоби сприяють експресивності (виразності) епістолярного тексту і формують його стильову парадигму.

Висновки. Отже, узагальнюючи споріднені, найбільш типові особливості, з-поміж інших, виокремлюємо основні домінанти, що стали ключовими при визначенні жанрово-стильових особливостей листа-репортажу Вінстона Черчилля, а саме:

– приватний лист-*репортаж* письменника призначений для конкретного адресата і, на відміну від художнього твору, несе суб'єктивний характер конкретної людини, адресанта, його присутність відчувається у тексті;

– створення психологічного портрету реципієнта у листах, розкриття внутрішнього світу адресата, апелювання до його почуттів завдяки налаштуванню адресатно-рецептивного зв'язку між дописувачами;

– *епістолярна оповідь* у поєднанні із авторським самоаналізом, психологічний аналіз власних думок, поведінки та вчинків, що досягається через внутрішній монолог, діалог із реципієнтом та інші засоби ідентифікації змісту – сприяють розкриттю думок і почуттів адресанта, створюють зворушливий ефект достовірності і служать відображенням емоційної та творчої індивідуальності письменника;

– відображення подій так, як вони відбувалися насправді, та занурення читача в ці події, даючи йому можливість відчути, побачити та почути;

– деталізація та характеризування в приватному листі-*репортажі* життєвих обставин, людей, природи, предметів, увага до найменших візуальних, слухових і психологічних деталей, яскраво виражена особистісна візія адресанта будь-якої життєвої ситуації;

– художній та емоційний ефект епістолярного тексту досягається завдяки вживанню художніх прийомів, стилістичних фігур: образної метафори, порівнянь, епітетів, оксиморонних кон-

струкцій, антитези, що характерно позначилося на історичному та суспільно-політичному дискурсі письма і його ідейно-тематичній спрямованості, доказовості та інтенційності автора.

Усі художні засоби приватних листів репортажного жанру В. Черчилля підпорядковані певній меті: правдиво й переконливо подати факт, винятковий за своєю суттю. Часто через особисте, зокрема морально-психологічне зіткнення, через картини родинно-побутових взаємин, повсякденних негараздів опосередковано зображується і соціальне, і приватне. Подальші наукові розвідки можуть бути спрямовані на дослідження нових гібридних жанрових форм, модифікацій епістолярної публіцистики В. Черчилля, оскільки такі метажанрові видозміни віддзеркалюють не лише художнє естетичне перетворення ідеології, світогляду митця та когнітивних особливостей певної епохи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галич О. А. Метажанр в системі вчення про роди та жанри. *Вісник Луганського національного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2009. № 18. С. 25–28.

2. Черкашина Т. Ю. Автобіографічне письмо: документальність versus фікційність. *Вісник ЛНУ імені Т. Г.Шевченка.* 2012, №12 (247), Ч.ІІ. С. 225–231.

3. Рарицький О. А. Епістолярій шістдесятників: текст і контекст. *Наукові праці Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Філол. науки*. Кам'янець-Подільський: ФОП, 2014. Вип. 35. С. 142–146.

4. Побережний В. Репортаж – жанр на узбіччі літератури? Культ Критики URL: https://kultkrytyky.com/reportazh-zhanr-nauzbichchi-literatury/ (дата звернення: 17.03.2025).

5. Капусцінський Р. Автопортрет репортера Київ : Темпора, 2011. 134 с.

6. Хітрова Т .В. Тенденції трансформації класичних жанрових моделей у жанрове мислення в контексті соціально-комунікаційного дискурсу (на прикладі «Репортажних текстових форм»). *Держава та регіони. Серія: «Гуманітарні науки».* 2008. Вип. 4. С 103–106.

7. Щигел М., Токман В. Репортаж – розповідь про те,що відбулося насправді. 27.12..2011. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/material/4200 (дата звернення: 18. 03. 2025).

8. Шутяк Л. М. Особливості українського художнього репортажу в контексті «нового журналізму». *Держава та регіони. Серія: «Соціальні комунікації».* 2014, № 1–2 (17–18) С. 154–158. DOI:10.15584/978-83-7996-915-9_13

9. Кузьменко В. І. У всесвіті слова: літературно-критичні студії. Київ: Друге дихання, 2018. 684 с.

10. Soames M. Speaking for themselves: The Personal letters of Winston and Clementine Churchill. Doubleday. London, 1998. 702 p.

Дата першого надходження статті до видання: 24.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 81’42:001.89:811.133.1
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-37

ЖАНРОВА СПЕЦІФІКА УСНОЇ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ФРАНЦУЗЬКОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

GENRE-SPECIFIC FEATURES OF ORAL SCIENTIFIC COMMUNICATION IN FRENCH ACADEMIC DISCOURSE

Сидельникова Л. В.,
orcid.org/0000-0001-7975-7935
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри італійської і французької філології та перекладу
Київського національного лінгвістичного університету

Актуальність теми зумовлена актуалізацією усних жанрів у науковому дискурсі внаслідок розвитку потенційних можливостей інформаційно-комунікаційних технологій. Метою статті стало дослідження лінгвістичних і дискурсивних характеристик усної наукової комунікації, дослідження її жанрових особливостей в процесі здійснення науково-дослідницької діяльності вченого на прикладі французького наукового дискурсу. У представленому дослідженні систематизовано ключові підходи до вивчення усної форми науково-професійної комунікації, визначено її жанрову своєрідність та екстралінгвістичні ознаки, охарактеризовано специфіку лекції як провідний монологічний жанр академічного дискурсу, а також описано лінгвориторичні особливості усного наукового тексту французької мови порівняно з письмовим аналогом наукового стилю.

Опанування норм науково-академічної мови сприяє оволодінню необхідними для наукового спілкування змістовно-мовленнєвими категоріями, такими, наприклад, як згода, незгода, сумнів, впевненість, невпевненість, коментування, аргументування, оцінка висунутих аргументів, роз'яснення або захист погляду, доповнення думки доповідача. Науково-академічний дискурс будується на синтезі основ жанрової специфіки, в якій сьогодні спостерігається дифузність, що викликає взаємопроникнення різних ознак. Його відмітними ознаками є доступність інформації, її віднесеність з предметною діяльністю, усна форма подачі, використання наукового стилю, а також науково-популярний мовний підстиль. У статті досліджено такі жанри усного науково-академічного дискурсу, як науковий діалог, дискусію, дебати, захист проєктних робіт, семінар. консультацію, бесіду (діалогічні жанри), а також доповідь, лекцію, презентацію виступу, стендову доповідь, повідомлення, звіт (монологічні жанри).

Визначено, що усна наукова комунікація демонструє лінгвістичні характеристики, які зовсім відрізняються від характеристик дослідницьких статей. Дискурсивний аналіз виявляє дві ключові характеристики цього жанру: характер висловленого твердження та важливість візуальної комунікації. Аналіз типологічної послідовності візуальних елементів у кожній області виявляє існування візуальної аргументації та візуальної ієрархії.

Ключові слова: наукова комунікація, усні жанри, жанрові мовно-стильові особливості, дискурсивний аналіз, візуальна комунікація, французькомовний науковий дискурс.

The relevance of this topic stems from the growing prominence of oral genres in academic discourse, driven by the development of the potential of information and communication technologies. The aim of this article is to examine the linguistic and discursive characteristics of oral academic communication and to analyse its genre-specific features in the context of a scholar’s research activities, using French-language academic discourse as an example. The study characterises various approaches to the study of the oral form of scientific and professional communication, the genre-specific nature and extralinguistic features of oral scientific discourse, the specific nature of the lecture as the primary monological genre of academic discourse is characterised, and the linguistic and rhetorical features of the oral scientific text are described in comparison with the written counterpart of the scientific style.

© Сидельникова Л. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Mastering the norms of scientific and academic language facilitates the acquisition of the content– and speech-related categories necessary for scientific communication, such as, for example, agreement, disagreement, doubt, certainty, uncertainty, commentary, argumentation, evaluation of put-forward arguments, clarification or defence of a viewpoint, and elaboration on the speaker's opinion. Scientific and academic discourse is built on a synthesis of the foundations of genre specificity, which today exhibits a degree of diffusion leading to the interpenetration of various features. Its distinctive features include the accessibility of information, its relevance to subject-specific activities, the oral form of presentation, the use of a scientific style, as well as a popular science sub-style. This article examines the following genres of oral scientific and academic discourse: scientific dialogue, discussion, debate, project defence, seminar, consultation and conversation (dialogical genres), as well as a report, lecture, presentation, poster presentation, paper and report (monological genres).

It has been established that oral scientific communication exhibits linguistic characteristics that are quite distinct from those of research articles. Discourse analysis reveals two key characteristics of this genre: the nature of the statement made and the importance of visual communication. Analysis of the typological sequence of visual elements in each area reveals the existence of visual argumentation and a visual hierarchy.

Key words: scientific communication, spoken genres, genre-specific linguistic and stylistic features, discourse analysis, visual communication, French-language scientific discourse.

Постановка проблеми. Науковий дискурс сприяє конструюванню, обміну і поширенню знань в межах наукової спільноти, отриманих в процесі здійснення дослідницької діяльності. У цьому дискурсі мовець зазвичай використовує спільну мову, однією з найяскравіших рис якої є наявність набору заздалегідь встановлених, закодованих формул [1]. Ці формули стосуються не об'єктів вивчення кожної дисципліни, а радше процесів чи методів дослідження, елементів міркування та аргументації або метадискурсу, специфічного для наукового дискурсу [2]. У структурі усного наукового дискурсу виділяють: автора (вченого), який продукує наукове повідомлення/текст для його подальшої передачі реципієнту, наукове повідомлення, певний жанр наукового твору, канал зв'язку між відправником наукового тексту і його реципієнтом та адресатом (слухачем), якому призначено наукове повідомлення. Основна мета наукового дискурсу – передача наукових знань про проведене наукове дослідження у прийнятній для наукової спільноти формі, а також обговорення наукових результатів у формі наукової дискусії.

Сучасна наукова мова має внутрішню стилістичну неоднорідність і включає в себе такі основні прошарки: мова науки, що реалізується головним чином в книжково-письмовій формі, та професійна розмовна мова (виробнича мова, лабораторний та інші жаргони), що служить для повсякденного спілкування людей, що працюють у тій чи іншій галузі, і спеціалістами різних галузей знання у своїй професійній та освітній діяльності. Виявлення лінгвістичної специфіки жанрів усного наукового (професійного) спілкування в порівнянні з письмовими жанрами наукового стилю мовлення, безсумнівно, може зробити істотний внесок у розвиток теорії мовних жанрів, сучасні лінгвориторичні описи, що й обумовлює актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вивчення наукових текстів ставала центром наукових рефлексій різних науковців. Українські вчені Л. Мацько, Г. Деніскіна, О. Михайлова, А. Сидоренко, В. Сухопар присвятили свої праці дослідженню лексичних та граматичних особливостей наукового стилю, його усним і письмовим жанрам. Учений К. Серажим вивчав тексти-міркування і тексти-докази як окремі жанри наукового дискурсу [3]. Жанрову варіативність англомовної наукової статті досліджував О. Ільченко [4]. Дослідження Л. Кіма присвячене вивченню лінгвістичної інтерпретації структури та семантики тексту наукової статті на матеріалі французьких журналів, зокрема медичної тематики [5].

Як спеціалізована мова, мова наукового дискурсу вже була предметом численних досліджень закордонних вчених [6; 1; 2], зокрема в контексті лексикології та фразеології [2; 7]. Серед різних наукових жанрів усні презентації ще недостатньо досліджені французькою мовою, за винятком деяких праць, таких як дослідження проєкту EIIDA [7]. Деякі дослідники здійснювали аналіз наукового дискурсу, використовуючи лексичні зв'язки [8], багатослівні маркери

[9]. Однак існують фразеологічні об'єкти, специфічні для розмовної мови, такі як пропозиційні дискурс-маркери або попередньо сформовані інтерактивні фрази.

Мета дослідження. Представлена науково розвідка має на меті визначити загальні характеристики усної наукової комунікації (як лінгвістичні, так і дискурсивні), дослідити жанрові особливості усної наукової комунікації в процесі здійснення науково-дослідницької діяльності вченого на прикладі французького наукового дискурсу. З цією метою було окреслено кілька завдань, зокрема охарактеризувати різні підходи до вивчення усної форми науково-професійного спілкування та ступінь вивчення цієї тематики в лінгвістичних дослідженнях, описати жанрову своєрідність та екстралінгвістичні ознаки усного наукового мовлення, охарактеризувати специфіку лекції як основного монологічного жанру академічного дискурсу, встановити лінгвориторичні особливості усного наукового тексту порівняно з письмовим аналогом наукового стилю. Матеріалом дослідження стали аудіоскрипти лекцій і виступів вчених на наукових конференціях французькою мовою на різну тематику.

Виклад основного матеріалу. Специфіка наукового дискурсу пов’язана з особливим видом ментальної діяльності людини та підпорядковується жорстким законам логіки і прагматики. Сферу науки характеризують як інтелектуально-понятійний спосіб мислення, прагнення максимально узагальненого, об’єктивного характеру. Специфічний характер наукового дискурсу передбачає розгляд наукового стилю як специфічного регістру спілкування, хоча дискурс не зводиться лише до функціонального стилю. Вивчення мовлення, що відноситься до різних комунікативних сфер, що має різну тематику та призначення, вимагає звернення до екстралінгвістичних умов функціонування даного феномену та визначення характеру та ступеня його залежності від цих умов. Основними факторами, що визначають особливості мови цієї сфери комунікації (усного наукового спілкування), визнаються такі: усність, змістовно-тематична приналежність, публічна спрямованість, офіційність, спонтанність. Враховуючи, що існує деяке співвідношення основних жанроутворюючих факторів (протяжність тексту, його горизонтальне і вертикальне членування, переважне використання певного способу викладу), можна попарно об’єднати за ознакою писемність усність жанри приблизно подібної характеристики, наприклад: монографія, підручник, цикл лекцій, розділ монографії чи підручника, анотація, повідомлення, інструкція, консультація, бесіда [10].

Ми розглядаємо усну публічну (наукову) мову як особливий функціональний різновид літературної мови, яка є усним інтелектуалізованим спілкуванням з широкою аудиторією на теми спеціальності. Різноманітність цього типу усного літературного мовлення зумовлена відмінностями у темах і жанрах повідомлень, ступенем ораторського мистецтва та загальною культурою мовця, умовами її здійснення, завданнями комунікації. Справді, це і професійне спілкування, і спілкування з широкою аудиторією на теми політики, етики, мистецтва, закону, популяризація різноманітних спеціальних ідей і фактів у масовій аудиторії, тобто виступи на різні теми, що хвилюють сучасників.

До жанрів усного науково-академічного дискурсу можна зарахувати науковий діалог, дискусію, дебати, захист проєктних робіт, семінар. консультацію, бесіду (діалогічні жанри), а також доповідь, лекцію, презентацію виступу, стендову доповідь, повідомлення, звіт (монологічні жанри).

Однією із найпоширеніших форм усної наукової комунікації дослідники мови вважають науковий діалог [8]. Цей жанр передбачає безпосередній обмін думками між двома або ж кількома учасниками наукової комунікації, а до його жанрових особливостей варто віднести чергування реплік, динамічність мовлення, наявність уточнювальних запитань, а також заклик до пояснення чи обговорення певної проблематики. На відміну від інших жанрів усної наукової комунікації, цей жанр, на наш погляд, відрізняється меншою формальністю та спонтанністю висловлювань.

Наукова дискусія є однією із популярних жанрів усної наукової комунікації, що використовується під час наукових конференцій чи захисту дисертацій. Для цього жанру характерна

логічна послідовність викладу, використання доказів, аргументів та контраргументів, аргументованість висловлювань. Також дискусія передбачає більшу кількість учасників, на відміну від наукових дебатів, а її головною метою є вироблення спільного рішення або уточнення наукових положень. Натомість наукові дебати передбачають участь тільки двох учасників, опонентів, що мають протилежні погляди на певну наукову проблему. Дебати є різновидом полемічного жанру і мають на меті здобуття перемоги в публічній дискусії. Використання риторичних прийомів, логічних доведень та мовних засобів, що спрямовані на переконання аудиторії та вплив на неї, належать до основних характеристик дебатів як жанру.

Захист проєктних робіт має на меті представлення результатів дослідницької чи навчально-наукової діяльності. Його важливою складовою є відповіді на запитання аудиторії, тому цей жанр передбачає поєднання і чергування елементів монологічного викладу із діалогічною взаємодією з аудиторією чи опонентами. До жанрових особливостей цього жанру можна віднести чітку структурованість виступу, зокрема оголошення вступу, мети, завдань, використаних методів, результатів дослідження, висновків, перспектив подальших досліджень та обґрунтування отриманих результатів [1].

До монологічних жанрів усного наукового дискурсу належить наукова доповідь, презентація виступу, стендова доповідь, наукове повідомлення чи звіт. Кожен із цих жанрів відзначаються структурованістю, підготовленістю мовлення та орієнтований на послідовне викладення наукової інформації [6]. Одним із найпоширеніших жанрів наукової комунікації є доповідь на конференції. Цей жанр має такі особливості, як чітка композиційна структура, логічність викладу, використання термінології, аргументованість висновків, а також передбачає участь в таких жанрах усної наукової комунікації, як наукова дискусія чи дебати. Стендова доповідь є різновидом доповіді на конференції. Її особливістю є те, що основна інформація подається у вигляді стенда чи постера. Тут важлива лаконічність формулювання, використання графічних елементів, інтерактивність і чіткість структури. Стендова доповідь, на відміну від доповіді на конференції, передбачає індивідуальне спілкування з аудиторією біля стенда.

Особливу увагу в нашому дослідженні приділено вивченню жанровій специфіці лекції як одному з найпоширеніших жанрів усної наукової комунікації, адже значна кількість лекцій, на відміну від інших усних жанрів, доступна у відкритому доступі онлайн, тож можуть стати матеріалом для проведення лінгвістичних спостережень.

Лінгвориторична специфіка усної комунікації обумовлена, з одного боку, усною формою, що зближує її з розмовною мовою, а з іншого боку, інтелектуалізований зміст текстів корелює цю мову з відповідними письмовими текстами, що відображають кодифіковану літературну мову. Залученість аудиторії, значущість тематики безпосередньо пов'язує досліджуваний нами тип мовлення з усною мовою. Вивчення мовлення, що відноситься до різних комунікативних сфер, що має різну тематику та призначення, вимагає звернення до екстралінгвістичних умов її функціонування. Усна наукова мова характеризується ситуативно-жанровою закріпленістю, має більш розгалужену систему змістовних та композиційних форм порівняно з розмовною мовою.

Характеристика учасників комунікації та взаємовідносин охоплює такі моменти, як кількісні відносини адресанта й адресата, їх соціальні та психологічні характеристики, зміна ролей, наявність загальної апперцепційної бази, офіційність-неофіційність відносин, їх соціальні ролі [2]. Змістовно-тематична сторона спілкування здатна не лише впливати на відбір мовних засобів, а й разом із чинниками ситуації та комунікативної інтенції підводити до вибору жанру. Разом із тим, конкретна тема (тематика гуманітарних, точних, природничих наук, розподіл тем по конкретних науках) сама по собі не визначає вибір жанру. Вона впливає на співвідношення в тексті письмово-значущих і власне розмовних елементів, на способи поєднання прийомів розгортання інформації в тексті, на деякі особливості композиції, не порушуючи при цьому композиційної структури жанру. Жанри усного наукового мовлення є переважно ситу-

ативно закріпленими. Так, лекція є одночасно назвою жанру, і ситуацією здійснення цього типу промови. Однозначна відповідність жанру лекції ситуації спілкування з достатньою чіткістю дозволяє виділити цей жанр, тим часом як межі інших жанрів (наприклад, повідомлення, виступ) видаються розмитими.

Найбільш частотними ситуаціями наукового спілкування в усній формі є такі: лекція (навчальна чи публічна, конференція, семінар, симпозіум, нарада, засідання). Для цих ситуацій, що володіють високим ступенем публічності належать потенційно діалогічні жанри: полемічний виступ, повідомлення дискусійного плану, які можуть спричинити дискусію [7].

Лекція – це монологічний мовний акт. Змістовна сторона лекції зазвичай включає загальновідомі, але не знайомі аудиторії факти, тож у лекції дається їх пояснення. У лекціях гуманітарної тематики широко використовується прийом цитації, у лекціях з точних, технічних, природничих наук – залучення засобів наочності, демонстрація досвіду. Чергування цих структурно-композиційних опор визначає зміну прийомів викладу думки: констатація, міркування тощо. Авторська індивідуальність проявляється в побудові лекції, використанні засобів встановлення контакту з метою пожвавлення мови. Лекція, що входить у цикл курсу, володіючи переліченими вище параметрами, має менш виражену змістовно-композиційну завершеність і містить у вступі сигнали ретроспективного і висновки перспективного характеру, наприклад, *Poursuivons nos réflexions / sur les sujets précédents / sur les sujets de la conférence précédente, et l'attention principale sera portée sur les questions / de la structure [...] Donc, nous nous sommes arrêtés avec vous la dernière fois sur les questions / liées à la typologie de la norme / Donc, je dois dire que voici /termes/.*

Письмова або усна форма тексту створює різні умови реалізації вертикального членування тексту на підтеми. Сприйняття письмового тексту дозволяє вводити в членування тексту різного роду відступи, посилання, пояснення, що створює відносну «глибину» тексту. У свою чергу незворотність сприйняття мовлення обумовлює в циклі лекцій меншу «глибину» тексту, що полегшує адресату сприйняття та орієнтацію в тексті. Це, звичайно, не виключає можливості будь-яких вставок і відступів. Якщо вертикальне членування тексту здійснюється шляхом поділу теми на підтеми, а підтем на окремі смислові відрізки, то для структури усних жанрів більшої текстової протяжності характерно посилення членування підтем на смислові відрізки. Однак такий характер структури тексту сприяє дозування інформації та її швидшому засвоєнню адресатом. Синтаксис усних наукових текстів на основі парцеляції значною мірою пов'язаний саме з характером будови тексту. Усний науковий монолог діалогічний за змістом, оскільки він звернений аудиторії і передбачає емоційний відгук слухачів, тобто зворотний зв'язок із нею.

Відмінність мовних засобів при формуванні письмового та усного тексту пояснюється включенням фактору фізичного часу у перебіг усного мовлення. Членування мовного потоку інтонаційними засобами на деякі відрізки сегменти (у наведеному нижче фрагменті лекції сегменти тексту виділені за допомогою знаків косої риси і позначають інтонаційне членування мови, знак // вказує на більш тривалі паузи), поступальний характер розгортання повідомлення сприяє додаванню елементів висловлювання. Така організація мовного потоку знижує роздільність синтаксичних одиниць в усному науковому дискурсі, зменшує їх дискретність. У письмовій формі наукової мови, в якій довжина тексту не впливає на чіткість поділу його на окремі речення, цього не відбувається.

Для порівняння наведемо зразки усного і письмового тексту на однакову тематику. Усний науковий текст (уривок із лекції [11], мікротекст «маніфестація проблеми»): *Qu'est-ce qu'une espèce ? // C'est un problème / très important // C'est un problème / qui se rapporte aux problèmes philosophiques de la botanique et de la zoologie / C'est un problème / qui a toujours intéressé les sociologues et les philosophes // Mais si six d'entre nous demandaient aujourd'hui à un scientifique ce qu'est une espèce, il ne pourrait pas répondre à cette question de manière exhaustive // Ou du*

moins pas de façon à ce que vous compreniez ce que sont les idées modernes / sur une espèce // Mais j'aimerais d'abord attirer l'attention sur un point : nous savons déjà très bien que la classification des plantes, des animaux et des micro-organismes / se fait à l'aide d'unités de mesure / appelées / taxons. Or, il existe de nombreux taxons. // Le taxon le plus fondamental / l'unité de mesure de base de la nature organique est l'espèce. Pourquoi ne parle-t-on que d'espèce ? Pourquoi ne parle-t-on pas des taxons intraspécifiques / des sous-espèces / des variétés, etc. ?

Письмовий науковий текст (постановка проблеми) *La définition de l'espèce est l'un des problèmes philosophiques les plus importants des sciences. Elle a toujours intéressé sociologues et philosophes. Cependant, aucun scientifique n'a pu apporter de réponse exhaustive à la question de la nature même d'une espèce. Compte tenu des conceptions actuelles sur ce sujet, il convient de considérer le point suivant. On sait que la classification des plantes, des animaux et des micro-organismes repose sur des unités de mesure appelées taxons. L'espèce constitue le taxon principal, ou l'unité de mesure fondamentale du vivant. Les taxons similaires sont regroupés en genres, les genres en familles, les familles en ordres, etc. Dès lors, la question se pose de savoir ce qui distingue l'espèce des autres unités de mesure. La réponse à cette question peut éclairer le problème de sa définition.*

Семантико-риторичні рутини становлять «підмножину дискурсивних моделей, особливо поширених у певних усталених жанрах», що представляють «специфічні способи говоріння та письма» [10, с. 3]. Вони визначаються за такими чотирма критеріями:

1) Повторюваність: повторювані структури демонструють відповідну частоту появи в корпусі дослідження.

2) Конструкція навколо вербального предиката з лексичною та синтаксичною гнучкістю: рутини зазвичай утворюють речення та допускають варіації як на синтагматичному, так і на парадигматичному рівнях.

3) Енунціативна актуалізація в контексті дискурсу: певні складові рутини посилаються на визначені референти (автор, об'єкт дослідження, читач тощо у випадку наукового тексту).

4) Дискурсивне та риторичне функціонування, специфічне для дискурсивного жанру: рутини неминуче пов'язані з однією або кількома функціями, специфічними для цього жанру.

В усному науковому тексті часто стикаємось із різними типами акцентних виділень, які можна класифікувати так:

1. Лексико-семантично обумовлені акцентні виділення, до яких належать: 1) слова, що виражають оцінку (наприклад, *justement, progressivement, simultanément, spécialement, exactement, à l'avance, souvent, important, important, intéressant, fondamental, principal, essentiel* та ін.); 2) інтенсиви-характеристики (наприклад, *absolument, complètement, incroyablement, à plusieurs reprises, très, seulement, pratiquement, toujours, beaucoup, peu, plus, davantage, moins, absolu, unique, étonnant, énorme, le plus important, le plus* та ін); 3) кваліфікації типу *tout, chaque, chacun, général* та ін; 4) модальні слова та предикативні кваліфікатори (наприклад, *pas possible, non possible, nécessaire, il faut, indispensable, important, caractéristique* та ін); 5) слова з вказівним значенням, що виконують у тексті функції відсилання до певного джерела (наприклад, *premier, deuxième, un, autre, suivant, ce, celui-là* та ін.). Виділення зазначених груп лексики сприяють посиленню експресивності усного публічного висловлювання та його впливу на емоційну сферу слухачів.

2. Позиційно-синтаксично обумовлені акцентні виділення. Поява позиційно-синтаксично обумовлених акцентних виділень викликано самою формою усного наукового тексту, його лінійним характером і незворотністю за часом. Отже, деякі різновиди конструктивно обумовлених акцентних виділень функціонують переважно в усному монолозі і відсутні в письмовому тексті.

3. Ситуативно-тематично обумовлені акцентні виділення. Акцентні виділення, обумовлені темою лекції (доповіді, виступи), ситуацією мови, розкривають предметно-логічну та фактологічну основу спілкування. Вони виступають своєрідними опорними «точками», інформатив-

ними центрами висловлювання. Інформативними опорами усної наукової комунікації є терміни та термінологічні поєднання; імена предметного значення, що вказують на атрибути ситуації мови (наприклад, іменники, що позначають предмети в ситуації проведення досвіду); власні імена (прізвища відомих вчених та ін); різні назви; цифрові позначення; елементи цитованої мови або окремі приклади; елементи формулювань, визначень.

4. Прагматично зумовлені акцентні виділення. На загальний розподіл акцентних виділень в усній науковій комунікації впливають прагматичні установки мовця, зокрема, його спрямованість на контакт з аудиторією, на її переконання та вплив. Підтримці контакту з аудиторією сприяє використання особливих вербальних смислових сигналів (адресації, важливості та орієнтації в тексті), а також звернення до засобів інтонаційної виразності. Вживання мовцем того чи іншого мовного орієнтиру зазвичай супроводжується акцентуванням опорних лексем, що експлікують його семантику. Наприклад, при введенні сигналу важливості (тобто при підкресленні важливої інформації) частотне виділення таких слів, як *souligner, typique, intéressant, important, le plus important, essentiel* та ін. Додавання роз'яснювальних, пояснювальних констатацій, запровадження оціночної лексики, інтенсивів, лексичних актуалізаторів, що акцентують факт, не лише посилюють категоричну тональність негативного висловлювання, а й надають йому більшої переконливості й аргументативності.

Жанрові мовно-стильові особливості усних жанрів наукової комунікації представимо у формі таблиці 1.

Таблиця 1

Жанрові мовно-стильові особливості усних жанрів наукової комунікації

Жанри усної наукової комунікації	Мовно-стильові особливості
Науковий діалог	Передбачає обмін науковою інформацією між співрозмовниками. Характеризується логічністю, аргументованістю висловлювань, використанням наукової термінології, уточнювальними питаннями та реакцією на репліки співрозмовника.
Наукова дискусія	Форма колективного обговорення наукової проблеми. Мовлення аргументоване, логічно структуроване, використовуються докази, контраргументи, наукові терміни, мовні засоби для вираження згоди чи заперечення.
Дебати	Полемічний жанр, спрямований на доведення власної позиції. Характерні чітка аргументація, логічна послідовність, переконливість, використання риторичних засобів і формулювання чітких тез.
Захист проєктних робіт	Публічне представлення результатів дослідження. Вирізняється структурованістю викладу (мета, завдання, результати, висновки), використанням спеціальної термінології, аргументованістю та відповідями на запитання.
Доповідь на конференції	Монологічний жанр, у якому подається розгорнутий виклад результатів дослідження. Відзначається чіткою композицією, логічністю, науковою термінологією, доказовістю та узагальненнями.
Стендова доповідь	Коротке представлення результатів дослідження у формі стенда або постера. Характеризується лаконічністю, чіткістю формулювань, використанням ключових термінів і візуальних елементів.
Лекція	Основна форма усного науково-навчального викладу. Характерні системність, послідовність викладу, використання термінології, прикладів, пояснень і узагальнень.
Виступ на семінарському занятті	Навчально-наукова форма обговорення теми. Характеризується поєднанням підготовлених виступів і діалогу, використанням наукової лексики, аргументованих суджень та коментарів.

Джерело: авторська розробка.

Як бачимо, жанри усної наукової комунікації відрізняються способами представлення наукової інформації та специфічними мовно-стильовими ознаками. Разом із тим спільними рисами наукового мовлення вважаємо логічність, аргументованість, послідовність викладу, використанням спеціальної термінології та орієнтацією на чітке й переконливе представлення результатів дослідження. Одні жанри мають діалогічний характер (науковий діалог, дискусія, дебати, семінар), що передбачає активну взаємодію учасників, тоді як інші реалізуються переважно у формі монологу (лекція, доповідь, стендова доповідь, захист проєктів тощо). Таким чином, кожен із зазначених жанрів виконує важливу функцію у процесі наукового спілкування, забезпечуючи ефективний обмін знаннями, обговорення результатів досліджень та формування наукової аргументації.

Висновки. Відмінні ознаки жанрів усного наукового спілкування залежить від ситуативно-тематичних характеристики комунікативних цілей. Усна наукова комунікація демонструє лінгвістичні характеристики, які зовсім відрізняються від характеристик дослідницьких статей. Вплив змінної способу мовлення виявляється вирішальним, але деякі характеристики залежать від двох інших змінних. Дискурсивний аналіз виявляє дві ключові характеристики цього жанру: характер висловленого твердження та важливість візуальної комунікації. Аналіз типологічної послідовності візуальних елементів у кожній галузі виявляє існування візуальної аргументації та візуальної ієрархії. Дослідження робить висновок, що візуальний канал, справжня транснаціональна мова, є вирішальним у передачі дискурсивної структури. Таким чином, письмовий науковий текст складається з речень, усний з висловлювань (аналогів речень) і сегментів, що виділяються з мовного ланцюга комплексом інтонаційно-просодичних засобів (паузами різної тривалості, мелодикою, інтенсивністю звучання). Виявлення лінгвістичної специфіки жанрів усного наукового (професійного) спілкування в порівнянні з письмовими жанрами наукового стилю мовлення, безсумнівно, може зробити істотний внесок у розвиток теорії мовних жанрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Swales J. Research Genres. Exploration and Application. Cambridge: Cambridge University Press. 2004. 314 pp. https://doi.org/10.1017/CBO9781139524827

2. Tutin A. Phrases préfabriquées des interactions : quelques observations sur le corpus CLAPI. Cahiers de lexicologie, 2019. P. 63-91.

3. Серажим К. Тексти-міркування і тексти-докази: семантичне і стилістичне розмежування. Електронна бібліотека Інституту журналістики. URL: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=297 (дата доступу: 16.03.2026).

4. Ільченко О. М. Про жанрову варіативність англомовної наукової статті. У кн.: Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. пр. Київ: Логос. 1999. С. 125–131.

5. Кім Л. М. Лінгвістична інтерпретація структури та семантики тексту наукової статті (на матеріалі французьких медичних журналів): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 «Романські мови». Київ. 1993. 22 с.

6. Siepmann D. This deserves a brief mention: A multi-corpus comparison of written and spoken academic discourse in English and French with implications for pedagogy and lexicography. Languages in Contrast. 2023. 23(1). P. 60–92. https://doi.org/10.1075/lic.23.1

7. Yan R., Tutin A., & Tran T. T. H. Routines verbales pour les français langue étrangère: des corpus d'experts aux corpus d'apprenants. Lidil, 2018. № 58. p. 1–20. https://doi.org/10.4000/lidil.5411

8. Biber D. University Language: A Corpus-based Study of Spoken and Written Registers. Amsterdam: John Benjamins Publishing. 2006. 261 pp. https://doi.org/10.1075/scl.23

9. Tran T. T. H. Description de la phraséologie transdisciplinaire des écrits scientifiques et réflexions didactiques pour l'enseignement à des étudiants non-natifs: Application aux marqueurs discursifs. Thèse de doctorat, Université de Grenoble. 2014. 331 pp. https://theses.hal.science/tel-01330952v1/file/TRAN_2014_archivage.pdf (дата доступу: 16.03.2026).

10. Kraif O., Tutin A. Des motifs séquentiels aux motifs hiérarchiques: L'apport des arbres lexico-syntaxiques récurrents pour le repérage des routines discursives. Corpus. 2017. p. 1–20. https://doi.org/10.4000/corpus.2889

11. Lyla M. Les espèces n'existent pas, mais le spécisme, si. 9.09.2024.URL: https://youtu.be/3o4d4s1zNcw?si=uXbBM-mts5XieQkc (дата доступу: 16.03.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 26.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.112.2’42:003.012:336.74(4-11+4-12)«19»
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-38

ВЕРБАЛЬНІ ПАТЕРНИ НІМЕЦЬКИХ ОКУПАЦІЙНИХ ГРОШОВИХ ЗНАКІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XX СТ. ЯК СЕМІОТИЧНИЙ КОД ВЛАДИ

VERBAL PATTERNS OF GERMAN OCCUPATION CURRENCY IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE IN THE FIRST HALF OF THE TWENTIETH CENTURY AS A SEMIOTIC CODE OF POWER

Скопненко О. І.,
orcid.org/0000-0002-6814-5041
кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,
заступник директора з наукової роботи
Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні Національної академії наук України

Скопненко М. О.,
orcid.org/0009-0006-9083-8465
магістрант кафедри германської філології та перекладу
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті розглянуто вербальні патерни німецьких окупаційних банкнот періоду Першої та Другої світової воєн у країнах Центральної та Східної Європи як семіотичні коди влади. Вербальні патерни грошових знаків – це стійкі текстові формули, що легітимізують владу, подають інформацію про джерело фінансового забезпечення засобів платежу й несуть різноманітну ідеологічну інформацію, зокрема й про мовну ідеологію. Написи на грошових знаках стали важливим елементом мовного ландшафту, вивчення якого опинилося в центрі досліджень сучасної соціолінгвістики. Установлено, що під час Першої світової війни остмарки та острублі (окупаційні грошові знаки, емітовані для Литви й Латвії) містили написи німецькою, литовською, латиською та польською мовою без чіткої організації ідеологічного повідомлення. Натомість у період Другої світової війни патерни набувають виразного ідеологічного структурування. Написи на бонах, випущених для різних зон окупації, демонструють культурну ієрархію, у якій домінантне становище посідає німецька мова, а інші мови опиняються в підлеглій позиції. Проте ця підлеглість може бути виражена або імпліцитно (як-от у злотих і леях, емітованих для польської та румунської зон окупації), або експліцитно (як це виявлено в патернах корон, випущених для протекторату Богемія і Моравія, та лір, емітованих для Словенії). Розподіл мов і функцій написів безпосередньо корелює з місцем відповідних територій в ідеологічній системі окупаційної влади. Патерни банкнот свідчать, що чеська, словенська та українська мови переважно використані як інструмент донесення інформації для підконтрольного населення, а румунська та польська мови на грошових окупаційних знаках набувають додаткової символічної функції ілюзорної самодостатності, оскільки написи на злотих і леях одномовні. Вербальні патерни грошових знаків доцільно вивчати в контексті мультимодальної репрезентації влади.

Ключові слова: лінгвосеміотика, вербальний патерн, грошовий знак, семіотичний код влади, мовна ідеологія, німецька мова, Центральна та Східна Європа.

The article examines the verbal patterns of German occupation banknotes issued during the First and Second World Wars in the countries of Central and Eastern Europe as semiotic codes of power. Verbal patterns of currency are understood as stable textual formulas that legitimize authority, provide information about the source of financial backing of the means of payment, and convey various types of ideological information, including aspects of language

© Скопненко О. І., Скопненко М. О., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

ideology. Inscriptions on banknotes became an important element of the linguistic landscape, the study of which has come to the forefront of contemporary sociolinguistic research. It has been established that during the First World War, the ostmark and ostruble (occupation currencies issued for Lithuania and Latvia) contained inscriptions in German, Lithuanian, Latvian, and Polish without a clearly structured ideological message. In contrast, during the Second World War, verbal patterns acquired a distinctly structured ideological character. Inscriptions on banknotes issued for different occupation zones demonstrate a cultural hierarchy in which the German language occupies a dominant position, while other languages are placed in subordinate roles. However, this subordination may be expressed either implicitly (as in the case of zlotys and lei issued for the Polish and Romanian occupation zones) or explicitly (as observed in the patterns of crowns issued for the Protectorate of Bohemia and Moravia and lira issued for Slovenia). The distribution of languages and the functions of inscriptions directly correlate with the position of the respective territories within the ideological system of the occupying power. The patterns of banknotes indicate that Czech, Slovenian, and Ukrainian were primarily used as instruments for conveying information to the controlled population, whereas Romanian and Polish on occupation currency acquired an additional symbolic function of illusory self-sufficiency, as inscriptions on zlotys and lei were monolingual. Verbal patterns of currency should be studied within the framework of the multimodal representation of power.

Key words: linguosemiotics, verbal pattern, currency, semiotic code of power, language ideology, German language, Central and Eastern Europe.

Постановка проблеми. Дослідження текстових компонентів, розміщених на грошових знаках окупаційних режимів, постає як складна міждисциплінарна проблема, що потребує інтеграції підходів з різних галузей гуманітарного знання. Ідеться не лише про історіографічний аналіз, а й про залучення методологічного інструментарію лінгвістики, нумізматики, боністики, семіотики, соціології, політології та ідеологічних студій. Такий комплексний підхід зумовлений тим, що грошові знаки в умовах окупаційних режимів виконували набагато ширшу функцію, ніж просто засобу економічного обміну. Банкноти й монети здавна стали символами влади, інструментів її легітимації та каналів трансляції політичних і правових норм.

У цьому контексті грошові знаки доцільно розглядати як носіїв специфічних текстів, що формують особливий комунікативний простір самопрезентації влади та встановлення правил взаємодії панівного режиму з підконтрольним населенням. Через мовні формули, розміщені на грошах, відбувається не лише інформування, а й нав'язування певних моделей сприйняття дійсності. Це забезпечують, зокрема, мовний вибір, структура написів, їхня ієрархія та композиція. Названі елементи стають важливими індикаторами політики контролю та підпорядкування.

Особливого значення набуває той факт, що в умовах окупації грошові знаки виступають одним із найбільш масових і повсякденних носіїв офіційного дискурсу. Вони циркулюють серед населення, постійно відтворюючи певні мовні й ідеологічні моделі, тим самим закріплюючи їх у свідомості. Отже, аналіз текстів на банкнотах дозволяє глибше зрозуміти механізми символічного впливу влади та способи конструювання мовного простору окупованих територій.

Банкноти й монети як носії ідеологем, виражених мовними формами, мало досліджені [1, с. 136; 2]. Найчастіше грошові знаки вивчають у межах боністики й нумізматики, що зазвичай залишають поза увагою лінгвосеміотичне наповнення цих артефактів. Задовільно проаналізувати ідеологеми, виражені мовними засобами, без залучення мовознавчих інструментів, неможливо. Грошові знаки, володіючи вираженою мультимодальністю, відіграють одну з найголовніших ролей у візуалізації державної ідеології, зокрема мовної. Через розглядані тексти держава проєктує свою волю [3; 4, с. 244] та візуалізує мовну політику [5, с. 102]. Тому актуальність вивчення текстів, наявних на грошових знаках, безперечна для багатьох гуманітарних наук.

Попри очевидну значущість грошових знаків як носіїв інформації, їхнє мовне оформлення мало вивчене в сучасній гуманітаристиці з погляду реалізації символічної функції цих реалій. Текстове наповнення грошових знаків, емітованих для різних зон німецької окупації, потребує всебічного лінгвістичного аналізу. Об'єктом дослідження стали банкноти, випущені в першій половині XX ст. німецькими окупаційними адміністраціями в різних країнах (крім України),

предметом – мовні й ідеологічні патерни написів цих артефактів. В умовах окупації емітенти використовували мови завойованих територій з неоднаковими функціями для утвердження легітимації, нормативного регулювання та символічного впливу. Вивчення спільних і відмінних рис у текстовому оформленні окупаційних банкнот дасть змогу встановити не лише параметри мовної політики, вираженої через фінансові механізми, а й покаже роль мови (мов) як символу (символів) та інструмента влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У межах сучасних семіотичних і соціолінгвістичних досліджень поступово формується підхід, який дозволяє розглядати грошові знаки як елемент мовного ландшафту. Аналізовані артефакти виступають важливими індикаторами культурної політики, оскільки через них держава або окупаційна адміністрація репрезентує певні культурно-політичні ієрархії, визначає статуси мов і формує уявлення про легітимні мовні практики. Використання в публічному просторі тієї чи тієї мови – або ж її свідома відсутність – стає істотним чинником візуалізації мовної політики.

З огляду на це аналіз текстових формул на грошових знаках відкриває можливість дослідження не лише мовних, а й ширших ідеологічних процесів, виражених мультимодальними засобами. На думку П. Кроскріті [3] та Я. Бломмерта [4], через різні елементи мовного ландшафту можна виявити ті ідеологічні засади, які політична влада прагне зробити видимими для суспільства. Грошові знаки в цьому сенсі особливо цінний матеріал, адже вони поєднують у собі текст, невербальну символіку та інституційні маркери влади.

Традиція дослідження мовних патернів банкнот лише формується. При цьому *патерни* розуміємо як «стійку формулу тестового оформлення, відтворювану на банкнотах різних емісій», «не лише як лінгвальне явище, а передусім як ідеологічну константу, що проєктує владу через мову» [2, с. 41].

Сьогодні мовний ландшафт уважають одним з базових понять відносно нового напряму соціолінгвістичних досліджень. Дослідники часто інтерпретують мовний ландшафт як своєрідне відображення мовної політики та її публічне втілення в просторі суспільної комунікації [6, с. 112; 7, с. 5]. Інакше кажучи, мовне наповнення розрахункових артефактів можна розглядати в ролі видимого результату тих політичних, культурних і соціальних процесів, що визначають функціонування мов у певному суспільстві. Мовний ландшафт відображає не лише фактичне функціонування мов у публічному просторі, а й демонструє, які саме мовні коди отримують символічний статус і стають легітимними в офіційному дискурсі. На думку С. Даль Негро, «мовний ландшафт робить мовну політику одразу видимою» [8, с. 206]. Ця видимість пов'язана передусім з тим, що мови, які з'являються в публічному дискурсі, виконують не лише комунікативну, а й символічну функцію: вони свідчать про статус мов, ієрархію культур і розподіл влади в суспільстві.

З цієї причини науковці приділяють значну увагу аналізові соціального та культурного розміщення знаків у межах мовного ландшафту. Дослідники прагнуть з'ясувати, як матеріальні об'єкти публічного простору – вивіски, написи, офіційні таблички чи інші знакові елементи – відображають соціальні відносини та структуру влади. У цьому контексті важливий підхід, запропонований у праці Р. Сколлона та С. Сколлон [9]. Згадані лінгвісти розглядають мовний ландшафт як складну систему знаків і дискурсів, розміщених у просторі за певною соціальною логікою. Аналіз конкретних сегментів мов, використовуваних зокрема в банківській сфері, дозволяє дослідникам реконструювати образ, який владуща еліта прагне сформувати для репрезентації власної мовної політики. Через видимі елементи можливо простежити ті форми ідеології, які політичні а́ктори, відповідальні за формування мовної політики, намагаються показати зовнішньому світові [3; 4, с. 244]. Тому спосіб появи мов у публічному просторі – їхня кількість, ієрархія в межах обмеженого фізичного простору артефакту, шрифтове оформлення текстів чи контекст використання написів – відображає стратегічні цілі мовної політики певної держави, а також надає важливу інформацію про мовні ідеології та позицію

влади. У нашій статті ми насамперед використовуємо ті наукові підходи, які пояснюють особливості використання мови в контексті спілкування держави-завойовника з широкими народними масами нещодавно підкорених територій через призму мовних ідеологій та їхньої символічної репрезентації в публічному просторі [10].

М. Себба в праці «Візуальна побудова лінгвістичної ієрархії: випадок банкнот, монет і марок» зазначає, що банкноти – один зі специфічних елементів мовного ландшафту [5, с. 102]. Держави традиційно надають великого значення візуальному оформленню грошових елементів, адже ці артефакти є масовим об'єктом щоденного використання й водночас носієм певного ідеологічного та культурного змісту. Лінгвальне оформлення грошових знаків свідчить про статус мов, їхню політичну вагу або про намір держави підкреслити, вивищити або приземлити певні культурні, релігійні чи ідеологічні орієнтири. Отже, мовні елементи банкнот можна розглядати як складову символічної політики та один із засобів репрезентації мовної політики держави [5, с. 104; 11, с. 930; 12, с. 220].

Потрібно враховувати, що образ, який держава прагне транслювати через символічні засоби, не завжди повністю відображає реальні наміри мовної політики чи фактичну політичну ситуацію в державі. Публічна репрезентація мовної ситуації може бути лише частиною ширшої політичної стратегії та не обов'язково розкриває приховані мотиви або справжні механізми прийняття рішень. Як зазначає Е. Шохамі, трансльована назовні картина не завжди збігається з реальними політичними цілями, що можуть залишатися прихованими від суспільства [6, с. 54]. Іншими словами, між «декларованою» і «реальною» мовною політикою інколи існує помітний розрив. Формальні документи та офіційні символічні практики можуть створювати певний образ мовної політики, який не повністю відповідає фактичним політичним намірам чи соціальній реальності. Водночас офіційна документація та символічні засоби, безперечно, відіграють важливу роль у процесі формування тієї мовної реальності, яка зрештою складається в суспільстві [13, с. 128].

Ієрархію мов на матеріалі банкнот, монет і печаток досліджував М. Себба [5]. Ш. Паронян і Ґ. Ґхазарян описали роль британських і вірменських банкнот у міжкультурній комунікації та репрезентації національної ідентичності через призму культурологічного й семіотичного аналізу [1]. І. (С.) Черничко та Ч. Фединець вивчали мовне оформлення банкнот Чехо-Словаччини, СРСР та грошових одиниць, що перебували в обігу на території українського Закарпаття, а також зробили огляд сучасної практики оформлення текстів на банкнотах деяких держав світу [12; 14]. Особливості семіотичної міжкультурної комунікації патернів написів на окупаційних бонах рейхскомісаріату Україна розглянуто в публікації М. Скопненка та М. Харченка [2].

Мета дослідження – здійснити системний аналіз текстових елементів, наявних на грошових знаках, випущених окупаційною німецькою владою на підкорених територіях Центральної та Східної Європи (крім України) під час Першої та Другої світової воєн, а також описати структуру й форму мовних патернів, носіями яких виступають названі артефакти. Тому нашим головним завданням буде лінгвосеміотичний аналіз текстового оформлення окупаційних банкнот і показ мовних механізмів легітимації влади, контролю та конструювання лінгвального образу культурного простору окупованих територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. До аналізу були залучені грошові знаки, випущені в обіг під час німецької окупації в період Першої та Другої світових воєн у таких регіонах:

Литва й Латвія – *острублі* й *остмарки* (локалізовані версії);

протекторат Богемія і Моравія (Чехія) – *корони*[1] (двомовні банкноти з чеськими та німецькими написами);

[1] У сучасній українській літературній мові найменування валюти Австро-Угорщини, Чехословаччини, Чехії доцільно закріпити у формі *корона*, оскільки таке фонетико-морфологічне оформлення цієї номінації має тривалу традицію вживання та історично вмотивоване. Назва *крона* відбиває практику російського слововжитку, який «запозичив цю назву з німецької без адаптації. У чеській мові національна грошова одиниця має назву *koruna*. Немає жодних підстав чеське найменування адаптувати через посередництво двох мов – німецької та російської, надто коли врахувати історію вживання цієї номінації в українській мові» [детальніше див.: 15, с. 72].

Словенія (провінція Лайбах (Любляна)) – *ліри* (емісії з німецькими, словенськими та італійськими написами);

Польща (Генеральне губернаторство) – *злоті* (банкноти з польськими написами);

Обер-Ост (окуповані території Російської імперії) – *острублі* та *копійки*;

окупаційна зона в Румунії – *леї* (з румунськомовними написами).

Під час Першої світової війни німецька окупаційна влада виробила єдиний мовний патерн оформлення бон, оскільки на ранніх *остмарках, острублях, осткопійках* написи були оформлені німецькою, польською, литовською та латиською мовами [16; 17; 18] (на аверсі панувала німецька, на реверсі написи зроблено німецькою й трьома автохтонними мовами). Твердження про те, що «така багатомовність не була вільним вибором, а радше прагматичною стратегією: вона забезпечувала практичну зрозумілість грошей для різних націй і демонструвала культурну й політичну зверхність Німеччини як головного емітента. У цих перших патернах функційність відігравала провідну роль, а ідеологічний складник написів ще не був сформований» [2, с. 41] потребує певного доповнення. Європейські тоталітарні ідеології різних напрямів у той час ще не були остаточно викристалізувані, тому тодішні окупаційні бони й не демонструють чіткої вербалізації ідеологічних засад.

У Румунії (в окупованій / контрольованій зоні, 1917 р.) в обігу перебували *леї*. Патерни цих банкнот побудовані інакше, ніж на розглянутих вище острублях та остмарках. Напр., на банкноті 1000 лей реверс цілковито румунськомовний [19] (емітент – «Banca Generală Română», «Secție de emisie»). Інформація про зв'язок з Німеччиною з'являється всередині гарантійної формули: «Emise pe baza unui privilegiu special și acoperite printr'un deposit în numerar la Banca Imperiului German, Berlin». У леях патерн указує на німецьку фінансову присутність (укр. *Випущено на підставі спеціального розпорядження та забезпечено грошовим депозитом Німецького імперського банку, Берлін*), а не настановчу. Каральний перформатив («Falsificatorii <…> se vor pedepsi») винесено на реверс і реалізовано одномовно (румунською). Ідеологічно це союзницька модель залежності: локальний емітент, локальна мова, зовнішня (берлінська) парасолька забезпечення.

Іншу конфігурацію спостерігаємо в проєкті банкноти *1000 злотих*, яка так і не була випущена в обіг під час окупації Польщі (1941). Німецьких написів на банкноті, запланованій для емісії в Генеральній губернії, немає, використання лише польської мови для оформлення платіжного засобу відображає стратегічну спробу окупаційної адміністрації мімікрувати під польську національну грошову одиницю. Це своєрідний спосіб створити ілюзію продовження традиції обігу довоєнної Польщі, намагання «злитися зі старими грішми». Емітент названий «Bank Emisyjny w Polsce» (укр. *Емісійний банк у Польщі*), іменник *Polska* в написах цієї бони зберігає функцію хороніма, на відміну від написів на окупаційних *карбованцях*, патерни яких зводили одиницю *Україна* до ролі ергоніма [2, с. 42]. За інформацією сайту mojebanknoty.cba.pl, первісно на реверсі аналізованої банкноти 1000 злотих був запланований також текст українською мовою, але в остаточному варіанті всі написи виконали польською. Появу українського тексту на цих грошових знаках польські дослідники трактують як безсумнівну спробу з боку німецької влади «здобути прихильність українських націоналістів з дистрикту Галичина» [20]. Проте, на нашу думку, намір використати українську мову в оформленні патернів бони варто розглядати набагато ширше: це ще одне свідчення побудови складної мультимодальної картини символізації влади для підкорених народів, серед яких були й українці Галичини. Вилучення української мови з оформлення патернів грошового знака свідчить про те, що цей ідіом у Генеральній губернії не посідав високого символічного статусу в офіційному дискурсі. Банкнота залишилася в історії як нереалізований проєкт, а не реальний артефакт грошового обігу періоду німецької окупації.

У протекторатi Богемії і Моравії (1939–1944) в обігу перебували *корони*, у патернах яких чітко проступає стандартизована німецько-чеська двомовна симетрія. З перших протекторат-

них випусків корони запанувала нова політична рамка через форму прямого найменування: «Protektorat Böhmen und Mähren / Protektorát Čechy a Morava». Уже на номіналі 50 корон 1940 р. бачимо однотипну двомовну номінацію («fünfzig kronen / padesát korun») і датування «Prag den 12 September 1940 – V Praze dne 12 září 1940», що вводить дзеркальність мов не лише в лексичній, а й у календарно-діловій формулі [21]. Усі написи виконано рівновеликим шрифтовим оформленням двома мовами з обох боків банкноти. До 1944 р. цей формат закріплюється як ритуальна формула влади, доповнена обов'язковим каральним рефреном «Nachmachung wird bestraft – Padělání se trestá».

Кульмінація юридизації тексту на коронах припадає на великі номінали: на 1000 коронах 1942 р. простежуємо розгорнуті покликання на закони 1920 і 1925 рр. та урядове розпорядження 1939 р. (двома мовами), тому банкнота стає правовим документом у форматі грошового знака [22]. Двомовно подані ідентифікатори емітента («Nationalbank für Böhmen und Mähren in Prag / Národní Banka pro Čechy a Moravu v Praze»), посади («Bankrat – Bankovní Rada», «Gouverneur – Guverner», «Oberdirektor – Vrchní Ředitel») та фінальна каральна формула. На банкноті 5000 корон 1944 р. цей патерн повторюється без відхилень: ті самі правові прив'язки (1920, 1925, 1939), та сама подвійна інституційна номінація, і той самий двомовний каральний перформатив [23].

Показові зміни в текстовому наповненні банкноти 5000 корон «республіканської» матриці (1943) зі збереженням довоєнних чеських патернів грошового знака («Republika Československá», покликання на закони 1919–1920 рр., каральний перформатив «padělání <…> trestá») [24]. (Історію запровадження в обіг такої довоєнної форми корони свідомо залишаємо поза коментарем.) У мовному плані це вияв накладання текстових режимів: попереднього суверенного дискурсу (республіканського) на окупаційний. На реверсі банкноти наявні позначення номіналу словацькою, німецькою, українською (етимологічним правописом, уживаним на закарпатських землях у першій третині XX ст.), угорською. Деякі банкноти довоєнної чехословацької корони містили в собі позначення банкнотних номіналів лише чеською та німецькою мовами [25; 12, с. 220] на реверсі. Окупаційна адміністрація вивела мову завойовника в розряд найпомітнішої. Еволюція патернів на окупаційних коронах іде від позначення статусу протекторату (1940) до максимально деталізованої правової легітимації (1942–1944) без зміни базового каркаса *двомовність + покарання*. Ідеологічно це заміна «м'яких» жестів локальної присутності на сувору нормативну оптику: валюта постає не як символ ідентичності, а як норма / припис, що сам себе актуалізує та обґрунтовує закони регіону.

У провінції Лайбах (Любляна) перебували в обігові *ліри*. Лайбахські випуски показують тримовну композицію як спосіб одночасного підпорядкування кільком просторам легітимації. У малому номіналі 10 лір виступають словенська й німецька [26] (на реверсі подано номінал «Zehn Lire», хоч написи німецькою наявні й на аверсі). Банкнота 1000 лір 1944 р. випуску містить німецький напис «Geldanweisung». Фактично німецькомовний аверс визначає бону як «грошову розписку», а не «повноцінну банкноту». На боні подано інформацію про гарантійне ядро: «gedeckt durch ein <…> Sperrguthaben bei der Banca d'Italia» [26], тобто фінансове забезпечення грошей спирається на італійську систему, а не німецьку, що вирізняє ці грошові знаки серед усіх інших окупаційних. Наявна на боні адміністративна формула «Ausgegeben auf Grund der Entscheidung des Chefs der Provinzialverwaltung in Laibach <…> 14 X 1944» прив'язує чинність до акта місцевої влади (укр. *Випущено на підставі ухвали голови крайової адміністрації в Любляні*), а не до абстрактного поняття «Verordnung» (укр. *регулювання*). Отже, тримовність патернів на окупаційних грошах у Лайбаху – це не просто «комунікативна широта», а перехресна легітимація (німецький контроль, словенська спрямованість, італійське фінансове забезпечення). З погляду пропаганди це заміщення прямої імперської опіки дискурсом технічної забезпеченості: не «Рейх гарантує», а «депозит в Італії».

Висновки. Порівняльний аналіз мовних патернів на банкнотах, випущених у різних окупаційних зонах німецького контролю, дає підстави для узагальнених висновків щодо принципів

організації мовної ієрархії у фінансовому дискурсі Німеччини періодів світових воєн. Насамперед установлено, що розподіл мов і функцій написів безпосередньо корелює з місцем відповідних територій в ідеологічній системі окупаційної влади. У випадку банкнот, призначених для Богемії і Моравії, а також для України (зокрема емісій 1942 р.), німецька мова виконує роль нормативного й правового коду, тоді як місцеві мови використані переважно в ролі інструмента донесення інформації до підконтрольного населення. Цим сформовано чітку асиметрію: мова влади (німецька) закріплює статус і контроль, а мова адресата обмежена функцією комунікативного посередника.

Проте ці патерни не були панівними в усіх зонах окупації. Польські окупаційні злоті 1941 р. демонструють специфічну модель, у якій на аверсі не подано прямої німецькомовної правової риторики, що свідчить про інший підхід до мультимодальної візуальної легітимації влади. Окупаційні бони, емітовані для Словенії (провінція Лайбах), містять тримовну структуру написів, де кожна мова виконує окрему функцію: німецька репрезентує контроль, словенська забезпечує комунікацію з населенням, а італійська слугує гарантійним кодом. Натомість у румунській окупаційній зоні простежується тенденція до монолінгвального оформлення банкнот із домінуванням місцевої мови, хоча при цьому зберігається імпліцитна вказівка на німецьке забезпечення.

Отже, патерни написів на окупаційних німецьких бонах свідчать про поєднання універсального та варіативного: з одного боку, німецька мова скрізь функціонує як носій політичної та ідеологічної влади, з іншого – способи інтеграції місцевих мов до візуалізації політичної ідеології відрізняються залежно від регіонального контексту. Двомовні та багатомовні патерни, зокрема на банкнотах, призначених для України й Чехії, демонструють прагнення окупаційної адміністрації створити видимість урахування локальної ідентичності, зокрема й через стилізацію під національні грошові зразки. Це підтверджує думку, що фінансова сфера у своїй візуально-текстовій репрезентації виступає не нейтральним середовищем, а інструментом символічного впливу, що відображає боротьбу за владу, контроль і культурну домінацію.

Перспективи наступних досліджень полягають у розширенні лінгвосеміотичного аналізу текстових написів грошових знаків у контексті мультимодальної репрезентації влади. Такий підхід дозволить глибше осмислити символічну функцію мови в політичному дискурсі, процеси конструювання семіотичних кодів влади, а також історію функціонування номінацій на позначення грошових одиниць у різних мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Shushanik H. Paronyan and Grigor A. Ghazaryan. Transcultural communication and national identity: A cultural and semiotic analysis of Armenian and British banknotes. *InScriptum: A Journal of Language and Literary Studies*. 2022. No 3 (3). pp. 135–154.

2. Скопненко М., Харченко М. Патерни написів на окупаційних грошах рейхскомісаріату «Україна»: ідеологія крізь призму мовних засобів. *Money & Banking: історія та майбутнє грошей : тези доповідей ІІ міжнародної наукової конференції «Money & Banking: історія та майбутнє грошей» (м. Київ 18–19 вересня 2025 року)*. Київ, 2025. С. 40–44.

3. Kroskrity P. V. Regimenting language. In Paul V. Kroskrity ed. Regimes of Language: Ideologies, Polities and Identities. Santa Fe: School of American Research Advanced Seminar Series, 2000. pp. 1–34. DOI: https://doi/org/10.1525/ae.2002.29.1.176.

4. Blommaert J. Language Policy and National Identity. In T. Ricento ed. An Introduction to Language Policy: Theory and Method. Malden, MA: Blackwell Publishing Ltd, 2006. pp. 238–254. DOI: https://doi org/10.1111/j.1540-4781.2007.00639_20.x.

5. Sebba M. The visual construction of language hierarchy: The case of banknotes, coins and stamps. *Journal of Language and Politics*. 2013. Vol. 12/1. P. 102. DOI: https://doi.org/10.1075/jlp.12.1.05seb.

6. Shohamy E. Language policy: Hidden agendas and new approaches. London: Routledge, 2005. 208 p. DOI: https://doi.org/10.4324/9780203387962.

7. Spolsky B. Language Policy. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 250 p. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9780511615245.

8. Dal Negro S. Local policy modeling the linguistic landscape. *In E. Shohamy – D. Gorter eds. Linguistic landscape. Expanding the scenery*. New York & London: Routledge, 2009. pp. 206–218.

9. Scollon R., Scollon S. Wong. Discourses in place: Language in the material world. London: Routledge, 2003. 258 p. DOI: https://doi.org/10.4324/9780203422724

10. Jaworski A., Thurlow C. Introducing Semiotic Landscapes. *In Adam Jaworski – Crispin Thurlow eds. Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*. London: Continuum, 2010. pp 1–40. DOI: https://doi.org/10.2307/41329700.

11. Raento P., Hämäläinen A., Ikonen H., Mikkonen N. Striking Stories: A Political Geography of Euro Coinage. *Political Geography.* 2004. 23/8. pp. 929–995. DOI: https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2004.04.007.

12. Csernicskó I., Fedinec C. Jazyky na papierových platidlách mnohonárodných štátov na príklade Česko-Slovenska a Sovietskeho Zväzu 1. *Jazykovedný casopis.* 2022. Vol. 73: Issue 2 (September 2022). pp. 213–231. DOI: https://doi.org/10.2478/jazcas-2023-0006.

13. Puzey G. Two-Way Traffic: How Linguistic Landscapes Reflect and Influence the Politics of Language. *In Gorter D., Marten H. F., Van Mensel L. eds. Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012. 127–147. DOI: https://doi.org/10.1057/9780230360235_8.

14. Берегсасі А., Черничко С. Гроші та мовна політика. Візуальна конструкція мовної політики на території сучасного Закарпаття. Törökbálint: Termini Egyesület, 2020. 120 с. DOI: https://doi.org/10.38143/Nyr.2021.2.249.

15. Скопненко О. Назви грошових одиниць у сучасній українській літературній мові: проблеми адаптації форм і сполучуваність. *Money & Banking: історія та майбутнє грошей : тези доповідей II міжнародної наукової конференції «Money & Banking: історія та майбутнє грошей» (м. Київ 18–19 вересня 2025 року)*. Київ, 2025. С. 68–72.

16. 20 Kopeken Ostbank für Handel und Gewerbe, Darlehnskasse Ost. *Numista.* URL: https://en.numista.com/catalogue/note207438.html (дата звернення: 20.03.2026).

17. ½ Mark Darlehnskasse Ost. *Numista.* URL: https://en.numista.com/catalogue/note209564.html (дата звернення: 20.03.2026).

18. 1000 Mark Darlehnskasse Ost. *Numista.* URL: https://en.numista.com/catalogue/note209571.html (дата звернення: 20.03.2026).

19. 1000 Lei BGR – German Occupation. *Numista.* URL: https://de.numista.com/catalogue/note210243.html (дата звернення: 20.03.2026).

20. 1000 złotych 1941. *Mojebanknoty*. URL: https://mojebanknoty.cba.pl/banknoty-polskie/generalne-gubernarorstwo-polski/bank-emisyjny-w-polsce-1941/1000-zlotych-1941.php (дата звернення: 20.03.2026).

21. 50 Korun. *Numista.* URL: https://de.numista.com/catalogue/note232620.html (дата звернення: 20.03.2026).

22. 1000 Korun. *Numista.* URL: https://de.numista.com/catalogue/note306895.html (дата звернення: 20.03.2026).

23. 5000 Korun [1944]. *Numista.* URL: https://en.numista.com/catalogue/note285773.html (дата звернення: 20.03.2026).

24. 5000 Korun [1943]. *Numista.* URL: https://de.numista.com/catalogue/note277702.html (дата звернення: 20.03.2026).

25. 100 Korun 1931. *Numismatika.* URL: https://www.numismatika-zlin.cz/bankovky/bankovky-ceskoslovensko/bankovky-1939-1945-sk/produkt-100-korun-1931-pretisk-1939/ (дата звернення: 20.03.2026).

26. 10 Lira. *Numista.* URL: https://de.numista.com/catalogue/note295606.html (дата звернення: 20.03.2026).

27. 1000 Lira. *Numista.* URL: https://de.numista.com/catalogue/note295610.html (дата звернення: 20.03.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 31.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 821.161.2-32.09Винниченко:159.964.2
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-39

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО ПСИХОЛОГІЗМУ В РАННІЙ МАЛІЙ ПРОЗІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «КРАСА І СИЛА»)

PECULIARITIES OF ARTISTIC PSYCHOLOGISM IN VOLODYMYR VYNNYCHENKO'S EARLY SHORT PROSE (BASED ON THE COLLECTION "BEAUTY AND STRENGTH")

Сошнікова К. В.,
orcid.org/0000-0003-2556-5545
аспірантка кафедри української філології та журналістики
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка

У статті здійснено комплексний аналіз художнього психологізму та засобів його реалізації в ранній малій прозі В. Винниченка на матеріалі збірки «Краса і сила». Проаналізовано історико-культурні передумови формування модерністського художнього мислення в українській літературі кінця XIX – початку XX століття та визначено роль модернізму у трансформації традиційної народницько-реалістичної моделі письма. Особливу увагу приділено зміні художньої парадигми, що супроводжувалася зміщенням акценту із зовнішнього відтворення дійсності на внутрішній світ людини, її психоемоційні переживання, внутрішні конфлікти та суб'єктивне сприйняття реальності. З'ясовано, що поширення модерністських тенденцій та психоаналітичних ідей сприяло поглибленню психологізму в українській прозі початку XX століття та формуванню нових способів художнього осмислення особистості.

У роботі розглянуто особливості становлення творчої манери В. Винниченка як письменника перехідної культурно-естетичної епохи, який суттєво розширив можливості модерної української прози через поглиблення художнього психологізму. Досліджено основні засоби психологізації персонажів у ранніх оповіданнях митця, серед яких психологічний портрет, міміка, жести, погляд, поведінкові реакції, мовленнєві характеристики та контраст між внутрішнім станом героя й зовнішньо демонстрованою поведінкою. Проаналізовано способи відтворення психологічної динаміки персонажів, їх емоційної нестабільності, прихованих мотивів учинків і внутрішньої суперечливості. Особливу увагу приділено психологічній функції художньої деталі, яка у прозі письменника стає важливим засобом розкриття внутрішнього світу персонажа.

На основі аналізу оповідань «Раб краси», «Краса і сила» та «Суд» встановлено, що В. Винниченко активно використовує нові модерністські форми психологізації, спрямовані на глибоке розкриття внутрішнього світу персонажа. Доведено, що рання проза письменника стала важливим етапом формування модерної психологічної прози в українській літературі початку XX століття та засвідчила перехід українського письменства до нових художніх моделей зображення людини.

Ключові слова: Володимир Винниченко, психологізм, модернізм, модерна проза, психологічний портрет, мала проза, «Краса і сила», українська література початку XX століття.

The article provides a comprehensive analysis of artistic psychologism and the means of its implementation in the early short prose of Volodymyr Vynnychenko, based on the collection «Beauty and Strength» («Krasa i Syla»). The study examines the historical and cultural prerequisites for the formation of modernist artistic thinking in Ukrainian literature at the turn of the 20th century and defines the role of modernism in transforming the traditional populist-realist model of writing. Particular attention is paid to the shift in the artistic paradigm, characterized by a transition from the external reproduction of reality to the inner world of the individual, their psycho-emotional experiences, internal conflicts, and subjective perception of reality. It is established that the spread of modernist

© Сошнікова К. В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

tendencies and psychoanalytic ideas contributed to the deepening of psychologism in early 20th-century Ukrainian prose and the formation of new ways of artistically interpreting the personality.

The paper explores the development of V. Vynnychenko's creative style as a writer of a transitional cultural and aesthetic era, who significantly expanded the possibilities of modern Ukrainian prose through the intensification of artistic psychologism. The main tools of character psychologization in the author's early stories are researched, including psychological portraits, facial expressions, gestures, gaze, behavioral reactions, speech characteristics, and the contrast between a character's internal state and externally demonstrated behavior. The study analyzes the methods of reproducing psychological dynamics, emotional instability, hidden motives for actions, and internal contradictions. Special emphasis is placed on the psychological function of the artistic detail, which serves as a vital means of revealing the character's inner world in the writer's prose.

Based on the analysis of the short stories «The Slave of Beauty» («Rab Krasy»), «Beauty and Strength» («Krasa i Syla»), and «The Judgment» («Sud»), it is determined that V. Vynnychenko actively employs new modernist forms of psychologization aimed at a profound disclosure of the character's inner world. It is proven that the writer's early prose was a crucial stage in the formation of modern psychological prose in Ukrainian literature of the early 20th century and marked the transition of Ukrainian writing to new artistic models of representing the human experience.

Key words: Volodymyr Vynnychenko, psychologism, modernism, modern prose, psychological portrait, short prose, «Beauty and Strength» («Krasa i Syla»), Ukrainian literature of the early 20th century.

Постановка проблеми. Початок ХХ століття став важливим етапом трансформації української літератури, пов'язаним із формуванням модерністського художнього мислення та поглибленням психологізму в прозі. Відхід від народницько-реалістичної моделі письма зумовив посилення уваги митців до внутрішнього світу людини, її психоемоційних переживань, підсвідомих імпульсів та внутрішніх конфліктів. У цьому контексті особливого значення набуває творчість В. Винниченка, який став одним із найяскравіших представників модерної української прози та суттєво розширив художні можливості психологічного зображення персонажа.

Рання мала проза письменника, зокрема твори збірки «Краса і сила», демонструє нові підходи до художнього осмислення людини, засновані на поглибленому аналізі внутрішнього світу героя, психологічній динаміці, емоційній суперечливості та прихованих мотивах поведінки. Водночас, попри значну кількість літературознавчих праць, присвячених творчості В. Винниченка, особливості художньої реалізації психологізму в його ранній малій прозі досі не стали предметом комплексного дослідження. Недостатньо вивченими залишаються механізми психологізації персонажів через систему портретних характеристик, міміки, жестів, поведінкових реакцій та внутрішніх психологічних конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний літературознавчий дискурс навколо творчості В. Винниченка значною мірою зосереджений на осмисленні його ролі як новатора модерної української прози та письменника перехідної культурно-естетичної епохи. Т. Гундорова та В. Дончик розглядають творчість митця в контексті формування нової художньої свідомості та модерністської трансформації української літератури, що супроводжувалася поступовим відходом від народницько-реалістичної традиції. А. Черниш досліджує проблеми психологізації прози та впровадження психоаналітичних елементів – неврозів, фобій, станів тривоги й внутрішньої суперечливості персонажа.

На стильовій своєрідності ранньої прози Винниченка, її психологічній заглибленості та художньому новаторстві акцентують С. Михида і О. Гуменюк. Теоретичне підґрунтя осмислення психофізичних реакцій як засобу розкриття внутрішнього світу персонажа представлено у працях В. Фащенко.

Попри значну кількість досліджень творчості В. Винниченка, механізми художньої психологізації персонажів у творах збірки «Краса і сила» досі потребують комплексного літературознавчого осмислення, що зумовлює актуальність розвідки.

Метою статті є дослідження особливостей художнього психологізму в ранній малій прозі В. Винниченка, зокрема у творах збірки «Краса і сила».

У статті використано історико-літературний, психоаналітичний, описовий та елементи компаративного методів дослідження. *Історико-літературний метод* дозволив простежити формування модерністських тенденцій в українській літературі початку ХХ ст. За допомогою *психоаналітичного підходу* досліджено особливості зображення внутрішнього світу персонажів. *Описовий метод* використано для аналізу художніх засобів психологізації, а елементи *компаративного аналізу* дали змогу зіставити ранню прозу В. Винниченка з попередньою реалістичною традицією.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі особливостей художнього психологізму в ранній малій прозі В. Винниченка в контексті модерністської трансформації української літератури початку ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. На межі ХІХ–ХХ ст. Україна зазнає низки історичних, суспільних і культурних змін, які поступово стають поштовхом до її національного пробудження. Важливу роль у цьому процесі відіграють суспільно-політичні трансформації початку ХХ ст.: революційні настрої, активізація національного руху, формування нової інтелігенції, зростання інтересу до європейської філософії та культури. Українські митці дедалі активніше орієнтуються на модерністські течії Західної Європи – імпресіонізм, неоромантизм, символізм, психологічну прозу. Як зазначає В. Дончик, *«незважаючи на суворий ідеологічний нагляд, зберігався певний світоглядний і естетичний плюралізм у сфері літератури та мистецтва, і вони переживали бурхливе піднесення, що дає підстави називати цей час добою культурного відродження України*» [1, с. 24]. Поступове послаблення ідеологічного та цензурного тиску сприяло формуванню нового покоління письменників, які прагнули вивести українську літературу на новий етап розвитку, пов'язаний із трансформацією художнього мислення, відходом від народницько-реалістичної моделі письма та посиленням модерністських тенденцій. Т. Гундорова відзначає, що на межі ХІХ–ХХ століть в українській літературі формується нова художня свідомість, що супроводжується суттєвими змінами у способах мислення, системі образності, формах висловлювання та художніх моделях осмислення дійсності [2, с. 17].

Провідною течією цього періоду був модернізм, який Т. Гундорова справедливо називає *«каталізатором національного літературного розвитку»* [2, с. 25]. Письменники-модерністи поступово відходять від традиційної наслідувальної моделі літературного письма, зміщуючи акцент художнього мислення із зовнішнього описового відтворення дійсності на внутрішній світ людини, її психологічну складність та суб'єктивне переживання реальності. Так у центрі уваги митців опиняється саме особистість з її психоемоційною динамікою, внутрішніми суперечливостями та конфліктами [3, с. 174 –175].

Поглиблення психологізму в українській літературі початку ХХ століття значною мірою пов'язане з поширенням психоаналітичних ідей, які змінили сам підхід до осмислення внутрішнього світу людини. А. Черниш пов'язує модернізм із новими психічними станами героя, пояснюючи, що *«українська епіка початку ХХ ст. промовисто декларує нові техніки письма відповідно до настанов модернізму, вагомо акцентуючи на нових для української літератури темах і предметах зображення – неврастенії, латентних психозах, неврозах, фобіях, тривогах, страхах як виразних психоаналітичних елементах…»* [4, с. 221]. На думку дослідниці, психоаналітичним фундаментом для творів українського митця слугують роздуми, монологи, елементи сповіді, техніка потоку свідомості, глибинне асоціювання, міфологічні паралелі, інтертекстуальні вкраплення, сни і фантазії. Саме ці засоби дозволяли митцям початку ХХ століття поглиблювати психологічне зображення персонажа та зосереджувати увагу на його внутрішньому світі [4, с. 221].

Особливе місце у формуванні модерної української прози та розвитку художнього психологізму посідає творчість В. Винниченка. Оскільки формування нового митця відбувалося на зламі двох літературних епох, В. Винниченко відчував гостру потребу в оновленні художніх засобів зображення людини. Письменник прагнув розширити художні можливості літератури

через нові форми психологічного осмислення особистості. Т. Гундорова зазначає, що для творчості В. Винниченка притаманне створення нової манери оповіді, у якому *«виникає зсув між «правдивою», однозначною, «моральною» оповіддю, «чесною» розповіддю від «я», що зорієнтована на дидактику, і «зачіпним», провокативним, навмисне висунутим уперед зображенням реальності, що непомітно підриває істинність сказаного»* [2, с. 280].

Метою автора-новатора було відійти від застарілих літературних канонів. Показовою у цьому плані є перша збірка творів В. Винниченка «Краса і сила». Рання проза письменника викликала неоднозначну реакцію в літературно-критичному середовищі початку ХХ століття. Одним з перших, хто наважився дати позитивний відгук про сміливу та неординарну творчість молодого митця, був І. Франко. Аналізуючи «проби пера» В. Винниченка, критик високо оцінює його митецькі здібності, зазначаючи, що збірка «Краса і сила» з'явилася *«серед млявої, тонко-артистичної та малосильної, або ординарно шабльонової та безталанної генерації сучасних українських письменників...»* [5, с. 139]. Згідно з І. Франком, модерна проза початку ХХ століття характеризується новим підходом до психологізму, що знаходить яскраве втілення й у творчості В. Винниченка. С. Михида пояснює, що В. Винниченко був не просто новатором українського модернізму та художнього психологізму в українській літературі, він очолив цілу стильову течію в літературі та *«повною мірою виявив сформованість художнього мислення, яке відповідало новим тенденціям в літературі. Першим, що кидається у вічі при знайомстві з поетикою перших друкованих творів письменника, це його легкість у ейдологічному зображенні дійсності»* [6, с. 19].

Особливість Винниченкових оповідань полягає в тому, що автор фактично не приділяє уваги побудові традиційного сюжету, письменник більше зосереджується на психологічному стані своїх героїв. Ставлячи персонажа перед складним вибором, В. Винниченко детально відтворює думки, емоції та почуття, які можуть бути притаманні людині в такій життєвій ситуації. Змальовуючи портрети, митець, на відміну від своїх попередників, повністю відмовляється від традиційної фольклорної манери опису зовнішності героя. В. Дончик акцентує увагу на тому, що *«письменник не прийняв народницького етнографізму й побутового реалізму своїх попередників, а набував необмеженої свободи… Його герої […] воліють бути незалежними від натовпу, юрби, суспільної моралі, різного роду умовностей, приписів і обов'язковостей тільки тому, що йдуть за внутрішнім покликом бути вільними, а не рабами»* [1, с. 254].

Саме тому рання проза В. Винниченка становить особливий інтерес для дослідження художнього психологізму в українській літературі початку ХХ століття. У творах, що увійшли до збірки «Краса і сила», письменник активно використовує нові форми психологізації персонажа, зосереджуючи увагу на внутрішніх конфліктах, психоемоційній динаміці та прихованих мотивах людської поведінки.

Одним із провідних засобів психологізації у прозі Винниченка стає психологічний портрет персонажа. Так, образ головного героя оповідання «Раб краси» Василя подається через поєднання зовнішніх деталей із характеристикою його внутрішнього стану: *«…парубок був* ***несміливий****, дуже блідий на виду,* ***соромливий*** *і якийсь* ***чудний****», «лежав, спершись ліктем на клунок, і, повернувши своє бліде, худе лице з чорним волоссям і чорними,* ***напруженими, журливими очима*** *в той бік, де серед земляків своїх лежала Катря…»* [7, с. 353]. Портретні риси зовнішності В. Винниченко подає досить лаконічно, акцентуючи не стільки на зовнішності героя, скільки на його психоемоційному стані. Епітети «несміливий», «соромливий», «чудний», а також деталь «напружені, журливі очі» дозволяють передати внутрішню тривожність, емоційну вразливість і психологічну напругу персонажа. Показовим є також портрет земського начальника Михайла Денисовича Самоцвіта з оповідання «Суд»: *«…вигодований, опецькуватий чолов'яга з підстриженими, мов стріха, чорними вусами й розтопіреними вухами, що дуже нагадують ліхтарі біля брички…»* [7, с. 128]. На перший погляд, письменник лише вдається до опису непривабливого зовні персонажа, проте система художніх деталей вияв-

ляє виразну авторську оцінку героя. Використовуючи промовисті порівняння, що апелюють до неживих предметів (вуса-стріха, вуха-ліхтарі), прозаїк вдається до опредметнення постаті чиновника, тим самим натякаючи на його духовну обмеженість. Таке акцентування на гротескних деталях не лише нівелює людську гідність Самоцвіта, а й підкреслює його бездушність та відчуженість від народу, перетворюючи фізичний опис на засіб гострої соціальної сатири.

В. Винниченко приділяв особливу увагу розкриттю психологічних портретів не лише головних героїв, а й другорядних персонажів, що дозволяло письменнику відтворити цілісну картину дійсності та сформувати специфічну атмосферу твору. Зокрема, в оповіданні «Раб краси» автор виводить три типи наймачів, наділяючи кожного виразною художньою деталлю, що слугує ключем до розуміння їхніх характерів. Перший образ – чоловік *«із батіжком, з хитрими очима і з цигаркою, приліпленою до нижньої губи»* [7, с. 354]. Батіжок у його руках маніфестує владність та готовність до репресивних методів керування, а недбало «приліплена» до губи цигарка стає красномовним жестом зверхності та цинізму.

Другий тип наймача постає *«в білих комірчиках і в жовтому брилі»*, звертаючись до кожного *«холюпчик»*; при цьому *«коли він дихав, то живіт йому колихався, як жіночі груди»* [7, с. 359]. Тут автор зміщує акцент на зовнішні атрибути статусу та фізіологізм. Білий комірець виступає своєрідною соціальною візитівкою, тоді як фамільярне звертання викриває приховану зневагу до робітників. Своєю чергою, третій наймач, який *«говорив одривисто, рішуче, сердито й оглядав кожного через окуляри»* [7, с. 362], репрезентує тип авторитарної особистості. Його пильний, важкий погляд через скельця окулярів стає інструментом психологічного тиску, що викликає у присутніх підсвідоме бажання захиститися від надмірного контролю та штучно нав'язаного авторитету.

Помітне місце в малій прозі В. Винниченка займає психологізація зовнішнього образу персонажа через міміку, жести, погляд і поведінкові реакції. Глибинну суть цього підходу при творенні психологічного портрета розкриває В. Фащенко, зауважуючи: *«Вміння у зовнішньому побачити внутрішнє – це особливе обдарування людинознавця, котре ґрунтується на матеріалістичному розумінні психофізичних реакцій, які відбиваються у типових порухах і виразах»* [8, с. 38]. Відтак, фіксуючи зміни міміки, жестів чи погляду, автор майстерно передає динаміку внутрішніх переживань героя. Настанова на фізіогномізм яскраво виявляється в образі Катрі (оповідання «Раб краси»). Провідною психологічною деталлю тут виступає погляд, який слугує індикатором найменших емоційних коливань дівчини. Коли вона проходить повз Василя, який їй дуже подобається, погляд *«хвилюючий та ваблячий, як гріх»* [7, с. 353]; коли розсердилася на дядька Сафрона, *«зиркнула на нього»* [7, с. 355]; коли слухала Василеву сопілку, *«вона задумливо дивилася йому на руки й слухала, як у грудях ворушилось щось тепле, ніжне…»* [7, с. 358]; коли була незадоволена, що Василь найнявся без неї, *«хмуро й суворо глянула на його»* [7, с. 359] та *«гнівно зиркнула»* [7, с. 359]; коли збиралася на роботу разом із коханим, *«кидала у його бік лукавим, щасливим поглядом»* і *«весело озиралася на всі боки»* [7, с. 362]; коли розлучалася із Василем, була *«нахмурена і зла»* [7, с. 365] тощо. Через систему таких візуальних деталей Винниченко передає найтонші психоемоційні зміни персонажа, уникаючи розлогих авторських пояснень. Тож зовнішня реакція героїні стає важливим засобом розкриття її внутрішнього світу та психологічної динаміки.

Для розкриття внутрішньої драми Мотрі (оповідання «Краса і сила») В. Винниченко вибудовує надзвичайно динамічний психологічний портрет героїні. Опинившись перед екзистенційним вибором між Ільком («красою») та Андрієм («силою»), жінка перебуває у стані постійної внутрішньої дисгармонії, що межує з невротичним розладом. Автор акцентує на тому, що в моменти найвищого емоційного напруження моторика та міміка Мотрі стають безпосереднім віддзеркаленням її деструктивного психічного стану. Часто, описуючи дії героїні, В. Винниченко використовує прислівник «нервово» (*«нервово посміхнулася»* [7, с. 27]*, «нервово потягнула Ілька з призьби»* [7, с. 25]*, «якось нервово й швидко зриваючи з голови хустку»* [7, с. 27]*),* тим самим показуючи страх та невротичне реагування на власну життєву ситуацію.

Як правило, рухи Мотрі стрімкі, різкі та енергійні, що свідчить про її пристрасну, холеричну натуру та постійне емоційне напруження *(«**наче поспішаючи кудись**, показала вона чотири круглі синяки»* [7, с. 24]*, «**відпихнула** вона його руку»* [7, с. 24]*, «**схопилась** вона, стала коло Ілька»* [7, с. 23]*, «**тикнувши з ненавистю** дві дулі, **блиснула** очима, **насунула** хустку і **швидко** пішла з двору»* [7, с. 29]*, «**схопила** його за рукав Мотря»* [7, с. 49]).

Думки, почуття та поведінкові реакції Мотрі змінюються так само стрімко, як і її емоційний стан. В. Винниченко майстерно відтворює «пластичність» характеру героїні, демонструючи, як зовнішні чинники здатні миттєво змінювати її психологічний стан на протилежний. Прагнучи перевірити Ілька та переконатися у його здатності захистити її, Мотря свідомо провокує героя, поєднуючи приниження, емоційний тиск і демонстративну зневагу з раптовими проявами ніжності та турботи. Так, героїня то навмисно підкреслює слабкість Ілька й порівнює його з Андрієм *(«А крикни на тебе – то й сховаєш хвоста…» [7, с. 23]),* то поводиться лагідно й емоційно відкрито *(«Ти тепер такий хороший…» [1, с. 26])*. Як зауважує О. Цепа, Мотрині вподобання суголосні з давньогрецьким ідеалом калокагатії – гармонійного поєднання фізичної краси й духовної сили [9, с. 262]. Героїня намагається поєднати у власному уявленні дві протилежні моделі чоловічої поведінки – силу й ніжність, агресію й чуттєвість, що й зумовлює її внутрішню суперечливість і психологічну нестабільність. Таким чином, через динаміку жестів, контрастну міміку та мовленнєві провокації В. Винниченко створює цілісний психологічний портрет, що повною мірою вмотивовує подальші вчинки героїні.

Психологічні портрети персонажів малої прози В. Винниченка вирізняються особливою достовірністю та внутрішньою психологічною напругою. Письменник не обмежується безпосереднім відтворенням емоцій персонажів, а часто вдається до прихованої психологічної характеристики, коли справжні почуття героя маскуються зовнішньо демонстрованою поведінкою. Така психологічна двоплановість дозволяє авторові глибше розкрити внутрішній конфлікт персонажа та показати суперечність між його реальними переживаннями й вимушеною соціальною роллю. Показовим у цьому плані є образ Дуринди з оповідання «Суд», який приїздить до земського начальника Михайла Самоцвіта з проханням дозволити користуватися жаткою. Самоцвіт, захопившись політичними розмовами, фактично ігнорує справжню мету приходу гостя, змушуючи Дуринду підтримувати небажану для нього бесіду. Попри внутрішнє роздратування та нудьгу, герой вимушений демонструвати зацікавленість і покірність, адже залежить від рішення чиновника. В. Винниченко майстерно передає психологічне напруження персонажа через його зовнішні реакції: *«Гостю, очевидячки, нудно й ніколи, але він покірливо ступає поруч хазяїна, криво, невпопад усміхається й хитає головою, коли треба й не треба»* [7, с. 128]. Водночас справжнє ставлення Дуринди до Самоцвіта розкривається через окремі психологічні деталі: герой *«мовчки слухає та іноді тільки дивиться з ненавистю на кінчик сірого вуха й носа»* [7, с. 128]. Письменник будує психологічний портрет не через пряме авторське пояснення емоцій, а через контраст між внутрішнім станом персонажа та його зовнішньою поведінкою. Саме ця невідповідність між прихованими переживаннями й демонстрованими реакціями стає важливим засобом психологізації у прозі Винниченка.

Висновки. Рання проза В. Винниченка стала важливим етапом формування модерної української літератури початку XX століття та поглиблення художнього психологізму. У творах збірки «Краса і сила» письменник зміщує акцент із зовнішнього описового відтворення подій на внутрішній світ персонажа, його психоемоційні переживання та внутрішні конфлікти. Провідними засобами психологізації у прозі митця виступають психологічний портрет, міміка, жести, погляд, мовленнєві характеристики та поведінкові реакції героїв. Особливу увагу автор приділяє психологічній динаміці персонажів, контрасту між внутрішнім станом і зовнішньою поведінкою, а також прихованим мотивам людських учинків. Це дозволяє розглядати ранню творчість В. Винниченка як важливий етап становлення модерної психологічної прози в українській літературі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дончик В. Г. Історія української літератури ХХ століття : у 2 кн. Кн. 1 : Перша половина ХХ століття. Київ : Либідь, 1998. 464 с.

2. Гундорова Т. І. ПроЯвлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму : постмодерна інтерпретація. Київ : Критика, 2009. 448 с.

3. Козубенко Л. М. Концепція психологізму у художньому творі як літературознавча проблема. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33 (72). № 1, Ч. 2. С. 170–175. DOI: https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.1-2/29

4. Черниш А. Є. Психоаналіз й українська література ХХ ст.: асиміляція, інтеграція, актуалізація. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2022. № 21, Т. 2. С. 220–224. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.21.2.44

5. Франко І. Я. Новини нашої літератури: Володимир Винниченко. Краса і сила. *Літературно-науковий вісник*. 1906. Т. 33. Кн. 2. С. 139–141.

6. Михида С. П. У пошуках нової моралі. Слідами його експериментів: змістові домінанти та поетика конфлікту в драматургії Володимира Винниченка. Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2002. С. 8–34.

7. Винниченко В. К. Краса і сила : повісті та оповідання. Київ : Дніпро, 1989. 750 с.

8. Фащенко В. В. У глибинах людського буття : літературознавчі студії. Одеса : Маяк, 2005. 640 с.

9. Цепа О. В. Особливості художнього психологізму в малій прозі Володимира Винниченка. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Філологічні науки*. Кіровоград, 2010. Вип. 92. С. 258–263.

Дата першого надходження статті до видання: 31.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 821.222.1
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-40

МІФОЛОГІЧНІСТЬ ОБРАЗУ КОНЯ В “ШАХ-НАМЕ” ФІРДОУСІ

MYTHOLOGICALITY OF THE IMAGE OF THE HORSE IN FIRDOUSI'S “SHAHNAMEH”

Стельмах М. Ю.,
orcid.org/0000-0001-8996-4313
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри сходознавства імені професора Ярослава Дашкевича
Львівського національного університету імені Івана Франка

Горбач М. О.,
orcid.org/0009-0006-3639-383X
магістр
Львівського національного університету імені Івана Франка

Статтю присвячено дослідженню міфологічного значення образу коня Рахша як вірного супутника Рустама в «Шах-наме» Фірдоусі. З’ясовано, що образ коня, традиційно важливий для світової літератури, в іранській епічній традиції набуває особливої символічної глибини та універсальності, стаючи не просто кінь не просто супутником героя, а міфічним образом, що поєднує фізичну потугу з духовним змістом. Рахш є одним із найвиразніших кінських образів давньоперського епосу, який виходить за межі функції засобу пересування і постає як уособлення моральних ідеалів, бойового духу, колективної пам’яті та космічної гармонії.

У роботі проаналізовано образ Рахша у трьох вимірах – епічному, міфологічному та художньому. В епічному аспекті розкрито його роль у розвитку сюжету та батальних сценах; у художньому підкреслено психологічну й емоційну багатовимірність образу та його тісний зв’язок із постаттю Рустама; у міфологічному – окреслено надприродні риси Рахша, що підносять його до рівня сакральної істоти та медіатора між земним і небесним світами.

Встановлено, що образ Рахша функціонує як архетип, пов’язаний із космічною боротьбою світла й темряви та ідеєю гармонійної єдності людини, природи й всесвіту. Функціональна багатоплановість образу коня дозволяє йому стати носієм і передавачем ключових цінностей іранської цивілізації. Завдяки Рахшу «Шах-наме» не лише оповідає про подвиги минулого, а й створює канон поведінкових ідеалів: незламності перед обличчям хаосу, вірності обов’язку й високого призначення. Рахш у структурі епічної поеми Фірдоусі – це більше, ніж міфічний кінь: він є живим свідком боротьби світла з темрявою, стражем історичної пам’яті та носієм сакралізованого уявлення про народ і його ідеали. Через його постать Фірдоусі утверджує культурну тяглість Ірану, його духовну велич і незламність перед лицем випробувань.

Ключові слова: перська література, Фірдоусі, міфопоетика, епос, образ.

The article explores the mythological significance of the image of the horse Rakhsh as the faithful companion of Rustam in Ferdowsi’s Shahnameh. It is argued that while the image of the horse holds an important place in world literature, within the Iranian epic tradition it acquires particular symbolic depth and universality. Rakhsh is represented not merely as a means of transportation or a companion to the hero, but as a mythopoetic figure that combines physical strength with profound spiritual meaning. As one of the most expressive equine images in the ancient Persian epic, he embodies moral ideals, martial valor, collective memory, and cosmic harmony.

The study examines the image of Rakhsh across three dimensions: epic, mythological, and artistic. In the epic dimension, his role in the development of the narrative and battle episodes is highlighted; in the artistic dimension,

© Стельмах М. Ю., Горбач М. О., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

attention is given to the psychological and emotional complexity of the image and its close relationship with Rustam; in the mythological dimension, Rakhsh's supernatural qualities are analyzed, elevating him to the status of a sacred being and a mediator between the earthly and celestial realms.

It is established that the image of Rakhsh functions as an archetype associated with the cosmic struggle between light and darkness, as well as with the idea of harmony between humanity, nature, and the universe. The functional versatility of this image allows it to serve as a bearer and transmitter of key values of Iranian civilization. Through Rakhsh, the Shahnameh not only narrates heroic deeds of the past but also articulates a canon of ethical ideals, including steadfastness in the face of chaos, loyalty to duty, and devotion to a higher purpose. Within the structure of Ferdowsi's epic, Rakhsh emerges as more than a mythical horse: he is a living witness to the struggle between light and darkness, a guardian of historical memory, and a carrier of a sacralized vision of the people and their ideals. Through this figure, Ferdowsi affirms the cultural continuity, spiritual grandeur, and resilience of Iranian civilization.

Key words: Persian literature, Firdawsi, mythopoetics, epic, image.

Постановка проблеми. Міфопоетичний світогляд кожного народу знаходить своє відображення в образній системі його усної народної творчості. Образи й символи виступають своєрідними національно-культурними кодами, що віддзеркалюють специфіку фольклору та передають особливості народного світосприймання. Література як вид мистецтва на всіх етапах свого розвитку зберігає тісний зв'язок із міфологією, що зумовлює постійний взаємовплив цих двох сфер. Міфологічні структури трансформуються в літературі у вигляді сюжетно-композиційних моделей (міфологем) та окремих мотивів і образів (міфем), тоді як сама література здатна продукувати нові міфологічні смисли.

У цьому контексті особливого значення набуває образ коня, який посідає важливе місце у світовій літературі й водночас є одним із ключових символів у міфологічних системах багатьох народів. В іранській епічній традиції цей образ набуває особливої семантичної насиченості та універсальності. Зокрема, у поемі «Шах-наме» Фірдоусі він репрезентований через постать Рахша – вірного супутника героя Рустама. Рахш постає не лише як засіб пересування, а як багатозначний символ, що втілює моральні ідеали, героїчний дух, колективну пам'ять та космічну гармонію.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного осмислення міфологічної природи образу коня у «Шах-наме», зокрема його символічних, функціональних та архетипних характеристик у контексті іранської культурної традиції. Аналіз цього образу дозволяє глибше зрозуміти механізми трансформації міфологічних уявлень у художній структурі епосу та їхню роль у формуванні національної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Епічна поема «Шах-наме» Абулькасима Фірдоусі привертала увагу численних дослідників як один із найвизначніших творів світової літератури та ключове джерело вивчення іранської міфології, історії та культурної традиції. У наукових працях вона розглядається як синтетичний твір, що поєднує міфологічні, героїчні та історичні елементи, репрезентуючи цілісну картину домусульманського Ірану. Зокрема, у дослідженнях Ольги Девідсон наголошується на органічному поєднанні міфу та героїчного наративу в структурі поеми, що формує її особливу епічну поетику [1]. У свою чергу, Дік Девіс підкреслює значення «Шах-наме» як тексту, що не лише відтворює давні міфологічні уявлення, але й переосмислює їх у новому історико-культурному контексті [2]. У статті Ребеки Габрі поема Фірдоусі розглядається як складна система художнього «обрамлення» міфологічного досвіду. Зокрема, дослідниця аналізує способи репрезентації «невимовного» – космічних і трансцендентних явищ через конкретні образи та наративні структури [3]. Досліджуючи різні аспекти поеми, науковці звертають увагу і на образ коня як важливий складник епічної образної системи. Зокрема, іранський дослідник Джафар Сайярі у праці «Фірдоусі та його епопея» наголошує на нерозривному зв'язку між героєм і його конем: «Рахш був не просто конем, він був елементом сили та честі Рустама, і без нього героїчна постать Рустама не мала б такого

вражаючого значення» [4]. Фарзад Гаемі підкреслює, що кінь виступає символом інстинктивної сили героя та його внутрішньої енергії, яка підлягає контролю й гармонізації [5]. Крім того, у низці наукових праць підкреслюється, що кінь у міфопоетичному мисленні Сходу постає не лише як фізична істота, а як символ космічного порядку та рівноваги між різними рівнями буття. Так, Хоссейн Мірзаї у книзі «Міфи та легенди Сходу» зазначає, що кінь – це не просто тварина, а символ космічного порядку, його роль полягає у підтриманні рівноваги між небом і землею [6].

Мета дослідження. Мета статті полягає в комплексному дослідженні міфологічної природи образу коня у поемі «Шах-наме» Фірдоусі. Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань: з'ясувати специфіку репрезентації образу коня у «Шах-наме» Фірдоусі; дослідити образ Рахша як центрального носія міфологічної символіки; визначити основні функції образу коня (епічну, міфологічну, художню) у структурі поеми; узагальнити значення образу коня для формування іранської культурної та національної ідентичності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кінь у східній літературі посідає особливе місце як символ сили, шляхетності, пристрасті й духовного шляху. У перській, арабській та індійській традиціях кінь часто виступає не просто твариною, а метафорою внутрішньої енергії людини, її честі й прагнення до вищих ідеалів. Крім того, у східній поезії кінь іноді символізує стрімкість часу або невгамовність людських бажань, які потрібно спрямовувати і контролювати. У суфійських текстах кінь може символізувати душу, що потребує виховання й керівництва, подібно до того, як вершник повинен оволодіти конем, щоб досягти мети [6].

Кінь, як символ, є однією з найдавніших і найпотужніших фігур у міфах і культурі Сходу. Тому у перській літературі на нього часто покладаються функції архетипу, який уособлює сили природи, духовний розвиток, а також мужність і вірність. Зороастрійці вважали коня благодійною твариною. У імперській ідеології Ахеменідів знання верхової їзди було необхідною умовою для легітимації претензії на трон, оскільки демонструвало як силу, так і військову доблесть. Це видно з самопредставлення Дарія в написі на Накше-Рустамі, на фасаді його гробниці: «Як вершник, я добрий вершник. Як лучник, я добрий лучник як пішки, так і верхи. Як списоносець, я добрий списоносець як пішки, так і верхи» [7].

«Шах-наме» – величний скарб перського народу. Вона створена на основі переробки фольклору персів та таджиків з деякими доповненнями автора. Розмірна епічна оповідь (сказ) збагачується за рахунок коротких хвилюючих ліричних відступів і приводить до глибоких авторських роздумів щодо моральності. «Рустаміада» це – друга частина поеми «Шах-наме» – лицарська. Вона є найбільш цільною за сюжетом («Рустаміада» – тому, що головного героя звуть Рустамом). За національне визволення бореться улюбленець народу Ірану лицар Рустам. Слід звернути увагу на традиційну зав'язку, існуючу у багатьох фольклорних творах різних народів. У Рустама з дитинства виявляється казкова сила: вибирає собі казкового коня Рахша, котрий одним ударом ратиць знищує зажерливого лева. Кінь Рахш є вірним супутником легендарного героя Рустама у багатьох битвах і пригодах. Його роль виходить за межі звичайної тварини – він уособлює незламну силу, мужність і вірність, що робить його незамінним партнером для Рустама. Рахш і Рустам формують міцний симбіоз, де кінь відображає фізичну та духовну підтримку героя, а його виняткові здібності роблять його більш ніж просто твариною – він є втіленням природної сили і стійкості [4].

Образ Рахша демонструє синтез міфологічного, епічного та художнього начал. Епічний образ не лише ілюструє події, а й виконує функцію естетичної моделі, через яку виражаються уявлення про ідеал людини, національну ідентичність та морально-філософське осмислення історії. Водночас однією з провідних функцій епічного образу є соціокультурна, яка має комплексний характер і включає кілька взаємопов'язаних аспектів. Зокрема, ідеологічний аспект репрезентує домінантну систему цінностей і світоглядних орієнтирів суспільства; мнемонічний забезпечує збереження та передачу історичної пам'яті; етичний моделює ідеали поведінки,

формуючи уявлення про належне і героїчне; психологічний сприяє формуванню типових рис національного характеру [8].

У епічній традиції образ Рахша розгортається через численні оповіді та сцени боїв, де його відвага, сила й вірність визначають хід подій. Саме завдяки своїй героїчній природі Рахш здобуває епічне звучання, уособлюючи не лише особисту мужність, а й колективну свідомість іранського народу. Він діє об'єктивно в межах зображуваної реальності, залишаючись безпосереднім свідком і учасником найважливіших історичних і сакралізованих подій.

Героїзація є однією з визначальних рис епічної традиції, у межах якої персонажі наділяються надзвичайними якостями – фізичною силою, моральною величчю та здатністю до здійснення виняткових подвигів. У цьому контексті образ Рахша не є винятком: він постає не просто як кінь, а як істота, наділена майже надприродними властивостями, що дозволяють йому брати участь у найскладніших випробуваннях і битвах.

Надзвичайна сила, витривалість і беззастережна відданість Рахша підкреслюють його міфологічний статус і наближають до рівня героїчного персонажа. Він виступає не лише супутником Рустама, а повноправним учасником героїчних дій, чия присутність є необхідною для здійснення подвигу. У цьому сенсі Рахш функціонує як героїзований образ, що втілює ті самі цінності, що й сам герой [4].

Образ Рахша виходить за межі індивідуальної історії й набуває ширшого, колективного значення, уособлюючи ідеали вірності, сили та бойової доблесті, притаманні іранській культурній традиції. Через нього актуалізується уявлення про героїчну місію як служіння не лише особистим, а й загальнонаціональним цілям.

«رخش بدین کارها دست داشت / دل و زور و نیروی شگفتی گماشت» *Рахш брав участь у цих діяннях, вкладаючи в них серце, силу й дивовижну міць* [9].

Таким чином, героїзація Рахша є важливим елементом епічної поетики «Шах-наме», що підсилює значення образу коня як носія не лише фізичної, а й духовної сили, співмірної з героїчною постаттю Рустама.

Міфологічний вимір образу Рахша відсилає до глибинної символіки. Його магічні якості – надзвичайна сила, розум і навіть духовна близькість до вищих світів – зводять його до рівня священної істоти. Він стає мостом між земним і небесним, учасником боротьби сил світла проти темряви, втілюючи стародавні міфологічні уявлення про єдність людини та природи, героїв і космосу.

У «Шах-наме» кінь Рахш має риси, що наближають його до міфологічних істот. Він не просто тварина, а сакральна істота, обдарована силою, розумом і майже надприродними якостями. Його поява та участь у ключових подіях мають міфологічний характер.

Образ Рахша в системі епічних міфологічних уявлень Ірану постає передусім як героїко-культурний феномен, невіддільний від постаті самого Рустама. Рахш є невід'ємною частиною подвигів Рустама, беручи активну участь у подіях, що мають значення не лише для героя, а й для збереження культурної та історичної цілісності Ірану. У цьому контексті кінь виступає не лише як супутник героя, а як символ його величі, сили та відданості, що виходить за межі фізичної природи тварини і набуває метафоричного значення. Рахш стає своєрідним продовженням героя, репрезентуючи його внутрішню силу, моральну стійкість і героїчний потенціал. Відтак кінь функціонує як складник морально-ціннісної структури епосу, сприяючи утвердженню ідеалів мужності та честі [5].

«یکی اسپ بودش به کردار باد / سبکرفت چون نغزپرد پرزاد» *Був у нього кінь, мов вітер швидкий, немов крилатий птах легкий* [9]. Цей опис підкреслює надзвичайні, майже надприродні якості Рахша, який постає не просто як бойовий товариш, а як особливий союзник героя, наділений сакральними рисам

Крім того, Рахш уособлює стихійну силу природи – витривалість, енергію руху, зв'язок із елементами вітру та землі. Його участь у битвах набуває символічного значення як прояв боротьби космічного порядку з хаотичними, демонічними силами.

«رخش بجست از بر اژدها / ز خشم دلیران ز دیو سیاه» *Рахш стрибнув на чорного дракона, відвага героїв палала супроти демонів* [9]. У цьому епізоді Рахш постає як носій природної і космічної енергії, що допомагає герою здолати сили зла, уособлюючи гармонію між людиною і світом природи.

Таким чином, функціональне навантаження Рахша також є багаторівневим: Рахш виступає одночасно пояснювальним, мнемонічним, морально-етичним і наративним елементом епічної оповіді [див.: 10].

Пояснювальна функція. Образ Рахша сприяє осмисленню взаємозв'язку людини і природи. Він постає як уособлення стихійної, але гармонізованої сили природи, що служить людині, коли та діє з добрими намірами.

«ز بهر نجات زمین و زمان / رخش را برگزید از میان» *Для спасіння землі й часу він обрав Рахша серед усіх* [9]. Через образ Рахша Фірдоусі показує, що певні сили (вірність, доблесть, мужність) обираються для великої місії – встановлення порядку в хаотичному світі.

Мнемонічна функція. Постать Рахша виступає носієм колективної пам'яті, закарбовуючи у свідомості народу уявлення про боротьбу, стійкість і самопожертву.

«ز بهر رستم برون شد به جنگ / به کردار شیر اندر آورد چنگ» *Заради Рустама він вирушив у бій, мов лев, що простягає пазурі* [9]. У цьому контексті Рахш функціонує як символ вірного захисника, через який передається ідеал героїчної відданості та служіння.

Морально-етична функція. Рахш уособлює моральні чесноти – відданість, мужність і жертовність, виступаючи еталоном поведінки.

«چو رخش اندران کارزار آمدی / دد و دیو را زار و خوار آمدی» *Коли Рахш виходив на поле бою, чудовиська й демони ставали жалюгідними і безсилими* [9]. Цей фрагмент відображає мораль епосу, утверджуючи ідею невідворотності відповідальності за вчинки, тріумфу справедливості та гармонійного співвідношення між людською поведінкою і космічним порядком: зло неминуче зазнає поразки перед добром, носієм якого постає не лише герой, а й його кінь.

Наративна функція. Рахш є важливим чинником розвитку епічного сюжету, виступаючи активним учасником подій і своєрідним каталізатором героїчних дій. Рахш є також рушієм розвитку міфологічних сюжетів: допомагає Рустаму перемагати демонів, рятувати народ.

«به شمشیر و رخش و به گرز گران / برآورد بنیاد دیوان جهان» *Мечем, Рахшем і важкою булавою він зруйнував царство демонів світу* [9]. Таким чином, образ Рахша є невід'ємним елементом героїчного наративу: без нього сила й дієвість Рустама були б неповними.

Рахш, хоч і набуває міфологічного та епічного виміру, залишається типовим представником класичного героїчного образу, побудованого на раціональних, моральних та типізованих характеристиках. Він виступає ідеалом сили та вірності, втілюючи основні риси, важливі для культурної традиції Ірану. Його участь у боротьбі з демонами та служінні Рустаму підпорядкована моральним канонам і вимогам класичної героїчної поеми.

«رخش به جنگی که برپا کرده بود / همانند بادی، با چشم‌های افروخته» *Рахш, наче вітер, зі світлом в очах, мчав на поле бою* [9]. Ці слова підкреслюють ідеалізовану, практично бездоганну постать Рахша як раціонального і впорядкованого героя, здатного діяти в контексті епічної етики.

Художній аспект образу Рахша розкриває тонкі психологічні та емоційні деталі, які додають розповіді ліричної глибини. У взаємодії з Рустамом Рахш показаний не лише як бойовий товариш, але і як істота, здатна на емоції, страждання та самопожертву. Завдяки багатому стилістичному оформленню описів коня читач відчуває його присутність як живу й активну силу в епічному всесвіті.

Хоча Рахш і є важливою частиною життя Рустама, він не є центральним персонажем, навколо якого будується основна сюжетна лінія. Рахш функціонує як символічний допоміжний персонаж, важливий для розкриття моральних і психологічних рис головного героя, проте саме Рустам несе основний драматичний конфлікт.

«رخش در کنار رستم، قهرمان دلیر / بر دوش پادشاهی نشان داد» — *Рахш поряд з Рустамом, героєм сміливим, показав владарювання на плечах великого короля* [9]. Ця цитата демонструє роль Рахша як

вірного супутника, символу відданості та надійності; його вплив на розвиток сюжету підпорядкований діям Рустама.

Рахш є класичним образом-персонажем, який уособлює певний тип – кінь, що виконує роль союзника героя. У його образі відображається не лише фізична сила, але й його моральні якості: відданість, рішучість і готовність до самопожертви. Рахш не просто допомагає Рустаму, він повністю зливається з ним як героїчний символ, несучи його моральні й емоційні риси.

Рахш не є просто конем-героєм. У його образі можна побачити елементи макрообразу, в якому він не лише відображає характер і мораль головного героя, але й є символом сили природи та національної ідеї. Як частина великого епосу, Рахш уособлює культурні й історичні цінності Ірану, стаючи живим символом сили, мужності та відданості.

Висновки. Узагальнюючи зазначене, можна ствердити, що образ Рахша постає як сакральна істота, що інтегрує в собі космогонічні й героїко-культурні функції. Рахш зображується як живий символ доблесті, відданості й гармонії людини із Всесвітом, що підносить його до рівня міфологічного архетипу. Функціональна багатоплановість образу коня – пояснювальна, мнемонічна, морально-етична і наративна – дозволяє йому стати носієм і передавачем ключових цінностей іранської цивілізації. Завдяки Рахшу «Шах-наме» не лише оповідає про подвиги минулого, а й створює канон поведінкових ідеалів: незламності перед обличчям хаосу, вірності обов'язку й високого призначення.

Отже, Рахш у структурі епічної поеми Фірдоусі – це більше, ніж міфічний кінь: він є живим свідком боротьби світла з темрявою, стражем історичної пам'яті та носієм сакралізованого уявлення про народ і його ідеали. Через його постать Фірдоусі утверджує культурну тяглість Ірану, його духовну велич і незламність перед лицем випробувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Davidson O. M. Poet and Hero in the Persian Book of Kings. Ithaca : Cornell University Press, 1994.
2. Davis D. Epic and Sedition: The Case of Ferdowsi's Shahnameh. Washington : Mage Pub, 1999.
3. Gabri R. Framing the Unframable in Ferdowsi's Shahnameh. *Iranian Studies.* 2015. Vol. 48, № 3. P. 423–441. https://doi.org/10.1080/00210862.2014.1000623
4. Sayyari J. Ferdowsi va Hamase-ye Melli-ye Iran [Ferdowsi and the National Epic of Iran]. Tehran : University Press, 2018.
5. Ghaemi F. Horse Animal Symbol Frequent in Shahnameh and Its Role in the Evolution of the Archetype of Hero. *International Journal of Humanities and Cultural Studies*. 2016. Vol. 3, № 2. P. 123–131. https://doi.org/10.22054/ltr.2010.6517
6. Mirzaei H. Afsāneh-hā va Asātīr-e Sharq [Legends and Myths of the East]. Tehran : Elmī va Farhangī Publications, 2021.
7. Dadrawala N. Significance Of Horses In Zoroastrian Tradition. *Parsi times*. July 5, 2024. URL: https://parsi-times.com/2024/07/significance-of-horses-in-zoroastrian-tradition/
8. Грабович Г. До проблеми національного героя в літературі. *Слово і час*. 1993. № 6. С. 11–19.
9. Ferdowsi A. Shahnameh / ed. by J. Khaleghi-Motlagh. New York : Iran Heritage Foundation, 2007.
10. Клочков В. І. Міф і художній образ у слов'янській традиції. Харків, 2003.

Дата першого надходження статті до видання: 26.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 81’27:316.77
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-41

ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАТИВНА ПОВЕДІНКА КРІЗЬ ПРИЗМУ МОВНОГО ЕТИКЕТУ

PROFESSIONAL COMMUNICATIVE BEHAVIOR THROUGH THE PRISM OF LANGUAGE ETIQUETTE

Тараненко А. В.,
orcid.org/0000-0002-5357-4759
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти
Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради

Ярошовець Т. І.,
orcid.org/0000-0003-3690-416X
кандидат філософських наук,
завідувачка кафедри журналістики, видавничої справи, поліграфії та редагування
Інституту філології та масових комунікацій
Закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Кон О. О.,
orcid.org/0000-0003-4485-0050
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри слов’янського мовознавства,
декан історико-філологічного факультету
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

На тлі зростання вимог до мовної культури та комунікативної компетентності сучасного фахівця актуалізується питання мовного етикету, як одного з головних регуляторів процесу ділового спілкування. Такі аспекти, як дотримання норм офіційного спілкування, правил мовного етикету та коректного вибору способів оціночних висловлювань, відіграють важливу роль у професійній діяльності. Дослідження присвячене ґрунтовному теоретико-методологічному аналізу феномену мовного етикету як невід’ємної компоненти професійної комунікативної поведінки в сучасних умовах розвитку лінгвокультурного середовища. Феномен мовного етикету в рамках статті розглядається у контексті багатовимірного соціокультурного феномену, що поєднує мовні, прагматичні, етичні та ціннісні компоненти. На основі вивчення найбільш типових комунікативних ситуацій у професійному спілкуванні в статті виділено ключові аспекти, що включають максимальну адаптацію власного мовлення, врахування культурних та національних традицій, уникнення ускладнених граматичних конструкцій, виявлення емпатії. Розглянуто різні підходи до трактування дефініцій мовного етикету, обґрунтовано його роль у забезпеченні ефективності професійного спілкування та формуванні позитивного психологічного клімату. Акцентовано значення мовного етикету в діловому середовищі, де необхідними передумовами виступають культурна компетентність, комунікативна чутливість та толерантність, а головною особливістю ділового спілкування при цьому є позиціонування його не метою, а засобом досягнення певних цілей. У дослідженні окрема увага приділена таким аспектам, як дотримання правил офіційного спілкування, вибір способу оціночних висловлювань – критики та похвали, а також агресії як неприйнятній формі спілкування. Доведено необхідність системної інтеграції мовного етикету як чинника підвищення якості професійної діяльності.

© Тараненко А. В., Ярошовець Т. І., Кон О. О., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Ключові слова: мовний етикет, професійна комунікація, мовні норми, професійне спілкування, комунікативна поведінка, ділове середовище, компетентність.

The phenomenon of speech etiquette, which is an integral component of professional communicative behavior, unites widespread active forms of communication that require culture and correctness, the ability to listen to the interlocutor, and regulate one's own emotional state. Ukrainian speech etiquette is distinguished by its uniqueness, as it is formed on a national basis and actively integrates generally accepted European norms, while expressing a tendency to tolerance and correctness in human relationships, contempt for aggression and brutality. Language etiquette in the study is considered in the context of a multidimensional socio-cultural phenomenon that combines linguistic, pragmatic, ethical and value components. In the practice of professional communicative behavior, the above components are manifested in the form of speech adaptation, the use of correct forms of address, polite forms of requests, softened instructions, tolerant error correction and productive criticism, the use of inclusive vocabulary and neutral forms of expression. Also important are the regulation of the tone and pace of speech, non-verbal signals. Politeness allows you to regulate your emotions and show respect for the desires and needs of other people. Also, one of the necessary skills that allows you to create a comfortable space for interaction is the ability to listen. The key challenges to the formation of effective professional communicative behavior today are seen as the rejection of emotional narratives and Russianisms, the need to develop emotional intelligence and the ability to listen to the interlocutor. Standards of speech etiquette in the digital age should be based on the unchanging values of communicative interaction – respect for the interlocutor, literacy, empathy, brevity, accuracy. Promising scientific developments should focus on the influence of digital communicative environments on speech etiquette and the study of its intercultural context.

Key words: language etiquette, professional communication, language norms, professional communication, communicative behavior, business environment, competence.

Постановка проблеми. Актуальні процеси трансформації суспільства на тлі активної глобалізації, інтенсивної міжкультурної взаємодії та укріплення позиції української мови, як державної мови офіційного спілкування, зумовлюють інтенсифікацію вимог щодо рівня професійної комунікативної культури та дотримання мовного етикету – регулятора професійних поведінкових патернів. Розширення ділової лексики, культура спілкування, толерантність та емпатія стають неодмінними вимогами щодо компетентності сучасних фахівців.

Мовний етикет у діловій комунікації передбачає демонстрацію лояльного ставлення до співрозмовника, із застосуванням загальнокультурних норм міркування, комунікації та форм їх вираження. Кожен із обов'язкових елементів мовного етикету при цьому має власне місце у професійному спілкуванні, з характерними особливостями та мовленнєвим вираженням.

Власне український мовленнєвий етикет на сьогодні позиціонується явищем прогресивним і часто – із суто національною специфікою, що відображає ментальність, світосприйняття і самобутній спосіб мислення. Ситуація набула інтенсивного розвитку на тлі загального укріплення позицій державної української мови як пріоритетної в сфері ділової комунікації та публічного простору. Зазначене актуалізує проблему динаміки професійної комунікації в контексті мовного етикету й потребує розширених досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика дослідження мовного етикету як компоненти професійної комунікативної поведінки присутня в публікаціях численних сучасних науковців [1, с. 502–517; 2, с. 37–45; 3, с. 110–121], що розглядають питання в рамках міждисциплінарного лінгвістичного дискурсу. Особлива увага при цьому зосереджена на аналізі варіативності аспектів розвитку сучасної мовної культури, відповідній динаміці етикетних стратегій у професійній комунікативній поведінці.

Результати напрацювань українських науковців [4, с. 73–78; 5, с. 75–77] підтверджують значущість мовного етикету для формування культурної та професійної компетентності сучасних фахівців, при цьому автори актуалізують проблему відповідного освітнього забезпечення. У деяких публікаціях [6, с. 5–18; 7, с. 228–236; 8, 156–162] досліджується динаміка комунікативних орієнтирів і адаптація мовних норм відповідно до культурного та цифрового контексту сучасного соціуму. Водночас, інші вчені [9, с.159–174; 10, с. 55–71] актуалізують проблематику в контексті культурної компетентності як невід'ємної компоненти етики мовлення.

Різні аспекти досліджуваної проблематики аналізуються в публікаціях [11, с. 482–501; 12, с. 4779–4788; 13, с. 223–232], де висвітлено специфіку національної лінгвокультури, її динаміки під впливом глобальних мовних норм та цифрового етикету. Також учені досліджують взаємозв'язок між комунікативною компетентністю, інфомедійною грамотністю, мовним етикетом та професійним іміджем, концентрують увагу на мовних формулах.

Незважаючи на високий рівень розробленості проблематики, залишаються невирішеними низка питань, серед яких – відсутність єдиного критеріального підходу для оцінки ефективності застосування мовних етикетних формул у професійній комунікативній поведінці та обмежена систематизація стандартів мовного етикету в умовах цифрової комунікації, що детермінує актуальність подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Метою статті є теоретико-методологічний аналіз феномену мовного етикету як невід'ємної компоненти професійної комунікативної поведінки в сучасних умовах розвитку лінгвокультурного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Різні підходи до трактування поняття вітчизняними та зарубіжними дослідниками дозволяють асимілювати ключові аспекти дефініції в форматі нормативної мовної поведінки в рамках суспільства, що асимілює сукупність типових висловлювань, закріплених національно-культурними та мовними традиціями, і призначених для використання в конкретних соціально-комунікативних ситуаціях. Власне, мовний етикет можна розглядати як національно специфічні правила мовної поведінки, які реалізуються в системі стійких формул і виразів, рекомендованих для різних ситуацій ввічливого контакту з співбесідником.

У професійному спілкуванні реалізація норм мовного етикету активно сприяє налагодженню партнерських відносин та довіри, формуванню позитивного психологічного клімату, загальній якості комунікації, особливо – в діловій чи публічній сферах. При цьому важлива роль відводиться етикету офіційної кореспонденції, нормами якого регламентуються правила ділового листування.

У зарубіжному науковому дискурсі мовний етикет часто розглядається як ключовий компонент професійної комунікативної поведінки, що залежить від навичок коректності, мовленнєвої ввічливості, толерантності, дотримання соціально прийнятних моделей спілкування. Мовний етикет першопочатково виявляється у виборі форм звертання, способах формулювання критики, корекції помилок. Будучи складною професійною компетентністю, яка поєднує мовні, соціокультурні та етичні компоненти та забезпечує ефективність професійної комунікації, мовний етикет вміщує низку ключових компонентів, серед яких:

1) вербальна ввічливість, що являє собою комплекс мовних засобів, зосереджених на підтримці позитивного міжособистісного контакту в процесі спілкування;

2) прагматична коректність, котра розцінюється як уміння коректного вибору мовних засобів комплементарно ситуації та статусу співрозмовників;

3) мовленнєва толерантність, що проявляється у запобіганні дискримінаційних чи стигматизуючих висловлювань;

4) культура професійного мовлення, котра являє собою високий рівень опанування норм ділової комунікації;

5) комунікативна емпатія – спроможність ефективно враховувати емоційний стан і тональність реагування співрозмовників [12, с. 4779–4788; 13, с. 223–232].

Необхідно зауважити, що у практиці професійної комунікативної поведінки зазначені вище компоненти проявляються у формі адаптації мовлення, використання коректних форм звертання, ввічливих форм прохань, пом'якшених інструкцій, толерантній корекції помилок та продуктивній критиці, використанні інклюзивної лексики та нейтральних форм висловлення. Важливими є також регулювання тону й темпу мовлення, невербальних сигналів [1, с. 502–517].

Мовний етикет взаємопов'язаний з ключовими постулатами мовного спілкування, серед яких – постулати якості (виключення помилкових чи безпідставних повідомлень), кількості

(повідомлення має бути не надмірно просторовим, ні надто коротким), ставлення (забезпечення релевантності для адресата), а також способу (чіткість, ясність, відсутність незрозумілих для адресата лексем). Як свідчить практика, недотримання котрогось із зазначених постулатів неминуче призводить до комунікативної невдачі. Мовний етикет у такому контексті сприяє уникненню або ж своєчасному виправленню помилок в процесі переговорів [7, с. 228–236; 8, с. 156–162].

Можна стверджувати, що сукупність мовних етикетних правил регулює всі види формальних взаємин. Особливо це стосується масштабних дипломатичних заходів, ділового простору та публічного дискурсу. При цьому неприпустимим щодо комунікативних процедур, суворо обмежених етикетними рамками, є їхнє ігнорування. Навіть професійне спілкування у неформальній обстановці регулюється асортиментом норм, що відноситься до формату зустрічі.

Ввічливість дозволяє відрегулювати емоційне тло та виявити повагу до бажань та потреб інших людей. Також однією з необхідних навичок, що дозволяють створити комфортний простір для взаємодії, є уміння слухати. Активне слухання потребує повної особистісної присутності, із демонстрацією щирої зацікавленості через відповідне реагування, що допомагає зрозуміти та осмислити точку зору співрозмовника, потреби іншої сторони [9, с. 159–174; 10, с. 55–71].

Загалом, у сфері професійної комунікації можна відзначити додаткові особистісні фактори, які тісно переплітаються між собою та в синергії впливають на результативність перемовин – відповідальність, компетентність, старанність, пунктуальність. Інший аспект, що заслуговує на увагу в контексті комунікативної поведінки та мовного етикету – коректний вибір лексикону. Допустимість жаргонізмів, вульгаризмів, лихослів'я має пряме відношення до рамок ввічливості, їх дотримання чи порушення.

При цьому обидва концепти мають корелювати між собою, адже неможливо уявити схвальну реакцію співрозмовника, якщо до нього звертаються грубим тоном, але ввічливими словами, чи, приміром, сиплють образи на його адресу з доброзичливою інтонацією. Тому до основних вимог мовного етикету відносять необхідність стримувати себе від насмішки й уникати тем, які можуть бути сприйняті негативно учасниками переговорів [2, с. 37–45; 3, с. 110–121].

Коректність звертання до партнерів у рамках україномовного ділового дискурсу передбачає використання державної мови і нейтрального тону, з додаванням до імені співрозмовника «*пан/пані*». У сучасній українській мові узвичаєні слова-звертання до офіційних осіб, громадян, співробітників: *добродію, добродійко, пане, пані, панно, колего, товаришу, товаришко, друзі, друже* тощо. Припустимо до них додавати *шановний, вельмишановний, високоповажний*.

При розмові необхідно уникати сленгу, а також емоційно забарвлених виразів. Вітальні та прощальні фрази мають бути доречними та акцентувати професійну субординацію. Загальна ввічливість, при всій багатогранності властивих її елементів, часто не дає відповіді на всі варіації ситуацій, що виникають у процесах ділової комунікації, а тому чимало рішень доводиться знаходити, враховуючи специфічність конкретних обставин місця та часу, водночас на основі принципів коректності, тактовності та взаємної поваги у спілкуванні. Необхідно пам’ятати, що в українській мові присутній кличний відмінок, який використовується під час п’ятнадцяти мовленнєвих етикетних видів: звертання, вітання, прощання, прохання тощо.

Важливу роль відіграють мовленнєві кліше для вираження похвали у професійному спілкуванні – ділові компліменти, що відкрито висловлюють схвалення чи захоплення. Наприклад, в українському спілкуванні використовуються такі кліше: «*Мене завжди вражає широта вашого кругозору!*», «*Як приємно мати з вами справу!*» та інші, що створюють позитивний психологічний мікроклімат у середовищі перемовин і дозволяють досягти бажаних результатів. Водночас, для вираження прохання у діловому спілкуванні використовуються м’які вирази, причому не у формі наказу, а у формі питання: «*Не могли б ви зачинити двері?*».

У процесі професійних перемовин норми мовного етикету поширюються на логіку викладу думок суб'єктами комунікації. Зокрема, необхідною вимогою якісної комунікативної поведінки є послідовне та доказове міркування, ключова роль в яких належить загальноприйнятим прийомам формальної логіки. Першочергово, серед таких прийомів – вимоги до аргументів, котрі мають бути істинними дійсними виразами, що у сукупності дозволяють зробити основний висновок.

З-поміж іншого, комунікативна компетентність передбачає опанування мистецтва ведення полеміки, що включає уміння переконувати інших в істинності висловлюваних поглядів, доцільності та необхідності певної поведінки. У професійному спілкуванні суперечка має володіти доброзичливим характером, виключати прояви агресії та будуватися на конструктивному діалозі. До очікуваних манер у ході професійної комунікативної поведінки необхідно також віднести уміння оперативно визнавати власні помилки. Крім того, відповідно до норм мовного етикету, існують чітко визначені прийоми, неприйнятні під час переговорів – наприклад, софізми (умисне, водночас ретельно приховуване порушення вимог логіки і правил мовного етикету шляхом свідомого відволікання, дезорганізації комунікаційного процесу) [11, с. 482–501].

Водночас суспільна динаміка інтегрує у нього певні інновації, спрямовані на подальше вдосконалення. Зокрема, розвиток цифрових форм комунікації зумовив потребу у відповідному етикеті спілкування. При цьому український мовленнєвий етикет передбачає властиві українцям національно-специфічні правила мовленнєвої поведінки, утілені в системі стійких формул і виразів, прийнятних для кожної ситуації – це й вітання типу «*Слава Ісусу Христу*», «*Христос народився*» (на Різдво), «*Христос воскрес*» (на Великдень), «*Вітаю*», прощання, як-от «*Бувайте здорові*», «*До вечора*», «*На все добре*», чи вдячності – «*Щиро вдячний*».

Очевидно, що мовленнєва поведінка у професійній сфері має соціально-рольову обумовленість, при цьому прояв стриманості та поваги до співрозмовника проявляється у вираженні інтересу, схвалення і вдячності, стриманому гуморі, уникненні оцінок, а також у використанні технік активного слухання. Для зміни негативного настрою співрозмовника, вирішення суперечностей доцільно використовувати тактику вибачень, пояснень, спільного пошуку рішень. Так як мовний етикет активно формує стереотипні поведінкові патерни, можна наполягати на його функції уніфікації міжособистісної комунікації у професійній сфері.

Таким чином, вербальна взаємодія на основі принципів мовного етикету, спрямована на співпрацю, а не на конфронтацію, може суттєво підвищити ефективність професійної діяльності. Окрім того, дотримання норм мовного етикету дозволяє оптимізувати психологічний мікроклімат середовища ділової комунікації, нівелюючи негативні особистісні якості співрозмовників. Тому можна стверджувати, що феномен мовного етикету успішно поєднує функції мови як соціального і культурного явища.

Висновки. Феномен мовного етикету, що є невід'ємною компонентою професійної комунікативної поведінки, об'єднує поширені активні форми комунікації, які вимагають культури та коректності, уміння слухати співрозмовника, регулювати власний емоційний стан. Український мовний етикет відзначається неординарністю, адже сформований на національному підґрунті та активно інтегрує загальноприйняті європейські норми, при цьому виражає схильність до толерантності та коректності у людських взаєминах, зневагу до агресії та брутальності.

Ключовими викликами до формування ефективної професійної комунікативної поведінки на сьогодні вбачаються відмова від емоційних наративів та русизмів, необхідність розвитку емоційного інтелекту й уміння слухати співрозмовника. Стандарти мовного етикету в цифрову добу мають базуватись на незмінних цінностях комунікаційної взаємодії – повазі до співрозмовника, грамотності, емпатії, лаконічності, точності. Перспективні наукові розробки варто зосередити на впливі цифрових комунікативних середовищ на мовний етикет та вивченні його міжкультурного контексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грищенко О. В., Якушко К. Г., Гончарова О. А. Мовний етикет як складова професійної комунікативної поведінки. *Вісник науки та освіти.* 2026. №1(43). С. 502–517. https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-1(43)-502-517

2. Пискун О., Джевага Г., Носовець Н. Діджитал-етикет: правила комунікації в умовах онлайн-навчання. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка.* 2023. Т. 178. № 22. С.37–45. https://doi.org/10.58407/232207

3. Zinchenko V., Lopatynska I., Sabelnykova T., Tilniak N., Sydorenko L. Linguistic features of communication in Ukrainian. *Revista Eduweb*. 2023. Vol. 17. №. 1. Pp. 110–121. https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.01.11

4. Скрипник Н., Когутюк О., Турлюк С. Мовно-мовленнєвий етикет у професійно орієнтованому комунікативному спілкуванні. *Молодий вчений.* 2024. № 6.1 (130.1). С.73–78. https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-6.1-131.1-16

5. Шаповалова О., Майборода А., Леонова Н. Мовний етикет. Мовні формули. Стандартні етикетні ситуації. Матеріали конференцій МЦНД. 2022. С.75–77. https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/339

6. Гнатюк Л. Архаїчні етикетні формули як відображення специфіки мовної картини світу українців. *Українське мовознавство.* 2022. №1(52). С. 5–18. https://doi.org/10.17721/um/52(2022).5-18

7. Харчук Л. В. Лексико-семантичні норми у формуванні мовної компетентності державного службовця. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки».* 2021. № 2 (22). С. 228–236. DOI: 10.32342/2523-4463-2021-2-22-22

8. Tymkova V., Manzhos E. Traditional stereotypes of speech etiquette in the framework of the ukrainian outlook. *Молодь і ринок*. 2025. №. 1(233). С. 156–162. https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.322712

9. Kulyk V. Language shift in time of war: The abandonment of Russian in Ukraine. *Post-Soviet Affairs.* 2024. №40(3). Pp. 159–174. https://doi.org/10.1080/1060586X.2024.2318141

10. Mordovtseva N., Slobodian O., Hryhorieva I., Uzhchenko I., Tsalapova O., Makarenko I.. Communication culture as a key professional skill. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala.* 2023. № 15(3). Pp. 55–71. https://doi.org/10.18662/rrem/15.3/753

11. Karakale F. Language Impasse in Bilingual Societies: The Case of Ukraine and Russia-Ukraine War. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi.* 2022. №5(10). Pp. 482–501. https://doi.org/10.35235/uicd.1177819

12. Kostusiak N., Hromyk L., Hrytsevych Y., Kryskiv M., Sydorenko O., Shumenko O. Culture of Ukrainian Scientific Language: Oral and Written Forms of Professional Communication. *Journal of Cultural Analysis and Social Change.* 2025. Pp. 4779–4788. https://doi.org/10.64753/jcasc.v10i2.2339

13. Plekhanova T., Strashko I., Hryshchenko O., Komarova Z., Savitskaya M. Language policy and its media representation in post-war Ukraine: Implications for identity and inclusivity. *Amazonia Investiga*. 2023. №12(71). Pp. 223–232. https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2597

Дата першого надходження статті до видання: 11.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.112.2’42:82-1/-9
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-42

ЗАГОЛОВОК ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ: ВІД ЗОВНІШНЬОЇ ФОРМИ ДО ЗАКОДОВАНОГО СЕНСУ

TITLE OF THE LITERARY WORK: FROM EXTERNAL FORM TO ENCODED MEANING

Токарєва Т. С.,
orcid.org/0000-0001-6898-821X
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри германських мов, зарубіжної літератури та методик викладання
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Статтю присвячено дослідженню заголовка як ключового елемента художнього тексту, що виконує функцію первинного семантичного коду та виступає медіатором між автором і читачем. Актуальність роботи зумовлена необхідністю комплексного осмислення ролі заголовка у формуванні смислової структури тексту, а також недостатнім рівнем вивчення цього питання у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці тексту. У дослідженні узагальнено наукові підходи до визначення статусу заголовка, зокрема його трактування як компресованої мовної одиниці, що акумулює основну ідею твору. Розглянуто основні функції заголовка, серед яких інформативна, тематизуюча, символізуючи, прогнозуюча та прагматична, а також визначено їх роль у процесі інтерпретації художнього тексту.

У статті досліджено роль заголовка художнього тексту як важливого семантичного елемента, що визначає не лише інтерпретацію твору, а й взаємодію між автором та читачем Заголовок розглядається к перша мовна одиниця, яка концентрує в собі основну ідею та філософський зміст тексту, виступаючи медіатором, який активує когнітивні очікування. Стаття розглядає також історичну еволюцію заголовків та їх взаємодію з текстом, підкреслюючи важливість символічної і функціональної ролі заголовків у контексті художнього твору. Відзначається, що заголовок не є пасивним елементом, а активно формує загальний смисловий контекст твору, інтегруючи основні теми та конфлікти, що розгортаються в основному тексті.

Особливу увагу приділено аналізу структурно-семантичних типів заголовків та їх класифікації за формальними і змістовими ознаками. Досліджено особливості заголовків творів німецькомовної художньої літератури, зокрема їх граматичну організацію, типи синтаксичних конструкцій та способи кодування змісту. На прикладах відомих творів проілюстровано механізм переходу від зовнішньої форми заголовка до його глибинного, символічного значення. У результаті встановлено, що заголовок є динамічною одиницею, смисл якої повністю розкривається лише у взаємодії з текстом. Він виступає не лише засобом номінації, а й інструментом моделювання художнього простору, формування читацьких очікувань та репрезентації авторської концепції. Таким чином, заголовок художнього твору постає як складний психосоціолінгвістичний феномен, що забезпечує цілісність тексту та сприяє його глибшому розумінню.

Ключові слова: заголовок художнього тексту, семантичний код, функції заголовка, інтерпретація тексту, німецькомовна література, текстова прагматика.

The article is dedicated to the study of the title as a key element of the literary text, performing the function of the primary semantic code and serving as a mediator between the author and the reader. The relevance of the work is determined by the necessity of a comprehensive understanding of the rile of the title in the formation of the role of the title in the formation of the text’s semantic structure, as well as the insufficient level of exploration of this issue in both domestic and foreign text linguistics. The study generalizes scientific approaches to defining the status of the title, in particular, its interpretation as a compressed linguistic unit that encapsulates the main idea of the work. The article examines the primary functions of the title, including informative, thematic, symbolic, predictive and pragmatic functions, and outlines their role in the interpretation process of the literary text.

© Токарєва Т. С., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The study explores the role of the title of the text as a significant element that not only defines the interpretation of the work but also mediates the interaction between the author and the reader. The title is considered the first linguistic unit, concentrating the main ides and philosophical meaning of the text, while also acting as a mediator that activates cognitive expectations. The article also addresses the historical evolution of titles and their interaction with the text, emphasizing the symbolic and functional significance of titles within the context of a literary work. It is noted that the title is not a passive element but actively shapes the overall semantic context of the work, integrating key themes and conflicts that unfold in the main text.

Special attention is given to the analysis of structural-semantic types of titles and their classification according to formal and content-related characteristics. The study explores the peculiarities of titles in German-language literature, specifically their grammatical organization, types of syntactic constructions and ways of encoding content. Through examples from well-known works, the mechanism of translation from the external form of the title to its deep, symbolic meaning is illustrated. As a result, it is established that the title is a dynamic unit whose meaning is fully revealed only in interaction with the text. It serves not only as a means of nomination but also as an instrument for modeling the artistic space, shaping readers' expectations, and representing the author's concept. Thus, the title of a literary work emerges as a complex psycholinguistics phenomenon that ensures the integrity of the text and facilitates its deeper understanding.

Key words: title of the literary text, semantic code, functions of the title, text interpretation, German-language literature, textual pragmatics.

Постановка проблеми. У сучасному літературознавстві та лінгвістиці тексту заголовок розглядається не просто як формальний ідентифікатор твору, а як його первинний семантичний код, який активує когнітивні очікування читача. У змістовій структурі твору заголовок відіграє суттєву роль: він передає у концентрованій формі основну тему або ідею твору. Ця функція заголовку обумовлює його зв'язок із усім текстом, оскільки зовнішня форма є лише оболонкою, а справжній «закодований сенс» розкривається ретроспективно, коли заголовок взаємодіє з усіма рівнями тексту. Твори художньої літератури, маючи глибокий духовний та емоційний сенс, покликані чинити відповідний вплив на читача. У світлі, а особливо у темні часи історії людства художнє слово було і залишається тим самим яскравим променем, який вносить сенс у життєвий вир. Питання ж інтерпретації змісту тексту не може бути розглянуте повною мірою без трактування сутності та функцій заголовка літературного твору. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розкрити механізм того, як коротка мовна одиниця концентрує в собі ідейно-філософський складник цілого тексту, стаючи медіатором між автором і читачем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Заголовок як невід'ємна складова тексту, особливо тексту художнього твору, привертав до себе погляди дослідників у царині літературознавства, лінгвістики тексту, стилістики та інтерпретації тексту. Досліджувалися структурні та синтаксичні особливості заголовків як компресованої форми мовлення, здійснювалися спроби аналізу їх функціональних аспектів. У наукових працях різних дослідників були вказані різноманітні функції заголовка, серед яких на першому місці вказується інформативна, а також рекламна, експресивно-апелятивна, номінативна та інші, що підкреслює його важливе значення. Слід зазначити, що у вітчизняній лінгвістиці проблемі дослідженню заголовка художніх творів приділялося недостатньо уваги попри актуальність даного напрямку. Людмила Грицюк розглядала питання щодо лінгвістичного статусу заголовка та вивчала образно-семантичний підхід до класифікації заголовків [1], Людмила Юлдашева у своїх наукових розвідках розглядала заголовок як особливу номінативно-предикативну одиницю, акцентувала прагматичні особливості заголовків [2; 3]. Роль заголовка як конденсату текстової прагматичної інформації крізь призму категорій тексту, зокрема категорії інформативності, була предметом дослідження Алли Євграфової. Лариса Пилипюк розглядала питання щодо ролі заголовка у художньому тексті, акцентуючи увагу на основних функціях заголовку, які впливають на його зв'язок із текстом (на матеріалі творів Оноре де Бальзака). Основною тезою її дослідження було названо наступну «заголовок втілює художню концепцію твору» [4].

Оскільки у статті мова піде також про особливості заголовків творів німецькомовної художньої літератури, то серед зарубіжних дослідників слід назвати Буркхард Менінггофф, яка трак-

тувала заголовок як окремий різновид тексту (*Textsorte*) [5, с. 14]. Німецька дослідниця у галузі лінгвістики Крістіана Норд розглядала текстолінгвістичні та текстотипологічні основи аналізу заголовку, надаючи йому статусу тексту, виокремила заголовок у окремий вид тексту з його специфічними функціями, обґрунтувала культурно-специфічні ознаки заголовку, вказуючи при цьому на наявність закодованої інформації у змісті заголовку (з точки зору особливостей перекладу) [6]. Біанка-Жанет Шрьодер досліджувала особливості заголовків віршованих творів, зв'язок заголовку із текстом, форми та функції заголовків у цьому відношенні, зазначала, що ще Платон і Ціцерон мали неабиякий вплив на створення заголовків поетичних творів. Заголовки творів латинською мовою, такі, як трагедія, комедія, епос, повчальний вірш, поетичний лист, збірки віршів та ін. особливу увагу було приділено проблемі виникнення заголовків, досліджувалися відношення заголовку до самого тексту, особливо це стосувалося заголовків, які складалися із власних назв або метафор, аналізувалися заголовки античних творів [7]. Недостатньо дослідженим залишається також питання щодо функціонування заголовка у творах німецької художньої літератури.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є комплексний аналіз заголовка художнього тексту як особливої семантико-прагматичної одиниці, що функціонує як кодована форма вираження авторського задуму; виявлення його основних функцій (тематизуючої, символізуючої, комунікативної та ін.) а також дослідження специфіки структурно-семантичної організації заголовків у німецькомовній художній літературі та механізмів їх взаємодії з текстом у процесі інтерпретації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Заголовок є «невід'ємною і найвиразнішою сегментованою частиною будь-якого тексту» [8, с. 162]. «Заголовок художнього тексту несе у собі значне смислове навантаження, оскільки постає першим знаком тексту» (за Г. Лукашем) [8, с. 163]. Л. Пилипюк розглядає заголовок як «один із найважливіших елементів смислової та естетичної організації художнього тексту» [4, с. 170]. В. А. Кухаренко називає заголовок твору його гранично стиснутою згорткою, акцентує увагу на тому, що заголовок вбирає у «свій незначний об'єм весь художній світ твору», набуваючи сконцентрованої енергії «туго згорнутої пружини» [9, с. 97].

Л. П. Юлдашева із колективом співавторів Ю. М. Кобиліною та Т. Б. Коломинською у статті «Прагматичні особливості заголовків сучасної української літератури» схиляються до надання заголовку, відповідно до його семантичного аспекту, властивості «комунікативної (текстової) компресії», що сприяє згортанню інформації та використовує вторинну номінацію. Дослідниці трактують заголовок як «своєрідний парафраз тексту», «скомпресований нерозкритий зміст тексту», саме завдяки ключовим елементам заголовку найбільш важлива інформація твору отримує акцент [3, с. 84–85]. Погоджуємося із їх твердженням, що слова, задані у заголовку, «зазвичай вживаються не в своєму лексикографічному денотативному значенні, а в асоціативному» [3, с. 84–85].

Слід зазначити, що кожен заголовок виконує тематизуючу функцію у тексті. Тут можна виокремити найбільш типові випадки найменування художнього твору за одним чи декількома компонентами змістової структури твору: називається головна діюча особа (або група осіб), подія (або події), яка виступає центром фабульної дії, час чи місце події. Заголовок, який має структуру словосполучення або речення може відразу називати два (або більше) компонента змістової структури твору. Л. Ф. Грицюк зазначає: «Тема є частиною матеріально зафіксованої сфери твору, але це не означає, що заголовок як одиницю мовлення можна кваліфікувати як одиницю основного тексту твору (особливо в поезії). Його необхідно, хоча б умовно, винести за межі тексту та сприймати як певний сигнал твору, визначаючи принцип зв'язку з основним текстом» [1].

Крім тематизуючої заголовок може також мати символізуючу функцію у тексті. Символічний зміст заголовка формується у межах всього тексту. При цьому є можливим розвиток і навіть

трансформація символічного змісту заголовка. Крім цього, заголовок може поєднувати тематизуючу та оціночну функції. Таке поєднання притаманне заголовкам, дві частини яких пов'язані сполучником *oder: H. von Doderer «Zwei Lügen oder eine antikische Tragödie auf dem Dorfe».*

Розглядаючи у історичній ретроспекції еволюцію формування заголовка В. А. Кухаренко зазначає провідну роль його прогнозуючої функції. Зважаючи на ступінь розгорнутості заголовкової інформації слід звернути увагу безпосередньо на форму заголовка. «Розгорнута інформація, представлена у вигляді ускладнених речень, характерна для заголовків європейської та американської літератури XVII – XVIII століття» [9, с. 98]. Більш самодостатніми є «заголовки-дескрипції», оскільки вони меншою мірою схиляються до семантичних трансформацій, які відбуваються у тексті, формуючи у читача впевнену проспекцію саме розгортання художнього тексту. Подекуди заголовки повною мірою можуть розкривати зміст твору, позбавляючи його своєрідної «загадки», закладеної самим автором, виголошуючи наслідки конфлікту, описані у творі. Заголовкові дескрипції не є характерними для прозових творів XX століття. Сфера їх використання лежить у площині пародійного забарвлення [9, с. 99]. В. А. Кухаренко також зазначає серед основних функцій заголовку прогнозуючу та орієнтуючу.

Мовознавець Наталія Фатєєва зауважує, що заголовок «за своїм змістом тяжіє до тексту, а за формою – до слова». Відповідно до змісту заголовки класифікують на: 1) графічні; 2) німі; 3) цифрові; 4) вербальні та 5) комбіновані. Вербальний заголовок «складається зі слова чи словосполучення, що виражає зміст тієї частини тексту, до якої належить заголовок». Тематичний заголовок є поширеним серед текстів різних стилів та жанрів [8, с. 163].

На думку Л. Юлдашевої – «заголовок – це конструкція в поєднанні всіх своїх функцій» [2, с. 88]. У своїй статті «Заголовок як особлива номінативно-предикативна одиниця» дослідниця наводить класифікацію заголовків «на підставі співвідношення назв із виокремленими компонентами твору» (за А. В. Ламзіною): «1) заголовки, що представляють основну тему чи проблему твору; 2) заголовки, що задають перспективу розвитку сюжету твору, зокрема: а) фабульні заголовки (описують весь сюжетний ряд); б) кульмінаційні заголовки (виділяють найважливіший щодо розвитку дії момент); 3) заголовки, що містять імена персонажів; 4) заголовки, що позначають час і простір» [2, с. 88].

На думку О. Траченко та Є. Бортняк, сприйняття заголовку відбувається на трьох основних етапах: перший етап – сприйняття узагальнення значення мовних одиниць, коли читач готується до розуміння та повного сприйняття художнього тексту; другому етапі спрямований на сприйняття смислу заголовка, при цьому читач формулює попередню гіпотезу стосовно змісту тексту; завершальним є третій етап, який характеризується сприйняттям смислу заголовка на його виході з тексту [10]. Письменники, літературознавці, психологи, лінгвісти зазначають як провідну функцію заголовка комунікативну (інформативну).

Зазвичай заголовок, з точки зору мовного оформлення, може складатися з одного слова, словосполучення, з цілого речення, або ж з їх комбінації. Але це не є обов'язковим для всіх заголовків. Примітно, що у царині ліричних творів можуть спостерігатися досить незвичні випадки назв. Так у збірці віршів Пауля Шебарта «*Die Mopsihal*» однією із назв є така, що складається лише із розділових знаків «*???*». Отже, даний випадок свідчить про можливе утворення назв, які не мають лексичного оформлення [5, с. 14].

«Заголовок є першим орієнтиром у сприйнятті тексту, виразником загальнокультурного контексту, інформантом про епоху, її цінності та ідеї» [2, с. 92]. В. А. Кухаренко стверджує, що основне призначення заголовок здатен реалізувати у зв'язку із текстом, який представлений у завершеній формі, оскільки саме текст є носієм концепту, а авторське формулювання концепту, в основному, втілюється у заголовку. «Як основний актуалізатор текстового концепту, заголовок представляє собою динамічне утворення, що розвивається» [9, с. 101].

Заголовок є вагомим компонентом тексту, він виступає у якості особливої комунікативної одиниці мови, яка виявляє свої функції на таких рівнях як: інформаційний, лінгвальний, психо-

логічний, емоційно-експресивний та ін. у формальному контексті він може виражатися із використанням для його оформлення будь-яких мовних одиниць, як то слово, словосполучення або ж речення, але не ототожнюється з жодним із них. Називання тексту є мовним явищем, автор, даючи назву текстові, вказує на певні аспекти тексту саме через цю назву, яка, у свою чергу, утворює символічну рамку навколо тексту. Завдяки назві тексти відрізняються від інших та ідентифікуються [5, с. 15].

Саме заголовок виступає засобом моделювання художнього простору та часу твору, взаємодіючи зі всіма текстовими рівнями. «Заголовок узагальнює, концентрує основний зміст тексту, відображає його суть, є своєрідним кодом, дешифрування якого виявляє авторські інтенції стосовно власне заголовка і тексту загалом» [4, с. 173]. У такий спосіб заголовок є передумовою для виникнення між ним та безпосередньо текстом смислової інформації, завдяки якій текст паралельно і розгортається у просторі, і акумулює свій зміст у формі заголовка. «У художньому тексті заголовок ніколи не стоїть осторонь від текстового розгортання. Він так або інакше «задіяний» у лексичне поле твору, трансформується митцем у потрібному для нього ракурсі. Заголовок мусить бути виразним, стислим, змістовним, цікавим, легко вкладатися в пам'яті читачів» [11, с. 61].

Заголовок художнього тексту впливає на його зміст, «передає авторську оцінку описуваних подій чи героїв, визначає тему, проблематику твору, закладає основу формування ідейного напряму художнього тексту» [8, с. 163]. Маючи за основу метафору, заголовок формує пафос художнього твору, є виразником емоційного забарвлення, зокрема може також містити позатекстову інформацію, він є відносно автономним елементом тексту, «який є точкою відліку у сприйманні його понятійної системи і містить у собі семантично згорнутий текст» [8, с. 166]. У будь-якому художньому творі заголовок виконує важливу роль. Маючи різний спосіб моделювання він завжди органічно вплітається у текст, пов'язується із сюжетом твору, його підтекстом та є виразником думки і голосу автора [11, с. 62].

Заголовок концентрує основну ідею тексту, подану у вигляді певного коду. Він є не лише змістовним, але й психологічним центром твору, який повністю розкривається лише в процесі читання. Заголовок можна розглядати як особливий психосоціолінгвістичний вузол, у якому зосереджуються різні смислові аспекти тексту. Він поєднує кілька сюжетних ліній і реалізує їх через ідею, закодовану у заголовку твору. Заголовок, який за своєю узагальнюючою функцією, наближається до слова, не просто позначає фрагмент дійсності, а виражає цілісну ідею твору в закодованій формі. Заголовок не є тотожним ні реченню, ні еліптичному висловлюванню, ні словосполученню, ні окремому слову. Його головна особливість полягає в органічному зв'язку з текстом, який виступає засобом дешифрування закладеної у ньому ідеї. Таким чином, заголовок є кодовою одиницею мовлення: мінімальною за кількістю мовних елементів, але максимальною за силою психосоціолінгвістичного узагальнення.

Ідея твору відображає світоглядну позицію автора, тоді як цільова установка є її конкретнішим проявом. Саме через заголовок автор насамперед заявляє свою позицію, а потім розгортає її у зміст твору. Заголовок, втілений у тексті, стає концентрованим вираженням авторської ідеї.

Оформлення писемного мовлення починається з назви тексту, яка виступає завершеним вираженням певної дії або змісту. Залежно від мовних одиниць, використаних у назві, вона може належати до двох основних типів: іменного (наприклад, *«Prometheus»* поезія Й. Гете) або дієслівного *(«Atmen»* – назва відомої збірки віршів Герти Мюллер). Змішані типи заголовків зустрічаються значно рідше. До таких можна віднести заголовок новели Готтфріда Келлера *«Kleider machen Leute»* або детективного роману Фрідріха Глаузера *«Matto regiert».* Зазначені заголовки іноді мають структурні розширення. Найпоширенішим є розширення іменного центру, що формує глибший смисловий план. Прикладом може бути назва знаменитої дебютної п'єси Фрідріха Шіллера *«Die Räuber».* У його менш відомому начерку *«Die Räuber fressen»* спостерігається додаткове смислове уточнення іменного центру завдяки використанню елемента, що конкретизує його значення.

У заголовках художніх творів найчастіше використовуються іменники у називному відмінку. Прикладами можуть бути заголовки роману Бернгарда Шлінка *«Der Vorleser»*, класичного твору Франца Кафки *«Die Verwandlung»,* оповідання Волфганга Борхерта *«Das Brot»* або роману Патріка Зюскінда *«Das Parfüm».* Іноді заголовки утворюються за допомогою поєднання слів через сполучники, як у драмі Фрідріха Шіллера *«Kabale und Liebe».* Дієслова у заголовках зазвичай використовуються у формі наказового способу. Так, у Бертольта Брехта є поезія *«Lerne!»* із циклу *«Lob des Lernens»*, а знаменита коротка притча Франца Кафки має назву *«Gibs auf!».* У деяких випадках вони можуть бути представлені у формі інфінітива: Альфред Деблін *«Wissen und Verändern»;* збірка повчальних віршів Бертольта Брехта *«Fragen und lernen».*

Досить часто у заголовках використовуються прислів'я або вислови, близькі до них за змістом. Наприклад, назва відомої новели Готтфріда Келлера *«Kleider machen Leute»*, роман Еріха Марія Ремарка *«Zeit zu leben und Zeit zu sterben»*, який містить біблійну цитату з книги Екклезіаста і функціонує в німецькій мові як крилатий вислів. Заголовок драми Фрідріха Шіллера *«Kabale und Liebe»* – хоча це і не народна приказка, але сама назва стала настільки впізнаваною, що в німецькі мові вона вживається як ідіома для опису конфлікту між почуттями та інтригами. Подібним чином роман Ганса Фаллади *«Jeder stirbt für sich allein»* базується на похмурій народній істині про самотність людини перед смертю. Заголовок твору Леона Фейхтвангера *«Die Füchse im Weinberg»* є алегоричним біблійним висловом про тих, хто псує плоди праці, що в німецькій літературі часто сприймається як приказка. У заголовках також можуть використовуватися власні імена, як у романі Теодора Фонтане *«Effi Briest».*

Іншим типом є іменні словосполучення, наприклад *«Der siebte Kreuz»* – заголовок роману Анни Зегерс. Окрему групу становлять назви, що мають форму речення або наближаються до нього, наприклад, роман Е. М.Р емарка *«Im Westen nichts Neues»* може бути прикладом назви твору у вигляді еліптичного речення, в якому пропущено присудок, що підкреслює монотонність і байдужість офіційних зведень до людської трагедії. До подібних прикладів належить також роман Роберта Музіля *«Der Mann ohne Eigenschaften»* або п'єса Бертольта Брехта *«Mutter Courage und ihre Kinder»*. Інколи назви мають характер еліптичних конструкцій. Назва роману Е. М. Ремарка *«Die Nacht von Lissabon»* також має форму еліптичного речення, вона вказує на обставину місця й часу без дії; або роман Фрідріха Дюрренматта *«Der Besuch der alten Dame»*, назва якого є номінативним реченням, що констатує подію.

З огляду на кількість компонентів у структурі заголовка можна виділити кілька типів: 1) однокомпонентні заголовки, коли використовується одиниця тільки одного граматичного статусу (іменник або дієслово) оповідання Штефана Цвейга «*Die Schachnovelle*»; сюди відносять також однокомпонентні назви із розширенням (при використанні імітаторів ад'єктивного чи рідше адвербіального характеру), як то назва оповідання Штефана Цвейга *«Das brennende Geheimnis»*; 2) двокомпонентні заголовки, у яких поєднуються різні елементи, зокрема прийменники або сполучники, наприклад назва автобіографічного твору Курта Тухольського *«Die Welt von Gestern»*. До цієї групи також належать розширені структури, наприклад заголовок роману Й.В. Гете *«Die Leiden des jungen Werthers»;* 3) багатокомпонентні заголовки, де поєднуються одиниці різного граматичного статусу, як у романі Ганса Магнуса Енценсбергера *«Der Untergang der Titanic».*

Слід звернути увагу на короткий аналіз заголовків німецькомовних художніх творів, які ілюструють перехід від «зовнішньої форми» до «закодованого сенсу». Почнемо із оповідання Франца Кафки *«Die Verwandlung»* («Перевтілення»). Його зовнішня форма представлена іменником, що означає біологічну чи фізичну зміну стану (метаморфозу). Закодований сенс пояснимо наступним чином: у німецькій мові слово *Verwandlung* має глибший когнітивний підтекст, ніж просто «зміна». Воно кодує ідею відчуження особистості, втрати людської подоби не лише фізично, а й соціально. У даному випадку заголовок оповідання стає ключем до абсурдності буття, де зовнішня форма (жук) є лише відображенням внутрішнього стану героя у ворожому

світі. Наступний твір Франца Кафки – його роман *«Der Prozess»* («Процес»). Зовнішньою формою заголовка є юридичний термін, що позначає судовий розгляд. Закодований сенс реалізується таким чином, що Ф.Кафка використовує артикль *der* для того, щоб надати цьому поняттю унікальності та фатальності. «Процес» тут – це не просто суд, а нескінченний, некерований механізм існування людини, яка винна в тому, що народилася. Заголовок у даному випадку кодує процесуальність як спосіб життя.

Заголовок роману Еріха Марії Ремарка «*Im Westen nichts Neues»* («На західному фронті без змін») у якості зовнішньої форми представлений фразою, стилізованою під сухе військове зведення (канцеляризм). Його буквальний переклад – «На Заході нічого нового». Закодований сенс даного заголовка полягає у тому, що це є класичний приклад іронічного кодування. Те, що для штабу є «відсутністю новин» (стабільна лінія фронту), для солдата означає щоденні смерті тисяч людей. Зовнішня лаконічність назви кодує трагедію «втраченого покоління», чиї життя знецінені до рівня статистики. Нас зацікавив також заголовок роману Е. М. Ремарка «*Zeit zu leben und Zeit zu sterben»* («Час жити і час помирати»), зовнішньою формою якого є біблійна алюзія (екклезіастична структура), побудована на паралелізмі. Закодований сенс заголовка полягає у тому, що назва кодує циклічність війни та неминучість вибору. Вона задає філософську вертикаль тексту, де кожна дія героя оцінюється через призму цих двох станів.

Зовнішньою формою заголовка роману Патріка Зюскінда *«Das Parfüm»* «Запахи», або «Парфумер») є однослівна назва-номінація предмета побуту *das Parfüm* (у фактично однойменному перекладі на українську мову *парфуми*). Закодований сенс заголовка криється у використанні артикля середнього роду *das,* який робить об'єкт абсолютним. У даному випадку заголовок роману П. Зюскінда кодує ідею маніпуляції та влади над натовпом через ефемерне. Це «код» невидимої сили, яка керує світом, попри свою невідчутність.

Висновки. Отже, у результаті проведеного дослідження встановлено, що заголовок є невід'ємним і функціонально значущим компонентом художнього тексту, який виконує роль первинного семантичного коду та забезпечує початкову орієнтацію читача у смисловому просторі твору. Його специфіка полягає у поєднанні мінімальної мовної форми з максимальною смисловою насиченістю. Доведено, що заголовок реалізує комплекс взаємопов'язаних функцій, серед яких провідними є інформативна, тематизуюча, прогнозуюча, символізуючи та прагматична. Він не лише номінує текст, але й задає напрям його інтерпретації, формує читацькі очікування та виступає засобом актуалізації авторської ідеї.

З'ясовано, що семантика заголовка розкривається у процесі взаємодії з текстом, причому остаточне його осмислення відбувається ретроспективно. Заголовок виступає динамічною одиницею, здатною трансформувати своє значення залежно від контексту та читацького сприйняття. Проаналізовано структурно-граматичні типи заголовків у німецькомовній художній літературі, що дозволило виявити їх різноманітність та встановити залежність між формою заголовка і характером закодованого змісту. Особливу увагу приділено інтерпретації заголовків як носіїв прихованого змісту. На прикладі німецькомовних творів доведено, що заголовок функціонує як ключ до розуміння глибинних смислів тексту, відображаючи ідейно-світоглядні настанови автора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грицюк Л. Ф. Образно-семантичний підхід до класифікації заголовків. *Мовознавство.* 1992. № 2. С. 51–56.

2. Юлдашева Л. Заголовок як особлива номінативно-предикативна одиниця. *Філологічний часопис*. 2016. Вип. 1 (7). С. 87–93. DOI: https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2016.138073

3. Юлдашева Л. П., Кобиліна Ю. М., Коломинська Т. Б. Прагматичні особливості заголовків сучасної української літератури. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського.* Серія: Філологія. Журналістика. 2022. Т. 33 (72). №1, Ч.1. С. 83–90. DOI: https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.1-1/15

4. Пилипюк Л. Роль заголовка у художньому тексті (на матеріалі прозових творів Оноре Бальзака). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 35. Т 8. С. 169–174. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-8-27.

5. Moeninghoff, Burkhard. Goethes Gedichttitel. Berlin; New York: de Grutyer, 2000. 210 S.

6. Nord, Christiane. Titel, Texte, Translationen. Buchtitel und ihre Übersetzung in Theorie und Praxis. Berlin: Frank&Timme, 2024. 305 S. DOI: https://doi.org/10.57088/978-3-7329-8916-4

7. Schröder, Bianca-Jeanette. Titel und Text : zur Entwicklung lateinischer Gedichtüberschriften. Mit Untersuchungen zu lateinischen Buchtiteln, Inhaltsverzeichnissen und anderen Gliederungsmitteln. Berlin; New York: de Gruyer, 1999. 355 S. DOI: https://doi.org/10.1515/9783110802269

8. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. / Т. А.Єщенко. К.: ВЦ «Академія», 2009. 264 с.

9. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту. Навчальний посібник для студентів старших курсів факультетів англійської мови. Вінниця: Нова книга, 2004. 272 с.

10. Траченко О., Бортняк Є. Заголовок художнього твору як проблема вертикального контексту. *Іноземна філологія.* 1987. № 88. С. 35–40.

11. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008. 423 с.

Дата першого надходження статті до видання: 26.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.111’374
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-43

ЛІНГВІСТИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ, ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ В АНГЛОМОВНОМУ ЦИФРОВОМУ ДИСКУРСІ

LINGUISTIC REPRESENTATION OF PUBLIC ADMINISTRATION, ACCOUNTING, AND TAXATION IN ENGLISH DIGITAL DISCOURSE

Томчаковська Ю. О.,
orcid.org/0000-0003-0117-2704
доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Національного університету «Одеська юридична академія»

Швелідзе Л. Д.,
orcid.org/0000-0003-2291-5255
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету «Одеська юридична академія»

Сташук Т. І.,
orcid.org/0000-0002-3475-6530
аспірант, асистент кафедри іноземних мов
Національного університету «Одеська юридична академія»

Статтю присвячено комплексному аналізу лінгвістичної репрезентації публічного управління, обліку та оподаткування в англомовному цифровому дискурсі. Актуальність даного дослідження зумовлена активною цифровізацією суспільних і фінансових процесів, що спричиняє трансформацію мовних засобів і комунікативних стратегій у відповідних сферах. Метою роботи є виявлення структурно-семантичних, функційно-стилістичних і дискурсивних особливостей англомовної терміносистеми публічного управління, обліку та оподаткування в умовах цифрового середовища. Матеріалом дослідження слугували лексикографічні джерела, корпусні дані та наукові тексти, що забезпечили репрезентативність аналізу. У роботі використано методи структурно-семантичного, корпусного та дискурсивного аналізу. У результаті проведеного дослідження встановлено, що англомовна терміносистема аналізованих сфер є ієрархічно організованою, динамічною та відкритою до інновацій, зумовлених розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. Виявлено домінування стандартних синтагматичних моделей і колокацій, які забезпечують точність і однозначність професійної комунікації у відповідних сферах. Охарактеризовано функційно-стилістичні особливості цифрових текстів, що поєднують риси офіційно-ділового та наукового стилів із тенденцією до спрощення й адаптації для ширшої аудиторії. Доведено, що вплив ІКТ проявляється у формуванні нових термінів, розвитку мультимодальності, стандартизації мовних засобів і зміні структури текстів. Отримані результати свідчать про необхідність подальшого вивчення англомовного цифрового дискурсу у сферах публічного управління, обліку та оподаткування, зокрема із застосуванням корпусних і міждисциплінарних підходів, що сприятиме вдосконаленню теоретичних засад і практики викладання англійської мови за професійним спрямуванням.

Ключові слова: англомовний цифровий дискурс, бухгалтерський облік, інформаційно-комунікаційні технології, колокації, оподаткування, публічне управління, терміносистема, функційно-стилістичні особливості.

© Томчаковська Ю. О., Швелідзе Л. Д., Сташук Т. І., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

The article is devoted to a comprehensive analysis of the linguistic representation of public administration, accounting, and taxation in English digital discourse. The relevance of this study lies in the ongoing digitalization of social and financial processes, which is transforming linguistic means and communicative strategies in their respective domains. The aim of the study is to identify the structural-semantic, functional-stylistic, and discursive features of the English terminology system of public administration, accounting, and taxation in the digital environment. The research material includes lexicographic sources, corpus data, and scholarly texts, which ensure the representativeness of the analysis. The study employs structural-semantic, corpus-based, and discourse analysis methods. The findings demonstrate that the English terminology system of the analyzed domains is hierarchically organized, dynamic, and open to innovations driven by the development of information and communication technologies. The dominance of standard syntagmatic patterns and collocations has been identified, ensuring precision and unambiguity in professional communication. The functional-stylistic features of digital texts have been characterized as combining elements of official and academic styles with a tendency toward simplification and adaptation for a broader audience. It has been proven that the impact of ICT is manifested in the formation of new terms, the development of multimodality, the standardization of linguistic means, and changes in text structure. The results obtained indicate the need for further research into English digital discourse in the fields of public administration, accounting, and taxation, particularly through corpus-based and interdisciplinary approaches, which will advance theoretical foundations and the practice of teaching English for specific purposes.

Key words: English digital discourse, accounting, information and communication technologies, collocations, taxation, public administration, terminology system, functional and stylistic features.

Постановка проблеми. Стрімка цифровізація публічного сектору, фінансової звітності та податкового адміністрування зумовлює активне формування нових типів англомовного дискурсу, у межах яких репрезентуються ключові поняття публічного управління, обліку та оподаткування. Електронне урядування, цифрові платформи фінансової звітності, онлайн-комунікація податкових органів і бізнесу сприяють не лише трансформації каналів передачі інформації, а й зміні мовних засобів, структур і стратегій комунікації. У цих умовах особливої актуальності набуває дослідження лінгвістичних механізмів репрезентації професійних знань у цифровому середовищі, де поєднуються інституційність, стандартизованість і мультимодальність.

Попри значну кількість досліджень, присвячених термінології публічного управління та фінансів, а також аналізу англомовного інституційного дискурсу [див., зокрема, 1; 3; 4; 5; 6], недостатньо вивченими залишаються питання функціонування цих терміносистем у цифровому дискурсі, зокрема з урахуванням впливу інформаційно-комунікаційних технологій. Водночас цифровий дискурс характеризується специфічними ознаками – гібридністю, інтерактивністю, стислим форматом подання інформації, мультимодальністю та орієнтацією на різні аудиторії [7], що впливає на відбір мовних засобів, структурну організацію текстів і прагматичні стратегії.

Проблема полягає у відсутності комплексного лінгвістичного аналізу, який би поєднував дослідження термінологічних, стилістичних і дискурсивних особливостей англомовної репрезентації публічного управління, обліку та оподаткування в цифровому середовищі. Необхідність такого аналізу зумовлена потребою виявлення закономірностей функціонування спеціалізованої лексики, синтаксичних моделей, засобів когезії та комунікативних стратегій у різних типах цифрових текстів – від офіційних вебсайтів і електронних звітів до інформаційних повідомлень і мультимедійних матеріалів.

Отже, актуальність дослідження визначається потребою системного вивчення лінгвістичної репрезентації публічного управління, обліку та оподаткування в англомовному цифровому дискурсі з урахуванням сучасних комунікативних і технологічних трансформацій, що відкриває перспективи для подальшого розвитку як теоретичних засад англійської філології, так і прикладних аспектів викладання англійської мови за професійним спрямуванням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгвістиці значна увага приділяється дослідженню англомовних терміносистем у сферах менеджменту, економіки та фінансів, що становлять основу для аналізу мови публічного управління, обліку та оподаткування. Наукові

розвідки засвідчують системний характер спеціалізованої лексики, її динамічність, зумовлену розвитком професійних сфер, а також тісний зв'язок із концептуальною організацією відповідних галузей знань [1]. Водночас наголошується на необхідності унормування термінології, врахування її варіативності та взаємодії національних і запозичених моделей термінотворення [2].

Важливим напрямом є аналіз структурно-семантичних характеристик термінів, зокрема їх синтагматичних і парадигматичних зв'язків, що дозволяє розглядати спеціалізовану лексику як цілісну систему, реалізовану в типових мовних моделях і професійних контекстах [3]. Окремі дослідження також акцентують увагу на етимологічних джерелах формування термінів і ролі неологізації у зв'язку з розвитком нових сфер діяльності [4]. У цьому контексті простежується активне оновлення лексичного складу терміносистем під впливом цифровізації та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій.

Структурно-семантичний підхід до аналізу термінотворення дозволяє виявити типові моделі формування англомовної фахової лексики, що є релевантним для дослідження мови публічного управління, обліку та оподаткування [5]. Водночас у працях, присвячених професійній комунікації у сфері фінансів, підкреслюється значення точності, стандартизованості та прагматичної спрямованості мовлення, що забезпечує ефективність взаємодії між інституціями та користувачами інформації [6].

Окремий методологічний напрям становлять корпусні дослідження, які дозволяють аналізувати функціонування термінів і неологізмів у реальних текстах, виявляти частотні моделі, контекстуальні особливості та тенденції розвитку спеціалізованої лексики [7]. Водночас, попри наявність значного теоретичного підґрунтя, проблема лінгвістичної репрезентації публічного управління, обліку та оподаткування в англомовному цифровому дискурсі залишається недостатньо комплексно дослідженою, що зумовлює актуальність подальших наукових розвідок у цьому напрямі.

Метою дослідження є комплексний аналіз лінгвістичної репрезентації публічного управління, обліку та оподаткування в англомовному цифровому дискурсі з урахуванням структурно-семантичних, функційно-стилістичних і дискурсивних особливостей відповідної термінології. Дослідження спрямоване на виявлення закономірностей функціонування спеціалізованої лексики, типових мовних моделей, а також комунікативних стратегій у цифровому середовищі. Завдання дослідження: визначити склад і структуру англомовної терміносистеми публічного управління, обліку та оподаткування, встановити типові синтагматичні зв'язки та колокації в цифровому дискурсі, дослідити функційно-стилістичні особливості відповідних текстів, виявити прагматичні та дискурсивні стратегії репрезентації професійної інформації, охарактеризувати вплив інформаційно-комунікаційних технологій на мовну організацію англомовного цифрового дискурсу.

Матеріалом дослідження слугують англомовні тексти та лексикографічні джерела, що репрезентують сфери публічного управління, обліку та оподаткування. Зокрема, використано дефініції та термінологічні одиниці з авторитетного довідкового ресурсу з бізнесу та менеджменту [8], корпусні дані Британського національного корпусу (BNC), що дозволяють аналізувати функціонування термінів у реальному мовленні [9], а також наукові тексти з публічного управління, представлені у фундаментальному виданні з відповідної галузі [10]. Така комбінована база забезпечує репрезентативність матеріалу та дозволяє поєднати лексикографічний, корпусний і дискурсивний підходи до аналізу.

Виклад основного матеріалу. Склад англомовної терміносистеми публічного управління, обліку та оподаткування формується сукупністю спеціалізованих лексичних одиниць, що охоплюють кілька взаємопов'язаних підсистем: терміни публічного управління (*governance, public policy, accountability, regulatory framework*), терміни бухгалтерського обліку (*assets, liabilities, equity, financial reporting, accrual accounting*) та терміни оподаткування (*tax liability, taxable income, tax compliance, VAT, fiscal policy*). До її складу входять як базові загальнонаукові

поняття, так і вузькоспеціалізовані одиниці, а також професійні кліше, термінологічні словосполучення та абревіатури.

Структура цієї терміносистеми є ієрархічною та поліцентричною, що зумовлено перетином кількох галузей знань. На макрорівні вона поділяється на три основні тематичні блоки – публічне управління, облік і оподаткування, які взаємодіють між собою через спільні концепти (наприклад, *transparency, compliance, reporting*). На мікрорівні виокремлюються підгрупи термінів відповідно до функційних сфер (нормативно-правове регулювання, фінансова звітність, податкове адміністрування). Відповідна структура реалізується через різні типи терміноодиниць: прості терміни (*tax, audit*), складні слова (*taxpayer, bookkeeping*), термінологічні словосполучення (*public financial management, income tax return*) та абревіатури (*VAT, IFRS, GAAP*).

З погляду структурно-семантичної організації терміносистема характеризується розвиненими парадигматичними зв'язками (синонімія, гіпонімія, антонімія) і синтагматичними моделями, що формують типові колокації (*tax rate, financial statement, public expenditure*). Водночас вона є динамічною і відкритою системою, чутливою до впливу цифровізації, що зумовлює появу нових термінів і неологізмів (*e-governance, digital taxation, online reporting*) та трансформацію традиційних мовних моделей у цифровому дискурсі.

Типові синтагматичні зв'язки та колокації в англомовному цифровому дискурсі публічного управління, обліку та оподаткування формуються на основі регулярної сполучуваності термінів у межах професійної комунікації та відображають стандартизовані моделі представлення інформації. Найбільш продуктивними є атрибутивні моделі типу *adjective + noun* (*public administration, financial reporting, digital taxation, fiscal policy*), які забезпечують точність і компактність викладу, а також іменникові ланцюги (*noun + noun*), характерні для англомовного фахового стилю (*tax system, budget deficit, data governance, revenue collection*).

У цифровому дискурсі активно функціонують дієслівно-іменникові колокації (*verb + noun*), що реалізують процесуальність і динаміку управлінських і фінансових дій (*to impose taxes, to file a return, to allocate funds, to ensure compliance, to submit reports*). Поширеними є також конструкції з прийменниками (*noun + preposition + noun*), які відображають логіко-семантичні зв'язки між поняттями (*tax on income, report on expenditures, compliance with regulations, access to data*).

Особливістю цифрового середовища є підвищена частотність гібридних і неологічних колокацій, пов'язаних з ІКТ, зокрема *e-governance platform, digital tax system, online reporting tools, automated accounting processes*, що свідчить про інтеграцію технологічного компонента у фахову комунікацію. Такі сполучення часто реалізуються у стислих, клішованих формах, орієнтованих на швидке сприйняття інформації користувачем.

Функційно-стилістичні особливості англомовних текстів публічного управління, обліку та оподаткування в цифровому дискурсі визначаються їх інституційним характером, регулятивною спрямованістю та орієнтацією на точну передачу спеціалізованої інформації. Такі тексти поєднують риси офіційно-ділового та наукового стилів, що проявляється у використанні стандартизованої термінології, формалізованих конструкцій і нейтрального, безособового викладу.

На лексичному рівні переважає спеціалізована термінологія, яка забезпечує однозначність і точність повідомлення, а також клішовані вирази й сталі мовні формули (*in accordance with regulations, financial reporting standards, tax compliance requirements*). Водночас у цифровому середовищі спостерігається тенденція до спрощення й адаптації мови для ширшої аудиторії, що зумовлює поєднання вузькоспеціалізованої та загальновживаної лексики.

Синтаксична організація текстів характеризується переважанням складних речень із чіткою логічною структурою, широким використанням пасивних конструкцій (*is regulated, is required, is reported*), номіналізацій (*implementation, regulation, assessment*) та перелікових структур, що сприяють впорядкованому поданню інформації. У цифровому дискурсі також зростає роль коротких, структурованих фрагментів тексту (інструкції, повідомлення, підзаголовки, списки), що підвищує зручність сприйняття.

З прагматичного погляду тексти виконують інформативну, регулятивну та директивну функції, спрямовані на організацію діяльності користувачів, забезпечення дотримання норм і правил, а також передачу офіційної інформації. Важливою є також функція забезпечення прозорості та підзвітності, що реалізується через чіткість формулювань і логічну послідовність викладу.

Вплив інформаційно-комунікаційних технологій на мовну організацію англомовного цифрового дискурсу у сферах публічного управління, обліку та оподаткування проявляється у трансформації лексичного, синтаксичного та дискурсивного рівнів. Насамперед спостерігається активне оновлення лексичного складу за рахунок неологізмів і гібридних утворень, пов'язаних із цифровими процесами *(e-governance, digital reporting, online taxation, data-driven decision-making*), що відображає інтеграцію технологічного компоненту у професійну комунікацію.

На синтаксичному рівні простежується тенденція до спрощення й компактності мовних конструкцій, зокрема через використання коротких інформативних повідомлень, інструктивних формулювань, переліків і шаблонізованих структур, орієнтованих на швидке сприйняття інформації в електронному середовищі. Поряд із традиційними розгорнутими офіційно-діловими конструкціями зростає частотність гібридних форм, що поєднують формальність і доступність.

Дискурсивний рівень зазнає змін унаслідок мультимодальності та інтерактивності цифрового середовища: текст поєднується з графічними, табличними, гіпертекстовими та візуальними елементами, що впливає на спосіб структурування інформації та логіку її подання. Зростає роль гіперпосилань, інтерфейсних елементів і навігаційних маркерів, які стають невід'ємною частиною комунікації.

Крім того, ІКТ сприяють стандартизації мовних засобів через використання електронних форм, шаблонів, автоматизованих систем звітності та комунікаційних платформ, що зумовлює уніфікацію термінології та мовних моделей. Водночас під впливом цифровізації відбувається адаптація мови до ширшої аудиторії, що проявляється у підвищенні рівня зрозумілості, прозорості та доступності викладу.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що англомовна терміносистема публічного управління, обліку та оподаткування є складною, ієрархічно організованою та динамічною системою, яка поєднує кілька взаємопов'язаних галузевих підсистем і функціонує в умовах активної цифрової трансформації. Її структурно-семантична організація характеризується розвиненою мережею парадигматичних і синтагматичних зв'язків, що забезпечують точність і системність професійної комунікації.

Виявлено, що в англомовному цифровому дискурсі домінують стандартизовані колокаційні моделі та клішовані конструкції, які реалізують типові комунікативні завдання у сферах публічного управління, обліку та оподаткування. Функційно-стилістичні особливості відповідних текстів зумовлені поєднанням рис офіційно-ділового та наукового стилів, що забезпечує їх інформативність, регулятивність і прагматичну спрямованість.

Доведено, що інформаційно-комунікаційні технології істотно впливають на мовну організацію англомовного цифрового дискурсу, сприяючи оновленню лексичного складу, формуванню нових термінологічних одиниць, спрощенню синтаксичних структур і розвитку мультимодальних форм подання інформації. Водночас цифрове середовище зумовлює як стандартизацію мовних засобів, так і їх адаптацію до потреб різних аудиторій.

Таким чином, лінгвістична репрезентація публічного управління, обліку та оподаткування в англомовному цифровому дискурсі відображає сучасні тенденції розвитку професійної комунікації, пов'язані з інтеграцією ІКТ, що відкриває перспективи для подальших досліджень у напрямі корпусного аналізу, мультимодального дискурсу та методики викладання англійської мови за професійним спрямуванням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галинська, О. М. Специфіка англомовної терміносистеми менеджменту як сфери бізнес-діяльності. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. 2014. Вип. 45. С. 11–14.

2. Краснопольська Н.Л. Загальні рекомендації щодо унормування української термінології менеджменту. *Українська мова*. 2014. 1(49). С. 97–104.

3. Куделко З.Б. Англійська терміносистема ринкових взаємин: синтагматичні та парадигматичні особливості. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філол. наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови, 2003.

4. Сухачова Н. С., Воскобойник В. І., Кононенко В. В. Англомовна терміносистема менеджменту: етимологічний аспект. *Закарпатські філологічні студії.* 2024. Вип. 35. С. 121–126. https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.35.21

5. Томчаковська Ю.О., Строченко Л.В., Шевченко-Бітенська О.В., Лесневська К.В. Формування англомовний термінів менеджменту в структурно-семантичному аспекті. *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Випуск 40. Том 2. С. 258-262. https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.40.2.41

6. Havryliuk O. Effective business communication in the system of accounting and taxation. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Економічні науки.* 2023. № 11(1). С. 19–22. DOI: 10.25313/2520-2294-2023-11-9340

7. Tarnavska M. M. Corpora-Based Analysis of Specialised Texts for Translation Training: Terms and Neologisms. *Наукові записки Серія: Філологічні науки.* 2025. Issue 2 (213). P. 177–182. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-23

8. A dictionary of business and management. URL: https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780199234899.001.0001/acref-9780199234899 (дата звернення: 19.02.2026 р.).

9. British National Corpus (BNC). English-Corpora.org. URL: https://www.english-corpora.org/bnc/ (дата звернення: 20.02.2026).

10. Hildreth W. B., Miller G. J., Lindquist E. A. (eds.). Handbook of Public Administration. 4th ed. New York : Routledge, 2021. 334 p. URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0053215.pdf (дата звернення: 21.02.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 31.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.111’37
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-44

СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДІЄСЛІВ КРАТНОСТІ ІЗ СЕМОЮ «РІЗКА ЗМІНА СТАНУ ІСНУВАННЯ»

SEMANTIC CHARACTERISTICS OF MULTIPLICATIVE VERBS WITH THE SEME “ABRUPT CHANGE OF THE STATE OF EXISTENCE”

Тронь А. А.,
orcid.org/0000-0001-7154-7976
Scopus ID: 57832036900
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Тронь Ю. О.,
orcid.org/0009-0001-0834-0080
старший викладач кафедри англійської мови
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

У статті досліджено семантичні та функціональні особливості дієслів кратності англійської мови, що репрезентують аспектуальне значення семельфактивної або мультиплікативної дії дії. Кратність розглядається як аспектуальна категорія, яка відображає кількісні характеристики перебігу дії та реалізується через взаємопов’язані значення однократності й багатократності. Особливу увагу приділено розмежуванню кратності та ітеративності, де визначальною диференційною ознакою виступає граничність дії. У результаті аналізу виокремлено лексико-семантичну групу дієслів зі спільною домінантною семою «різка зміна стану існування», до якої належать дієслова break, smash, shatter, snap, crumble, crack, fracture, rupture, burst, explode, erupt, splinter, split. Встановлено, що домінантними предикатами цієї групи є break і burst, через які інтерпретуються значення інших синонімічних одиниць. На матеріалі чотирьох словників (Longman Dictionary of Contemporary English (2003), Oxford Advanced Lerner’s Dictionary of Current English (2000), Webster’s New World Dictionary of the American Language (2008), Webster Universal College Dictionary (1997)) доведено, що спільним семантичним компонентом більшості дієслів цієї групи є сема «раптового поділу на частини», яка реалізує аспектуальне значення кратності. Для частини дієслів (зокрема crumble, fracture, split, splinter) ця сема має вторинний характер, оскільки їхні значення визначаються через базові предикати break або burst. Проаналізовано диференційні смислові ознаки досліджуваних предикатів, серед яких: характер порушення цілісності об’єкта, спосіб поділу на частини, джерело прикладеної сили (внутрішній чи зовнішній вплив), наявність характерного звуку, а також спрямованість докладених зусиль. Окрему увагу приділено контекстуальним умовам реалізації значення однократності, що посилюється наявністю об’єкта дії, лексичними модифікаторами (suddenly, instantly), а також особливостями синтаксичного оточення. Отримані результати дають змогу уточнити семантичну структуру дієслів кратності та визначити їхні функціональні можливості в англомовному дискурсі.

Ключові слова: аспектуальність, семельфактивність, мультиплікативність, лексико-семантична група дієслів, семантична структура дієслова, предикат.

The article examines the semantic and functional features of English verbs expressing semelfactive/multiplicative aspectual meaning that reflects the quantitative characteristics of the course of an action. Semelfactivity/

© Тронь А. А., Тронь Ю. О., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

multiplicativity are interpreted as aspectual categories that denote the bounded single or repeated occurrence of an action and are realized through two interrelated meanings: single occurrence and multiple occurrence. Special attention is paid to the distinction between multiplicativity and iterativity, where the key differential feature is the bounded nature of the action. The analysis identifies a lexical-semantic group of verbs united by the dominant semantic component «a sudden change in the state of existence». This group includes the verbs break, smash, shatter, snap, crumble, crack, fracture, rupture, burst, explode, erupt, splinter, and split. The study demonstrates that the dominant predicates of this group are break and burst, which serve as the main semantic reference points for interpreting the meanings of other synonymous units. On the basis of four dictionaries (Longman Dictionary of Contemporary English (2003), Oxford Advanced Lerner's Dictionary of Current English (2000), Webster's New World Dictionary of the American Language (2008), Webster Universal College Dictionary (1997)) it was established that the common semantic component of most verbs in this group is the seme «to separate into parts suddenly», which expresses the aspectual meaning of multiplicity. For some verbs, such as crumble, fracture, split, and splinter, this seme is secondary, since their meanings are defined through the basic predicates break or burst. The research also analyzes the differential semantic features of the investigated predicates, including the type of integrity violation, the manner of division into parts, the source of applied force (internal or external), the presence of a characteristic sound, and the direction of the applied force. Particular attention is given to contextual conditions that emphasize the meaning of single occurrence, such as the presence of an affected object, lexical modifiers (suddenly, instantly), and specific syntactic environments. The findings contribute to a more precise understanding of the semantic structure and functional potential of multiplicity verbs in English discourse.

Key words: aspectuality, semelfactivity, multiplicativity, lexical-semantic group of verbs, semantic structure of verbs, predicate.

Постановка проблеми. Аспектуальність, як понятійна категорія, є предметом постійного вивчення науковців Проте категоріальні параметри кратності – одного з відтінків аспектуального значення, яке є складовою частиною універсальної поняттєвої категорії аспектуальності, ще й досі остаточно не визначені. Невивченими залишаються окремі аспекти функціонально-семантичної категорії кратності, її місце у парадигмі аспектуальних категорій, різнорівневі засоби її реалізації у сучасному дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Трактування поняття категорії кратності як складової кількісної аспектуальності вітчизняними дослідниками дещо відрізняється від її розуміння у зарубіжній лінгвістиці. Ця категорія, на думку зарубіжних дослідників (Б. Левіна, К. Сміт), представлена точковими або миттєвими дієсловами, які належать до аспектуального класу семельфактивів/мультиплікативів. Грунтовний аналіз семельфактивів та мультиплікативів належить Б. Левін (1993), В. Маркман (2008), С. Ротштейн (2008), К. Сміт (1997) та ін.

К. Сміт (1997) була першою, хто ввів новий аспектуальний клас дієслів – семельфактиви (на основі ознак, приписаних класу «пунктуальних подій» М. Моенсом (1987)), додавши їх до чотирьох типів ситуацій З. Вендлера (1967): станів, процесів, досягнень та звершень. Вона пояснює, що термін «семельфактив» використовується у слов'янському мовознавстві для позначення суфіксів, які вказують на поодинокі події. К. Сміт припускає, що цей клас предикатів можна застосувати і до таких мов, як англійська, де семельфактиви не мають морфологічного маркування. Згідно зі К. Сміт (1997), семельфактиви не мають тривалості (тобто відбуваються миттєво) [1].

М. Моенс (1987) стверджує, що семельфактиви — це події, які мають послідовні фази, тобто множинність і вживає термін «мультиплікатив» для позначення серії послідовних дій [2].

На думку Р. Ван Валін (2006), семельфактиви є миттєвими, пояснюючи, що тривалість розрізняється за внутрішньою тривалістю події та тим, чи відбувається подія протягом певного проміжку часу, чи є миттєвою. За словами Р. Ван Валіна, семельфактиви не мають «значної» тривалості, тому допустимо вважати їх точковими або миттєвими [3, с. 159].

Семельфактивні предикати, згідно з Л. Нельсоном (2018), складаються з трьох підкатегорій: семельфактиви з внутрішньою множинністю, односпрямовані семельфактиви та семельфактиви з множинністю учасників. Він також обстоює можливість того, що «предикати іноді можуть належати до більш ніж однієї з цих підкатегорій залежно від вживання» [4, p. 37].

Метою статті є дослідження семантичної структури семельфактивних та мультиплікативних дієслів як основних лексичних засобів вираження аспектуальної категорії кратності.

Виклад основного матеріалу. Кратність – це аспектуальне значення, яке відображає кількісні характеристики способу перебігу дії, позначає граничну монотемпоральну множинність чи одиничність дії та реалізується як сукупність двох взаємопов'язаних значень: однократності і багатократності. Диференційною ознакою семантичної структури речень із предикатами кратності та ітеративності є граничність, оскільки кратність, на відміну від ітеративності, є граничною дією.

У результаті проведеного аналізу виокремлюємо лексико-семантичну групу (далі – ЛСГ) дієслів кратності з спільною семою «різка зміна стану існування». Так, основними виразниками семи «різка зміна стану існування» є предикат **break** та його синонімічний ряд **smash, shatter, snap, crumble, crack, fracture, rupture, burst, explode, erupt**, **splinter**. Домінантами названої ЛСГ є предикати **break** і **burst,** за допомогою яких аналізуються інші синоніми. Ці дієслова означають: а) зміну стану існування суб'єкта чи об'єкта дії: йдеться про зміну положення об'єкта у просторі та зміну його стану в часі. Ця найбільш загальна ознака *зміни на відміну від незмінності* лежить в основі розширення смислотворчої потужності дієслів ЛСГ, починаючи від позначення конкретних змін положення у просторі і розширюючись до вираження абстрактних змін стану в часі: *to break into the room → to break into laughter, to burst into the room → to burst into laughter* [5, с. 16-21]; б) порушення цілісності суб'єкта чи об'єкта при зміні його стану. Це значення є основною диференційною ознакою дієслів ЛСГ, що відрізняє її від інших дієслів, які позначають зміну стану існування.

Порівнюючи семантичну структуру дієслів **break, smash, shatter, snap, crumble, crack, fracture, rupture, burst, explode, erupt, splinter, split,** визначимо їх спільну сему кратності: **Break:** *to (cause to) separate into parts suddenly or violently but not by cutting or tearing* [6, с. 102]; **Snap:** *to break with a sudden sharp noise, or to make something break with a sudden sharp noise* [7, с. 1564]; *to break or part suddenly, esp. with a sharp cracking sound* [8, с. 1379-1380]; **Crack:** *to make a sudden, sharp noise in breaking* [8, с. 342]; *to break or to make something break, either so that it gets line on its surface, or so that it breaks into pieces* [7, с. 364]; **Burst:** *to come apart suddenly and violently, as under internal pressure; fly into pieces; break open or out; explode* [8, с. 197]; *to break, break open, or fly apart with sudden violence* [9, с. 108]; **Explode:** *to cause to change suddenly and violently from a solid or liquid to a quickly expanding gas* [8, с. 513]; **Erupt:** *to break out of a pent-up state, usually in a sudden and violent manner* [9, с. 272]; **Shatter***: to break suddenly into very small pieces, or to make something break in this way* [7, с. 1510]; **Split:** *to break or tear apart; burst; rend* [8, с. 1408]; **Smash:** *to (cause to) break into pieces violently or noisily, or to make something do this by dropping, throwing, or hitting it* [7, с. 1560]; **Crumble:** *to break apart into lots of little pieces, or make something do this* [7, с. 378]; *to break into crumbs or small pieces* [8, с. 354]; **Fracture:** *to break; crack; split* [8, с. 574]; **Rupture***: to break or burst, or to make something break or burst* [7, с. 1445]; **Splinter:** *to break or split into thin, sharp pieces* [8, с. 1408].

Очевидно, що сема кратності «*to separate into parts suddenly*» є домінантною та спільною для дієслів **break, burst, shatter, snap, crack explode, erupt**. Інші синоніми потребують детальнішого аналізу, а саме дієслова **crumble, fracture, split, splinter** визначаються за допомогою **break,** отже, сема кратності «різка раптова зміна порушення цілісності» для них є вторинною. При цьому дієслово **rupture** тлумачиться через дієслова **break** та **burst** одночасно.

Дієслова синонімічного ряду відрізняються за такими змістовими ознаками: 1) порушення цілісності з поділом / без поділу на окремі складові; 2) порушення цілісності як наслідок впливу зсередини / ззовні; 3) застосування сили; 4) утворення характерного звуку; 5) спрямованість докладених зусиль.

Break є основним предикатом у ЛСГ дієслів кратності з домінантною семою «різка зміна стану існування», тому може замінювати майже всі предикати даного ряду. Предикат **break**

має широку сферу вживання. Загалом він виражає розпад на частини, без вказівки на їх розмір чи кількість, наявність чи відсутність звуку або шуму, що в деяких випадках супроводжує дію. Дієслово нейтральне щодо спрямованості застосування сили, тому воно має здатність вживатися у різних значеннях. У реченнях із предикатом **break**, яке тлумачиться як «раптово розділити(ся) на складові частини, можливо, із застосуванням сили» [6, с. 102], об'єкт дії завжди позначає скляні, дерев'яні, порцелянові та інші подібні речі: *Thus she not only shouted at him, she once took his best blowpipe,* ***broke*** *it in two and stamped on it* (R. Willis, S. Howell).

Smash має більш конкретне значення і вужчу сферу застосування. У більшості випадків воно означає «раптово, із силою розбити посуд або предмет, зроблений зі скла чи порцеляни». Семантика даного предиката передбачає, що виконання дії супроводжується гуркотом і предмет розбивається вщент внаслідок застосування сили: *We* ***smashed*** *the window then climbed through it* (D. Cruse). **Shatter** має подібне значення і об'єкти взаємодії, однак використовується також у значенні «різко розбити предмет на багато маленьких частинок»: *Almost immediately the safety glass* ***shattered*** *and all they could see white chips* (A. Masters). Предикат **crumble** часто вживається із номінаціями продуктів харчування у значенні «подрібнити(ся), розкришити(ся)». Семантика цього дієслова передбачає, що об'єкт дії було подрібнено (чи він сам розкришився внаслідок зовнішнього впливу) на дуже дрібненькі частинки, без докладання особливих зусиль, як-от: *A brick beneath him* ***crumbled*** *and suddenly the whole wall began to sag* (M. Pearce). Вважаємо, що дане дієслово може поєднуватися і з назвами інших об'єктів з тим же значенням: *"This is very solid marble and much harder than ordinary stone. Yet I can* ***crumble*** *it easily with my fingers – a proof that I am very strong"* (L. F. Baum).

Дієслово **snap** вживаємо тоді, коли йдеться, здебільшого, про щось довге, тонке і негнучке, що лускає або ламається надвоє, а сама дія відбувається раптово з різким звуком: *Now a wrist-bone* ***snapped*** *in his iron grip, now a shoulder was wrenched* (E. R. Burroughs). **Splinter** вживається переважно з назвами дерев'яних, рідше з металевих чи скляних об'єктів. Дія спричиняє розкол чи розщеплення предмета на тонкі гострі частинки – уламки, щепки, осколки, скалки, скіпки. Наприклад: *Glass* ***cracked*** *and* ***splintered*** *in the passage through to the kitchens* (D. Craig). Предикат **crack** позначає два варіанти стану об'єкта після порушення його цілісності: поява тріщин або розкол на окремі частинки. Крім того, дія супроводжується голосним різким звуком (тріском). Наприклад: *He heard twigs* ***crack*** *beneath their feet* (E. R. Burroughs). Дієслово може виступати також у значенні «розколоти об'єкт, щоб дістати його вміст», як-от: *She* ***cracked*** *the eggs into a frying pan and stood over them while they cooked, wincing as hot fat spat at her from the pan* (S. Hutson). Предикат **fracture** вживається здебільшого в медицині для позначення пошкоджень (переломів, тріщин) кісток. Наприклад: *A Baby's skull was* ***fractured*** *yesterday after he was thrown from a stolen car as it overturned in a crash* (Today). **Burst** позначає різкий розпад на частинки різного розміру як результат тиску зсередини. Об'єктами дії можуть виступати різного виду контейнери, трубки, кулі, тобто предмети, наповнені речовиною, яка за сприятливих обставин може спричинити вибух, внаслідок якого вміст об'єкта виходить назовні. Наприклад: *The nests sank, and the eggs* ***burst*** *under footing* (R. Stevenson). Семантика даного дієслова передбачає застосування сили при виконанні дії, що простежується завдяки детальнішому аналізу значень, у яких воно може вживатися. Крім того, майже в усіх визначеннях даного дієслова присутня ознака кратності: *to come apart suddenly and violently, as under internal pressure; fly into pieces*[8, с. 197]; *if something bursts or if you burst it, it breaks open or apart suddenly and violently so that its contents come out*; *to suddenly begin to make a sound, esp. to start singing, crying, or laughing*; *to open suddenly* (*to burst open*) [7, с. 199].

Предикат **explode** означає «вибухнути з силою на маленькі частинки». Дія, виражена цим предикатом, як правило, супроводжується різким, гучним звуком. Даний предикат вживається для позначення пошкоджень таких об'єктів, як бомби, контейнери, що містять хімічні речовини, газ, нафту тощо. Крім того, передбачається, що сила вибуху спричиняє руйнування,

пошкодження навколишнього середовища, наприклад: *It* (the bomb) ***exploded*** *right at my feet, and yet it did not kill me* (J. London); *He* ***exploded*** *dynamite in a tightly screwed steel cylinder* (H. Wells).

Предикат **erupt** визначається за допомогою ***burst*** та ***explode*** і має подібні до них смислові й узуальні характеристики, однак переважно вживається для позначення виверження вулкану, диму, вогню, як-от: *Above, where hot lava* ***erupted*** *from the crust to be chilled by cold sea-water are purple, bulbous pillow lavas* (The New Scientist). Крім того, це дієслово часто використовується у переносному значенні. Наприклад: *A row* ***erupted*** *and when they reached Craylands he threw her to the ground and blasted her twice with a shotgun* (M. Pearce). Предикат **rupture** може означати «розколотися» (*break*) або «луснути» (*burst)*. Дієслово позначає зміну стану різного виду труб, контейнерів і подібних об'єктів. Наприклад: *The firewall* ***ruptured*** *and the engine slid backward* (S. King). У медицині воно вживається у значенні перелому або розриву внутрішніх органів: *He* ***had ruptured*** *a blood-vessel, and he was a dead man before his son could raise him* (Ch. Dickens).

Для дієслів, що визначаються за допомогою **burst (explode, erupt, rupture)**, характерний додатковий диференційний смисловий компонент – спрямованість докладеної сили. Тому з даними дієсловами можуть сполучатися лише суб'єкти, семантика яких передбачає однозначне спрямування зусилля (зсередини). Наприклад, *bubble, bomb, shell, vessel* та інші. Вони не можуть вживатися там, де застосування сили має напрям ззовні. Наприклад, *to break a stick (*to burst a stick*). Дієслова **break, snap, burst** можуть виступати в значенні «раптово, з силою перемістити(ся) кудись»: **Break:** *to force a way into / out of / through, esp. with sudden violence* [6, с. 102]; **Burst:** *to move somewhere suddenly or quickly, esp. into or out of a place* [7, с. 199]; **Snap:** *to cause to move suddenly and smartly* [8, с. 1380]. **Snap** виступає в значенні «швидко, раптово з характерним звуком перемістити певний об'єкт – заклацнути, захряснути (про двері)», наприклад: *The policeman* ***snapped*** *the handcuffs around her wrist* [7, с. 1564]. **Burst** здебільшого вживається у даному значенні для вираження різкого руху всередину (into some place) або назовні (out of some place). Дієслова **break, explode** можуть означати «прорватися, увірватися, вирватися», наприклад: *He had no fear that any animal could* ***break into*** *the little home* (E. R. Burroughs); *She tried to* ***break away*** *from me and get down first to the door* (W. Collins).

Ще одне значення, яке характерне для дієслів **burst, crack, explode, erupt, snap**, – це «раптово проявити свої емоції». Здебільшого йдеться про негативні емоції (гнів, злість, роздратування тощо). Хоча, безперечно, кожному дієслову властива своя сфера вживання: **Burst:** *to suddenly begin to make a sound, especially to start singing, crying, or laughing*; *to suddenly start to laugh, cry etc*.; *to suddenly say something in a forceful way* [7, с. 199]; **Snap:** *to say smth quickly in an angry way* [7, с. 1564]; **Explode:** *to suddenly express strong noisy feelings such as anger* [7, с. 549]; **Erupt:** *to break out of a pent-up state, usually in a sudden and violent manner* [9, с. 272].

Так, предикат **burst** може позначати раптовий вияв різних емоцій, що супроводжуються звуком (зокрема плач, сміх). Ця властивість реалізується у комбінаціях дієслова з прийменниками *into* (модель *burst into some emotion)* або *out (*модель *burst out V-ing)*. Наприклад: *She almost ran out of the room, and as soon as the door was closed,* ***burst into tears*** *of joy* (J. Austen); *I could not find it in my heart to be angry, and* ***burst into a peal of hearty laughter*** (R. Stevenson); *Hadden* ***burst into a storm of tears*** (R. Stevenson). Вживання **burst** у комбінації з *out* передбачає те, що мовця переповнюють сильні почуття, здебільшого це гнів, лють, роздратування, обурення та інші, як-от: «*This is monstrous!*» ***burst out*** *Morris. I take all risks; I pay all expenses; I divide profits; and you won't take the slightest pains to help me. It's not decent; it's not honest* (R. Stevenson).

Snap, як і **burst**, може виступати в значенні «різко сказати», однак має трохи вужчий смисл: «сказати різко, роздратовано», а також «огризнутися, гаркнути»: *Can't you hear me?* ***snapped*** *Billina. Drop that apron, and get out of the doorway, so that I may enter with my friends!* (L.F. Baum).

Наявність об'єкта, який зазнав зміни стану, увиразнює однократний прояв дії, оскільки більшість дієслів вказують на таку зміну предмету, яка не може повторюватись. Тобто предмет,

який розламався, розколовся чи розпався, не може змінитися знову при повторному виконанні дії. Наприклад: *The two full bottles still left were so completely* ***shattered*** *that not even a teaspoonful of the contents was saved* (W. Collins).

Однократність дії увиразнюється модифікаторами *suddenly, instantly*: ***Instantly*** *McTeague* ***exploded*** *in a roar of laughter* (F. Norris); «*Oh!*» *he* ***burst out suddenly,*** «*I know you loved him.*» (R. Stevenson); *Bran* ***snapped*** *the reins* ***sharply****, and Dancer picked up her pace* (G. Martin).

У табл. 1 представлено відмінності у семантичних характеристиках кратності дієслів ЛСГ «різка зміна стану існування».

Таблиця 1

Семантичні характеристики кратності дієслів із семою «різка зміна стану існування»

	suddenly	quickly	sharply	shortly	abruptly	rapidly	swiftly	instantly	forcibly
Break	+	–	–	+	–	–	–	–	+
Snap	+	+	+	+	+	–	–	–	+
Crack	+	+	+	–	+	–	–	–	+
Burst	+	+	–	–	–	–	–	–	+
Explode	+	–	–	–	–	+	–	–	+
Erupt	+	–	–	–	–	–	–	–	+
Shatter	+	+	–	–	–	–	–	–	+
Split	–	–	–	–	–	–	–	–	+
Smash	–	–	–	–	–	–	–	–	+
Crumble	–	–	–	–	–	–	–	–	+
Fracture	–	–	–	–	–	–	–	–	+
Rupture	–	–	–	–	–	–	–	–	+
Splinter	–	–	–	–	–	–	–	–	+

Висновки. Отже, сема кратності «різка зміна стану існування» є домінантною та спільною для дієслів **break, burst, shatter, snap, crack, explode, erupt**. Інші дієслова, а саме **crumble, fracture, split, splinter**, визначаються за допомогою **break,** отже, сема кратності для них є вторинною. Диференційними компонентами значення предикатів ЛСГ «різка зміна стану існування» є порушення цілісності з поділом / без поділу на окремі складові, порушення цілісності як наслідок впливу зсередини / ззовні, застосування сили, утворення характерного звуку, спрямованість докладених зусиль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Smith C. The Parameter of Aspect. Boston, MA : Kluver Academic Publ., 1997. URL: https://doi.org/10.1007/978-94-011-5606-6.

2. Moens M. Tense, Aspect and Temporal Reference : PhD Dissertation / Centre for Cognitive Science, University of Edinburg. Edinburg, Scotland, 1987. URL: http://hdl.handle.net/1842/5369

3. Van Valin R. Some universals of verb semantics. *Linguistic Universals* / ed. by R. Mairal, J. Gil. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. P. 155–178. URL: https://doi.org/10.1017/CBO9780511618215.008.

4. Nelson L. Internal structure of semelfactive predicates in English : Graduate Student Thesis, Dissertations & Professional Papers, 2018. https://scholarworks.umt.edu/etd/11207

5. Данилова З. В. Інваріантне значення і типові смисли дієслова burst. *Іноземна філологія*. 1981. № 64. С. 16–21.

6. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / ed. by A. S. Hornby, S. Wehmeier. Oxford : Oxford Univerity Press, 2000. 1056 p.

7. Longman Dictionary of Contemporary English / ed. by Della Summers. New ed. New-York : Longman, 2003. 1949 p.

8. Webster's New World Dictionary of the American Language. Cleveland ; New York : The World Publishing Company, 1987. 1724 p.

9. Webster Universal College Dictionary. New York : Gramercy Books, 1997. 945 p.

Дата першого надходження статті до видання: 18.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 811.112.2'373.7
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-45

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ СТАНУ АЛКОГОЛЬНОГО СП'ЯНІННЯ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ: СЕМАНТИЧНИЙ І СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТИ

PHRASEOLOGICAL UNITS DENOTING ALCOHOLIC INTOXICATION IN CONTEMPORARY GERMAN: SEMANTIC AND STRUCTURAL ASPECTS

Форманюк О. Л.,
orcid.org/0000-0001-5838-5896
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької філології
Київського національного лінгвістичного університету

Статтю присвячено дослідженню фразеологічних одиниць сучасної німецької мови на позначення стану алкогольного сп'яніння. У центрі уваги – їхні семантичні, структурні та мотиваційні особливості, а також специфіка внутрішньої організації в межах фразеосемантичного поля «Алкоголь». Актуальність дослідження зумовлена потребою поглибленого вивчення фразеології як сфери вторинної номінації, у якій відображено мовні механізми осмислення дійсності.

Мета статті полягає у виявленні основних семантичних груп фразеологізмів, що репрезентують стан алкогольного сп'яніння, з'ясуванні принципів їхньої внутрішньої класифікації, а також в аналізі мотиваційної основи й образних моделей, покладених в основу їхнього значення. Досліджувані одиниці формують цілісну підсистему з ядерною та периферійною зонами. Ядро становлять фразеологізми, що безпосередньо називають стан сп'яніння й диференціюються за ступенем його інтенсивності, тоді як периферію утворюють одиниці на позначення процесу вживання алкоголю, його наслідків і оцінного осмислення цього стану. Важливим принципом внутрішньої організації цього корпусу є градаційність. Особливу увагу приділено внутрішній формі фразеологізмів і мотивації образу. З'ясовано, що значення таких одиниць формується внаслідок семантичного переосмислення, у якому важливу роль відіграють деактуалізація прямого значення компонентів, метафоризація та асоціативне перенесення. У статті представлено фразеологізми як із синхронічно прозорою, так і з затемненою етимологічною мотивацією. Асоціативно-образною основою репрезентації стану сп'яніння в німецькій мові є продуктивні метафоричні моделі, які забезпечують семантичну цілісність і експресивність фразеологічних одиниць. Результати дослідження можуть бути використані в подальших студіях із фразеології, семантики, лінгвокультурології та перекладознавства.

Ключові слова*:* фразеологізм, фразеосемантичне поле, алкогольне сп'яніння, внутрішня форма, мотивація, німецька мова.

The article focuses on the analysis of phraseological units in contemporary German denoting the state of alcoholic intoxication. Special attention is paid to their semantic, structural, and motivational features, as well as to the specific character of their internal organisation within the corresponding phraseosemantic field. The relevance of the study is determined by the need for a more profound investigation of phraseology as a sphere of secondary nomination reflecting linguistic mechanisms of conceptualising reality.

The aim of the article is to identify the main semantic groups of phraseological units representing the state of alcoholic intoxication, to clarify the principles of their internal classification, and to analyse the motivational basis and figurative models underlying their meaning. It has been established that the units under study form an integral subsystem with nuclear and peripheral zones. The nuclear part is constituted by phraseological units directly denoting the state of intoxication and differentiating it according to the degree of intensity, whereas the periphery

© Форманюк О. Л., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

includes units denoting the process of alcohol consumption, its consequences, and the evaluative interpretation of this state. Gradation has been shown to be an important principle of the internal organisation of this corpus.

Particular attention is given to the inner form of phraseological units and the motivation of their imagery. It has been found that the meaning of such units is shaped through semantic reinterpretation involving deactualisation of the direct meaning of components, metaphorisation, and associative transfer. The material includes both phraseological units with synchronically transparent motivation and units with obscured etymological motivation. The analysis has shown that the figurative representation of intoxication in German is based on productive metaphorical models that ensure the semantic integrity and expressiveness of these units. The results of the study may be used in further research on phraseology, semantics, linguocultural studies, and translation studies.

Key words: phraseological unit, phraseosemantic field, alcoholic intoxication, inner form, motivation, German language.

Постановка проблеми. Фразеологічні одиниці сучасної німецької мови, що позначають стан алкогольного сп'яніння, є важливим фрагментом мовної картини світу, у якому поєднуються семантичні, образні, оцінні та культурно марковані характеристики. Такі одиниці відображають не лише особливості вторинної номінації, а й специфіку мовного осмислення фізичного, психоемоційного стану людини. Попри наявність праць, присвячених фразеологічній семантиці, мотивації та внутрішній формі фразеологізмів, фразеологічні одиниці на позначення алкогольного сп'яніння в сучасній німецькій мові потребують системного аналізу з урахуванням їхньої внутрішньої організації, структурної класифікації, мотиваційних моделей та функціонально-стилістичних особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній фразеології значна увага приділяється питанням семантичної структури фразеологічних одиниць, їхньої мотивації, внутрішньої форми, стилістичної маркованості та когнітивної природи. У працях Г. Бургера, Е. Доналіс, В. Фляйшера, Т. Шіппан фразеологія розглядається як системно організований рівень мови, у якому значення одиниці формується не як механічна сума значень її компонентів, а як результат складного семантичного переосмислення. Питання денотативного аспекту значення та його співвідношення з мовною категоризацією дійсності висвітлюються у працях Дж. Лайонза, К. Ванцек, М. П. Кочергана. Особливого значення для осмислення мотиваційної структури фразеологізмів набувають дослідження В. І. Гаврися, М. В. Гамзюка, В. М. Угринюка, у яких розглядаються механізми фразеотворення, деактуалізації, прозорої та затемненої мотивації, а також роль внутрішньої форми у формуванні цілісного фразеологічного значення. Важливими для цього дослідження є також праці Дж. Лакоффа, М. Джонсона, М. Блека, присвячені метафоричному моделюванню, оскільки саме метафора є одним із провідних механізмів образної репрезентації стану алкогольного сп'яніння. Функціонально-стилістичний та прагматичний аспекти фразеологічних одиниць висвітлено у працях Б. Совінські, Дж. Ліча. Водночас, попри наявність значної кількості праць із загальної та часткової фразеології, фразеологізми на позначення стану алкогольного сп'яніння в сучасній німецькій мові ще не були достатньо повно описані як окремий фразеосемантичний корпус з погляду їхньої семантичної організації, внутрішньої класифікації, мотиваційної бази та культурної маркованості.

Мета дослідження полягає в аналізі семантичних і структурних особливостей фразеологічних одиниць сучасної німецької мови на позначення стану алкогольного сп'яніння, а також у з'ясуванні мотивації образу та внутрішньої форми цих одиниць.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фразеологічна семантика формується на перетині мислення, свідомості, мови та мовлення, тому значення фразеологічної одиниці не зводиться до простої суми значень її компонентів. Воно виникає внаслідок складного семантичного переосмислення, у межах якого формується цілісний фразеологічний знак із власною структурою, внутрішньою формою та прагматичним потенціалом. У сучасній фразеології семантичну структуру фразеологічних одиниць доцільно розглядати як сукупність кількох взаємопов'язаних компонентів, серед яких центральне місце посідають денотативний, мотиваційний і конотативний [1; 2; 4].

Конотативний компонент фразеологічного значення відображає ставлення мовця до позначуваного явища, фіксує його оцінку, емоційність та стилістичну настанову. Саме цей компонент зумовлює експресивність, образність і маркованість фразеологізмів, особливо в тих тематичних сферах, де мовна номінація тісно пов'язана із соціальною оцінкою. До таких сфер належить і вживання алкоголю, яке в мові осмислюється не лише як фізичний стан чи поведінковий акт, а і як культурно й аксіологічно маркована ситуація [1; 4].

Денотативний компонент є змістовою основою фразеологічного значення. Він співвідносить мовну одиницю з певним фрагментом дійсності та фіксує узагальнений результат пізнавальної діяльності людини. У цьому сенсі денотат можна розглядати як типовий образ явища або ситуації, що лежить в основі номінації. Хоча поняття денотації в сучасній семасіології тлумачать неоднозначно, загалом денотативний аспект значення пов'язаний із предметністю людського мислення та мовним оформленням досвіду [5; 6; 7]. У фразеологічних одиницях на позначення стану алкогольного сп'яніння денотативний зміст поєднується з виразною образною мотивацією та оцінністю, що робить ці одиниці особливо показовими для аналізу взаємодії семантики, культури та прагматики.

У ході дослідження виокремлено 159 фразеологічних одиниць, що формують фразеосемантичне поле «Алкоголь». Їх об'єднує спільна тематична сфера, проте внутрішньо цей корпус є неоднорідним як за семантикою, так і за структурою, мотивацією та стилістичним навантаженням. Підставою для об'єднання цих одиниць у межах одного фразеосемантичного поля є наявність спільних та диференційних компонентів значення, що виявляються у смисловій структурі фразеологізмів [8; 1; 4]. Фразеосемантичне поле доцільно розглядати як системно організовану одиницю лексико-семантичного рівня, яка охоплює не лише окремі фразеологізми, а й групи та ряди одиниць, пов'язаних спільною інтегральною ознакою. Системність такого поля виявляється в опозиції ядерної та периферійної зон, а також у наявності інваріантних і диференційних сем, що забезпечують одночасно цілісність і внутрішню членованість цього масиву [9; 1; 4]. У цьому сенсі поле «Алкоголь» має чітку структуру: ядро становлять фразеологізми, що прямо називають стан алкогольного сп'яніння, тоді як периферію формують одиниці, пов'язані з процесом уживання алкоголю, його наслідками, оцінною характеристикою особи та супровідними культурними смислами. Найважливішими структурними сегментами цього поля є фразеосемантичні, або варіантно-синонімічні, групи, які також об'єднують низку фразеологічних рядів. Їхня парадигматична єдність ґрунтується на наявності спільної категорійної семи, яка конкретизується за допомогою диференційних ознак у кожній окремій одиниці [1; 2; 4].

Найчисельнішою в досліджуваному матеріалі є група фразеологізмів, що безпосередньо позначають стан алкогольного сп'яніння людини, – 75 одиниць. Із них 36 фразеологізмів репрезентують значення сильного, тотального сп'яніння [*total betrunken*], наприклад: *voll sein wie ein Eimer; schwer [ordentlich] getankt haben; voll sein wie eine Granate; voll wie eine Kanone sein*. Ці одиниці вирізняються високим ступенем експресивності, гіперболізацією образу та виразною розмовною маркованістю, що є типовим для номінацій емоційно й соціально чутливих станів.

Ще 25 фразеологічних одиниць позначають стан алкогольного сп'яніння без чіткої вказівки на ступінь його інтенсивності, наприклад: *einen in der Krone haben; zu tief ins Glas gucken*. У межах цієї підгрупи особливо показовими є одиниці з компонентами *Glas* і *Flasche,* які безпосередньо відсилають до ситуації вживання алкогольних напоїв і виступають мотиваційною основою фразеологічної номінації, наприклад: *zu tief in die Flasche gucken; die Nase zu tief ins Glas stecken*. Окрему підгрупу утворюють 14 фразеологізмів на позначення легкого або початкового ступеня сп'яніння, серед яких: *einen im Tee haben*. У цьому випадку компонент *Tee* зазнає вторинного переосмислення та пов'язується з культурно маркованою практикою вживання чаю з ромом, характерною для Північної Німеччини.

Окремий сегмент поля становлять фразеологізми, що позначають сам процес уживання алкоголю, а не його результативний стан. До цієї групи належать 50 одиниць, наприклад: *etwas*

durch die Kehle jagen; die Kehle ölen (anfeuchten, schmieren); einen heben; einen kippen; sich die Gurgel ölen. Ці фразеологізми відображають динамічний аспект алкогольної ситуації та переважно належать до розмовного або просторічного регістру.

Фразеологічні одиниці на позначення стану алкогольного сп'яніння формуються внаслідок складних семантичних процесів, серед яких важливу роль відіграє деактуалізація. Йдеться про таке переосмислення компонента, за якого його пряме предметне значення відступає на другий план, а сам компонент починає функціонувати як складник нової цілісної семантичної структури. У цьому процесі визначальне значення має внутрішня форма фразеологізму, тобто образна основа, що пов'язує буквальний зміст компонентів із фразеологічним значенням. У більшості випадків внутрішня форма таких одиниць залишається принаймні частково доступною для мовця завдяки асоціативному зв'язку між прототипною ситуацією та новим значенням [10; 11; 12].

Мотивація образу є обов'язковим складником семантичної організації фразеологізму, однак ступінь її прозорості неоднаковий. У досліджуваному матеріалі представлені як одиниці із синхронічно прозорою мотивацією, так і фразеологізми із затемненою, тобто етимологічною, мотивацією. До першого типу належать, зокрема, фразеологізми *zu tief ins Glas gucken, die Nase zu tief ins Glas stecken, zu tief in die Flasche gucken*. У цих одиницях компоненти *Glas* і *Flasche* безпосередньо пов'язані з типовою ситуацією вживання алкоголю, тому образна мотивація легко відновлюється сучасним мовцем. Семантичний зсув тут полягає не в повному зникненні предметного значення, а в його узагальненні та метафоричному розширенні: фізична дія перетворюється на засіб номінації стану сп'яніння. Подібну прозорість виявляють і фразеологізми *voll wie ein Eimer, voll bis Oberkante Unterlippe sein, voll sein wie eine Granate.* Вони спираються на образ тіла як посудини, наповненої рідиною, і демонструють когнітивно зрозумілу модель перенесення, доступну для синхронного прочитання.

Іншу групу становлять одиниці з етимологічно затемненою внутрішньою формою. У сучасному вживанні їхнє значення часто сприймається як умовне або слабо вмотивоване, однак у діахронному аспекті можна простежити логіку формування образу, наприклад, фразеологізм *(sich) einen hinter die Binde gießen*, який нині функціонує переважно у варіанті *(sich) einen hinter die Krawatte gießen*. Для сучасного мовця внутрішня форма цього вислову вже не є цілком очевидною, проте історико-етимологічний підхід дає змогу реконструювати її основу. Лексема *Binde* у XIX столітті позначала чоловічу краватку, а первинний образ ґрунтувався на просторовій моделі «*наливати щось за комір*», що метонімічно пов'язувалося з актом уживання алкоголю. Коли відповідна реалія та її номінація відійшли на периферію мовної свідомості, зв'язок між фразеологізмом і його первинним образом послабився, що й спричинило часткову демотивацію внутрішньої форми.

Отже, для фразеологізмів на позначення стану алкогольного сп'яніння характерні ті самі механізми деактуалізації, метафоризації та демотивації, які спостерігаються й в інших тематичних фразеологічних масивах. Водночас у межах поля «Алкоголь» вони набувають особливої експресивності через соціально й культурно маркований характер прототипних ситуацій.

Фразеологічні одиниці на позначення стану алкогольного сп'яніння доцільно класифікувати не лише за спільною інтегральною семою, а й за характером номінації, ступенем інтенсивності позначуваного стану, типом образної мотивації, функціональною спрямованістю та стилістичною маркованістю. Такий підхід дає змогу виявити внутрішню ієрархію поля «Алкоголь» і простежити, як у межах одного тематичного поля взаємодіють процесуальні, оцінні та наслідкові типи номінації [1; 8; 2].

Ядерну зону поля утворюють фразеологізми, які прямо називають стан алкогольного сп'яніння. Саме вони найповніше реалізують інтегральну сему «перебувати у стані сп'яніння» та виявляють чітку внутрішню градацію за ступенем інтенсивності. До групи легкого або початкового сп'яніння належать одиниці *angeheitert sein, angesäuselt sein, angeduselt sein, benebelt sein, einen Kleinen sitzen haben*. Їхня спільна семантична риса полягає в позначенні

помірної зміни психофізичного стану без повної втрати контролю. У таких фразеологізмах простежуються семи часткового затуманення свідомості, легкого збудження або незначного відхилення від норми. Здебільшого вони не містять різко негативної оцінки й можуть функціонувати в іронічно-поблажливому або нейтрально-розмовному контексті.

Наступну підгрупу формують одиниці на позначення сильного сп'яніння: *stockbetrunken sein, sternhagelvoll sein, sturzbetrunken sein, rotzevoll sein, hackedicht sein*. Тут стан уже постає як інтенсивний, очевидний і соціально помітний. Семантика таких фразеологізмів підсилюється за рахунок компонентів підсилення, гіперболи, звукової виразності та образного перебільшення. Вони не лише називають стан, а й передають ставлення мовця – від іронії до виразного осуду. Окрему групу утворюють фразеологізми, що позначають найбільший ступінь сп'яніння або втрату контролю: *unter dem Tisch liegen, Absturz schieben, Totalabsturz haben*. У цих одиницях осмислюється вже не лише сам стан, а й його наслідок – падіння, крах, припинення адекватного функціонування. Вони посідають останню позицію на шкалі інтенсивності та виразно демонструють градаційність як важливу семантичну ознаку всього поля.

Отже, градаційність є одним із ключових принципів внутрішньої організації фразеологізмів на позначення стану алкогольного сп'яніння, оскільки дає змогу простежити, як у мові диференціюються різні фази одного й того самого стану – від легкого відхилення від норми до повної втрати контролю над тілом і поведінкою.

Окремий сегмент поля «Алкоголь» становлять дієслівні фраземи, які позначають не сам стан сп'яніння, а процес уживання алкоголю. У семантичному плані вони репрезентують дію, що передує результативному стану, а в прагматичному – фіксують оцінку цієї дії та соціально-комунікативний контекст її здійснення.

До першої підгрупи належать евфемістичні та жартівливі дієслівні фраземи, наприклад: *sich einen genehmigen, die Kehle ölen, sich einen zu Gemüte führen*. У таких висловах дія вживання алкоголю подається в пом'якшеній, перифрастичній або ігровій формі. Вони не акцентують уваги на негативних наслідках і створюють ефект буденності, соціальної прийнятності або навіть ритуалізованості ситуації. Саме тому евфемізація тут виконує не лише мовну, а й прагматичну функцію: вона робить висловлення комунікативно зручним для неофіційного спілкування та водночас сприяє культурній нормалізації алкогольної поведінки.

Протилежну групу утворюють грубо-експресивні дієслівні фраземи: *saufen gehen, sich einen reinorgeln, sich die Kante geben, trinken wie ein Loch*. Тут процес уживання алкоголю подано без евфемізації, натомість із виразною просторічною, зниженою або вульгаризованою оцінкою. Такі одиниці актуалізують семи надмірності, неконтрольованості, примітивізації дії й часто виконують функцію осуду або різкої іронії.

Отже, дієслівні фраземи на позначення процесу вживання алкоголю утворюють окремий важливий сегмент поля, у якому особливо виразно виявляються прагматичні, стилістичні та соціально-оцінні параметри номінації.

Периферійну, але змістовно важливу частину поля становлять одиниці, що позначають наслідки алкогольного сп'яніння, тобто посталкогольний фізичний і психоемоційний стан. До них належать *einen Kater haben, einen Brummschädel haben, eine schwere Zunge haben, Katzenjammer, Katerfrühstück, verkatert sein*. Хоча ці фразеологізми не називають безпосередньо ані моменту вживання алкоголю, ані самого стану сп'яніння, вони тісно пов'язані з ним причинно-наслідковими відношеннями. Особливість цієї групи полягає в тому, що вона розширює межі поля «Алкоголь» у часовому вимірі, охоплюючи не лише дію та стан, а й їхній наслідок. У семантичному плані тут переважають соматичні, психоемоційні та побутово-ситуативні характеристики. Наприклад, *Brummschädel* актуалізує відчуття гулу в голові, *schwere Zunge* – ускладненість мовлення, а *Katzenjammer* передає стан загального психофізичного дискомфорту. Таким чином, периферія поля виявляється концептуально значущою, оскільки забезпечує повноту реконструкції алкогольної тематики.

Окремий сегмент досліджуваного корпусу становлять одиниці, що позначають соціальні ролі, типізовані образи або оцінні характеристики людини, пов'язані з уживанням алкоголю. До цієї групи належать *ein Alki, Trunkenbold, Suffkopf, Saufbold, Schluckspecht, Zechbruder, Zechkumpan.* На відміну від фразеологізмів, які називають стан або дію, ці одиниці репрезентують відносно стійку характеристику особи, пов'язану з усталеним поведінковим стереотипом.

У семантичному плані йдеться про соціальну типізацію: людина осмислюється не через одноразовий акт уживання алкоголю, а через сформовану репутацію або соціальну роль. Більшість таких номінацій містить виразний негативно-оцінний компонент. Так, *Suffkopf, Saufbold, Trunkenbold* реалізують механізм мовного зниження, осуду та часткової стигматизації. Натомість одиниці на кшталт *Zechbruder* і *Zechkumpan* функціонують у дещо іншому прагматичному ключі: вони можуть позначати товариську спільність, спільне дозвілля або групову солідарність. Отже, у межах цієї підгрупи поєднуються дві тенденції – стигматизація та побутова нормалізація алкогольної поведінки.

Висновки. Фразеологічні одиниці на позначення стану алкогольного сп'яніння утворюють структурно організоване, семантично розгалужене і стилістично виразне фразеосемантичне поле у сучасній німецькій мові. Його ядро становлять одиниці, що безпосередньо називають стан сп'яніння, тоді як периферію формують фразеологізми, пов'язані з процесом уживання алкоголю, посталкогольним станом, соціальною типізацією особи та оцінними характеристиками. Внутрішня організація цього масиву ґрунтується на градаційності, тобто диференціації одиниць за ступенем інтенсивності позначуваного стану, а також на взаємодії кількох типів мотивації. У досліджуваному матеріалі простежуються як синхронічно прозорі, так і етимологічно затемнені фразеологізми, що свідчить про неоднорідність механізмів фразеологізації та різний ступінь збереженості внутрішньої форми. Фразеологізми на позначення стану алкогольного сп'яніння є не лише засобами вторинної номінації, а й важливими маркерами соціальної оцінки, колективного досвіду та культурно зумовлених сценаріїв мовної інтерпретації дійсності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Burger H. Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. 2., überarb. Aufl. Berlin : Erich Schmidt, 2003. 240 S.
2. Donalies E. Basiswissen Deutsche Phraseologie. Tübingen ; Basel : Narr, 2009. 126 S.
3. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови : посібник. Луганськ : Альма-матер, 2005. 399 с.
4. Sowinski B. Deutsche Stilistik. Beobachtungen zur Sprachverwendung und Sprachgestaltung im Deutschen. Frankfurt am Main : Fischer Taschenbuch Verlag, 1992.
5. Lyons J. Semantics. Vol. 2. Cambridge : Cambridge University Press, 1978.
6. Wanzeck C. Lexikologie. Beschreibung von Wort und Wortschatz im Deutschen. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2010. 191 S.
7. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник для студ. філол. спец. ВНЗ. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : Видавничий центр «Академія», 2006. 463 с.
8. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig : Bibliographisches Institut, 1982. 250 S.
9. Schippan T. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 2002. 306 S.
10. Гаврись В. І. Сталі сполучення слів у сучасній німецькій мові [Походження та вживання]. Київ : Рад. школа, 1971. 247 с.
11. Гамзюк М. В. Особливості лексико-семантичних шляхів утворення фразеологічних одиниць. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2000. Вип. 4. С. 288–296.
12. Угринюк В. М. Типологія вмотивованості фразеологічних одиниць сучасної німецької мови [кількісні та якісні характеристики] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 1993. 16 с.
13. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
14. Black M. Metaphor. *Models and Metaphor: Studies in Language and Philosophy*. Ithaca ; London : Cornell University Press, 1962. P. 25–47.
15. Leech G. Principles of Pragmatics. London ; New York : Longman, 1983. 264 p.

Дата першого надходження статті до видання: 27.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 81’42’373’373.7:2
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-46

СЕМАНТИЧНИЙ ПРОСТІР ОНІМА «БОГ» У ТЕКСТІ РОМАНУ «ГОЛОС ПЕРЕПІЛКИ» МАРІЇ ТКАЧІВСЬКОЇ

THE SEMANTIC SPACE OF THE ONYM «GOD» IN THE TEXT OF THE NOVEL «THE VOICE OF THE QUAIL» BY MARIIA TKACHIVSKA

Ципердюк О. Д.,
orcid.org/0000-0003-2861-0591
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

У статті розглянуто розгортання семантичного простору оніма *Бог* у прозі М. Ткачівської. Реалізовано лінгвокультурологічний підхід для вивчення вербалізації концепту «Бог» та застосовано методику аналізу всіх значень і семантичних відтінків лексеми-імені концепту, усіх її зв’язків з іншими словами в контексті. Простежено парадигматику теоніма (актуалізацію його лексико-семантичної структури в тексті, синонімні й антонімні відношення), його синтагматику (входження до фразеологізованих і вільних словосполучень) і словотвірний вимір (представлення семантики в дериватах).

Лексема *Бог* зазвичай актуалізує пряме сакральне значення і разом з вокативами *Боже, Божечку* в ролі звертань або десакралізованих вигуків виявляє християнський світогляд героїв. У тексті зафіксовано розширення метонімного переносного значення теоніма, що є цінним для лексикографії. Концепт «Бог» вербалізують також синоніми, які поглиблюють його розуміння. Сутність християнського Бога розкривають і фразеологізми з лексемою *Бог* (зчасти трансформовані), які описують стан, ознаки та дії людини; стан природи; невідомість; смерть. Вигукові фразеологізми з компонентом-теонімом передають побажання, благословення, прохання, застереження, подяку, запевнення-клятву. Антиетикетних вигуків-прокльонів з онімом *Бог*, як і антонімів до лексеми *Бог* – назв злої сили, не зафіксовано, що є прикметною рисою ідіостилю М. Ткачівської та виявляє християнські моральні цінності. Вільна сполучуваність теоніма з дієсловами, прикметниками, частками актуалізує нові семи, зчасти відсутні в словниковій дефініції. Онім *Бог* виявляє свою семантику в нечисленних дериватах.

Дослідження дає змогу побачити глибоке вкорінення концепту «Бог» у мовній картині світу українців і живий сакральний струмінь сучасної української художньої літератури.

Ключові слова: семантичний простір слова, релігійна лексика, теонім, релігійна фразеологія, сакральна сфера, художній текст, концепт.

The article examines the unfolding of the semantic space of the onym *God* in the prose of Mariia Tkachivska. A linguocultural approach is employed to examine the verbalization of the concept of «God», and a method of analysing all the meanings and semantic nuances of the lexeme denoting the concept and all its connections with other words in context is applied. The study traces the paradigmatic relations of the theonym (the realization of its lexical-semantic structure in the text, synonymous and antonymous relations), its syntagmatic relations (its occurrence in phraseological units and free combinations), and its derivational dimension (the representation of semantics in derivatives).

The lexeme *God* usually actualizes a direct sacred meaning and, together with the vocatives *Bozhe* and *Bozhechku* functioning as forms of address or desacralized interjections, reveals the Christian worldview of the characters. The text records an extension of the metonymic figurative meaning of the theonym, which is valuable for lexicography. The concept of «God» is also verbalized by synonyms that deepen its understanding. The essence of the Christian

© Ципердюк О. Д., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

God is further revealed through phraseological units with the lexeme *God* (often transformed), which describe a person's state, qualities, and actions; the state of nature; the unknown; and death. Interjectional phraseological units with a theonym as a component convey wishes, blessings, requests, warnings, gratitude, and assurances-oaths. No impolite imprecatory interjections containing the onym *God*, nor any antonyms to the lexeme *God* denoting evil forces, have been recorded, which is a distinctive feature of Mariia Tkachivska's idiostyle and reflects Christian moral values. The free combinability of the theonym with verbs, adjectives, and particles actualizes new semes, often absent from dictionary definitions. The onym *God* reveals its semantics in relatively few derivatives.

The study makes it possible to see the deep-rootedness of the concept of «God» in the linguistic worldview of Ukrainians and the living sacred stream in contemporary Ukrainian literature.

Key words: semantic space of the word, religious vocabulary, theonym, religious phraseology, sacred sphere, literary text, concept.

Постановка проблеми. Семантичний простір слів зазвичай досліджують представники когнітивної лінгвістики, стверджуючи, що він є «виявом мовної категоризації концепту» [1, с. 51]. У сучасному українському мовознавстві особливу увагу привертають сакральні концепти: «Бог» (вивчає П. Мацьків) [2], «Богородиця», «святість» та ін. (Т. Вільчинська) [3], «душа» (М. В. Скаб) [1], «віра» (О. Гошовська) [4]. Такі дослідження демонструють лінгвокультурологічний підхід, за якого ключовим є «поняття духовної цінності: суспільні уявлення про добро і зло, прекрасне і потворне, справедливість, смисл історії і призначення людини тощо» [1, с. 24], вказують, що концепт пов'язаний з ментальністю та «несе на собі відбиток певної культури, відображає емоційно-оцінне сприйняття світу людиною» [1, с. 27].

Сприятливим матеріалом для вивчення культурних концептів, зокрема сакральних, і відповідно семантичного простору тих чи тих лексем, які його виявляють, є художня література, адже її становлення «має своїм субстратом релігійні почуття людини, відчуття єдности людини зі sacrum'ом» [5, с. 4].

Проблема взаємодії релігійного стилю сучасної української мови з іншими стилями й функціонування в них сакральної лексики, «фокус лінгвопоетичних пошуків на поглиблене вивчення семантики художнього тексту» [6, с. 146] і необхідність більш об'єктивного лексикографічного опису семантики релігійної лексики також визначають актуальність нашої статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення терміна *семантичний простір слова*, на яке спираємося, запропонувала М. Скаб: «Семантичний простір слова – це вся сукупність значень, які функціонують у мові й мовленні та реалізуються в усіх напрямах розгортання його семантики» [1, с. 55]. Для аналізу концепту «душа» мовознавиця розробила «оригінальну методику дослідження концепту – через аналіз семантичного простору імені концепту, який розгортається у трьох напрямах: парадигматичному, словотвірному та синтагматичному» [1, с. 2], простеживши реалізацію лексеми *душа* на різних мовних рівнях. Спочатку з'ясувала її етимологію, розгортання семантичної структури в діахронії, описала парадигматичні відношення з концептами «дух», «серце», «совість», «людина» та ін. [1, с. 108–244]. Далі виявила словотвірні можливості лексеми *душа*, проаналізувавши всі її похідні [1, с. 245–316], а також розглянула її вживання в складі вільних і фразеологізованих словосполук [1, с. 317–466].

Наукові праці про вербалізацію сакральних концептів і функціонування релігійної лексики в українському художньому мовленні доволі зчаста зосереджено на вивченні теонімів. Так, Т. Вільчинська аналізує концепт «Бог» у поетичних текстах Б.-І. Антонича [7], П. Мацьків розглядає вияв концепту «Бог» на матеріалі лексикографічних праць, фольклорних і біблійних текстів [2]. Н. Піддубна, розкриваючи «феномен біблійності в українській лінгвокультурі та омовлення релігійної картини світу», принагідно простежує своєрідність вияву образу-концепту «Бог» в епістолярії Т. Шевченка [8, с. 285–294], поезіях С. Руданського [8, с. 342–355]. Семантико-стилістичні особливості релігійних онімів *Бог, Ісус Христос*, які характеризуються потужними виражальними можливостями і є важливим елементом художнього тексту, характеризують А. Ковтун [9], Ю. Сенів [10], О. Ципердюк [11] та ін.

Мета дослідження – простежити розгортання семантичного простору лексеми *Бог* у тексті роману «Голос перепілки» М. Ткачівської [12], розглянувши актуалізацію лексико-семантичної структури аналізованого теоніма, його синонімні та антонімні відношення (парадигматичний вимір), відображення його семантики в спільнокореневих похідних словах (словотвірний вимір), входження у фразеологізовані та вільні словосполучення (синтагматичний вимір).

Виклад основного матеріалу. Сакральний простір «Голосу перепілки» розгортається вже з перших сторінок, адже це «роман про голод очима дитини, про життя в українському селі та німецькому передмісті, про любов, зраду, молодість і старість, про глухі кути та світло надії» [12, с. 5]. Таким «світлом надії» для героїв твору в складних життєвих ситуаціях є лише Бог, що підтверджує контекстуальне вживання теоніма *Бог* у підзаголовку розділу «Різдво» (*Коли народжується* ***Бог****, народжується нова надія* [12, с. 182]) та в інших словах автора: *Черпнула ківш лиха замість любові й тепер мусила нести свій хрест та на* ***Бога*** *надіятися* [12, с. 15].

Висока частотність теоніма *Бог* в аналізованому тексті, зокрема актуалізація прямого значення ‘творець і володар Всесвіту, усього сущого, який керує світом’ [13, с. 569], і вживання в численних фразеологізмах є виявом релігійности – споконвічної риси українців. У деяких фрагментах на одній сторінці фіксуємо 8 уживань, напр.: *У душі була велика моква, висушити яку міг лише* ***Бог***; *Стефка стояла на колінах, складаючи до посланця руки, як до* ***Бога***; *Бігме* ***Боже****, не я; Бігме* ***Боже****! Не забирайте в мене дитину; – То ти* ***Бога*** *не боїшси по чужих городах тлумитиси, – не давав спуску господар; Бігме* ***Боже****! То не я!; ...На Святий Вечир Христос родивси, ой, дай* ***Боже****,/ А на Йордані в воді христивси,/ А на Великдень в зорі світивси, ой, дай* ***Боже*** [12, с. 35]. Наведений контекст демонструє функціонування теоніма в складі порівнянь і повторів, а насамкінець – гуцульської колядки, що дозволяє авторці майстерно змалювати безвихідь героїні та посилює емоційний вплив метафор: *то не Стефка співала, а квилила* ***підбита перепілка****;* ***безкрило*** *сиділа* [12, с. 35]. Християнську віру персонажів підтверджують звертання – вокативні форми іменника *Бог*: ***Боже****, поможи їй* [12, с. 11]; ***Боже****, невже це і є кінець світу, про який говорив Тодось?!* [12, с. 67].

Більшість вокативів-теонімів – це вигуки, які засвідчують глибоке вкорінення християнських переконань і виражають різні, навіть протилежні, емоційні стани (про семантичне наповнення вигуків-теонімів у тексті аналізованого роману та їхню десакралізацію у фразеологізмах див. також: [14, с. 173–174]). Напр.: *Може, і миделко не можна було брати, а вона, Ганна, намочила його, навіть змилила трохи? О* ***Боже!*** [12, с. 83] (переляк).

Розмежувати пряме, сакральне, і переносне вживання вокатива *Боже* допомагає пунктуація, пор.: ***Боже****, поможи* [12, с. 9]; *–* ***Боже поможи****, аби Стефка борше розв’язаласи, – знову зиркає на образи* [12, с. 7]. Однак в окремих випадках маємо подвійну актуалізацію – накладання сакрального значення й вигукової семантики, напр.: ***Боже****, невже це я?* [12, с. 86]; *Яка контора,* ***Божечку****, яка контора?; Невже у світі ніде нема спокою,* ***Божечку****?* [12, с. 137]. Це підказує контекст, адже вокативи подано в невласне-прямій мові героїні, яка опинилася в Німеччині і спочатку, відчуваючи страх, самотність і не знаючи чужої мови, може спілкуватися лише з Богом.

Лексема *Бог*, за тлумачним словником, має також метонімне переносне значення ‘*тільки мн., заст*. Зображення Бога чи церковних святих; ікони, образи’ [13, с. 569], яке в аналізованому тексті розширюється через уживання в однині: *Стефка підводить очі до* ***Бога****. Він тут, на стіні, і там, за вікном*…. [12, с. 13]. Оскільки таке вживання відображає також розмовне мовлення, то доречно уточнити формулювання цього лексико-семантичного варіанта теоніма в лексикографічних працях.

Концепт «Бог» омовлюють також синоніми, конкретизуючи, про яку з трьох Божих Осіб християнського Бога йдеться, і підкреслюючи ті чи ті його ознаки (*Отець, Син, Христос, Ісус, Святий Дух, Господь, Пан Бог*). Такі теоніми засвідчено в мовленні персонажів, які звертаються до Бога (*Що маю робити,* ***Господи****?* [12, с. 168]), моляться (*«Во ім’я* ***Отця****, і* ***Сина****,*

і ***Святого Духа****, амінь», – приймає Варвара дитину на світ, щоб як у людей* [12, с. 9]; *Мартин вдивлявся в них і молився. <…> «****Отче*** *наш… іже єси»* [12, с. 71]), колядують (*На Святий Вечир* ***Христос*** *родивси* [12, с. 35]), у формулах мовленнєвого етикету християн: *– **Христос** народився! – промовив, обтрушуючи на порозі сніг. – Славімо **Його**! – відповів Ярко <…>* [12, с. 183].

У тексті роману не зафіксовано антонімів до лексеми *Бог* – назв злої сили, що виявляє особливості християнського мовленнєвого етикету українців, а також є прикметною рисою мовостилю М. Ткачівської.

Поглиблюють розуміння сутности християнського Бога та його місця в мовній картині світу українців також численні фразеологізми з лексемою *Бог*, які в тексті зчаста зазнають структурно-семантичної трансформації. Напр.: *То* ***знав тільки Бог*** [12, с. 14] (заміна компонента-частки синонімом); *– **Бог любий знає**, що то за люди, дитино, – Стефка далі тримала за хліб* [12, с. 141] (усічення частки, розширення компонентного складу прикметником). Пор. структуру в словниках: *лиш Бог знає* ‘нікому невідомо’ (тут і далі значення фразеологізмів допомагає визначити контекст і лексикографічні праці [13; 16]). Трансформовані стійкі вислови вжито і в авторській мові: *Душа вже мало не* ***летіла до Бога****, але її не пускала дитина* [12, с. 34] (заміна компонента дієсловом зі значенням процесуальної ознаки більшої інтенсивности, у словниках маємо *піти до Бога* ‘1. Померти…; 2. Залишитися невідомим, таємним’); *Навколо було* ***тихо, мов у Бога у вусі*** [12, с. 150] (розширення структури фраземи *тихо як у вусі* ‘надзвичайно тихо’ теонімом з прийменником для підсилення вияву ознаки).

Аби передати стан смирення героїв, які позбулися страху та прийняли Божу волю, М. Ткачівська теж послуговується фразеологізмами з компонентом-теонімом: *Лише* ***віддає себе в руки Богові*** *й Варварі* [12, с. 9]; *Вони вже не ховалися від зливи, а просто* ***передали себе в руки Богові*** [12, с. 80]. У словниках немає цієї фраземи в різних варіантних формах, але натомість виявлено синонімний зворот *надіятися на Бога* ‘покладатися на Бога, коли власні сили здаються вичерпаними’, який маємо й у тексті роману: *Черпнула ківш лиха замість любові й тепер мусила* ***нести свій хрест*** *та* ***на Бога надіятися*** [12, с. 15]. Останній приклад містить кілька фразеологізмів релігійного походження, які підсилюють сакральне звучання тексту.

Стійкі звороти з онімом *Бог* також ужито для позитивної чи негативної оцінки героїв, зокрема їхніх зовнішніх ознак (пор.: *Та ще й вродою* ***Бог не обділив****: з усіх Павлових дівчат вона була таки найладніша* [12, с. 123] – ‘вродлива’; *Міг і* ***скляного бога лизнути*** [12, с. 129] – ‘п’яний’), дій (*– То ти* ***Бога не боїшси*** *по чужих городах тлумитиси* [12, с. 35]), стану (пор.: *Рік жила як* ***у Бога за пазухою*** [12, с. 69] – ‘задоволення’; *Лише* ***просила Бога****, щоб їх записали разом* [12, с. 136] – ‘безвихідь’). Нетипове значення ‘заслужено, так, як призначено долею’ актуалізує в тексті фразеологізм *від Бога*: *– Якби все було лише* ***від Бога****, я би’м не гризласи* [12, с. 163].

Мовлення персонажів роману «Голос перепілки» колоритне та багате на народно-розмовну фразеологію, зокрема усталені вигукові фразеологізми («фразеорефлексичні словосполучення» [15]) з компонентом-онімом *Бог*. Зчаста вони є побажаннями-благословеннями під час прощання (*– **З Богом**, Мартине! Борше вертайси, – почув від Варвари* [12, с. 153]; *– Їдь, сину.* ***Най тебе Бог провадит***; *– **Най вас Бог провадит**, – дивилася подумки в бік, де мала бути прочинена хвіртка; – **Най вас Бог благословит*** [12, с. 176]); *І* ***най тебе Бог простит*** [12, с. 189], засвідчуючи сподівання на підтримку вищих сил. Надію на здійснення бажаного передає фразеологізм *Дав би Бог!*, пор. в контексті: *– Не зобидить, побачите! –* ***Дав би Бог!*** [12, с. 37]. Етикетний вислів *Дай* ***Боже****!* – усічення від *Дай* ***Боже*** *здоров’я!* – уживають навіть під час чаркування: *«****Дай Боже!****» – п’є спочатку до Оленки* [12, с. 144].

Нерідко фіксуємо стійкі словосполучення зі значенням прохання-застереження, напр.: *Та* ***бійтеси Бога!*** *– казали молодиці* [12, с. 76]; *Ще,* ***не дай Боже****, хтось у селі почує й сміятиси буде* [12, с. 70]. Пор. також: ***Не гніви*** *дурно* ***Бога*** [12, с. 34] (у цьому контексті фразеологізована сполука означає ‘не варто обурюватися’).

Але найчастотнішими є фразеологізми, що виявляють подяку, вдячність Богові, як– от *Дякувати Богу* (8 уживань) [12, с. 9, 11, 12, 43, 63, 93, 147, 182]. Див. у контексті: *Жи-в-е!* ***Дєкувати Богу!*** [12, с. 12] (такі вислови водночас передають емоційний стан персонажа, тут – радість, полегшення). Пор. також: – ***Слава Богу!*** *– тішиться Варвара й знімає мокру хустину з її чола* [12, с. 11].

Як запевнення, клятву зчаста використано вислів *Бігме Боже!* [12, с. 34, 35, 43, 114]. В окремих фрагментах він повторюється для підсилення емоційної напруги: *Але то не я зробила шкоду!* ***Бігме Боже****, не я. Я чуже ніколи не рушу! І нігди-ніколи не рушила.* ***Бігме Боже!****; –* ***Бігме Боже!*** *То не я!* [12, с. 35].

Щодо антиетикетних вигуків-прокльонів з онімом *Бог*, на які «багате» українське розмовне мовлення, то письменниця їх узагалі не вживає, виявляючи таким чином свої моральні принципи та християнський світогляд.

Омовлення концепту «Бог» простежуємо на синтагматичному рівні також через вільну сполучуваність теоніма з іншими словами в тексті.

Уявлення українців-християн про можливості вищої сили розкриває дієслівний контекст, зокрема зв'язок теоніма з вербативами *передректи* (*Світ її нової долі, передректи яку міг лише* ***Бог*** [12, с. 81]), *висушити* (*У душі була велика моква, висушити яку міг лише* ***Бог*** [12, с. 35]), *спинити* (*Ганна підвела на Бориса сумні очі, з яких викотилися два струмки сліз, які сьогодні міг спинити лише* ***Бог***» [12, с. 87]. Модальний дієслівний компонент *міг*, як і підсилювально-видільні частки *лише, тільки* в наведених прикладах підкреслюють, з одного боку, всемогутність, надзвичайні здібності Бога, а з іншого – безсилля і безвихідь людини, яка може покладатися лише на вищі сили. На наш погляд, семантичну виразність дієслів і часток не втрачено й у фразеологізмах (пор.: *«То* ***знає лише Бог****», – зітхала Стефка й довго дивилася у вікно* [12, с. 73]; – ***Дякувати Богу****, легше <…>* [12, с. 43]). Семи 'володар', 'керівник' лексема *Бог* актуалізує, поєднуючись у ролі суб'єкта з дієсловами *керувати, провадити* (*Але то всім* ***Бог*** *керує* [12, с. 156]), а сему 'прощення', 'благословення' – через зв'язок із вербативами *простити, благословляти* (*І най* ***Бог*** *тебе простит* [12, с. 189]). У сполученні з дієслова *просити, надіятися, боятися* (*Молитися так, як вчила його пані Левська, просячи* ***Бога*** *про її одужання* [12, с. 63]; *<…> тепер мусила <…> на* ***Бога*** *надіятися* [12, с. 15]; *– То ти* ***Бога*** *не боїшси<…>* [12, с. 35]) теонім *Бог* реалізує об'єктну семантику, виявляючи взаємозв'язки Бога та вірних, які просять Бога в молитвах-проханнях, надіються на нього, але водночас бояться його гніву.

Емоційно-оцінну характеристику передають словосполуки теоніма з ад'єктивами: ***Боже*** *миленький* [12, с. 133], ***Бог*** *любий* [12, с. 141].

Словотвірний вимір семантичного простору оніма Бог представлено нечисленними дериватами: демінутивом *Божечко* (деякі словники фіксують лише *Боженька* [13, с. 580]), ад'єктивом *Божий* і стверджувальною часткою *бігме*, яка лише етимологічно пов'язана з рідковживаною формою теоніма *Біг*: «***Бігме****, це шоколад», – подумав Мартин* [12, с. 58].

Демінутив у ролі пестливого звертання до Бога зазвичай зберігає сакральну семантику базового теоніма, виконуючи емоційно-експресивну роль: *Дай й'му щісливу доленьку,* ***Божечку*** [12, с. 13]; «***Божечку****, скажи мені, де моя Парасочка»* [12, с. 90]; «*Дай мені сили,* ***Божечку»*** [12, с. 169]. Його експресивне навантаження посилюється у вигуковій функції: *Вцілює блискавка десь аж під серце: «****Божечку****, то моя дитина!»* [12, с. 12] (виділений вигук передає радість); ***Божечку****, є ж добрі люди на світі, і тих якась мара знайде* [12, с. 136] (розчарування, жаль).

Найчастотнішим серед похідних, мотивованих теонімом *Бог*, є посесив *Божий*, що зберігає тісні семантичні зв'язки з твірним словом. Словосполучення цього ад'єктива з іменниками поглиблюють розуміння концепту «Бог»: *Людська лють страшніша від* ***Божої*** *кари* [12, с. 33] (Бог карає); *Мартин підводився, проказував одна за одною* ***Божі*** *заповіді й займав своє місце* [12, с. 111] (Бог залишив заповіді, тобто правила поведінки християнина); *Цієї неділі служба*

Божа *видалася Тодосесі особливо довгою* [12, с. 52]. Дві останні словосполуки фразеологізовані, як і *на Божій дорозі* ‘у передсмертному стані’ [16, с. 216]: *Усі розуміли, що він уже* ***на Божій дорозі*** [12, с. 187] (вислів передає християнське уявлення про те, що душа людини після смерти йде до Бога).

Висновки. Лексема *Бог*, широко представлена у мовленні персонажів та автора, зазвичай актуалізує пряме сакральне значення. Глибоку віру та вкорінення християнських переконань підтверджують і численні вокативи *Боже, Божечку* у ролі звертання до Бога або десакралізованих вигуків. У тексті засвідчено розширення метонімного переносного значення теоніма (уживання в однині), що відображає розмовне мовлення та ще раз підтверджує необхідність доповнити формулювання цього лексико-семантичного варіанта в словникових статтях. Концепт «Бог» на парадигматичному рівні вербалізують також синоніми, конкретизуючи, про яку з трьох Божих Осіб ідеться, і підкреслюючи ті чи ті ознаки Бога. Антонімів до лексеми *Бог*, тобто назв злої сили, не зафіксовано, що є прикметною рисою мовостилю М. Ткачівської.

Поглиблюють розуміння сутности християнського Бога та його місце в мовній картині світу українців численні фразеологізми з лексемою *Бог* (зчаста трансформовані), які описують стан, зовнішні або внутрішні ознаки, дії людини; стан природи чи суспільства; невідомість; смерть. Вигукові фразеологізми з компонентом *Бог* передають побажання, благословення, прохання, застереження, подяку, запевнення-клятву. Щодо антиетикетних вигуків-прокльонів з онімом *Бог*, то письменниця їх узагалі не вживає, виявляючи таким чином свої моральні принципи та християнський світогляд. Омовлення концепту «Бог» демонструє також вільна сполучуваність теоніма з іншими словами в тексті (дієсловами, прикметниками, частками), які актуалізують ті чи ті семи теоніма (зокрема емоційно-оцінні), зчаста не представлені в словниковій дефініції.

Словотвірний вимір семантичного простору оніма Бог представлено нечисленними дериватами: демінутивом *Божечко* (який фіксують не всі тлумачні словники), ад’єктивом *Божий* і стверджувальною часткою *бігме*, яка лише етимологічно пов’язана з рідковживаною формою теоніма *Біг*.

Перспективним є вивчення семантичного простору релігійних лексем в інших художніх текстах, у публіцистичному й релігійному мовленні задля увиразнення релігійного складника мовної картини світу сучасного українця, а також більш об’єктивного та повного представлення лексико-семантичної структури релігійних номінацій у лексикографічних працях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Скаб М. В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери : монографія. Чернівці : Рута, 2008. 560 с.

2. Мацьків П. В. Концептосфера БОГ в українському мовному просторі. Дрогобич : Коло, 2007. 332 с.

3. Вільчинська Т. П. Концептосфера сакрального в українській поетичній мові XVII–XVIII ст. : монографія. Тернопіль : Джура, 2008. 424 с.

4. Гошовська О. В. Семантичний простір концепту віра. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*: зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 7. С. 391–396.

5. Набитович І. Lingua sacra та художня література. *Науковий вісник Чернівецького університету. Слов’янська філологія.* 2010. Вип. 509–511. С. 3–13.

6. Молокова О. Лексико-семантичний простір через призму тексових концептів (на матеріалі роману П. Модіано «Dans le café de la jeunesse perdue»). *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2021. Вип. 41, том 2. *Мовознавство. Літературознавство.* С. 146–153. DOIhttps://doi.org/10.24919/2308-4863/41-2-22

7. Вільчинська Т. Концепт «Бог» у поетичному тезаурусі Богдана-Ігоря Антонича. *Науковий вісник ХДУ. Сер. Лінгвістика* : зб. наук. праць. Вип. IV. Херсон : Видавництво ХДУ, 2006. С. 137–142.

8. Піддубна Н. В. Теорія теолінгвістики: феномен біблійності в українській лінгвокультурі та омовлення релігійної картини світу (аналіз дискурсивної практики XIX ст.) : монографія. Харків : Майдан, 2019. 448 с.

9. Ковтун А. Реалізація образотворчих можливостей лексеми *Бог* українськими прозаїками XX століття. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2008. Вип. 386. *Романо-слов'янський дискурс*. 2008. С. 91–95.

10. Сенів Ю. Семантика релігійних лексем *Бог* та *Ісус Христос* у художній літературі кінця XX – початку XXI століття. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. 2010. Вип. 509–511. *Слов'янська філологія*. С. 265–269.

11. Ципердюк О. Теонім «Бог» у поетичному мовленні Олександра Олеся: семантико-стилістичний аспект. *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія.* 2011. Вип. XXIX–XXXI. С. 370–375.

12. Ткачівська М. Голос перепілки : роман. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2018. 192 с.

13. Словник української мови : у 20 т. / гол. наук. ред. В. М. Русанівський. Т. 1. Київ : Наук. думка, 2010. 912 с.

14. Ципердюк О. Д., Джочка І. Ф. Семантико-граматичні та функціонально-стилістичні аспекти звертань у тексті роману «Голос перепілки» Марії Ткачівської. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2025. Вип. 71. С. 172–175. DOI https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.71.39

15. Чаєнкова О. К. Фразеологічні одиниці з компонентом-онімом БОГ (на матеріалі української, турецької та англійської мов). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2021. Том 32 (71). № 4. Ч. 2. С. 157–162. DOI https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-2/26

16. Словник фразеологізмів української мови / уклад. В. М. Білоноженко та ін. Київ : Наук. думка, 2008. 1104 с.

Дата першого надходження статті до видання: 17.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

УДК 81’25:81’31:81’42
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-217-47

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ТА СЕМАНТИЧНІ ПАСТКИ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ НЕОЛОГІЗМІВ

INTERCULTURAL COMMUNICATION AND SEMANTIC PITFALLS IN THE TRANSLATION OF ENGLISH NEOLOGISMS

Шихненко К. І.,
orcid.org/0000-0002-8623-2907
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та перекладу
Київського національного університету технологій та дизайну

Інтенсифікація глобальних комунікативних процесів зумовлює активне проникнення нових мовних одиниць у різні культурні простори. Особливо динамічно це відбувається в англомовному середовищі, де неологізми швидко набувають соціальної, ідеологічної й прагматичної маркованості. Відповідно їх адаптація в іншомовному дискурсі супроводжується низкою смислових трансформацій, що можуть спричиняти втрату конотацій або викривлення первинного значення. У зв’язку з цим актуалізується потреба системного аналізу семантичних ризиків, які виникають у процесі перекладацького посередництва. Мета дослідження полягає у виявленні та типологізації семантичних пасток, що виникають при перекладі англійських неологізмів, аналізі механізмів їх формування в міжкультурному середовищі та обґрунтуванні стратегій їх мінімізації з урахуванням ролі перекладача як культурного медіатора.

Методи дослідження охоплюють семантичний аналіз, порівняльно-дискурсивний підхід, елементи контекстуального аналізу, а також узагальнення емпіричного матеріалу на основі добірки сучасних англійських неологізмів, що функціонують у медійному й цифровому просторі.

Результати дослідження свідчать, що найбільш поширеними є конотативна редукція, прагматичне викривлення та культурна невідповідність. З’ясовано, що формальне відтворення мовної одиниці без урахування її соціального контексту підвищує ризик семантичної втрати. У статті здійснено типологізацію семантичних пасток, що виникають під час перекладу англійських неологізмів, та визначено їхні структурні й функціональні особливості, а також проаналізовано механізми семантичного зсуву в умовах культурної адаптації нових мовних одиниць. Запропоновано модель ухвалення перекладацького рішення, яка враховує ступінь культурної маркованості неологізму та передбачає перевірку на наявність потенційної смислової пастки.

У висновках зазначено, що переклад нових мовних одиниць є процесом вторинної інтерпретації, у межах якого формується нове семантичне поле. Ефективність цього процесу прямо залежить від здатності перекладача інтегрувати лінгвістичні, прагматичні та соціокультурні чинники. Отримані результати можуть бути використані в підготовці перекладачів, у практиці локалізації контенту та подальших дослідженнях динаміки сучасної лексики.

Ключові слова: англійська мова, переклад, неологізми, семантика, міжкультурна комунікація, лінгвістичні виклики.

The intensification of global communicative processes leads to the active penetration of new linguistic units into diverse cultural spaces. This process is particularly dynamic within the English-speaking environment, where neologisms rapidly acquire social, ideological, and pragmatic marking. Consequently, their adaptation into foreign-language discourse is accompanied by a series of semantic transformations that may result in the loss of connotations or the distortion of the original meaning. In this regard, there is a growing need for a systematic analysis of the semantic risks arising during translational mediation. The aim of the study is to identify and typologize semantic traps encountered in the translation of English neologisms, analyze the mechanisms of their formation within the

© Шихненко К. І., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

intercultural environment, and substantiate strategies for their minimization, considering the translator's role as a cultural mediator.

The research methods encompass semantic analysis, a comparative-discursive approach, elements of contextual analysis, and the synthesis of empirical material based on a selection of modern English neologisms functioning in media and digital spaces.

The results of the study indicate that the most common phenomena are connotative reduction, pragmatic distortion, and cultural incongruity. It was established that the formal reproduction of a linguistic unit without considering its social context increases the risk of semantic loss. The article provides a typology of semantic traps arising during the translation of English neologisms, defines their structural and functional characteristics, and analyzes the mechanisms of semantic shift under conditions of the cultural adaptation of new linguistic units. A translation decision-making model is proposed, which accounts for the degree of a neologism's cultural marking and includes a verification process for potential semantic traps.

The conclusions state that the translation of new linguistic units is a process of secondary interpretation, within which a new semantic field is formed. The effectiveness of this process directly depends on the translator's ability to integrate linguistic, pragmatic, and sociocultural factors. The findings can be utilized in translator training, content localization practices, and further research into the dynamics of modern vocabulary.

Key words: English language, translation, neologisms, semantics, intercultural communication, linguistic challenges.

Постановка проблеми. Сучасний комунікативний простір характеризується високою швидкістю мовних змін, що зумовлює активне виникнення нових лексичних одиниць. Англійська мова є глобальним донором інноваційної лексики, яка оперативно поширюється через цифрові медіа, соціальні мережі та транснаціональні інформаційні платформи. У процесі інтеграції таких одиниць у національні мовні системи виникають труднощі, пов'язані з передаванням їхньої смислової структури, конотацій та прагматичних функцій.

Проблема полягає в тому, що буквальний або формально еквівалентний переклад англійських неологізмів не забезпечує адекватного відтворення їхньої культурної маркованості. Як наслідок, виникають семантичні викривлення, що негативно впливають на якість міжкультурної взаємодії. Недостатня увага до конотативних та соціальних аспектів значення ускладнює ефективну комунікацію, створюючи ризики для взаєморозуміння.

Зв'язок зазначеної проблеми з актуальними науковими й практичними завданнями зумовлений потребами сучасної лінгвістики. У науковому вимірі дослідження сприяє розвитку теорії перекладацької інтерпретації та уточненню механізмів семантичної трансформації неологізмів. У практичному аспекті результати роботи спрямовані на підвищення якості локалізації медійного контенту, розширення професійної компетентності перекладачів та вдосконалення стратегій міжкультурної комунікації в умовах глобалізації.

Попри значну кількість досліджень, присвячених перекладу нової лексики, низка аспектів залишається недостатньо опрацьованою. Насамперед відсутня узгоджена типологія семантичних пасток, що виникають під час перекладу сучасних англійських неологізмів у контексті міжкультурної взаємодії. Більшість наукових праць зосереджено на лексико-словотвірному аналізі, тоді як конотативні та прагматичні зсуви розглядаються лише фрагментарно. Обмежено дослідженим залишається механізм формування семантичного зсуву в процесі культурної адаптації. Причиною цього є складність емпіричної фіксації змін значення та швидкоплинність функціонування неологізмів у цифровому середовищі. Важливо врахувати й те, що відсутні й практично орієнтовані моделі, які б системно поєднували аналіз культурної маркованості неологізму з вибором перекладацької стратегії.

Зазначені аспекти є важливими для цілісного розуміння обраної тематики, оскільки саме вони визначають якість смислового відтворення нових мовних одиниць. Дослідження цих питань дозволяє конкретизувати роль перекладача як активного учасника міжкультурної взаємодії, а також формує науково обґрунтовану основу для мінімізації семантичних викривлень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз наукових джерел засвідчує комплексність проблеми перекладу англійських неологізмів у контексті міжкультурної взаємо-

дії. Дослідники розглядають неологізацію як динамічний процес, пов'язаний із соціальними змінами, цифровізацією та трансформацією дискурсивних практик, що безпосередньо впливає на семантичну структуру мовних інновацій і специфіку їх міжмовного відтворення.

На визначенні поняття «неологізм» зосереджують увагу К. Безпалова, О. Коваленко, пропонуючи їхню класифікацію та аналізуючи особливості перекладу новотворів в українському мовознавчому дискурсі. Авторки підкреслюють важливість семантичного аналізу як передумови адекватної інтерпретації нових одиниць, що корелює з проблематикою семантичних пасток [1]. Науковці М. Гавран, О. Білик, О. Пуга розглядають неологічну лексику як складник міжкультурної комунікації, наголошуючи на її ролі у формуванні нових смислів у глобалізованому просторі. Дослідники акцентують на культурній зумовленості нових мовних одиниць, що є важливим для розуміння механізмів семантичного зсуву [2].

Процеси неологізації сучасної англійської мови аналізує А. Лебедєва, виокремлюючи словотвірні моделі та тематичні групи новотворів [3]. Способи перекладу сучасних англійських неологізмів українською мовою та основні стратегії їх передачі досліджує О. Костенко, звертаючи увагу на ризик буквального калькування, що може призводити до семантичного викривлення [4].

Функціонування неологізмів у сучасному англомовному просторі аналізує Н. Демченко, підкреслюючи їх прагматичну й соціокультурну маркованість [5]. Це дозволяє розглядати нові одиниці не лише як лексичні інновації, а і як носіїв культурних кодів. Роль англійських неологізмів у сучасному суспільстві розглядає О. Остафійчук, акцентуючи на взаємозв'язку мовних змін і соціальних трансформацій. Авторка підкреслює, що семантичні модифікації відображають суспільні зрушення, що ускладнює їх міжкультурне відтворення [6]. Міжкультурну компетентність перекладача досліджує М. Іваницька, визначаючи її як важливу умову адекватної передачі культурно маркованих елементів. Авторка пропонує розглядати постать перекладача як медіатора між культурами, що безпосередньо співвідноситься з концепцією мінімізації семантичних пасток [7]. У сучасних умовах глобалізації питання науково-технічного та цифрового перекладу розглядає А. Шишко, звертаючи увагу на специфіку передачі термінологічних неологізмів. Дослідниця підкреслює швидкість семантичної еволюції цифрової лексики та важливість інтеграції соціокультурних чинників у перекладацький процес, що корелює з ризиком виникнення семантичних пасток та необхідністю вибору адекватних стратегій перекладу [8]. Семантичні аспекти англо-українських перекладацьких відповідників аналізує О. Деменчук (O. Demenchuk), акцентуючи на проблемі смислової еквівалентності. Науковець підкреслює, що формальна відповідність не гарантує повної семантичної адекватності [9].

Неологізми в дипломатичному дискурсі розглядає О. Пономаренко (O. Ponomarenko), зосереджуючись на семантичних зсувах та англомовних адаптаціях. Авторка демонструє, що нові одиниці можуть набувати додаткових конотацій у процесі перекладу [10]. Неологізми в лексикографії, зокрема критерії їх виявлення та включення до словників, аналізує А. Сальгадо (A. Salgado), розкриваючи механізми інституалізації нових слів, що має значення для розуміння їх стабілізації в іншомовному середовищі [11].

Методологічні аспекти викладання іноземної мови розглядає І. Шкарбан (I. Shkarban), підкреслюючи важливість формування здатності до інтерпретації нової лексики [12]. Розвиток міжкультурної та професійної комунікації через соціолінгвістично орієнтоване навчання англійської мови досліджує М. Волошин (M. Voloshyn), акцентуючи на взаємозалежності мовної інновації та культурної компетентності [13]. Відтворення неввічливості у перекладі (*translating impoliteness*) аналізують В. Янґ та колеги (W. Yang et al.), визначаючи стратегії подолання прагматичних розбіжностей. Автори доводять, що неврахування культурних норм спричиняє смислові втрати, що корелює з поняттям семантичної пастки [14]. Крослінгвальні моделі семантичного зіставлення в процесі пошуку інформації різними мовами вивчають Д. Чжоу та співавтори (D. Zhou et al.), демонструючи складність автоматизованого відтворення смислової структури, що підтверджує багаторівневість проблеми міжмовної еквівалентності [15].

Аналіз наукових джерел свідчить про наявність значної теоретичної бази щодо неологізації та перекладу нових мовних одиниць. Водночас простежується недостатня систематизація саме семантичних пасток, що виникають у процесі міжкультурної адаптації англійських неологізмів. Більшість досліджень розглядають окремі аспекти, зокрема словотвір, дискурс, навчання, лексикографію або прагматику, проте не пропонують комплексної моделі мінімізації смислових викривлень.

Отже, науковий дискурс створює підґрунтя для подальшого узагальнення та інтеграції підходів, що дозволяє обґрунтувати необхідність системного дослідження семантичних пасток у перекладі англійських неологізмів як складника міжкультурної комунікації.

Мета дослідження. Мета статті полягає в комплексному аналізі особливостей міжкультурної комунікації в процесі перекладу англійських неологізмів та виявленні семантичних пасток, що виникають унаслідок розбіжностей мовних картин світу, культурних кодів і прагматичних контекстів.

Для досягнення поставленої мети передбачено реалізацію таких завдань:

1) здійснити типологізацію семантичних пасток, що виникають під час перекладу англійських неологізмів, та визначити їхні структурні й функціональні особливості;

2) проаналізувати механізми семантичного зсуву в умовах культурної адаптації нових мовних одиниць та встановити чинники, що зумовлюють викривлення значення;

3) розробити модель стратегічного вибору перекладацького рішення з урахуванням рівня культурної маркованості та прагматичної функції неологізму.

Виклад основного матеріалу. В умовах глобалізації та цифровізації комунікативного простору англійські неологізми стають активними носіями нових соціокультурних смислів, що швидко інтегруються в міжнародний дискурс. Відповідно, їх переклад вимагає не лише формального відтворення структури, а й глибокого осмислення семантичної, прагматичної та культурної маркованості нових мовних одиниць. Неологізми акумулюють у собі специфіку історичного моменту, ідеологічні орієнтири та особливості мовної картини світу, що зумовлює ризик смислових втрат у процесі міжкультурної трансляції [1, с. 15]. Особливої уваги потребують випадки, коли зовнішня лексична прозорість приховує складну систему конотацій і дискурсивних нашарувань. Зокрема, це актуалізує необхідність системного аналізу механізмів семантичних зсувів і вироблення науково обґрунтованих підходів до їх мінімізації.

Переклад англійських неологізмів у межах міжкультурної комунікації супроводжується не лише лексичними труднощами, а й глибшими семантичними зсувами, зумовленими культурними, прагматичними та соціальними чинниками. Нові мовні одиниці виникають у конкретному дискурсивному середовищі та акумулюють культурні конотації, які не завжди мають прямі відповідники в іншій мовній системі. З метою систематизації емпіричного матеріалу здійснено класифікацію типових семантичних «пасток», що виникають під час перекладу. Типологізація дозволяє перейти від описового аналізу до структурованого виявлення закономірностей (табл. 1).

Запропонована в таблиці 1 типологія засвідчує, що більшість семантичних викривлень виникає не на рівні денотативного значення, а в площині конотацій, прагматичних настанов і культурних сценаріїв інтерпретації. Проаналізовані приклади дають змогу простежити зростання ризику смислових зсувів у разі перекладу метафоричних неологізмів (*breadcrumbing*, *doomscrolling*), ідеологічно маркованої лексики (*woke*, *snowflake*) та одиниць, пов'язаних із переосмисленням трудової етики (*quiet quitting*). Отже, переклад неологізмів постає як складний процес реконструкції концептуальної моделі, сформованої в іншому культурному середовищі. Це підтверджує тезу, згідно з якою переклад неологізмів є насамперед актом міжкультурної інтерпретації, а не механічного лексичного добору. Систематизація семантичних пасток створює методологічну основу для подальшого аналізу стратегій перекладу та дозволяє кількісно вимірювати ризики міжкультурної комунікативної нееквівалентності.

Таблиця 1

Типологія семантичних пасток при перекладі англійських неологізмів

Тип семантичної пастки	Характеристика	Приклад неологізму	Буквальний переклад	Тип викривлення
Калькування без урахування контексту	формальне відтворення структури без збереження функції	ghosting	«привид» або «примарний»	втрата прагматичного змісту
		breadcrumbing	**«розсипання хлібних крихт»**	**ігнорування метафоричної моделі поведінки**
Конотативна редукція	нейтралізація емоційного або соціального забарвлення	woke	«пробуджений»	знецінення ідеологічного контексту
		triggered	**«спровокований»**	**редукція психологічної конотації**
Культурна невідповідність	перенесення слова без адаптації до локального дискурсу	cancel culture	«культура скасування»	семантична нееквівалентність
		snowflake (у соціополітичному значенні)	**«сніжинка»**	**втрачена іронічно-оцінна семантика**
Прагматичне викривлення	ігнорування комунікативної мети висловлювання	oversharing	«надмірне ділення»	порушення дискурсивної функції
		doomscrolling	**«гортання приреченості»**	**нерозпізнана експресивна функція**
Соціокультурна трансформація	зміна смислу через інше соціальне поле	side hustle	«побічна суєта»	зсув соціальної конотації
		quiet quitting	**«тихе звільнення»**	**хибна інтерпретація трудової стратегії**

Джерело: сформовано автором на основі [1; 4; 11].

У процесі міжкультурної комунікації значення неологізму не є статичним: воно формується в межах конкретного соціального досвіду, ідеологічних орієнтирів та дискурсивних практик певної лінгвокультури. Дослідники наголошують, що нові мовні одиниці не лише номінують нові явища, а й відображають систему цінностей та комунікативних стратегій суспільства, в якому вони виникають [2, с. 33]. У процесі міжмовного перенесення відбувається модифікація семантичного поля – від часткового звуження чи розширення значення до його повної переінтерпретації, що зумовлено відмінностями культурних кодів та прагматичних установок [8, с. 141]. Окрему увагу приділяють феномену семантичного зсуву як результату адаптації неологізму до нового дискурсивного простору, де він починає функціонувати в іншій системі соціальних координат.

Для виявлення характеру таких трансформацій здійснено порівняльний аналіз функціонування окремих неологізмів в англомовному та українському комунікативних середовищах (табл. 2).

Порівняльний аналіз свідчить, що семантичні трансформації англійських неологізмів в українському дискурсі відбуваються за кількома моделями: конотативна редукція (*woke*), семантичне узагальнення (*ghosting*), формальне запозичення без повної концептуальної інтеграції (*gaslighting*), часткове відтворення змісту при збереженні іншомовної форми (*doomscrolling*), а також соціально-ціннісна переінтерпретація (*quiet quitting*, *cancel culture*). Наведені в таблиці 2 приклади демонструють, що найбільшого зсуву зазнають неологізми, пов'язані з етикою праці, психологічною чутливістю й механізмами цифрової санкції, тобто ті, що функціонують на перетині мови та соціальної ідеології. У таких випадках переклад фіксує лише поверхневу денотативну оболонку, тоді як культурний сценарій залишається неповністю відтвореним. Здебільшого спостерігається асиметрія між первинним культурним контекстом та новим соціальним середовищем функціонування, що зумовлює зміщення акцентів або втрату ідеологічної маркованості.

Таблиця 2

Порівняльний аналіз семантичних трансформацій

Неологізм	Значення в англомовному середовищі	Культурні конотації (EN)	Варіант перекладу	Семантичний зсув в українському контексті
woke	соціальна свідомість	політичний активізм, ідеологія	«пробуджений»	втрата політичної маркованості
ghosting	раптове припинення комунікації	онлайн-знайомства	«ігнорування»	узагальнення значення
gaslighting	психологічна маніпуляція	токсичні стосунки	«газлайтинг»	часткове засвоєння без пояснення
doomscrolling	нав'язливе споживання негативних новин	цифрова тривожність	«думскролінг»	збереження форми, не повністю змісту
quiet quitting	обмеження професійної залученості до формально необхідного мінімуму	критика культури overwork, поколіннєві трудові цінності	«тихе звільнення»	хибна інтерпретація як фактичного припинення роботи
cancel culture	практика публічного бойкоту за неприйнятні висловлювання або дії	соціальна відповідальність, онлайн-активізм, моральна санкція	«культура скасування»	редукція до формального «скасування» без урахування санкційного механізму
triggered	сильна емоційна реакція, зумовлена психологічним тригером	дискурс психотерапії, чутливість до травматичного досвіду	«спровокований»	нівелювання психологічного складника та травматичного напряму

Джерело: сформовано автором на основі [2; 9; 10].

Отже, переклад неологізмів у міжкультурному вимірі постає як процес вторинного конструювання значення, у межах якого відбувається реконфігурація семантичного поля відповідно до культури реципієнта. Відповідно, це підтверджує необхідність урахування не лише лексико-семантичних параметрів, а й соціокультурної рамки функціонування нової мовної одиниці, що є визначальним чинником мінімізації семантичних втрат. При цьому варто враховувати, що семантичний зсув має системний характер і може бути класифікований як прогнозований результат міжкультурної адаптації, а не випадкова перекладацька похибка.

Наведені в таблиці 2 результати порівняльного аналізу дозволяють перейти від описового фіксування окремих випадків семантичних трансформацій до моделювання самого механізму зсуву значення. З огляду на те що неологізм виникає в конкретному соціальному та культурному середовищі, його семантика формується поетапно – від номінативного ядра до системи конотативних і прагматичних нашарувань. У процесі міжкультурного перенесення ці складники зазнають переосмислення або часткової реконфігурації, що зумовлює зміну функціонального статусу мовної одиниці. Узагальнення положень щодо динаміки неологізації, суспільного функціонування нових лексем та принципів їх лексикографічної фіксації [3, с. 206] дало підстави репрезентувати процес семантичної трансформації у вигляді структурної моделі (рис. 1).

Запропонована модель (рис. 1) демонструє, що семантичний зсув є не одномоментним актом перекодування, а багаторівневим процесом трансформації значення. Основною зоною змін є сегмент культурних конотацій, де відбувається переінтерпретація або часткова нейтралізація ідеологічних, соціальних та емоційних маркерів. Саме на цьому етапі формується потенціал семантичної пастки, оскільки перекладацьке рішення може або зберегти функціональну еквівалентність, або спричинити зміщення смислових акцентів. Модель також засвідчує, що завершальною фазою є нове культурне функціонування одиниці, у межах якого запозичений

або адаптований неологізм інтегрується в іншу мовну картину світу та починає вибудовувати власні конотативні зв'язки.

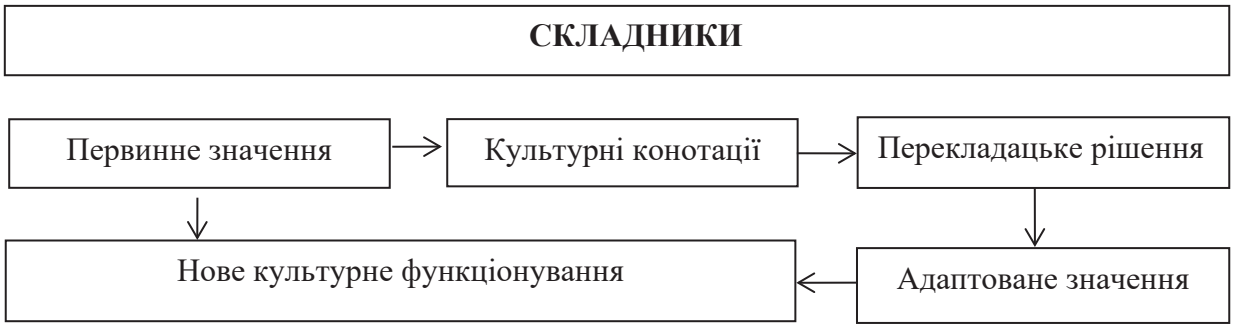

Рис. 1. Модель семантичного зсуву

Джерело: сформовано автором на основі [6; 11].

Таким чином, переклад неологізмів варто розглядати як механізм вторинної культурної інтерпретації, у межах якого перекладач є не лише транслятором, а й співтворцем нового семантичного простору.

Результати аналізу семантичних зсувів та виявлені типи семантичних пасток актуалізують потребу у формалізації самого процесу перекладацького вибору. Якщо модель семантичного зсуву (рис. 1) відображає динаміку трансформації значення, то наступним логічним кроком є окреслення алгоритму професійної дії перекладача в умовах цієї динаміки. У сучасних дослідженнях переклад розглядається як інтерпретативна діяльність, що передбачає врахування культурної маркованості, прагматичної функції та дискурсивного контексту мовної одиниці [4]. З огляду на це, доцільним є моделювання процесу ухвалення перекладацького рішення з урахуванням потенційного ризику семантичної пастки (рис. 2).

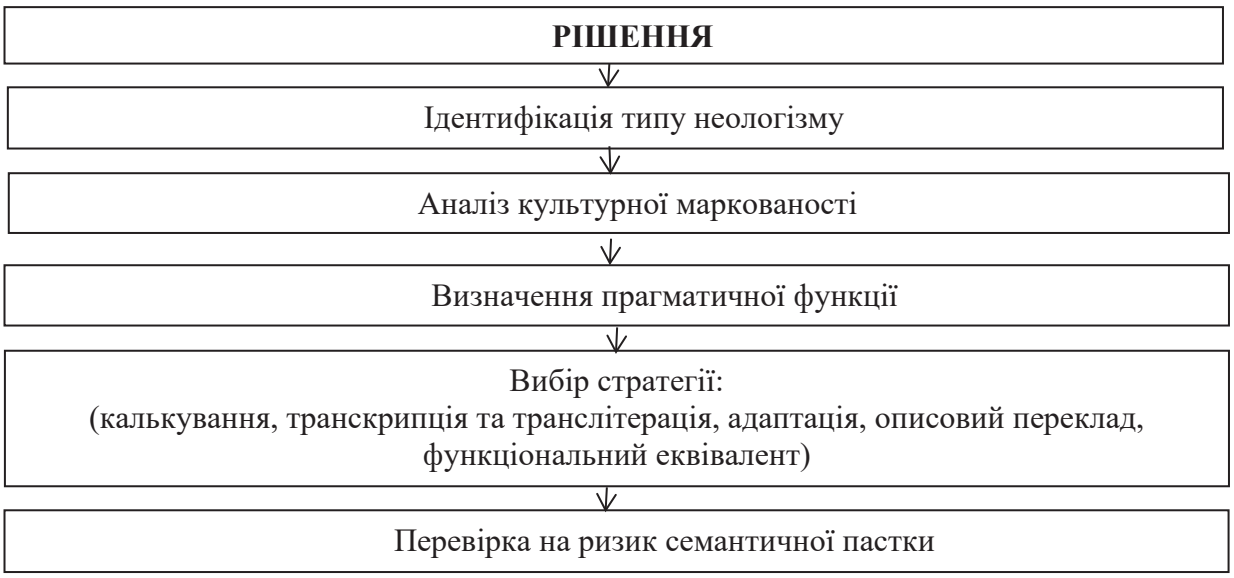

Рис. 2. Модель ухвалення перекладацького рішення

Джерело: сформовано автором на основі [4; 7; 14].

Представлена модель (рис. 2) демонструє, що переклад англійських неологізмів є багатоступеневим когнітивно-комунікативним процесом, у межах якого кожен етап – від ідентифікації типу новотвору до перевірки ризику семантичної пастки – виконує функцію смислової верифікації. Особливо значущим є блок аналізу культурної маркованості, оскільки саме він дозволяє виявити приховані ідеологічні та соціальні конотації, які не завжди експліцитно представлені в лексичній формі.

Запропонована модель свідчить, що перекладацьке рішення не може бути механічним застосуванням стандартної стратегії, а повинно ґрунтуватися на співвіднесенні прагматичної функції неологізму з особливостями дискурсу-рецепієнта. Відповідно, процес перекладу постає як контрольована інтерпретаційна діяльність, спрямована на мінімізацію семантичних втрат і забезпечення функціональної еквівалентності в умовах міжкультурної взаємодії.

Логічним продовженням запропонованої моделі є встановлення залежності між обраною перекладацькою стратегією та рівнем ризику семантичної втрати. Оскільки попередній аналіз засвідчив, що більшість семантичних пасток виникає внаслідок недостатньої культурної адаптації, виникає потреба в зіставленні стратегічних рішень з їх потенційними наслідками [14]. Узагальнення положень щодо семантичної відповідності, труднощів перекладу цифрових неологізмів та стратегій міжкультурної трансляції дозволило систематизувати кореляцію між способом перекладу та ймовірністю смислового викривлення (табл. 3).

Таблиця 3

Кореляція між стратегією перекладу та ризиком семантичної втрати

Стратегія	Рівень культурної адаптації	Ризик семантичної пастки
Калькування	низький	високий
Транслітерація	низький-середній	середній
Адаптація	високий	низький
Описовий переклад	високий	низький

Джерело: сформовано автором на основі [8; 9; 14].

Наведена в таблиці 3 кореляція демонструє пряму залежність між ступенем культурної адаптації та ймовірністю виникнення семантичної пастки. Стратегії з мінімальним інтерпретативним втручанням (калькування, транслітерація) характеризуються підвищеним ризиком редукції конотацій або прагматичного викривлення, оскільки вони зберігають формальну структуру без повної інтеграції в новий соціокультурний контекст. Натомість адаптація та описовий переклад забезпечують глибшу реконструкцію смислового поля, що знижує ризик семантичної асиметрії.

Отже, ефективність перекладу англійських неологізмів визначається не ступенем формальної точності, а рівнем культурно-прагматичної відповідності. Перекладач у цьому процесі є активним агентом міжкультурної комунікації, який не лише передає лексичне значення, а й конструює нову модель смислової взаємодії між культурами. Таким чином, проведене дослідження підтверджує, що переклад неологізмів є процесом вторинної семантичної репрезентації, в межах якого формується нове культурне функціонування мовної одиниці. Подальші наукові дослідження можуть бути спрямовані на емпіричне вимірювання ступеня семантичної адаптації в різних типах дискурсу, зокрема медійному та цифровому.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що переклад англійських неологізмів у сучасному міжкультурному просторі є процесом складної семантичної реконфігурації, а не механічного відтворення нової лексичної одиниці. Основні труднощі виникають не на рівні денотативного значення, а в площині конотативних, прагматичних та соціокультурних нашарувань, які формують дискурсивну ідентичність неологізму. Саме в цій зоні відбувається найбільш інтенсивний семантичний зсув, що зумовлює ризик втрати ідеологічної маркованості, емоційного забарвлення або функціональної спрямованості мовної одиниці.

Відповідно, типологізація семантичних пасток дозволила систематизувати механізми смислових викривлень і перейти від фрагментарного опису окремих випадків до виявлення закономірностей їх виникнення. При цьому порівняльний аналіз функціонування неологізмів в англомовному та українському дискурсі продемонстрував, що культурна адаптація супроводжується частковою або повною модифікацією семантичного поля – від конотативної редукції до вторинної переінтерпретації значення.

Запропоновані моделі семантичного зсуву та ухвалення перекладацького рішення підтвердили доцільність структурованого підходу до аналізу перекладацьких стратегій. Вони показують, що мінімізація семантичних втрат безпосередньо залежить від глибини культурно-прагматичного аналізу та здатності перекладача зіставити первинне значення з новим соціальним контекстом. Перекладач постає як активний суб'єкт міжкультурної взаємодії, який не лише транслює значення, а й формує нове поле його функціонування.

Отримані результати розширюють теоретичне розуміння процесів культурної інтерпретації мовних інновацій та мають практичну цінність для підготовки перекладачів, локалізації медійного й цифрового контенту, а також для подальших досліджень динаміки сучасної лексики. Перспективним напрямом наукових розвідок є емпіричне розширення корпусу аналізованих неологізмів і вивчення їх функціонування в різних типах дискурсу, зокрема в політичному, медійному та професійному середовищах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безпалова К. В., Коваленко О. В. Неологізми у сучасному українському мовознавстві: визначення, класифікація, переклад. *Записки з романо-германської філології.* 2024. № 2 (53). С. 15–30. DOI: https://doi.org/10.18524/2307-4604.2024.2(53).323935

2. Гавран М., Білик О., Пуга О. Неологічна лексика англійської мови як невід'ємна складова міжкультурної комунікації. *Сучасні дослідження з іноземної філології.* 2024. № 1 (25). С. 33–41. DOI: https://doi.org/10.32782/2617-3921.2024.25.33-41

3. Лебедєва А. В. Неологізація лексичного складу англійської мови новітнього часу. *Нова філологія. 2021. № 1(81). С. 206–210. DOI: https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-81-1-31*

4. Костенко О. Г. Сучасні англійські неологізми та способи їх перекладу українською мовою. *Закарпатські філологічні студії.* 2020. № 13 (2). DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.13-2.19

5. Демченко Н. Особливості функціонування неологізмів в сучасній англійській мові. *Мова і культура.* 2019. № 196. С. 48–55. URL: http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/3667 (дата звернення: 20.02.2026).

6. Остафійчук О. Д. Неологізми англійської мови в сучасному суспільстві. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації.* 2020. Том 31 (70) № 3 Ч. 1. С. 156–160. DOI: https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.3-1/28

7. Іваницька М. Міжкультурна компетентність перекладача у дзеркалі сучасних міжнародних контактів. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки.* 2022. № 202. С. 44–53. DOI: https://doi.org/10.36550/2522-4077-2022-1-202-44-53

8. Шишко А. Сучасні питання та загальні особливості науково-технічного перекладу в сучасних умовах глобалізації. *International Science Journal of Education & Linguistics.* 2024. Т. 3. № 2. С. 126–133. DOI: https://doi.org/10.46299/j.isjel.20240302.14

9. Demenchuk O. Semantic aspects of translation: English-Ukrainian correspondences. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство).* 2025. № 40. С. 141–147. DOI: https://doi.org/10.31652/2521-1307-2025-40-15

10. Ponomarenko O. Neologisms in the diplomatic discourse of romance-language countries: semantic shifts, translation and English adaptations. *Studia Philologica.* 2025. № 25. P. 145–155. DOI: https://doi.org/10.28925/2412-2491.2025.2510

11. Salgado A. Neologisms in lexicography: from detection to inclusion criteria. *Reference module in social sciences.* 2026. DOI: https://doi.org/10.1016/B978-0-323-95504-1.01147-9

12. Shkarban I. Methodological aspects of the first foreign language for history and archaeology bachelors. *Освітологічний дискурс.* 2023. Vol. 1(40). P. 134-151. DOI: https://doi.org/10.28925/2312-5829.2023.18

13. Voloshyn M. M. Enhancing intercultural and professional communication in architecture and design trough sociolinguistics-based English teaching. *Академічні візії.* 2025. № 49. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.18011216

14. Yang W., Syed Abdullah S.N., Ang L. H., Yang M. Translating impoliteness – literature review, translation challenges, and translation strategies in cross-cultural communication. *Humanit Soc Sci Commun.* 2025. Vol. 12. DOI: https://doi.org/10.1057/s41599-025-05092-4

15. Zhou D., Qu W., Li L., Tang M., Yang A. Neural topic-enhanced cross lingual word embeddings for CLIR. *Information Sciences.* 2022. Vol. 608. P. 809-824. DOI: https://doi.org/10.1016/j.ins.2022.06.081

Дата першого надходження статті до видання: 10.03.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

Наукове видання

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія:
Філологічні науки

Випуск 2 (217)

Коректор *І. М. Чудеснова*
Комп’ютерне верстання *М. С. Михальченко*

Дата розміщення онлайн: 30.05.2026. Дата друку: 05.06.2026.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 38,82. Зам. № 0526/524
Наклад 100 прим.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.